

Constantin Gane

Trecute Vieți De Doamne și Domnițe

CUPRINS:

Familia Mavrocordat.	
Nevestele lui Nicolae Vodă și Doamna lui Ion Vodă.	11
Nevestele lui Constantin Voievod	18
Doamnele lui Alexandru Delibey și Alexandru Firaris.	24
Familia Racoviță.	
Doamnele lui Constantin Vodă și a lui Ștefan Vodă.	30
Familia Ghica	33
Doamna Zoe a lui Grigore Vodă ai IMea...	33
Doamnele Voievozilor Matei, Scarlat și Alexandru Ghica	41
Răpirea Bucovinei și moartea lui Grigore Vodă ai III-lea	46
Familia Ipsilanti	71
Alexandru Vodă, Doamna Ecaterina și fiu lor	71
Doamnele lui Constantin Vodă...	93
Familia Mavroyeni	103
Doamna Marioara și minunatul ei soț.	103
Familia Hangerli	139
Doamnele Voievozilor Constantin și Alexandru.	139
Familia Moruzi.	151
Doamna Smaragda a lui Constantin Vodă.	151
Doamna Zoe a lui Alexandru Vodă.	163
Familia Callirachi	183
Doamna Ralița a lui Ion Vodă.	183
Doamna Elena a lui Grigore Vodă.	206
Doamna Ruxanda a lui Alexandru Vodă.	214
Doamna Smaragda a lui Scarlat Vodă	223
Familia Caradja.	239
Nicolae Vodă, Doamna Tarsița și familia lor	239
Ion Vodă, Doamna Elena și domnița Ralu	253
Familia Suțu	268
Minai Vodă Bătrînul și Doamna Sevastia.	268
Doamna Eufrosina a lui Alexandru Vodă și domnițele ei	282
Minai Vodă cel Tânăr și Doamna Ruxanda	302
Ecaterina Doamnă a lui Ion Sandu Sturza	
Nevestele lui Grigore D. Ghica Voievod.	
Domnița Măria Hangerii și Eufrosina Săvescu Alexandru Vodă Ghica și contesa van Suchtein.	
Minai Vodă Sturza și nevestele sale.	
Ehsabeia Rosettî și Smaranda Vogoridi.	
Mama, nevestele și fetele lui Grigore Vodă Ghyka al Mol dovei...	
Nevestele lui Gheorghe Vodă Bibescu.	
Joițica Brîncoveanu-Mavrocordat și Manțica Vacărescu Ghica. -...	

Note explicative.

Pe cînd, în occidentul Europei, al paisprezecelea din Ludovicii Franței se cobora lin pe calea ce duce la sfîrșitul tuturor deșertăciunilor, în orientul ei, Petru I abia atunci se arunca în vîltoarea cuceritoarelor lupte, abia atunci, la orizontul pohtic al noului veac, se înalță despotul moscoxit, ca o lungă amenințare pentru viitorul atotputernicului Stambul.

De trei veacuri sîăpîni ai acestui onent, fui tui Osman aveau, orice s-ar spune, destula pricepere politica pentru a simți că amenințarea este serioasa și ca, de cînd se așezaseră ei în Euiopa, se aflau acum întîia dată în iața unui adevărat pericol. Victoria țarului la Poltava fusese un categoric imperativ, dezastrul de la Prut, o întîrîplare numai. Turcii pricepuseră gravitatea situației; trebuiau luate în consecință măsuri grabnice și eficace. Și în primul rînd deci, trebuiau să se asigure de statul tampon, de Principatele Dunărene, care nu erau otomane, care iaceau puntea între Kremlin și gîamia Sfintei Sofia, îndoita irădaie Cantemir-Brîncoveanu avusese darul să zăpăcească o clipă înțelepciunea înaltei Porți, în anticamera seraiului bătea un vînt de nebunie: să Saca din hainele țări românești raiale otomane.

Cu încetul, însă. Poarta se cumînți. De ce ar [ace raiale dm aceste ținuturi, care timp de trei n-au putut îi supuse? Moldova și Muntenia pašalicun turcești? Ar însemna menținerea unui Focar de revolta, acolo unde tocmai aveau turcii mai multă nede liniște, ar însemna sa arunce de buna voie aceste populații în brațele celor împotriva caiora începuse acum lupta pe viața și pe moarte.

Nu, trebuia căutată altă soluție.

Și o găsiră. Menținerea unui siat tampon, dar supus, plecat, îmblînzit. Cum? Dar era la mintea omului. Scoaterea din conducerea statelor a oamenilor cu rădăcinile înfipite în pămînt, a oamenilor cu sufletele îndurerate de necazurile neamului și înlocuirea lor cu stranii, dornici de avutri și credincioși stă pî ni Io r care Ic procurau Ziua în cate' în mintea nu știu căruia turc, sub domnia sultanului Ahmed Han a! treilea, se născu această idee, fu și ziua de naștere a epocu fanariote în Țări ie Dunărene.

Dar acum l reia lm a prudență, circumspecție și înțelepciune în alegerea celui căroră se arendau țările românești. Trebuia, pe de o parte, să fie acești oameni înțelepți, învățați, nu prea lacom! pentru a da țărilor o administrație bună de care sa fie mulțumite, iar pe de altă parte, sa fie ei oameni în rare înalta Poarta sa-și poată pune cea mai deplina încredere.

Cum s-au priceput turcii să îplinească cerințele de mai sus se va vedea din cuprinsul capitolelor următoare, din care se va constata că dacă fanarioții aiu fost în majoritate oameni înțelepți și învățați, apoi în privința lipsei de lăcomie au cam lăsat de dorit, fără sa mai vorbim de netemeinicia încrederii ce pusese Poarta în ei.

Pentru noi, românii, veacul acesta de guvernare fanai iotă a fost și folositor și dăunător, ca toate trebile omenești, care-si au, ca și lucrurile, părțile lor de lumină și de umbra, mai mult dintr-una, mai puțin din alta, - după locul unde te așezi pentru a le prhi.

Domniile fanariote ne-au fost folositoare din punctul de vedere politic, fiindcă, într-o vreme cînd începuseră cele două mari împărății vecine, Austria și Rusia, sa rîvnească la posesiunea țărilor noastre, fina diplomatie a grecilor a știut să strecoare barca printre stînci fără a o sparge, deoarece interesul lor cerea ca țările române să rămîie sub dominațiunea sultanului, de la care

căpătau ed acele gospodorate care le aduceau mănre și avuție. Certeie anterioare ale boierilor noștri și nemăsuiateie lor ambițiuni ar fi putut, dimpotrivă, face mai ușor ca țările noastre să devie în scuiia vreme anexe austriace sau moscovite.

De asemenea ne-au iost fanarioții folositori din punct de vedere cultural, căci majoritatea din ei fund oameni cu multă știință de carte, au deșteptat în sufletul boierilor, prin școli, prin dascăli particulari, prin înseși persoanele lor, interesul pentru o cultură, care, deși străină, era totuși cuitură, ceea ce va înlesni mai tirziu trecerea de la cartea grecească la cea româneasca.

Și mai putem adaogă la aceste foloase arătate, încă acela că dominațiunea fanariotă, fiind de fapt foarte urita de boierii care nu puteau ierta grecilor să vie să-i scoată pe ei din nati între ei, „alonala cu destul de con maipomenrt 3 „ care aduse lut demult, l' minte, este ăți i Vodă Alexandru, spu” soarea uni” scopurile lor.

Suțu, inta la câr ubească dez bâimei cu w-Redeșteptarea

— S-a născut

—; vremun

_ ca aceștia^..si strîngă aci cruț din acest...

J^1^ef^^^jf^^

— Lhs%^..iS^^ am ^ ' de corupere de nea depravare fără efortul mu^ n, moldo venii ln amîndne, pecar a ș a

—” rece get de în strîngea o erii sl, e el întrebuit j niesneau cu sss s,r,ra s „ar ev a 'mii de pericole despă

Domnia soarte,. În ' destulă pentru a-și putea duce viitoarele zile ale scăderii

1 Fe'lu) cum se purtau acești fanarioți pentru a-și ajunge scopul arătat de Nicolae Suțu, ni-1 deapănă un străin de sufletul turcului, ai grecului și al românului, dar un fin observator al celor văzute și auzite în timpul șederii sale în capitala imperiului otoman. Acesta c colonelul di Ferrieri care scria lui Latanzzi următoarele:

Toți dragomanii (țilmacii ambasadelor străine sau ai Porții, din care se recrutau îndeobște Domnii țărilor române, 1 n.a.) sînt de clasa cea mai de jos, își însușesc însă nume'strălucite, străine cu totul de ei. Sînt oameni fără moravuri și principii... incuți (fals, n.a.)... aroganți și interesați peste măsură... Se înrudesec între ei și-și comunică unii attora toate secretele ce le sînt încredințate... Neamul acesta de oameni nu trăiește decît din minciună și înșelătorie...

Mentă să-i vezi cu cită mîndrie merg, cînd se duc la Poartă în vreo chestiune oarecare, purtînd căciulă de ze-belin, și arătîndu-se în mers absorbiți de cele mai adînci gînduri, ca și cum ar fi vorba de mîntuirea împărăției. Sosiți însă la Galata, trec canalul pe cea mai sărăcăcioasă barcă, ca să nu plătească decît două parale, cînd cu trei sau patru ar putea face același drum cu cel mai frumos caic.

Aceste personaje marcante, cînd debarcă la Stambul, se transformă ca prin minune, în locul aerului arogant, iau o înfățișare umilită, făcînd loc pe strada plină de turci – călcînd adesea chiar în noroi – pînă și ce i ui mai păcătos musulman, și închinîndu-se la ei cu cele mai plecate ploconeli.

Ajunși la Poartă în această stare mizerabila, intră tremurînd și se refugiază într-o camera sărăcăcioasa de lîngă apartamentele lui Reiss-Effendi (Ministrul afacerilor străine). De aici pe-o scară strîmtă de!emn, pe care nu se pot urca decît mai mult încovoiefi, ajung într-o odaie îngustă de 7 pe 2 arșîni, unde se așează, înghesuiți ca saidelele, pe citeva saltele subțiri de două degete, singura mobilă ce se află acolo, și ne vorbind decît doar foarte încet, de

teamă să nu fie auziți și bruftuiți de slugile ministrului. La câte umilinți nu se expun ei pentru a reuși să trimită pe vreunul din servitori pînă la ușă a vedea dacă Reiss-Effendi este sau nu bine dispus. Dacă se^întîmpla ca acesta să nu-i primească, ce chin pînă găsesc pe un alt servitor, care se însărcinează a comunica lor ie l ministru im ceea ce arc de spus sau sa-t înmîneze monut ce are de dat.

Daca, dimpotrivă, sint introduși îniauntru, atunci urmează un nou șir de umilnți: cu capul plecat pînă la pa mi'n t, cîl mîmile încrucișate pe piept, lăra sa se apro-pie de sofaua lui Reiss-Effendi, halind mii de mătănii, îl saluta ținînd mîna la frunte, și în starea sc-laî celei mai josnice i se adresează tremurînd de frică.

Ministrul răspunde prin monosilabie, iar întrebarea nu ține decît cîteva minute.

Dacă chestiunea ce este de aranjat cere mai mult timp, alunei sînt trimiși sa aștepte răspunsu-l afara, Se înîmplă adesea ca, așteptînd prnă în seară, ministrul să treacă pe Ungă ei fără a-i băga în seama, ca pe lî>nga niște servitori.

Dragomanul se întoarce apoi, pe același drum, la Pera sau aiurea, unde tot ca prin farmec, își recapătă mîndria și aroganța de ta plecare, îndreptîndu-se cu mare alai, însoțit de servitori și de tenîcen, spre locuințele lor”.

Și de la locuințele lor, foșni dragomani au vozi în 'tăTile noastre.,.

Lucrarea de față întîmpină doua greutăți, întii, aceea de a gasi și de a aduna materialul necesar pentru a descrie uețile u.nor Doamne și domnițe străine, care, jucînd un rol cu totul inexistent în politica și în istoria țărilor române, n-au tlăsat, ca atare, urme decît toarte șterse, atît în cronicile cît și în documentele timpului. Cercetătorul vremilor apuse este deci nevoit, cînd vorbește de trecutul fanariot, sa culeagă orice ști>re, cît de neînsemnată, cu privire la aceste femei, și sa bage doar tabloul în rama epocii. A doua greutate este planul unei atare lucrări; căci dacă, cum ar fi mai firesc, s-ar adopta „acel cronologic, apoi desele schimbări de domnii, venirea, plecarea, revenirea Doamnelor 'fanariote din Constantinopol la noi și înapoi, ar face un labirint în cugetul cititorului, de nu i-ar mai putea da de rost. De aceea se pare că planul adoptat în această lucrare, de-a vorbi despre Doamnele fanariote în 'legătură cu neamurile soților lor, este cel care poate da cititorului o icoana 'mai clăia asupra unui trecut, care, înstrăinat cum a fost, își are totuși și el farmecul său, căci este al străbunilor noștri, șt deci al nostru al tuturor.

W/” u apariția lui Nicoliae Mavrocordat pe tronul Moldovei, în 1710, începe perioada zisă „fanariotă”, însă, din punct de> vedere politic și cultural, întia jumătate a veacului a | | XVIIHea are încă un caracter p,ronunțat ro-_mănesc, N. Lorga o proclamă chiar ca fiind, noastră națională”. Viața socială începe totuși de pe atunci a căpăta o înfățișare înstrăinată. Felul de trai al, femeilor române luă un caracter constantinopolitan, porni-t din rindurile Doamnelor ce se perindau, uneori fulgerător, pe la Curțile din București și din Iași, și coborîn-di treptele sociale pînă la cele din urmă, jupînese de boiernași- căci maimuțăria a fost unul din jalnicele apanaje ale clasei noastre conducătoare.

Începuturile unei asemenea influențe sînt mai vechi, din vremea cînd Voievozii detronați se apucară sa-și_ pe-treacă anii de mazilire la Stambul. Însă, în rîndul boierilor și jupîneselor, influența grecească n-a pătruns decît atunci cîndr în mod constant, au început sa ne vie din.' Fanar numai Domni' greci sau complet grecizaț lax răul incalculabil, ce ni!-a adus aceasta, influență, este înstrăinarea.

Au fost, între timp, și excepții Viața la Curtea lui Constantin Mavrocordat, de pildă, a avut un caracter românesc și în tot cazul vina de-naționalizării desigur nu Doamnele fanariote o poartă. Născute și crescute pe malurile Bosforului, ele veneau la noi formate și rănj, -neau prea scurtă vreme pentru a se putea româniza. La rpe de altă parte, chiar bunăvoință de-ar fi avut, mai mare era bunăvoința boieroaicelor noastre de-a înuia felul de-a fi și de-a vorbi de la Curtea Domneasca-așa încît ce-a trebuit sa se împlin, s-a împlinit.

Trei neveste a avut Nicolae Vodă și toate erau străine.

Fiul lui Alexandru Mavrocordat Exapontul și al sultanei Hnsoscoleu, Nicolae, se născuse și crescuse la Conii

la Constantinopol. Nu știa deci o boabă românește, căci nici n-avea de unde să fi învățat această limbă. Se însurase de tînăr cu Casandm Cantacazino, fata lui Dumitrașcu Vodă, deci acea ramura a Cantacuzinilor neromânizată. La moartea acesteia, care-i dăruia doi copii, pe Scarlat și pe Ruxanda, el se reînsură cu Pulcheria Ciuki, fată de boier țarigrădean. Cu această nevestă sosi el la Iași, la 25 ianuarie 1710, după ce întîi își îngropase tatăl la Constantinopol, mort acolo de-o dambă, unii zic că de bucurie de a-și vedea fiul Domn, iar alții zic că de supărare, fiindcă domnia țarilor dunărene aducea mărirea dar și pierderea unui neam.

Această iutvie și scurta domnie a lui Nicolae Vodă, care pentru a se înțelege cu sfetnicii lui avea nevoie de titmaci, a fost nesuferită țării, sau mai bine zis, boierilor. Sosit din Țangrad cu o droaie de greci după el, din care cel mai strașnic era un anume Spadoni, el veni și cu un plan de cîrmuire extraordinar pentru vremile acelea. Venise anume cu gîndul bine preconcept de-a sprijini țărănimea împotriva boierimii. Din prima săptămînă a sosirii lui la Iași, băgă o seamă de căitănii în beci, smîntindu-i în bătai, iar cînd la Divan se jeluia un sătean împotriva boierului sau, știut era de la început că dreptatea a țaranului va fi.

Trebuie mărturisit că acești Mavrocordați, atît Nicolae cît și fiul său Constantin, au fost oameni foarte neobișnuiți pentru vremurile în care trăiau.

Din nefericire pentru țărani și din fericire pentru boieri, domnia aceasta n-a ținut decît zece luni, în noiembrie 1710 îi sosi mazilirea în următoarele împrejurări, în care Doamna Pulcheria juca un rol duios.

Războiul ruso-suedez se isprăvise cu înfrîngerea lui

Cavalo al XII-lea la Poltava, iar Petru cel Mare era gata să deschidă ostilitățile împotriva turcilor. Sublimei Porți îi fu iurică de Brîncoveanu, să nu cumva să se dea de partea muscalilor. O obișnuită mazilire nu-i păru însă prudentă

Ea ar fi vrut să pună mîna pe Domnul Munteniei, brusc, întinzîndu-i o cursă. Pe Mavrocordat nu-l putea însă cîna cu o astfel de treabă, deși avea toată încrederea în el, fiindcă era încuscrit cu Domnul A^unteniei, irate-său Scarlat Mavrocordat ținînd în căsătorie pe lăsa Br lui, Ileana, îl trimiseră deci pe Dimitrie Cantemir Domn în

Moldova, ca dușman învederat și cunoscut al Voievodului., din Buciu, cu însărcinarea de-a prinde el pe Brîncoveanu!

Nicolae Vodă habar n-avea de toată această intrigă din Stambul. Judeca liniștit la Divanul Domnesc, cînd unul din grecii lui intră pe neașteptate în odaie și apropiindu-se de el îi suflă la ureche: „Mana Ta, a venit o seamă de turci, cu niște oameni de-ai lui Dumitrașcu Cantemir, au tras'drept la Curte, au descălecat în capul scării dinspre casele Doamnei, și-au spart ușa beciului de sub scară, de-au slobozit pe vornicul lordachi Ruset din închisoare”. Înțelegînd Vodă că aceasta nu putea însemna decît mazilirea*

se ridică în grabă de ia Divan și merse în apartamentele sale. Le găsi pline de toți grecii iui, ascunși prin toate ungherele, necutczind nici unul să iasă afară de frica boierilor care i-ar fi sfîșiat. Capugiul chemă pe Vodă la o parte, îi citi firmanul de mazilire și-I asigură că are poruncă să vegheze asupra lui și a Doamnei, să nu li se întîmple nimic. Dar boierii, din curtea palatului, cereau pe Spandoni să-l sugrume. Acesta fugi din casele Domnului într-ale Doamnei, cerîndu-i ocrotirea. Iar miloasa Doamnă Pulcheria îl îmbracă cu o rochie dc-a ci și, pentru a-i scăpa viața, îl urcă cu dînsa în rădvan, ieșind astfel pe poartă în văzui tuturor boierilor, care pricepură șiretlicul, dar nu îndrăzniră să se apropie de careta domnească. Nicolae Muște, cronicarul, era de fața la această scena pe care ne-o descrie astfel: „Iar acea poghibală spurcată, Spandoni, sfetnicul lui Vodă, s-a îmbrăcat mu-jerește cu topuzul în cap, cum poarta muierile grece, și-au intrat înîr-un rădvan cu Doamna, într-un loc cu muierile, pentru ca să nu-l cunoască nimeni, pe care cu ochii mei l-am pnut. Și într-alt chip de-ar fi ieșit din Iași, pe loc l-ar fi omorît!”

În rădvanul Doamnei mai erau și copin din prima căsătorie a lui Mavrocordat, precum și un mic plod din a doua cununie, domnița Mana.

Luară cu io_rumul Stambuluîut, de unde, peste mai puțin de un an, se întoarseră la Iași, deoarece Cantemir jucase turcuiui festa, trecînd cu trupul și cu sufletul, cu familia și cu sfetnicii lui, de partea farului.

A doua domnie a iui Nicolae Mavrocordat în Moldova lua cu totul altă întorsătura decît cea dinții. Miriiala boierilor împotriva lui și răscoaia care era sa coste viața toi Spandoni nu le uitase Vodă și s-apucă deci să se poarte bine cu boierii, scoțîndu-i din închisoare și chemîndu-i din pribegie.

Dar ceea ce incinta cel mai mult pe moldoveni e inovația aceea introdusa de Mavrocordat de a da seama

Divanului de socotelile vistieriei; încasări și cheltuieli,. Bugetul statului, supus controlului sfatului boieresc – un început de regim constituțional introdus de Nicolae Vodă în Moldova în timpul absolutismului ce domnea în țărileoccidentale.

Spre lauda lui Mavrocordat, om inteligent și cultivat, el nu era lacom. Bun administrator, s-a arătat mai cu durere pentru păsurile larii dccît mulți din Domnii dinaintea lui, moldoveni drepti! Țara îl iubea și turcii îl stimau. Cînd, în 1716, scoaseră pe Ștefan Vodă Canlacu-zino din scaunul muntenesc, ei mutară pe Mavrocordat din Iași la București un fel de înaintare în rang, Muntenia trecînd întotdeauna ca fiind o țară mai bogată și deci mai însemnată decît Moldova.

Așadar după cinci ani de domnie, Vodă Nicolae cu Doamna Pulcheria, cu copiii arătați mai sus și cu doi alți născuți între timp, Constantin și Ioan, care vor devam și ei Domni, se urcară în rădvane și luară, prin Focșani, drumul Bucureștilor. Primiți la granița țării de către boieri, intrară în capitală la 30 ianuarie 1716, cu obișnuitul; alai și cu salve de tunuri.

Doamna era însărcinată. Drumul din rădvaneie acele arhaice o obosise atît de mult, încît puțină vreme după sosirea ei la București, căzu la pat.

Cam trei luni mai tîrziu, la 10 mai născu un tiu, pei

To mă.

Î ni

Nașterea tu grea și Doamna rămase bolnavă în îngrijirea unor medici proști. Opt zile mai tîrziu, la 18 mai., avu loc botezul țîncului, a cărui viață m numai de P săptămîni și în aceeași zi, vineri, în faptul zilei, muri, îi casele domnești din București, Doamna Pulcheria. „Moar tea a fost anunțată prin sunetele clopotelor tuturor biseri cilor și pușcăriășii au fost scoși din închisori,

pentru a și ruga de sufletul celei moarte. Corpul principesei, frumo gătit, a fost întins pe-o masă acoperită cu covoare, în tr-una din camerele palatului, avînd împrejur făclii mă aprinse. Sala era plină de iupîneseie marilor boieri, car păstrau o atitudine maiestoasa, de adîncă tăcere.

Simbătă dimineața înmormîntarea avu loc cu mân alai, în biserica mitropoliei din București, în următoare: rînduială: la ora 12, toată garda seimenilor care aștept în curtea palatului se porni pe jos, în rînd cîte doi, far arme, ținînd fiecare cîte o luminare aprinsă. După garr: urma o trupa de cazaci, apoi breslele de meseriași corpul negustorilor. Urmău preoții tuturor bisericilor

H

București în patrafire, și stareții mînăstirilor cu prapurile desfășurate.

Corpul defunctei, așezat într-un sicriu căptușit cu atlas roș, fu ridicat și purtat de șase mari boieri ai țării: banul vornicul, logofătul, spătarul, vistierul și clucerul, schimbați din timp în timp cu alți boieri, care le luau locui La 'cobor î re a pe scară, Domnul, care stătuse într-o odaie de vorba cu patriarhul Alexandriei, luă loc în urma sicriului, uniblînd pe jos după el, îmbrăcat în uniformă roșie, ca și fiul său din prima căsătorie (Scarlat). Urmău o cărnărășită bătrînă, cu fața acoperită de-o năframă neagră, apoi jupîneseie boierilor, urmate de vreo 15 roabe despletite, bocitoarele. La urmă veneau rădvaneie defunctei trase' de cîte șase cai albi. În sunetele clopotelor, procesiunea ajunse ia mitropolie, unde începu slujba religioasă, terminată cu rugăciunea morților făcută de mitropolitul Munteniei, care din cauza podagrei nu putuse urma convoiul.

Domnitorul, urmai de fiul său, se apropie pentru a-și lua rămas bun de la fosta sa tovarășă, ceea ce stîrni bocetele lumii dimprejur, care asurziră urechile, în sfîrșit, sicriul fu ridicat de boieri și, adus iîngă cavou, fu acoperit cu capacul și depus în gropniță. Patriarhul luă cu sapa pamînt din patru părțk și-l aruncă peste sicriu, into-nînd psalmul al 24-lea. Vodă ingenunche ca și fiul sau (acest copil, fiu vitreg al moartei, avea 15 ani, n.a.), arun-cînd și ei cîte un pumn de țărînă peste sicriu" (Del Chiar o).

Rămași fără mamă, copiii lui Mavrocordat Scarlat, Măria, Constantin și Ion (căci Ruxanda și Toma muriseră) avură ia frageda lor vtrstă fel de fel de peripeții, împreună cu tatăl lor, fugiră, ia 4 septembrie 1716, la Giurgiu, fiindcă bucureștenii, pentru a-și speria Voievodul, care nu ie era drag, alergau prin fața Palatului Domnesc, strigînd: „Nemții, au venit nemții!„ Alarma fiind mincinoasă, Vodă Nicolae se întoarse cu plozii iui la București, pentru ca la iO saptămîni mai tirziu, cînd în adevăr veniră nemții, Domnul, neîncrezător, sa se lase prins de ei. Surprins în halat de casă, Vodă încremenî în ^aja Pistoale Io r întinse spre el și încercă să deruteze pe năvăhtori, ascunzîndu-și identitatea. Zărind însă printre ei _ boieri români, care-l cunoșteau, se văzu nevoit sa le înlrunte trădarea, răcnindu-le în față că „nu e prima dală cînd românii își pîngaresc mîinile cu s-îngele Voievozilor Joi”. Unul din ei ii asigură că „Măria Sa să nu aibă frică de viață, căci avem poruncă sa-l ducem nevătămat Ui Transilvania”.

Și așa, îl duseră la Sibiu, sub comanda maiorului Dettm, în grabă mare întii, fără popasuri, zi și noapte, însă, copiii Ude vîrstă irageda, și timpul Ut ud î riguros. Domnul obținu Savoarea ca drumul să f te făcui numai ziua, oprindu-se noaptea prin sate (Del Ctiiaro), Luni, 7 decembrie, convoiul ajunse la Sibiu, și Domnul iu găzduit în pmare a orașului, lingă clădirea corpului de garda, păzit fiind de trei santinele, la ușa din stradă, la ușa casei și la ușa camerei ce ocupa. Copiii, liberi, se puteau plimba prin oraș, iar Vodă el însuși lua uneori masa la generalul Steinvile, comandantul Transilvaniei! în tot

timpul acesta, tronul Munteniei fu ocupat de îratele. Lui. Nicolae Mavrocordat, Ion, pe care-l trimiseră turcit,-să ție locul prizonierului, ca un fel de caimacan numai. Ion Vodă era însurat cu Zamfira Guliano, despre care nu știm nimic, nici măcar dacă însoți pe bărbatul ei în București sau dacă rămase la Constantinopol

Am văzut mai sus cum fu adus în țară de Doamna Mă-' rta, văduva BrmcoveanuluL în timpul acestei domnii fără., însemnătate,.noul Voievod n-a știut nici el să-șt atragă; simpatia boierilor, Când, trei ani mai târziu, în 1719, pacea} dintre nemți și turci fiind încheiată, îrate-său Nicolaej recapătă tronul pierdut. Ion Vodă încercă în tot chipul sa, î.mpiedice. Această numire care-l stingherea. Nicoiat Mavrocordat plecă totuși de la Sibiu la Constantinopoil își așează acolo treburile și căpătă domnia. Pe c'lnd alaiul noului Domn ae îndrepta de la Stambul spre Dunăre| aici., în București, Ion Vodă mu n pe neașteptate

Ramîne în sarcina lui Nicolae bănuiala fratricidului

Prizonierul de la Sibiu, în scurta lut trecere prin ȚaJ ngrad, se însura a tveia oara, luînd de soție pe Smarandt fata grecului Panaiotachi Stavropoleos. Cu această noul Doamna și cu copiii din acele două căsătorii dinții, sj întoarse Vodă la București, în iarna anului 1719. Dar îț țară era foamete și ciumă, o ciurnă cum nu se mai auzi; de cînd lumea. Așadar, cum au intrat cu pompă mare scaunul domniei, Doamna cu jupîneasa au trecut la Ce troceni, „pentru frica ciumei ce se izvodise în București} (Radu Popescu). Vodă el însuși, după ce-si compuse Divi nul și împărți poruncile de iznoavă, își lua reședința tot Cotroceni, unde rămase aproape un an încheiat, pinâ potoliră și foametea și ciuma, datorită de altfel chibzuit! lor măsuri ce luase Domnul împotriva lor

Rareori a fost un Voievod mai diferit judecatde contemporanii lui, unii ridicîndu-t în slava cerului, alții Făciti-du-1 de doua parale. Dar cel mai înverșunat dușman aJ lui a. Fost un compatriot, doctorul Vanderbech, ai cărui adevărat nume era Skendos, stabilit la Craiova sub ocupația austriacă, ca om devotat ce era al generalului Steinvilie. Chemat de Vodă la București pentru a-i îngriji copiii – care sufereau, zicea doctorul, unui de nervi și ceiaialt de epilepsie – el pleca mai apoi la Viena pentru a se întoarce în curtnđ din nou în țară, stabilmdu-se pe ovreme în capitala. Devenit medicul Curții, el se certa apoi cu Mavrocordat, fără ca să cunoaștem pricina neînțelegerilor dintre ei. Dintr-o broșura pe care a scris-o mai tîrau, aflăm cu surprindere că „Ntcolae - Mavrocordat era de neam prost, rudele lui avînd cărbuniși ot în orient, Vodă el însuși nu-și cunoștea biblioteca, căci aproape nu știa carte”. Față de toate mărturiile contemporane, care înfățișează pe acest om ca un doct, autor el însuși al unor cărți (poate apocrife), afirmațiile lui Vanderbech sfnt suspecte. Cu atît mai suspecte, cu cît se leagă și de Doamna Smaranda, spunînd că ea „n-a fost nevasta Domnului, iar copiii au fost făcuți cu un morar”, nu se poate înțelege de ce.

Doamna Smaranda era o femeie deosebit de aleasa. Deșteaptă, cultivată și energică, ea avu o mare influență nu numai asupra soțului ei, însă chiar asupra copiilor din căsătoriile anterioare ale Voievodului.

LJn an după căsătorie se născu fiul lor Alexandru, din care se trage o parte din Mavrocordații de mai târziu, apoi o fată Sultana, despre care va fi vorba mai jos, și în sffrșit dor copii, numiți amfndoi Ștefan, care n-au avut zile.

În 1730, Vodă Nicolae, om de abia de 50 de ani, muri de boală, 'm scaun, la București, după ce domnise de două ori în Moldova și de doua ori în Muntenia, fn total 17 ani

Fiul său mai mare, Scarlat, murise cu patru ani înainte. Boierii aleseră deci Domn pe al doilea fecior, Constantin, fiul Doamnei Pulcheria. Însă acesta avea numai 10 ani. Poarta nu-i confirmă domnia. Porni deci Doamna Smaranda cu toți copiii ei, adevărați și vitregi, la Con-ștantinopol, unde prin legăturile ce avea, cât și prin Kc"-sința ci, ajunse, după mai puțin de un an, să capete totuși Pentru Constantin Vodă domnia Munteniei.

În riudurile ce urmează o vom mai întâlni-o.

'.' 9 r ji * Comanda

, e la moartea lui Nicolae Vodă au începi a se amesteca domniile în țările noastre, c.nu se mai pot desparte istoriile. Constai țin Mavrocordat a domnit 25 de ani, aproaj consecutivi, din care, de patru ori în MoldovJ de șase ori în Muntenia, în timpul acesta – i -"r,cof.,itju cind m Moidov.

[„BHiBgp^aj și de șase ori în Mumema. M u.,. K^ . - _ Grigore Ghica domnea și el consecutiv, când în Mo l do-w când în Muntenia, înlocuind pe vărul său Mavrocord de într-una din țări cind acesta era mutat în cealaltă. Pata zeci de ani au ținut aceste alternații, care spre bine] vistierilor românești nu au fost, dar care ne-au dat totuț un Voievod bun.

Constantin Mavrocordat s-a bizuit și ei pe țăran mi mult decît pe boier, pe carc-1 gratifica cu măgulitorii epitet de „mare mascara”. El a scuturat tagma preoțească a purificat oarecare moravuri și a făcut acele cunoscut reforme administrative și financiare, care au lăsat dup el un nume lăudat. [

Marele nostru Ncculce, care-i era potrivnic, spune d” spre el că era „om prea mic de stat, de făptură p ros! căutătură încrucișată și vorba lui înecată. Dar la hire ers înalt și vrea să se arate cu mîndrie”. Ceea ce nu-l ira piedica să adaoge: „Numai nu era prea grabnic a fac râu. Ca?Jie, bătaî, rele ia oameni nu făcea. Nici la sîng nu era lacom, și răbdător mult”. Odată ce recunoaș Neculee aceste calități – puține din cîie avea – te între' de ce era el oare „la făptură prost”?

În 1730, cînd muri tata-său și~l aleseră boierii Dom al Munteniei, Mavrccordat era însurat cu Smaranda Cat tacuzino, iata lui Radu din Țara Românească, fratele n< norocitului Ștefan Vodă, feciorul stolnicului Constanți Cantacuzino. Această femeie muri în curînd, fie în tirnpt domniei de-o Sună a soțului ei, He scurtă vreme mai tîrzij la Coiiblantlnopoi, în timpul maziliei lor. Cînd, după ni un an, Constantin Mavrocordat se întoarse Domn la Bi uresti el era văduv – un văduv de 20 de ani, fără copii.

R avîntui unor nerăbdătoare ti ne re f i, el scrie vărului nrimar, Grigore Ghica, Domnul Moldovei, rugîndu-i

S-Ui J-aiitp orin Iași o fată de boier ca s-o ia în căsătorie.

S3Ti v-d t* *-^ r '. – _.,>, -

Acesta se puse pe lucru și-i găsi pe Catruia, fata vornii-rului Constantin Rosetti1), care pare a fi fost deosebit de frumoasa căci Mavrocordat a mbit-o toată viața cu o nebună patimă. Mireasa veni cu părinții și rudele ei în București unde o așteptau obișnuitele sărbători de cununie cu mese bogate, cu dansuri și pehlivanii. Nunta se făcu la 12 septembrie î 732, în încăperile vechii Curți Domnești iar la 13 aprilie anul următor Grigore Ghica primi de la frate-său, terzimanui, știrea că s-a făcut schimb de scaune între el și vărul său Mavrocordat. Plecînd fiecare către noua lui reședință, ei se întâlneau pe drum, la Focșani, unde se ospătară strălucit, pornind apoi, la 3 mai, în scaunele lor.

Cu toată recunoștința ce-o purta Constantin Vodă vărului său Ghica pentru fericirea casnică ce i-o dăduse – s-a găsit și o scrisoare prin care-i

mulțimea de buna alegere ce făcuse – totuși, cum merg treburile omenești, se ivi în curînd o neîmpăcată ceartă între ei. Poate nici nu era atît Mavrocordat de vină cît mamă-sa vitregă, Doamna Smaranda a defunctului Vodă Nicolae. Căci obișnuită cu Bucureștii și viața mai bogată de acolo, ea stătu „de zî, de noapte asupra lui Vodă, numai să meargă în Țara Muntenească”, zice Ion Neculee. „Așa socotesc”, spune același cronicar, „că acest Domn, de n-ar hi avut casa grea a tată-său, cu mulțime de mîncări, și să nu-i hi fost gîndul cu pizmă să scoată pe văru-său, pe Grigore Vodă, din Țara Muntenească, și mult îndemnîndu-l și maștihă-sa, Doamna tătîne-său, n-ar hi fost atîta jaf în tară”.

Acuma, c-o hi sau n-o hi fost maștiha de vină, vorba e că Constantin Vodă suflă vărului său scaunul Munteniei. În 1735, nou schimb de domnii, plecînd unui spre București și celălalt spre Iași, fără a se mai întîlni la Focșani. Ba dimpotrivă, de data aceasta unui iuă drumul Șiretului m jos și celălalt al Birladului în sus. Dușmănie de moarte, care a ținut cu necurmăte schimbări de domnie la fiecare doi-trei sau patru ani, pînă la moartea lui Grigore Ghica, înimplaiă în 1753.

Nu vom urmări toate domniile alternative ale lui Vodă Constantin, despre care am spus mai sus ca a Sosi un uomn, bun și un luminat reformator, ci vom arăta numai acele citeva mîmplări în legătura cu subiectul ce muia n m

Dacă m veacurile trecute 'erneia lua parte la mamfes tarile viețn sociale și chiar ale celei publice, odată cu îananotismul, secolul al XVI-lea introduse la noi și austeritatea moravurilor femeiești Influența tuicească, care de mult acaparase ielul de trai al grecilor, începu a se resimți și noi Femeile trăiau izolate între ele, în apartamente separate, ginecee, sau chiai haremurii, cum se' vor numi aceste locuințe sub Vodă Alexandru Mavrocordat Eie nu rmai apăreau în public decit la serbările îa mihale, logodne nunti, botezuri și în a*ară de unele | excepții (cum a!ost de pilda, Doamna Ruxanda Ipstlanti),] emanciparea iemeii din aceasta stare de semisclavie sel iacu abia pe la s'irșitul secolului sub mfluente austriacă și mai ales rusească

Avînd m vedere felul acesta retias de a trai al ieme-î ilor precum și oarecare austeritate și chiai pudoare cart domnea m viața socială, se poate înțelege ușor de ce | S n i boierilor și ai Domnilor noștri se msurau tineri de tot; Constantin Mavrocordat însurat pe la 18 ani, văduv 1; 20 și remsurat Sa 22 avu asupra i aporturilor sexualt ulei ngioc care izvorau nu numai din iirea lui, ci du spiritul timpului sau De aceea îl vedem factnd, ca DomnJ niște acte de autoiitate, care m se par, după conceptnk noastie de azi ciudate, dar care au parfumul lor de? haica morala, caie ca orice parfum cînd c savuros, ni poate decit sa placa „Constantin Vodă s a apucat de capul pieoților învețe carte, frarmtîndu i în tot chipul li punea de in | ti au m biserica U 3 din noapte și ieșeau la 7 din zi | punea un ciohodar la ușa ca sa nu poată ieși și un piec imatat cetea de pe amvon onnduiala bisericii, a botezul și a spovedaniei /icînd Vodă ca popii, cînd tamîiaza i] bisend pe muieri, stau cite un minut înaintea ieștecaiei muier de o tamnaza și o plivește din tălpi pma m caj pumnd gînd rîu asupra lor> (Enache K.ogalniceanu)

Și avea Vodă dreptate, fundca balul în care ajunsese | preotimea spena pma și pe străinii care mtemplator ceau prin țările noastre Un ungur, Mikes, ealatonn* pe atunci prin Moldova, sene ca „popii stau toată vreme în jurul butoaielor prin circiumi” (ci N iorga) iai HauU nve, încă 40 de ani mai tirziu, ne asiguia ca „unul principalele venitun ale mitropolitului erau circiumi | sale”

VfftaMBBMMHmM^^MgDai supăraiea lui Mavrocordat pe popii greci, care și n.mcau gmd rău pe muieri, tamîndu le, eia și un fel „rturisit de a și arăta nemulțumnea ce i puciniiau Sie ca i e, lipsite de rușine, se uitau șt ele

la sfințiile ir Si'f'ndcă jupîneselor n avea Vodă ce sa le facă, și a CTTiito alta treaba, care a lacut mare vilva pe hn mai ales în i iadurile tineretului zglobiu <Constantin Vodă Mavrocordat", spune ciomca Ghi-cu leștilor „nu numai c-a poruncit sa înceteze vechea deprindere a boierilor, de-a pune 'cinei m circiumi, și mai ales de-a alege pe cele mat frumoase pentru ca vinul sa se vindă lepede, dar a sens se ispiavmciloi fiecărui ținut, poruncmdu le ca onunde or găsi vieo *emeie tnunuită de curvic mai tunsita, s o prindă numaidecit și s o trimită fa Iași”

Allam din Le f opt se U ca s au sinus ast'el 80 de muie n – numai 80 m toata Moldova' -și ca au fost închise toate în beciurile de la S* Gheoighe, la mitiopolie, unde erau ținute „de mureau de toarne, raminand ca de ele, goale”

Dar uite ca deodată. Doamna Catiina, din fundul gi neceului ei, prinse mila de aceste nenorocite faptim, și merse Mana Sa sa le vadă, acoJo în beciurile mitropoliei „tnmitindu le apoi pîme și lumină ca sa nu șadă pe în tunic, și le trimitea și cite un cintar, doua de in, ca sa nu șadă fără treaba, pîna se va găsi niscana oameni sa le ceară. Și pe care o cerca și primea și ea punea de o cununa și apoi o slobozea”

Acestea se petreceau în 1748, în Moldova în anul următor, un maie eveniment puse Curtea lui Vodă Constantin în iieibere Era nunta care se piegatea domnitei Sultana Mavrocordat, sora Domnului, cu bci-zade Ștefan Racoviță, fiul lui Mi hai Vodă

Asupra acestei casatorii, versiunea data de pseudo Ko-galmceanu în Letopisește se deosebește cu totul de aceea pe care o însemnă cronică Ghiculeștilor Ne vom tine totuși mai mult de cea din urmă, care pare mai bine m-'ormată (de ar fi numai să ne gîndim la numele domnitei, Pe care Letopisețu îl arata ca 'nnd Smaranda, pe cmd e îndeobște cunoscut ca pe aceasta *ată a lui Nicolae Ma-xiocordat din a 3 a căsatoie cu Doamna sa Smaranda, chema Sultana]

Constantin Mavrocoidat eia, piecum știm, certat la ^a'u[sau Gr|go<e Ghicg Afiind ca acesta, prin lui la Poaită, scoase pe Minai Vodă Racoviță din exnul de la Mitnena, unde î trimiseseră turcu, v atunci domnea cea m^i perfecta armonie și dragoste Ît4rț

Racovit? și Gi.ica, Ma, căruia îi era fnca de scaunul sau, încerca toate chipurile să rupă acea&ta ari rnonie FI trimise deci ta Constantinopol răspuns iui Minai

Vodă ca ar don să-și mărite sora mai mică cu al dci'ed fiu al acestuia, Ștefan, nădăjduind ca astfel, prin apio| pielea ce s-ar face între Mavrocordați și Racovițești. A] putea dauna pi [eternei dmtre Gngore și Mihai Vodă

Mihai Vodă măgulit de aceasta propunere c pnmi Ztj

Letopisețu ca „S-au apucat Mavrocordat de mari găti] a nunții, și apiopundu-se beizadeaua de Iași i au tnmj alai domnesc cu multe podoabe de l-au adus Va Iași, I

Curtea Domneasca și a doua zi au început nunta” Numi ca, după toate apaientele, ba chiar aproape sigur, acel serbăn nu ei au de nuntă, ci de logodna

În timpul acesta însă, la Stambul a venit un vizi nou, caie a hotaiit scoaterea din scaun a Im Constanții

Mavrocordat Vizirul era un pnm-ministru și la schimbare!

Lui tot apaiatul administrativ al Turciei se schimba și el

Acest vizir, prieten cu Mihai Vodă Racovița, trimise DonJi'n Moldova pe fiul acestuia mai mare, Constantin „Fa cîndu l Domn”, zice Kogalmceanu, „au scris îndată l

Moldova, și sosind timusul, au nimerit tocmai în ziua!

Care s-a cununat beizade Ștefan și erau toți la mă: caic și-au cam stricat cheful și nunta, auzind de mazilii

Iar pe urmă, auzind cine a luat domnia, s-au bucurat

După cum am spus, Leioiștii fac o eroare vorbiți do nunta lui Ștefan Răcițăcu Sultana Mavrocordat căci serbările caie aveau atunci la Iași erau nur serbări de logodna Nunta aceasta n-a avut loc metod*!

Domnita Sultana năntindu-se abia un an, doi mai târziu cu Dumitru Moruzi, pe comandă beizad Ștefan a luat

Theodor Ipsilanti

Mazilirea lui Constantin Mavrocordat a ținut im! În 1744- este din nou irimib Domn, în Muntenia de aici această A naș domnit apoi încă alte două ori în Motor și alte două la București însă știu despre Doamna domnițele din țăriile lui nu mai avem de aici decât foarte puține

Știm că în 1750, când ru mazit a treia oară din do, Constantin Vodă fu exilat în insula Lemnos și ț* închis acolo „în fundul tu mu Fui” Biograful Domn Petre Depasia, merse să-l vadă în lăcașul tînăr al ghiunului, unde nu i rămăsese lui Vodă decât doar < ,) ^ rîp-eiilor hlozotice” Ei află pe stăpînul sau în cîntec (i 't- * ^ s i ț i * c ^ i am tuia de deasupra muntelui, pe care-l sui gînd, și moșionat de „păcătoasa locuință” a lui Vodă, ne povestesc „ca mugeau uneori amîndoi pe malul mării să se răcorească de zădăru! zilei „și de ai și țaprinși din inimii celei învățate”

După an de exil, Maște e chemat la Constantmopol, și acolo jîlînim din nou pe Doamna Calina, caic imptea cîntecii, judele și „toată casa Manei *Sale” să fînăpine pe Vodă comandă se coborî din corabia carc-1 întocea din Lemnos li să dornia ru și o poate încă recăpăta, și în cîntec e trimis cîntec nou să filozofeze la Lemnos și la Ch'os, pînă în 1766, cînd capăt mîrșit din nou scaunul Țării Românești

De asemenea sîrăce sînt notele care putem culege despre nelui Ion Vodă Mavrocordat, fiatcic lui Constantin, care lă domnit și el 4 ani în Moldo, în 1743 și 1747

Acest Ion Mavrocordat a fost însușit cu Mana Guliano, o greacă pe caie a adus o la Iași ca Doamna, dar despre caie nu știm nimic, decât doar că i sta poza pe unu! din pereții bisericii Sf Nicolae Domnesc din Iași, care biserica arse cu cîțina ani în urmă, și a fost complet reparată de Ion Vodă, caie a chemat meșteri străini să o zugrăvească, zugrăvindu-se și pe sine, cu Doamna Mana și cu toate beizadelele sale, și pe tot neamul lui

Acces Domn, căruia îi plăceau mult cheiurile și zăia. 'e-între și alte desfătări ale lumii”, iscu pentru petrecerile lăceste ale lui un foarte frumos Foișor < din cea parte de mîlșteul Frumoasei, sub Cătașie, ' ^ comandă și cîntecul cu pa cîgătoare, de mergeau în plimbare” acolo cu Doamna și copiii lui

După mazilirea lui Vodă, deci în 1747, mîndu i oamna Mana, el se reîntoarse la Constantinopol cu Sultana Mana, fata lui Mihai Mano, marele Sog-oldt al patriarhiei din Fanar Această Sultana, caie deci n-ălost Doamna, deși astfel s-a intitulat și ea și asle nă zicea și lumea, era văduva lui Dumitru Rămadan (Balașescu care avea o Tată, Smaranda, și doi 'ecion Cuion nă navut Căpî de altfel în ai dălea sînt ai casm-

1/49), Mavrocordat muri, acolo la Constantinopol pe biata Sultana văduvă a două oai ' '

LUI

DEL1BEV H RARI S e lin Voievozilor irăți Constantin și în Mavrocordat îi chema pe amîndoi Alexandru Veneau deci veri primari, și au domnit ' e" scurt-ă vreme, în Moldova, către sfîrșit

Cei dinții avea de soție pe Măria, făt al ei de-al doilea pe Zamfiri

Sfeă '„„„'ai. IJgSsJP(tm)^ Cei dinții avea de soție pe ăra, iui Ion Vodă CalHmachi, iar cel de-al doilea pe Zamfiri îiica lui Nicolae Vodă Caradja. Precum vedem, ajunge la vremea când fanarioții se încuscreau numai între 1 rămînînd boierii băștinași în aiară nu numai de sluj^ și de viața publică a țării, dar în aiară chiar de „mal viața socială, al cărei ton îl dădeau doar Curtea și prol pendada Iar în aceasta din urmă rar se pripășea cîte 1 boier de țară. I

Cîteva neamuri numai au știut sa-și ție rangulf picsbgiul, ca de pilda, în Moldova, Sturzeștii și Balșj tu, și iiii Muntenia Văcăreștii, Fiii peșin, cel mult z douăsprezece familii. Restul a tost numai import ianar de la cele mai bune neamuri ale grecilor pînă la <_ele j proaste, de la coboriton dm împărați bizantini la zaî vagn de pe Bosîor, toți Domni și mari boieri în îngaj toarele noastre ȧan \par Alexandru I Mavrocordat, zis și Delibey, înlocui Moldova pe Constantin Moruzi, care trebui să parase) țara din cauza consulului rusc, Lascarov. La rîndul Mavrocordat, după trei ani de domnie (1782-85) ti să plece din Moldova dm cauza consulului ausl Raicewici. Abia de cîțiva am se introduseseră aceste a late în țările noastre și buclucurile începură să ci De ce i s-a spus acestui Domn „Delibey” – îndr tul nu putem ști, cînd mai curînd s s-ar li putut ' _ „nenorocosul” sau, cum a și rămas ele altfel poiec noi în țară: Piriea Vodă, înndcă, de cum sosește lași, Curțile Domnești iau ioc de e nevoit Domnul mute cu toți ai lui în casa mitropolitului Gavnl Căliml j,] soției lui. Dar parca se lua focul după el, căci „bine apucase sa se mute, că ard și casele mitropolItUDoamna-sa Mănoara a fost o femeie deșteaptă și plă-, despre a cărei viață avem unele amănunte intere-°Unte întrucit însă ele privesc numai epoca dinainte de H m ni a lui Vodă Alexandru, cînd era Mănoara o tînară c,° nostima domniță, o îndrăgostită dar sperioasă logodnică și aP° ° simandicoasa mireasă, vom vorbi despre cînd ne vom ocupa de domnia tatălui ei Ion Callimachi. Doamnă a fost abia la 25 de ani după ce se măritase, și nu ne-a rămas nimic de la ea din epoca aceea.

Dm căsnicia domniței Marioara Callimachi cu Alexandru Mavrocordat Delibey s-a născut, foarte iirziu, un singur copil, domnița Ralu, care a fost măritată cu beizadea Constantin Moruzi, fiul lui Alexandru Vodă. Acești Ralu și Constantin au fost buncii lui Dumitru Moruzi, zis Mitică, zis „cneazul”, fost prefect de poliție al capitalei înainte de primul război mondial și una din cele mai cunoscute figuri bucureștene din acele vremuri. Un tablou în ulei, aflător la Atena, la Lilly Moruzi ni-l înfățișează pe vestitul cneaz la viista de 4-5 ani, alături de bunică-sa, domnița Ralu.

Alexandru al II-lea Mavrocordat zis Firans era ter-ziman la Poartă în timpul domniei de trei ani a vărului său. Cum trăise multă vreme la curtea imperială rusească, s-au gîndit turcii că s-ar pricepe sa se poarte într-un chip mai iscusit cu consulii străini, din Jași, și-l trimiseră deci Domn al Moldovei, în primăvara anului 1785.

Alexandru Firans fusese însurat – în Rusia, probabil – cu o alsaciană din Strassburg. Murind aceasta de iinără și fără a lăsa copii, Mavrocordat se însura a doua oară la Constantmopol, cu Zamfira, fata lui Nicolae Caradja {care domnise un an în Muntenia, 1782-83) și a Doamnei

T i ' ' l arșița

Atît de la tatăl ei Nicolae Vodă, om cu inteligență upenoară și o deosebită cultură, cît și de la maică-sa, Doamna Tarsița, despre care spune Hauterive că era „une emrne de beaucoup d'esprit, qui a affiche dans sa cour a liberte de vivre la plus absolue”, noua doamnă Zamfira ^rocordat avea de unde moșteni suficiente calități * IU a îa'ce din ea o femeie, dacă nu

superioară, în tot i foarte plăcută. Hauterive, mare amator și cunoscător pl'erne! ° descrie astfel: „Figura ei exprimă o adîncă ncohe, semnuî unui suflet simțitor și al unui spirit care cugetă. Aceste două calități se trădează prin mișcării neașteptate, naturale și grațioase și prin răspunsuri p lins' de îinețe”.

De altfel, Hauterive a iost cam amorezat de ea, ca de țoale femeile cu care venea în contact. Francezul acesta, savant, conte și sărac, venise la Constați U no p în caiitate de „gentUhomme d'Evr.bassade” în tovărășia CSr.oscul-Goairier, -noul ambasador francez pe Ungă Poartă. Un an după sosirea lui în Turcia, el tu recomai dat de către ambasadorul Franței lui Mavrocordat, căra plecînd în Moldova să-și ia scaunul în primire, îl lui cu el în calitate de secretar particular.

Hauterive avu minunata inspirație sa-și ție un „Juri nai de călătorie”, care, publicat mai întii în „Revue d Geographie” (1877) și mai tîrziu în volum (1902), ni îace pe noi astăzi să aflăm toate amănuntele unei călă lorii între Constantinopol și Iași în anul 1785. Drumi ținea atunci, pe uscat, 27 de zile.

La 13 februarie se porni alaiul la drum, plecînd Pera, către seară, înspre Aivaskioi, unde și tăcu popt după două ceasuri. Domnul pornise nu numai cu ra vasta, cu copiii, cu secretarul și cu tot cîrdul de slu și de paznici care-i compuneau îndeobște alaiul, dar avea încă o buna parte din familia lui, sau mai bine din familia DoBmnei, care ținuse să-l întovărășească bucată de drum. Părinți nu mai avea Mavrocord-at, duț cum am văzut mai sus, socrul său murise și el cu un mai înainte. Dar soacra, Doamna Tarsița Caradja, cu fiii, fiicele, ginerii și nurorile, mulți la număr, se țineau Doamna Zam'fira, ca și cum ar ii dus-o la spînzuratoaj

Secretarul, prea.nou încă, nu era admis în intimi tai măririlor lor. El trebuia să meargă mult în urmă, dese.călare, alte ori în rădvan, cuicînd-se prin odăi murda și mîncînd dmtr-o strachină cu alții. Pentru un conte', vechiului regim, tratamentul era cam sălbatic. Dar ce îa-ce omul pentru o plinei în ziua a treia, de la Gecmedje la Silivria, Hauterive notează: „On se / %rand matln, ou coivie le mer, on va manger ă Kli du inauvais pain et une liorrible fritare. On met" doigis dar s te metne assiette tous ă ta f oi s, on ri"% sermette, ri bou-teitle, ni table: on boit du vin avale ia lic”, ou prenă du cafe dotit on boit te aspire ea merne iernps la fumee de cent pipes, et coz ii n'a a que moi pour qui ces choses soient extraor-res, le me grade bien de montrer de l'etonnement...

; nrincesse passc, u ne princesse belle comme le jow;

Li offre du vin, elle. le boit et se prive de la moitie

%'inoouiet que je devore”! Iată l pe tb signor segretarios tît de încîntat de-a fi mîncat jumătate din puiul Doamnei

Zamfirei încît zice că se simte deodată grec, și c-ar da cu lăcere cea mai frumoasă pălărie Louis setze pentru un calpac verde î la turca.

A doua zi, nouă mcmtare. Silivna nu-i place, deși e antica Seiibria a iui Strabon. Însă se ține după Doamna si'doinmțe la biserică o basilica veche, care-i amintește catacombele primilor creștini. Și cînd vede francezul pe toate femeile acele frumoase saruînd icoancie, moare de necaz că nu este și el una din ele. Cumnate Doamnei fi place cel mai mult din toate, și e păcat că n-o numește, căci astfel nu putem ștr dacă e vorba de Catnna a kn Ion, sau de Ralu a l-ui Constantin Caradj-a (născură Moruzi).

Într-a cinccazi, de la Silivna, rudele Doamnei își tău în sfîrșit rămas bun, pentru a se întoarce la Constanft'-nopol, cu care ocazie Hautenve exclamă sentimental: „Fi n'est pas possible de ne pas prendre part au chagrm d'une familie parțaitement urne, qm se separe du plus aimabie du princes”.

O soră de-a Domnului, Catnna Cantacuzimr, eare urma sa se înapoieze și ea la Constantinopol, e alit de nenorocită de această despărțire, încît se duce la episcopal lacului să-i ceară rmngîiere. Francezul, mereu pe urma fustelor, o urmărește acoio, însă pleacăsupărat din palatel episcopal, fiindcă Sfinția Sa, luîndu-J drept unpopă catolic, abia îi răspunde la salut.

De acum înainte, drumul, încă toarte lung, începe &-phctisi pe domnul secretar, hmdcă rămînc lipsii nu numai de tovărășia zînelor fanariote, dar chiar de-a lin Vodă și de-a Doamnei care cu cai mai sprinteni o luară a goană înainte, lăsînd pe Hauterive mult în urmă cu slu-irorn și cu bagajul. Prin Burgas și Kirkihsse, orașe menite sa se ilustreze mai tirziu, ajunge eJ în sfîrșit la Silistra nîr-a 18-a zi. Rămîne foarte încîntat de pitorescul a-cestui „- și primul său contact cu Dunărea fi minunează. F le plus beau fleuve de l'Europe”, declar” el'.

I(tm) sfîrșit, șchioapa-șchioap”, prin Slobozia, unde fran-
—^cn. U faCe cuno^tină cu mămăliga româneasca, ^c”*ii și Tecuci, urrde ispravnicii i se par foarte 'gneurs”, prin Bîriad și VasJui, unde contele oară vinul de pelin, care cu- 70 de ani în urmă 27

—” „”g”

drept t o.iemeie amp l. SpintuaU A LU Doa potrivă s m” r”riu Domnești imp til-z,u < tn gr”dl”a,iaCUdeVWtt. Cea care va.^m va je 'prto „tn”rd.” r.- ^ e europeana de, ^^ „ o,lt plin a ele

Doamna face parte din acest guvernămînt, el nu bagă de seamă -V vorbind astfel, își face laudă sie însuși!”.

Măririle acestei simpatice Doamne nu ținură mult. Un după sosirea iui Mavrocordat la Iași, Raicevici, consulul austriac, care începea să facă lege în Moldova, ceru de H Poartă rechemarea lui, fiindcă i se părea ca noul Domn e'ra prea aplecat politiciii țariste. Alexandru Mavrocordat nu aștepta să-i vină firmanul de mazilire, își lua nevasta, iată* și lucrășoarele și porni în grabă la Petersburg, unde din* mila împăratului căpătă titlul de principe, punindu-se apoi în capul unei mișcări greco-ruse în vederea eliberăm elenilor de sub jugul turcesc. Vremurile de care vorbim sin! acele ale lui Rigas și ale pre-etenei.

Restul vieții și-i petrecu Alexandru Mavrocordat în Rusia, despărțit de nevasta lui, care-i trimitea totuși deseori scrisori din Constantmopol. El muri acolo^ bătrîn, m anul 1809. Doamnei Zamfira i se pierd urmele, iar domnița Catnna, singurul lor copii, se mantă în împărăția vecină și nu se mai întoarce nici ea în țară

Din acești doi Alexandru Mavrocordat n-au rămas lecî coborîtori în linie bărbătească! Toți Ma'vrocordatn le mai tirziu se trag, fie din Dumitru, îrateie lui Alexandru Jelibey (feciori amîndoi de-ai lui Vodă Constantin), sie 'în Alexandru, fiul lui Vodă Nicolae p LE LUi namte de a trece la Doamnele um^u.v., tilor, care, concomitent cu ale Mavrocordij ților, au ocupat țările noastre mai bine d a”;-* o jumătate de veac, vom fi nevoiți, pcntț

H&fffiP „ifeil a nu nedreptăți umbra vreunei dispărute, i iS2Ss3s1S arătăm cine au fost nevestele fraților Ca', stantin și Ștefan Racovvță, care, deși moldoveni, au domr și ei, efemer, în epoca fanariotă.

Feciorii lui Mihaî Vodă Racoviță și ai îrumoa^ Doamne Ana, grecizați de altfel și prin educație și p; alianță, au domnit unul 9 ani (Constantin) cînd la U cînd la București4, celălalt (Ștefan) un singur an Muntenia (1764-65). Acesta din urmă, care fusese godit întii cu Sultana Mavrocordat, se însura, după st carea logodnei, cu fata logofătului Constantin ip^l: Theodora, Doamna Teodora deci, despre care nu ^ nimic, căci prea i-a fost scurtă mărirea, în

schimb, o trl și prea interesantă povestire despre Doamna Sul'aru lui Constantin Vodă Racoviță își are locul aici.

Acest fiu mai mare al lui Mihail Vodă lusesese msu'j scurta vreme, cu o femeie care nu i-a dăruit copii. \$ nndu-i aceasta primă soție, el se căsători din noul

Constantinopol, cu Sultana Slugearoglu. Când, în 1749,1 pata scaunul Moldovei, își luă cu el la Iași pe tina soție, pe care o iubea ca ochu din cap. Toate pot

Doamnei trebuiau satisfăcute și neștund cum s-o ' ; răsfețe, Vodă se gîndea acum să-i asigure viitorul-1

5 ianuarie 1752, secretarul Domnului, Linchouit, sj lui Desalleurs, ambasadorul Franței la Constantul că „hospodarul” dorește sa plaseze 50000 de ptașl numele nevestei sale la Casa Națională Franceză. Svreme după aceea tratează cumpărarea unei case la P

Dere, tot pentru Doamna.

În atare condițiuni își poate închipui oricine bij(– ce resimți Constantin Vodă, cînd, în vara aceluia^

MT^t nevastă-sa îi destăinuie ca esie însărcinată. Va

(n sfîrșit un copii, și încă de la aceasta lemeie pe a*ea,..rinrai Dar bucuria se transformă în curînd într-o M ^liniște fiindcă Doamna Sultana suporta foarte mare starea e/ în toamnă, sănătatea Doamnei era atit fClimnutmată încît Racovița, serios alarmat, începu sa umbe după medici străini, căci doftoiul grec de la Curte „adeverise neputincios de a-și cauta stapma. Secre-i nil francez al lui Vodă, acei Linchouit arătat mai sus, îl „ifaiiii să aducă neapărat din Constantinopol pe un medic italian-sau poate levantin – care fusese multa vreme la Curtea din Dresda, și care, după părerea lui, era un mare învățat. Și astfel sosi în curînd la Iași Giu-seppo Antonio Pisani, care se apucă să îngrijească pe Doamna Sultana cu atîta rîvnă, încît de Crăciun ea trăgea de moarte, iar în ziua de 2 ianuarie 1753 își dădu biata femeie duhul în brațele nemîngîiatului ei soț.

„A doua zi, cu multă cinste și jale, au ridicat boierii cei mari oasele cu mare adunare de vlădici, egumeni și preoți fără de număr, mergînd și Domnul cu toate gloatele pe jos pînă la mînăstirea Goliei, făcînd mare obidnuire Domnul pentru Doamna, la care cetind oasele cu mari cîntari și împărțiri de bani la săraci și ia tot norodul ce se afla acolo, au îngropat-o. De acolo au luat boierii cu toții pe Domnul și l-au dus la Curte, mîngîindu-l cu multe cuvinte dulci și blînzii, punînd Domnul straie cernite și la fel toată Curtea Măriei Sale, rămînînd mare jale în toată Curtea” (E. Kogălniceanu)

Dar blindele cuvinte ale boierilor nu mîngîiara pe Vodă. In zadar încerca doftorul să se dezvinovățească spunînd ca Doamna a murit de-o „enfrasis”, Kac'oviță, '.care l privea ca pe asasinul nevestei iui, î! băga la răcoare „într-un cuptor, cu pine și apă”. Și ramase bietul Pisam acolo, muritor de foame și de Irig, luni și lun; de?ils Cmc, m siir^ii, Constantin Racovița fu muiat cu domnia uo la Iași la București, italianul putu crede ca i s-a prjvit canonul. Dar ași! El fu scos din cuptor fereu^1. 'h”Uin Ș' dLIS așa peste Miicov P'nă la București, nde-f ba gară oamenii lui Vodă într-alt cuptor. Chinul

^Mum! ^i1”1 aProaPe un anNumai prin repetatele cd SS,? 6 C°ntclui DesaUcurs, doftorul Pis*ni își Col f JIbertatea' P'ecînd de-a dreptul la Constanti-in(!^”(,-i 3 Vrea sa mai facă drumul pînă la Dresda, * rnrfUUÎDCU staruiniă Crește că, lata de ambasa-L 'ici, Kacoviță nu îndrăzni să mărturisească ade-

—”f iS'i. °” -TS „„?,”r,s ș^Ssi'^Ău-șs?*

Se atla tot s[^] e la îndoita trădare a lui Brîncoveanu şt a lui Cantemir împotriva suzeranului lor padişahul, în timpul războiului ce purta acesta cu Petru cel Mare (1711), înaita Poartă hotărîse a nu mai încredinţa dom-niile ţărilor noastre decît numai membrilor familiei Mavrocordat ca fiind singurii în care mai avea încredere. Dacă în 1726 Grigore Ghica tu numit Domn l Moldovei, apoi împrejurarea aceasta se datoreşte faptu-fui că mama lui Grigore era o Mavrocordat, fata vesti-uîui Alexandru Exaporitul şi sora Voievozilor Nicolae Ion. Rămase aşadar scaunul Moldovei în patrimoniul:eleiaşi familiei.

Grigore Ghica, al cărui bunic şi răzbunic domniră în irile noastre, se grecizase cu totul, neştiind şi neînţe-fgînd măcar limba românească. Născut la Constantino- 1 prin anii 1690-95, el acolo crescuse, acolo trăise şi bolo se însurase. De altfel, era om cu carte; învăţase [eaca antică, latineşte şi italieneşte, şi era – se zice – irtc cu bun simţ, cum era şi buna lui mamă Ruxanda, leie învăţată, deşteaptă şi vrednică. Contele Mniszech, polon care a cunoscut-o bine, spune despre ea că era iteligentă”, cu o creştere aleasă, avînd o perfectă ini-|re în afacerile turceşti”. Demnă fiică a Exaporitului. Ț Un obicei care începea să se statornicească cerea ca hvozii ţărilor româneşti să fi fost mai întii mari in-preţi ai Porţii – dragomani – înainte de a fi Domni. ^ creşterea pe care Ruxanda Ghica o dădu fiu-ei fu îndreptată asupra cunoaşterii limbilor şi a poiiLa prima vacanţă a dragomanatuiui, Grigore Ghica sa investească această misiune de înaltă încredere l(tm)1”3 pe toti diptomat'i din Constantinopol, care inff”pr!*- *&o°ine di kngue” atribuiră această nu-”„mentei mamei sale. Totuşi, după scurtă vreme,

ar tata a doua în cunnd „mărul pentru a urni această treabă, care pusese mă, mu-umărul p ^ di yrebizona, S un W'nuenta în euhsele seraiului: batnnul Con-i r cu marc il staniin Ipsilanţi. * brie 1710, Grigore Gh.ca căpătă

Cînd aşadar m decern g ^ ^ [u] p&t pe domnia Moldovei f tinflUP Enach6i ceea ^ va binefăcătorul sa^r^i De altfel, alaiul domnesc era plin pricinu. Mân ^^ie^od: dragomâneasa Zoiţa, acum de creci, rudele noului * beizadele, mama

Doamnă, ^{^J^ cumnatul Arapache Vlastc, Ruxanda. P(tm)^*^^decembrie, pe o iarna foarte în dimineaţa zile de îo de pneteni, biade' – -r ^mnitnare *u bine primită în Moldova ^ ^^...^r,^(tm)- mo n s=r „E;” „'sK s.ş <y i”-” „.*'; „.” „: tcr” i * „s „,' „?

Ku „tinereţea ş.- – 0 ila inima omului, dornic întotdeauna de a ieşi din noianul de necazuri care-i copleşeşte viaţa. Cronicarul Arniras spune despre Grigore Vodă că „Domn tinăr tiind, dar era întreg la minte... ii plăceau vîinatorile şi petrecerile, împreuna cu boierii, că nu era mîndru. La plimbări, la cîmp, ieşea adesea cu boierii săi, zăbovindu-se cu naiun şi naga-rale, iar cu săgeta tul şi cu sinetul bătînd prea bine”. Curtea Domnească fund în stare destul de rea, Grigore Ghica fşi făcu o casă sus pe dealul Ga la tei, lîngă mînăstirea ui Petru Şchiopul, şi de asemenea un foişor în dealul depoului, despre care ne spune Kogăiniceanu ca „era!ăptură de Țarigrad, cu tot felul de boieie”, adică în felul paselor turceşti de pe malul Bosforului. Acolo, la Copou, cea Vodă în toţi anii halca, „si care din boieri o lua, dăruia cu grele cumanaşuri” – halca, acest străvechiu c naţional, alungat de mult din meleagurile noastre de Ure modernele sporturi anglo-saxone, dar pe care Domnii „tn fanarioţi o apreciau ca în lui Petru Ra-=î Şi ale Lăpuşneanului6.

Scurt, Vodă se „engledisea”, cum se spunea pe atunci, ia masa petrecea uneori pînă noaptea tîrziu „cu tot îlul de zicători”.

II np 7if-3t^r;” if al r în o- -

:â Hv* „ „, cun um*-” „, dud, acum ^u aceasta t* „lul oa3^” – te ori tnca
atlam t Ghlgheciuiui, ți călcărilor strameo în U> ^^ ^^ ^, alcătuită.din 70W
dușmani, iara aj și curteni ^^fhVului pe ^/cSstacV ej î| pu^dje ^^d acolo
găzduit la Hotin după ^ ld n”> Unea

4 cV jupînesele ^”^una cu f „^I Vlas odaVar î” ^ ^ ta ft”Lmca?lj ielele,
cu ^^ lașa și sa iuKjaHotinului, căci trebui să PfJafaSsCe închidă înceta tea „
lui Consta.

Belel Movila, sa je Dm J^^stelnic. Și a întîmDlase duciul se mare h b ru
Pila>;?e Enache 'acut aga se su|J rf ^rdache; lui acestuia Enache lui
Voda M ^ M^^^ cu mitru R^fJndoi din pîme, jși ^ – Grigore tachi, ^l ^urilor.
Pentru yc°at L pricina ta

Gherai, hanul tăia be enant țara armatcl pe fUhal Racov,ța pico Voda'
Ghica din scaun^ * Făldu> se inti „i. Boier hp) ce să mai zicem... acolo
la moșie, a doua

VaS!UiV Dumiiu Racovița muri!

Zl chiar, uui în |72S_ Scurta vreme dupa aceea

Ar î în toată Moldova o boală de friguri, „că nu 56 Imisau doi într-o casă,
ci cîți erau toți zăceau, și iaraprostîme și la boieri, și pînă și prin casa
Domnului a 'ntrial mare necaz și durere intră atunci și Doamna Zoița, -i
moartea seceră pe copilul ei cei mai mic, pe beiza-Alccu pe care-l îngropară
cu multă jale și cinste la stntul Neculai Domnesc iar îndată după aceea, „cîfi
au fost în casă, pe toți i-a orînduit boala”. Iar dacă Doamna a scăpat mai ușor
de friguri, apoi Vodă a zăcut bolnav aproape un an de zile, îndreptîndu-se abia
în vara;următoare (1729).

Anul 1730 fu bogat în englediseli, căci lucrurile mer-[gînd bine în Țara
Moldovei, Vodă și Doamna-sa mai vir-(os ca oricînd se puseră pe petreceri,
uitînd cum e în lu-îea aceasta, de moartea bietului băiețaș și de lunga boală
Domnului. Cu prilejul reînnoirii domniei veni un divan-)ffendi anume din
Stambul să-l îmbrace pe Vodă cu caftan, și cu acest prilej se făcură la Curte
și în tot orașul itrălucite serbări.

Apoi, scurtă vreme după aceea trecu prin Iași șam-[elanul Poloniei,
Mniszech, care mergea la Stambul ca îl al regelui său. I se făcu la Curtea lui
Vodă Grigore primire regească, urmată de un banchet „cu 400 de far-irii de
mîncăruri, în sunetul meterhanalei și tambulhana-:i. Doamna Zoe, în calitate
de fostă dragomăneasă, obiș-lită cu lumea ambasadelor, primi și ea în
gineceul său contele J. A. Mniszech, șambelan și mareșal al Litua-i, oîerindu-i,
pe lîngă plăcuta ei conversație, dulceață rajitun și parfumuri, în schimbul
cărora ambasadorul trimise a doua zi „o frumoasă garnitură de porțelan fntru
cafea turcească”.

Fericit că toate-i merg după plac, Vodă Grigore – re avea frumosul obicei
să cutreiere mînăstirile țării și cu toată Curtea de-au mers la Deleni. Iar a
cincea zi, duminecă dimineața, după ieșirea ață a mers Grigore Vodă la gazdă
la lordaspătar l r a,ntacuzino' Și după cafea, a poftit Domnul

9 ani ^ s^~î aducă o cocoană rnică ce avea ică a'r-St-°jVadă' §* întu a
stătut spătarul să nu i-o ' aratlri'i-i că nu e obiceiul, și era îngrijit,
neDnTm7”S-”aU r, idieat într'0 zi de Cercuri, iunie 1730, uoamna și cu toată
rnt-toa ho.” „ – i” r^t” „; T_l id a fost fata iui Mihai Vodă Racoviță. Cum părinții
aterin, vorbind de o atare însoțire, beizadeaua nu „ V013U Sf
dpULlTngoârerde era sa-și dea duhul. Doamna Lăzu la Pal f ind se înțelese cu
părinții fetei pentru a-și Zoița, mama.

SCapa ^Jju,- dna se făcu, iar Voievozii Grigore și Mi- -5' îmnricteniră
din nou, începînd, nici ca se putea, sa Hatif^â acum împreună împotriva iui
Mavroordat. Unelteascd ^^ războiul turco-austriac aduse ocupa-acel an, i”

Moldovei de către generalul Munchen. Doamna Zoița ar,. TJHțtia jviuiuu ^_ f^;
^ rrtntont;nrinni n crăcim arnl n m rf, is-o după poruiJ, Und ce asa^ -AP-^i^a
^ull f Vi^ ^j^Kur.cU – S | nească.

Tot” la laf nS bucurie, ș mRuanda ica, Dar, după bu” u u, Kuxa
Doamna ' au sLt de capul „ ^ Vodj,, „

După un „minut zice come a?>

Sceas iuo<. – - „+”t o Siea >-u ~ _ apoi s-a a^tat o de t, la urmă -
SnnamM Zoița, cu f^ te Vodă ți. Da^a Galata V l* „,rta<;a întu, apoi lat”
^rnaoe f

Peregrinam- -v, Cingo”*= ^', ^”ț'; losodiâ

?” *, p*k;s ' „„. ” „„! i „°i Sl^l3l'-^*,?^ . R.”ff vroordat, iu”°.cauneiteau
mereu ^n^ neputln^ încuscriți acum un ^ n ua, p

Vodă pentru a-1 sco ț ^ ^ la^ bu ^

—” îi mutau cin din cete ^te j ^ î satisface pețitori ' l^a^ -^

^,r-S^^r|f-r^ pe toate așexaruc „^^^”na u nat, ^ _,^t j s. Luă'copiii
șTfugi la^Constantinopol. O găsim acolo în lomentul ei pe fosta
dragomăneasa, uneltind fel de fel le intrigi politice: înlocuirea lui Mavrocordat,
acțiune are nu Izbutește și înlocuirea patriarhului, pe care par-”âne a-1
surghiuni. Un călător străin, aflător pe atunci în Dâmbul, spune despre
această Doamnă; „une femme ce-^brc, nommee Zoe, ayant acces dans les
maisons des nistres Turcs, a persuade au grand vizir d'exiler Neo-dte,
Patriarche de Constantina pole, î Viile de Pat moș” întoarsă în țară în 1740, ea
este nevoită să ia din nou, anul următor, drumul spre Constantinopol, fiindcă
tntantin Mavrocordat, mai tare decât Ghiculeștii, iz-itesic a lua scaunul
Moldovei, obținînd exilul lui Gri-Vodă tocmai în insula Tenedos. Bietul Voievod
sur-liunit ramîne acolo, singur de tot, 6 ani de zile, în care ip Doamna Zoița
uneltea de zor prin anticamerele seraiu-aducerea soțului ei cel puțin în
Stambul. În sfîrșit, 1747, Grigore Ghica părăsește ostrovul arhipelagului -”
întoarce Domn la Iași, unde nu ramîne dccît un an „ - 48), fiindcă noi intrigi
făcură să fie iarăși mutat Muntenia.

La București familia domnitoare locuia, pare-se, la:hca Curte de pe
malul gîrlei. Dar aceasta fiind foarte apânată, iar prefacerea ei fiind prea
costisitoare, din:ma proporțiilor ce luase ea în cursul veacurilor, Vodă gore își
clădi o casa – de altfel, foarte modestă – curtea mînăstirii Pantelimon, ctitoria
lui. Împrejurul >tui lăcaș el făcu o grădină mare, un parc. Zidurile ase a[e
mînăstirii (înlăuntrul căreia sînt două incinte ^serica cu prea îrumoase
ornamente) se ridică pe o me înconjurata de-o abundentă vegetație. Și ce viață
i cînrl J°,acol° sub Grigore Vodă și Doamnă-s'a effi sp,m PC erasa cu scările
de Piatră, rămase încă uri'le bis riciiaîCnmh ^in^ ^ (tm)m *e oglindesc
14>er'cn m heleșteul din vale, cum li se joacă copiii și nepoții printre tufișurile
grădinii, curn curge mi murind izvorul din îața chioșcului turcesc, în care, o d
pe an, venea sa se așeze, pe divanurl ce nu mai sînt, pașă din Stambul pentru
a primi peșcheșul.

După patru ani de pașnică domnie, într-o zi de varăj anului 1752,
Grigore Vodă Ghica căzu bolnav la pat. Putîndu-i da 'doctorii de leac, Doamna
Zoe trimise grabă la Constantinopol după tatăl ei, Mihalachi Mai elevul lui
Boerhaave. Sosit la București, socrul domnii dădu ginerelui său să înghită
tiriatic (theriaca celest dar într-o cantitate atît de mare, încît bietul bolnav ce
într-un somn „care nu se deosebea deloc de moarte”, după 36 de ceasuri își
dădu duhul în brațele nemîngîii sale soții (23 august).

Totuși, nu trebuie uitat că nepriceperea doctori Mano ne este arătată de
cronicarul Comnen-Ipsilanti, fiind și el doctor în medicină, poate ușor îi
bănuit de tinire față de un „coleg”.

După moartea lui Grigore Vodă îngropat la mîi tirea lui, Panteiimonul – Doamna Zoița rămase încă; an în București, în timpul domniei fiului ei Matei. Cînd celălalt fiu, Scarlat, e numit Domn al Moldovei) se mută la Iași, pentru a se întoarce din nou la Bucure odată cu trecerea lui Scarlat Vodă în Muntenia.

Aici o prinde moartea la vîrsta de vreo 60 de ani | ziua de 14 martie 1759. Îngropată în frumosul rnon de marmoră în care odihneau și ciolanele soțului ei, 1 Scarlat Vodă puse să-i sape un duios epitaf „pentru nica ei pomenire” – și astfel, după cum stă scris pe morraînt, își dete și Doamna Zoița: datoria cea obștească de pre firea omenească.

urorile Doamnei Zeița Ghica, fie c-au fost femei foarte șterse, fie că numai întîmplarea a făcut să nu ne vorbească nici contemporanii, nici documentele despre ele, n-au lăsat aproape nici o urmă în istorie. Totuși, nevrînd să nedreptățesc pe nici una din acele Doamne care, cît de cît, au apucat și ele mărirea ce aduceau cu sine domniile țărilor noastre, voi arăta deci cel puțin cine au fost ele și ce fel de bărbați au avut.

Fiii lui Grigore Ghica și ai Doamnei Zoe n-au fost vrednici de părinții lor. Minte mai puțină, carte mai puțină, anii domniilor lor au fost și ei mai puțini. N. Lorga îi numește, elegant: „decăzuții porfirogeneți ai vasalității fanariote”.

La moartea lui Grigore Ghica, boierii munteni cerură pe fiul mai mare al acestuia, Scarlat, să le fie Domn, însă lucrurile nu fură pe voia lor. Al doilea fiu, Matei, era însurat cu fata unui grec bogat și influent din Constan-tinopol, Gheorghe bașa Mihalopol. Prin intrigile acestuia, prin prietenii ce întreținea la Istambul, prin bani mulți firește, bașa Mihalopol reuși să-și trimită ginerele Domn în Muntenia.

La 1 septembrie 1753 i s-a pus cuca domnească în cap, jla, 14 ale lunii părăsi Stambulul și, după o călătorie trăgănată a lene, sosi la București în ziua de 1 octombrie. Doarnnă-sa – fata lui Mihalopol – sosi, firește, odată leu el. Însă femeia aceasta fu într-adevăr atît de neînsem-P?ia' ' „cît nici cronicile noastre, și nici măcar genealogie Uhiculeștilor nu ne arată numele ei.

Mntă „știe despre ei că au locuit, ca și Grigore Ghica, la 11 na știrea lui Mihai Vodă, c^re a fost, de la dărăpănarea jii vechi reședință românească sub mai mulți Voieue altfel, ei își clădiră la Giulești – cale cam de „i^ de capitală – un frumos foișor, cu o*mi-ia, „aducînd acolo, cu mare cheltuială, o parte din gîrla Dîmboviței”, după cum pitoresc se exprimă cronica Ghiculeștilor. Matei Vodă, care făcea atîta risipa în vederea unei îndelungate domnii, îu mutat în JWoldo, după abia cîteva luni de zile. Cauza acestei atît de grabnice rnutan îu nemulțumirea boierilor munteni de domnia acestui Voievod înconjurat de greci.

O plîngere făcută la Poartă împotriva sa hotărî pe sultan să trimită la București pe un om al lui de încre-; dere, Hagi Mustața, pentru cercetarea pricinii. Capugiui găsi capitala țării răzvrătită. Biv vel vornicul Constantin Dudescu, frații Barbu și Ștefan Văcărescu, și îi fruntea lor mitropolitul Neofit, îi ieșiră în cale si-i ceru răi aproape imperios, darea afara a lui Ghica din țară. Hagj Mustaia potoli ușor această răscoală, trimițînd pe Ma tei Ghica Domn în Moldova, iar pe Dudescu și pe Neoîi' în surghiun la Tenedos, în Arhipelag. Aceasta însemn; a împăca și capra și varza!

La Iași, Domnul acesta încercă să se pună bine cu b ierii. Ba mai mult, pentru a-și atrage dragostea întrel gului popor, el aducea la Curte nu numai pe jupîneseii acestora, dar și pe nevestele negustorilor. Cu porunc; ele trebuiau să joace cu toatele la Curte, iar Domnul; Doamna făceau priveala. Totuși, nici aici în Moldova n îu iubit de nimeni. Mai întîi, fiindcă nu era pe placî moldovenilor, și al doilea fiindcă în privința boierili greci nu p-rinsese Matei Ghica minte. El îi adusese toți după el la Iași, pe socrul sau bașa

Mihalopol, Iacovachi Rizu, pe frații Nicolae și Alexandru Suțu. I pe lângă toate nici nu vorbea bine românește. Totuși M[<] dova nu putu scăpa de el decât în 1756, când murind s tanul Mahomed, noul sultan Osman dădu domnia M[<] do vei lui Constantin Racoviță.

Așadar, după numai 3 ani de domnie, Matei Grig[<]

Ghica, împreună cu Doamna lui, luă calea exilului, unde nu se mai întoarse niciodată. A

Acolo, la Constant'mopol, socrul sau, bogatul ba] Mihalopol, vazînd, dar cam tîrziu, că ginerele Matei ei vorba lui Kogălniceanu, „strașnic de vanitos, măreț, isj la mînie și iubitor de bătăi” șj că pe lângă toate aces nici nu era măcar în stare sa se mențină într-o do ni cumpărată de el cu atîtea jertie bănești, porunci o ietei lui să-și părăsească bărbatul. Nu știm dacă a urr o despărțenie legiuită, dar îl aflam mai tîrziu pe fosj Voievod Matei Ghica, judecîndu-se pentru bani, în fj unor cădii turci, cu propria sa Doamnă, și trăind maii urmă „din milostenia creștiniion.

42 ^ J_Jto*.

„UMW * ci cînd te gîndești că tatăl său, Grigore Vodă, încă ta vreme înainte de-a muri, credea că dinastia sa e Uimiră ta pe vecii vecilor!

Totuși, un an mai tîrziu, fratele său Scarlat ajunge la frsit și el Domn în Moldova.

Am arătat în capitolul trecut că, băiai tînăr fiind, tari său, Grigore Vodă, îi logodise cu fiica lui Costachi Cantacuzino de la Deleni. Însă fetița aceasta avea numai nouă ani ^ nu Putea deci fi măritată înainte de-a fi îm-nlinit cel puțin 12 ani. Cum tînărului Scarlat îi trebuia o nevastă, nu o jucărie, el nu se sinchisi mult de logodnica lui și-și îndreptă privirile aiurea. Soarta vru ca, din cîte fete văzu împrejurul lui, una singură sa-i cadă cu tronc la inimă, și aceasta să fie tocmai fata celui mai aprig dușman al tatălui său, Ecaterina, fiica lui Mihai Vodă Ra-coviță. Firește că nici părinții fetei, nici ai lui nu se învoiră la această căsătorie, și iarăși firește că Scarlat Ghica se însura pînă la urmă cu fata pe care o iubea.

Aceasta e o poveste veche ca lumea și totuși veșnic nouă. Numai că au părinții obiceiul să spună ca copiii sînt fără experiență; pe cînd copiii știu că cei lipsiți de experiență sînt părinții, care la început tună și blestemă, pentru ca la urmă să primească și să binecuvînteze. Așa se întîmplă și acum 200 de ani cu familia Ghica-Racoviță. Beizadea Scariat „căzînd fa pat cu lingoare” – astfel zice cronica, deși s-ar mai putea spune și „căzînd la pat cu șiretlic”, buna sa maica, Doamna Zoe, merse la Doamna Ana, mama Ecaterinei, și se sfătuiră amîndouă că nu-1 pot lăsa pe băiat să moară de dragoste. Et ce que țetnme veut... Grigore Vodă Ghica și Mihai Vodă Racoviță își strînseră mîna și căsătoria copiilor se făcu! (1734).¹ Însă pe domnița Ecaterina n-o ajunseră zilele să se vadă Doamnă. După o cuviincioasă conviețuire de cîțiva ani, ea muri, lăsîndu-1 pe beizadea Scarlat încă în floarea tinereții. El se însura a doua oară cu o fată de boier, Eu-frosina, despre care nu știm nimic, nici măcar cine a fost tatăl ei. Apoi fie că o fi murit și aceasta, fie că s-o îi despărțit de ea, îl aflăm pe Scarlat Ghica însurat a treia oara cu Luxandra, fiica lui Gh. Moruzi și a Smarandei Ipsilanti.

Cele trei neveste ale lui Vodă Scarlat numai aceast,,.

— V1-' „v-vi_ou_ aic iui vuud ot-diiai. Imiueu et”_ccidovp f11”1713 aJunge Doamnă. O găsim în scaunul Mol-abia 3 fi de bărbatu! ej. Între anii 1757 – 58. După la CoJltan.de domnie> Scarlat Ghica fu mazilit și dus tentinopoJ, unde, prin daruri multe și făgăduieli

— 61), i mai mu,, că P^{cu}lf[^] – ^ *” „K^{^^^T}WssşJdar, asupra ța;u, '„f, poarta, m urma ca[^], Voda, a acolo patru ^,” banll ce m „ uf căci domnule lor e mai traimc ^u tn8stirea „V să clădească un pa Veche, ba ta Brt

Vodă locuise ba ^ afese reşed nța ir bn ^” Minai Vodă „r ^ ^ curte, a ta l*[^] „A veanului (nu m ^ olte, c, în casa ^ „ din jo „ jU care venea pe ^ ^ juraata cembri xa tîrziu Doamna său pricina ca, ȕmpreuna

Colonei moscovit ca ^ nămint românesc ostaşi pentru armata rustringa pe P-f p ia despre această ispravă, îl mazileşte sească AM n” j Constantinopol, de unde nu se mai

Pe data Niciodată în țară. Muri acolo, însurat întîi cu '„loarCCno 'te fata lui lordache Rizu, şi apoi cu Smaranda Mana. Vf*(tm) din urmă va fi fost Doamna iui dintre M°rUi7fifi-68 însă nu putem şti nimic precis despre ea. AnilFalalor, Domnița Ruxanda, a fost Doamna lui Constantin Vodă Hangerh. jbone. Subtectuintră li_ei unui, ^c ş. Mru, _atn,

^ocamdată ' f”ut că icoana ŁaŁUor ^ >a| la vreme, să se răzbune.

„rata de ^ ltjce[^]n tieînga[^]”!v ^ se arata, p l Deşi om deştept, învăţat şi deosebit de iute, Grigore l Oopuiar este ^^ chipu l e iar. A căzu totuşi) ca mai toţi fanarioţii din vremea iui, l* este una u”- ' u” ui jv[^]ie a bucăţi a ei, sp stat v ca ga cup sale, ci era ita totuşi _i u care n gtat vas, cuprin ceda a

?4Pauna de boa, l mănuncni Wea[^] interesant n n& es cut-o into[^] ei.mit tlon, a o, nncţiuni. A ȕăcunei

— Tare mal țara sa v Legea,. Bucovi mal a. Nostru a & drepî înrcului, ^ Austne înrcu, cut s-a rl ca g

V °v m vedea mai * aceasta rum s-a tn,. „i istoriei a ^ rlcuimperativ d ^ răjbune.

Şi iurna. Mru a intra că icoana

Oo puia este ştearsă. L-dată, Ş>

— ^... iwu ciifsiune în viața lor de toate zilele, cu indiscreţiuni luate ' stir le vil”.

„ Grigore al III-lea Ghica era fiul dragomanului Alexandru, care era frate cu Voievodul Grigore al II-lea. Acest dragoman se bucurase de toata încrederea sultanului şi a vizirului său, care nu mai ştia cum să-i arate mulţumirea lor pentru credincioasele siujbe pe care înaltul funcţionar le făcea Porţii otomane. În urma tratativelor Huse' de e! cu prilejul încheierii păcii de la Belgrad M739)> prin care Austria fusese silită să ne restituie Oltenia, pe care o răpise în 1718 (Pacea de la Passaro-witz) i Alexandru Ghica fu gratificat cu titlul onorific de Domn al Țării Româneşti şi al Moldovei, distincţie care nu se mai făcuse şi nu se va rnaî face niciodată nimănui.

Din pricini rămase necunoscute – care însă trebuiesc desigur căutate în simţămîntul invidiei şi în corolarul lui: pîrile colegilor fanarioţi – marele dragoman, Voievod onorific, căzu din culmea măririlor în culmea nenorocirilor. Nici doi ani după Pacea de la Belgrad, în 1741, el fu ridicat într-o bună zi din casa iui, băgat la închisoare şi ferecat în lanţuri. Apoi, ca de atîtea alte ori şi at'tor altora, i se retează, într-o noapte, fără alt drept decît bunul plac, capul de pe umeri.

Văduva lui, Elena (născută Eupraghioti}, rămase, de ia o zi la alta, pe drumuri, cu trei copii în circă: o fată, i, şi doi băieţi, Dumitru şi Grigore. Averele le luseser. Lireşte, confiscată în întregime, casa, banii, ju-, stofele şi bucatele. Trăiră mai departe din mila

Găinilor. Pe Grigore îl luă în casă la el internunţul Aus-ei, Penkler. Găsise neamţul în copilul acesta calităţile rebmtoare pentru a face din e! „un jeune de languc”, un i. Din care se nasc mai întîi dragomanii şi mai apoi

J căzu totuși, ca mai toți fanarioții din vremea iui, ?ai'ma măririlor. Moartea tatălui său, decapitat fără " nu-i fu de învățătură. El rîvnea dragomanatul, GrigOre Ghica rămase în casa lui Penkler vreo 4 – D n, de la 1743 la 1747. Când, desfășurîndu-și aripile, porni acolo în lume să facă carieră, tînărul căpătă de ia, trlnelăcator" său, în dar, un ceas de aur și binecuvînta-F sa în schimb, Ghica dăruî lui Penkler o încă nemărJnsită ură împotriva Austriei, pe care internunțiul va la vreme, să se răzbune. lui i ce-' la din nevo cu vază „a Poarta TaU^ d (tm)”un ^ J tn tia aVh c” a u întotdeauna fr°uren?potH ^i gearoglu, care ^ pe dragoste și t,dac

* acului. Auzind acum țara c-o să-i vină iar „ oe capul ei, mai mîndru, pesemne, și mai oricînd ieșiră boierii întru întîmpinarea lui ti și-i 'spuseră verde că „foarte ne bucuram

* * „, '._ î – „ L,:- X „r* T1! jfttt oinoTQT/}

^”nrcrM^id'Taie-și ne închinăm. Ție cu sănătate, m,m u sa știi că toți s-au întristat auzind ca ai luat pe Stavrachi pe lîngă Măria Ta”. Iar la Iași, după ce se unse Ghica Domn și păși în spătăria Curii pentru a împart, boieriile merșeră iar cu toțn sa sărute nuna Voievodului lor zicîndu-i din nou: „Să fie într-un ceas bun și sa trăiești Măria Ta pînă la adinei bătrînețe, numai un lucru să știi că dacă vrei să ai Măria Ta odihnă aici, în țara, și să fim si'noi odihniți, pe Stavrachi să-I lipsești pe iînga Măria Ta!” Grigore Vodă scrise deci pe dată la Țangrad lui Stavrachi că nu-1 vor boierii și că-1 cere pe Nicoiachi Suțu să-i fie capuchihaie. Intrînd astfel în voia țării, noul Voievod fu de la început iubit de supușii săi, și îndeosebi de prostime, care-1 găsea „întreg la toate, plin de minte, învățat, știind toate trebile cum le va purta, că nu putea nimeni ca să-l înșele cît de puțin...”. Ceea ce, de altfel, îi atrase și multe dușmăanii.

Și apoi, în ochii boierilor celor veliți, mai avea Vodă un marc cusur: iubea dreptatea și pe oamenii mici și slabi. Se apucase omul acesta să adune la curte pe toți ispravnicii de ținuturi, dîndu-le poruncă „să fie cu mare dreptate ^aracilor, neingăduind nimănui să-i calce sau sa-i năpă-istuiască, căci de va auzi c-a păzit hatîrul cuiva, atunci u mare pedeapsă îl va pedepsi”. De unde și cronică Moldovei n-are cuvinte destule să-1 laude, zicînd despre el;ă „cuvîntul ce grăia era grăit, și era lăudat de toți și lăcut prostimei, iară boierilor nu atît, căci nu puteau ei să "ănînce pe cei mici și săraci”.

:esta „erilor

Vodă-în această domnie dintîi cel puțin – nu părea i se sinchisi mult de nepopularitatea de care se bucura în indul lacomei boierimi. Ba dimpotrivă, el căută orice nlej pentru a mai tăia din ifosurile acestor evghenotati LLS,e p,urtaP în straie scumpe și în blănuri, care nu era de agonisire după hainele ce le purta”, este de făcut pentru a stîrpi luxul ruinător, vru mai întîi să dea poruncă mai de rînd. Dar „ înV?” lui de om h!

ÎN n 3lt miJ'loc mai P°trivit un tr straie > „Și'a făcut si”gu postav, libadea și jubeaT și într-o

— F m ele la Divan, care < cron.ca nului

— Hsr;h^s, că a rochie ru ' „ alte cei ce erau msui ai,, erau cele care t. Or de cheltuiei c*. Să urmărească c* trimise ^n Poloni. Care porni^^ ^^ri țin ana ^ sa tonei „C(tm) l^b-r.”-”T?L”;

— ÎnTIS-^Sf-r^^rE;*; în țară, în -*?

I apoi în Muntenia, că-1 și aflăm pe Vodă intii ureșie, șnjerui jOr. Banul Caradja, în Efemeridele Grigore pnzo merell ^e „prinsoare” (era și el unul din sale, vorbe șt împreună cu Qhica în Rusia), însă din Prins" P'eCarnbasadorilor străini) precum și din faptele rapoartele vădit că Grigore Ghica, care avea tot

Qunărea înainte de intrarea armatelor timpul sa București, nu fusese „prins” de ruși, ci se moscovit De altfel el îi trimisese fami[ia cum au curs mu”1-1” „je bunL voie< De a inel, el îți trimisese lamina P^T^nsilvania drept dovadă că voia s-o scape de urgia l” Mor care, aflînd că el trecuse la ruși, desigur că ar r hăffat-o laînchisoare și ar fi schingiuit-o.

Doamna Ecaterina nu rămase însă în Ardeal. Rușii ă iuj Qhica, drept condiție a „prinsoare!”, s-o aducă, Unpreună cu toți copiii, la St. Petersburg. Acolo, Gri-ffore Vodă văzu pe împărăteasa Ecaterina a II-a, care-i dăruie o tabacheră de aur bătută în briliante, primi pe fiul său mai mare în școala imperială de ofițeri, corpul cadeților, zur Auferziefiung (pentru a fi crescut acolo), și-i mai 'dete și bani pentru despăgubirea drumului boierilor care-l întovărășiseră în exil... Viața aceasta, care nu poate să fi fost tocmai amară, ținu cinci ani, în care timp războiul își urma cursul. (...)

Se impune aici o scurtă privire retrospectivă asupra Miticii generale a Imperiului Otoman și a războaielor iile în ultimele trei sferturi de veac.

Vom înțelege astfel și cum a putut să se nască vestita [chestie a răpirii Bucovinei.

În 1527, după bătălia de la Mohaci, Ungaria își pier-[duse neatîrnarea, intrînd sub stăpînire turcească. Dar Casa |de Austria n-a putut niciodată suferi această imixiune Imperiului Otoman în politica Europei Centrale, care tilitică ducea de altfel de-a dreptul la cucerirea întregii iurope. Timp de mai bine de 180 de ani, Austria a dus teci o neîncetată și aprigă luptă împotriva cotropirii turcești, teatrul acțiunii fiind aproape întotdeauna Trântil*(tm) a, care cădea, cu o aparență de independență, bn r d influenta Casei de Austria, cînd sub cea a înaltei fOrți Kestul Ungariei rămase în tot timpul acesta turcesc, tyA 'a. Asedml Vienei din 1688, cînd i-a lipsit puțin și mei și întregii Europe să nu se prefacă într-un pașaiic ttenir JUmK Re?de Polonieilon Sobie^ki, a scăpat k renpH l aceasta pacoste. De atunci începu, destul qfri,” 'dechnul Puterii otomane. Un nou război turco-dm care sultanul ieși din nou învins, duse la

Caș: care

^*^”^r”^

^sk^sr-?^f”.^ ocupînd iarăși atît Moldova cît și Muntenia, cu l de a rămîne de data aceasta definitiv stăpîni țările noastre.

Austria _ propriu sL(r)TŁ&*&fâtftă poarei, după cum u desch*au ^f Dardarele* ce Uî°cE^'a;s33>tmi.

S”sSsff”^,K|y^rs u orie: țarul PeJ^oasă ne%oie decit A spfe

Armatele rusești au mers din izbîndă în izbîndă, ajutate – „altfel și de flota engleză, care pusese mîna pe strîm-toarea Dardanelelor, amenințmd capitala Imperiului Otoman, îmbătată de victorie, Rusia cerea acum, ca preț i unei păci implorată de turci, cedarea Crimeei și eliberarea tătarilor de sub jugul Stambulului, precum și înglobarea Moldovei și Munteniei în Imperiul moscovit.

Ca i*1-”v- - > 1 - „”-v* „ii.

Atunci din nou interveni Austria. Ea propuse Turciei sa împace lucrurile și să intervie pe lingă țarina Ecate-rina pentru încheierea unei păci mai onorabile pentru înalta șj rnîndra Poartă Otomană. Drept preț pentru această intervenție, ea cerea – deocamdată și cam prea negustorește-suma de zece milioane aur.

Dmti

După multe și târăgănite tratative, la Focșani și la București, după moartea sultanului Mustafa al IV-lea (căruia îi urmează în scaun Abdul Hamid), după noi izbinzi

%Tmai curîna, îi'&-;tagomsm, „-ti avura mula|e rușilor și intervenția lui Frederic cel Mare, regele

U Sfn pricina acestu ant^ Ue manet cL duc|Prusiei, în sfîrșit pacea se încheie la Cuciuc-Cainardji, t.resele austriace și ^ g t Fundca dru venea de|în ziua de 2I mhe j774_ prin stipulațiunile acestui trataJt tp oătimit și mult de L &de la Viena, „e riunllurcia eliberează pe toți tătarii de sub supremația Porții, t Stambul, fie ca el v e clmpm ^^ Bos|ar ruși, se objiga a evacua Principatele Dunărene, rezeroerad, ducea pnn de a ajUnge pe Dar cind|jindu-și totuși dreptul de protectorat asupra ior, sau, stfe. Ca atare, inaimdova și Munteni nema| |upa Clim t tu| tratatului (art xyi) Rusia j „^trebuiau cucerite i muscalu sp tielj mefezerva dreptul de a vorbi în favoarea voievodatelor

Vau austriecii asupra ^ ha tl ^ Priifloldovet și Țării Românești”.

SS l ocupa rusul, ^^ ^^V s ioar ^ M * ^ ^ hhrtu te, mereu ocupate, n u de cotrop învecin”asarabiei la Kiselev și la Regulamentul Organic, însă natlte Dunărene scapăra^ ^^ ri pute ^liocarndata este neîndoeinic faptul că evacuarea Princirn Ua”atul en, a ă întreg BaMto ^ ^ m. U” frnlo în sfir^ Sfe veni în 1736, emu austere, nd ceasu ei re;d Moltova Pe cfacfi atun rușii f Imeia sau a a^ia J între Au ^ ș ^ *t for de către rus. In 1774 s-a datorat Austriei. „Inter-

3 în 1718, un nou va passarowitz, P acel al w”, „ a fost firește, interesată, căci nici de dragul

Prin pacea te ^ olteniei f Ung ^^W^ro^ne^ri n”8 „^ ^ 7°-^evacSape care 0 urmărea de aproape 100 de j au d t> j cauza ^ ^ d

Îl5” ^ocupa^ a u^ ^ ^ je ^^, – război T^ ^r^

Intrară în Muntenia, P. Păstreze Ți aa ar matele austriece căzîndu-le în spinare.

Mtrara_ între elj ca „, nplloase. DmJ ^^ (i,yo|ui p ea acum ^.^.^.^ ^ ^ ^^ ' ririi pa mcheierea Păcii, în septembrie 1774, Aust-ată n,cu Pretenție împotriva Porții, cerîndu-i drept moscovitul ^nejr^untenia, dar și u”. – ^ ^Jioa^ ^j(tm) intervenția ei trecută, în afară de cele zece ocupase.

PaceSjadova iar

Mo ie între „v^ffisas

21 de an,.

T _ _- „.-. V-14U1U 1_11_ 1_ ^1L Z. CUC

^ăduite și „o mică” rectificare a graniței la iovei, de care avea ea nevoie pentru înlesnirea ace win0r romanești, ci^ numai m vederea politicii ei de ea a d Uz| UI la turci, se chema duv,^, – cam un sfert din teritoriul țării.

Domnul Moldovei era din nou Grigore Ghica. Îl ^ l;-”-3 Ecaterina și, cu toate că Austria!) „ sultanul se codise, voința împ] e iustine cea mai tare. Se întoarce de la St. Petersburg la lai '-:-; ini si, luînd din nou îr

CJ elenismul ^., din ce în ce mai mult spre puuu- chestia Bucovinei, Grigore n-a lucrat ca agent a! Ei nei a Il-a, ci ca Voievod al Moldovei, care nu înțl ca să dispună sultanul de un teritoriu care nu-i apaj Firește, că ielul de a lucra al lui Ghica nu putea țîș; adică el, de drept un suveran vasal, dar de iapt u| – i,<rr. N;cj nu se putea împotrivi voinței lui

— I”nods de Bucovin i ml wat la Poarta cit puteau iab, asculta înreg

(tm)r:^^rria țecetluiau cu încetul. ^ o r fmrtē încet. Corespondența între cancelarul Aus -

D -Petru! său la Stambul urmă, aproape fără rezulriei și rnin'st 6 iuni din septembrie 1774 pînă în martie ta t, _ timp c' 'rapoarte, veșnice plîngeri

împotriva 1770-ului; și a lui Ghica, pînă într-o zi, Măria Sa a scris în 1775 în răbdare (la 21 februarie 1775), trimite lui T3' Sută o împuternicire redactată pe latinește cu porunca înfrînsă chestiunea cedării Bucovinei. La 4 mai Thuffut răspunde că Poarta s-a hotărît, la 7 martie, Prusia înfina protestează. Dar tratativele urmează mea doua și în sfîrșit la 12 mai convențiunea cedării este încheiată la Constantinopol. Articolul I: „Avînd în vedere nevoia mea comunicări ușoare între Transilvania și Galiția... Sublima Poartă cedează Curții Imperiale pamînturile uprinse între Nistru, Pocuția, Ungaria și Transilvania – te Articolul II: „Curtea Imperială nu va face forță-ate în cuprinsul acestei țări...” etc. Și după cum am mai ratat, din punct de vedere politic, nimeni n-a înțeles reodată ce a putut hotărî pe turci să „cedeze” un pămînt care-l priveau ca fiind al lor, iar din punct de vedere Dreptului Internațional cesiunea unui pămînt, care nu a al lor, era inexistentă!

Cu o nemaipomenită ironie, ambasadorul Thugut își rmisc să scrie lui Grigore Ghica o scrisoare prin care-i. Unea că „sînt convins că Alteța Voastră a auzit cu 'acere despre înțelegerea prietenească ce a avut loc între Sublima Poartă și Noi cu privire la granițele recioce din părțile Moldovei...” (25 mai). Și parcă încă mai geros de ironic îi răspunse Ghica (la 29 mai) că idăjduiesc că bucuria ce am simțit în această împre-are nu vă este necunoscută, și, 'deși pierderea este irte însemnată pentru Moldova, vă pot încredința, dornic, ca am făcut tot ce mi-a stat în putință întru-desă-sirea acestei opere... iar în viitor mă voi sluji de asemenea toate privilejunle pentru a arăta Maiestății Sale ce jrtăș sînt la interesele Sale!'.
F'ca un Joc al bronz, După ir. Dnr
—jpii, H Ștefan

L(tm)^nt^ cuvintele acestca merită Grigore Vodă i de frunte în istoria țării și o statuie n-o are, într-una din piețele Capitalei. Comisiunilor pentru regula rea grani-vei, în culmea indignării, scrie socru-Kizu, ca austriecii vor să le ia și Suceava „' re?edinta lui Alexandru cel Bun i lare a lui Petru Rareș. Dar austriacul aceasta nu se poate și că împărăteasa

^pe viitor „mai bur, J
^r^S^-^ru:^^
Vorbele ace sic, ^ vorblt cie a tore co| „;n de puțin ^ ai M^irirwei. Ele stau „,„votăm| s

Și lucră6
^Șlin tfl care s-a arătata
—rare^ t însă că omul acesta, c*(tm) tniăuntru

Ciuda.msa ca afar „-a.&”* n mai { priceput în P?^^me boierimii. Și asta cu sft-și atra^a,S1S ase fetele cu boien din ^ & cu cît el își man^in 1775 sau 1776, Pț {t srt jTS-i.^'^ „,-”:' tacuzmo, wi u:T!ct;prn.,”_u”,”>i nu-1 ^ o re de berime Ne amm mîncatoare ae lab) _ ca P” s

Vodă ° e nu nglduie hatrun? ca ce „,,,. În Moldova, care jefuiau țara și despuiau lumea.

Cel puțin astfel afirmau boierii lașului. Și cui trebuie sa să facem pe judecătorul. Dar dacă trebuie privit lucrul cu nepărtinire apoi, avînd m vedere f rM lui Gngore Ghica, sîntem aplecați a crede a cree ca grecii r-ire n/rare-i

-l înconjurau, nu puteau fi acei oameniMacomi și răi arătau moldovenii a fi, căci nu i-ar fi suferit Domnul pe lîngă el. Și i-ar fi suferit cu atît mai puțin, r,i rît limp de trei ani de zile mereu se repetaseră cererile boierilor de a îndepărta pe greci de la Curte. Pe Stavrachi, om ne care Vodă îl cunoștea bine a fi hrăpăreț și fără suflet cum ceruse Divanul să nu fie adus în țară, cum îi scrisese la Constantinopol să rămîie acolo. Pe aceștia de acum – îi chemau Ventura, Hristodulo și Scmlițn (Schelet!) -cu toate cererile boierimii, el nu voia

sa-i îndepărteze de la sine. Trebuie să fi avut motivele sale. Și aceste motive, pe care nu le putem cumpăni bine astăzi, vorbesc în tot cazul în favoarea celor trei greci atât de nesuferiți veliților boieri moldoveni.

Și apoi, mai „era ceva, Vodă – am mai arătat lucrul acesta – își iubea nepoții de soră, pe lordachi și Cos-tachi Sulgearoglu, ca pe copiii lui. Îi ținea la Curte, îi îngrijea, îi cocolea, de ajuns, pare-se, a le și îngădui să-și schimbe numele din Sulgearoglu în Ghica. Însă, col puțin unul din ei, fordachi, era, ca să zicem așa, un om nerecunoscător și fără caracter. El se dete de partea nemulțumiților boieri – de unde rîvnea o situație mai mare decît cea pe care o avea – și fî sub mînă 'îi ațîța împotriva grecilor și a lui Vodă.

De acolo trebuia să se fi tras toată supărarea ceea care amari cele din urmă zile ale lui Grigore Ghica și care de nu murea Vodă de sabia turcului, ar fi tras poate după sine alungarea lui din țară.

Conspirațiune, al anci

O mină de boieri, din cei mai îndîrjiți, se întruni într-o cărei scop era sau să alunge pe greci alunse Pe Vodă el însuși. Iar nă fu^ă ei Peste ^niță, de unde n^artă' Deoca^dată, plecară peste Bălănes(tm). (tm)rele paharnic D lordachi Canano, clucerul B,al-ș de la Botoșani. Dar tre-

^ Ionlă Cantacuzin0' Du mulți rna ir Delea(tm). Printre cei mai mari

Foarte ascuns se făcure toate. Nu numai Vodă, nu știa m mi c. Vineri seara, la 29 septembrie 1777, cuscră boierii Nistrul ia Ho lin, și dacă nu i-ar îi v o slugă a lui lordachi Balș „cu ochii lui, pe cînd Ire rîul”, a ar mai îi întîmplat cine știe ce, iăra ca să prindă cineva de veste. Dar din gura în gură, de la sluga _alș la cămărașul Costachi, întîmplarea se auzi, și atunci în puterea nopții, merse cămărașul la Curte' și trezia pe Vodă din somn îi dădu această veste.

— Oare, să îie adevărat? – zise Domnul somnoro

Apoi se întoarse pe cealaltă parte și adormi din no

Era obosit. Fata lui, domnița Ruxanda Balș, născu chiar în seara aceea. Doamna Ecaterina nu avusese aati pâr toată ziua și el însuși nu-și ailase locul, fiindcă er acurn, pentru întîia data, amîndoi bunici, și oricum, a înseamnă ceva în viața omului... înseamnă începutul trî netei!

Dar a doua zi, 30 septembrie, dis-de-dimîneată, V

Grigore se îmbracă în graba și, trecînd în spătărie, trim după boierii săi, întrebîndu-i dacă știu ceva despre îi unora din ei. Firește că nimeni nu știa nimic. Supai Vodă le spuse boierilor că pot pleca și, chemînd pe nepc său, hatmanul lordachi, îl trimise după logofătul lui Cantacuzino, căci bănuia că acesta trebuia să Sse UÎ din capetele conjurației. Asupra acestui lucru Ghica na înșela. Logofătul Ionlă înghițise de la Vodă niște ai | tun – nu știm care – de rămăsese atât de milinit îl se hotărî se să nu mai dea pe la Curte, punîndu-sJ atunci fățiș în fruntea conspiratorilor boieri. Cum trl sera prietenii săi granița, părăsise și el lașii, ascunzîj se la țară, la Holboca, moșia rudei sale spătarul W

Ghica. L

Hatmanul lordachi, întru împlinirea poruncii do m f îl caută de două ori acasă și, negăsmdu-l, el află – nu cumva știa dinainte – că logofătul iugise la țarij întoarse deci către seară la Curte să facă unchmliiij raportul.

— Ai auzit ceva despre mofturile lor?”, îl îilj

Vodă. L

— Da, Doamne!” f

— Nebunii cei de Bălănescu și Deleanu...”.

Dar Sulgearoglu îl intrerupse:

— Nu cved. Doamne, ca lucrul să he numai al Uci precum am auzit de
ici, de colo, cred ca s-au jr toți boierii pînă la cel din urmă, și cu mitropolitul ' ^
5%Jfc „

*v B % „, fugă din țară și să arate stăpînirii (adică Porții, n.a.)

UC 10; sa schimbat la față, auzind vorbele acestea i său s a rămas uimit
cu gura căscată”. – z.se el, „sa găsești chip de înce pot face eu?”, izbucni
hatmanul lordachi. Spus dinainte c-o să se spargă buba? Și ce dat Măria Ta,
ca sa pot Fi de ajutor ,1* si'luînd ca miniștri astfel de oameni ca grecii aceia r
re au nenorocit țara cu nedreptățile lor, cu mi*”1” ~ ic luau răsfurnind
judecățile și slujind pe ciocoi?^.

Cind i-ai înd c nenorocit țara cu nedreptățile lor, ^ cu mitele ce ' Destul,
băiatule, numi arde mima! răspunse

Vodă amari t..., Cum ieși nepotul din odaie, cum trimise Vodă aupa

Chcletti. Sfatuindu-se cu el ce este de tăcut, Domnul nsărrină pe
„mtnistru! său” să meargă pe la boieri din isă în casă, pentru a încerca să
îmbuneze lucrurile.

~r>ar, după cum spuneam, faptul că Gngore Vodă era le 24 o're bunic,
era un semn vădit al unor bătrînețe care,c apropiiau, aducînd cu sine o
slăbiciune a facultăților ntelectuale. Căci altfel cum s-ar tălmăci faptul că nu
T”^! el pe altcineva să-1 trimită pentru a îmbuna pe au.

I, decît tocmai pe omul împotriva căruia ci se răz- 'g de altă parte, din
înseși vorbele nepotului lordachi grecii slujeau pe ciocoi” reiese totuși o vădită
nevino-a acestor oameni, care nici n-or' fi luat mită, nici ii-or fi răsturnat
judecățile, care însă, întru împlinirea poruncilor domnești, împiedecau
dimpotrivă hatîrui, mita șș judecata strînbă, ținînd întotdeauna partea celor
oropsiți ș: slabi – căci pe atunci asta era însemnătatea vorbeii ciocoi, ^oameni
noi care se ridicau,- și pe care Vodă prin ministru săi greci, îi ocrotea
împotriva samavolniciilor boierilor

— CUm Se lămure?te toată chestiunea. Gngore „a ntaîliăsese ln. A d°ua
lui domnie ceea ce fuses? în m w oc(tm)ltorul! săracilor, iar miniștrii săi greci '
n^ MCCU?Vă <jsPravnicii nu-9i făcuferă, „P devenr^ 'f^l îmPledeCînd Pe b°ieri
s^1 facă rhii ce ereJ'reȘte ^ T° °chii acelei P”(tm)ce i în mM Um, 3 Ungarea din
*ară a unor i ln meleagurile lor să facă pe moralizatorii

*°datâ °”T<ou& °ri.” l°eu '^ghiiie. V „-L citJ

„ ^ V-”* An^- ^?-arcă ma tt^Lsf.:r^-ț-bCU dDe în legea natun ^ai
departo s&

^J^BKÎBÎ^^

— Adevărat ca „ta „ un vechi

Bey era un v de ce n.ar U a ace, de „ ^fo'r 'noasUe sa-atH, Uebuiau nu.i
voia mei t,rații boieri, careul amarau de nu mai știa acum i^Hră nentru a-i
îmbuna. _

4 r'pe nepotul lordachi, întrebîndu-1 daca mai imd idi p p. „, ^ Acesta
însa nu. ȘI pierduse

—n voste de la „„f v „„ț- -, . ' i i i 'se de la unul la altul – uneltise probabil
2 își se întoarce la Curte cu jalbele boierilor în *' o Ventura, Scheletti și
Hristodulo trebuiau alungați din țară. Altfel nu mai rămîne un boier în
Moldova. Vor trece granița și vor face arz ia Poarta sa-1 ' ,aH pc Ghica din
scaun. Vodă își luă capul între miim, oină și răspunse nepotului, cam în doi
peri de altfel, ca da boierilor „beiaz”, adică mînă liberă pentru orice,oială or
vrea dînșii, numai să se întoarcă fugarii de la

Cum auzi acestea, lordachi Sulgearoglu, deși se făcuse,ipte, ieși din
Curtea Domnească și începu din nou a troie'ra casele boierilor pentru a le da
răspunsul lui nlă, întruniți cu toții împreună – la loniță Cânta ei tărira deci sa

trimită o scrisoare fugarilor pentru a le mnp ca nu cumva să se întoarcă la Iași, dar nici să îna-eze vreo plângere împotriva lui Vodă la Poarta, ci sa (rniic în așteptare pina se vor lămuri lucrurile în capi-jtiui. Îonița Canano fu însărcinat cu ducerea acestei nsori. Acest Canano era fratele conspiratorului medel-^t.-or lordachi, un frate vitreg și nepot de soră al mitropolitului Gavril Callimachi'0 Pentru a pleca la Hotin ceru imul bani de drum, dar boierii îl tn mi seră la Vodă. LalmanuJ Sulgearoglu merse deci la unchiul său să-i [pună loate cile le pusese la cale și să-i ceară de cheltuia penîru drumul lui Canano. Însă Vodă găsi că n-are ^ ce_ plăti ci bani pentru niște răzvrățiți „și nu vru să i nici o para”. Cum nepotul său îl tot îndemna să-și desda punga, Grigore Ghica îi spuse plictisit: Ei dă-i c^va> ^ aPoi ÎJ le dau eu!” prost să scoată bani din chia Inci rTn cu Scheietti:

— „n” „” „1”141' caminarule!” lrlu- (tm)*,. Doamne', răspunse acesta. „Zgomot tred°lla *, 1 octombrie, dis-de-dimineată, Vodă ieși n-nrii Se

Dar era tulburat Și du, pe gmu la biserica,.uar,~,n_ t. Mprseră la Lur „„ era rumen, e doftorul, m^ i Llu Pte nedument slab, încit iama ^ fie foarte u măci C^ i nbPoseala drumului, mă ie 9 g do în aîara de obosea a „ este din ostu la a, i ar întîrziere. În sfîrșit, cînd sosi doftorul,. Anmasa,Și Vodă îl întreb., scurt:

Fi cp este?

N>t”hi istorisi'toate, spunînd că turcul n-are „caiduri,, Im de slab de postul ramazanului, cit de-abia daca <lire, 1 pulsul S” mai spuse toate celelalte, că vrea „t1; carată cli |eamuri /ca o adînc mîhnit că na s-a

J;<1 ții ^j i J „ ueri.

Cînd veniră aceștia la Curte, Ghica îi întrebă dacă ple-seră Sturza și Rosetti la Hotin. Boierii îi spuseră că da,„nsă Lupu Balș11 adăugă că el nu știe dacă vor face mare treabă acolo, fiindcă nimeni nu mai crede pe Mana Sa, care și în alte rinduri multe a făgăduit și nu s-a ținut de cuvînt. Dacă vrea Vodă să fie crezut, apoi să ie dea chezaș pe lordachi Ghisca și să-1 facă postelgnic în locul lui Ven-tura, atunci da! Ilie Catargi, ginerele iui Vodă după Domnița Elena, s-a pus și el pe lîngă socru-său ca să primească cererea boierilor, dar nepotul lordachi se făcea că nu dlIS<;V?scuiat apoi toți de la masă, dar Măna Sa n-a mîn-i n,mic fund foarte neliniștit și întristat. A intrat numai lui și îndată a trimis iar după mitropolit și după rea.

Scena aceasta, arătată de Caradja în Efemeride, este, 'irte caracteristică. Se vede clar din ea că nepotul rdachi (căruiua i se zicea de pe atunci Ghica) era în cea ii bună înțelegere cu doieni și uneltea contra unchiului re-(crescuse și- 1 făcuse om. De altfel, după moartea iucstuia, venind Domn în Moldova Constantin Moruzi, care nea în căsătorie pe sora acestui lordachi, grecul 'nu-și ai putea stăpîni bucuria, mergînd pînă la Galați să-și >nmeasca cumnatul și întorcîndu-se apoi a doua oară a malul Dunării să și primească sora, pe Doamna tmaragda.

; Deocamdată însă, deși postelnicia lui Ventura – un C mare rang boieresc-n rodea ambiția, ei se pre-”° '63' Boieril> Părăsind Pe Vodă, merseră cu sfătui”că între ei, iar Ghica nu i-o dea.

A primi postelnicia”, a înțelege cme-i este mai trimisese între sa ne ei, lui Vodă Grigoie – prieten

UvremuiiTe tinereților de pe malurile Bosforului – era stantin Caradja, autorul acelor Efemeride, despre care ffl vorbit în mai multe rînduri. Însuiat cu o Ghicu-feTsa o vara îndepărtată de-a Domnului Moldovei, el a nst unul din devotații acestuia, care 1-a și urmat m cap-ivitatea sa de la Petrograd. Împreuna petrecuseră ei m caoitala imperiului moscovit și împreună se întorseseră în Moldova Grigore Vodă îl ținu pe lîngă el, facindu-1 aea de

poliție. Dar Caradja era un om bolnăvicios. În urma unor friguri, care ținuseră doi ani cu stăruință, și fiind cu neputință să le vindece „toți doftorii cîți erau [aflători în Iași, cu toate metodele și doftoriile lor”, el scrisese la Viena, spunînd învățaților de acolo felul boalei sale și chipul în care a fost îngrijit. Dar nici de acolo [nu i-a venit vindecarea. Doftorii din Iași scriseră atunci Constantinople medicului Nicolae Mano, care fiind de Jăreru că este Caradja impadulat, îi prescrisese „schim->area de aer”. Aga Constantin ceru atunci lui Vodă să! dea drumul din slujba ce avea pentru a merge să se.îțe în ținutul Neamțului „unde este aerul mai sănătos”. Îrigore Ghica îl tăcu mare comis (onorific) și-i dete raia ș de drum. Și așa, la 11 septembrie a anului 1777, pleca [recul cu nepotul său lordache Caradja, care suferea și el friguri, la moșia Mărgineni a vel logofătului Lasca-ichi Rosetti, ginerele lui Lucachi lanculeo. Acest Lascar >;>etti – sau Russet – altul decît tatăl Doamnei Zoc [oruzi despre care vom vorbi într-unul din capitolele v c i. Țm,tePtaL-; ncăit v^'VJ^jm” „-’ ~^F,,” ^.ai^ Vum vuiui mu-unui am capitolele că f „e noapte. P?”*;tachi Sulg^f”^ întoarca”oare, fiind ispravnic de Neamț, era nevoit să locuiască

C~ iflC. USe 111J r i.,,l (,OSL<1. _ ^r,ta Sa 3tVildTnsill Ia tftr5 n^ „î,- A -”.(:” 1.: T7i_ ._, căci nimeni, nici cei mai înverșunați nu se așteptau la acest fatal deznodămînt. Din prietenii rec e

S” nu e vrea, nu ce rate

—bvU

Uu ci s spătărie, l ținut

— Nu.m* veni

* W^r^sss o fi* întovărășească, tîrxlu. _ _clli unu\par

(tinsul la țară, pe cînd soția lui Elena stătea la Iași preuna cu fiii ei.

Moșia, dar mai cu seamă conacul lui conu Lascar îi „aia oe nTr1, Cfradj> Fiind 3Cea Curte boierească f J^' ^ . Unde Pnveli^tea Asupra cîmpiilor, np9 îel°id'mpre ur era mi”unată, el găsea *raanată între ^te din Moldova” – mai ales rămas mat

— I a f ,n pe dnd căreia se plimba ' T°tu^boala lui nu se vindeca „ organiza vînători cu ș. ea primi

Deleanu ș'1 P* r erne sta w ca e; v^ cita v teasca, u s^ Voda l'aur am nindu-i

În a v boier” l”ita îi coana Zoita,

ca lucru 66 „d,iica țării va fi numit postelnic, iar de nu atunci el postelnicia – de unde noastre se amestecau pe a omci m

Costache se duse la ni, lirtc pentru a a*ț-P ij Ala Efendi, cu cîtiya bostangii asi P pecetlufau odăile Domnului. Hatmanul Va i p.,7,1 îmbrăcat în con'iaș nafe, stătea Imga ei. Sulgea-S'le, m, de spa mă, rămase piron.t locului, neștnnd ce s°/ a Nu IndSi'să întrebe nimic, dar înțelese prea bhie f reste ca dmcolo la „bcilic trebuia să se fi petrecut o dramă El credea că Razu e Domn, ș., deși acesta n tăcea emn să'se uite la încălțămîntea sa pătata de smge, el nu înțelegea și rămînea cu ochii holbați la bostangm care oecetluiau de zor.

În timpul acesta, boierii erau încă toți adunați la mitropolie, în odaia cea mare de primire. Pe cînd mai pu-rieau ei acolo la cale alungarea lui Grigore Ghica din scaun, deodată se deschise ușa și un om de rînd intră răcnind: „Părinte, scoală, că te caută la Curte împreună cu ceilalți boieri”.

„Cine mă caută?” „Dumnealui vel logofătul Vasile Razu!”

Unii din boieri începură să rida, alții se supărară, bă-mindu-se unii pe alții că au fost trădați. Dar un alt om sî în curînd spunînd că e strașnică porunca să vie îndacu toții la Curte, împreună cu hatmanul lordachi și cu itropolituJ. Întrebat fiind cine l-a trimis, omul răspunse i l-a trimis Razu,

fiindcă Vodă nu s-a întors la Curte, r un turc cu niște bostangii de-ai iui pecetluiesc odăile „rnnufui. „Atunci au început a bănuî boierii că Vodă e zii”. Și de unde, de zile întregi, puneau doar ei la le mazilirea lui, deodată toată adunarea răzvrătiților la murojx>lie s* nrfâr,, în*r_rt;”i”,” adunare cav de Doamnei, ale i – ^â e', ' tacut.

Uneor, pe ascuns, încălțăminte, 1C boierii, mo f d L Ecaterina * la CUroeamen Ta, ^^W' paza unor oamen L ci se e j se petrecură ase casa turcu u, ^^ ^ mică, și ac0, ' urile, zise aga Ahm^ 'a tui Kiani, i- – ș, 1 la Stambul ' h(-cnirea pașalci la Iași, încredintîndu-I că-i T ± s, ocrotitor. La vorbele acestea, Ahmed ras-' 'n „da” cam pe ocolite, spumndu-i ca lacovachi ' ! f] dar nu-l găsisese acasă. _

/ ^'băură cafelele, de față fiind secretarul Hahz Holul Fotachi, aceștia doi se duseră în altă carnea asczîndu-se pe un divan, începură a sta de vorba „una Pe ceilalți însoțitori ai lui Vodă, camarașul al al' JH-lea comis și cei ce mai erau acolo, i-au., dohodarii în odaia „cafelelor” și le-au[dat ciubuce, ' ' muru rămaseră deci singuri singurei Vodă Gngore 'ihica și Ahmed Capugiul12, străjuți fiind afara la ușa... doi ostași cu puștile încărcate.

Cine deci poate ști cum s-au petrecut lucrurile a colo.-ol ce se spune e născocire. Un singur lucru e sigur, ca ra Ahmed 1-a omorît pe Grigore Ghica cu mîna lui. „. Moldovenii din odaia cafelelor și doftorul grec din,-amera lui Ha fi z au auzit deodată gălăgie, țipete, o scurtă lupta probabil, un horcăit... și gata. Apărătorul Bucovinei nu mai era decît o tristă amintire în cugetele celor re t-au iubit și celor care-l mai iubesc încă și-l vor iubi, nt va bate un suflet de român, undeva, în țara aceasta. Capul lui Ghica n-a fost jupuit. A fost sărat, pus în iie și trimis la Stambul. Iar trupul a zăcut jos pe podeaua 'ați în care fusese omorît gol – numai în izmene i zile întregi. În noaptea plecării lor, turcii îl îngro-'ra pe ascuns, în grădina beili'cului. A doua zi trebuiră 'ierii să răscolească toată grădina ca să-I găsească, și zgropindu-J de acolo, îl înmormîntară cu cinste în bi-ica siîntului Spiridon. Pe piatra iui de mormînt se 'ște ca... „a fost zrnuls de o năpraznică moarte, iar m lăcașul ceresc locuiește”.

Jrnna Ecaterina avu de trăit îngrozitoare clipe de "- ștearsă în tot timpul domniei bărbatului ei n la moartea acestuia înnebunită nu numai de du-^sa^ae soție, dar și de grija ce avu pentru viața

Tnroan 'a pecetluse toate lucrurile ei, de o o înștiințase că va trebui să plece Prm intervenția noului Voievod* care se spunea că a contribuit' cte dea f incit să-i îi dorit și moartea (MoIIP5t C f o o*i J- 1 * acestui nepot, deci, Doamna”^ sosirea s-a acă în 1774, după încheierea păcii de Ia Cuciuc-Cainargi, Poarta fusese silită să numească Domn în Moldova pe Grigore Ghica, apoi, pentru scaunul Munteniei, ea căuta printre competitorii la domnie pe un devotat _ de-al ei, în care să-și poată pune toată încrederea. Și-1 găsi tocmai pe Alexandru Ipsilanti.

Istoria imperiului otoman este una din cele mai stranii din lume. Cînd stai să cugeti, nu poți scăpa de chinuitoarea întrebare ce ți se impune, cum de-au putut musulmanii cucerii o atît de mare parte a lumii și păstra atîta vreme cuceririle lor, avînd însușiri atît de negative, printre care trebuie numărată în primul rînd o totală lipsă de discernămint.

Viteji, iuți la mînie și cruzi, mîndri și lacomi, democrați ca din povești, cu aceste însușiri pozitive or fi învins [ei. Dar cum au păstrat, timp de 600 de ani, cuceririle lor, jfiind oameni buni la suflet, credincioși cuvîntului dat, în-[crezători ca niște copii și cu totul lipsiți de cunoștințe >sihologice? Fanarioții – prin cele mai umile procedee le altfel – îi învîrteau cum voiai și-i duceau de nas, >înă în ziua, firește, cînd s-aprindea deodată în sufletul turcului scînteia

mîniei. Atunci era prăpăd: schingiuirea moartea, deseori chiar pentru neîntemeiate bănuieli. Ușini greci din cei cu vază, fie că erau Domni sau nu | ra u, au scăpat de acest tragic sfîrșit, ceea ce nu a împie-icat pe nici unul din acei ambițioși să dorească, să voiască 'să înfăptuiască, să intrige, să mintă și să trădeze, să iu ne bogății, să-și făurească blazoane și să moară cu Pul retezat.! Ipsilanti a făcut tot ce i-a stat în putință pentru a nu „.

E tinăr el arată o deosebită aplecare către Austria, e nU/e poate tălmăd într-alt chip decît că, prin nea de dragoman al tatălui său, o fi avut deseori

W/I era o 'ta Transilvaniei să-i felicitări și complimente. Adevărat că pe atunci trimită, din porunca cancelarului nplimente. Adevărat că pe atunci în cum sa;n cotita urine ui” „-” S' din stambul erau în ceie mai bune Imaturi totuși „complimentele” acestea nu meneau a bine nentru Viitorul și liniștea unui funcționar turc, cit de Voievod al Tării Românești o îi fost el.

Domnia lui Alexandru Ipsilanti a rămas în amintirea 'oamenilor de afunci, români zbuciumați și amărîți de 1 lîtea războaie, de atîtea jafuri și de atîteanedreptăți, la rămas în amintirea lor ca un balsam pe-o rană.

D.

F „ t drept rte cunoș

^vși^rv^r-î^i^^

Deodată, în orașe, la sate, în părțile Dunării și în păr-Je muntoase, numai belșug pretutindenii. Dărilor fură scăzute, veniturile așezate, lefurile plătite, meseriile spo-eau, negoțul înflorea. Diontsie Eclesiarhul, cronicarul Ternii,, spune: „Darul și mila lui Dumnezeu au intrat în ceasta țară, cu liniște mare și cu pace adîncă, deschizîn-u-se hotarele dimprejur, și de către turci nici o supărare era. Boierimea sporea întru slujbele ei, neguțătorii lăteau cu alișverişurile lor la cîştig, meşteşugul sporea lucrarea sa, țăraniî își lucrau pămînturile lor, nedeci urai u^ l,i l)U1HLI' ' „ rtPCL l”L” „ t^H. ' . P

— – 1-^lJ_.uin,u iui i L/aiauiui 'Storuri, țilca;”J Ecaterina era ae XVUl-Wfa, care statornicise toate printr-a sa „Pravilnicească 1. AAo^roccordat. Za veacuuu * atit”idica”, cea dinții încercare de lecrinirp rnmân^o(tm) a~

Iparați cu greutate de dăjdii, toți se bucurau și fără ijă petreceau. Leftinătate era la mărfuri și la dobitoace, eîe cu puțin preț, bucatele cu mai puțin și cu prea tini bani își făcea omul îmbrăcăminte. Un veac fericit i, care pot zice că altul nu va mai fi niciodată”. 'Și tot belșugul acesta de la înțelepciunea lui Ipsilanti „ *_.!_! „l l U * l l l II ^V^ CI O^d

— – – r „ r-TsS:sgni”:? s?< din cele m?V”„etantin Vodă i moartea. V_f^onț că cui autc

Ipsi 'a^^fcdică”, cea dîntii încercare de legiuire românească de – „^^Vasiie Lupu și Matei Basarab încoace, prin care se 'ea sîrșit neînțelegerilor dintre „Obiceiul Pămîntului” 'Pravila Bisericească”. Legiuirea aceasta (care dădea Tstrucțiuni de procedură pentru cele 3 grade de jude-ri: Cremenalion, Departament și înaltul Divan) se i și se împărți în tot cuprinsul țării, împreună cu un

* ltJ”i”3Harc^ am vor^i ^in povești. Dar să nu uitam că Ipsi-a ^ X n-a domnit în țară decît șapte ani: puțini, dintr-o

)v anume care zicea: „Vai de judecătorul ce se va i” roata este asta,

—a

Narea mese mn?° ~ care este V ^uire pentru Nt școTl, n fȘ' 3 nei°t”„i-Ipsilanti a mai J'nnduTndn PPi^f OnVCUJnoscători de mai ^ulte

Ofl u'mai interesau- – Gngo^ – 1 psaatiti;j*ste lipsită hp îi „7-V î această creștinească r,, ș e ar

Și iolosc poporul” (Hrisovul din 1775), „KŁf^f^K^”

Unul pe care îl București, gen la sosirea lui în 72

„da” 74. Oda Utena a lui P. f. ps. Ua d. n. a. L. tura, d. T. iințe și de arte, care ceste a fost colegiul fostcoveanu, Cede Srmtul. V. uv, vesg” Aton nesc o?ă Useră a cv. = 5 NVarcu UP” Const

„t. ti” acesta T. P. f. m. în a. P. | ghe o. ta” L. Oratorul „ care va

Văcărescu, illf p ng Fuipes. A. m-dădea j niMt în 14, și locuia acum fiul acestuia, evodului decapita tu n 7 {74Q_50 pe Grigore, lI lea adăpostea acum pe Alexandru Vodă f mai adăposti între 1842-48 pe Gheorghe ta (teci un fel de curte domneasca * m tot

Rscu oa liiDescu. ictnri> Tn 1912, deși cam dărăpănata,

^r într Uf i cum stătea acolo singurateca Și „V ne alu Apelor gîrlei, ea părea, pe lingă moderna nt>uPnaoa ca clădire a Palatului de Justiție, o duioasa, tire a trecutului și o batjocura a nepasan. Cirmuito- „ României. Dar, așa cum era, tot mai bine decit de

V d iitr-o zi a pomenitului an 1912, asasinele tirnaJc administrației comunale se puseră m mișcare, vîrsiră în cîteva zile opera de distrugere, pentru trebuise timpului 200 de ani pentru a o înfăptui.

,1 „casei coconilor Domniei Mele” se săpară fununui palat al Senatului, care n-a mai fost clădit iă, fiindcă era zor nevoie de-un ștrand și de-o

J la Snagov.

<. andru Ipsilanti, care închinase casa Brîncovea- 'c-o suma destul de însemnată, avînd de gînd să jscă o vreme mai îndelungată în Muntenia, se gîndi i-asca o Curte Domnească noua, căci cea veche era

;ire, și reparația ei ar fi fost prea costisitoare. Trei pa sosirea sa ia București, în martie 1775, e! puse se zidească” Curtea Nouă, în Dealul Spirei, pe locul iînăstirii Mihai Vodă. Ispravnicii pentru supra-, u-a lucrărilor fură numiți vel banul Dumitrachi a, vel vornicul Niculae Dudescu și medelnîcerul Ion

—ră, care într-im an și opt luni isprăviră lucrarea niibrie 1776), în afară de grajduri, de cazărmile sei-

—ilor și de zidurile înconjurătoare. Se cheltuiseră de pungi. Cronicarul Fotino o găsea „minunată” iar

HZ3V Un'tă' ° maeazie fără gust>. Adevărat din urma poate fi bănuir de părtinire căci el na? h1l?*-1, ^*(tm) 3 ' nUmit C°nsui ausVac sau i?er i a fi3011' S3U' Ce' PUîJn' Profesor ^ drept i ii n F” ° -V1Sa d PG malui Dîmboviței. N tPart?a mCî Una dSn d0n”^ele Sale-'el care vni” PnC;na neVGSteî S3ie' ° Săsoaică r^fn „sa frecventeze aristocrația roboieri oV'r^r.13 Curte ^ „icimăcar °tUȘ1 chimba” rochiile cu

Noua, arata

Cum la al ea lna

Sîntu prin

Cre, cută ea rul rul țări ști noi azi. Mai văzu e

— -sev ca mîna destinului să scrie actele piesei, și ca actorii să se ^PJf^/geSă într-o z. De primăvară a anului

;ețe ca r” 178Domnita Ralu, deși cea mai mică din copii, era acum meritată cu Alexandru Mano, vel ban, care va ajunge (tm), rr loeofât al patriarhiei. Fetele se căsătoreau pe atunci Ta vreo 12-14 ani, băieții pe la vreo 18-19. În 1781, hPÎ7idea Constantin împlinise vîrsta însurătoarei și părinții se gîndiră deci că trebuiește căsătorit. Alexandru Vodă ii și găsise mireasa, o fată de neam din Țarigrad, nu prea bogată, dar deosebit de frumoasă. Doamna Eca-(erina zise: „cum de nu”, iar băiatul era încîntat. Atunci se arată de după culise mama Sultana, soacra lui Vodă, ca să încurce toate ițele.

Fusese cineva pestel jc-” -”, „o.i_ ai^~ - - niciodată^ ^.^ s-^

^*^iS^ s^S'^^S3 firește ca tnai^ Uncnou urdnțesorul 1°T 4?eînvăța ța,
era andru Vodă^cU^.

Mama lui Vodă Alexandru, Smaranda Ipsilanti, fata
Mamona din Constantinopol, locuia acolo, pe

Bosforului, primitoarea ei casă, pe care n-o pă- [răsi niciodată. Nu
avusese nici un fel de legături cu țara și nici nu voi să aibă. În schimb, mama
Doamnei

:caterina urmasa pe fiica ei la București, și locuia imprecu familia
Ipsilanților la Curtea Noua din Dealul ipirei. Legăturile ei cu țara erau multe și
vechi căci, fată a lui Nicolae Mavrocordat, ea trăise de copilă în icleagunle
noastre, cunoscînd bine atît viața de la noi, t și aceea de fa Țarigrad, unde
locuise mulți ani cu băritul ei, fostul mare postelnic Dumitru Moruzi. Ca cele
ai multe din fanariote, politica o interesa și era și ea, altele, meșteră în arta de
a trage sfori. Știa că ținta ții unui grec „bine născut” era numai și numai
domnia una din iarile noastre, care se cîșiiga cu greu, prin

Ițe primejdii, cu multe jertfe, multe umilințe și în- >sebi cu multă
dibăcie. Relațiunile sociale și legăturile familie jucau un rol de căpetenie în
goana după aurul nanesc căci în furnicarul acela din Constantinopol ta
pentru scaunele din București și din Iași se dădea,cianuri, _pe partizi, pe
familii. Pe de altă parte își innSîn9' Van!tatea nasul „n ^ate, căci
ighemoniconul fată rin Cn IntanLibil?* sacrosanct. Sultana Moruzi în a
Inî^0”111! 3 lui Nic°Iae Mavrocordat, soră de „Jtach? MoruT anti”,V°dă Și
mamă de Domna ^ poț | iJ Moldovei e> C 'n vremea aceea era Voie-

* teSUU ' ^^rtS^ț;°ia ti” faCă TO^lul ei cu o alcātuH. L' (n ^an^rad. ^ră
avere, fără nume, fără ighemonicul „°(tm)< ului nevastei sa efelul el Caș ^ q
tor' Ș atu din picio-

^ sau zise el, eu voi s nostime pe văduvi sau holtei. Erau cîrciumi
ascunse unde se (~raU chefuri cu lăutari și erau „saloane”, în care tocmai
făcea”. Stră|ucea vestita Sofia Potocki^eare în curted PC minuna prin
frumusețea ei, Curtea dift Versailles și u? scandaliza, prin felul <fe vteță ce
ducea, întreg Aima-ahul de Gotha al Europei Beizadelele lui Ipsilanti nu mai
lipseau de nicăieri. Tosiă vara și toată toamna prin casele binevoitorilor boieri
sau boiernași, prin grădinile din afară de oraș, prin cîrciumele centrului chiar,
erau oaspeți nelipsiți. Beizadea Du-mitru, cel oacheș, cu sîngele mai cald,
împinse lucrurile pînă a scandaliza pe ruda sa, cronicarul Athanasie Comnen-
Ipsilanti.

Vodă și Doamnă-sa na aflară despre această destrăbălată viață a
copiilor lor decît foarte tîrziu, pe la sfîr-situl toamnei. Toată liniștea vieții
familiale se spulberă atunci în vînt. Băieții fură certați, sfătuiți, rugați,
supravegheați, ținuți din scurt. Prin decembrie ei putură totuși să mai scape o
dată de sub paza pîrintească și să mai tragă la o cîrciumă un chef de-i merse
vestea prin tot orașul. Atunci Vodă Alexandru, amintindu-și că bă-jtaia este
ruptă din rai, trase luminatelor sale odrasle o [chclfăneală, de rămaseră băieții
cu oasele frînte. Pe urmă fi închise pe amîndoi în beciurile Curții, dîndu-le 20
de 'iile de arest și amenințîndu-i că dacă nu se vor liniști, /or fi trimiși să taie
sare la ocnele Vilcii

De după zăbrelele ferestrelor se vedea un colț de cer [ibastru, de parcă
s-ar fi strîns în peticul cel de sineală kt dorul de libertate al păsărilor
călătoare, își amintiră;>pii de minunile ce le spusese dascălii lor despre
Parts Versailies, despre Roma și Florența, despre arta Re-jșteni italiene și
despre teatrul clasicilor, în locul aces-Jr orizonturi, zidul negru din față al
minăstirii lui Mihai |>dă!

Beizadelele nu statură mult pe gânduri. Vreo cîteva le de consfătuiiri frățești, o momeală a paznicilor, care-i |mai ajutoră să ia din scrinul Domnului bani și juvaier Jțru cheltuială și în noaptea de 15 spre 16 decembrie fii Ipsijanti, întovărășiți numai de doi slujitori sași, |rs”ră tiptil ia grajdurile domnești, luară patru din cei l” sprinteni armăsari și, încălecîndu-i, zburară într-o l ^oare, _de-a 'unlul Prahovei, prin munți pînă la gra-f lransi'vamei, „pe poteci de acele, care cu greu le l ce se cătătoreasc în toata

0 d f^&xr&Z” risB”„te”^ de 5^”Mi. Năe? i t pr)nc,ph.mbase ^ tnre

DUterU seitulu”” ^”Șanurile sale de ungare a tuj „ (tm)* 5 v”-=/S

„ din tru a F/sâi iugm^u^Tui? Se vor up-^ iSfesssi s-ss

—mil Raicevici, intrucîl el le înflăcărare minnl W frlul de povești din minunatul apus și tot el tllC fhni să le potolească avîntui. Ipsilanti pare a nu trebui sa it. Ful_1:_ ” „, o hQ;n^lp1nr <& Hal va „„'riit”nici o clipă că Fuga beizadelelor se datora?V-ii închisorii Acesta era sfîntul lui drept de părinte H,' Voievod. Așa încît, după credința lui, tiu săi fugi-r^ r!p acasă numai pentru a călători în țări străine. In sensul acesta scrise și epistola pe care o trimise prin Raicevici în dimineața de 19 decembrie generalului v. Preiss, mivcrnaiorul Sibiului: fc notificat Ex. Voastre aseară despre pasul ne-cueetat ce-au făcut fiii mei de a pieca de aici, iară învoirea mea, cu intențiunea de a merge în alte părți ale Europei pentru a-și potoli curiozitatea lor de a vedea lari străine, precum și dorința lor de a se instrui. Sint foarte sigur, scrie mai departe, că în această afacere atît de delicată și de simțitoare pentru dragostea mea de pă-jinfe, ați luat toate masurile trebuincioase pentru a îm-i ledica pe fiii mei să înainteze și le-ați dat toate sfatu-:iie Dvs. Pentru a-i hotărî să se întoarcă cît mai repede,,i brațele mele...” „a riiorare ne l le mie braccia, a ren-dcre la pace alia loro jamiglia”., făgăduind fiilor săi că-i ierta și va acoperi cu veșnică uitare fapta lor copiii.t rea scă „e coprire con un e tei no oblio queslo passo {țiovamlc”.

Dar tinerii Constantin și Dumitru nu erau deloc de j re rea tatălui lor, căci altfel n-ar fi fugit' de acasă.

—a scrisorile pe care le primiră alît de la generalul Preiss,

:iî și de la von Eichholz, prin care erau rugați și sfă iîți să se înapoieze la București, ei răspunseră că au vii t _dreptate de-a face „un și mi le passo ireparabile gia” rin tapful că vor fi acasă lipsiți pînă și de puțină cinste ț rcpulație^ care se poate păstra într-o asemenea țară l ca oc altfel tatăl lor i-a tratat întotdeauna „ca pe niște [adaton, dezeitari și atari dușmani care vor să Iaca

* H l”

Raicevici s, căminarul loniță avură pe lîngă încăpă-'c beizadele tot atît de puțină trecere cît și gc-au^stneci. Totuși, dacă ei nu voiau să se întoarcă puteau j-nerge mai departe, fiindcă autorile urești la a de ț-^u,Jt iul ld grantța ia ni, în ^. J^j'^pul sărbătorilor Crăciunului lu-”„„„„i.^dar îndată după aceea co-gă din nou: scrisori de la Brașov la Timiș șl la Viena,

° aia?rea?lor vrînd să vadă ', hiaveUca corn

HabsbUr,gh”dalmce U”* o te 0 prega a uneltolui Mnnte”- ^”a Tur”=i ' c”^a de îs

^%s;!Sr^t&”-^ avu:~*” „ aaucc -”- al eiu _-

16 ^?C! nteze” venirea la.

vorbi cu can cela întocmai beiza „,0 Fiohholz îl trimise el însuși, cu multe rl îndupleca, c”- ^^ ^^ guvernatorul orașului,

^uze politicoase ^ Bruckenthal e mai mare dedț von Prfil?sv s_p,uu von Bruckenthal îl lăsă să înțeleagă elLa nndui s Transilvania dar că șeful stacă ° „ ^clarul von Kaunitz. „înțelesei”, zice Vaca-Uilui * Amintirile sale, „că treaba

ieșise din mimile lor”. Răscu în J” că de la început treaba ieșise din mumie. Rn Fui lui Ipsilanti refugiindu-se în Austria nimeni 1 t' să le refuze dreptul de azil. Generalii nu vor putea face nici o mișcare pînă nu le va veni poruncă de

13 'vicărescu rugă deci pe banul Dumitrachi Ghica, pre-um „și pe înalte fețe bisericești, să bmevotasca a se întoarce în țară, căci v'a merge el singur la Viena să vorbească cu împăratul.

La 27 decembrie 1781 plecase delegația din București, ' |ui 30 ale lunii fusese la Brașov, la 5 ianuarie 1782 era

Ui Sibiu și la 16 Se despărți în două, o parte, luînd din nou drumul Bucureștilor (popii și Ghica), cealaltă parte

Vacărescu) luînd calea Beciului, cum i se spunea pe [atunci, pe ungurește, Vienei.

L Văcarescu plecă singur, numai cu un tovarăș trimis Ide Vodă înadins la Sibiu, boierul grec paharnic Hurmu-fcachi „și cu toate că era o iarnă foarte grea, în opt zile im ajuns la Beciu”, scria el.

A doua zi, la 25 ianuarie deci, Văcarescu fu primit de Caunitz, „că era mare cancelar al Curții”. Acesta îl în-redință că s-au trimis porunci la toți generalii Ardea-ilui pentru a îndemna pe beizadelele iui Ipsilanti să întoarcă în țară.

„După ce făcui mulțumită cuviincioasă și mă bucurai, ici înțelesei că au priceput nemții că nu era vreo taină fcoșebita^ la mijloc, întrebîndu-rnă prințul Kaunitz cînd fi',hbC Sa?m audlentă la împăratul, eu, vrînd să-mi caut aoai cu temei, răspunsei că mă rog să fie îngăduială do?a ve.n' răspunsul din Ardeal pentru ca să vedem, „- mii L', ^zadeiele în Muntenia, la audiență să | - <te nu s.arU?atCIUne împăratului, ci numai mulțumită, Vorbele ace^l” ',.ftunci ss-i fee și rugăciune”, ornat von K*,^ } e înțelepte, umplură pc finul di-1 drăcia i,H n. De „ImireEL care cunoscuse de alt-îvea însă ca nng^re^Vod^ Ghica al Moldovei pe care-1 '

Jpc un Jli5h^d”s a școlii grecești, rămase uimit diplomatic

le dini^Lfe1” stare să susție cu el o subțire nsesera descî mă

Vacăresc” ^ i prilejui, F' viene^, l ristocraia, f^onul sub nlor „ a sa turor, nu

)pul ca

^ra urrnaw”7> în ^ Cu biletun” „heretcu dată politețea, îndeosebi de încîntat fu conu EnăP^., de jvionsieur de Breteuii, ambasadorul lui Ludovic i XVI-lea> iîmdcă acesta îi făcu toate politețile din lume, f nădejdea firește de a-i stoarce vreo taină cu privire r ga a beizadelelor lui Ipsilanti și la războiul austro-care Franța II credea de neînlăturat. Dar îl găse' francezul tocmai pe vulpoiul de Enăchiță pentru a face astfel de destăinuiri diplomatice!

„^rs^^&^g^ îff”>î^șpir;S'f*b”-”

— Afe.'SSȘȘ'srStt^Kf:

A doua zi, 26 ianuarie, tocmai cînd se pregătea Vă-ărescu să meargă să vadă pe vice-canceiarul conte Cob-lenz îi ven' ^e °'ac veste din?ara Românească cum că Alexandru Vodă Ipsilanti fusese mazilit, că în iocul lui numiseră turcii Domn pe Nicolae Caradja, iar că ei, Văcărescu, fusese însărcinat cu căimăcămia țării. Noua lui siujbă cerea deci să se întoarcă cît mai în grabă la București, lucru pe care totuși nu-l putea face pînă nu „i-o fi împlinit însărcinarea la Viena. Merse deci pe dată la Coblenz, și împreună cu acesta la cancelarul Kaunitz pentru a-i arăta lucrurile cum stau și a cere ca atare sa vadă pe împărat mai devreme poate decît s-ar fi convenit. Trei ceasuri mai tîrziu, Văcărescu primi de la marele șambelan al Curții înștiințarea că împăratul i-a acordat audiența pentru a doua zi la ceasul 10 dimineața.

„adun” în aceeași seară, spătarul Enăchiță se duse la baiul ambasadorului Spaniei, unde găsi o parte din cunoștințele din saloanele lui Kaunitz, precum și pe toți cei mai mari boieri ai Vienei, pînă și pe arhiducele Maximilian, fratele împăratului. D-l de Breteuil îl pofti la balul de ia ambasada franceză, care urma să aibă loc peste 3 zile după biceitul ce au ei la carnavaluri, onoare pe care Văcă-escu fu nevoit s-o decline, deoarece nădăjduia că la renea aceea va fi părăsit capitala Austriei. A doua zi, la 10 dimineața, el era la vestita Hoiburg Habsburgilor, pe care ne-o descrie el însuși în culori lăstul de vii, arătîndu-ne curțile, scările și saloanele ce, i_ – u Tzise Vaca cum eouira străbătute pînă să ajungă noul caimacam al Țării oniânești în fața sacrosanctei sale majestăți apostolice.

— I°Liî al II-lea, om simplu de altfel și binevoitor, ațnd este n°jJI)t:rl Pe Văcărescu în picioare, în mijlocul odăii.

Inima socotind! Acesta, cît de multă învățătură o îi avut, n-avea de dat, nUțKle să cunoască obiceiurile ceremonialului curților occi-n'Șle, așa încît o făcu de oaie, pe turcește, aruncîndu-se P^oarele împăratului să-i sărute încălțăminte, cum că se obișnuiește la seraiul Stambulului. M-am pomenit deodată cu mîna cesarului pe cap,

;oUl zicîndu-mi că nu face trebuință de această ceremonie, ș, mă ridică. Vrtnd numai atunci să-i sărut mina, el a tras-o. Și, fiindcă mă cunoștea de cind mă văzuse la 1773 le, Brașov, îndată mi-a zis; „Signor Văcărescule, dumneata în Viena cum a iost cu puțință a veni, aflîndu-te și consilier al Principatului?”

Din toată istoria neamului nostru, trei răspunsuri a? putea să rămînă scrise cu litere de aur în vreo carte transcendentă care cine știe cine va putea-o scrie – distanțate toate cu cîte un veac una de alta: răspunsul logofătului Tăutu iăcut marelui vizir în anul 1505, al lui Miron Costin sultanului Mă ho med al IV-lea în 16721J și al Văcarescului lui Iosif al II-lea, în 1782.

„Simte împărate”, a zis acesta, „un Voievod plin de întristare și o țară plină de jale mi-au dat lăcnmele lor în pumni, rugîndu-mă să le aduc și să le vărs la picioa: rele Măriei Tale, și să pot astfel deșerta din comorile ceia nedeșertate ale milostivirii tale o îndurare nemaiauzită'J

Este aceasta eloquență sau nu este? JU

Dar pornit pe calea artei lui Demostene, marele nof tru Văcărescu nu se mai opri. Cînd. După mai multe îl trebări și răspunsuri, împăratul zise spătarului Enl* chită: „De-i voi sili pe generali sa trimită pe fiii lui Ipsilanti peste graniță, ating azilul împărăției”. Va că re seu înflăcărat, făcu fiului Mar'.ci-Thereza o învățătură de drep1 internațional public, spunîndu-i că „azilul se cuvine a-dobîndi cei ce dosesc de la primejdie și pieire – atunc. Da, se cunoaște cinstea și canoanele azilului dar cîn dosește cineva de la bine pentru a petrece rău, și m.1 virtos pentru a pncîaui și altora rău, din neștiință chi? și din copilărie, apoi tocmai de nu se întoarce silit, aturj' se ating canoanele azilului...” „Iar împăratul mi-a zis: Bravo!” Vorbele românului nostru mișcară atît de adine împăratul sacralui imperiu roman, rege al Boemiei Ungariei, arhiduce al Austriei, duce al Stiriei, Cărmi Steiermarcului și celelalte, încît: „Deodată, punîndu-și mîna pe piept, mi-a zis: îți fă' duiesc pe cuvmtul meu de împărat că nici în țările m și nici în slujba mea nu-i voi ține pe băieții aceștia, voi întoarce numaidecît în Turela; numai trebuie l aduc întii aici ca să vorbesc cu ei... Și te mulțumești aceasta?”

Văcărescu ingenunche în fața împăratului, spunîn că iapta lui „este plină de iubire de omenire”.

„fi

Și a doua zi plecă.

Cu pașapoarte anume, prin Timișoara, Mehadia și Craiova, caimacamul Țării Românești se întoarse la București.

În timpul acesta, după cum am văzut, Ipsilanti fusese mazilit. Da se pare că înalta Poartă înțelesese cum ca fuo-a beizadelelor nu fusese pusă la cale de tatăl lor. Rechemarea acestuia fiind numai o urmare a stăruitoarelor sale cereri, Alexandru Vodă nu pierdu încrederea potentatilor turci, care-i învoiră să rămne la București cu Doamna și cu soacră-sa, pînă la sosirea noului Domn Ni-colae Caradja. Poarta poruncind ca el să fie tratat cu toată cinstea „als wäre er noch wirklicher Furst” (Herbert către Kaunitz). Ipsilanti, în loc să meargă la o mănăstire, cum era obiceiul în astfel de cazuri, rămase la Curtea Nouă unde-1 serveau vechii săi paznici, care, deși intraseră în slujba noului Domn, totuși erau devotați celui vechi.

De altfel, Ipsilanti și Caradja erau prieteni și ei rămaseră în cele mai bune legături, corespunzînd împreună pentru nevoile țării, căci noul Domn nu putea veni la București pînă nu i se va face investitura, iar Domnul cel vechi nu voia să meargă la Constantinopol pînă nu va ști hotărît care va fi soarta fiilor săi. Abia pe la începutul lui februarie sosi Văcărescu de la Viena cu răspunsul împăratului, punînd în sfîrșit un balsam pe rana inimii iui de tată și puțină rînduială în mintea sa de om care-și pierduse cumpătul. Adunîndu-și acum gîndurile și mai sfătuindu-se cu Văcărescu, care se arătase^ destoinic la toate t re bile, Vodă Alexandru găsi că, deoarece are cuvîntul lui Iosif împăratul cum că beizadelele sale îi vor îi înapoiate, corespondenta care urma de zor între ambasadorul Austriei la Poartă (Herbert) și cancelarul Kaunitz nu rmai are nici un rost și nu-i poate fi lui decît dăunătoare. Acest Herbert, în rîvna lui de a fi de folos lui Ipsilanti, strica toată treaba încunoștințînd mereu Poarta de demersurile ce le făcea la Viena pentru înapoierea fiilor lui Ipsilanti, lucru de care se foloseau dușmanii acestuia pentru a arăta vizirului ce bune și strînse legături sînt între fostul Voievod al Munteniei și împărăția austriacă. Pentru a preîntîmpina noul pericol care-1 ame-(tm)nța, Ipsilanti se hotărî să plece la Constantinopol. Lă-smdu-și visătoarea-i nevastă și buclucașa-i soacră la ucurești – care urmară a iocui la Curte – el plecă în ultimele zile ale lui februarie spre Țarigrad, unde ajunse la 10 martie 1782. Acolo trase în gazdă întii la maica-sa Smaranda, trimițînd îndată pe ginere-său Aleeu Mano la Poartă pentru a vesti autoritățile despre sosirea sa și a cere învoirea de a se muta în propria sa casa de la Curu-Cișme. Măsurile acestea de pază pe care le lua însemnau că Ipsilanti nu era deloc liniștit asupra soartei sale, căci turcii aceștia erau deseori cu zîmbetul pe buze cînd voiau să atragă în cursă pe acei meniți să li se rostogolească capul de pe umeri. Dar de data aceasta nu era cazul. Vizirul urma a arata încredere lui Ipsilanti, și-i învoi mutarea în casa lui, lăsîndu-1 chiar să se întîlnească în voie cu Nicolae Caradja, pentru a pune amîndoi la cale ce vor crede de cuviință în vederea viitoarei administrații a „veleatului” pe care noul Voievod urma să-1 l2 în curînd în primire. La 18 martie, Caradja primi în sîirsi investitura și la 25 părăsi Țarigradul. Ipsilanti rămasej singur acolo, în așteptarea fiilor săi, pe urma căroră trimisese în Austria pe chirurgul Mazaret și pe abatele Gel| Ihorn, pentru a-i hotărî să se întoarcă în sîirșit acasăj căci îi venise la ureche zvonul ca au de gînd acuma sa se mai plimbe prin Franța și prin Italia înainte de „ri| tornare nelte sue braccia”.

„Aceste vin toate numai de la încăpățînarea lui mitru”, ar îi spus, supărat, nerăbdătorul tată. Și în adevăr, lucrurile se petrecură astfel: După plecarea lui Văcărescu din Viena, Kaunitz s șese lui Eichholz să trimită cît mai curînd pe fii Ipsilanti în capitală, căci împăratul vrea să le vorbeasc Ce s-o fi petrecut în sufletul acestor copii, document* nu ne spun. Ei o îi crezut că, în

sîrșit „lovitura a reuși Dar împăratul îi primi ca pe niște băieți bine ciesc sîatuindu-i, ceea ce era, firește, o poruncă, sa se întoa pe dată acasă la părinți, căci nu U se va iace nic neplăcere și nici o dojana. Făgăduiala aceasta o stors împăratul de la Ipsilanti prin ambasadorul său la Stârni Totuși, la rugămintea beizadelelor de a H se în măcar o scurtă călătorie prin Franța și Italia, losii II-lea, care pare a îi iost un om bun și înțelegător, răspunse că în Franța nu vor putea merge, dar că în drut lor spre casă le este îngăduit a trece prin Italia.

Lată deci o pîrticică din dorința lor înfăptuită. Ei răsiră Viena la 29 iebbruarie și, prin Semiin și Belgi merșeră să se plimbe două luni în țara visurilor, înto* rășiți fiind numai de Mazaret, de Gellhorn și de d credincioase slugi din Brașov, care nu-i părăsiseră zi în timpul acestor lungi întîmplări. N'C abia la 8 ma* sos'r^ „^” risipitori” acasă, la Curii-me pe Bosfor, îi așteptau acolo nu numai Vodă Ale-ndru, dar și mama Ecaterina, precum și bunica Sultana, xa țe și ele de la București pentru a-și revedea odoarele. F? fi tăiat ei sau nu vițelul cel gras, nu ne mai spune meni. Dar pentru a-și ține cuvîntul dat prin Herbert FLparatului, Alexandru Ipsilanti nu făcu fiilor săi do-*ane nici neplăceri, acoperind totul cu o veșnică uitare L-con un etcrno oblio – după cum singur scrisese generalului von Preiss.

Constantin Ipsilanti, fiul cel mai mare, băiatu! bălai cu fața lunguiață, se însura cîțiva ani mai tîrziu cu Ra-lita Callimachi, iăcînd astfel totuși voia bunicăi, care, după cum se vede, nu s-a dat bătută. Dumitru, fratele mai mic, cel oacheș și rotund la față, senzualul, încăpățînatul, mun în curînd de nu se știe de ce năpraznică boala, iar Ralița Mano, sora lor, va avea și ea un groaznic sfîrșit, pe care-I vom arăta mai la vale.

Deocamdată însă, viața lui Vodă Alexandru și a Doamnei Ecaterina erau încă departe de sfîrșit. Fostul Voievod al Munteniei, scăpat cu bine din toată încurcătura trecută, începu să se gîndească la redobîndirea scaunului pierdut. De vreme ce păstrase încrederea înaltei Porți, iar bani avea îndeajuns pentru a putea lupta împotriva dușmanilor săi, se puse omul pe treabă. Mai avea de altfel sprijinul Austriei, cu care rămăsese în cele mai prietenoase legături, și căreia chiar a datorat de fapt a doua |sa numire ca Voievod, trei ani jumătate abia după mazilii rea sa din scaunul Munteniei, în toamna anului 1786 'u trimis Domn la Iași. După stăruința nemților.

1 J

^ în u mi rea aceasta poate pare ciudată, dar își are tăl-Pnacirea ei. Poarta era în ajunul unui război cu Austria L război care se pregătea de 5 ani, dar care încă nu bucnise. Ea ar fi dorit însă numaidecît să-l înlătore, în i Slmtea că o alianță a lui Iosif al II-iea cu Rusia

Va d 3r fi putut să',i fie fatalăCa atare' ea încuvi' ceren*e austrieilor, doar îi va îmbuna, înlăH-a.s^eJ sau c^l puțin aminînd izbucnirea războiului. C^n<* amkasadorul Herbert von Rathkeal ceru Ca ^^exandru Ipsilanti sa fie trimis Domn în j va> acesta se grăbi să-i încuviințeze cererea.

Inte de-a pleca ia Iași, Domnul Moldovei avu cu acest ambasador o convorbire de două ceasuri, care suspectă întregului corp diplomatic din Constantinop0ț dar pe care' numai turcii n-o băgară în seamă.

Ajuns la Iași, înțelegerile lui Ipsilanti cu nemții \$. Vădiră pe dată, căci, primind poruncă să trimită salahor, pentru repararea întăriturilor de la Oceacov, el nu g^ lucrători în țară... Și așa mai departe; toate le făcea <je a-ndoaselea, împotriva intereselor turcești. Și, în sîrșj cînd izbucni războiul, în primăvara lui 1788 și austngț intrară în Moldova, Ipsilanti fu prins la Iași de tru imperiale.

Banul Constantin Caradja, care era foarte bun p ten cu Ipsilanti, vorbește el însuși în Efemeridele sale așa-zisa prinsoare la austrieci a prea înaltului Da1 Alexandru Vodă”, ceea ce constituie dovada că el în a văr s-a predat de buna voie în miinile nemților.] rămîne neînțeleș cum de-a putut face lucrul acesta, toată familia lui se afla ia Constantinopol, în ghea turcilor.

De altfel, baronul Metzburg, iostui consul austriac

București, se afla la Cernăuți în luna aprilie, cînd îpsilanti acolo, întovărășit de un corp de husari. Dint raport de-al acestuia către cancelarul Kaunitz (30 ap

1788), aflăm că Ipsilanti era foarte trist și abătut. Se fugarul Domn luă masa cu prințul de Coburg, gener, mul armatelor imperiale, și „după pește, dînd sfi asupra felului cum s-ar putea cucerii Hotinul, ceru s fie trimis la Lemberg, după cum era dispoziția, ci curînd la Nișniow, o localitate la două ceasuri de St

Iau, unde era un castel în care dorea să se odihnea'

Apoi începu să plîngă... și plînsese ceasuri întregi, gîj du-se la nevasta și la copiii lui, care ar putea cădea Jrăzbunării Porții”.

Teama iui Ipsilanti era îndreptățită. La l rmai 1788 autoritățile Stambulului pecetlur trădătorului Voievod de la Cure-Cișme, ridicînd pe doamna Ecaterina și pe fiul ei Constantin.

Acesta din urma, însurat abia de doi ani cu Ralu Callimachi, se întorcea tocmai de la înmormî nevestei, care murise, sărmana, la 14 ani, în facere, siderente de felul acesta însă nu aveau turcii. & Constantin fu ridicat pe sus și, împreună cu mai fu dus în închisoarea Bostangiilor, care trecea drept. Mai îngrozitoare din Stambul. I se spunea „Cuptorul” îndcă se macină acolo și pîinea, care se zice că era a ta yneori cu ciolanele și carnea omenească a condam-[ecat” nntorui Bostangiilor făcu la Stambul o nemaipome-

| a CUy _,-_ „j.”_u” w”_j- ~,,r,; f-”^i” n~”m.-”. R” nil t0f *” bolnav de inimă, muri pe loc cînd auzi această [TJ l W „ – „-^ țvîlvăCostache Vodă Moruzi, fratele Doamnei, înînchiderea unei femei era la Consîntinopol un lucru l neobișnuit, căci turcii îndeobște nu se atingeau Dar mai ales atunci închiderea doamnei Ecaterina de curînd dintr-un lung și dureros surghiun, mai î nd și bolnav de inimă, muri pe loc cînd auzi această este.”* Dar durerile ghiaurilor nu muiau niciodată inima nrcilor, odată ce se aprinsese în sufletul lor flacăra mî:-ei Doamna Ecaterina, blinda visătoare de la Simțul Flefterie, soția Voievodului Alexandru și fata ighemoni-coasei Sultana, zăcu mai bine de-o săptămînă printre hoții și criminalii cuptorului, silită fiind să asiste la schingiuirea fiului ei, pe care în clipele acelea mai bine ar fi dorit, biata femeie, să-1 știe plecat pentru totdeauna sub cerul veseiei Halii. Beizadea Constantin, torturat în numeroase rinduri, fu silit să mărturisească o parte din averea tatălui său (bani depuși pe la diferite bănci, ia Stambul, la Viena, la Amsterdam).

Doamna Ecaterina iu scoasă în curînd de la Bostâंगi, îngăduindu-i-se întoarcerea în casa ei la Curu-Cisme. Dar fiul Constantin – precum și ginerele Alexandru Mano-rămaseră acolo pînă la 30 august, patru luni de zile, cînd turcii se hotărîră a le da drumul în urma unei garanții constituită de prieteni de vază ai casei, printre care se aflau cronicarul Athanasie Comnen-Ipsilanti și foarte bătrînul fost Voievod Constantin Mavrocordat.

Războiul austro-ruso-turc, care ținuse patru ani, se isprăvi în 1792 prin pacea de la Iași. Turcii, ca în toate războaiele din urmă, ieșiră învinși – deși nu zdrobiți, după cum ar fi dorit dușmanii lor – și printre condițiile păcii se stipulase, firește, restituirea tuturor prizonierilor, cerindu-ii-se și o garanție deosebită cu privire la Ale-;Xandru Ipsiianti, trebuind Poarta să asigure pe

împăratul [Austriei că întoarcerea acestuia la căminul său nu-i va pînă nici un neajuns. Dar nu era nevoie de atari, ii. După cum știm, turcii se aprindeau ușor la lăc, dar repede se potoleau. Ipsilanti se putu întoarce n'știt acasă, regăsindu-și nevasta îmbătrînită, fiul cam Cl* > soacra moartă, averea ciopîrțită – dar, în sfîrșit, ^ acasă la el, unde dacă ar fi fost mai cuminte, și-ar pa^u, 'ut duce bătrînețele în pace. Dar fanarioții aceștia a erau niște ciini cu tigia de coadă – un veșnic' neastimpăr îi biciuia de cînd se nășteau pma mureai Așadar, abia sosit la căminul său, fostul Voievod Al xandru se puse pe lucru pentru a lecapăta domnia une di n țauale noastre Avea de data aceasta și un puterr cuvînt care-i mina dorința în timpul lipsei sale de aca aveia lui, sechestrată în mare parte de tui ci, se îrrî ținase atît de mult încît rămăsese aproape om saiac trebuiau deci bani, și de unde să-i ia dacă nu din c< de fier a fanarioților Muntenia și Moldova Cît des turci, numirea lui Ipsilanti, după experiența trecută, Domn pentru a treia dată în țările noastre, nu p mu a Scaunele românești erau supuse la un fel de zaț cine dădea mai mult, acela îl avea Ipsilanti sau mai bine zis făgăduise, mai mult decît maln și astfel căpătă, în vara anului 1796, domnia Țării Re ne s U

Batrînul Domn, cel „alb ca oaia”, sosi m Bucureș | acela, unde înainte vremuri fusese atît de iubit, bolnav, amărît, hrăpăreț, dornic de a strînge aur refoimele, nici legiuirea, nici școala, nici administrați, nimic nu-l mai încălzea „El stoarse bani ca un moșneag cu mima împietrită, care nu mai asculta nici de plînseteiț vădu, nici de lacrimile ortanului și devenire un vărat bici peste țara peste care altădată încercase sa un balsam tămăduitor” Domnia lui tu scurtă (abia i. An) căci, din pncma tulburărilor lui Pasvantoglu, Pe fu neă să-1 înlocuiască cu un Dornn mai tînăr y mt eneigic, tnmițînd în locul lui pe nenoiocitul de Goni stantm Hanger h Dar cele 15 luni de domnie aji'i; lui ipsilanti pentru a-și umple iar casa cu bani ^1 întoaiice la Țaograd, m toamna anului 1797, obo-'l măriri și dornic de liniște Dar nu e nici viața, înde >r> cum o dorește omul, și mai ales nu a fanarioților, c < rațiune de-a fi era un perpetuu m mobile în care a grenau de la părinte la fecior entru a ajunge la sfîrșitul lui Vodă Alexandru, vom urmări deocamdată viața și domnule fiului său Constantin

Zburdalnicul tînăr din 1781 se întoarse, în mai 1782, pocăit acasă Patru ani mai tirziu, el se însura cu micuța Ralu Calhmachi, făcînd

Astfel, totuși, voia bunicii Am văzut cum, după mai puțin de doi ani de căsnicie, nevasta lui muri la vîrsta de 14 ani, în Jacere Am arătat de asemenea că abia întors de la înmormântarea nevestei, beizadea Constantin fu ndicat de acasă și dus, împreună cu maică-sa Ecatenna și cu cumnatul Alexandru Mano, la închisoarea Bostangulor pentru a ispăși trădarea tatălui său, care se predase austriecilor Ieșit de acoio după patru luni, stîlcit în bătai și sărac lipit pămîntului, ei așteptă cu nerăbdare terminarea războiului pentru a și revedea părintele, care, batrm dar chibzuit, ar îi fost singur în stare să-și scoată familia din greutățile în care o băgase Să nu uităm că, m 1788, Constantin Ipsilanti avea abia 26 de ani

Se trecură însă încă patru ani pînă la încheierea păcii te la Iași și pînă la întoarcerea iui Alexandru Vodă la onstantinopol în timpul acesta, beizadea Constantin, are în chestiuni sexuale rămăsese veșnic nerăbdător, se nsuiă din nou Cum ajunse el, în Tangrad, să ia pe o omancă din Bucureștii cei ocupați de armatele prințului de Coburg, nu putem ști Fapt e că se căsători a doua oara cu Safta Văcaiescu, fiica agăi Constantin și a Saftci foase

Femeia aceasta, oacheșă – toarte frumoasa – cu stuspnnccne împreunate, cu ochi strălucitori, nasul i ^ t ' ' i*-~ 11L JlllUI^UlldLVM W V- 11I OLtilU^1 LW 11 ț 11C(O U. L rePt și frumos, gura potrivita (ca să

întrebuințam jargonul pașapoartelor), trebuie să fi fost, la vîrsta cînd s-a antat, mcmtăloarc Dar fata Văcărescului, fie că n-a do t contempOî anilor ei, fie că na avut noroc fața de e n ta te a rămas în istorie o figură ștearsă Abia tîrziu, văduvă fiind, vorbesc documentele de ea cu prilejui unui lung și încîlcit proces pe care iu nevoită a l duce cu nepoții bărbatului ei, feciorii domniței Raluca Mănu. În 1792 Alexandru Ipsilanti se întoarse la Therapia avînd asigurarea sultanului dată învingătorului său, împăratul Iosî al II-lea, că nu i se va iace n;ci un neajuns din pricina „trădării sateU;>. După cum am văzut, Domnul, sărăcit, avea nevoie de bani. El tăgădui însemnate comori potentatilor turci, dacă-1 vor numi Voievod al Țării pvq, mînești, ceea ce, fără prea multă taragăneala, se și înfăptui în anul 1796 Pe cînd plecă Vodă Alexandru la București, îmi său Constantin investi la Stambul însemnatul post de mare dragoman al Porții otomane.

Din ziua aceea – el avea 34 de ani-începu cariera politică a fostului fugar peste granițele Ardealului. Dar precum tatăl său, ca tînăr dragoman, se împrietenise, în relațiile sale zilnice, cu ambasadorul Austriei, astîe beizadea Constantin își întări – nu se poate ști de ce și cum – legăturile cu ambasadorii Marii Britanii și Rusiei. Politica lui iu cu totul alta decît a tatălui său, ceea ce, fața de ielul cum fusese primit la Viena de Iosî al U-lea, ar îl de mirare, dacă n-am cugeta că, în genere, în viață, și îndeosebi la fanarioți, interesul predomina, în 1798 – Vodă Alexandru era acum din nou mazil – Napoleon intra în Egipt. Ce căuta acolo aventurierul acesta? Voia micul corsican să se măsoare cu împărățiile otomanilor și ale moscoviților? Beizadea Constantin, mare dragoman al Porții, se revoltă. Și cuteză, oricît de ciudat m s-ar pare lucrul acesta, totuși cuteză să înfrunte nu pe Napoleon, dar pe Bonaparte. Dacă uneltirile lui vor reuși, va îi om odată pentru totdeauna. Și astfel, el deveni1 promotorul alianței Turciei, Angliei și Rusiei împotriva Franței. Da, el, Constantin Ipsilanti, fostul tînăr băiat cu iața lunguiață (purta acum barbă), fostul chefliu dtr. București, fostul călător din Italia!

Ca răsplată a uneltirilor sale, el obținu, în 1799, dorn principatului Moldovei – domnie scurtă, neînsemn., dar domnie, în anul 1800 colonelul polon Grabmsky, cînd prin Iași, trebui sa audă din gura Voievodului un toarea mărturisire: „Avînd în vedere poziția în cart află Poarta, ea ascultă mai mult de poruncile ambasa rilor din Petersburg, decît de firmele sultanului!

Ca atare, sînt omul țarului, nu al padișahuluiP, Totuși, în curînd, în 1801, acea păcătoasă de Pe iăcu să simtă pe Ipsilanti că tot dînsa era, pînă ați

I puțin, stapîna Domnilor din principatele române, des-Huindu-1 din „funcția sa” și nummd în locu-i, pentru o loninie și mai efemeră,,pe Alexandru Suțu.

Întors la Constanți no pol, casa lui Vodă Constantin se efacu în locul de întiinire al tuturor agenților politicii n-o^covite. Ca întotdeauna – adică de la o vreme încoace nurnai, de la începutul declinului Imperiului Otoman – urla diplomația de faptul acesta, numai turcul nu vedea, nu șh'a nimicU” an mai tîrzm deci, în 1802, în urma fugii lui Suțu în Ardeal – Constantin Ipsilanti fu numit din nou Domn, de data aceasta în Tara Românească, apanajul părintelui său și patria Doamnei Safta.

Bucureștenii veniră grămadă la Giurgiu ca să-I primească, nu numai boierii, ci și negustonmea, popimea, prostimea. Ei uitaseră scurta domnie dm urmă a tatălui acestuia, rămînîndu-le în amintire cea de acum 20 de ani, cînd se arătase Alexandru Ipsilanti un bun Voievod cum nu mai avusese țara de mult. În afară de aceasta, zburdalnica beizadea cu chefurile sale, cu fuga-i peste graniță, ie fusese simpatică – și cum li se întorcea acuma ca Domn,

avînd și de nevestă pe-o bucureșeanca de-a lor, ei veniră cu toții într-o întâmpinare sa pentru a-i ura bun sosît în țară

Pe drum, între Giurgiu și București, Vodă se opri cu tot alaiul de care era înconjurat la biserica din satul Radvann, pentru a aduce înaîntă lui Dumnezeu și mulțumită că-I învrednicise cu domnia țării. Era în ziua sfînteii Paraschiva, la 14 octombrie 1802. Și pe cînd stătea lumea îngenucheată în fața altarului, deodată începu să se clatine pămîntul, să pîrîie pereții, să cadă icoanele, să vîjîie vîzduhul, să se arate semne de parcă ar fi sfîrșitul lumii. Fugiră toți, cu Domnul în frunte, din biserică, și ajungînd la București găsiră acolo turle dărimate, case năruite, și Curtea Noua crăpată și Curtea Veche prefăcută într-un morman de ruine.

Domnul trebui să-și ia reședința la mînăstirea Văcărești. Iar poporul se închina, zicînd: Unde, Doamne, ne vei duce domnia aceasta?

°r

Dar unde putea ea duce decît în brațele pravoslavnicimoscoviți? Unde putea duce un astfel de Domn și „ca e! decît la luarea Basarabiei și la Regulamentul Organic!

Un singur lucru frumos făcu Constantin Ipsilanti în cei 4 ani. Pentru a se împotrivi cetelor lui dădu notele diplomatice și falsifică știrile ce se trimiteau la București la Stambul. Împreună cu institutorul niilor lui Ipsilanti, un emigrant regalist francez, marele Mișu Beauvoir de Saint-Aulaire, falsul conte de Belle-croix conspira împotriva lui Napoleon. Domniile aceștia, care în convorbirile lor nu se mai scoteau din „monsieur le Comte” și „monsieur le marquis” – credeau că cu ajutorul „; Ipsilanti vor răsturna pe Bonaparte. (Ceea ce nu înmădică pe Belleval să ceară din Frankfurt, unde se afla în 1807, ruinat și sărac, un serviciu la ambasada franceză din Constantinopol, pe care Napoleon, firește, i-e refuză).

Nu trebuie totuși uitat că, înainte de toate, Constau-Vodă era fanariot. Ca și Moruzi al Moldovei, ei căuta mereu „ni nu se mai linișteau și

Pasvantoglu, care ce 10-ani nu *.

Amenințau acumă fărîncă alcătuită din străneștrine o oștire de 8000 de oameni, nădeslăvise Conpot” pandurilor de peste Olt (pe care făcise din Vodă Mavrocordat) din, și anume munte și din Moldova și din Transilvania

Slă, pe care-i îmbrăca în haine adăptate de luptă mîntă pe Păvăngii, mereu i dori să crezînd că Ip.

Strategema prinse. Porosul tăcut de te nălaș rănăratăcută: numărul căleasă, trecînd Dunărea avea ori că în burzului. Mascheze simpatiile sale pentru moscoviți ostașii la vatra căci un politeț uneori exagerată față de consulul French „armata musulmana jg prin dovezi de prietenie făcute prin vorbă și prin scris timbrat în fața lor francezilor în irpruvă în trîntă. Răspunsul și răspunsul ei are, lui.

În punctul ei de vedere, lui Ipsilanti nu-i putea fi de folos ceea ce rusească, în caz de război. De răpădă și reticatul grecului și- „n aplicare. Dar ceea ce nu

A

„y”:-Vodă pînăse dragos din nou lui nevoile sale, vedere Poarta avea dreptate „r” i”, „0,-întîr ar ceea ce ea ascu are ușman

Ipsilanti de-a bale rusă un neprieten al Franței.

Muntenia a fost o pagină din isara.

Le puie în ambasadorele francezi în trecere prin țările noastre Scrisorile acestea deveniră chiar umilitoare cînd, vîntul pofic schimbîndu-se, sultanul se alie din nou cu Napoleon. Răpădă anti trimise atunci o misiune

generalulu” Brune, arnba-/dorul ui Bonaparte la Poartă, prin care-l inga sa nu dea ascul are dușmanilor săi, care vor să-l întafi^ze d.ept

— Ipsilanti de Valachie”, era pe e – erau cu i

D tădesore 3 P°a căci.z nermlurmoscovit. Pină și aiutorrU"trPpeceLdrePt unul f”J Bruf la, Quai d'Orssay, „dont la peiite cour est

Țin războiul lor de eliberare și care trece are pi m oyer d calomtlies et d'intfigues mfl/ î fe d

L „Llono 'se ale lui Constantin^^^^res Beltevat et Beaupoil; colportau,s des hbelles r,t decît dm porunca împăratului Nicolae -^^ ^^ lelondres, nait cru devoir m'ecrire pour me dire ausst îafr A fată de Franța, ea era exasperanta, cina ju, craignait qu'on ne m'eut donne des prevenția(tm)*

P°!lt l d”olă Ipsilanti ținea agent, secreți diplomei 'Acest general Brune fu în curind înlocuit cu gene-

~?lialeeP Europei și veștile pe care li tnmita u Sebasham care trecînd prin țările dunărene-deși

^desore războaiele lui Napoleon vești pe c nmit mtr-un chip strălucit ș, de Moruzi și de Ipsilanti l ta despre __,lp,or de informație m, lncă ma] ^ine dccît predecesoru | Ju cft ^ ^

Domnii țărilor DtUrC'1

?”or erau amîndoi Voievozii români. Ei afiă chiar curii 'anti se înțelesese cu împăratul Nicolae, ca în caz că denaturate, ^ina ți v,^^._ care băgase Europa în sperieate, se transiormase, ochii Turciei, prin canalul lui Ipsilanti, într-o neînsem nata luptă de cîteva unități.

Voievodul Munteniei ținea la Curtea lui pe un a veți-tuner de nu se știe ce nație, probabil italian, dar care-^1 zicea francez și purta pomposul nume de Conte Luce de Gaspari de Belleval. Acesta ajunsese a îi „ministrul dfr partamentului treburilor străine” al lui Ipsilanti, cel careloJnvi1 Un război rus°-turc Ș* Muntenia ar rămîne a unqțuor, scaunul din Bucuiești să-i fie dat lui, pe Ș” m mod ereditar pentru descendenții lui. Dpi?tS c°nstantinopol, Sebastiani lucră din răspu-'oziiTU 3 hotări Poarta să mazilească pe amîndoi Vo-am scaunele lor. Lupta aceasta o dădu de „ans arriere pense”. Căci dacă ar fi izbutit aceasta, ',semnat o rupere a tratatelor Porții cu Rusia, față re~și luase angajamentul să nu revoce pe Voievozii rilor dunărene înainte de 7 ani, iără consimțămîntul urții din Petersburg. Dar Sebastian tocmai acolo bătea, la un război ruso-turc, de care Napoleon avea nevoie pentru cădea apoi, pe la nord, în spatele țarului, care nu-i recunoscuse titlul de împărat.

Poarta căzu în cursă, în vara anului 1806 ea mazih atît pe Constantin Ipsilanti, cit și pe Alexandru Moruzi, Pentru cel dintîi, cel puțin, porunca era să îie adus în lanțuri la Stambul, unde urma să i se taie capul.

Dar, bătrîn cum era, fostul Voievod Alexandru Ipsi-lanti, din fundul Therapiei lui, asupra vieții tiu-lui său. Cum află ca a plecat un capagiu în Muntenia – în ce scop – el trimise pe un om de încredere să înști -”-4* ^e periCQiui rare-1 amenința. Cuneru i! m în trei cu doua scape

19 anii Qe bătăliei îi scăpa respecr Poarta cu i? La s e „„' „„ -țf ne de re'mnor nstantin i?* ților

Un boier al vremi.,

1 Mano,,”- într-iiin fel de amintiri ce scria pe grecește: „1806, octom urie 10, miercuri, în timp de noapte, a sosit în Bucu rest' preafericita veste ca la 4 a lunii a fost numit din nou Domn și stăpînitor a toata Ungro-Valahia preaiinalțatul și prea milostivul nostru domn Constantin Vodă ipsilanti 1_- pe care Dumnezeu să-l țină întru mulți aniin locul Domnului Alexandru Suțu... iar în ziua de simbătă a venit serdarul Mihai din Consta n ti no pol la mitropolie cu frumoasele vești aie acestei fericite domnn, aduclnd scri-sori

către boieri de la preaînălțatul Domn Alexandru Vodă ȋpsilanti, bătrînul tată al Domnului nostru, și a doua 7,1, duminică, a pornit serdarul la Camemța, cu aceasta veste către Domnul nostru Constantin Voievod”

Așadar, acolo la Therapia, bătrînului Vodă Alexandru nu avea astîmpăr, om de 70 de ani ce era. Soaita fiului său îl ȋngrijora sau îl bucura, acum ca și un sfert de veac mai ȋn urmă.

Constantin ȋpsilanti se ȋntoarșe ȋn țară rămînȋnd o vreme la Focșani, mtrȋnd ȋn București abia la 15 decembrie, plecȋnd din nou de acolo după cinci luni, ȋn mai 1807, revenind ȋn capitală (de la Rȋmnic) la 27 iulie, și iarăși părăsind Bucureștii, la 16 august, pentru a merge ȋn Moldova, unde ramȋne pȋnă la 1 martie 1808, „cȋnd”, zice același Mihai Mano ȋn ȋnsemnările sale, „s-a sfȋrșit stăpȋnirea Domnului Constantin ȋpsilanti, fund nurriit guvernator al țării generalul Kușmcov, ȋn Divan”.

Ce erau toate drumurile acestea ale hărȋuituiu' Voievod?

Era războiul.

Rușu nu se mulȋumiseră cu reȋnnoirea domniilor 'ui Moruzi și Ipsiianti. Pentru a face o noua călcare a tratatelor cu neputȋnță – mai ales pentru a pune odată pentru totdeauna stăpȋnire pe țările noastre – ei declaraseră Porȋu mult temutul război, iar Vodă Ipsilanti urma pas cu pas armatele țarului, stȋnd la București cȋnd eiau ei acoio, mergind la Rȋrnnicu-Sărat, la Focșani, la Iași, cȋnd oastea moscovită se retrăgea ȋn vederea unor armistiȋiu 'n mi ȋn sfȋrșit, ȋn martie 1808 (patru ani ȋnainte de sfȋrși-u' războiului, terminat ȋn 1812 prin evacuaiea principa-[e'Or, dar prin răpirea Basarabiei), Constantin Ipsilanti u scqs din domnie de către chiar prietenii săi ruși, care-l l

— 'a București, un guvernator mosco. Von co*oi 'a Stambul, rnȋma sultanului pe fugarul Voie-Muntean se potoli numai prin grozavul act de răzsera să-și mȋngȋie nevasta la Kiev, numind ȋn locui bunare ce ȋmplini asupra tatălui acestuia, ȋnvinuit de trădare către ȋmpărăție, fiindcă ȋnștiințase pe fiul său de pericolul ce-l amenința, bătrînul fost Voievod Alexandru iu băgat la ȋnchisoare, unde urmară obișnuitele chinuri la care ȋu supus pentru mărturisirea unor averi adevărate sau ȋnchipuite. Pe urma, după ce i se stoarșeră toate mărturisirile, fu omorȋt.

Astfel sfȋrși, la 70 de ani trecuți, și omul acesta, care știuse să se strecoare prin atȋtea primejdii ale vieții, dar care, la bătrȋnețe, trebui să ispășească atȋt de crud politica de duplicitate față de Poartă, pe care o avusese atȋt el, cit și fiul sau.

Constantin Ipsilanti ȋu despăgubit de țar de toate pierderile ce suferise ȋn Turcia. I se dădură bani și moșii, pe Ungă toate cele pe care le mai avea de altfel ȋn Țara Românească. El trăi la Kiev cu numeroasa lui familie, ȋacănd ȋn anii din urmă politică grecească ȋn cuprinsul imperiului moscovit, unde fierbea cazanul Eterici ce va izbucni ȋn curȋnd. Sub oblăduirea lui s-o fi format sufletul liulus său Alexandru, vestitul șef al acelei revoluții grecești, pe care ȋnsă el, Constantin Vodă, nu mai avu norocul să o vadă. Muri acolo, ȋncă tȋnăr, la vreo 56 – 57, de ani, ȋntre 1816 și 1817.

Văduva lui, Doamna Saȋta, avu de dus un plictisitor: și foarte lung proces cu rudele bărbatului ei, frații Mano,; fiii acelui Alexandru care țȋnuse pe Domnița Ralu, sora; lui Constantin Vodă. ȋn 1835 ea trăia ȋncă, la Coșmța m gubernia Camenȋței, de unde cerea ca din veniturile mȋnăsttrii Marcuța, care erau ale ei, să se facă „o școaiăj de meșteșuguri” ȋn piatră, la București. Sȋngele Văcăreș iilor nu se pierduse m vinele ȋnstrȋinatei Doamne.

Cst despre sora lui Constantin Vodă (mama a ce lor J Mano care amarau bătrȋnetele Doamnei Saȋta), femeie! greacă prin tată, prin mamă și prin bărbat, ea r a mă se j nemișcată, toată viața, ȋn casa ei de la Therapia, și

nu a îi putut deștepta interesul nostru, al românilor, dacă ti sfîrșea în chipul cel mai tragic pe care și-l poate închio cineva.

Ca și frații ei, Domnița Ralu fusese crescută cu rmV îngrijire, căpătînd desigur și ea din învățătura atotși torilor Linchou, Panzini și Raicevici. În tot cazul, vorbî bine, în afară de limba ei părintească, greaca, și de lu stăpînirii, turceasca, „pe care, mult-puțin, o știau fanariotele, avînd nevoie de ea pentru cumpărăturile nraș. 'n aar de aceste limbi, zic, mai știa, a și frații ei italienește și franțuzește, care era „in uso da poco tempo alle corti di Valachia e di Moldavia,,.

Pe la începutul veacului al XIX-lea, în casa acelei domnițe era un piano „...car ii est rare de visiter une tnaison ă Constanți no pole sans y trouver un piano, ei la ^uitare est ici ^instrument de tont le monde”, după cum spunea contesa de la Ferte-Meun în scrisorile sale. Se dădeau și recepții, urmate de baluri, la care, în rochii foarte elegante, tinerele fanariote jucau „les contre dan-șes f răneai se s f les quadiilles allemands, et ce que Von nomme ici des conyms, c'est î dire des anglaises”. Servitorii aduceau, pe tăvi de argint, înghețată, prăjituri, limonăzi și vin, iar fetele conversau în toate limbile cu o ușurință de necrezut.

Dar, înainte de toate, mai mult decît învățată, mai mult decît elegantă, mai mult decît muzicantă și mo denă, Ralu Mano era o femeie energic. Cînd în 1788 soțul ei fusese închis la Bostangii împreună cu fra le Constantin, ea răscoli Stambulul pentru a-l scoate de acolo. Alexandru Mano era mare logofăt al patriarhiei, unul dm cele mai de vaza locuri ale coloniei grec ști din Fanar. El, odată închis, postul devenise vacant și-l rîvniră ca atare mulți din ambițioșii timpului, prînr care îndeosebi Ștefan Mavrogheni, nepotul Voievodului Nicolae al Munteniei, și Alexandru Moruzi, viitorul Dornn Consultată astipra acestei numiri, Domnița Ralu scrisese într-o izbucnire de ură patriarhului: „Que m'import, qui soit fait grand logophete, tneme le bedeau, plusto que le fils de Constantin Moruzi,,. Le bedeat, servitorul bisericii, mai curînd decît dușmanul bărbatului și al tatălui ei.

După întoarcerea lui Alexandru Ipsilanti „di soare”, ginerele Alecu Mân fu dm nou ales mar ogof t El trăi pînă în 1813, lăsînd în urma tui o văduvă vre 5? de ani, cu cinci copi' și cu nepoate măricele, cărora făcea recepții și fealuri în „așa ei de la într-una din zile, în aprilie 1818, un foc la palatul ambasadei francez din acea localitat Un puitern-ic 'nt care sufla din largul Mării Negre aprinse ioa-t sele dimprejur, op-t la număr, dintre care csa dijiti, e lipită de ambasadă, era pătatul domniței Raiu se întinse <m o atît de uimitoare repeziciune, încît „ rl.n casă. Domnița Ralu „rvitor izbuti să scape din ca i îniâuntru, un singur servitor {o copm?1 nep<H va era afară, '?st /Soli Hăcănlor.n „^n& cu doi „ Dar muri innăbus.tă ars.mp „

— -r oameni! nl

Ralu Mano axea 06 de a>e case,,.

Odă Nicolae Mavroyeni a rămas în amintirea poporului ca un Harap Negru cu o buză de-o palma și cu colții scoși afară ca de mistreț. Se zice de el că avea o gură la ceafă pe unde scotea oasele cînd înghițea mielul nemestecat; că avea dinți de oțel și cînd băga paraua în gura o tăcea praf dinîr-o dată; că era scris pe mîini și pe picioare cu slove turcești pe sub piele ca să nu se lipească glonțul de dînsul...” și cîte și mai cîte.

Dar deși vorbele acestea sînt arătate de Ion Ghica într-una din sale scrisori (le-o fi cules și el poate din popor) totuși același autor pune în gura unuia din personajele sale următoarele cuvinte: „Mavroyeni era pui de om, mă! Ala, cînd pune gheara pe cîte unul, măi, îl juca în labe cum joacă pisica pe șoarece, mă! Ținea cu săracii, așa să știi tu, mă! Pe boieri îi strîngea de gît,

mă! Unde în zilele lui să vezi hoți la drumul mare, sau unde să vezi cerșetori pe ulițe, că-i strîngea pe toți la spital la dînsul și-i ținea pe vin și pe mîncare, mă! Mi-aduc aminte că-ntr-o iarnă era un f n g, mă, de crăpau lemnele și pietrele, și, fiindu-i mila de săraci să nu degere, mă, a poruncit de le-a aprins zece mîngăie cu cărbuni, mă!”.

Acuma era Mavroyeni un harap buzat cu colți de mistreț, care mînca banii cu dinții lui de oțel, sau era un orn care curățise țara de hoți și care ținea cu săracii, dîndu-ie în spitalul său de mîncare și de băut și încălzindu-i iarna ca sa nu degere?

Ambasadorul austriac din Constantinopol, baronul Herb[^]rt von Rathkeal, îi scria lui Kaunitz despre Mavroyeni ca este „un om fals, mincinos, lacom și nedelicat”, iar prințul Kaunitz, marele cancelar al Mariei-Theresei și al

Ul>Iosif ai II-lea, îi scria lui Mavroyeni că felicitările j[^]”1 trimite pentru numirea sa ca Domn al Tării RomaeȘti sînt întemeiate pe reputația acestuia „de om înțelept, m^oderat și drept”.

Enăchiță Văcărescu spune că era „o poznă a firii”, prost, neștiutor de carte, necunoscînd bine nici o limbă, nici măcar grecește și turcește iar istoricul turc Abdul-Rarnan zice ca era un om deștept, învățat și cunoscător al Dreptului gintelor.

Dionisie Eclesiarhul spune că era „un nebun”; Vaillant spune că era „un geniu”!

Xenopol îl descrie „iute și aprins, pornit și apucat, crud și neomenos, lacom și nesățios”; Ionescu-Gion zice: „Bătea de zvînta, dar iubea., Este eu neputință ca un medic psihiatru să îi putut spune de Mavroyeni că era un nebun”.

Și așa mai departe.

Ah! și încă ceva Contemporanii lui spuneau că era un iost pirat, îiul unui pescar – iar el însuși se zicea din neamul Moruzeștilor, coborîtor din nobilii italieni

Mo roși ni.

În tot cazul, părerile acestea, care se bat cap în cap, dovedesc pînă la evidență un lucru: că Nicolae Vodă Ma vroyeni fusese cîneva! [

Cine? ț

Să vedem.

Ei a îiul lui Petre Mavroyeni și al Kjreî Preguline r![<]n insula Păros din Arhipelag, Tatăl său nu era nici pescar, dar nici nobil italian, Era un grec destul de bogat care-și vedea de pamîntul său, de moară, de capre și dl bruma de avuție ce îi rămăsese de la părinții lui. Ocupa < funcțiunea de vice-consul austriac. Nevasta lui, Kira PrŁgahna, era o femeie primitoare, voinică, rău îmbrăcați

Căsătoria lor trebuie să îi avut loc prin anii 1730, di care se nascură mai întîi un îiu, Dumitru, apoi o lați

Irina, și în sfîrșit, prin 1735 sau 36, Nicolae (după cai a rnai urmat o fată care se va mărita cu ciudatul Gândi despre care va îi vorba mai jos).

Se zice ca popa din Santorin, venit să blagoslope micul Nicolae în leagăn, i-ar îi prezis că-i va îi „cariei strălucită”, ceea ce umplu pe părinți de a li ta bucul încît ei nu mai auziră sîrșitul logosului preotesc; „B Doamne, să-i îie și sîrșitul la fel!”

Școală, nu prea multa, făcu în ostrovul său, dar îij sa de ambițios îl împinse de tînăr în viața cea largă întinsei lumi care-i stătea deschisă. Că a iost mării nu încape îndoială;tatuajul pielii sale, precum și lirr greacă a porturilor, pe care o vorbea, sînt doua îndesti cuvinte pentru a crede lucrul

acesta pe care biografii neagă, însă neastîmpărui îl împinse de pe mare 7-” nou pe uscat... la Stambul, acolo unde zîmbea viitorul fiilor celor care voiau să lupte cu viața și s-o învingă. Făcînd în capitala imperiului avu norocul să intre, după foarte urtă reme, ca impiegat în banca grecului Hagi Ni-SC | achi. Învăță de la ei italienește, bine, și franțuzește, Crost Nicolachi (probabil Anstarchi) era bancherul lui niezaerii-Gahi-Hassan-Pașa, comandantul suprem al flotei tornane, cel mai viteaz, cel mai strașnic, cel mai mare, O l niai vestit din cîți capudani avusese vreodată imperiul turcesc. Mavroyeni fiind deștept, dezghețat, fost marinar și cunoscător a mai multor limbi, bancherul pașalei M propuse acestuia ca secretar al dragomanului său, care era pe atunci Arghiropol. Intrat în această funcțiune, tînărului Nicolae avu daru! să placă, dar mult de tot, grozavului Hassan Pașa, care pînă atunci n-avusese decît un singur prieten, un leu, pe care însă tocmai fusese nevoit să-l împuște pentru a nu fi mîncat de el. Locul fiind vacant, Mavroyeni înlocui leul! Trei ani mai tîrziu probabil în 1767 – Arghiropoi muri. Locul fiind vacant, Mavroyeni înlocui pe Arghiropol!

Lată-i deci, la vîrsta de 31 de ani, mare dragoman al marinei împărătești și pieten bun al viteazului Hassan, capudan pașa al amiralității.

O

Popa din Santorin avusese dreptate. Mavroyeni făcînd din funcția sa ceva nemaiauzit pînă [atunci. Dragomanul marinei fusese pînă la el un secretar care primea pe străini sau cererile străinilor, tîlmăcind [în iimba turcească pîsurile fiecăruia. Deschidea corespondența și primea lume în anticamera pașalei. Atît și Inimic mai mult. Dragomanul Nicolae nu înțelese astfel [lucrurile. Cererile ce i se aduceau nu erau numai tîlma-J-țte, ci și rezolvate de dînsul. La scrisorile pe care le f1 tea, răspundea el însuși, iar lumea din anticameră ra-ÎOn pătrundea pînă la șeful amiralității. Era rîna r^aPtă a acestuia, conducînd alături de ci administrația Ur^gi marine imperiale, l înconjurat de-o Curte în miniatură, dragomanul um-c_u alaiul unui mic Voievod. Cînd vorbea, i se răspundea, ala; cînd zîmbea, rîdeau toți în hohote; iar, la cel st mic semn al său, toată lumea alerga de parcă ar fi poarta imperiului în joc”.

Lntimplare norocoasă pentru Mavroyeni făcînd ca taușanu”, disprețuia dm adîncul sufletului său de insular, je marinar și de democrat, pe lanarioții cu blazoane ițe, care formau elita societății constantinopolitanc.edc-rea scopurilor sale viitoare, lui îi trebuia o fată „, narale. Coroana în cap îi va pune-o el însuși. și găsi rUl^r-riii * t o tie | o hica de bancher, cam prea grăsulie, cam prea.âpsită, cam ușuratică și cam încăpățînată, dar bogată uTn'oara Scanavi. Nunta tiebuie să fi avut loc în chiar ai* i i -7-70 anul acela, 17/6.

Mînoara avea 20 de ani mai puțin aecît soțul ei, o i ta de vreo 17- 18 primăveri, despre care Thomas Hope ce ca „si eite n eut e te un peu plus large que haute, elle au,rait eu un air de digmte peu cotnmun”. Se îmbrăca toate luxos; era albă la față (din pricina vapselei) și semăna, ne asigură Lady Craven, cu ducesa de Gordon, ceea ce noua nu ne spune nimic, fiindcă nu știm cum arăta ducesa de Gordon.

Lată portretul ei fizic. De altfel, o pictură murală dm casa lui Ștefan Mavroyeni de la Therapia, care a tost lotograiata de un domn de Remeck și reprodușă de Blancard în cartea sa, înfățișează o temeie extrem de grasă – gușa, piept, burtă – astfel cum o desene Hope pe Mănoara așa încît e mai mult ca sigur ca portretul acesta este al nevestei lui Nicolae Mavroyeni.

Cît despre portretul ei moral, s-a însărcinat extraor dinarul Thomas Hope sa ni-l tacă în cileva pagini atît de elocvente și de magistrale, incit nu ne

mai rămîi ne decît să-i urmărîm textul pentru a cunoaște, după atîta amar de vreme, suîlețelul acelei femei.

Dar mai înainte, să ne fie îngădui! a prezenta ciulo ru l ui pe Thomas Hope, pe care n-ar trebui să fie sullare ^menească să nu-I cunoască și pe care smteni sigun că '„l știe nimeni.

Hope era un olandez bogat din Amsterdam, puțintel ventuner, călător pasionat, iubitor de artă, obsenator)n' minte ageră și literat de frunte. Cutreieiasse în tine-1 efc timp de vreo 10 ani, toată Europa, coasta de noi d ' _ Airicu și cea apuseană a Asiei. Se stabili apoi în An-'ilia' apucîndu-se de sens. Cînd dădu la iveală amintirile rn călătorule lui în Turcia, succesul fu atît de mare încît, _a londoneză atribui această operă penei lui Lord.j on. Atît din modestie, cît și pentru a urma curentul. Ei de atunci, el dădu amintirilor sale forma unui mtitulîndu-1 Anastase, ou les Memoires d'un Grece. Niajontatea episoadelor dm această carte sînt trăite t, steaua lui să se mai înalțe cu o suliță pe cer. Li

Din anul 1769, imperiul otoman era din nou în război*.

Cu cel moscovit. Ecaterina a II-a, nutrind planurile ei {>, cucerire a Constantinopolului, încercă în toate chipuri să răscoale pe grecii din cuprinsul împărăției scmiluu i lucru care izbuti un an mai tîrziu în Moreea1'. Hav^l

Pasa îiu trimis în fruntea unei numeroase flote pentru, liniști pe răsculații maruoți, și Mavroyeni, firește, îl Jtovarăși. Expediția îiu norocoasă, chiar strălucită. Gloiij crescî&dă a amiralului se răsîrîse și asupra dragorMnului său. Mavroyeni capătă încrederea tuturor potenUților turci, chiar a sultanului. Cît despre Hassan Pasa, fl se mai putu despărți de el. Crud și nemilos cu toata i mea, cum vedea pe talmaciul sau i se descrețea frunl și se făcea dintr-o dată dm iară „om”. Cu toată deosJrea de vîrstă – aproape 40 de ani – Djezaerli Gazi'J

Nicolae Mavroyeni se făcură frați de cruce. L

Cu o atare nesmintită prietenie în cîrcă, e firesc] îi început să-i umble dragomanului gîrgăunii în 'J

Auzea, ziua în amiaza mare, glasuri din senin, care-i pod ceau să facă cutare sau cutare lucru. Numea aceste glaj „demonii săi familiari” – o netăgăduită remimscj a lecturilor sale clasice, dar numai o reminiscență, j dacă ar fi avut o mai adîncă cunoștință a lucrui ar îi stmt că „demonul” lui Socrate îi porunceam ni „să nu facă ceva”, pe cînd demonii săi, mai prael porunceau întotdeauna: „Fă!”. Șv astfel, într-o bun primi de la nevăzuții lui tirani porunca: „Fă-te Dor

Și se iăcu. J

Dar mai trecu ceva apă prin Bosfor pînă văzu s] aceea. Pentru a ajunge Voievod al Țării Românești rele dragoman al amiralității îiu nevoit, după cuie vedea, să calce peste cadavrul dușmanului său. Cdovedește ca prietenul grozavului Hassan Pașa erl ce se cheamă „un om tare”.

Cum nu este lumină fără umbră, nici tărie nu es slăbiciune.

Slăbiciunea dragomanului era dragomăneasa. La Kassim Pașa, talmaciul capudanului porunceam, ' fulgera. Acasă la el cînta găinai întoarcerea lui Mavroyeni din Moreea căzu în 1773. El avea vreo 37 de ani și era neînsurat. Atît sit' lui oficială cît și prietenia cu marele Djezaerli hL făceau dintr-însul o partidă din cele mai strălucitede autor și constituie cel mai vid, colorat și credincios document ce se poate avea asupra imperiului otoman din veacul al XVIII-lea. Icoana lui Nlavroyeni, pe care Hope trebuie să-l îi cunoscut intim, iese parcă vie din rama acestei cărți. Cît despre Doamna lui...

Dar să nu anticipăm. Să urmărim pe omul acesta din lipa sosirii lui la Constantinopol, când: „Cu ochii ațintiți asupra icoanei ce mi se înfățișa vedeam ieșind din apă, unele după altele, minarete, două muri, cupole și case, care se desfășurau de-a lungul mălurilor, oglindindu-se în valurile argintii ale mării, sau se ridicau sus pe dealuri, părînd că se împreunează cu nourii. Amețit de această priveliște, simțeam că nu-îmi este sufletul destul de încăpător pentru a îmbrățișa astfel de splendoare. Abia mai puteam răsufla; mi-d aproape teamă ca cea mai mică adiere să nu risipească această minunată arătare – să nu văd năruindu-se la fața ochilor mei, a-ntr-un vis mincinos, imensul orac[^] „Eram încă cuprins de mirare și de admirație, ca trebui să mă urc într-un caiac aurit, care urma să mă ducă!”

La Fanar, unde locuia Mavroyeni, ca de altfel mai târziu grecii de vază din Constantinopol. După ce părăsiră!

Corabia, la fiecare lovitură de vîslă barca noastră aluneca în fața unor noi palate, din care cel din urmă mi se părea întotdeauna cel mai frumos, în fiecare clipă îmi spuneai aceasta trebuie să fie locuința dragomanului. Dar pe rîndul sură ce înaintam, treceam în fața unor mahalale 3 sărăcicioase. Mirarea mea în mare cînd debarcarăm!

Un mal urît, intrînd într-o stradă îngustă și murdă

Dar nu puteam crede că este adevărat cînd, arătîndu-mi o casă neagră, veche și gata să se năruie, mi se spunea aceea este locuința lui Nicolae Mavroyeni. Eram sigurul tovarășii mei” glumeau. Intrai înăuntru cu inima strîlînsă ruina aceasta o îmbrăcăminte pe care o au la casele din Fanar v ascundea înăuntru niște apartamente mobilate cu toată strălucirea orientală. Podelele erau acoperite cu covorașe persane, pe pereți atîrnau tablouri din Genova, dușumelele erau aurite, și în vase de „Jardeau cele mai rare porcelane. Înțelesei atunci că aici umilința din atarâ era un omagiu pe care-l dădă grecii poporului turc, care nu putea îngădui creșterea să trăiască în lux. Îmbrăcămîntea era la fel cu locușii

La ei acasă, grecii purtau blănuri, -șaluri și bijuterii cînd ieșeau în oraș se îmbrăcau în stoffe de răfă colorate închise și uneori roșii”. L

Trînd afară de casa de la Fanar, Mavroyeni mai avea și la Therapia, mult mai luxuoasă încă decît cealaltă, fiindcă extra muros legile împotriva raialelor erau executate cu mai puțină rigoare. Mai ales grădina acelei c. Cujute era de-o frumusețe neîntrecută. Terasa înflorită coborau pînă în Bosfor și în spatele casei chiparoșii cujari se oglindeau în apele unui lac artificial, pe care se înălțau copiii dragomanului în bogate caice. Avea bunicul

Scana vi bani destui pentru a face nepoților toate chefurile.

Dar să ne întorcem la Thomas Hope și să vedem cînd și cum a cunoscut el pe Mărioara Mavroyeni.

Eram”, zice el, „de mai multe săptămîni la Constantinopol și nu văzusem încă pe nevasta dragomanului. Nu trebuie crezut că ea trăia ca o tuicoaică închisă în harem, dimpotrivă, pentru a avea mai multă libertate, îi plăcea să petreacă vara și toamna la țară, pe Bosfor” „Intr-o după amiaza, Mavroyeni mă luă cu el în caic și mă duse la Therapia să mă prezinte nevastei sale. O zări din barcă phimbîndu-și corpul pe mal. Era foarte gătită, și de n-ar fi fost mai mult largă decît înaltă, ar fi avut o înfățișare foarte țănoasă. Era întovărășită de cîteva slujnice, din care una mergea înaintea, legînd în fața ei o pană de pînă pentru a alunga muștele de pe obrazul ei, care strălucea ca o pictură lustruită, iar alta umbla la spate, ținînd coada rochiei sale spre a o împiedica să măture cu ea praful de pe stradă”.

„Totul fusese bine alcătuit pentru ca un nou venit ca mine să fie pătruns de respect și de admirație. Dar, din nefericire, pe luciul apelor se zări de departe un punct negru care se mișca, înainta cu repeziciune, făcîndu-se

din ce în ce mai mare pînă cînd, cu ochii ațintiți asupra-i, descope ri ră m ce este. Nu e ra chi ar un mo n s t ru mă ri n, dar era ceva încă mai urît și mult mai primejdios. Era, caicul poliției, marele Bostangi-Bașa, care venea să cozile rochiilor domnițelor grece, cînd acestea între-ujungimea îngăduită de legea turceasca. La această nsPăimîntătoare vedere, brațele celor șase sclave căzură s. Și o dată cu ele căzu și coada stăpînei lor, Dragomă-asa. Care cu cîteva clipe înainte parca abia se putea?Ca' i? 'uă Deodată te sănătoasa, măturînd praful stră-cu b'ana-i de hermină albă ca zăpada. Ea nu se mai decît cînd ajunse acasă”.

„U urmară cu toții în grabă, și cînd furăm în siguranță e'e u?i încuiate, mi se spuse că pricina acestei starea atmosferică. Fiind încă necunoscător ridic ochii capul atara și praju persoane su ' l li tA^^ * pitatșicare 1 – cum M și stre cui.1 se certas | bucătărie, nimic u^ disecat.

„nrvMTipmdi, iil- „_-; VI ime care î ultima lun^r,p jWoruzi vuicvvj”:iirise – cum – - i odft Matlach, dragosteL „î bătuse nevasttj pâtnarhu! cu arhontu * ^Luturi W ^ „„d

Lui Hope ob *nu & ^acu pL p., de artă, viața ace ^, ș „u oarel p e, intrat m hora jue u pe ~urind”, spusese.] nNourn care „ ^,jezianțui m,'i furtuna ce. JucrurHe: nu era cBc ml DCi-'^-^' j n-nm^Nsaad >'„ -tia'l ița i ui i, nll; plăceau iemeile g căruia nu-] p: Slinandicoasa o'JJ,t de seama ca_ ^_.^^ mindra ^.

Locuia la Jtul Munte.

Rț Theoiana *<* < { Q Kr^N^”. -c.* i la p latăcr^,fe^[^?^^:r^ [sjevasta lui Mavroyeni fiind o persoană foarte cu în cercul ei, chemă pe tînărul străin la o parte și-I De mai multe ori, cu multă bunătate, îi arată că aujt*fl”rf>a sa este periculoasă, fiindcă îi expune la „cenn1irWc, „„„„„, * ra publica mtr-o lume rea și clevetitoare. Ii mai spuse Z^ întrucit o privește, ea renunțase la dragoste, că ea C3pfera prietenia unui bărbat pe care să se poată sprijini, Pj prieteni: între femei nu există, și în sfîrșit că ea pri-C a intrigile amoroase ale altora numai de departe și pentru a petrece.

Mișcat de atîta bunătate, tînărui amarez îi deschise mima îlu însîngerată. Căci el iubea și deci suferea. O prietena femeie, ce lucru plăcut! își puse în ea toată încrederea.

„Felul cum vorbea cu mine”, zice Thomas Hope, „era ca a unei mame față de fiul ei, și se părea că singura ei dorință era să mă ocrotească împotriva neplăcerilor ce mi-a r* fi putut pricinui lipsa mea de experiență. Dar avui în curînd dovada că ar fi dorit să mă lipsesc iată de ea de prudența pe care mi-o recomanda față de alteie Descoperirea aceasta făcu ca eu să-i vorbesc cu amărăciune, și ea să-mi răspundă cu cruzime. Astfel se.isprăvi prietenia noastră, ceea ce nu împiedică sa rămîn bine înti pa rit în amintirea acelei excelente persoane!”

Duhovnicul ei fiind plecat, pentru motivele pe care le-am văzut, la Muntele Athos, Mărioara rămăsese lipsită de sfaturile sfintei biserici, și astfel necuratul se furișă în sufletul ei, îndemnînd-o să caute răzbunare împotriva celui care o nesocotise. Ea se apucă să scrie spătarului în Moldova – sau poate puse pe altcineva să facă treaba aceasta – pentru a-i deschide ochii asupra purtării nevestei sale, arătîndu-i că-1 face de rîs în societatea consta n ti no poli ta na. Theofana fu rechemată în Moldova și întîmpnată la Galați de soțul ei, care, după ce o sărută ^ateste, îi spuse cu blîndețe că vocațiunea ei pentru v'ața monahicească îl hotărîse s-o trimită la minăstire

Thomas Hope, care ajunsese să se cam sature de dragostea Theofanei, merse la Mărioara pentru a-i mu!urm de serviciul pe care i-1 făcuse, ceea ce îndîrji încă ^ai^mult pe simandicoasa dragomăneasă. Ea stărui pe lnga bărbatul ei să nu nai primească pe nesuferitul acesta ^ Străin în casa lor.

Mavroyeni, care ținea la Hope, nu deși dragomanul știa mai multe limbi, lui numai una „ingură (grecește), ea se tragă bune foloase din ceea pe care o vorbea, înd deci ca o moară stricată, bietul Mavroyeni, de lehnetc, ceda, rugînd pe Thomas Hope să nu-j mai calce în casă.

Grozavul Mavroyeni, acea „pozna a firii”, era așa de sub papucul nevestei, sau, cum se spunea pe atunci, era un „ginecolatru”. De nu era Thomas Hope, nimeni, niciodată, n-ar îi știut lucrul acesta.

Șs acum c-arn arătat firea coanei dragomănesc, să vedem cum a ajuns ea Doamnă Lucrul merse foarte anevoios.

Deși „demonii săi familiari” îi porunceau mereu Uu Mavroyeni sa se facă Voievod, se aflau totuși în Fanar alți demoni, în carne și oase, care luptau din răspuțeri împotriva dorinței tăușanului. Aceștia erau, în primul rînci, toți grecii din cele citeva neamuri vreo opt la număr – care credeau că scaunele țărilor dunărene erau un exclusiv apanaj al lor și nu puteau concepe ca un insular, un „țăran” cum îl numeau ei pe dragomanul marinei, să le sufle lor sîintul drept de-a storce de bani pe munteni și pe moldoveni. Deși cei mai mulți din acești fanarioți nu aveau o vechime mai mare de 100 de ani, iar unii din ei numărau abia două sau trei decenii de evghe-nitate, totuși ei nu puteau concepe să mai între în rîndu lor un fost marinăr, fără prea mare avere, fără nici o legătură de familie și fără o deosebită cultura, care trebuie mărturisit ca îi caracteriza îndeobște pe competitorii greci ai scaunelor românești, întreg Fanarul se uni dec împotriva noului venit, iar capul conspirației fu un boga' bancher grec, Celibî Petrachi, pe care-l mai sprijini țl ambasada rusească pentru cuvintele pe care le vom arate mai jos.

Mavroyeni, dimpotrivă, nu avea decît doi prieteni. Pi bătrînul său ocrotitor Djezaerli-Hassan-Pașa, și pi Choiseul-Gouïier, ambasadorul Franței.

În vara anului 1785, sultanul Abdul-Harnid merse tr-o zi – era în iunie – să petreacă o întreagă după amiază la conacul lui Hassan Pașa, pe malul asiatic i

Bosforului. Amiralul i lo tei se folosi de această i nai bunăvoință pentru a-și pune planul în execuție. Aruncîr du-se la picioarele padișahului, ceru pentru prietenul ss

Nicolae Mavroyeni coroana țării peste care domnise Mir* cel Bătrîn și Mihai Viteazul. Sultanul, mitat – căci f se aștepta deloc la cererea aceasta – răspunse că n-at nimic împotrivă. Să se ceară mazilirea lui Mihai Su și va face pe dată firmanul de confirmare a lui IV1 yeni.

Auzînd această nemaipomenită veste, ca un singur om rulă tot Fanarul în picioare, împingînd înainte, ghion-56 Hu-I Pe Celibi Petrachi. Acesta ajunse drept la marele ^ir iar marele vizir la sultan. Vl înălțimea ta”, spuse Sahm-Ali lui Abdui-Hamid, „na „putea încuviința cererea acestui bătrîn de capudan i' sa care, după ce a jefuit ostrovurile din Marca Egee, rea'acum ca dragomanul său să pustiască și Țara Românească!”-

Abdul-Hamid era omul care dădea întotdeauna dreptate celei de pe urmă persoane cu care vorbea. Hassan Pașa îl rugase să-I facă pe Mavroyeni Domn, el răspunse: De ce nu?!” Sahin-Ali îl rugă să nu-l facă, el răspunse' „sigur că nu!”.

Și Mavroyeni nu fu Domn!

Deocamdată.

Dar firește ca pe cit triumfa partida lui Celibi Petrachi, pe atît Mavroyeni spumega de necaz. Toamna și iarna o petrecu în necurmăte alergături și îndeosebi pe la ambasadele Angliei și Franței.

Amestecul puterilor europene în afacerile dinlăuntru ale Porții arată starea de decădere la care ajunsese Imperiul Otoman la sfârșitul veacului al XVIII-lea.

Ecaterina a II-a ținea cu Mihai Suțu numai din pricina însemnatelor sume de bani pe care Domnul Munteniei le trimitea la Petersburg miniștrilor ei – iar Anglia ținea cu Mavroyeni, fiindcă Ecaterina sprijinea pe Suțu. În această privință numai Franța avea o politică bine stabilită și o diplomatie prudentă. Ea urmărea în înțelegere cu Anglia, de altfel – admiterea libertății navigației în Marea Neagră, care era pe atunci deschisă numai celor două puteri riverane, Turcia și Rusia, în vederea reușitei acestei politici, Choiseul-Gouffier care „se ferea să dea sfaturi lui Mavroyeni”, îl chemă totuși într-o zi la el și-i făgădui că-i va sprijini candidatura la scaunul Munteniei, dacă el, marele dragoman al Flotei și prietenul amiralului, îi va da la rândul său tot concursul „în afacerea Mării Negre”. Mavroyeni făgădui, și amîn-do' se ținură de cuvînt.

Dar dragomanul lucra, firește, pe două fronturi, căci el era prea încărunțit în afacerile Stambulului pentru a u ști ca sprijinul ambasadorului Franței nu-i putea fi eaj'uns. Împreună deci cu neclintitul său prieten Hassan a^a ~^ care strigase sus și tare că afrontul ce i s-a făcut n răzbunat – el puse la cale răsturnarea ministerului o

Comanda W, 90113 otoman în fruntea căruia se afla acel Sahin-Ali care-j zădărnicișe candidatura la domnie. În locul acestuia fu numit mare vizir lusui Pașa, fost sclav de-al amiralului Djezaerli Hassan și ornul sau de încredere.

Roata norocului se întoarse – dar, înnebunit, Fanarul era din nou în picioare. Toți foștii Voievozi, beizadelele și rudele lor își strinseră rîndurile în jurul lui CelibU

Petrachi.

Acesta era un grec din Înatoția, fost bucătar, precum fusese lusuf Pașa sclav, și ajuns cu încetul, ca atîția alții în imperiul democratismului integral, om mare, zaraful sultanului, haznatar al imperiului și unul din cei mai de frunte bogătași din Țarigrad, Predecesorul lui Abdui-Hamid, sultanul Mustaia al III-lea, prinsese o atît d& mare dragoste de el încît era aproape zilnic în tovărășia lui, iar porțile seraiului îi erau deschise oriei ud și la orice ceas. Abdul-Hamid îi arăta de altfel aceeași bunăvoință, așa încît numirea lui lusuf Pasa ca vizir nu împiedică pe Petrachi să jure prietenilor săi că atîta vreme cît va trăi el, Mavroyeni nu va fi Domnul Țării Românești.

Se zice că grecul acesta avea și un motiv personal de răzbunare împotriva lui Mavroyeni, căci, afirmă Le Che-valier, fusese și ei unul din puținii sau din mulții iubiți ai Mărioarei, iar aceasta îl părăsise netam-nesam, poate pentru barba popei din Terapia.

Dar noul vizir avea o mîină de fier, și era și un om recunoscător, care de la început arătă, prin felul sau de-a îi că el înțelege a ramîne mîina dreaptă a batonului amiral Djezaerii Hassan. Întîlnindu-l deci într-o zi pe zaraful sultanului – joi, 12 februarie – cînd venea de la Galata la Starnbul, îl opri în drum, spunîndu-i: „Te-aș ruga, Petrachi, ca de azi înainte să-mi destăinuiești mie trebile pe care le ai, fără a mai trece pe ia serai”.

Grecul se închină pînă la pămînt și despărțindu-se de vizir, merse drept la serai.

I După patru zile – luni, 16 februarie – în urna sta-

! ruințci cîtorva cadine din haremul împărătesc, Abdul*

Harnid incuviința numirea lui Alexandru Ipsilanti ca Domn1 al Munteniei.

Simbată, 21 februarie, Iusuf-Paşa, care abia în ziua

! aceea află despre numirea acestui nou Voievod, alergă la sultan şi, fiind primit de el, îi spuse:

— Dar înălţimea Ta îmi făgăduise voievodatul Munteniei pentru dragomanul marinei...”, U4 „Oh! atunci! Bine, să fie Mavroyeni Domn”, răspunse sultanul.

Întrucât Petrachi ştia că cei din urmă om cu care vorbea împăratul avea întotdeauna dreptate, el alergă, duminică, 22 februarie, la palat, pentru a da, în calitate de jg haznatar ce era, socotelile sale padişahului. Între o adunare şi o scădere, el furişă lui Abdul-Hamid câteva cuvinte bine simţite cu privire la incapacitatea dragomanului marinei, care numai stăia de Domn nu avea. Sultanul tăcu.

Zaraful simţi că-i fuge pe mâini de sub picioare.

Întors în casa lui de la Galaţi, el chemă la el pe grecii ce mergeau de vază din Fanar şi, ţinând o lungă consfătuire cu ei, hotărîra să adune toţi împreună 4000 de pungi, pentru a le pune la picioarele padişahului, rugîndu-l să înlocuiască pe marele vizir”.

Abdul-Hamid, devenit deodată om energic, nu primi. El trimise după amiralul marinei şi-i spuse pe faţă: „Hassan Paşa, vreau să-ţi dau o dovadă de dragoste ce am pentru tine. Uite, mi s-au dat 4000 de pungi pentru a surghiuni pe marele vizir pe care mi l-ai dat tu, şi eu nu am primit”.

Amiralul căzu în genunchi, mulţumind padişahului, dar întorcîndu-i totuşi stăruitor cine-i oferise banii aceia. Cînd a tăcut la că propunerea venise de la zaraful Petrachi, Hassan îngălbeni de rîmă, arătînd sultanului că foarte bine făcuse să nu primească acei bani daţi în bătaie de joc, căci dacă „umbra lui Allah pe pămînt” ar binevoi numai un semn să facă, capul acelui hoţ de director al monetăriei imperiale ar cădea la picioarele lui, şi atunci s-ar lua de la mort nu 4000 de pungi, dar 40 de rîni!

~ „Fă tu cum vei vrea”, fu răspunsul sultanului.

Vorbele acestea erau, fireşte, o sentinţă de moarte. Celib Petrachi fu arestat chiar a doua zi, luni 30 martie, şi închis la cuptor, unde începură caznile obişnuite pentru a-l jăce să-şmărturisească averea.

În timpul acesta, Hassan Paşa trimise în toată graba Un călăreţ la Bucureşti să spună din partea sa Voievodului Mihai Suţu că „daca doreşte să-şi ramîie capul pe Umeri, apoi să ceara singur şi de îndată mazierea lui”, voia Mihai nu mai aşteptă altă ameninţare. La 26 martie să sosit la Istanbul cererea sa de-a fi chemat la Poartă „din cauză de boală”.

~ La 1 aprilie Nicolae Mavroyeni era numit Domn al (arii Româneşti! Nu ştim cum primi mîndra Doamnă

Mărioara această veste, dar ştim că Hassan Paşa începu să plîngă de bucurie.

La 6 aprilie începură serbările învestiturii. Noul Voievod primi caîtanul domnesc din mîinile marelui vizir, şi de la Poartă merse la patriarhie, unde i se cîntă „vrednicul esle”, ca în vremea împăraţilor bizantini. A doua zi, joi, urma să fie primit de sultan, înconjurat de strălucitul sau alai, Mavroyeni se îndreptă, călare, spre palat, în locul numit Serai-Meidan – marea piaţă a seraiului dintre moscheile Sfintei Sofia şi a sultanului Ahmed – i se aduse, în brînci, pe un om schingiuit, plin de sînge, care îi aruncat la picioarele calului său.

Celib Petrachi! Mavroyeni întoarse capul. Alaiul intră pe poarta seraiului.

Cîteva minute mai tîrziu trecu și lusuî Pașa pe acolo. Nenorocitul zaraf, cum stătea jos în praful drumului, îl zări venind și-i întinse brațele pentru a-i cere iertare. Dar vizirul făcu semn gîdelui să-i taie capul...

Și grozăvia nu se isprăvește aici. Ieșind de la audiența investirii, unde îmbrăcase cabanița și cuca și jurase pa-dșahului supunere pînă la moarte, Mavroyeni, ajuns din nou pe piața seraiului, văzu deodată că i se aruncă ceva între picioarele calului. Era capul mîșîngerat al fostului său dușman. De data aceasta, ne asigură Chioseul Gouî-iier, îl trecu un h'or pe noul Voievod al Țării Românești, și, deși zimbitor, dădu pîteni calului, cel puțin pentru a nu mai auzi vorbele mulțimii care-i preziceau, ca altădată preotul din Santorin, o soartă asemănătoare cu aceea pe care o pregătise el altora.

I.

Scurtă vreme înainte de a [i Domn, Mavroyeni îi spusese lui Rathkeal, internunțitul Austriei: „O n d voi îi eu Voievod, voi merge călare pînă la capitală și prin provincie pentru a avea ochii asupra întregii țări și a împărți fiecăruia dreptatea”.

Ghidul acesta îi și aduse întru împlinire, uneori poate într-un fel puțin obișnuit, dar în tot cazul, întotdeauna cu multa rîvnă și bună credință. Dacă a trecut în ochii contemporanilor săi drept un descreierat, vina n-a fost a lui, ci a celor care l-au silit să se poarte aspru și crud cu oamenii cei plini de niște prejudecăți pe care fostul marinar nu le avea și nu le putea avea. Boierii noștri cei arj aveau o mentalitate pe care Mavroyem n-o putea suferi. Cînd se tînguiau că grecii storc țara, apoi o făceau nu-ai fiindcă erau ci împiedicați să o stoarcă; dar cînd erau lăsați să se înfrupte și ei din cașcaval; nu mai aveau nimic de spus. Obișnuiți cu ranguri și onoruri, comozi dacă nu leneși, puțini știutori de carte, patrioți tocmai cînd ie dicta interesele personale, mai mult superstițioși decît credincioși, ei se lăsau duși de-o viață ușoară pe care o credeau așezată pe temelii de piatră ce nu poate fi surpată de nici o apă. Dar în afară de această protipendadă mai erau în țară boiernași, mazili, negustori, răzeși, clăcași, un întreg popor care suferea și care, dacă nu purta în minte principiile Revoluției franceze, care încă nu izbucnise, apoi desigur că purta în suflet ura ei.

Domnii fanarioți erau în majoritatea lor prea deștepți, prea culti și prea interesați, pentru a nu înțelege că ei nu se puteau sprijini decît pe clasa marilor boieri care, detinînd latifundiile, puterea și puțină cultură a vremii, formau opinia publică a țării față de stăpînire, de puterile străine și de viitorime. Dar Mavroyeni era prea sincer pentru a proceda la fel cu ceilalți – și, trebuie spus, el era și prea cîstit în sufletul său, în privința aceasta el semăna cu cei doi dintîi Mavrocordați, care totuși fură siliți pînă la urmă să toarne multă apă în vinul lor. Vodă Nicolae, dimpotrivă, cu firea combativă pe care o avea, cu cît găsea mai multă împotrivire, cu atît se în-dîrjea mai mult, și în loc de apă el turna oțel peste vin. De tînăr, fostul marinar activ și ridicat prin propriile sale puteri, nu putu suferi acea oligarhie care credea că bunurile lumii sînt apanajul cîtorva privilegiați ai soar-tei, și dacă luptase împotriva acestei mentalități ca dragoman la Țarigrad, apoi ca Domn în țara în care era acum stăpîn, înțelegea ca vointe lujă să fie împlinită. El căută deci sprijin în oricine, în afară de boieri. Pentru aceea poporul, ocrotit de el, l-a iubit, și pentru aceea l-au urît boierii. Și cum aceștia din urmă erau cei care țineau călimara la brîu, din vîrful penei lor ieși, în loc de un Nicolae Mavroyeni, un harap negru cu dinți de oțel!

Dar poporul altfel cugeta. Chiar înainte de sosirea nou-ului Voievod în țara, el cînta, prin glasul pitarului Hristachi:

Nu trecu cîteva zile și-auzim de Domn că vine Unul ce a fost în treabă

Dragoman pe Marea Albă. Ce-i zice și Mavroyeni, Iscusit și om ai trebu, Și încă și un dar mai are, Că e om și viteaz mare.

Nădejdea poporului na iu înșelata. Când sosi Mavroyeni ia București, la io mai 1786, trăgînd mai îr.tîi la mină-stirea Văcărești, unde era obiceiul ca Domnul să poposească trei zile pîna li se pregătea intrarea cu alai în oraș, ei tăcu atîtea milostiviri și împărți atîția bani nevoiași-lor, încît bieții oameni începură iarăși sa cînte: Ne miram dar ce sa fie această galantomie! Și toți mulțumiam, zicînd că am dobîndit Domn blînd!

De la început, Vodă Nicolae ținu să arate țării deose-1 birea pe care vrea s-o facă între acei care aveau nevoie să fie ocrotiți și acei care trebuiau ținuți din scurt. După ce împărți deci milostivirile saie săracilor, adună pe boieri și le spuse ca vrea să domnească cu dreptate și cu bunătate, dar cere că la rîndul lui „fiecare să-și facă datoria, că de nu, va fi astfel pedepsit, încît în ceea lume nici n-o să mai aibă ce căuta în iad”.

Boierii se uitară unul la altul, întrebîndu-se ce-o să ie mai aducă și această nouă domnie, iar spaima lor ajunse la culme cînd, ieșind din biserică, văzură în alaiul domnesc doi gîzi îmbrăcați în zale, mergînd în fruntea a 12 gaieongii"J.

Se poate ca Mavroyeni să fi căutat a impresiona spiritele prin alcatu'rea acestui neobișnuit alai, dar e pe de altă parte foarte firesc ca fostul dragoman al marinei otomane să fi înlocuit pe arnauți prin galeongui cei Cu niște mintene scurte Numai pîn-la brîu făcute, Cusute cu găitanun, Și ia br'ue tataganuri; La cap turcește legați Cu șalvari largi îmbrăcați Și cu minice sume se... Iar prin mîini gloanțele dese!

Cît despic gîdele în zale, el întruchipa icoana Justiției, simbol destul de răspîndit în orient.

Dar, în urma cuvîniării pe care le-o ținuse Domnul, h;erii 'interpretară lucrurile altfel, cu atît mai mult n cît nici înfățișarea Voievodului nu era de natură a-i l nisti. Mavroyeni era înalt, uscățiv, negricios, cu miș-rări'e iuți și privirea foarte încruntată. Cu un ochi se uita drept și cu celălalt la o parte; ca să privească pe cineva în față trebuia să întoarcă capul, lucru care în-snaimînta așa rnult pe boieri, încît ei nu îndrăzneau sa Se uite la dînsul. Dar dacă s-ar fi uitat, ar fi văzut dinții lui cei frumoși, și ar fi băgat de seamă că atunci cînd zîmbeaceea ce i se întîmpla des-în-fățișarea lui se schimba, căpătînd o expresie de-o bunătate rară.

Ca și alaiul său, ca și înfățișarea, fiul de-a domni al lui Vodă Nicolae plăcu unora și dispăcu altora.

După cum scrisese lui Herbert von Bathkeal, el începu să cutreiere capitala călare și pe jos, îmbrăcat în toate felurile, țărănește, popește, turcește, intrînd prin prăvălii, uitîndu-se pe sub cîntare, iar cînd prindea pe vreuna! cu ocaua mică, dădea, scurt, poruncă să fie spîn-zurat:

Și pe unde nu gîndeat? Pe acolo ii intilneai

Iar după ce se-ntorcea Vedeai coala și coala Cîte unul atlrnat De o șandrama legat!

Piețele Bucureștilor se umplură de spînzurători, de stîlpii cărora bălăbăneau trupurile celor care prea multă vreme abuzaseră de răbdarea omenească.

Era Mavroyeni nebun?

Orășenilor le poruncise să ție noaptea ușile descuiate, spre a ispiti pe tîlhari și a-i prinde astfel mai ușor „iar de^ se va întîmpla vreo pagubă casnicilor, va împlini Măria Sa din vistieria lui”. Ispravnicilor de ținuturi ie scrisese că dacă nu vor stîrpi hoțiile di n țară, pentru a nu Jăsa spînzurătoarele goale îi va atîrna pe ei de dînsule. Și în scurta vreme „unde să

mai vezi haiduci la drumul mare”, după cum spune Chica el însuși „sau unde să mai vezi cerșetori pe ulițe!”.

Era Mavroyeni nebun?

Bisericile erau întotdeauna goale de preoți, căci ei stăteau la cârmă – iar când un creștin voia să se închine, găsea ușa casei domnului încuiată. El porunci ca popii – de rind în săptămână – să stea de dimineață până în seară în biserică pentru a răspunde la cererile evlavioșilor.

Și stau bieții popi, sătaciai, în spangă, știi, ca soldații, Toata ziua nelipsiți, Vitlnda-se pe la știtiți!

Când se îmbrăca Vodă în haina călugăreasca și mergea la vreo biserică, de-i găsea ușa încuiată, de oasele preotului acelei parohii.

Era Mavroyeni nebun^ în divan judeca singur, lucru în adevăr nemaipomenit. Nu întreba pe nimeni nimic, nici pe mitropolit despre canoanele bisericii, nici pe logofăt despre paragrafele legii, ci numai ce asculta pe împiriciți, citea hrisoavele lor, și dădea sentința. Pe loc porunca să și fie împlinită. El! era puterea administrativă, cea legislativă și cea executivă. Boierii spumegau de necaz, dar pricinile care mai înainte trăgănasera cu anii, se isprăveau acum în câteva ceasuri, și dreptatea era împărțită.

Era Mavroyeni nebun?

Că umbla uneori într-o caretă trasă de patru cerbi) însemna asta ceva? Cit coada cîinelui lui Alcibiade, ni] mic mai mult.

Mai târziu, Mavroyeni va împinge această originalități puțin prea departe, dar niciodată din lipsă de judecată? ci întotdeauna din pricina imensului dispreț ce avea el cu sau fără dreptate, pentru oameni²⁰.

Deocamdată, pentru a nu ne îndepărta piea mult de subiect, să ne întoarcem în sfârșit la Doamna Mărioara!

O părăsiserăm în clipa când, după doua neajunsuri în dragoste (poate după trei, căci dragostea ei cu Celibu Petrachi plutește încă în taina), se răcorise de necazul ce avusese, iăcînd pe bărbatul ei să-i intre, ca întoîdeaf una, în voie. Întîmplănie din Therapia trebuiesc plasat^ cam între anii 1783-1784.

Doi am mai târziu era Doamnă. Un obicei aproa) constant – firește că nu fără excepții – o regulă a ce remonialului fanariot cerea ca noile Doamne să ramii| cu copiii la Constantinopol după plecarea soților U în țările în care erau trimiși Voievozi. Unu din DotiU așteptau apoi sosirea familiei lor pentru a proceda la înscăunării, alții își primeau nevestele cu mare cerernu ungerea lor de către mitropolitul țării. Nicolae a'3' veni nu făcu nici una nici alta, sau mai bine zis ne amîndouă. El porni din Fanar împreună cu r' j_ i * „,-

Mănoara și cei șapte copni ai lor, inși ajunse la Văcărești, iăsîndu-și familia la Giurgiu cu po-a sL nu-ți urmeze drumul decît a doua zi, pentru rti. [jnipul acesta să poată lua măsurile trebuincioase Ca itru strălucita primire ce dorea să facă nevestei sale. F” te va ceasuri deci după sosirea sa la mînăstire, trimise i Rucuiesti un hrisov domnesc, care fu citit Ja toate răs-”ntuie capitalei și care spunea că a doua zi, sîmbătă, la Ceasul opt din zi (ora turcească), va intra în București „cu voia Domnului, scumpa noastră soție și Doamnă, Man'a Mavroyeni”. Toate jupînesele și toate muierile erau poftite la Văcărești pentru alcătuirea alaiului principesei.

Nici bai ba duhovnicească din Therapia, nici fața rasă a olandezului din Amsterdam nu par a fi impresionat pe Mavroyeni. El trebuie să fi fost unul din oamenii aceia despre care se zice că este un chibrit care nu se aprinde decît pe cutia lui. „Mica lui groasă” îi era dragă, și-i făcea, fără precupeție, toate chefurile, în alaiul cu gizi și galeongn trecuse deci și mîndra Mărioara, de la

Văcărești la Sfântul Spiridon prin Podul Beilicului, și de acolo la Curtea Veche, unde-și luară noii Voievozi reședința.

Curtea era, foarte de mult, dărăpănată. Când o văzu, Mavroyeni se înfurie. A patra zi chiar după sosirea lui acolo (joi, 21 mai), chemă în spătarie pe mitropolit cu episcopii săi, pe boieri și pe negustori și le ceru bani „care 60 de pungi, care 50, care 40, care 30, 20, 10, care 5, C'J cuvînt că vrea Măria Sa să înoiască și să dreagă casele domnești, că este și rușine a îi ele în mijlocul orașului surpate, de nu are Măria Sa unde să șeadă”.

Doua luni mai tîrziu curțile erau gata. Nu s-o fi făcut j113re lux cu ele, dar s-au pus, se vede treaba, ușile și terestrele care lipseau, s-au prefăcut tavanele ca să nu mtre ploaia în casă și s-au mobilat odăile domnești. Când, Pe te 1^, uje) soșj fn București vestita Lady Craven,, care se miră de atîtea lucruri de la noi, nu avu nimic, Spus despre acele curți, nici că sînt frumoase, nici

Ș'nt dărăpănate.

Teln ny ^nsaketh Cravcn, născută în 1750, era fata contat” ^G^' unu' ^n mam aristocrați at Angliei. Mă-a 'a vîrsta de 17 am cu lordul Craven, care o părăsi după ce avusese cu ea 7 copii, dînsa se despărți ue și începu să cutreiere lumea pentru a-și uita necazuri) ' Astfel ajunse, după multă caSe, pe malurile BosforuW '. Unde de altfel văzuse, nu de mult, de la fereastra arnba' sadei franceze, alaiul lui Mavroyeni în ziua investi/ acestuia. ' întorcîndu-se acum în occidentul Europei, ea treceprin București și ceru lui Vodă să fie primită de el i. De Doamna, caracteristica acestei femei fiind curiozitate^ O celebritate europeană n-a fost Lady Craven, însă a fost o femeie frumoasă – de la care ne-a rămas un por, tret din penelul lui Reynold – deșteaptă și fină. Ty\$ tîrziu, scurtă vreme după trecerea ei prin București, ^ va mărta cu markgraful Alexandru din Anspach, nepo. Tul lui Frederic cel Mare, cel care-și vîndu, în 1793 principatul statului prusian. Călătoriile ei le-a descris ci vioiciune și spirit într-o cîrticica apărută la Londra, ^ tradusă pe franțuzește în 1739.

La București fu găzduită întîi într-o rnînăstire, cart nu-i plăcu, și apoi în casa lui La roche. I se trimise acoli o caretă aurită pentru a o duce la Curte, unde trecu p doua porți pînă să ajungă la palat.

„într-un colț al sălii de audiență”, zice ea, „pe un, van, printre perne, stătea Vodă îmbrăcat turcește, r, întrebă, prin tălmaci, cum îi merge domnului de Choiss și mă rugă să rămîn cîteva zile la București. Mi se d-cafea și dulceață, și cînd mă sculai ca sa plec, unul boierii săi îmi spuse încet să rnă așez din nou. Deod. Urechile rnele fură asurzite de cel mai groaznic dir zgomote. Secretarul îmi spuse cu glas tare: „E per1 dumneavoastră, doamnă. E muzica lui Vodă”. Prințul rugă să mă uit pe fereastră, și văzui în curte... mete*1 neaua turcească”, care i se păru melomanei de pe m< Tamisei cea mai neînchipuită cacofonie din lume. G în fiecare clipă să pufnească de rîs, era mereu trasa rochie de tovarășa ei de drum, care, îngrozită, îi sol „Pentru Dumnezeu, nu rîdeți, doamnă”!

În sfîrșit, sosi logofătul al doilea, vestind-o că Do; Mărioara o așteaptă. Trecu deci în ceea ce se nume vremea aceea haremul.

„Doamna era așezată turcește, cu trei fete lingă C de vreo 9, 10 și 11 ani. Ea mă luă de mînă și mă ' alături de dînsa. Are 30 de ani și e foarte îrum seamănă cu ducesa de Gordon, deși trăsăturile și țisarea ei au mai multa blîndețe. Pielea ei mi s-a

Ibă și parul mai blond. E cam grăsulie și se află nl3' 3 șasea lună a celui de al optulea copii”, într-a >,unoașle cineva, după acest portret, pe Mărioara

'L' n re P t dovada că nimic nu este cum este, ci sîntem u mijle de fețe pe care ni le vād miile de oameni.

C*- mirul lucru care rămîne neschimbat este obezitatea

Prl noarnna Măria Mavroyeni luă pe Lacy Craven de 'na și ° aŞez^ lingă ea. Erau în încăperea aceea vreo of) de femei, jupînesele și fetele marilor boieri, din care singura, fiindcă purta pe-o ureche o căciulită de zibelin, atrase privirea englezoaicei.

Conversația Doamnei Mănoara amintește pe cea din iuru! tandurului de la Therapia. Aici o recunoaștem, ar fi recunoscut-o și Thomas Hope.

„După ce-mi făeu toate întrebările ce obișnuiesc femeile din orient și după ce mă întrebă dacă eram îmbrăcata ca în Franța, Doamna îmi spuse că ar fi încîntată dacă aş vrea să rămîn un an întreg în Muntenia. Vodă părea și el a dori îucrul acesta, dar le spusei amînduror ca nu voi rămîne în București nici 24 de ceasuri”.

În urma acestui refuz categoric, ea fu poftită la cina de seara, care fu servită ă l'europenne, la o masă cu picioare și cu scaune împrejur. Eiisabeth Craven, care venea din Constantinopoi, se aștepta să mănînce pe divan. Dar spre marea ei mirare găsi o masă ca la Londra, cu tacfmuri de argint englezesc, cu cuțite și furculițe. Patru candelabre împodobite cu fiori de rubine și de smaragde luminau „sufrageria”, și muzica turcească fu iniocuită cu un taraf de lăutari țigani, care avu darul să placă melomanei. Domnul stătea în capul mesei, Doamna Mărioara la dreapta lui și Lady Craven la stîngă.

Si n i

Lady Craven era încîntată. După masă, toată lumea frecu în aita odaie, unde cafegiii își împliniră slujba, ciubucgui ia fel. Și să nu uităm că toate acestea se Petreceau în încăperile Curții Vechi, ai căror pereți adă-Postiseră altădată pe Ecaterina Salvarezzi a lui Vodă texandru, pe Elena lui Matei Ba sară b, pe Anastasia lui neorghe Duca, și de curînd, înainte ca Mavroyeni să casele, mai adăpostiseră și pe „Craii de Curtea e” și cîinii și vacile de pe maidane!

Urui lucru care păru străineii ciudat, e că Vodă și ni se așezară de o parte a camerei, Doamna și femeile p

De cealaltă parte, în loc sa stea cu toții să împreună ca la Buckingham Palace.

Lady Craven mai pretinde că Doamna Mănoara a îi crezut că-și bate joc de ea, cînd i-a spus că în Angij! femeile învață a dansa, a scrie și a citi. Dar de data aceasta n-o mai credem noi pe spirituala viitoare marlț. Graiă. Doamna lui Mavroyeni nu știa decît grecește ț, poate nu știa să citească, dar prea multe din celelalte, fanariote erau femei învățate, pentru ca ea să se rmfă că englezoaicele știau carte.

Taifasul se isprăvise la ceasul 11 '/s ș' Lady se întoarse acasă la d-1 La roche, înainte de a părăsr Bucureștii, Vodă îi trimise în dar un cal arăbesc și Doamna cîteva batiste brodate. Ea plecă la Sibiu și de acolo Viena. Țara noastră îi rămase într-o frumoasă amintire. „Nu pot măcar încerca să descriu frumusețea munților românești., nici copacii de tot felul, care dau țarii ur colorit atît de schimbăcios...”.

Doi ani de zile merșeră lucrurile cum merșeră. Îi afară de Văcărescu (care de la început și pînă și-a da Mavroyeni ultima suflare nu l-a putut suferi), ceilali boieri trebuiră să recunoască cum ca felul de a se purt cu ei era mai mult aspru decît crud, iar că încolo treburi' mergeau bine în țară. În capitală cu atît mai mult, deo rece dreptatea era împărțită de Vodă, hoțiile iusesei stîrpite și comerțul înflorea, în afară de aceasta, Mavr yeni făcuse și

însemnate clădiri în București: o biserică mare și frumos împodobită de el, zisă Izvorul Tămădui sau biserica Mavroyenească (la sosea); lângă ea un s, tal încăpător, care din „Spitalul Mavroyenesc” s-a trs șiormat într-al „Filantropiei”; în spatele ei un cimi' desființat prin 1920; alături, o fântână publică, care spune că era de toată frumusețea, dispărută fără urm o tipografie (în curtea bisericii}, un chioșc cu o grădină ca din povești, unde mergea Vodă să-și soarbă cafeau în după-amiezile de vară, așezat în preajma acelora așezăminte și doborât la pământ nici 20 de ani du] moartea Voievodului. Parca o nevăzută mînă dușmănoasă un duh neprielnic, a vrut cu tot dinadinsul să ștearf din amintirea românului numele lui Nicolae Mavroqyen

Dar el va rămînea, precum o dorea bietul Voievo inimos și viteaz, al cărui gînd – vanitos, se poate! – „mereu îndreptat asupra posterității. Preocuparea lui ' stanță era: ce zice străinătatea de dînsul, ce va viitorimea, ce loc va ține în istorie.

Subiectul acestei cărți nu ne îngăduie să ne întindem domniei lui Nicolae Mavroyeni, cu atît mai mult

3 rît Doamnă-sa, care va părăsi în curînd Bucureștii, CU va tine cîțiva ani într-un incognito din care n-o vom mai putea scoate.

În 1786 o mai întilnim în paginile corespondenței banului von Metzburg, care – nou sosit la București în r° |itate de consul austriac – ne spune că Doamna Mă-c. Ra 3 trimis fetițelor lui tine echarpe de cou (învă-fitoare de gît). Cîteva zile mai tîrziu, ea rugă pe consu! -j trimită pe fiul său pentru a se juca cu al ei, căci erau arnîndoi de aceeași vîrstă. Beizadea Petrachi, al patrilea copil ai Mavroyenilor, avea opt ani și-t trebuiau tovarăși je joacă. Micul Metzburg veni deci la Curte și după ce fu mîngîiat de Vodă și de Doamnă, căpătă un ceas de aur și diferite alte daruri, Dar în toamna anului 1787, adică abia 16 iu ni după sosirea ei la București, Doamna Mărioara trebui să părăsească țara, căci Rusia declarase război Porții, și Mavroyeni presimțise că Muntenia va deveni în curînd teatrul luptelor, între timp, ea mai născuse un băiat, Luîndu-și copiii, medicul și 40 de servitori, ea porni, în ziua de 17 septembrie, din nou la Constantinopol, pentru a nu se mai întoarce în țară decît foarte tîrziu, în mod trecător, cînd va fi bătrînă, văduvă și nenorocită, în țară rămase numai, dintre toți copiii ei, micul beizadea Petrachi, fostul tovarăș de joc al baronașului von Metzburg, fiindcă Vodă Nicolae voia să-și deprindă plodul cu arta războiului.

Întîmplarea făcu ca îndată după plecarea Doamnei să sosească în București Thomas Hope, care nu se poate împiedica să-și arate bucuria de a nu o mai găsi acolo.

Olandezul găsi în Muntenia pe un Nicoîae Mavroyeni pe care nu-l cunoscuse în Turcia: nervos, iritabil, violent – astfel cum ni-l arata Văcărescu: poznă a firii, sau cum ni-l înfățișează istoricii mai tîrzm: nebun!

Dar schimbarea ce se operase în caracterul iui Vodă „-avea nimic a face cu nebunia. Cauza ei trebuiește caii-jată aiurea, și odată găsită, lucrurile se vor tălmăci de la sine, O parte a corespondenței diplomatice a lui Mavroyeni iost publicată (în Blancard) și se vede din ea că fostul a gornan al flotei otomane era, cum greu s-ar fi putut

—, tiel, foarte cunoscător al trebilor politice. Alianța nem-

* Or cu muscalii și tratatul austro-rus din 1784 îi erau n°scute și el, ca toată lumea, știa prea bine că războiul dintre acești doi aliați și imperiul otoman era de neînlăturat. Unul din cuvintele de căpetenie care l-au în, demnat pe Mavroyeni să ceară domnia Țării Româneai era tocmai izbucnirea probabilă a acestui război, în calitate de fost dragoman al celui mai mare amiral a | flotei pe care l-au avut turcii, în calitate de cel mai intim prieten al

acestui Hassan Paşa, pe care-l întovărăşise în mai multe campanii, Mavroyeni, care era şinsuşi viteaz din fire, nu visa decît războaie şi glorie. El îşi dădu seama că a rămîne dragoman în Stambul era moartea visurilor sale. Dar, creştin fiind, cum ar fi putut el, în imperiul semilunei, sa-şi valoniice bravura, decît fiind Domn într-una din tarile dunărene, în care calitate să se poată distinge pe cîmpul de luptă într-un viitor război. Deci, înainte de a sosi în ţară, o fi pus el la cale cu Djezaerli Hassan tot planul său viitor, făgăduind a mi-ralului că, în caz de război, va ridica prin ţinuturile noastre o numeroasă oştire pe care o va pune la dispoziţia sultanului, iar turcul i-a şoptit că în cazul acesta va stărui să i se dea comanda întregii oştii i musulmane,, lucru care s-a şi întîmplat.

Aşadar, fostul dragoman, fiind acum Domn şi războiul izbucnind (deocamdată abia între Rusia şi Turcia), Ni-colae Vodă se puse pe treabă, atît pentru a-şi ţine cu-vîntul dat, cît şi în vederea gloriei sale viitoare, în scurta vreme, ei strînse o armată de lefegii, adunată de pretutindenii, turci, greci, albanezi, sîrbi, atraşi de făgăduielile lui Vodă de a le da lefuri mai mari decît la toate celelalte oştiri. Odată însă cetele întrunite şi sosite la Bucureşti, ele cerură bani. Vodă la rîndul lui ceru bar țăarii: de la boieri, de la negustori, de la mînastiri. D notat că niciodată, în nici un autor, nu se spune ca t ar ti luat sau c-ar fi cerut măcar bani de la tarar Pe cind (în afară de Mavrocordați) toți, dar toți ceila! Domni fanarioți, au despuiat țara din impunerile ce puseseră asupra nevoiașilor, singur Mavroyeni a cerl bani de la cine avea, nu de la cine n-avea.

Vazînd însă că nimeni nu vrea să-şi deschidă pun[Vodă începu cu vorbe patriotice: că e țara în pnmejd ca e datoria fiecăruia să ajute la plata ostașilor mei să ie apere pămîntul și altele la fel... Vox clamantis deșerta...! Mavroyeni se înfurie, începură deodată iar " vorbească din văzduhuri „demonii săi familiari!” ca porunceau să ia cu sila banii ce nu i se dădeau cu v< Ziua în amiaza mare, noaptea în visuri mai ales, heau duhurile, arătîndu-i pe cine trebuie să amenințe, v° să surghiunească, la cine să se răstească pentru ou o r pp.

—trîn”e comorile de care avea nevoie pentru letegm săi. 3 și aici este de notat un lucru: că Mavroyeni n-a omo-nici n-a schingiuit pe nimeni. A amenințat, a răcnit, s' a încruntat, dar atît.

Astfel, înlr-o zi, trimiți nd după marele bogătaș negustorul Ștefan Băltărețul, cum sosi acesta la Curte îi zise „Vino după mine!” Și încălecînd amîndoi, î! duse Vodă în goana armăsarilor pînă la Turnul Coiței. AcoJo, descălecînd, urcară scările una cite una pînă sus, neștiind negustorul ce vrea Domnul de la el. Mavroyeni îi arată cu mîna de jur împrejur, ce frumos se vede orașul de acolo și apoi deodată îi spuse: „Ia uite de aici, mu i t e pînă jos?”.

— Mult, Măria Ta, îi lăspunse Băltărețul, de-ar că dea cineva de aici, praf s-ar alege dintr-însui!”

Vodă începu să rîdă:

— Știi c-am visat pe Sfîntul Nicolac astă-noapte!

Mi a zis ca să te asvîrl d-aici jos!”

Negustorul îngheță, Să-l apuce amețeala și să cadă singur. Dar din spatele lui un glas îi șopti încetișor la ureche (era ai căminarului Sava, căpitanul galeongiilor lui Vodă): „Spune-i c-ai visat și tu pe sfîntui Spiridon, care ți-a cerut să-i aprinzi o făclie de 50 de pungi, și dacă te-o arunca jos, rămîne sfîntui fără lumînare!”.

Clătănind de frică, bietul Băltărețul spuse cu glas tare, ca un papagal, vorbele căminarului. Iar Vodă îi răspunse:

— Ei, dacă-î așa, dă-i banii lui Sava să cumpere făclia!”.

Anecdota acaasta, povestită de Ion Ghica, a fost mult speculată în favoarea tezei nebuniei lui Mavroyeni. Dar ni se pare dimpotrivă, că ea dovedește cumințenia Sui.

Asta o făcu negustorului. Acuma alta din tagma boierească

Cică-ntr-o seară de iarnă coana Luxandra a iui Scarlat di chemată la Curte. Primită de Vodă cu piuită cinste, ea auzi cu bucurie iaudîndu-se meritele bărbatului ei, cînd deodată Domnul, bătîndu-se cu pumnii în cap, n povesti visui ce zicea că avusese cu o noapte l[r]aințe: o văzuse în somn călătorind pe drumul Giurgiului către Țarigrad, împreună cu soțul ei, iar averea lor fusese confiscată.

În capul scării, visul luă întruchipare. Luata pe sus de arnăuții Curții, tînăra femeie fu aruncată în, tr-un car mocănesc; iar de sus de la fereastra Vodă ț, zicea, rînjind: „Călătorie sprîncenata, cucoană”. Tot Ion Ghica ne povestește și această întîmplare și cum Luxandra Cîmpineanu era una din bunicele lui, i'nl țelegem acum de ce atita ură rămasa în neamul Ghi-culesc împotriva „nebunului de Mavroyeni”.

Dar lucrurile nu se opriră aici. Armata de lefegii i se păru lui Vodă neîndestulătoare și pentru a o spori gj făcu apel la țară spre a ridica o oaste națională, de români. Țăranii trebuiau să îie că ta ne și fiii de boieri căpitani. Noile regimente urmau sa facă a răsuna Carpații' de vitejiile lor și, răzbătînd prin trecători, să cuprindă,'; ca odinioară Mi hai Viteazul, Brașovul, Făgărașul, Sibiul" și Alba-Iulia!

Daca se poate așa nebunie! Boierii se uitau la dînsul ca la un sărit din minți. Oaste de români! Nu se mai pomenise așa ceva de mai bine de 100 de ani! Nimeni nu vru să-i dea ascultare, într-un superb avînt de dispreț, Vodă, adunîndu~și sfatul, îl scoase afară la grajduri, și în fața veliților încremeniți, își îmbracă calul cu cafta boieresesc.

— „lată, l-am făcut spătar și căpitan de oști, pe vi teazul meu murg. Mergeți voi la treburile voastre!”.

Din această întîmplare a ieșit Vodă Nicolae un al doi lea Caligula și un cirac al necuratului, care-și boierei vitele.

Judecă cine cum o vrea.

Totuși, și iară de boieri, oastea de români se iăcu După cum bine zice Ionescu-Gion, se poate că în acest sîmbure de oștire românească să se fi găsit flăcăi care vor fi mai tîrziu pandurii lui Tudor Vladimirescu. În tot cazul, și aici ca pretutindeni, poporul n-a judecat la' fel cu boierii. El nu numai că nu l-a găsit pe Mavroyeni nebun, nu numai că și-a trimis băieții la oaste (cu leaîl firește), dar era foarte mîndru de această minunată întîmplare:

Apoi să stai să privești Și cu drag sa pomeneshi Pe românașii voinici încălțați toți cu opinci. Să te fi dat la o parte Să vezi regule curate, Cît erau de drăgălași

Și născuți a fi pușcași'

Se mira care-i vedea

Și la ei gura căsca

Că păreau c-au fost cătane

De cină au, ieșit din foaie.

Grecii, ca niște măgari, Se mirau de opincari, Care, de cînd s-au născut, Pușca-n ochi nu au văzut.

Căci ei, cind veneau în țară, i. Intrau cu oamenii de-afară

Și buni pentru ostâsie Nu credeau români să fie; Și-acu-n oaste de-i puneau Mai multă fală făceau.

Aceasta părere a Pitarului Hnstachf, care era pe atunci vox populi, nu o puteau împărtăși boierii cei mari Ei începură să părăsească țara, luând cu ei ce brumă de avere aveau, și, trecând granița Transilvaniei, mersera să sporească numărul dușmanilor iui Mavroyeni, care umpleau ziarele vieneze de „nebuniile Voievodului Munteniei”.

Cînd în sfîrșit, în martie 1788, Austria declară și ea război Turciei și armatele ei cuprinseră toate trecătorile, Vodă Nicolae temîndu-se ca boierii ramași în țară să nu-l trădeze, preveni lucrul acesta, surghiunindu-i pe toți „este Dunăre, în țara turcească. Astfel plecară, în con-oiul întii, marele ban Pană Filipescu cu fiii săi Micoiaie m Constantin; în convoiul al dorlea, logofătul Scarlat jhica, vornicul lenachi Moruzi, vornicul Grcceanu și aharnicul Guliano; și în convoiul al treilea, Enăchiță hăcărescu, Nicolae Brîncoveanu, Racoviță, Fălcoianu, Cre-Julescu, etc.

Tara se golise cu totul de boieri, căci

Vodă cum văzu așa Că-ncepură a se căra Clte unul, clte unul, Nu mai lăsa pe niciunul, Și-i porni-n țara turcească Ca să nu-l mai amărască.

Ar țară iără boieri unde se mai văzuse?

A că facem noi alții”, își zise Vodă în sinea fui

Avea el, nu-i vorbă, pe vestitul său căminar Sava, va îi cunoscut mai tîrziu sub numele de Bimbașa! avea pe Ioniță Papuc, pe care-l făcuse caimacam în iova, pe șmecherul de Perdicarul, care-i cetea în sț^u descoperindu-i tainele viitorului și umplîndu-l cu „m ' ciuni de minune”, și avea îndeosebi pe Dumitrăchiță Țu”! navitul, suflet din sufletul lui, mina lui dreaptă, năzdră vanul care-i ghicea gmdurile sj-1 ametea cu pSanuriln sale de restaurare a imperiului bizantin, cînd împreuna cu Rigas cel învățat, cu Hortolan, negustorul din Bucu rești și cu Emil Gaudin din Constantinopol, vor î^ iarăși crucea pe cupolpa Sfintei Sofia Mai avusese și ^ cumnatul său Condiș, dar îl dăduse afară din țară, Siinc acest om nesuferit se încumetase să-i zică într-o zi nume]Vsau Mavrogheni, pe cînd Măria Sa spunea demult și iscălea întotdeauna. Mauroceni în sîrșit, cu acest mic stat-major nu putea Vodă sa| cîrmuiască țara îi trebuia un Divan, deși nu prea î ef legem de ce avea nevoie de el odată ce, după cum U văzut, întrunise în persoana lui toate puterile stătu în tot cazul, Vodă începu de atunci să boierească dreapta și în stînga pe oricine-i dădea bani pentru dații lui Pitanse și sărdărisea cu duiumul * A pot d-cici să te ții și să mai vezi boierii, Alerglnd care de care Să ia caftanul cel mare, Măturind tot de prin casă Și dînd plnă la cămașă Numai și nu.moi să fie în rind la-arlondologief i

Și astîc se făcu întocmirea boierilor mavroye Dar partc-t r.cstrnă a afacerii, pe care în adevăr r un Nicolae Mavroyeni a putut-o concepe, e că ispradu se numărul celor dornici de a îi căpătuiți, Vodă în” să boiereasca pe oameni cu sila „cu bătai și cu p11 nuieli” „Boierea pe toți citi afla că au ceva bani Le frffii' caftane și carte domnească cu ciohodari, și ori pe afla, îi îmbrăca și le lua bani Iar care nu primea, îl duc(arnăuții la nazîr2 și-i punea la grosul vartei în puloa^ și așa vrînd-nevrînd primea caftanul și dădea bani" cuvînt că trebuie lui Vodă să dea lefi la oști” (Dio^

Eclisiarhul) „|iir-(tm)”^BMHBPț acestea, povestite r de-un Ectisiarhul și Văcărescu, speculate de un' Fotino și de un ion de~L' făcură din Mavroyeni acel harap negru despre?-am vorbit ia început.

Mcum tui, ci „ilar acum să cunoaștem cuvintele care l-au împins pe ovenj sa se poarte, după declararea războiului, astfel s-a purtat, să vedem nu numai cum au fost faptele să arătăm care i-a fost cugetul și în ce chip judeca acesta.

Thornas Hope spune că venind în București și văzînj pe Vodă, a rămas uimit de patima care i se păru că nune el în toate, și îndeosebi în chestiunile care priveau războiul

Din cuvintele sale rezultă clar ca Mavroyeni era chior de ochiul drept, ceea ce de aiifel se vede destul de bine pe portretul său în ulei, făcut de un conlremporan. Acestea între paranteze. Să trecem dar.

Hope primi într-o zi „poruncă” de-a merge la chioșcul [ui Vodă, cel despre care am spus că se afla lîngă Fîntîna Tămăduirii, sus la șosea, unde desemnase el însuși planul frumoasei sale grădini Olandezul își aminti că în vremuri dragomanul era la Therapia mai vesel decît la Fanar fiindcă, zise el, cînd mergea la țară își lăsa grijile în oraș. Ca afacere fu mulțumit de-a ști că va putea vorbi cu Vodă Nicolae în grădina sa din afara capitalei unde printre lalele și crini „caracterul sau căpăta o tentă mai veselă „

Și în adevăr, Voievodul fu vesel. După multe vorbe nealese amintiri din trecut, planurile de viitor – Mă vroiem întrebă deodată pe Hope „Ce spune lumea despre mine? Ești nou venit aici? Și trebuie să fi auzit multe!” „Sohman cel mare”, răspunse Hope, „avea obiceiul să taie limba și urechile celor care-l vorbeau de rău!” „Solirnan era un om cuminte. Dar eu nu am puîerea lui, și nu i place să aud ce spune lumea de mine!”

Hope nu se îndupleca să vorbească

; „Mana sa” zise el, „știe foarte bine că toată lumea Or<>ește de Ea cu cei mai mare respect” ~ „Dar care din virtuțile mele este mai lăudată?” „Doamne”, răspunse olandezul, „bunătatea inimii fiind cunoscută...” royenii se încruntă, nerăbdător îl întrerupse, zîVăd ca nu voi putea afla nimic de la dumneata

Dar am să-ți dovedesc eu că nu am nevoie de răspunsuri. Lumea zice despre mine că sînt un monstru! Da, da că sînt zgîrcit ca Ac'neron și nemilos ca satana. Nu mai fă pe miratul, o știi foarte bine. Dar ceea ce nu știi, e ^ lumea ar trebui să-mi fie recunoscătoare că sînt cel care sînt”.

Vodă întoarse capul la o parte pentru a-l vedea pe olandez din față, și urmă:

— Sînt două lucruri pe care cred că nu le vei putea tăgădui: unul, că țara aceasta trebuie să fie apărată, a | doilea, ca nimeni altul decît mine nu o poate apăra!”

Oho!

Thomas Hope își ciuli urechile

— Acuma”, urmă Vodă liniștit, „cum vrei ca fără bani să resping vrăjmașul și să mă țiiu în domnie? Dacă nu voi strînge sumele trebuincioase pentru a ridica o armată, peste o luna de zile austriecii vor fi în București, ia! dacă nu mai trimit peșchele marelui vizir și sultanul^ peste un an sînt mazilit. Ei deci sînt vinovați de lăcomia mea întru cît privește cruzimea, de ce crezi dumneata ca înaltul devlet a făcut în favoarea mea o excepție pîns acum fără pildă, numindu-mă în același timp Voievod al Munteniei și seraskir (general) turc? Nu oare pentru a înlătura, cu o putere fără preget, pericolul care amenință această țară? Așadar, atunci cînd, din pricina nărilor mele într-o insulă grecească, a calității mele de musulman și a credinței creștine care este a mea, vad [h grecii urîndu-mă fiindcă nu sînt născut în Fân?r, p. Români unindu-se în ascuns cu austriacul și pe musulmanii disprețuindu-mă ca pe un ghiaur, atunci cînd sîr1 nevoit să mă apar împotriva rîvnei celor dintîi, a mișeliei. Celor de-al doilea și a fanatismului celor de-al treilea cînd știu că blîndețea ar trece drept slăbiciune și ar ațty' îndrăzneala lor, grăbind pierderea mea, cînd știu în sîH șit că distrugerea mea ar însemna distrugerea țării aceste^ nu este oare sfînta mea datorie de-a ține în îrîu, printr_J cît mai

mare putere, pe cei care vor să se răzvrătească' Dacă vorbele acestea mai au nevoie de cormentar, atîi fr și Vodă care le-a rostit, și Thomos Hope care nu i fr le-a înregistrat, și autorul acestor rînduri care le-a tradus, tus-trei consideră partida pierdută!

Restul nu rmai importa Psihologia personajului buia însă depănată

Nicclae Vodă Mavroyem fu numit seraskir – „„ , t suprem al armaîelor *iftg)eriale care luptau împotriva puterilor unite ruse^au-striace. Ostile de lefegii și jp români adunate de ei, unite cu întreaga oștire musulmana, asculta de poruncile sale. Acționînd ca un general nricep'ut și purtîndu-se ca un viteaz, ei a rămas în analele istoriei otomanilor ca o pildă de eroism. Cînd într-o rfe a țării, cînd într-alta, cînd încercînd (de mai multe ori cu succes) să treacă pășurile Carpaților apărate de prințul de Coburg, cînd dincolo de Milcov, respingînd ne Suvorov care cuprinsese o parte din Moldova, și cînd fn Banat, unde la 13 septembrie 1788 lusuf Pașa era cît pe aci să-l prindă pe împăratul Iosif al II-iea, Mavroyeni era pretutindenî, apărîndu-și moșia și cînstea, ca în vremurile lui Mircea și ale lui Minaî.

Abduî-Hamid-Chan, sultanul, care în luna lui Moda re m ai anului 1203 al Hegirei, numise pe Mavroyeni și Domn onorific al Moldovei, terminînd scrisoarea lui au fografă prin vorbeleGheurein seni, gâzi? (La treabă deci viteazule!), îi mai trimise în curînd o sabie de onoare, un caftan de samur și un hati-șerif prin care-i confirma „domnia Țării Românești pe viață, cu drept de moștenire în linie bărbătească, prin primogemtură” Se zice chiar ca, două luni mai tîrzm, același sultan i-ar fi cerut sa îmbrățișeze islamismul pentru a-l putea face mare vizir, dar că Domnul Munteniei ar fi răspuns că nu se poate lepăda de credința sa „fără a păta cînstea străbunilor săî!”

Dar în vara anului 1789 succesul armelor își schimba tabăra Banatul fu recucerit de austrieci, rușii înainta seră pînă la Milcov, și numai Coburg nu putuse încă străbate trecătonle

Mavroyeni se întoarse la București cu în-ima în dinți, cu urechile ciulite, ascultînd tunul cum bate din Carpați Și cum vme de peste Dunăre un vînt de furtună din Stambul Sultanul Abdul Harnîd murise și în locul lui Se urcase pe tron Selim al III-lea, ai cărui mare vizir iu Ali-Sahm, cel pe care l văzurăm dușmănînd altădată Pe dragomanul Mavroyeni

Totuși, deși lucrurile mergeau prost pretutindenî, Domnul Munteniei nu pierdu nădejdea. Adunîndu-și oastea, se îndreptă înspre Milcov, de unde armatele reunite,e lui Suvorov și Coburg amenințau să pătrundă în 3QFa,?Omânească întîlnirea avu loc ia Focșani, unde, ia băîMVodă Nicioae fu bătut, ia 22 septembrie pierdu alia de Ia Mărtinești, una din vestitele lupte din istorie la care Mavroyem s-a purtat ca un viteaz; și în siirsji bătut îu și la Porcenî în ziua de 6 octombrie. Patru zile mai tîrziu – la 10 octombrie – prințul de Cobur” intra în capitala țării. Voievodul Nicolae îugi la Giurguf lăsînd în urma lui bagaju-i cu nădejdi și steaua rare. | părăsea

Dar un nou fior îl deșteptă din toropeală, cînd auz, că în locul lui Sahin AH fusese numit vizir marele capu, dan Pașa Djezaerli Hassan, fratele său de cruce. A. Vroyeni plecă îndată la Șurnla unde, întîlnîndu-se cu vi-zirul, se îmbrățișară amîndoi și începură să plîngă Hotă rîră împreună că războiul trebuiește urmărit cu enerŁle dar ca în același timp trebuiește încercată o negociere de pace pe rînd cu fiecare putere înainte însă ca Mauo veni sa se întoarcă în țară, cîteva zile abia după întîl nirea lui cu Hascan Pașa acesta înceta deodată din viața acolo ia Șumla în fața cehilor disperatului sau prieten r20 martie 1790) S-a vorbit de otravă Dar Djezaerli Hassan avea 90 de am'

Din martie în august Nicolae Vodă rătăci prin Buiga na singur, prin Rusciuc, prin Arvanita hori, aiurit, ur mărit de demonii săî familiari, pe care

altădată îi chemai cînd voia și care veneau acuma nechemăți, chinuindti-ij ziua și noaptea

Vizir era acum Celibi Ruscmetiul și seraskir lusu'j Pașa Ei porunciră lui Mavroyeni – în august 1790-să împreuneze sfără mături le armatei sale și să mear^ la Calafat spre a se întări acolo l se mai dădură și c teva regimente turcești, cu care Vodă Nicolae trecu Oltenia Dnr armatele austriace îl respinseră, aruncîndli din nou peste Dunăre, unde, la Vidin, o ghiulea se spat lînga el în clina cînd părăsea barca

Din ziua aceea i Mavroyeni știu ca este pierdut, fiindc cunoștea îndeajuns pe turci pentru a mai putea na d dui că țapul ispășitor, de care au ei întotdeauna nevt va putea fi altul decît el, ghiaurull „Dar cine s-a urcat vreodată în scaun, crezînd ca rămînea veșnic în el, și cine a căutat vreodată bunăvoin sultanului fără a ști ca-i este capul în joc?”, zise el Thornas Hope, care-l rnai văzu și în clipele acestea c urmă ale vieții lui începînd iar a hoinări, din sat în sat, de~a Dunării, capugiul sultanului îl găsi la Bela, Ungă Vioi unde-i tăie capul în luna lui octombrie 1790 înainte de a muri și după ce se închinase la

— ūului Nicolae – se zice c-ar fi răcnit capugiului în h-qz' „Proklet și anatemă și de trei ori să fie blestemat î ce în viitor va sluji cu credință Imperiul Otoman”. AC vlavroyeni avea 53 de ani. Trupul fu îngropat la Bela capul trimis la Stambul unde, după ce fu țintuit în fiarta cea mare a seraiului trei zile în vederea poporului fidele îl arunca în Bosforl

* Umbra lui Celibi Pelrachi plutea, undeva, primprejur!

Doamna Mărioara avea abia vreo 34 de ani cînd ramase văduvă Din aventurile ei galante nu mai știm nimic. Dar o fi fost femeia destul de amărîtă cu cei 9 copii ce avea și cu întreaga ei avere confiscată după moartea bărbatului, pentru a se mai gîndi acum la altceva decît la greutățile traiului. O regăsim, mamă necă-ntă ce era, zbuciumîndu-se în Țarigrad pentru a-și recăpăta averea La moartea vizirului, care poruncise omori-rea soțului ei (Rusciuchul muri și el decapitat), prieten.ii familiei răscoliră Stambulul pentru a veni nenorocitei văduve în ajutor într-o vineri, pe cînd mergea sultanul Selim, cu alaiul sau obișnuit de la serai la Selamlîc, un turc îngenuncheat pe margine de drum ridică în brațele sale pe fiul cel mai mic al Doamnei Mărioara, beizadea lusu fachi care ținea un arz în mînă. Padișahul făcu un semn și arzul îi fu înmînat. Se vorbea în el despre credința neclintită a lui Nicolae Mavroyeni către înaltul Devlet, despre faptele sale războinice... și despre averea confiscată Sultanul fu mărînimos, și familia întră din nou în stăpînirea tuturor bunurilor sale, care erau foarte însemnate ca e dec, mari

Lipsă n-au mai dus Mavroyenii de atunci Fetele fură bine măritate și cînd domnița Smaragda, ajunsă Doamna 'ui Scarlat Vodă Calhmachi plecă cu soțul ei la Iași, Doamna Mărioara merse cu ea în Moldova, dar nu ramase multă vreme acolo, căci era prea obișnuită cu Fanarul și cu Terapia ei pentru a putea trăi, acum că era oatrînă (1812), viața, cu totul alta, a moîdovencelor noas-lre De altfel, unele din fete erau măritate ia Constanti-J?L°J' domnița Elena, fiind șchioapă și puțin tfmpită, fără bărbat; iar beizadea lusufachi, cel cu ar-râ'mase fără femeie, fiindcă singur cosea și broda legătea ca ele și clevea ca ele. Mama lor trebui să aibă grijă de acești copii chiar cînd ei se făcură

Traiul acesta, mai mult sau mai puțin tihnit, pe care-i duse văduva lui Mavroyeni timp de vreo 30 de ani, țu întrerupt, de revoluția grecească – faimoasa Eterie -^ după care a urmat hecatomba fanarioților. Copiii Doam, nei Mărioara nu fură amestecați în treburile acestea însă un ginere de-al ei, fostul caimacam Constantin Negri' soțul domniței Euîrosina, își află moartea la 8

noiembrie 1822, decapitat fiind pe piața Fanarului pentru că „ar îi răspîndit exemplare din Constituția răzvrătiților” Vă duva lui, domnița Euîrosina, în surghiunită la Brusa în

Asia Mică

Acolo în vechea capitală a Imperiului Otoman, o aîlăm și pe Doamna Mărioara, trăndu-și cei de pe urmă am ai unei grele bătrînețe, împreună cu fata ei și cu nepoții Nicolae și Mana Negri Din fundul acelei Anatolii tri miseră ei pe un vechil credincios tocmai în meleagurile Vidmului sa dezgroape din cimitirul de la Bela trupul Voievodului Nicolae Mavroyeni îl aduseră, prin Bulgaria, pe mare pînă la Brusa, astrucîndu-l în biserica Sfinților Apostoli de acolo biserică în care se mai găseau în ajunul războiului multe odoare dăruite de bătrîna Doamnă; un epitaf de catifea roșie cu inscripție întru pomenire bărbatului ei anofoare și sfeșnice de argint, candelă aurită, icoane și procovețe, unul cu vulturul bizantin și altul cu stema Țării Românești

La 14 martie 1829 muri în sîrșit și Doamna Mărioara la vîrsta de 73 de ani O îngropa înăia ei în aceeași biserică a Sfinților Apostoli, alături de oasele bărbatului ei De la Cehbi Peîrachi și Thomas Hope pînă la biserică din Brusa ce drumul ce cale lungă de viață omenească presărată cu flori și cu spini cu simțuri aiurite și potolit resemnări

Copiii soților Mavroyeni n-au avut o viață mier sântă Despre Doamna Smaragda Calhachi vom vor în capitolul următor despre domnița Elena și beizadea Iusuîachi am amintit mai sus Iar despre Eufrosina Neg putem adăuga că după moartea mamei ea părăsi Brusa întorcîndu-se în Moldova unde copiii ei aveau de reclamat moștenirea tatălui lor Se stabili la moșia lor Să vezi petrecînd iernile la Iași, unde și muri, bătrîna în anul 1850. Înmormîntată în fundul bisericii Goliei

Beizadea Petrachi cei mai nune „...”, Moldova cu soră sa Doamna Smaragda și rămase a toată viața lăut neînsurată, pierzîndu-și și averea în spălații de grîu la Galați La bătrînețe o femeie tînără

Beizadea Petrachi cel mai mare din băieți veni rătăcit și rămase acasă pe seapănire pe inima lui și se zice că după moartea-POP sa ea ar fi ars toate hîrtiile beizadelei, printre care se află „netăgăduita dovadă a descendenței Mavro-S'nilor din dogele Francisc Morosini”. Creadă cine ce-o

Al doilea fiu, beizadea Costachi, a rămas ca și tatăl său credincios înaltei Porți, îndeplinind mulți ani dregă-ioria pe care o avusese și părintele, dragoman al flotei. Dar după 1821 fiind și el surghiunit la Brusa împreună cu sora și cu mama lui, această credință i se zdruncină, și nemaivoid să audă vorbind turcește nici să mai vadă turci în ochi, el veni, ca și soră-sa, ca și fratele (după 1830 însă), la Iași, unde muri bătrîn, burlac și ursuz, îngropat ca și ceilalți membri ai familiei la mînăstirca

Goliei

Domnița Sultana fu măritată cu Manoil Mano, care se stabili și el în Moldova, unde muri, hatman, în 1841 Ei fură părinții cunoscutului general Savel Mano.

Domnița Ralu avu de soț pe Dumitru Suțu, nepotul Voievozilor Mihai și Alexandru. Ei trăira și muriră la Atena, unde merseseră după eliberarea patriei lor.

În sîrșit, domnița Ruxanda, a doua fată a Mavro-yemlor și singura mai de seamă dintre ele, se mărită de tînără cu Alexandru Mano, vărul viitorului ei cumnat Manoil. În vederea unor interese rămase obscure, soții Mano se stabiliră la Moscova, unde domnița Ruxanda se despărți în curînd de soțul ei, fiindcă-l găsea pe atît de prost pe cît era de frumos, în schimb, întrunind ea amîndouă calitățile, și frumusețea și deșteptăciunea, succesul ei în societatea

moscovită fu mare. Mutîndu-se la Petrograd, unde fu supranumită „ta belle princsse Ro-xane”, succesele pe care le cunoscă amintiră pe ale unei alte domnițe moldovene, care trăise cam cu o sută de ani înainte ei, pe-ale Măriei Cantemir Se zice însă că, pe cînd lata lui Vodă Cantemir fusese „iubita oficială” a țarului Petru cel Mare, fiica lui Vodă Mavroyem ar fi a°rit numai să fie „prietena” puritanului Alexandru I, ambiție care nu-i fu împlinită.

Amantă, domnița Roxana se întoarse în meleagurile tinereții ei.

Răscumpărînd de la frații ei casa părintească din Thecn^19' '?' Pe*recu rămășița unei vieți lungi și foarte minți în locuința în care mamă-sa trăise tocmai dimpoVa Bătrînețea aduse cu ea paralizia și paralizia atrase

Pa sine filantropia Ajuta familia, dădea pomană sa raalor și eto” car”a” & 'a ne resentait presque inscripție greceasca.

Brie a anului 1846” fel de sfîntă: qui a 70 a.i\$ auaTent conserve le rtf i(1. Wanc, ei son „Scfie de nde” (Blancard). ^^ ma troapă de la Therapia are o du.oas uitati-vă la acest morminu M-loyenî, cea cred.nc.oas, crntorul nostru Nicu Gane spunea într-una din Novelele sale, că, mergînd odată să petreacă două zile la Slănicul Moldovei, a găsit în parcul hotelului un pui de turc, cu fesul în cap și o cutioară la subsioara,

_ care i-a întrebat. „Facem ghetete?” în stilul său atît de plăcut, autorul povestește că s-a trîntit îndată pe o bancă și și-a lungit picioarele în nasul turcului, stnglndu-t: „Văxmește!” Și cuconu Nicu era mîndru q fericit că-i ștergea un turc ghetete, de unde apucase vremurile cfnd le s te r geam noi pe ale lor.

Se uita toate! Dar grele vremuri au mai trăit bătrînii noștri. Ighemonicul jupîneselor române și mîndria încă mai amețitoare a Doamnelor și a domnițelor grece erau supuse celor mai înjositoare batjocuri sau celui mai jalnic sfîrșit, pe dată ce veneau în atingere cu poftele celui mai nespălat dintre turci Se întîmpla uneori să fie vulpea mai tare decît leul, dar nu întotdeauna. Iată, de pildă, Doamna Roxana a lui Constantin Vodă Hangerh, cum a scăpat ea și jupînesele sale de bucluc, dar în schimb în ce chip îngrozitor s-a isprăvit mărirea acestei Doamne! Și era, într-adevar, de neam mare, nu numai fiindcă era născută domniță, fiica lui Alexandru Ghica Voievod, ^1 care a domnit scurtă vreme în Muntenia (1766-68), dar fiindcă bunicul ei Scarlat Ghica domnise și ei, și ia |e' străbunul Grigore Vodă, și bunicul acestuia Grigore I Vodă, și tatăl acestuia Gheorghe Ghica bătrînul. Din tată în fiu, în șase generații, cinci din ei fuseseră Voievozi – \$'. Oricum am privi lucrurile, ca în vremea aceea dom-n”te noastre nu mai erau nici ereditare, nici eligibile, ci *rau Voievozii noștri numai niște „bei”, cum le ziceau Urc'! sau „gospodari”, cum i-au numit muscalii, totuși generații de atan înalți funcționari, care domneau țara lor în mod suveran, fac să se subțieze un neam, oricare ar îi originea lui... iar nobili cu blazoane din vremea lui tata Noe, orice s-ar zice, nu sînt.

Mama Doamnei Roxana, Măria Ghica, era născută Rizu, fiica veslitufui iacovachi și soră deci cu cealaltă Ghiculească, Ecaterina, Doamna lui Grigore al III-lea al Moldovei (decapitatul din 1777). Bunicele ei amîndoug erau Moruzești, și străbunii în linie bărbătească: Mănu, Mavrocordat și Sturza. Avea deci Doamna Roxana sînge albastru în vine mai mult desigur decît soțul ei, care era dintr-un neam mai nou, dar avînd și el în cercul grecilor din Fanar legături foarte simandicoase.

Constantin Hangerli era din familia Moruzeștilor ^ a Ipsilanților – un singur neam despărțit în trei încrengături. Fusese în tinerețe marinăr și ajunsese (ca și scurt timp înainte de el, Nicolae Mavroyeni) mare dragoman al flotei otomane. Căpitan Pașa al acestei marine era un turc, Cuciuc-Hiissein,

care prinsese mare dragoste de dragomanul său, ghiaurul de Hangerli. Adevărat că grecul – lacom ca aproape toți „simpatrioții” săi* -era deștept și știutor al multor limbi. Vorbea bine franțuzește, ceea ce, pe vremea lui, era un lucru destul de neobișnuit. Se zicea că, la fel cu Callimachi, era plecat politiciii franceze, acelei de pe vremea lui, adică a lui Danton și Robespierre mai întâi și pe urmă a lui Bonaparte care începea atunci să-și desfășoare aripile.

Pe vremea aceea se arăta și prin părțile acestea ale Europei un mic Bonaparte care visa cuceriri, mărire și putere și mulțumită căruia, fără voia lui, căpătă dragomanul flotei turcești, Constantin Hangerli, domnia Țării Românești în următoarele împrejurări:

Pasvanoglu – astfel îi numea pe micul Bonaparte -era im și nepot de hoți, morți amândoi în spînzurătoare.' Ca să nu-și dea singele de rușine, lucrînd și în stil mai mare decît tatăl și decît bunicul, el strînse de prîf părțile din sudul Dunării pe toți derbedeii fără căpăt și-și organizează astfel o ceată – cu arme și muniții furate – cu care jeluia părțile bulgărești, cele munteni și indeosebi Oltenia. Nu mai aveau oamenii odihna și pricina ei. și fiindcă sultanul încercase să pună cap acestor jafuri din raialele sale, Pasvanoglu se întări cetatea Vidinului, iar din cuibul său de tîlhari – ca un }= de Raubritter medieval – își trimitea gloatele să pustie locurile de pîmprejur, fără să se mai sinchisească amenințările venite din Stambul. Cu încetul însă dele sale sporiră, căci de derbedei e plină lumea. Armînj pasvanoglu se făcu atît de puternică, de începură mă-jr,je din Constantinopol să se sfătuiască între ei ce este de făcut. Sultanul hotărî să ierte pe rebel și să-l facă „așa de Vidin dacă i se supune și poruncește ostașilor cîi să intre în rîndurile armatei otomane o tactică întrebuintată și alteori de alți sultani cu alți rebei, și care a dat rezultate bune. Nu însă de data aceasta. Pasvanoglu făgădui orice însă, vîzîndu-se deodată pașă cu trei tuluri, în loc să se liniștească el își trimise cetele (je-a lungul Dunării să cuprindă Nicopole, Silistra și Brăila, ba pînă și Bazargicul, rămînînd astfel stăpînul malului drept al fluviului pînă la Mare. Doar Rusnucul și Giurgiul putură rezista acestei năvăliri.

La Țarigrad padișahul se burzului. Dădu poruncă ami-raiului său capudan-pașa Cuciuc-Hussein să strîngă o sută de mii de oameni și să meargă să potolească avîntul războinic al lui Pasvanoglu. Amiralul spuse însă sultanului că o atît de numeroasă armată nu putea fi aprovizionată decît din recoltele îmbelșugatei Țări Românești și ca atare bătrînul și neputinciosul Domn Alexandru Ipsilanti va trebui înlocuit printr-altul mai vrednic, care să poată face față evenimentelor. Și-i suflă împăratului la ureche că acesta n-ar putea îi decît însuși dragomanul său Constantin Hangerli, om ager și priceput care va scoate banii din pămînt

Bun zîs Hangerii fu numit Domn al Munteniei în disprețul tratatului de la Cuciuc-Camargi și a hătișerifului din 1784, care stipulau că Voievozii români nu vor putea fi destituiți de Poartă cîtă vreme nu vor arăta „semne învederate de răscoală”

Cu Doamna, cu beizadelele și cu domnițele, intră noul Domn la București în toamna anului 1797. Dar de ce în loc să intre prin Calea Șerban Vodă, cum făceau toți domnii ceilalți, căci veneau doar de la Giurgiu, i se păru 'ui Hangerli că e mai bine să facă ocolul orașului și să „tre pimi Podul Mogoșoaiei, asta n-a înțeles-o nimeni ^ poporul a zis că nu e semn bun.

Cum se așeza în scaun, Hangerli Vodă, pentru a fi pe placul celor care-l trimiseseră aici, începu să strîngă za-Barele provizii – pentru armata lui Hussein Pașa Bo-pta, bogată, dar cam prea stoarsă, țara nu putu răspunde a cererile ce i se făceau. A început deci Domnul să nas °ceasca fel de fel de dan

noi pe mînăstîn, pe schituri pe boieri, pe văduve și foarte îndeosebi, firește, pe țărani

*Arde I, Doamne milostive, în pîrîu de foc nestins” cînta cronicarul versificator al vremurilor, Zilot Românul l „Nici dările acestea nu folosiră mult, fiindcă boierii și călugării blestemau dar nu plăteau. Atunci socoti Vodă Șg l scoată văcărit pe țară, cite doi galbeni de vită, o dare ce l fusese desființată cu afurisenie de către Constantin Vodă l Mavrocordat. Boierii și mitropolitul nu se învoira, incîți Domnul fu nevoit să trimită de olac pe un om de-al lui Tarigrad să ceară dezlegarea afuriseniei de la patriarhul l de Constantinopol. Acesta dezlega, fiindcă omul lui Vodă j avusese grijă să-i aducă din partea stăpînului său 50 de l pungi cu galbeni ungurești, unul și unul, zinițuiți. Dări ca altădată mitropolitul Iacob din Moldova, Dosoftoi aii Țării Românești, nu vru să-și ia blestemul în suflet și nul recunoscă dezlegarea patriarhului. Trebui Vodă să mi tu-1 iască cîțiva boieri ca să-i facă să iscălească cartea. Cica j le-ar fi zis Hangerli. „Boierii mei, primiți a iscăli, căci veți îi cinstiți de către Domnia Mea primind din vistieriei fiecare cite 20 pungi de bani, milă domnească” Dionisifj Echsiarhul adaogă, „spun unu că patru boieri mari au l iscălit: banul Nicolae Brîncoveanu și Cornescu și alți doi”. Iar Zilot Românul, vorbind de Brîncoveanu, blesl tema zicînd: l „Acel eptstat crape!” l fiindcă el nu putea înțelege la ce atîtea dări și atîțiJbani storși de la oamenii săraci: l

Și pentru ce sfîrșit? E

Eu nu știu deslușit l

Dar totuși U zic iarăși. Crape cu ai lui tovarăși!

Pentru ce sfîrșit? Pentru două sfîrșituri avea Har. Gerli nevoie de bani, întii, pentru a îndestula ostile li Hussein Pașa, căci 100000 de oameni nu era glumă,; al doilea, pentru că un Voievod grec, care n-ar îi strîfi bani din țară pentru comornicul său, nu mai avea nici u rost în binecuvîntatele noastre scaune.

Așadar începură zapcii lui Vodă să cutreiere sate^ pentru a număra vitele și oile oamenilor.

„Dar fiind în acel an (1798) iarnă grea și zăpadă nW* de cinci palme mare, începînd a ninge de la decembf 5 și pînă către Blagoveștenii, n-au putut bieții creșt' l” să scape nici un cap de vită cît de mic, de mărimea zap6^ că stăteau vitele în bătătura casei, dinaintea ușii. Și 'a' zăbavă isprăvind scrisul vitelor, au trimis catastife!^ vistierie și vel vistierul le-a arătat lui Vodă. Iar vâz” dă suma vitelor, Inii peste mii, s-au bucurat* nesățios, îndată au tnmis-l^oruTici strașnice la ispravnici să rîn-

^ iască slujbași sa „strfngă de la oameni banii vacantului”-... „ _.

Par banii nu ieșiră de nicăieri, pentru bunul cuvînt z uite erau, c!ar parale nu. „Și fiind iarna grea, tir

C^., - - t j - j i...^A,.

R, nu erau sa-șt vînda oamenii vitele și nici sa ciștige vreun ban, că nu era vreme de coasă și de sapa”, așa incit începură slujbașii ispravnicilor să închidă oamenii să-i omoare în bătăi. „Din care pe un mort l-au dus rudele lui de peste Olt la București și l-au băgat cu carul în curtea domnească să-l arate lui Vodă Și înștiințîndu-se Vodă, a zis „Sa dea bani, ca nu-i va omorî nimenea!”

Iarna aceea a rămas de pomină, de-a numit-o românul „iarna lui Hangerh” în timpul acesta, Hussem Pașa stătea de un an de zile jntipt în iată Vidinului și nu îndrăznea să-l atace Și cînd în sfiiȘ't se hotărî să cuprindă cetatea, Pasvanogiu cu ceata iui de 8000 de oameni, puse pe fugă și risipi în toată rotunjimea zării armata de 100000 de soldați a marelui capudan-pașa

Rușinat și neîndrăznind să dea ochii cu padișohul, Cuciuc-Hussein veni prin Giurgiu la București să ceara sfat [ostului sau dragoman, acurn Domn al Țării Românești

Ce sfaturi i-o fi dat Hangerli, nu putem ști Dar se vede treaba că el fu de părere că marele amiral trebuia mai curînd mîngîiat decît sfătuit și se apucă deci să-i facă traiul dulce pe malurile aceiei Dîmbovițe, unde din vechi s-au priceput parcă oamenii întotdeauna să treacă mai mult fleccănnnd asupra necazurilor acestei vieți

Petrecheri, beții, zee feluri' ȚȚ> dar îi lipsea tnrcu lui ceva Ș; se apucă să-i zică într-o zi lui Vodă c-ar îi rnaî vesel de-ar veni și Doamna și domnițele ei și cu ju pineșeie boierilor la mesele bārboșilor tete.

Doamna Roxana îngălbeni, că era doar crescută în [arigrad și știa ce înseamnă astfel de poîтели turcești Copiii domnești erau cinci Alexandru, Mi hai și Ntcolae, tlena și Mana Cei doi dmtîi erau însurați pe vremea aceea și par a nu fr Țost în București cu părinții lor Nrcoiae era mic de tot, iar domnițele, de! erau să meargă la chefuri? Doamna se făcu bolnavă scăpă și ea de bucluc Mai rămîneau jupînesele boie-°r e rnerseră plîngînd la nevasta Voievodului lor și fat și ajutor Atunci, vorbind toți între ei, Doamna cu Domnul și jupîneseie cu bărbații lor, hotărîră ca să trimită pe postelnicul cel mare și pe cămăraș ca adune de prin mahalale muieri și circmmărese, însă să u aleagă rnaî chipeșe și mai frumoase. Și aducîndu-le u Curte le-au îmbrăcat în haine scumpe din cămara iu; Vodă, iăgăduindu-le daruri domnești, arătîndu-le ce trebuie să iacă și cum trebuie să se poarte în lumea aceea mare, necunoscută lor. „Deci la vremea mesei, zice cronicarul Dionisie, le-au poftit să șadă cu boierii, și adu-cîndu-le Vel postelnicul le-au numit că sînt cucoanele IOr arătînd: iată, aceasta e Brîncoveanca, aceasta Golească' aceasta Corneasca, aceasta Fîlpeasca, aceasta e cutare și aceasta cutare. Capudan-pașa, văzîndu-le, s-a bucurat și, șezînd toate la masă cu Vodă și cu boierii și cu turcii zicîndu-le muzicile, după ce-au mîncat s-au sculat. Ridjl cînd masa a poruncit Capudan-pașa să joace boierii cu cucoanele lor – și-au jucat, ținînd jocul pîna în searăs., Dar firește că nici jocul nici joaca nu s-au isprăvit așa. Cheful a urmat mai departe cu cina de seară-iar lăutari și iar băutură – pînă în puterea nopții, „încetînd, a zis Capudan-pașa lui Vodă să-i oprească pe una mai aleasă pentru culcare, că știe el că sînt bucureștencele iubitoare de împreunări. Și așa s-a și făcut, iar pe celelalte le-a dat la paturile agalelor. Și boierii s-au dus la casele lor, poruncind Vodă postelnicului să spuie muierilor să le îie cu voie. Iar dimineața au dăruit turcii pe muieri și le-au slobozit, socotind ca sînt cucoanele boierilor”.

Și astfel, după cum spuneam, e uneori vulpea mai tare decît leul. Dar cine, Doamne, poate ști de cîte on s-o i) întîmplat lucrurile altfel, de le-o și fost rușine și crom carilor să mai vorbească.

După cheful acesta strașnic a mai stat Cuciuc-Husseiri vreo 3-4 zile în București și a pornit apoi la Țarigrao| să se desvinovățeasca în ochii padisahului de înfrînge rea de la Vidin.

Și roata norocului a început să meargă de vale pentni bietul Vodă Hangerli și pentru mîndra dar buna lu Doamnă Roxana. Fiindcă prietenia aceasta dintre un tuM și un ghiaur trebuia să se isprăvească prost, după întotdeauna astfel de legături s-au întors spre râul știnilor.

Constantin Vodă primi de la oamenii lui din Ta care vedeau de interesele sale acolo, vestea puțin curatoare că victoria lui Pasvanoglu pusese pe Hussel într-o lumină foarte neplăcută ia Poartă șl c-ar – ^nn urmare prudent sa nu arate acestuia prea multă 11 tenie. Cum primi Vodă aceasta

scrisoare trimise pe P1”,- ajta la Țarigrad, invinuind pe Cuciuc-Hussein de nferderea Vidmului.

Lucrurile se întoarseră însă altfel de cum nădăjduse Marele capudan-pașa, cel ce nesocotea cinstea îneselor bucureștene, avea o soție – una din multele iale cadîne – care era favorita sultanului. De aceea crezuse turcul că dacă-și vînduse el nevasta și cinstea îm-năratului, apoi puteau prea bine gruaurii de boieri români jgg.j vîndă lui nevestele și cinstea lor.

Cadîna aceasta, fiind în secretele zeilor, afla despre scrisoarea de învinuire a lui Hangerli și o descoperi soțului ei. Acesta, la rîndul lui, pîrî pe Domnul Munteniei la Poartă c-ar fi avut tainice înțelegeri cu Pasvanoglu, ceea ce era o minciună, și că jefuia țara, ceea ce era adevărat Dar și jafurile acestea erau, în mare parte, făcute doar tocmai în interesul armatelor otomane. Oricum o fi, turcul fu crezut și creștinul nu. Către sfîrșitul toamnei lui 1799, un capugiu împărătesc întovărășit de un harap, porni din Stambul spre București cu firman de la Poartă în care stătea culcata, cu rotundul lor scris de la dreapta la stîngă, sentința de moarte a Domnului Țării Românești.

Din Chronograful lui Dionisie Eclisiarhul aflăm un lucru foarte interesant, pe care nu i-am fi știut din aită parte și care este o prețioasă contribuțiune la istoria vieții și a obiceiurilor din trecut. Cică Domnii din țările noastre țineau pe la hanurile tuturor drumurilor ce duceau la Țarigrad „hangii turci, cu lefuri grase, care ispiteau pe cei care trec de la Stambul la București sau la Iași, și dacă dovedesc ca merg ia Vodă cu poruncă ori de bine on de rău, cu marc grăbire se duc înainte și spun iui Vodă ca să se păzească și iau bacșișuri mari”.

Se vede că acest capugiu, care venea cu porunca dc-a omorî de Hangerli, cunoștea acest obicei, deoarece el nu trase peste noapte în gazdă la nici un han, ci numai „din conac în conac mergea cu grăbire și nu spunea nimănui unde nierge și cu ce treabă este trimes”.

Ajuns la București, trase la hanul Beiiicului și rămase acojo trei zile, spunînd că vrea să se odihnească fiindcă da'arc cale lungă de făcut, în ziua a patra încalecă, luînd l°a!” cu el numai pe un „harap buzat, mare și groaznic cnip” șj 0 întinse drept în Curtea Domnească, cerînd să pe Vodă. Hangerli era în baie. Vel postelnicul, M 90 care-și avea intrările oriunde, merse de-i spuse că a venit un turc, „care vrea sa vorbească cu M^na Sa din gură cuvînt de taină de la dragomanul de la Țarigrad” „Lasa-l să vie”, a zis Vodă.

Dar postelnicul răspunse:

— Ba să-i spunem ca eșU IWăna Ta bolnav, ca are cu el și un harap groaznic” „Ei!”, zise Vodă, „așa au obicei capugni ăștia de iau cu ei cîte un om groaznic pentru mîndrie Lasă-l să vie, să vedem ce-mi va spune de la dragoman”

Domnul ieși din baie, se usca, se îmbracă și trecu în iatac Acolo îl primi pe capugm, care, mtrînd, își iăcu obișnuita închinăciune cu mina, după obiceiul turcesc Hangerh îi răspunse la fel și l pofti să se așeze „Și au șezut în pat pe saltea lingă Vodă, iar harapul a șezut Ungă ușa, pe laviță sau pe scaun” Nu erau în iatacul Domnului în aiară de ei trei decît numai marele postelnic, un cafegiu și un ciubucgiu, acești doi din urmă cu trebile loi, sa toarne cafea și sa aprindă cmbucunle Și au început sa vorbească împreună Vodă cu capugml despre trebile îm părătești și cîte toate, ca și cum ar fi fost vechi prieteni Inșă Hangerh tot trăgea cu coada ochiului la harapul cel buzat și de la o vreme miră spaima în el Chemîndu-l pe postelnic, ii spuse pe franțuzește sa aducă cîțiva ciohodan de pază în odaie Postelnicul se închină și ieși Ciubucgiul și cafegiul erau plecați și ei, că și isprăviseră slujbele

Râmași numai ei trei în odaie, turcul iăcu un iem harapului, care scotînd un laț din sîn, U aruncă lui Vodă după gît și l trase puternic cu amîndouă mîmile de pe pa la pămînt Cum se prinde un cîine Apoi îi sări în spinare și cu un caut îl înjunghie în pîntee Hangerh era un vornic, cu lațul de gît și cu cuțitul în burtă, se zbătea și lupta Atunci se sculă în sîksit și turcul de pe pat ș slobози amîndouă pistoalele în pieptul bietului Vodă, care într-o ultimă zvîreohre își dote duhul

La auzul detunăturilor, cîhodaru lui Vodă c'ăd năvala în iatacul domnesc, dar de pe pragul ușii fura oprîți de capugiu, care ridicînd mîna în sus le strigă „Dur, bre, firman/23 „Șl dac-au auzit de firman au stătut cu toți, n-au ifl drăzmt să iacă nimic”, Să fi fost o sută de oameni acoSo, unul nu s-ar mișcat în iața turcului și a arapului

Era în 1799.

Pe loc, acolo harapul a tăiat capul Domnului, care „~ zvîrco'ea încă viu pe podea, lăvalmdu-se în sînge”- ca un pui de găină cînd i se taie gîtul în coteț. Apoi i-a legat ștreangul de picioare și i-a tras trupul pe scări, jos în curte. Dezbraeîndu-l de haine – după ce i-a furat ceasul, inelele și banii – l-a lăsat în cămașă, acolo, sa-l vadă lumea, strigînd în gura mare ca să-! audă toți: „Iată cn'nele cei ce-a mîncat raiaua împăratului”.

Se adunaseră în curte boierii, slujbașii, văduvele și prostimea, să vadă pe cel care, mai ieri, spusese. „Să dea bani și nu-i va omorî nimeni”.

Pe Doamna Roxana, care din odăile ei auzise toate, o cuprinse ca un fel de nebunie, țipa, uria, plîngea și alerga după copiii ei să-i sîringă laolaltă, de teamă să nu-i omoare și pe ei. Cînd se adunară împreună, ea cu micul Nicolae și cu domnițele Elena și Mana, înspăimîntați și zăpăciți, se apucară sa sară cu toții pe ferestrele care dă de a u în grădină și de-acolo o apucară razna înainte undeva, oriunde, numai sa scape de spaima morții

Capugm! trimise după ele să h se spună să vie îndărăt ca nu are poruncă să le facă vreun rău Fură găsite ascunse, nu se șfie unde, în casa vreunui boier, și aduse înapoi la Curte Acolo, în iatacul Doamnei, se petrecu un lucru mai grozav parca decit însuși omorul lui Vodă

Animalul cel de arap deschise deodată ușa, ținînd în rîmni o tavă pe care era așezdt capul însîngerat al ucisului Voievod și, pîimbînd-o pe sub nasul Doamnei și a domni țelor, o așeză apoi pe masă, z;cînd „Iată capul bărbatului tău!”

Doamna Roxana căzu leșinată în mijlocul odăii, fetele țipau, copilul plîngea

Harapul ridică din nou tava de pe masă și luînd capul în altă odaie, îl jupui de piele, îl spală de sînge și i umplu cu bumbac, pentru a-l duce curat la Stambul, unde suilanu! trebuia să-3 recunoască întii pînă să răsplătească pe credincioasa lui slugă

Tiupul rămase în curte încă 7 ceasuri, așa cum era g°_l și sîngerînd. Se spune chiar că „un ticălos de român, 'ript de plaia văcărituiui” i-ar fi aruncat o para, zi cînd?Na, satură-te de bani!” bani, Capugjul ar fi vrut să facă în mijlocui curții un rug 5' sa ardă trupul acestui nenorocit Voievod, dar boierii 56 rugară de el să-i Sase să-l îngroape. Cererea fiind înființată, nu din îndurare, ci din pricina pungilor de vărsate de Doamnă, înmormîntarea avu loc cîteva „e mai tîrziu – după plecarea turcului și a arapului – în biserica Sfîntul Spindon Nou de pe Podul Șerban

Urmele Doamnei Roxana se pierd... acolo, în Ț^ . Dul acela de unde le venea fanarioților toată mărirea lțJ1 dar și toate nenorocirile. Iar pe Domnița ei Măria o vom mai întîlm, căci ea va fi soția lui Grigore al IV-lea Ghica primul Domn pămîntean de după 1821.

În primăvara anului 1807 – pe cînd era Moldova ocupată de ruși – a mai domnit timp de două luni un anume Alexandru Hangerh, a cărui înnașire nu este stabilită. Unii îl cred fiul lui Constantin Vodă, alții frate. După tradiția familiei, el era varul acestuia. Fusesse și el, înainte de domnie dragomanul Porții și este una din acele rare avertisări care, în loc să cumpere scaunul Țării Moldovei, fu plătit de turci pentru a-l ocupa. Drept mulțumire, el trecu trup și suflet din partea rușilor, refugiu. Mdu-se, după două luni de domnie, în Ucraina. După tradițiile familiei, el s-ar fi retras mai tîrziu la Varșovia, unde-si clădi „o frumoasă casă de lemn”. Acolo, un foc îi distruse locuința, flăcările mistuind dicționarul său greco-turc, despre care se știe și din alte izvoare că a existat. Cu o nemaipomenită răbdare, el se apucă să-l lucreze din nou, în întregime, dîndu-l tiparului cîțiva ani mai tîrziu.

Nevasta lui a fost domnita Smaranda, fiica lui Grigore

Vodă Callimachi și a Doamnei Ileana. Despre aceasta efemeră Doamnă Smaranda nu se știe nimic. Din Polonia, ei par a fi trecut mai tîrziu în Germania, unde în tot cazul unul din fiii lor s-a naturalizat supus neamț – așa încît neamul acesta de greci s-a pierdut apoi în acea străinătate. În caleidoscopul figurilor fanariote se arata un Domn peste care nu se poate trece fără a putea fi învinuit de nedreptate față de umbra unui Voievod, care aproape n-a fost Voievod și despre care nici nu știm măcar dacă a avut

1 l o Doamnă E acel Manolachi Rosetti-Giam, care a domn'1 o dată în Muntenia, o dată în Moldova și niciodată în nici una din amîndoua țări

Ba mai mult decît atît Cronicarul moldovean ManOr, lachi Draghici ne spune ca Manole Rosetti, Domnul M°J' dovei din 1788, era un boier de țara din Fălciu, cu totu altul decît Manole Giaru, Domnul Munteniei din 1770, carl era gre*- din Fanar '

H8

Dar Drăghici se înșeală. Giani și Rosetti au fost una Aceeași persoană, a cărei poveste pe scurt este urma. A fost odată un popă în Fanar, Ion, care avea un nume o o"tografie înfinit de variată: Tani, Zani, Zanetto, reanet, Giani. Înserat cu Eufrosina Rosetti, strâncpoata l.s Antonie Vodă Ruset, el avu patru feciori, care se sim-firă din pricina străbunului mamei ior, mai boieri decît toți' boierii Fanarului. Lordachi, Lascarachi, Manolachi ci A n tio h începură de tineri să răscolească Stambulul pentru a ajunge să însemne și ei ceva în viața cea mare a grecilor constantinopo titani. De altfel, lordachi Geanatul, cel mai mare din băieți, era cumnatul vestitului Stavrachis, prin mijlocirea căruia ajunsese a fi omul de încredere al lui Constantin Vodă Racoviță și mai tîrziu al dragomanului Nicolachi Suțu. El și cu frații lui trecură deseori Dunărea pentru a se căftăm și a se procopsi în Moldova sau în Țara Românească și-i întiimm de prin 1753 încoace cu boierii mari la Iași și la București, întotdeauna m ceartă cu boierii băștinași și huliți de cronicari

Manolachi vine întia dată în Moldova în anul 1755, sub Constantin Racoviță, care-l face serdar în 1759 e ia Ța n grad, om de încredere al baș-capuchihaiei Nicolae Suțu, cu care vine la Iași, în 1761, cu ocazia înscăunării iui Gngore Vodă Cailimachi îl mai întiimm, capuchihaie el însuși, sub diferiți Domni, ba la Constantmopol, ba la București, unde-l aduce Gngore Vodă Ghica

Numit de acesta din urmă, pe cînd era Domnul Munteniei, ban al Craiovei, fuga lui Ghica la ruși (în 1770) îi înlesnește ambițiosului grec urcarea în scaunul domnesc. Turcii îi numesc Domn al Munteniei, dîndu-i mîna liberă să-și ocupe singur scaunul, dacă poate în iunie 1770, ajutat de cîteva regimente otomane, el trece Oltul și intră în curînd în capitala sa, pe care rușii, foarte puțin nume [oși, o părăsesc în grabă. Dar cîteva zile mai

tîrziu, iritorși cu forțe proaspete ei alungă dincolo de Dunăre pe noul Voievod, care nici n-avusese vreme să se înscăuneze. [n lujje Manolachi Giani trece din nou Dunărea la giu, intră a doua oară în București și este „procla-Domn” de către turcii care-l întovărășeau, în august Coșcoviții îl alungă peste Olt, în octombrie încearcă un J\u176?^ atac al Bucureștilor care nu-i reușește, și în sîir-J1(jn noiembrie este nevoit să fugă în Ardeal pentru a n prins de armatele rusești care pătrunseseră în Olte-aFugar prin Banat, trece Dunărea pe la Belgrad și i „nHp turcii U țin patru ani de zile, pîna merge la Nicopole. Unde (tm)(tm)m, ^l dnd crezu bietuj la încheierea pacu din l „ u fi it să.și capete domnia M8(tm)11 X°dL^ Cta numește Domn în M -

Mă no li Vodă că va putea în srș lui în chip definitiv, Poarta numește Domn în Muntenia ilanti i în Moldova pe Grigore GhiCmauun vw^”,_.

Lui în chip definitiv, Poarta numește uomn m '-lu,,^,,^ pe Alexandru Ipsilanti și în Moldova pe Grigore Ghica (fostul fugar, impus de împărăteasa Ecaterina). Gianj se agită, intriga și reușește numai să fie surghiunit în insula Naxos.

Întors la Constantmopol, după cîțiva ani de exil, Mano-lachi Giam găsește că e mai cuminte să-și ducă batrîne-țele în tihnă și chiar în sărăcie decît să umble după niște marin care cînd nu duc la surghiun, duc la spînzuiă toare Dar o ciudată soarta făcu din el a doua oară un Domn, împotriva voinței lui, și tot atît de ne norocos ca și intîia data în 1788, în timpul noului război ruso-turc, Moldova fund ocupata de trupele lui Suvorov și Poarta „nevoind a-și pierde drepturile asupra acestei provincii”, căută un om care să fie numit Domn al Moldovei numai pentru timpul cît țara aceasta va fi ocupată, își aminti atunci de

Manolachi Giam, care cu 18 ani înainte mai fusese Voie vodul fără scaun al unei țari încăpute pe mîna dușmanului.

Noul Voievod fu trimis la Galați pentru a apăra orașul împotriva rușilor însă ajuns acolo, Manolachi Giam, care era un om cu experiența războiului, găsi o garnizoani turcească extrem de slabă, menită să se lupte cu armata lui Rumeanțev, care aștepta, numeroasă, momentul cîefi da atacul Bătrînul Voievod, pncepînd ca, pe de o parte nu va urca nici de data aceasta treptele scaunului domnesc, iar vazînd, pe de altă parte, că Galații sînt pierduți, se hotărî să treacă în tabăra rusească, unde cel puțin putea fi sigur de stabilitatea capului de pe umerii săi. Într-o noapte întunecoasă deci, întovărășit de cîțiva prieteni, trecu în tabăra lui Rumeanțev, care-l primi cu indulgența impusa de împrejurări trirnițindu-l la Herson, unde tra dintr-o pensie de (5000 de ruble pe an, pîna în ziua cînd.

Dar nu mai știm nimic de el. O îi murit acolo. L!

Povestea aceasta, fără Doamnă și fără domnițe, n-4f nimic a face cu cartea de față. Dar ea umple un gol djf istoria românilor, căci figura acestui quasi-voievod?' mănesc pîna acurn destul de enigmatică și, în tot caz*' nu fusese măcar schițată de istoricii noștri rin o mie șapte sute treizeci și șase sau șapte, între Arnăut-chioi și Buiuc-Dcre, se îngrămădeau în Bosfor caice împodobite cu flori, iar de-a lungul malului mergeau pe drum, călări, numai beizadele și ipsilotati în casa dragomanului Alexandru Ghica era nuntă mare Se manta fiica lui, Ecatenna, cu Dumitru Gheorghiiades, zis Iorgulescu, zis Sulgearoglu Tot ce avea Fanarul mai de soi – blazoane făurite, vechi de nici o sută de am – se adunase împreuna la zaiafet Erau acolo de față patriarhul din Constantinopol, logofătul Patnar hiei și soli ai regelui Suediei, mama miresei, Elena, tată Alexandru și bunica Ruxanda, vestită fiică a lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, care, bătrînă dar încă sănătoasă, mergea de ici, colo prin casă, împodobind mireasa și primind musafirii.

Un document, unic în felul său, ne-a păstrat „o cuvîntare de nuntă” ținută de Grigorașcu Ghica, fratele mi-resii, în fața acestei simandicoase adunări Acest Grigorașcu e viitorul Grigore Vodă a! Moldovei, cel care a luptat pentru păstrarea Bucovinei și și-a pierdut capul sub securea călăului turc

Cuconul Grigorașcu a vorbit aproape un ceas și și-a împărțit discursul pe categorii de laude în cinstea musa tirilor și a rudelor Era amestit el însuși de atîta ighe jnonicon. Numai vorbe pentru a proslăvi, întîi pe înaltele tete bisericești și pe solii Suediei (afiați desigur din în- „tnplare în Constantinopol): apoi pe Voievozii Munteniei

Ș^ Moldovei care erau, cel dintîi, Constantin Mavrocordat, Varul miresii, și cel de al doilea, Grigore Ghica, unchiul

1 Uratele tatălui), al treilea pe bunica Ruxanda „care ca

Juține din mamele acestei capitale (Țarigradul), s-a în-,rectnicit să aibă tată, frați, fii și nepoți Domni”. Urmează rînd Alexandru Ghica dragomanul, tatăl miresei și al

V|ntătorului, căruia Grigorașcu îi dorește „să-1 ție Dumîn nsce și să-i dăruiască viața sănătoasă ^ nezeu mereu m pace și s laurechile noashe, Me lungă”, ceea ce suna atît de tras ^ va ^^ f l°r „T Hrumn *cT tC alți fanariot”. Pe uf,4 lui capul de pe umeri, ^^^^ d^ neamun YestUel” vin laudele m ciu&i-ca „ Tr,tn”,i sînt în aceasta euvîn- ,1 a tuturor rudelor de ta^a *°epjtul de pilda „Cinstita tare și cuvinte irumoase f yeselă și strălucitoare este nunta și Pftul n^p,nl tul cînd urează el mmlor 6Ste U(tm) tr.cita pînă la adînc, bătrînețe, lor și tuturor în veacuri viitoare^ mu_t^^itno tuturor GhiculeGh.cu.est.or MV de aeeșt, do, ba,eț,, ea a mă, avut Ș, două fete, pe Eulrosma ș, pe Smara.arasda i”ca lui Dumitru Această din „(tm)a „ (tm)manta pe la vîr* a avea copu mulți „ n țul el va cu HanTescută măritat domni în cunnd dPatoreȘte în bun „ni cea din urma, domnia ceea iăcu tot ce-i stătu m putmța intrigilor lui Constantin „a 18 octombrie 1777 capul lui Ghica se rostogolea pe rleaua beilicului din Iași și la 24 noiembrie aceiași an

P° jVloruzi în capitala Moldovei, noaptea, fără alai, înrărâșit numai de cumnații săi lorgu și Costachi Sultos r0glu „de-au mers ei drept la Curte și a șăzut Vodă în

^daia beizadelei Dumitru”,- adică în odaia vărului său

°rirnar, nul decapitatului Voievod, despre care trebuie

Pbănuim că nu știa partea de vină ce purta Moruzi la 'moartea tatălui său _ ^ data sa urce scările mărim, iar Doamnele rămîneau pe

Doamna Srnaragda, cu toți copiii ei, rămăsese la Con stantmopol fiindcă era un obicei ca atunci cînd domnule veneau mai repede decît era de așteptat, Voievozii porneau acasă pentru a face cumpărături și a încheia gospodăria Totuși o luna mai tîrziu zi cu zi, la 24 decembrie, sosi și Doamna cu copm ei și cu tot avutul Domnului, „trăgînd de-a dreptul la Curtea Domneasca și însoțită fund de fra tele Domniei Sale, postelnicul lordachi”

După ce se dezmetici de drum, petrecînd cu toții Cra cmnul împreună, abia atunci, a patra zi după sosirea ei, se făcură în Iași serbările de încununare a Domnului, care ținuse deci sa și aibă soția lînga e! înainte de a se urca cu alai în scaunul Moldovei „Cu muzici cu băuturi cu toate decorațiile de piept” zice un martor ocular Ca radja, „se făcură serbările, după obicei'

Pe cînd în București Curtea Domnească era demult

O ruină printre zidurile căreia cintau cucuvaiele și se adăposteau haimanalele orașului, la Iași dimpotrivă ea era încă întreagă și de trei ort mai mare decît p astăzi

Palatul Culturii, cel clădit pe temelilei acelei Curți Fiindcă

P& lingă corpul principal unde locuiau Voievozii și care era cel al palatului de azi, mai erau două aripi perpendi culare pe ci, care se prelungeau pînă la Lhța Mare im preunate amîndouă printr-o altă clădire de a lungul stra ^J1” m mijlocul căreia venea poarta de intrare Astfel, Burtea alcătuia un mare pătrat cu o ogradă la mijloc <*vind poarta m față, locuința Domnului în îund șt doua dr | pi care adăposteau, cea din stînga pe curteni și pe slugi ț1, cea din dreapta oastea Voievodului, care era și oastea

1 oldovei întregi, multă puțină cît era, mai mult puțină ec't multă alcătuită din greci arnăuți și turci.

Clădirea din fund locuiau jos, beizadelele cu dascălii diac” și cu perdagm iar sus Vodă, Doamna și ntțele Apartamentele lor erau despărțite prin sala din mijlocul clădim care venea deasupra scării l pe i căreia cafaziil, î ti dreap.

T, rum am ace)- tronului cum

Cea ,, scaunul Domnului, căreia tia uie Cu posta\par tiePhtsubunbaldacmn t”,i rtlSllta m

—,, scauii”- cestel „°inta camere mân alte doua ,, un(L ^

DIVa?ăUce^u Judecățile cel, nul mai olane

—te caiazun erau doua sfeșnice mari de argint, de acele aCe nicior ca la biserici, în care ardeau seara lumînan Pe Le de ceară albă, grija mucăntului îund data în scama ^daliilor și a copiilor de casa împrejurul pereților, ca P cețelalte odăi, erau divanele joase pe care stăteau bei 1 delele și domnițele precum și cîteva măsuțe cu lumînan 7'iseu în sfeșnice de alama și cu mucarnițe pentru tăiatul

—/-urilor

—”„^ ib a intra în acest sanctuar tami

^ încruc caj cu brațul l,ar

Ai-” ni p. Rj ta r și p,na m lundu ou., v de a ț'i^K'de^-ț-T,

de

Cina așa viața uneon părătesc Polta poazmc ș> urîc,os milu,. Pntru a sngun nasului, să ,, mte ciactr ca i ochn cum se ailau hi pe vîriul ' w obișnui divâmți slugile,-a era este și trebuie juu leit: uc iiiii”, – vunța de-a privi drept u. „-”., \par la țfîmă și cu celălalt la slanina ca u zaiate u

Se mai zice despre acelaș Vot ^^ doua rln

Avanului adăogise, pe Imga ciubuc duri de cătui pe care le plimbau perdagiii prin odaie, dr, zînd în ele chihlimbar și iarbă mare, pentru a acoper. Astfel mirosul pe care turburările trupești ale lui Vodă răspîndeau împrejurul său.

Se zice... Se zic multe. Sigur e că Domnul acesta n-a iost atît de rău cum l-a iăcuî lumea și chiar strănepotul său Dumitru C. Moruzi, autorul frumosului roman înstrăinații. De fapt avea un cuget drept și în timpul domniei sale de cinci ani a făcut un lucru prea frumos. Pentru a veni în ajutorul podgorenilor și cîrciumarilor moldoveni i el a oprit importul rachiului din Polonia. Iar cînd rege leșilor s-a plîns de lucrul acesta la Poartă, Moruzi a răspuns vizirului că, pe lingă faptul ca boierii moldoveni ' au băgat mulți bani în facerea velnițelor și dacă n-ar | împiedica importul rachiului din Polonia, ei s-ar ruina dar că, în afară de aceasta, rachiul din Polonia fiind mai1 ieftin, țărani ar bea mai mult, ceea ce le-ar strica sări; tatea și i-ar face nedcstoimci la munca Se mai zise (asemenea că, înșelat fund de boieri, a judecat odată strîm o pricina a unor săteni Aceștia i-ar îi ieșit cu jalba în' proțap, tînguindu-se de nedreptatea ce li s a făcut „Bine”, le-ar îi zis Vodă, „o să adun chiar acunl Divanul din nou, dar de nu va ii cum spuneți voi o să vi ajungă capetele

unde va stau picioarele Vă învoiți^” „Sfintă sa-ți fie vorba, Mâna Ta”,
răspunseră ei Judecînd pricina a doua oară, dreptatea țăranilor ieși la iveală
Iar Vodă, neputînd strica notărilor ce dăduse mîii și pe care o întărise cu
pecetea sa, dăruî sătenilor doua moșii de-ale sale, iăcîndu-le hrisoave de
veșnica stăpînire Apoi, ieșind din Divan, se trăgea, bietul, de barba și zicea pe
grecește „Trava, Moruzi trava”, adscă trage

Moruzi, trage

Oncît de ciacir s-o îi uitat el, se vede lămurit, după cele arătate, ca era
un om de isprava, ramînînd în sarcina lui moartea unchiului Gngore Ghica, la
care a ajutat ci pînle sale dar pe care e de presupus ca n ar fi vrut sa-' vadă
chiar cu capul tăiat

Crima de căpetenie ce s-a pus în sarcina acestui Voi° vod este omorul
celor doi boieri, Bogdan și Cuza, dtf acesta s-a făcut în urma unei hotărîri
judecătorești dat” în Divanul Domnesc de către veliții boieri și înaltul &L{

Se trecuseră demult vremurile cînd Domnii își o”101”3!

Boierii fără judecată, iar aceștia se făcuseră vinovați fi trădare față de
împărăția turcească, suzerana Moldo^ fără a mai socoti faptul că Manolachi
Bogdan rîv^” roana țării, ceea ce era o trădare și față de Voievodul c°, dq altfel
boierii aceștia sînt tot acei pe care i-am 5 ai întîlnit cu un an în urmă,
conspirînd împotriva lui Gngore Vodă Ghica.

Acest Manolachi Bogdan, vei vornic, era fiul marelui logofăt Ion Bogdan
și al uneia din domnițele lui Vodă Racoviță. Bunica-sa Ruxanda, soția
hatmanului Lupu Bogdan, fusese și ea domniță, fiica lui Constantin Vodă
Cante-mir'și a Roxanei Gane. I se păru lui Manolachi că acest jghernonicon îl
îndreptățește a urca treptele tronului țării sale, curățîndu-l astfel de
luminateie fețe fanarioto, dragi moldovenilor ca sarea în ochi. Aceeași ambiție
și dorință o avusese și Pîrscovanu în Țara Românească. Dar înalta poartă din
Stambui altfel judeca lucrurile, avînd socotelile ei care nu se potriveau cu ale
boierilor de la noi

Complotul moldovenilor nu izbuti Vel vornicul Manolachi Bogdan și biv
vel spătarul Ion Cuza fură ridicați înfr-o zi dm casele lor și băgați la „beciurile
de jos ale Curții” Dărmănescu și Rosetti-Bălănescu, fugarii din 1777, fură
opriți la isprăvnicie, iar căminarul Manolachi Romano scapă ca prin urechile
acului, trecînd granița la aus-ineci

Stihurile lui Enachi Kogalniceanu cu privire la această dramă, deși prea
cunoscute, sînt însă uneori atît de sugestive, încît împrăștierea lor, pe
alocurea, nu strică De pildă prinderea lui Bogdan.

Manolachi Bogdan, singurul din conspiratori care fu pus în fiare, nu
ceruse nicăieri și nimănui în scris ca sa lie numit Domn în locui lui Moruzi O
fi avut el alte mij loace de-a face această cerere Ca atare crezu ca arătînd
„piesele justificative”, va fi iertat de pedeapsă Et ceru deci gîzilor săi să i se
aducă hîrțile de acasă

Este și suretui scris – de pe arzul care-am scris'1-'

În casă pus pe pat – sub postav, Ungă macat, Cu șiret șt țintuit – așezat
cu chibzuiala.

Și pentru ca toți să creadă – aduceți-l voi sâ-l vadă.

Dar rezultatul acestei cereri fu că, suretul odată găsit

Qtl k

SUD postavul patului, lîngă macat, oamenii lui Vodă 'apucară să-i
pecetluiască lucrările, Yrm'nd apoi judecata cea mare, Bogdan, adus în fața,'
vodă, a mitropolitului și a boierilor adunați, nu găsi

Ue cuvinte de apărare decît:

— Fie-ți mită de-a mea casă, De săraca jupincasă, De ticăloșii copii, Ca rămin ca vai de ii!

La această cerere de îndurare, Vodă Constantin AViru? răspunse ulozoiînd:

Cangrena ce s-a născut – iată veche s-a făcut Și-a do hindi t carne rea – cade de nu s-ar tăia Nu se poate vindeca – că pînă jos va strica, Vă ta ml nd și p re ceilalți

Așadar, „cînd fu vineri seară” ~ august, în 13 zile 1778 – chemă Vodă pe vel armașul Manolachi Balș, porun-cmdu-i sa taie pe osîndiții boieri Cuza și Bogdan. Dar bietul arroas, om tînăr și milos, începu să tremure, pier. Zîndu-și graiul, ceea ce iniurie grozav pe ciacîrul Domn, care-i răcni mîmos „Tu nu ești de armășie Și ndată l-au dat ajară fund slab tare la lire” jăcîndu-l de rea ocară

Tnmise deci după căpitanul Pavel Soroceanu, pe caie, pentru a l hotări sa îplinească porunca domneasca și a Divanului, îl imbătară cu „hohrcă” trimitîndu l la miezul nopții sa taie boierit, acolo, în beciul Curții Mai cu rînduiala decît în vremurile trecute, se coborî în închisoare și duhovnicul „cu mohîtelmcul și patrafirul” de mărturisi și griji pe cei care stăteau sa moară jVVanolachi Bogdan, resemnat pîecîndu și capul, ii zise gelatului „Fă ți porunca ce-ai luat” Dar pe Cuza, căruia h clocotea sîngele vieții în trup, îl cuprinse o răscoală sufletească și aruncîndu se vitejește asupra gidelui, începu sa se ia cu el la bătaie

Dar cum putu ca să scape – fundu-i sabia

Si plinînd mina gelatul intn lui i-a tăiat capul

Și-așa singsle~i țișnea și trupul i se sălta

Atunci vâzînd Bogdan îndată a strigat „Amarf

Zicînd „baș-căpitane nu mă năcăji \u259?ră cale și te rog, deodată

Să~mt iau căzuta plată”

Xu bine isprăvise vorbele acestea, ca-i zbură și 1U capul pe podea, luînd oamenii trupurile de le mgropafa atunci, noaptea, în taină, sub pnchorul bisericii Sf N^ lae Domnesc Iar capetele puse în țepe fură ținuite ' l poaita cea mare a Curții, să le vadă toți

Se vede din această povestire că Doamna bule să fi fost o femeie miloasă, deoarece Kogăiniceanu. „o =;p eîndea „să alerge la Vodă, pe Bogdan să-1 scoată”.

,> P^j „-11~ în *° * *-* în tot cazul, ea a fost soțului ei o vrednică tovarășă care, nd n'° s'ea et'che*3 să stea după gratiile cafazului, flebuie să fi știut să-și alinte bărbatul și copiii, judecînd după felul ei darnic de a se purta cu jupînesele boierilor.

Banul Constantin Caradja, autorul acelor prețioase pfetneride din care cunoaștem atîtea interesante ama-nunie ale vieții boierilor de atunci, avea o deosebită venerație pentru această Doamnă. El ne arată ca în octombrie 1779 – doi ani deci după sosirea Moruzeștilor la Iași _ însurîndu-se cu „preaiubita mea Ralîta Ghica” – a avut ca nași la cununie pe Constantin Vodă și pe Doamna Smarag'da, care n-au catadixit firește să meargă ei înșiși la biserică, trimițînd pe alți boieri să-i înlocuiască dar care j-a primii frumos „pe mire și pe mireasă” în odaia cu ca-fazuri, dîndu-le mîna la sărutat și domneasca lor binccu-vîntare.

Un an mai tîrziu, în septembrie 1780, fina Doamnei îm-bolnăse de friguri, aceasta îi trimise „o piele de rîs căptușită cu catifea și stofe de rochii” în timpul acestei domnii, Doamna Smaragda avu fericirea să mărite pe fata ei mai mare, Sultana, după „dumnealui vel agă Scarlat Sturza”; iar că felul de a-și crește odraslele nu era chiar așa de grozav de strîns după cum credea strănepotul ei Dumitru Moruzi, o dovedește faptul că în primăvara anului

1780 întîmpinăm pe una din Domnițele sale nemăritate, pe Catrina, făcînd fără părinți (dar cu sora Sultana), o plimbare pe la mînaștirile Moldovei, ascultînd la Neamț în chilia sa pe preacuviosul părinte stareț Paisie vorbind despre Dumnezeu și despre reformele introduse de el în acea mînaștere.

O ceartă ivită între consulul rus Lascarov și Constantin Vodă Moruzi, aduse mazilirea acestuia, căci intrăm în trista perioadă a istoriei românilor cînd începură mosco yții sa se amestece atît de mult în trebile țarilor noastre, 'ncit aveau acuma pe cap doi stapîni, pe padișahul din și pe țarul din Petrograd, voința acestuia din ă trâmnd deseori mai greu în cumpănă decît a celui dinții. S f

În mai 1782 porniră deci cu toții, Vodă, Doamna, beiza-v! eș' domnițele, înapoi la Constantinopol. În locul lor n'ră Alexandru Mavrocordat și Doamnă-sa Mărioara, ea fată a lui Vodă Ion Callimachi despre care am în parte paraștirea nimănui, nici a Doamnei și nici a beizadelești trimis la Tenedos un icioglan al palatului și, „urAju-j într-un caiac din ostrov, l-au adus de-a dreptul locuința lui. Iar Doamna a dat slăvitului Reșid-Efendi ^je de florini gingirii și greu l-au hotărît să-i priîn nesfârșitele intrigi ale grecilor '- „Xi-i-i țj-^p^i din Fanar, atît de

/T.ifVă'rti Yntrcei pentru a le depăna încîlcite incit ar ^. ^^ 'ploios – a fost arnesfe.

Ceea ce n-ar ii a sta z de n Munteniei N,culae cat în mazilirea înapoierea lui Moruzi în casa lui de la Arnăut-Chioi fost într-o joi, 22 martie, a anului 1788.

J Lunj, l mai a^ aceluiași an – după 5 săptămîni – p^amilostivul Domn de Dumnezeu păzit, Constantin

Wuzl Voievod, își dădea obștescul sfîrșit, de moarte

Ispraznncă, din pricina adîncii întristări care i se pricifllise aflînd prinsoarea la austrieci a preaslăvitului Ale- ' Vodă Ipsilanti, cumnatul după sora-sa Doamna

Lcate rina”.

Ar fi prea frumos! Dar mai trebuie adăugat la această adîncă întristare” faptul că omului acesta, întors bolnav în surghiun, i-a fost dat să vadă cele mai mari ncnoro-;]li tocmai cînd credea că a scăpat de ele. Casa fugarului kjmnat a fost pecetluită și devastată, iar soră-sa, Doamna i na, iu^LU.

Af.u:npia insula Te ne do s din /}r^pememnOn... Elena UUse Aga 'avea acesta atunci încă la fu trimis în suighiun, cea din fața ruinelor m intuia,- -

Agamemnon... slabă mîngiTroiei... Paris și Elena JJ h se Aga ^^ îndt. ^ iere. Cu acest prilej, ^nuMu a)uj Qiartă aproape partea ce-c, fi „(tm)t o c țin L/g_ meridele sale, c a ruga s itrașcu? să nu

Ș1 pe iubitele beizadele Alexanaru, ^ întoarcerea cumva să dea vreo jalba la mpa lui; căci fiind bărbat '„trepte nu de'vereme ce, neavind mc io a se drept, pentru a face P ac, re fear Doamna Sm ragda să ceara iertare rghiunit pe ne-Nicolae Vodă Mă „ la Țarigrad, jura so-[va asculta să-și scoată ne la toate tu lui ei numa^ din surghiun trimitea

=Sr; = „fi{?;^! ”tJri”: äfflis^sjsSr1 „„„„* ternei Și trecură ăst el șase am.

Ghica. „Plecînd dm Constantinopo ^^ Smaragda îi care caterina, împreună cu fiul ei Constantin – care se jjau amîndoi la Țarigrad – fură prinși, ferecați în lan-jri și închiși la cuptorul de la agia Bostangiilor, închinarea din care ieșea deseori făină măcinată din trupuri menești. Trebuie spus că, după șase ani de exil, a senej lucruri pot face șir se rupă o artera mai subțiată de război, la v

/l tllit;y. ^.

În primăvara anului 1788 se pregăteau luh_h u^

— ^omanul care te stătea în gît. Pentru mima unui om bolnav!

Patru ani mai tîrziu, beizade Alexandru era Domn al totimp=^^

Doamna Smaragda rămase însă la Constantinopol, îm-”euna cu celălalt fiu al ei, beizadea Dumitrachi. Acolai petrecu anii unor bătrînețe care nu fură adinei. O aprasnică boală, cancerul, o făcu să pătimească groaz-c timp de cîteva luni, țintuită în pat, pînă se sfîrși în Jreri mtr-o zi de sîmbătă, la 2 iunie 1805. Panegericul ca Allah să îndrepte cu izb^m^a sacrificiilor l Do.m, med, se sîătuiरा cirmuitoru ca i luL Atunc, se elene-ce milostiviri s-ar putea ace r p jd. Ere”, r,dică în picioare, dm sfatal acelar ^ ^ om înțelept și drept, și spuse cir [ăcut(și trebuie să ne căim de greșelile pe., „ Jitri într-o zi de simoata, ia z iunie iauo. Ranegencui noi doar să fim miluiți de Allah cu ier. ^ raspuns. Îl făcu tot banul Caradja, zicînd că „vestea acestei morți întrebant fiind: „Care sînt acele gre^”, 'nevinovațu ce întristat pe toți, din cauza însușirilor sale atît innăscît și dobîndite în cursul unei vieți pe care o pc-iubind pe aproapele ei și miluind pe cei lipsiți” „„ &ra^.?”j”: d, Tine sînt aceștia, ^ Mn,117j Voievodul, Vc

— Mai întii este Constantin moiu^i, Nlci una ^ fetele ^ Constantin și Smaragdei Moruzi re-l chinuiți în surghiun!” zicînd; „Aceastt "ajunse a fi Doamnă. Singura din ele care făcu o căsă-

^,._i”J; mi înrpmit a VOrbl între, „, ^ rig nnjrivt-fă rantrnlitî Inr fu î?iiYanrlfl rfl rp domniță care

Cîrmuitorii au început a potrivită rangului lor fu Ruxanda, care, domniță se mărită cu o beizadea, cu Ion Caliimachi, fiul Alexandru și fratele lui Vodă Scariat. În 1821, arătat lucrurile ^ >jl l 11IUI LU,., așa este, așa!” și „ducîndu-se sus, au relui vizir, care pe dată a făcut firmanul iertării r u zi”

Voievodul, prin culisele Porții, iar grecii ranan-nm „. V.,~_ al uneia din țările noastre, însă, md mult decît. Mlv>. Scarlat, el pare a îi fost amestecai în afacerile revoljj? așa încît în loc de domnie se pomeni dintr-o dată cu, surghiun în Asia Mica, urmat de-o scurtă decapita/ „i,,”,; OTT1 fo a^la 4Q de ani – fu trime o Asia mica, mi,^, „_

Capul său – al unui om de abia 40 de ani – fu la Stambul și țintuit în poarta seraiului Văduva închisă și ea împreuna cu toți copiii ei în meleaguri? acelea asiatice, se întoarse mai tîrziu la ConstantinopJ însă își găsi locuința de pe malul Bosforului prefăcut într-un morman de ruine. Se spune despre casa aceea ca era o minune de bogăție: perdele din șaluri de cașnur podoabe de aur și de argint – și ornamente pe pereii îniățișînd stema imperiului bizantine unde. S-a vorbit că Ion Callimachi avea de gînd să se facă împărat al utim

Bizanț restaurat.

Ruxanda, măritată în 1800 și văduvă în 1821, răma^ pe drumuri cu 6 copii în spinare. Nu se știe prin cart împrejurări ea trecu mai tîrziu în Rusia, unde-i aflăm pe fiu ei Alexandru și Grîgore (care în 1821 aveau abis

4 și 3 ani} ofițeri de gardă și însurați cu rusoaice (ei moîn 1874 și 1875} De asemenea și fetele ei se măritară nu mai cu oameni de acolo: Sevastia cu Petala, grec di;

Odessa, Smaranda cu Ion Persian! sol rusesc, și Ralu cu Egor Balș. Singură Euîrosina luă pe Constantin Suju zis Suțaki, cel pe care-l vom mai întîlni în Iași în 181Snemulțumind lumea într-atît, încît răscula poporuLjiti potrivea lui și a unchiului nevestei sale, Vodă limachi omisarui Lascarachi Ruset era un călăreț și un pușcaș de mîna îmiia, om foarte îndrăzneț dar avea un cusur, era prea iute la mînie Trăia departe de viitoarea lumii la o moșie de-a sa din valea Trotușului. Tovarășa de viață îi era coana Ileana, fata lui

Dirnachi, care-i dăruise și doi copii, pe micuța Zoe și pe Răducu, mîngîierea singurătății lui.

Deși tatăl său, iordachi Ruset, fusese un boier foarte bogat, iar mamă-sa era chiar soră de Domn, Mana a lui Mihai Vodă Racoviță, totuși, cum se întîmplă lucrurile, sărăciseră oamenii. La moartea lui Iordachi rămăsese {ml său cu sfoara cea de moșie de lingă Rădeana, zisă Poșorcanii sau Căluții, și încă, pentru puținul pămînt ce- l mai avea acolo, era mereu în ceartă cu sătenii de primprejur. Copilăria și-o petrecuse jucîndu-se cu flăcări răzeșilor din partea locului, iar anii lui de om matur și-i dase în certuri, în judecăți și în bătăi cu aceiași oameni, îmbătrîniți, care de mai multe ori încercară să l și omoare. Din aceste încurcături scăpase boierul ca zile, dar firea lui iute și îndrăzneată îl băgă în alt bucluc, care mai sa-l facă să înnebunească. Datorînd 600 de lei unui negustor din Ardeal, nu numai că nu voi să-i plătească – unde poate nu avea atîția bani – dar îi scrisese un răvaș dintre acele cum se pricepeau în vremuri să l scrie boierii moldoveni, cînd li se urca sîngele la cap ^gustoru! cuminte, tăcu din gură, însă banii lui nici vorbă să se gîndească a-i pierde.

Sari vi așa, se înlimplă într-o zi că pe cînd se juca Zoița y Răducu în ograda curții de ia Poșorcani – doi plozi * trei și de cinci ani – trecu o șatră de țigani pe acolo, și SpOitori, și înșfăcînd copiii luară cu ei prin

— C ^Inco'^> în Ardeal. Pe comisul' Lascarachi și pe

^cana să-i apuce damblaua și alta nimic, că nu Pncma cum este, Trimiseră ei în toate părțile oaies meni călări după țigani, dar de unde să i găsească vagaunete ace'e de munți n

Și numai ce le ^eni într o 71 carîe de la negustori, din Transilvania, că copiii sînt la el, bine sănătos^ dacă vrea comisul sa și-i capete înapoi, atunci să-i'tț? mită banii datorăți, 600 de lei cu dobînda la zi (W Lascarachi, om nevoiaș, făcu ce făcu, strînse banii 4 unde nu i pvea șt trimise pe cumnatul său Manolachi rj, mar-hi, calare, pnn munți, la negustorul din Tîrgu tyu reșulut, să-i p la tea se*, datoria și să-i aducă copia Înap0| într o zi de toamnă, cînd se scuturau frunzele au^ așternîndu se pe carăn, sosi la Cămti pe drumul dirbprț Tîrgul Ocnei, vel jitnicerul Dimachi, calare, cu doi deaa& spînzurati de oblîncul seu Și din fiecare aesag lesei cîfe un căp^or de copil, al lui Răducu, vntor mare hatman și al Zoitei, viitoare Doamna a Moldovei'

Iată cea dmtii amintire rămî sa întipărită în ir ntea copilei ae cinci ani, care era atunci Zoița Rosetti Cele ce urmează fură și mai insie întimplarea de mai sus este dm anul 1765 Ze”_e an mai tîrzm, în primăvara lui 1775, comisul Lascaradi Rus°t muri, de boală, pare-șe, iar coana Ileana, care sufe rea de mimă, își dădu și ea obștescul sfîrșit, citezile abia după înmormîntarea bărbatului ei

Zoița și Radu rămaseră orfani, ea de 15 am, el de ÎS Și ban, nimic, sărăcie Imită. Aei un unchi foarte bogat, pe îi „ițele tatălui lor, vornicul Nicolae Ruset, zi Baston. Dar nevasta acestuia, o Sturzoaică, coana Catmca nu vru să audă vorbi n du se de copiii aceștia oriăm ț săraci Și apoi, după piteia ei, „Zoița era mică și proastă* Aibă alții gnjă de ea

Epitropia copiilor fu deci îhct Jmțată unchiului toi de pe mama, jitnicerul Manolachi Dimachi, cel cart adusese înapoi din Ardeii în desagii de la oblîncul șei în 1775 cuconul Manolachi era încă neînsurat, dar ci rînd după aceea el făcu nuntă mare cu o iată bogată, Bs lașa Rosetli-Rozno, rudă, dealtfel foarte de departe cu orfanii pe care i creștea, Această Bălașa avea cu totul altă fire decît a Ba stol* șei, cum i se spunea coanei Catmca a lui Nscolae Rur Ea era o femeie bună și iubitoare ca și soțul ei Manote' așa încît copiii aceștia, pe care-i găsi în casa bărbați ei, îi tură dragi ca ochii din cap și-i

crescu cu o de° bita îngrijire Iarna îi ținea în casa ei la Iași, iar va^ ducea cu dinșu la Roznov, moșia tatălui ei, unde-și Pe multe și frumoase zile în tovărășia lui Fiii cUrhiiecca' un bătrîn de 80 de am, care-1 învăța pe Radu PaCa]ărească și pe Zoe să facă gospodărie 53 După vreo 23 am, Zoița cea mică și proasta se făcu ta mare și frumoasă de răpea ochii cui o vedea Pa tu el adoptivi nădăjduiră s-o mărite bine cu vreun boier îi rangul lor Dar steaua ei lucea mai sus, deasupra trep Hor scaunului domnesc pe scaunul acesta se urcase, m 1777 după uciderea lui rngore Vodă Ghica, fanariotul încrucișat Constantin Mo zl O conspirație îndreptată împotriva sa de vornicul Manolachi Bogdan și de spătarul Ion Cuza, chiar în anul dinții al domniei fii, făcu pe Moruzi, de altfel după o mdecată a Divanului, să taie capetele acestor boieri Fap ta aceasta stîrnt o nemaipomenită vîlvă în toată boierimea Moldovei, în mare parte înrudită cu tăiații conspiratori Vodă, care fără asta nu prea era iubit de țărănime, căută toate chipurile pentru a împăca lucrurile, căci avea doar nevoie să se sprijine măcar pe una din clasele socie tatu în acest scop Doamna Smaragda, soția lui – de altfel o femeie deosebit de bună – luă pe lîngă ea cîteva fete sărace, dar din cele mai bune neamuri, pentru a le crește, a le înzestra și a le mărita Norocul acesta căzu și asupra Zoiței Ruset.

Trei am deci după moartea părinților ei, Zoița părăsi casa Dimachilor și se mută la Curtea Domnească Acolo fata cuceri inimile tuturor, a lui Vodă, a Doamnei, ale domnițelor și foarte îndeosebi mima și cugetul lui bei za dea Alecu, feciorul mai mare al lui Moruzi Adevărat că fata era nu numai frumoasă, dar deșteaptă, pare-se, și cuminte, încît flăcăul lui Vodă se prăpădi după ea Doamna Smaragda mai scurtă din ighemomcul ei de fananoată și, Jună cum era, șopti soțului ei la ureche că copiii se iu oescși n-ar fi rău, crede ea, dacă s-ar lua. Vodă zice „bine” Și căsătoria se făcu. Mare nuntă domnească avu loc acolo, la Vechea Curte dm Iași, în anul 1779 Mireasa avea 19 Și mirele poate vreo 25

Cînd, în 1782, Constantin Vodă fu mazilit, Alexandru

51 Zoe Moruzi erau căsătoriți acum de trei ani și aveau oi copii, pe Constantin și pe Smaragda, care fuseseră eci botezați amîndoi după numele bunicilor lor, La Constantmopol, Zoe Moruzi, plecată acolo în maziq cu t°ți ai ei, luă pentru întîia dată contact cu viața

C| c Qr așa curn erau la ei acasă, dezbrăcați de strălua Domnească și smeriți, foarte smeriți, în iată oricărui turban, oricărui șalvari, oricărui iacmac. De altfel și jurările în care făcu ea cunoștință cu viața aceasta deosebit de grele Socrul ei, cum sosise acolo, f surghiunit la Tenedos împreună cu fiul său lordachi, natul Zoiței Timp de 6 ani se zbătuse biata Do^ Smaragda, soacra, pentru a-și aduce soțul înapoi aca&* Iar cînd în sfîrșit izbuti, după atîta zbucium și atîția ban cheltuiți cînd, în martie 1788, fostul Voievod se întoar^ amant și bolnav acasă, apoi, după nici 6 săptămîni <u t-ai liniștit în sinul familiei sale, el afla deodată că cu^. Natul său Domnul Alexandru Ipsilanti al Munteniei, iu. Șese făcut prizonier de ausuiaci, iar ca pe soră-sa, Doam, na Ecatenna, o închsseseră turcii, împreună cu toți ei la cea mai grozavă din închisorile lor, la poliției din Stambul La ararea acestei vești, el pelqc lata cum întreaga familie a Moruzeștiilor rămase ^ drumuri Trebui energia lui beizadea Aiecu pentru a susține apriga luptă ce urma să fie dusă, nu numai împătri va răuvoitorilor de turci, dar împotriva unor mult mai înverșunați dușmani, cei de un neam cu ei, coalizatele familii Suțu IhmacUi și Caradja în lupta aceasta, beizadea Alexandru fu cel mai tare Patru ani abia după moartea tatălui său, el căpătă dom mă Moldovei (1792) Mama-sa, Doamna Smaragda, frații și surorile rămaseră cu toții la Constantinopol Dar

Doam na Zoe își lua copul, acum cinci la număr, și întovărăși pe soțul ei la Iași în țara pe care n-o mai văzuse de 10] ani încheiați

Spune cronica lui Manolachi Drăgruci că.na Moru zeștu în țară, „Bastoneasa nu șs afla loc de bucurie g nepoata ei s-a făcut Doamnă, socotind că o va privi ca \$ maica sa, neavînd părinți sau rude de aproape decît pe dînsa” Bastoneasa era, după cum am văzut, coana Cătinel a lui Nicolae Ruset, cea care în ruptui capului nu voi*J să poarte grija orîamior cumnatului său. „Pentru aceasta zice mai departe Drăghici, „s-a dus Bastoneasa cu tnaP nădejde la Curte spre a se înfățișa în vremea ceresc1 mei obișnuite, ca s-o pună cel puțin alătura cu dînsa MM ga tron. Zoița însă, acea mică și proastă, precum ll zicea mătușă-sa, aducîndu-și aminte de purtarea e'„cc,1 veche către dînsa, a primit-o întocmai ca pe o cucoană rangul și de starea ei, precum a primit și altele, în acec°” zi apoi, urmînd a veni toate cucoanele din Iași, * datoria ce se păzea a se înfățișa Doamnei – ca era strict, eticheta aceea în vremea grecilor s-a ară-ob'cel tîrz'iu și Dimachina, pe care cum a zănt-o Doam-tat n1 -n Odaie, s-a sculat de pe tron să o întîmpme, na ~.k+.^t-o și i-a zis mătușă, precum îi zicea din copi-

^ ' cmste care a pătruns pînă la suflet toată a duna -

^riavăzînd recunoștința aceiei tinere Doamne ce n-a uitat rea'r”cerea bătrînei cucoane din a căreia casă s-a norocit” k'n6Riin astfel de povești bătrînești te mai împacă cu ome-i S-o fi dus Doamna Zoe și pe la Roznov sau pe la va(lă locurile copilăriei și munții prin coclauri!

R'iu rora călătorise împreună cu fratele ei în desagii un-

°? |Ul Manoiachi? Istoria nu ne-o spune Dar ceea ce c, m e ca fratele Răducanu se bucură și el, ca mai înainte, L dragostea surorii sale. Cînd la mazilir^ ui Vodă Constantin Moruzi, plecaseră cu toții din Iași la Constan-tinopo! ea dăruise fratelui ei toată partea sa, din mica avere părintească Iar acum, după 10 ani, găsindu-i însurat, însă tot sărac, ea își copleşii fratele de binefaceri domnești: scutiri de vamă, danii de țigani, hărăziri de scutelnici, bani, boierii.

Bună fiică și bună soră, Doamna Zoița fu, firește, ș-i o mamă cum nu sînt multe. Pe Vodă Alexandru, bărbatul ei, ea pare a-1 fi iubit, fiindcă omul acesta, pe lîngă că era energic, deștept și cu știință de carte, apoi era și foarte frumos, în relațiile sale zilnice cu oamenii, el era atît de plăcut, încît nu numai femeile dar și bărbații, nu numai străinii, dar și românii, îi aduc cuvinte de laudă cînd amintesc do ci în scrierile lor. Cronicarul Zilot Românul, care de altfel nu-1 putea suferi, crede de datoria lui să fie drept, zicînd despre el că „era înfrumusețat cu multe daruri, înțelept foarte, iscusit la minte, deștept 'a ale ț^rii nevoi, judecător drept”. Dar avea și două grozave cusururi – sau după cum zice cronicarul – „două Cehel firești: lăcomia adică, și scumpetea”.

Licorn și zgîrcit, astfel a fost înfierat Voievodul Ale-xaticliu Moruzi, cel strîngător de avuții culese din sudoarea ^rodului pesie care domnea.

Vi a domnit multă vreme, ba în Moldova, ba în Munte-niai cu mici întreruperi, aproape 15 ani.

Opt luni de zile după ce urcase treptele scaunului le-*ăn> în primăvara 1793, elfu mutat la București, unde era0-56- n *rei an^- Acolo, ciurma, care bîntuia demult, pQ,1?^ 'n toiul ei și mai trecură și lăcustele prin țară. Dur i 'a murea de foame, iar Moruzi, pentru a-i alina rile, se apucă să cumpere din banii lui toate bucatele ce le mai gas pe alocurea, revînzîndu-le apoi cu prețun împătrite. Cine mai avea bani, cumpăra, umplînd ăst fel sacii Domnului cu galbeni și cu icusari; cine nu, „mîn* ca coajă de copaci și alte murdării, ferească Dumnezeu”

Avînd în vedere aceste apucături din cale afară de hrăpărețe, încă trebuie să stai să te miri cum de a putuți spune Zilot Românul că Moruzi era „deștept la ale țgril nevoi”

El locuia la Cotroceni, unde mai locuise cu zece ani înainte și Vodă Nicolae Caradja. Alesese această minăș-tire ca reședință domnească mai întîi fiindcă Curțile din București, atît cea veche cît și cea nouă, erau ruinate ^ al doilea fiindcă era mai ferit acolo de rîolirna ciumei Dar, deși nu lipseau petrecerile la Cotroceni aceia unde se jucau cărți „din gros” și unde ambasadorul rus Kutuzov privea teatrul german al Kunstreiterului Mahieux – totuși Vodă se plictisea de moarte în mijlocul acelei pa-duri atît de îndepărtată de capitala lui. Văzînd boierii că-l apuca pe Vodă stenahoria stînd la minăstire, se ho-tărîră să repare una din Curțile din oraș și merșeră deci la el să-l întreb de-i place mai bine să se apuce ei de rezidirea Curții vechi sau a celei noi din Dealul Spirei jyloruzi alege pe aceasta din urmă (zisă Curtea Arsă) unde se și mută după ce fu gata, în 1794.

Alai puțin „stenahoroasa” decît soțul ei, Doamnei Zoe, dimpotrivă, îi plăcea viața la Cotroceni, unde obișnuia să se plimbe prin codru, fie pe jos, fie în caretă și deseori la o vreme încoace chiar ceva prea des ea porunca vizitiului domnesc să întindă plimbarea pînă la București, cutreierînd străzile orașului în lung și în lat și îndeosebi pe malul drept al Dîmboviței, printre bisericile Sfinții Apostoli și Antim, unde era așezată frumoasa casa a Dudescului.

De ce tocmai pe acolo? Nu era o taină pentru nimeni, fiindcă, într-o vreme cînd nu erau gazete, făceau lăutarii, prin cîntecele lor, să umble din gura în gură vești | s indiscrete, micile scandaluri. Și astfel află toată lumea & lenăchiță Văcărescu Șade-n poartă la Dudescu Cu anterett de atlas. Moare Doamna de neaz. Cu hanger de corassan Doamna trece în radvan, în rădvanul aurit

Cu tot coșul poleit, Ocolit de do ho dări, Tras de patru harmăsari. Trece des și-l mai privește Că cu foc ea îl iubește. Icnăchiță stih U face Că domnița mult U place, Stih cu llbov înfocat Și-o dezmiardă-ti lăudat Boier astfel ca un brad Nu se află In Țarigrad. El cu Doamna s-ar lovi Dacă Domnul ar muri!

Dragostea Doamnei Zoe era deci platonice, fiindcă frumosul Văcărescu nu îndrăznea să se atingă de nevasta Voievodului său. Omul acesta – unul din cei mai culti boieri din veacul său – fusese însurat de trei ori, ademenise multe din nevestele prietenilor, jucase rolul de cuceritor de inimi pînă și în saloanele cancelarului K. au-nitz la Viena și era deci firesc să se îndrăgostească de frumoasa Zoe Moruzi, femeie pe atunci de 33 de ani. Dar (ot aiit de firesc era ca el să nu fi îndrăznit „să se lovească cu ea”, fiindcă, pe vremea aceea, Voievozii aveau încă asupra supușilor lor dreptul de viață și de moarte, iar deșteptul boier muntean ținea, se vede treaba, la capul iui. Lenăchiță Văcărescu se mulțumea deci să stea „în poarta Dudescului”, adică în „foișorul cu priveală” din Sfinții Apostoli al casei marelui ban Nicolae Dudescu Graf, care trecea drept cea mai frumoasă casă din București, avînd și un „parc englezesc”. La el acasă (locuia pe Podul Mogoșoaiei, la început, acolo unde a stat în secolul alXIX-lea baronul Bellio), la el, zic, nu îndrăznea să stea în poartă, căci n-ar fi trecut Doamna pe acolo pentru a nu le compromite, pe cînd dincolo de malul gîrlei se putea plimba frumoasa Zoe fără ca, la urma urmei, să poată spune cineva ceva.

Văcărescu, care a scris o sumedenie de opere cu caracter mai mult istoric, este cel dintîi poet român. Parodiînd cuvintefe lui Boileau „Enfin Malherbe vint”, s-ar putea spune și despre el: „în sfîrșit veni Văcărescu”. El e autoul vestitelor versuri cunoscute de toată lumea: > Tntr-o grădină * Lîng-o

tulpină... în vremea aceea cînd limba românească era încă de nesigură și dibuitoare și atît de nedibaci mînuită versificatori ca Zi Io t Românul sau Enachi Kogălniceanu versurile Văcărescului uimesc prin limpeziciunea lor, că și prin vigoarea gîndului poetic. „Amărită turturea” este un model de versificare românească, și strofa a patra din acea poezie este de-o frumusețe aproape neîntrecută Unde vede apă rece Ea o tulbura și trece

Unde apa e mal rea, O mai tulbură și bea.

Cu un atare talent e lesne de înțeles că omul acesta, „frumos ca un brad, cum nu se aîlă alții în Țarigrad”, cînd s-apuca să facă Doamnei Zoe „stih cu libov înfocat”, o zăpăci pe biata îemeie, care uitînd și de bărbat și de copii, porunca vizitiului să înhame patru telegari la rad-vanu-i poleit și pornea în goană pe străzile capitalei, pînă ajungea în poarta Dudescului, de unde-i cădea, pesemne, din foișorul de priveală, cîte un bilețel în poale, în care-și spunea amăritul poet dorul sau nepotolit: Spune, inimioară, spune, Ce durere te răpune?

Doar poezia a rămas din dragostea aceasta a Văcărescului pentru Doamna lui, care, deși îl „iubea cu foc”, nu se îndură totuși, sau nu îndrăzni, să calce peste mîndria ei de îemeie cinstită.

„Dacă Vodă ar muri”,.

Dar Vodă nu muri.

Între anii 1796 – 99 Moruzi era mazil la Constantinopol, unde, împreună cu Doamna Zoe și cu copiii, ducea un trai potrivit cu rangul ce avusese și cu averea pe care și-o strînsese. Fiica lor mai rnare, Smaragda, se mărită atunci cu Alexandru Mavrocordat în 1799, cînd Alexandru Moruzi fu numit a doua oară Voievod al Munteniei, Doamna Zoe, care avea abia 39 de ani, era soacră acum, poate chiar bunică.

Nici o bucurie pe capul bucureștenilor că le venea iar Moruzi Dornn. „Am scăpat de Hangerli cu văcărit l l și ne vine ăsta cu foametea”, ziceau ei. Și în adevăr, n'e de data aceasta nu izbuti Moruzi să se facă mai HiN, de locuitorii țării. Erau de altfel și vremurile grele, clfl cetele lui Pasvanoglu cutreierau ținuturile dunărene, & îndeosebi, și cînd arseră ele Craiova, de-au lăsat urnia lor în locul vechiului oraș al Banilor doar un Corman fumegînd de ruine.

Cînd, după doi ani de domnie, Moruzi plecă din nou zil la Constantinepoi, muntenii răsufară însă Vodă Tiexandru nu. Se îndulcise la domniile acestea, scurte (far mănăse, așa încît, în ciuda tuturor dușmanilor săi, i căpăLS în curînd domnia Moldovei. Sprijinitorul său pe Hngă înalta Poartă fusese generalul Brune, ambasadorul iui Napoleon, care-l credea om devotat Franței, ceea ce nl! era Avea poate simpatii pentru republică și o cultură oarecum franceză Luase chiar ca dascăl pentru fiii săi mai mari pe un fost iacobin, Clemaron. Mai mult decît atît, el arăta desigur lui Brune toată supunerea și tot devotamentul ce are pentru Napoleon, deoarece acesta de vreun an-doi dicta acum aproape la Stambui. Dar om deștept ce era și fanariot prin excelență, simpatiile sale mergeau paralele cu interesele și nu le depășeau niciodată îl vom vedea deci în curînd mai mult omul țarului Alexandru, decît al împăratului Napoleon.

Deocamdată el primi, în aprilie 1802, cuca domnească și porni pe dată la Iași, unde nădăjduia să rămînă Domn 7 ani, căci astfel era înțelegerea dintre Poartă și Peters-burg.

Acolo, mulțumită unor scrisori pe care nevasta consulului Franței, Chnstina Rheinhard, le trimitea regulat mamei sale în Germania, o regăsim pe Doamna Zoița în intimitatea vieții de toate zilele.

Carol Rheinhard știind pe Moruzi plecat împăratului Napoleon – cel puțin aceasta era părerea șefului său, generalul Brune – rămase pe atât de încântat de noul Domn al Moldovei, pe cât era nevasta lui de subjugată de Irumuseștea și de farmecele Doamnei Zoe.

Ii scria Christina Rheinhard mamei sale: „Deși bu-n!că, e atât de frumoasă de te încântă când o vezi. Con-yersația ei este plăcută, vorbește franțuzește cu ușurință, 'ar literatura noastră îi este cunoscută”. Doamna Rhein-nard s-ar fi crezut la o curte europeană, dacă cucoanele °astre moldovence nu și-ar îi dat în petec, pipăindu-i °chia, pălăria și șalurile. Era un obicei românesc sau Sjecesc – orientai în tot cazul – ca atunci când se în-Zj neau” două femei, mai înainte chiar să-și spună bună e JJ1.să se pipăie una pe alta, pentru a vedea a cui rochie fe ai imoasă și mai scumpă. Nu doar că în alte țări „e erau mai puțin curioase sau mai puțin invidioase, dar erau mai discrete. Atunci, ca și astăzi, pipăitul uv oriental era înlocuit cu o privire amărită sau triumfau dar bine crescută '

Rafinarea bunes creșteri, în înțelesul de azi al cuvîntu lui, nu exista pe atunci la noi. Indiscrețiunea era la moda în cea mai înalta societate și impresiona foarte neplăeui pe toate străinele care treceau prin țările noastre, K Curte sau aiurea, cum se înfățișa vreo cucoană de neam apusean, apoi se năpusteau toate boieroaicele noastre asupra ei, întrebînd-o acel nemaipomenit lucru pentru o femeie cu educație' „Cîți ani ai?” Și pe urma curgeau cefe. Lalte întrebări „Ești măritată, cîți copii ai, de unde vii unde te duci?!” ș.c.l.

Traiul boierilor, sau mai bine zis, al cucoanelor lor într-acel început de veac, era parcă mai modern, des'j mai frivol, decît al gospodinilor boieroaice din secolul al XVIII-lea. Ele se sculau tîrziu, prînzeau la ceasul 12 și se culcau din nou pentru somnul de după-amiază. Pe la 4 sau 5, după ce se găteau cu toate peticele care ar putea stîrni invidia prietenelor lor, după ce se pieptănau, se parfumau, își încondeiau sprîncenele și-și făceau buzele cu roș, se urcau în caretă și mergeau la plimbare. Dacă erau foarte bogate, în spatele caretei stătea în pi-cioare un frumos arnăut, în pitorescul său costum albanez, iar dacă erau mai sărace, stătea un țigan. Plimbările le făceau „într-o vîlcea, unde se aila pavilionul Doamnei” – probabil la Socla – sau atunci la Copou „la izvoare” Aceste izvoare, pe care Chris-tina Rheînhard le mențin nează de doua ori, erau locul de unde se aducea prin canale apa în oraș”-o lucrare făcută în întregime ți pentru întîia dată de însuși Vodă Alexandru Moruzi. Acolo se coborau jupînesele din trăsuri și se așezau jos pe iarbă verde – uneori, dacă era pămîntul puțin ud, sau rochiile prea scumpe, ele scoteau pernele din carete y se așezau pe ele.- Apoi începea taifasul, întrebîndu-tf una pe alta „ce vor iace seara”, care se petrecea îndeobștț la vreuna din ele cu joc de cărți”. Cînd, tîrziu, dup: miezul nopții, se spărgea adunarea, ele se despărțea1- întrebîndu-se iar: „Ce vom iace mtine?”, deși știau c-vor dormi, vor prînzi, își vor iace somnul de dup* amiază, se vor găti, vor merge la izvoare, se vor aditf seara la una din ele ca să joace cărți și se vor despăr întrebîndu-se iar: ce vom iace mîine, deși știau că v^ dormi, vor prînzi... oh! Dar... uneori... se petrece* lucrurile altfel... mici schimbări de program. R”năoaf

H lipsea bărbatul din Iași și pe cucoana lui o apucau 'n rile de caPATunci nu mergea ziua la izvoare, nici U la cărți, iar pe poarta din față nu-i intra nimeni în ' dădeau și baluri la Curte, aiurea – modă intro-să de ruși și de austriaci de mai bine de 20 de ani n” na Rheinhard văzu într-o zi pe-o cucoană dansînd cu uit foc și fără odihnă, deși „rotunjimea ei arăta că era însărcinată” Mergînd peste 3 – 4 zile ia ea să-i „facă ' vizită”, află că cucoana născuse. O găsi în pat, un pat j parada așezat în mijlocul odăii, cu perdele de catifea: cu canafuri de aur spînzurînd pe de lături, înlăuntru etatea lehuza,

frumos pieptănată, îmbrăcată într-o rochie „de satin alb brodat cu aur” și acoperită cu o plapomă de mătase grea, cusută în fire de argint. Lînga pat era leagănul, de toată frumusețea. Iar odaia roia de lume „care rîdea, vorbea, nicăieri, ca în Moldova, nu se petrece cu atîta veselie la atan întîmplări”, ne asigură nevasta consulului Franței.

Doamna Zoe, cînd o primea pe Christina Rheinhard, o așeza pe divan lîngă ea, nu turcește (cum o silise să se așeze la București Doamna Smaragda Ipsilanti), și-i vorbea de toate, chiar politică uneori, dar cel mai des literatură, ceea ce încînta pe tînăra germană din Hamburg, măritată cu un francez din Alsacia și care cunoștea pe de rost tragediile lui Goethe și ale lui Voltaire.

Odată, la o nuntă la Curte – nu ni se spune a cui – d-na Rheinhard, care tot pe divan lîngă Doamnă stătea, văzu pe mireasă intrînd, sfioasă și vrînd să îngenuncheze în fața nevestei Voievodului. Dar aceasta o ridică și-o sărută pe frunte, așezînd-o apoi și pe ea lîngă dînsa. Domnul intrînd cu mirele, trecură atunci cu toții „în sala de onoare prefăcută în capelă. Ceremonia fu scurtă (ceea ce este de mirat) și se isprăvi prin dansul național 'roprejurul altarului!' Și astfel, în ochii nemțoaicei, Isaia dăntuiește se prefăcuse într-o horă românească!

30 august 1806, dimineața.

Ca rol Rheinhard, cu o înfățișare supărată, intră pe neașteptate în iatacul nevestei sale.

~ „Ce este?”, îi întrebă Christina.

~ „A'loruzi este dat afară!” „Nimic”, adaogă d-na Rheinhard (în scrisoarea ei căe mamă-sa), „nimic nu ne-a îndreptățit să prevedem ceasta”.

Perspicacitatea consulului Franței lăsa de dorit. Totul, atunci turcesc al Mării Negre, îșt va aștepta nevasta „,, „”. „, 0 L,, ACeștia plecară abia pesie o saptamma, ia 8 septembrie, ' trucît Doamna Zoc, mereu suferindă, nu se putuse porni 'n înainte la drum. La despărțire, Christina Rheinhard „linse Și ea împreună cu celelalte cucoane. „Această ple-P e irni răpește singura tovărășie femeiască pentru care

C simpatie aici”, sena ea mamei sale. Și aceeași

— Dimpotrivă, ar îi trebuit să-1 facă sa prevadă lucrul acesta Atît Constantin Ipsilanti în Muntenia, cît și Alexandru Moruzi în Moldova se dăduseră atît de fățiș de partea Rusiei și Angliei împotriva Franței, încît generalul Șe. Bastian (ambasadorul francez care înlocuise pe Brune la Poartă) o spunea zilnic vizirului, cerînd cu insistență înlocuirea Voievozilor devotați țarului cu alții care &ă sprijine politica lui Napoleon. Iar sultanul cedă. Prie, tenia îranco-turcă strîngîndu-se în cei doi ani din urmă din ce în ce mai mult, Poarta ascultă de repetatele cereri ale lui Sebastiani și înlocui, în august 1806, pe Voievozii Ipsilanti și Moruzi cu Alexandru Suțu și Scarlat Căliimachi.

Cum află Vodă vestea aceasta – la care de altfel ^ aștepta-el își adună boierii în Divan, arătîndu-le cj a iost mazilit și că va pleca chiar a doua zi. Lui Rheinhard îi spuse că este victima unei cabale de dușmani, care-au denaturat vorbele și faptele sale, dar că, mai mult ca oricînd, el este partizan al alianței franco-turce și un mare admirator al lui Napoleon!

Dincolo, în apartamentele Doamnei, lucrurile se petreceau cu mai puțină ținută, dar cu mai multă sinceritate. Jupînesele strînse împrejurul ei plîngeau și se văitau – unele din obicei, fiindcă așa se cădea la înmormîmări, altele, îiindcă-și iubiseră stăpîna, care fusese cu ele bună și darnică, Doamna stătea însă grămădită în fundul divanului, tăcută și tristă, Era bolnavă de friguri și foarte necăjiți de moartea unui nepoțel de-al ei, copilul fiicei sale Sma randa. Micuțul își dăduse sufletul cu o zi înainte și fusese îngropat chiar în dimineața aceea.

Cînd sosi Christina Rheinhard la Curte, ea fu primita pe dată cu bunăvoința care i se arătase întotdeauna. Zoe Moruzs îi spuse că fusese de două ori Doamnă în Mol dova șt de două ori în Muntenia, așa că era obișnuită cu aceste „întorsături ale soartei”. Totuși, domnia aceasta din urmă trebuind, după tratate, să ție șapte ani, ea & aștepta să mai rărnue încă trei ani la Iași. Și-i părea rău că pleacă, fiindcă pregătise, tocmai pentru săptămîna viitoare, „o mare serbare de inaugurare a noului ei Pălat”

A doua zi, la 1 septembrie, după cum spusese boter lor, Alexandru Moruzi părăsi Iașii. Prin minăstirea & lăta și prin București, el merse la Varna, unde urma” ia o corabie care să-l ducă la Istanbul. Acolo, în pofa ei. „, „, „? t-înștola sg ispiavește cu următoarea maitunsire: „Barbătui meu n-a fost înștiințat de presiunea ce gmernul francez voia să facă asupra Porții și nimic nu-I pregătise ja hotărî rea subită a acesteia de-a micșora influența rusească în aceste provincii!”

Ce fel de consul o fi fost Caro! Rheinhard, care nu știa, în 1806, că influența rusească trebuia micșorată în împărăția sultanului și care nu-și dădea seama de duplicitatea lui Moruzi, pe care o simțiseră nu numai boierii Moldovei, eter și nevestele lor! Lăsăm pe d-na Rheinhard să povestească: „Prietenosele legături, ce-am avut cu Moruzi și cu soția lui, pric'„nilis2ră o uimire de care nu ne dădeam seama Convorbirea ce urmează mă făcu să întrezăresc sentimentele nobleței moldovenești. Acum cîteva zii, una dm cucoane îmi spuse cît de mirată fusese văzînd legăturile ce erau între Moruzeșii și noi”.

„Dar ce vă mirați, doamnă? Au fost drăguți cu noi și nu aveam nici un cuvînt să ne îndoim de dînsul cînd spunea că este devotatul Franței!”.

„Da, dar nu era destul”.

„Și ce mai trebuia?” „Nu vreți să mă înțelegeți!” „Nu știu ce vrei să spui”.

„Nu v-a făcut nici un dar”.

„În adevăr, bărbatului meu nu i se dăduse tabachera obișnuită, jar mie șalurile turcești. Această abatere de ja obicei a fost aici văzută și tălmăcită de toată lumea”. Numai de Carol Rheinhard nu.

I, 27 septembrie, s-a întors cu bine Măria Sa Ale-Moi uzi, cu toată casa, de la Iași, pe mare, din la Terapia”, însemnă, în Efemeridele sale, banul im Caradja. E de presupus că la orice s-ar fi așteptat Moruzi, afara tocmai de ceea ce s-a întîmplat, adică sa primească opt zile după sosirea sa la Terapia, poruncă de la Poartă să vie pe dată la curtea vizirului să îmbrace caftanul de domnie, căci e numit din nou Voievod al Moldovei!

Ce se întîmplase?

Mazilirea lui Moruzi și Ipstlanti înainte de expirarea termenului de 7 ani, fusese privită de moscoviți ca o rupere a tratatului de pace dintre Rusia și Turcia, cu atît mai mult cu cît domnii numiți în locui celor mazilit^ adică Suțu și Callimachi, erau cunoscuți ca fiind oameni devotați lui Napoleon, căruia țarul Alexandru tocmai n declarase război. Drept răspuns deci la acest act nesocotit al sultanului, flota engleză înainta în Dardanele șj armata rusească trecea Nistrul. Poarta, cu politica ei de la o vreme încoace veșnic șovăitoare, voise sa iacă plăcerea generalului Sebastiani, dar nu voia război cu Rusia și cu Anglia. Ea chemă deci în grabă pe Suțu și pe Callimachi înapoi la Constantinopol, restituind domniile depozitaților Voievozi.

Dar bărbatului Doamnei Zoe nu-i mai ardea de scaunul Moldovei. Prea erau trebile încurcate și prea se afla el între ciocan și nicovală între împărații aceștia Napoleon și Alexandru, care dacă se jucau cu soarta Europei și a Turciei și a Principatelor noastre,- peste capul sultanului – apoi ce socoteală ar mai ține ei de capul unui biet Alexandru Moruzi!

În loc de a merge la palatul vizirului, după cum i se poruncise, el se ascunse într-o casă de creștini nevoiași, în sat la Ortachioi. A doua zi, dis-de-dimineată, la 5 octombrie, se duse la locuința banului Caradja, apucîndu-se să scrie acolo două jalbe, una către sultan și alta către vizir, arătîndu-le „starea slăbiciunii și neputinței sale trupești”, care nu-i îngăduie să primească noua însărcinare ce i se dădea, în aceeași noapte – nu ieșea din decît la lăsatul întunericului – merse pînă în satul învecinat Arnăutchioi”, ia un vechi prieten de-al său, Hogeia Geleboni, negustorul armean pe lîngă oștirile turtești, iăgăduindu-i multe și frumoase daruri dacă va hotărî pe vizir „să-1 slobozească din această situație” Iar jalbele le-a luat fiul său, beizadea Costachi, și le-a dus la Poartă, rugîndu-se acolo în genunchi să se dea ascultare cererii tatălui sau.

Pentru a îi în și mai mare siguranță – căci Moruzj se temea de fapt că i se taie capul – el trecu Bosforul de-a curmezișul, luînd în caic cu dînsul numai doi*8 oane, pe banul Caradja și pe Tutungi-bașa... de unde 9e['efă că patima fumatului trebuie să-1 fi stăpînit grozav, 5f arece el se putuse desparti de nevasta și de copii, „f r nu și de omul Care-i umplea ciubucul cu tutun. La iaSffungiuc” Pe raaîul asiatic al Bosforului, merse drept i casa lui Ismet-Bey-efendi, aratîndu-i toată întîmplarea,

—luîndu-se și p'îngînd, pînă i se făcu acestuia milă, făgâ-?!nndu-i °ă va căuta să-1 ajute.

Pupa aceea”, scria Caradja, „ne-am dus într-altă jg și am așteptat răspuns de la beizadea Costachi, ca °ă aflam ce”a ^buiit el la Poartă. Către chindie s-a ivit c darul stavri aducînd o scrisoare de la fiul Domnului, în care arăta că este cu neputință să se schimbe hotărîrea sultanului cînd, dacă Măria Sa staruiește și nu se supune, fără îndoială că Rusia va declara război și atunci să socoată Măria Sa ce urmări ar avea o astfel ele împotrivire”

Citind această scrisoare, Măria Sa ar fi spus: „Fie numele Domnului binecuvîntat. Facă-se voia lui!”... fiindcă, deocamdată, văzu el că nu era vorba de capul de pe umeri, ci de războiul cu Rusia.

„Și astfel, intrînd în caic, neam întors iarăși la căsuța mea (a banului Caradja la Ortachioi, n.a.) și trimițînd să aducă un cal, a mers Măria Sa călare la locuința lui (la Therapia, n. A.), întîlnind acolo pe un turc, care-1 aștepta de-o zi întreagă, au intrat în caiac și s-au dus de-a dreptul la Poarta, către ceasurile 11 seara” îndată, acolo, a îmbrăcat Moruzi caftanul de reînnoire a domniei și s-a întors în aceeași noapte acasă la el, fără alai, fără un tovarăș măcar.

În tot timpul acesta, Doamna Zoe stătuse cu inima în dinți, neștiind cum se va isprăvi toată întîmplarea Fericită că s-au întors lucrurile în bine, ea hotărî to-'uși că va rămîne la Therapia, căci, abia întoarsă din Moldova și încă puțin suferindă, ea nu voi să înceapă din nou această obositoare călătorie de dragul unei domnii Care i se părea foarte subredă. De va fi să se îndrepte lucru-rile, va pleca ea mai tîrziu la Iași.

Așadar, luni, la 22 octombrie (cam tîrziu) pleacă Dom-M l,s'nLur pentru a se urca, a treia oară, în scaunul ne° veiSingur nu, căci avea, firește, alaiul său dom-c care făcea parte și beizadea Costachi, fiul său mare, Alexandru Mavrocordat, ginerele și Dumitru U> Un Var sau un nepot. Dar Doamna rămase acasă cele nevîrstnice, Dimitrie și Nicolae, cu

Con l r Ci Ruxanda cele nemăritate, prec^ n, d°mnițfataEeUi m* n(tm)? Smărăndița Mavrocordat, ^ avea” pe Ungă ^^4^ Doamna Zoe să nu pprnea8câ

Foarte înțeleaptă tusesese ^ încurcară rău ț geaba pe drumur,cacmc rccăpătase domni degeaba pe drumuri, căci mciuu.^ . ^ . Tot. Constantin Vodă

Ippilanti, care recăpătase Munteniei precum o recăpătase Moruzi pe a ^ abia ajuns la București trecu din partea țarului ș,, pătându-și tronul, fugi în Rusia, în aceeași timp trujj” moscovite intrară în Iași, o parte din ele îndrentindu^ chiar peste Milcov. Războiul era deci declarat.

Moruzi, care înaintase pînă în inima Moldovei întoarse în graba la Rusciuc, așteptînd acolo sa vadă cum vor decurge evenimentele.

În timpul acesta, în Constantmopol, o răscoală răsturnă pe sultanul Selim, neorindusala din capitala [m. Pariului Otoman fiind atît de mare, încît bietul Morun îu uitat acolo, la Rusciuc. Abia vreo trei luni mat lîr zi u i se trimise răspuns sa se întoarcă la Stambul.

Duminică, 3 februarie 1807, Măria Sa sosi la Therapia Hurunindu-se toată familia cu bucurie, zbuciumatele șast luni din urmă fură uitate; un trai tihnit în timpul uk frumoase primăveri răscoliră în sufletul fostului Voievoc noi ambiții și încîlcîte socoteli în vederea unui străluci viitor Alexandru Moruzi avea abia 50 – 52 de ani, ia-Doamna Zoe 47 Ea era încă atît de frumoasă, de n-ai. Crezut că au trecut peste parul ei neîncărunțit atîfe necazuri, de cm d o furaseră țigani din munții T retușul și pînă mai deunăzi, cînd ar fi putut, în ultimele întîmplăr sa-și piardă soțul Portretul ei, care o înfățișează pui grăsulie și cu o mică gușă, un dar aanilor ce trec, trebu să dateze de prin 1800 sau 1801, făcut deci la Con<' tino pol. De vreun meșter străin, scurtă vreme înainte urca ea pentru cea din urmă dată treptele scau Moldovei.

Astfel curseră ceasurile, senine, în lunile ie'or1 martie și aprilie. Dar în dimineața de Sfîntul Gheo (aprilie, în 23), deodată se treziră luminățiile lor cu înconjurată de pe uscat și de pe apă, de --*-- ^n<;j Stambulului – Poliția! Alexandru Vodă mitrașcu, fostul dragoman, dormeau încă în F..._

Bostangi-bașa-aga-Sakir-Bey, arătîndu-le poruncă-1 să de ia vizir, îi puse pe amîndoi în lanțuri și, firet*6, nu fără a le lua banii și inelele, îi urcă în caic și-i ^ se la Cadichioi, pe coasta asiatică, peste drum de Stafî”1 colo, bietul Vodă Alexandru fu dus, încet, încet, cu De a, tocmai în fundul munților, la Angora, sau, cum i cârL! 'astăzi acestui oraș devenit capitala Turciei, Ankara. 56 Zîn casă la Therapia era jale mare, de-i plîngea lumea „ lila biete Doamne Zoe. Foia locuința de turci. Tefte-<je: agi chiatibi28, în frunte cu aga Saduiach Effendi, toceau prin toate ungherele, deschideau scrinuri și S^ete făceau catastife, scoteau toate lucrurile afară, le S'P a'u la loc și le sigilau. Pe bărbați îi căutau prin bu-P nare, pe femei în sîn. S-au atins și de Doamna, care, Z mișcată. 'e îndură pe toate, pînă în clipa cînd văzu v j se ridică cu siîa copiii din casă. Atunci o apucă un leșin °[căzu acolo în nesimțire, nemaștiînd de nimic. 5 Tustrei băieții, Costachi, Dumitrachi și Nicolachi, fură duși!a cuptor, închisoarea Bostangiilor – deși cei doi din urmă erau de fapt încă aproape copii, iar pe femei – care erau foarte multe, Doamna, domnițele, noră, cumnate le strînseră la un loc, gata să le trimită la patriarhie.

„Atunci a arătat logofătul Ștefan Mă v ro ghem (care rămăsese aici pînă seara și fusese martor al acestei tragedii, n.a.) că nu este cuviincios sa se trimită o familie atît de strălucită la patriarhie, unde nu locuiește nici un bărbat însurat și că este nemaiauzit să se facă aceasta, căci va pricinui nume rău cîrmuitorilor împărăției la toate curiile străine” Se întîrnpîă că tocmai atunci veni în casă șeful poliției în persoană – Bostang-bașa – care „fiind milostiv și bun la suflet” a trimis la Poartă de-a luat poruncă să mute toate femeile acelea în casa banului Caradja, la Arnăutchioi.

Toată această nenorocită întîmplare venea de la o pîra a dușmanilor Moruzeștilor, care arătau pe Vodă Alexandru ca o prea supusă slugă a rușilor, cu care împărăția efa acum în război. Printre acești dușmani, cei rnaî înver

Sunați erau frații Suțu, frați, veri, tot neamul – sprijiniți ^altfel cu mult foc de ambasadorul Franței, generalul ^bastiani. Ei o țineau una și bună că neamul Moruzeș- | l'or trebuiește stîrpit. Pentru a ajunge mai lesne la scopul or' ei, care-și cunoșteau bine stăpînii turci, răspîndiră °nul că în 12 ani de domnie Vodă Alexandru strînsese nenumărată avere, iar că aceasta nu va putea ieși ia eajf ț0^ dacă Doamna Zoe va fi chinuită

1^Uupă cercetările făcute nu se putură găsi însă decît tre – Pungi în scrinul lui Moruzi, iar din catastiful înVoar 3Ver' (casevn'" giuvaiericale, haine, rufe, șaluri, coe etc.) ieșeau cu totul, două-trei mii de pungi – departe deci de cele 12000 pe care le arătau Suțujest începînd deci să cugete cîrmuitorii că Moruzeștu gț năpăstuiți, ei dădură drumul, deocamdată, beizadelei^

Dumitru și Nicolae de la închisoare Cînd sosiră aceșt°r pe neașteptate în casa lui Caradja, aruncîndu-se în b r ațe f mamei lor, Doamna Zoe, sărmana, avu ceea ce numj,!

Astăzi „o criză de nervi”, sau, după cum se spunea ^ atunci, „istericale” O apucă un plîns și un tremur și J/ rîdea, acu țipa, de crezură toți c-o să-și piardă biata mințile

Dar lucrurile se liniștiră și merseră, din zi în 21, spre bine. Cu toate sforța n l* dragomanului Alecu Suțu, Snr]_ jmit de Sebasttani, care cerea mereu cu îndîrj're Ca Doamna și fiicele ei sa fie închise și schingiuite, turcii dimpotrivă, sloboziră din închisoare și pe fiul mai mare al Doamnei, beizadea Costachi Acesta se întoarse, luni 6 mai, acasă la el „unde veniră rudele și prietenii feliei! tîndu-1” O scenă foarte interesantă ne-o povestește Caradja, arătîndu-ne că Doamna Zoe primi în acele ale știre „prmtr-un prieten creștin, de la unul di n cei mai cu vază cîrmuitori”, ca să-i trimită un om credincios din casa ei pentru a vorbi cu dînsul „ca să se isprăvească o dată cu treaba aceasta” Doamna Zoe trimise firește pe banul Caradja, cel mai credincios prieten al ei, în casa căruia încă locuia

A doua zi, dis-de-dimineată, banul merse la turcul acela „foarte cu vaza cîrmuitor” și află de la el ca Vodă Alexandru poate fi adus de îndată înapoi din surghiun dacă i se dau lui 3000 de pungi – adică toata averea care fusese catastiata „Am răspuns și eu ce m-a învățat Dumnezeu și am plecat”, spune laconic Caradja Dar ieșind afară din odaia turcului, banul văzu pe spătarul Costachi Suțu așteptînd la ușă pe sofa'

O întreagă mentalitate, această așteptare din spatelt ușn, pe soia! Un rornan și o carte de istorie condensat într-o singură frază!

Și nu s-a isprăvit aici A doua zi, către chindie, Caradj^ se întoarse la turc pentru a-i spune din partea DoafIW

Zoe și a lui beizadea Costachi, că nu pot da decît 2000* pungi! Mai mult n-au și gata! De data aceasta trebțl să aștepte, ascuns într-o prăvălie din apropiere, iun^” la luminăția sa (turcul) se afla acum ambasadofi'

Sebastiam și dragomanul Alecu Suțu. Napoleon se " torcea de la Eylau și mergea spre Friediand, iar ambaSdorul său, de gît cu Alecu Suțu, cerea vizirului caP jVloruzi. Istoria lumii privită de la stalul întii și din Clisele figuranților!

Turcul – turc – spuse francezului că poruncile sînt <;i că pînă seara neamul Moruzeștilor va pieri de pe pămîntului. Iar cum ieșiră Sebastiani și Suțu din „sa lui' intră CaradJ”a

Banii”

_ „Două mii de pungi, luminăția ta, mai mult nu se oate. Aduc sînet scris că pînă în patru luni suma va fi clătită pîna 'a cea d*0 urmă paral”

^ _ „Bine și așa”, răspunse turcul „Voi face mîme te l hi și către preaputernicul padișah și să fii sănătos” Teihisi” înseamnă raport.

S-a întors Caradja cu această știre „la căsuța lui” către ceasurile unu din noapte” și a bucurat pe preastrălu-cita lui Doamnă și pe cei din jurul ei”

Duminică, 12 mai, către amiază, a venit răspunsul turcului că toate sînt în regulă, că Alexandru Vodă va fi adus din surghiun, iar Doamna Zoe cu toți ai ei se poate întoarce liniștită acasă la ea la Therapia!

Înainte de a păși din nou pragul acelei case, unde cu 3 săptămîni în urma biata femeie fusese atît de îngrozită și de înjosită, ea merse întîi la biserică, la Sfîntul Dumitru din Therapia, să mulțumească lui Dumnezeu că i-a fost îngăduitor și că din această încercare a scos-o cu credința ei întreagă și nevătămată.

Dincolo, în casa lui beizadea Alecu Suțu (dragomanul), moraitul Paparigopol striga cu pumnii încleștați: „Vreau să văd curgînd sînge!” Și deodată, ușa se deschise și-n chenarul ei se arăta un om cu părul vîlvoi și ochii speriați, stîngînd cît îl lua gura. „Doamna Zoe e la Therapia și Vodă Alexandru pornit și el pe drum spre casă!”

Și toată dușmănia aceasta sălbatecă de la creștin la creștin și de la neam la neam, din pricina Moldovei și a Munteniei le venea, din pricina unor scaune în niște curți dărăpănate, dar care țineau ascunse, sub treptele lor, Aurii holdelor noastre și lăsau sa strălucească, deasupra Baldachinelor, blazoanele deșertăciunii omenești!

E „Vreau să văd curînd sînge”, strigase Papangopol n 1812 frații lui Vodă Alexandru, anume Dumitrache și anaiotachi, fură decapitați. Alexandru el însuși, deși aia acum liniștit și cu totul în afară de viitoarea vieții – Ilîcp, fu din nou ridicat din casa de la Therapia, ferecat 4fi Și „trimis la galere”, cea mai grea și mai înjosi-ilri toate pedepsele: lopătar în fundul unei corăbii, u<iLi.u din vîsla alături cu pu^anuv... Om de vreo de ani, el se îmbolnăvi acolo și muri curînd după ace

Fiul său, beizadea Costachi, ajuns mai tîrzm mare dra^ mân, își pierdu și el capul sub securea turcului în hrn^” reției grecești la 16 aprilie 1821 (tm)'

Doamna Zoe? Nu se mai știe Amintiri, scrisori poaite de ambasadori sau consuli, nimeni nu rnai vorbea de ea nicăieri Am văzut-o la vîrsta de cinci ani scotî du-și căp^orul din desagul lui Dirnacbi și-arn putut uimăn o viață uuieaga, pînă la bătnnele, cînd îi ptet(U? urmele Poate că e mai bine, căci cine poate ști cite suf? nnți o mai fi îndurat ea! Astfel de triste povești ducă-se în noaptea uitării și mai curînd să credem c-o fi ^^ înainte să și vadă soțul dus în ianțun la capul zburat de pe umerii”

n interesant, ciudat și aproape duios episod al istoriei neobizantine la noi este acel al unor domnii care n-au fost nici fanariote, nici românești, fiind totuși un destul de simpatic amestec greco-moldovenesc

Este episodul – care a ținut, cu inerentele lui întreruperi, aproape 60 de ani al domniilor celor padu vlăstare din neamul batrînului mazil Calma sul, transformați în pompoși „principi Callimachi” și care dealtfel, în ramura lor domnitoare, s-au stins de peste o sută de ani.

Obîrșia quasi-răzășească a Callimachilor este, de altfel, un titlu de glorie pentru ei, fiindcă întfi, din punct de vedere genealogic, este parcă mai bine să fn răzăș mol dovean decît negustor constanimopolitan, al doilea fiindcă din punct de vedere omenesc, este firesc să ai o origină oarecare în spațiu și în timp, căci din coasta lui Jupiter nu s-a desprins nimeni, deși cred unu că da, și al treilea, și mai cu seamă, fiindcă e foarte frumos să știi că stapînh îndrumători ai acestui neam au fost români nu străini.

Așadar să trecem la subiectul nostru sau după cum Spuneau bătrînii cronicari cînd făceau – uneori prea des ungi rcrioade: „Aici ne vine rîndul să arătăm ce s-a în-' „npiat în această domnie” n'tflor soril ', „această domnie a lui

Ion Vodă Callimachi și în aceste 0mnii ale fiilor și a nepotului său, s-au întîmplat multe eresante fapte, care vor fi arătate numai în treacăt, subiectul acestei cărți este viața Doamnelor și lor, despre care știu cronicile și documentele și e rămasă să ne spună multe și frumoase lucruri P|31 intîi, despre neamul Călmașilor. Care rfra Ol" | Uieian, de la Orhei, din Răsăritul Basarabiei, po | [J?asarabie era Moldova, fără nici o deosebire nici nici etnografică. „Basarabie” a devenit partea țării de dincolo de Prut abia mai tîrziu, fiindcă astfel au vrut s-o boteze muscalii cînd ne-au răpit-o, dîndu-un nume care nu era ai ei, ci numai al unui ținut d!tl Sud-Estul Moldovei, locuit de veacuri de tătari. Acol0) u Orhei, trăia demult neamul românesc al Călmașilor^ poate nu chiar de la Traian, ci de la vreun calmuc oare-care – pînă cînd, către sîrșitul veacului al XVII-iea tînărului Toader, fiul lui Vasile și al Arvasiei Calmași)' i se păru, om voinic și întreprinzător ce era, ca îi este' prea strimt colțul acela de țară pentru năzuințele sale de viață mai largă. Plecă de acasă. Nu se știe bine pe unde și-o ii dus o tinerețe desigur zburdalnică,- poate prin Polonia, căci vorbea bine leșește,- dar îl aflăm mai tîrziu stabilit la Cîmpulungul Bucovinei, unde se șt însoară cu Nastasia, fată de păstor de pi în munții aceia bucovineni O așezare, o gospodărie, chiar o bisericuță de lemn pentru a-și pomeni neamul înaintea lui Dumnezeu și înaintea oamenilor – însă o viață amărită în acele vremuri și într-acele locuri cînd oștirile lui Sobieski treceau mereu granița și pustiau tot ce găseau în cale, „Noi nu știm de atîția ani ce este plugul, de-a răul păgînilor”, scria într-o zi un biet cîmpulungean. Abia mai tîrziu, către sîrșitul veacului, după moartea lui Sobieski, se mai potoliră lucrurile și se curmară beje-nisie. Atunci îl aflăm pe Toader Calma și ocupînd dre gătorii ținutale; sub Cantemirești și sub Mavrocordat e pîrcălab de Hotm (1699-1713), iar sub Vodă Mihai Racoviță e vornic de Cîmpulung. E om cu stare acum. În 1729 cumpără de la stăpînu! Dumitrachi Stroici moșia Stîncești de Ungă Botoșani – o cumpărătură făcută cam cu sila – care va ram?ne în stapîmrea urmașilor săi Un irate de-al lui Toader, Meculai, care a avut și un fiu Ion, apare și el din cînd în cînd în legăturile neamului Dar bătrîrml Călmașul are grijile lui acum, altele decil în tinerețe, grija copiilor. Cinci sint, trei băieți și doua fete, care trebuie crescuți, căpătuiți, căsătoriți. Pe Paras-chiva o mărită de tînără cu Andronachi vel banul de 'a(Botoșani, și pe Măria cu lomța Ursuleț postelnicul, toi de prin aceleași ținuturi ale Botoșanilor și Dorohoiulw Amîndouă dealfel, după cum vom vedea, vor răniî* văduve și se vor mărita din nou. Cei trei băieți erau, dup^ vîrstă, Gavnl, Ion și Dumitru. Cel mai mare, Gavrii, s-a făcut popă, de va ajunge și mitropolit; cel mai mic, Dufl11 traseu, va rămîne un boier ținutal, așezat la Stînceș ^ Botoșanilor, de la care va curge mai departe nea*1111

^ Cel mijlociu în sîrșit, Ion, sau lomța cum i spunea acasă, sau lenachi cum i s-a zis printre greci, 56 Ciunge Voievodul Moldovei și tăia și bunic de VoieV° Născut în 1690, Ion Călmașul, care s-a arătat de tînar tet sa deștept, a fost trimis de tatăl său înth la școala lS0p[loi să învețe a ceti și a sene moldovenește și apoi la „;i (a cnecească a lui Nicoliae Mavrocordat, Dar mai tîrzm sC" ti l „ O

| .a urcat babacă în rădvan și l-a trimis tocmai la Lvov (Lcmberg) să învețe limba polonă și cea latinească, că-i Jor n doar de foios mai tîrzm în viață Tovarăș la învățătură a avut în străinătatea aceea pe Ion Cînta, care va h mai tîrzm cronicarul și prietenul Voievodului sau pnn 1712, la vîrsta deci de 22 de ani, lomța Călmașul Se întoarce de la învățătura cu buna știință de carte și în tot cazul cu o desăvîrșita cunoaștere a hrnbu latine Tocmai atunci Ion Mavrocordat, dragomanul Porții, scrise iratelui său Nicoliae Vodă, Domnul Moldovei, cu ruga mintea sâ-i trimită la Constantmopol un tilmaci de cărți

latinești, că nu poate afla nici unui bun în capitala im părăției otomane
Nicoiaie Vodă găsi deci în Iași de pe Bahlui pe Ioniță al lui Toader Călmașul și,
împreună cu Irate-său Gavril, îl trimise dragomanului la Stambul în această
calitate de tilmaci rămase lomța pe lângă dragomanul Ion Mavrocordat în tot
timpul funcționării acestuia, învățând acolo turcește, franțuzește și italiane ne-
te, ceea ce-i tăcea, pe lângă limbile ce mai vorbea un Irmos bagaj de
cunoștințe filologice în 1716 Ion Mavrocordat fu numit Domn în „ara Roma-
nească, iar locul de dragoman al înaltei Porți îl ocupa Gngore Ghica, teciului
lui Matei beizadea, care era tiuiba (rînului Voievod Gngore I Ghica din veacul
al XVII-lea Noul dragoman păstră în slujbă pe tilmaciul lomța, care-l Ș'
înlocuia uneori în treburile dragomanatului, căpătând ast-te' o mai adincă
cunoștința a politicii Porții în 1726, când Gngore Ghica fu trimis Domn în
Moldova, tilmaciul *onUă, care devenise între timp vechilul dragomamei, era
acum de 14 ani la Constantmopol și se poate spune că oarte cu greu s-ar fi
putut lipsi terzimanul de serviciile ^aleNumele și-l schimbă acum din
Calmarul în Cal-”nachi și din Ioniță în Ienachi, fiindcă astfel o h tost r'nța
obiceiului locului în lumea aceea tananotă cu lim63Vea e' ^e^ătun aco'^- Dar,
în schimb, Ienachi Cal-p acni tot Ioniță Călmașul rămăsese, bun mo!docu-
riarhale obiceiuri, și purtând în suiet un adine dor de deosebita grija Cu toate
lucrurile aceste mărunte, P1”, în ata ei 'uau Pr°Portn urn-e, nu se putea glumi
iară De aceea, cmd dragomanul Gngore Ghica tu Domn la Moldova, lomța se
ruga de el să l ia cu ia Iași, ca voia să se. Statoi niceasca m țara ți să și pe
batnului lui tata și la ui mă urmei să se >i insoa^ căci avea acum 3b de am
Sar Ghica, ascuttmdu i ruare lua cu el m Moldova și-l boieri, iacindu l
tretiiop0l ' Era o boierie mica dar carierele se încep de jos altiel eia un post de
încredere, căci logolatul al tre, peccthna scrisorile private ale domnului, iar pe
ale Ghica le redacta chiar el, dmdu le Voievodului spre i utura In ataia de
aceasta el trebuia să cunoască jt pr” tocolui, lundca sarcina de a primi pe solii
stiami era a liu Vrednic cum era și priceput în treburile politice, el tu msgr cinat
de Vodă cu tiatati-vele de împăcare dintre haiiil Crimeei și tătarii din Buceag,
misiune pe care o imp|m, atU de stialucit, incit Gngore Vodă îl înainta la
rangul de maie medeimcer (1728) Doi ani mai tirziu m 1730 drept răsplată a
slujbelor sale ion Callimachi tu trimis la Constantmopol m calitate de
capuchihae al Domnului VVoldoxei* Stătuse în tăia numai patru am în timpul
acesta insoa, m Iași tund, vel medelmcerul Ion Callimachi găsi m stirșit o tata
pe care o cie7ii vrednica să i ție soție O chema Ralu, dezmiertată Ralita, tnca
unui paharnic dm Moldova Acest paharnic poate să ti lost Todira^cu Costachi
țitul marelui vornic Vasile Costachi și al Cainnei Caniacuzmo după cura crede
N iorga, dar rr.ai sigur cal chem<i Dumitru Hnsoscoleu, după părerea lui
Rangabe ți d lui Ion t Ihtts dm neamul moldovi?at al acestei la mihi de greci
eu multe legături în țările noastre

Se veda treaba că logodna trebuie să ti avut loc scurt mp înainte de
plecarea lui Callimachi din Moldova, <te teme că nunta nu se lacu la Iași,
unde locuia tata Ralnei ci la Taiigrad, pe malul Bosforului, m pitoreasc^
localitate din imediată apropiere a Gaiatei, Curu-Cișrnt Acolo își aveau casele
mulți dm lananoții bogaii, tot ți viitori Domni, ca Alexandru Ipsilanti,
Constantin RJ coua ți Gngore Vodă Ghica el însuși, acolo deci i Liimpaia și
noul capuchihae o casa trumoasă, pe care l mobila cu un bun gust, de dragul
alesei inimii sal Ue-buie să îi aloc abia prin 1733 sau ^ Hireasa era mult mai
tmaVa deci t mirele (care au acum 44 de am) ți era toarte inimoasa iidiute de
toate Rahta eia insoa o viednică gobpo<Jirl careți vedea de casa, de carnartl, de
bucătărie, de mu-iiru care-i umpleau saloanele și de roabele ei, caio^

PU” „

(l capucnl^aie' care avea de dus în spinare îoate, Domnului Moidovei, mai îiebuia sa vadă >i de * no da fia nevastei sale, căci alttel de zilele Inpte ce ^° tăceau Scrisorile ce trimitea în Moldova tiatelui sau e tra>.,cu erau pline de cereri d” aceste de aie mm-y d'e-ale gospodăriei

Frate, am trebuința de o mie cinci sute oca de lina a la ta, opărita și m prima ară sa se pună iară greț> -ora'bie sa-mi la vsemi Și să nr Lttniîi din Mol j1, a sare, slănina, pashama și o>/ pisai, ca dltininteia

{0sal ' n i ^ nu pot mîra m Ralițe.”

De alttei, lamăscsera ammdoi, >i ion ^ Ralița, i.ioido veni simpli și curntnți, care ți vedeau de tiebile loi iară rumurile la care i-ar îi îndreptătit situația loi în ceicui acela de mindn îanarioți „Dm toate scrisorile lui Ionua” spune N iorga, „nu respjra altceva decîi spiritul cuminte sment siios, al unui om mai norocos, pe care l-a ajutat Dumnezeu sa ajungă ia o stare mai buna ți care se mgn jeț. Te cu scumpatate de gospodăria pe care s o în temeieze Nimic din mîndna insultătoare a unui pai venit Mindna situatiunilor, grandiositatea, megalomania ^int cu totul străine de acela care iscălește scrisorile saie „Son Medeimcer”, atunci cmd ar putea sa arboreze, spre a și speria rudele din țara,.urnele cel nou giecec ce suna a>a de bine și sa adaoge pe lînga dînsul calificativul de ajutor m terzimanian cea mare a împăratului”

Căci m adevăr ion Callimachi nu era numai capu chihaiia Domnului Moldovei, Gngore Ghica Dragoman tund acum tratele acestuia, AleAandru, medeiniceial Ion a^ea rosturile lui la dragomanat, unde scria, ta luneca parlamenta, ca ți cum ar ti lost titularul departamentu tai De altîe! șase ani după sosirea lui Ca l li m ac hi la ^onstantmopol m calitate de capuchihae, în 1736, Alexandru jltoca tund trimis la Iași în vederea tratativelor de pace uirco-ruse, c numit e! vechil al teizimanatului l l Râmi ne 'n aceasta tuncție pina la întoarcerea lui Ghica dm Mol °j-'a, iar patru ani mai tirziu, cînd acesta este decapitat, tanul poruncește ca „ce-a purtat m vremuri ebile terzimanului sa-l îmbrace în cattan și ss-l tacă erzirndn mare”

1741, Nici lata-| deci pe medelmcerul Ion, dragoman de-a bmelea

A l – l ' C3

l l l luna martie) acum nu->i schimba tostui lonița Caîmașui fnea poate mai ales nu acum, unde era un om de 51 Scrisorile ce le trimite Iratelui Dumitrachi de la î sint pline de dragoste și de grija ce arata pentru sale ramase m Moldova O vorba buna pusa de lingă Vodă poate tace multe Cumnatul Andronachi oatul surorii sale Parasclma) va avea isprav mcia ^ ungu ui Gheorgne Canano al doilea soț al celeil^u surori Viu a uitat nici el cit despre DumitracJ căruia i se suilase bănia sa nu aia nici o grija căci h data înapoi iar de nu va i numit și el ispraundeva „_e rnihm voios sa tu ca despre mine lu^u îrate nicidecum uitat vei u”

Dar una e dragostea de trate și altețe sint interese^ Cînd împrumuta pe cumnatul sau Andronachi cu doua pungi de bani u pune soroc m b luni n cere 5 lei dobmda pe luna la 500 {12% pe an) și i amintește Irumos o veche zicatoare romaneasca „frate ca trate dar bnnza pe bani” In vremea aceea cînd a îost numit Calhmachi drago mîn, tuncția pe care o păstrează 17 am de la 1741 la 1758 era însurat de șapte ani și copiii erau toți născuți Grigore în 1735 Alexandru în 1737 Sevastița m 1738 y, Mana prin 1739 sau 40 Grijile Rahcei erau deci sporite Mu rnaî era vorba acuma numai de casa, de gospodărie ți de oaspeți, erau copii acolo, care trebuiau păziți ingri j Hi crescuți căpătuiți Ea ține m casa acum un logotatoi pentru băieți un preot grec „toarte sever în privința bu nelor moravuri” iar pentru lete avea roabe care le ur măreau pas cu pas, sa nu doamne păzește sa h se intimple cile ceva

brâu aceste roabe un iei de duegues in sa ioarte tinere cam de-o virsîa cu micile cuconițe ceea ce iacea dm ele mai mult tovarășe de joc decît adevărate „dădace”

Deși mare dragoman acum pentru coana Rauța oa bătui ei tot același soț ideal rămăsese care treouia rmibai sa i intre în voie ^i de roabele aceste tot el avea ss poarte grija scriind fratelui Dumitrachi sa i le tnfflik din țara. Lete sărace, curățele și sa nu îie țigance Mol dovence trebuiau sa ție, sau cel mult corcite și de nu eraorlane puteau sa vie cu mamele lor, căci el le va ține.bine le va da rochii și podoabe și le va manta, i „Cumnatele și surorile”, scrie el, „sa cumpere r^a de acestea, căci vor avea astîel rnare mu lță mita < Rahta”. Și mai departe scrie sa i le trimită pe mare, Țangradul latălă-i o palmă de loc de la Galați” Palma ceea de loc se străbătea pe atunci, cir mea bună, în vreo zece zile, iar cînd bătea vîntui vrtrjvrijc, în vreo doua-trei săptămîm, cît faci azi de la K lați pîn la New-York, cu un vapor

Surorile și cumnatele – dar de fapt era o singură cum-ța de trate, celelalte fiind, pesemne, de veri – pentru naavea „mulțumită despre Ralița” trimit prin Galați la o droaie de moldovence, tinere și curățele, cu afără mame, pe care coana dragomăneasă trebuie să le Sgzească ea acuma, de unde le adusese pentru a păzi Hîtisele pe fetele ei. Și că așa a fost, se dovedește prin crisoarea ce trimite dragomanul fratelui Dumitrachi cam la vreo 7-8 ani mai tîrziu, prin care-i cere să-i trimită o rămășiță de bani ce mai avea de primit de la ei, fiindcă vrea să'marite „pe una din roabele trimise mai anii trecuți din Moldova, pe Ileana, că-i este ei mai mult de măritat decît de pămîntul țării”. Și gravul dragoman al împărăției otomanilor – desigur tot pentru a fi pe placul Raliței – scrie fratelui său banului, la Stînceștii Botoșanilor, că va găsi el pentru lieana un bărbat din ciracii case; „un voinicel cu ochii deschiși, să-i dea dteodata și peste nas, că-i cam curvă copila”

Dinlr-o altă scrisoare a dragomanului către frate-său aflam uluitoarea știre că pe vremea aceea se putea cumpăra cu o pungă de bani (500 de lei) două pluguri de boi, 20 de vaci cu viței, grîu, orz și vin, iar din ce va rămînea să mai cumpere dumnealui banul Dumitrachi pentru frate-său 50 de stupi, tocmind și un stupar „cam harnic și cu dreptate”, acestea pentru mînăstirea Doamnei, lîngă Botoșani, care e a Raliței. Adevărat că adaogă dragomanul „toate aceste trebuiesc cumpărate pe acest timp de iefti-nătate”, dar oncît! Și mai adaogă dragomanul ca să fie trecute pe numele fratelui, ca nu cumva după moartea sa să fie socotite ca fiind ale dragomăniei

Toate scrisorile lui Caliimachi către frate-său sînt roma nești, fie din pricina ca rămăsese el prea moldovean în sutlet pentru a întrebuița altă limbă, cînd voia să gră ă^cu ai lui de acasă, fie din cauză că banul Dumitrachi fi știind grecește, ceea ce, de altfel, e sigur, deoarece din scrisori zice: „Izvodul de cumpărături fiind cu slova grămăticului meu, pune să ți-o prefacă

— Q O ' r l. {^ ^ - r -^ - ^ ^ j - j

*a înțelegi...”. Sa ți-o prefacă înseamnă sa ți-o traca r e,aserîlenea nu este aproape nici un singur răvaș în stre s^nu vorbească dragomanul de Ralița lui, atîu de de cîte ori e vorba de gospodărie. „Am primit prin Oprișan toate cumpărăturile, spre bucuria Ralu dar brînza și untul pentru trebuința casei a fost silită, cauza zăbovelei, să le cumpere ea cu bani și-i' trebuie sare și slănină” Iar cînd nu-i rnaî trebuie coanei dragomănese nimic st e mulțumită de toate, a cel puțin la sfîrșitul răvașului trebuie sa mai aminteasc numaidecît de ea: „Ralița și toți copiii noștri vi se închină cu sănătate, și surorilor, și dumisale cumnatei, și ^ lui Dumnezeu împreună cu d-voastre” în 1752 după 11 ani de dragornanat -Ion Callj. Machi era să-și piardă dintr-o dată și definitiv situația pe care și-o crease numai și numai prin meritele sale Intrigi

fanariote, a căror expunere nu-și au locul aici și în care fura amestecați beizadea Matei Ghica, care voia să fie dragoman, și socrul său bașa-Mihalopol, care-l ajuta din răspuțeri la realizarea acestei ambiții, făcând ca într-o bună zi și cât se poate rai pe neașteptate, dragomanul să fie ridicat noaptea din casa lui și trimis la închisoarea bostangiilor, împreună cu hoții și ucigașii. Osîndit la moarte, iertat, amenințat de-a îi trimis în surghiun tocmai la Alger, nimerește pînă la urma în nu prea îndepărtata insula Tenedos, unde mai fusese de curînd și Constantin Vodă Racovița. Familia rămîne la Țarigrad și nimeni nu se atinge de averea lui. Dar biata Ralița grele zile trebuie să îi trăit atunci.

După cîteva luni abia e rechemat la Constantinopol. Omul, care avea acum 62 de ani, găsește însă că e traiul mai sigur în Moldova lui, părăsindu-l atîta ani, și hotărăște să-și ia nevasta și copiii și să se întoarcă în țară. Dar sultanul, care spusese altădată „vechilul ce-a purtat trebsle terzimanului, sa-l îmbrace în caftan”, găsește cu cale să creadă ca toate fuseseră numai o joacă, și spaima morții și surg'hinul, și poruncește ca din nou să-și îmbrace pe Ion Dragomanul cu caftan și să-și ia post¹ în primire ca și c u în nu s-ar fi întîmplat nimic. *ar ei. Sluga Măriei Sale, ce să iacă? îmbracă caftanul și * întoarce la slujbă

E vremea cînd baronul de Tott începu să umble ' ' casa dragomanului, mîncînd la masa lui, dormind iatacurile sale, dar batjocorindu-l cît și unde poate. ^ gurul acesta, răcut nobil francez și devenit tUmaciul 2^ (I – – *- irvn Tnllimachi n-avea nici o cîlîtă” al putina „rutina” în afaceri. Dar nu tot astfel îl judecau – oameni care l-au cunoscut. Dimitrie Cantemir, t-re i'a văzut doar cînd era tînăr de tot, spune despre el % ora „cea mai plăcută persoană din vremea sa”. Ponton, ^1, -jiac'ui Franței, îl numește „om foarte fin și foarte rcumspect era luminat și spiritual”. Și la fel îl laudă ^'polonul Potocki. Ce rărnîne deci din afirmările baro-n'ului de Tott? Rămîne că-i plăcea coana drăgomăneasa, u mutra ei majestuoasă și mai ales fetele amîndouă, pe are le găsea nostime și drăgălașe. Vom pătrunde, împreună cu baronul acesta, în intimitatea vieții familiei dragomanului, care prin anii 1752-57 scurtă vreme deci înainte ca ea să fie „domnitoare”

Casa lui Caihmachi de la Curu Cisme era așezată chiar pe malul Bosforului, cu o terasă înspre apă și o frumoasă crradmă în spate. Era mobilată în gust frîncesc cu mese rotunde pentru mîncare, cu scaune pnmpejur, în iatacuri, paturi în loc de divane, covoare bogate și oglinzi. Odaia în care fu găzduit unгурul avea la cîpătîiul patului „un fel de rnașă, în formă de mic turn octogona l de abanos, încrustat cu sidef”, cu alte cuvinte o măsută turcească, cum se vîd astăzi încă, nu numai în tot cuprinsul republicii turcești, dar și în multe case de la noi. Și erau pe masa cea de noapte un pahar, un vas de cnstal plin cu apă și trei farfurioare cu dulceață, de trandafir, de iâmlie și de chitru. Mai era și un sfeșnic mare de argint cu o luminare de ceară galbenă, al cărei muc scotea un fum prea negru și prea gros pentru nasul subțire al unгурului baronizat Coana Ralița, pentru a face lux, în loc să pună în patul musafirului perne înfațate, îi trînti niște perne cusute în fire de argint și de aur, de rămase bietul om cu obrazul zgînat, deși întinsese peste ele toate batistele ce avusese în buzunare

Peste zi, dragomanul se ducea, în caic probabil, la Cii

Dâmbul, unde era Sublima Poartă, luîndu-și fiii cu el, pe

Gngore și pe Alexandru, ajunși acum la vîrsta să-I poată sjuta iar coana Ralița, rămasă acasă să vadă de gosPpdarie, își trimitea fetele, pe Sevastița și pe Mărioara, cu

^!teva prietene și cu tinerele roabe din Moldova, peste rurri, pe malul asiatic, la „apele dulci”. Acolo le așteptau are'e cu bivoii, care le duceau departe, la umbra, unde e|e se apuiau să cînie și să joace, sa bea cafeie și linazi, să mănînce halva și să sugă acadele – viață de adată, fără grija zilei de mîine, fiindcă era și tinerețea

, f r și banii care zăngăneau f3lă frică pe o persoană atît de simandicoasă ca marele ivirile ieteioid > uu u ta „i-hașa, dacă nu voiau sa ii se intimple ce va păți, în P r care în buzunarele babacilorl^^^ jarăși cu totlil^preunj

^recoaice – grase, r din cînd în cînd u a șopti vreo vreunei vecine; ibilul lor ighemo-farfurii, Imgure, zice Tott, „decit obiLa ceasul mesei se vină și musafirii, demne, foarte bine crescute,

–,...;) schideau a lene mică răutate se ffi-bașa, dacă nu voiau să ii se întimple ce va păți, |S*a ni niaî tîrziu, o altă cucoană dragomăneasă, viiin' Doamnă și ea, Mărioara lui Nicolae Mavroyeni. A ț? |757(vremea cînd baronul Tott mergea mai des în In. Căllimachi, fetele acestuia erau una de 19 ani și sa iță de vreo 17. Ba fata mai mare, Sevastița, la fra-vîrstă ce avea, era acum văduvă. Fusese măritată, 'ița încă copila, cu Grigore Viasto, fiu! vestitului nicon. Cuțite ș sluji m nnd noastre bei după Vodă

)roachi,'fostul capuchihaie a lui Constantin Vodă Raco-in timoul 'apusese dragomanul o căsătorie politică ia cale, cum era 'r3' ui pe atunci, în veacul intrigilor fanariote, cînd in-ll)lCJul părinților prima față de fericirea copiilor. Adevărat:Metelē, m'ăritîndu-se de obicei la 14-15 ani, uneori l'i r la 12, e'e nu aveau destul discernămint pentru a-și i l'te singure logodnicii și era deci firesc ca experiența.^nnțifor să înlocuiască nepriceperea fetelor. Dar cu

*M”^” „ „ se înfundau în cafeaua și se malul culau toți de pe n a masă se sculau oi ^^ . Caeaua ful acelor divane, bărbații peru ^ Apoi cînd Subucul, femeile pentru ^^ răU du^ob de „m-ireiurul pereților soiale. ^cetu| se făcu un obicei că orice fată, la orice vîrstă, 1TT1P -l _s „„ înfundau în '. Văduvă fiind, dacă-i trăiau părinții, nu se putea cu bărbatul ales de ei, pe care nici nu-i era îngăduit să-l vadă pînă în ziua nunții. Obiceiul acesta era arecesc, al familiilor fanariote, și nu avea nici un i- nnaotea și înceta r~- terasă, sau coborau amesleCi nici o analogie cu moravurile de la noi, cu obiceiul plimbau '„/odă și care va

Anatnliei ieșeau cu tot” ala(tm) Pnau corăbiile și caicele ămîntuiui din Țara Românească și din Moldova, unde ios în portul unde se legand^. Ispititor Boslor, ^ se măritau după placul inimii lor și chiar dacă iimhau de-a lungul_ ajPe,10^^atnnei Anastasia a lui a,egeau părințj(pe miri, ele trebuiau să-i cunoască înainte furase mințile^”^^^ c”u 0 n°Łtalf” |de”nuntă și să'consimtă la căsătorie. Abia în veacu ilor

Loti și Claude Farrere aixvill-lea, sub influența grecească, începu să se intro-onul și ^a[on”ea,s,?”că la noi moda ceasta fanariotă de a-și mărita părinții malului incin [^ cu de_a sj[a_șj jncg ea fu primită cu greu, se

Tot'Cpl.^n^^^ rea aceea or s

IDI”

Cd f V'eile sîa!orn^ tîrziu și nu ținu multă vreme. ^em e în privința Sevastiței, perspicacitatea dragomanului, de 0. „ai „tult om politic, se vede, decît fiziolog, dăduse greș.

Mai dej iștiară ca potir m ci 1C' „pQ tiau cu toate zg” imărul Grigorașcu Viasto avea o fire bolnăvicioasă și se rabă și mai deparu^^; Bostangiu, penecW^ linse curînd după căsătorie, lăsînd în rma lui o văduvă , J”o ani, fără copii, care căzu din nou n sarcina părin- „^v. F- – OCiU ^! P r ceștia nu-și făcură mult sînge rău pentru în ochi, vorbe dulci pisicii”, zice toate femeile din

s și de nevasta drago acestui mare care-și șopteau, _ la *la'jci U ^ . Acestei fete, fiindcă știau că o vot mărita din -Mn gra \$ lni^ rnaî^ bine, fiind tînăra văduvă „mai rumănă decît – Cfară ^ rao-ain^?^r' cu mijlocul subțire, nici înaltă, nici mititică, noastră, a st)S. F.fa: ^ă, modestă și blîndă și avînd un aer visător de vo

Și strălucit. Ea va fi Doamnă, după cu ț Ca Și mama ei, ca și soră-sa fiasta, Mărioara, era „mai puțin f moașă decî,nm-a Pv t Totuși Ralița CaU.machi ' ^ | ^f ive^că iăra ma ilor grece nu le era feme care singu^ s^*}^ atracțiune” Astfel fiind fata viitoru ei era „rât f0rul s^t Putu să răpească logodnicei sale o săru-e'\$- ^ceea ce era nemaivăzut și nemaipomenit înir-o (a^ fflte ^e Pr*nt' fanarioți! însă baronul de Tott ne s”, ră că: „Mulțumit de-a fi putut franțuzi pe tinerii;prfîu l^uj fata în prada dușmancelor sale, iar tatăl și tftf' încuviințară joaca mea, logodnicii obținind din ziua tflal'Tl preotul de a se vedea în libertate”. ACŁn fi sau nu> 'n ^o* cazul nunta Mărioarei nu avu loc,t patru ani mai tfrziu, la Iași, cînd va fi și ea domniță * [] împrejurările pe care ie vom vedea. Iar mult mai „T'-u exact un sfert de veac după această întimplare, ^- /ajunge și Doamnă a Moldovei, cînd soțul ei, Aiexan-e3 Mavrocordat Deibey, va căpăta și el o scurtă domnie f trei anișori (1782-85).

Îritîmplările aceste, ca atîtea altele, dar pe care des-ri.ni] i rea ungurului a făcut să le cunoaștem în amănuntele lor, erau, după cum am arătat, din veleat 1757. Un an j tîrziu, în vară, Ion Callimachi, dra-gomanui Porții, fu numit deodată, pe neașteptate, Domn al Moldovei. Și aceasta se întîmplă fără obișnuitele intrigi din culisele seraiului, fără promisiuni de nenumărate pungi de bani ce trebuiau vărsate, aproape fără știrea bătrînului ierziman, ca o concluzie logică a purtării sale de pînă atunci.

Sultanul Mustafa, om tînăr și inimos, avea obiceiul, pentru a cunoaște lucrurile cum sînt, să umble „schimbat de straie” pnn mahalalele Stambuiului și prin împrejurimi Aflîndu-se astfel într-o zi la Daud-Pașa, lîngă Pera, se întilni cu convoiul” de călăreți al lui Constantin Vodă Mavrocordat, care aducea marelui vizir corespondența Domnului Munteniei. Cunoscînd sultanul obiceiul românului „f n t îi să se îmbete și apoi sa plece”, opri călăreții r ^are într-o circiumă și după ce-i văzu bine afumați,, mai departe poruncind oamenilor săi ca, între, să le fure scrisorile. Zis și făcut. Corespondența în mîinile lui Mustafa, dar n-avu ce să se laude Nu se știe bine ce cuprindea, însă trebuie să fi fost mult compromițătoare pentru toată lumea, deoa-zultatul fu că sultanul Mustafa porunci pe dată unirea pașalelor Rumeliei și al Anatoliei, iar pe " cel mare al seraiului și pe Arapachi Vlasto, fostul, ual lui Callimachi, îi trimise să se răcorească la aUn capugîu fu trimis la București să-i aducă ^stantin Vodă în lanțuri și, cum sosi la Stambuf, '* în închisoarea Celor Șapte Turnuri. București fu mutat Domnul Moldovei, Scarla vastia și ceva mai scundă, dar era viaie și interns ne deătăinuiește aceiași baron Toti, care pare a î]^ ^ ieteior un deosebit interes. S-a amestecat chiar ^r' chestie caro nu-1 privea deloc, dar al cărei sîtrșit a^ bun și la urma urmei „totul e bine cînd se sflrsestlt bine”.

Pe cînd soră-sa era văduvă, prin 1757,. Logodita, și anume cu o beizadea, un cocon Alexandru, fiul lui Constantin Vodă MavrocoTdat.'.,^ rul era de vreo 25-26 de ani, isteș și din Sire '^ Auzind într-o zi că în casa viitorului socru se a[|9l]' baron și o baroneasă străină, îl apucă neastîmpărui vadă y. El. Cum locuia în vecinătate, se urcă în șea” fără a prinde nimeni de veste, sosi pe neașteptate casa dragomanului. Acolo erau toți adunați tmpreun*.sindrofie și nu 'lipseau firește nici fetele coanei î^ văduva Sevastia și logodnica Mărioara. Dar aceasta ra văzuse niciodată logodnicul și nici n-avea voie să-1 va; Cum veniră deci roabele să anunțe sosirea Ini Alexan

Mavrocordat, care și intrase în odaie după ele, fetr – mama, sora, prietenele – se aruncară toate asupra rioarei, acoperind-o cu rochiile lor, ca nu cumva se antilnească ochii logodnicilor. „Fugi, iată-1, fugib, șea.-din toate părțile. Și biata tată fu înșfăcată și împinse odaia de a-lături, nu 'destul de repede totuși penia beizadea Alecu să nu aibă răgazul de a-i zări măcarsiU: Dezmiertat de toată familia, el fu reținut la masă,': necazul fetei de altf-el, care rămase încuiată în odau pine la plecarea logodnicului.

A doua zi familia Callimachi organiză, în cinstea-lor de Tott, o plimbare la „apele dulci” ale Anaiofe Dărn cuvîntul baronului.

„La întoarcere mă urcasem într-un mic caic cu Ti; soț al Maxiei. A cărui figura și veselie mă interesau.

Rul, văzînd că-mi place, îmi destăinui necazul ce avea iiu-și putea vedea logodnica. Mișcat de durerea!

Spusei z-ia și ora la care va putea-o vedea. El fu 'c' de „xact la întîlnire, pe cît luasem și eu măsurii?

Mijloci; dar o afurisită de roabă, care-1 pîndea, e' pe ce să răstoarne toate planurile mele, scoțînd &tr de alarmă. Fata, zărind în același tirnp pe logodi o rupse la iugă spre o săliță, la intrarea că-reia însă mina pe ea, - chemînd pe tînărui grec, care veni i11

Roaba adusese în ajutorul ei alte două giște și Vf toatele de parc-ar ii scăpat Capițo-hul Totuși, pi”o

Ohica iar la Iași scaunul devenea vacant Pe numească padișahul Domn* Gngore Ghiciși, iar iru, șieian, itcuv, ^”, nu inspira Alexandru Ghica era fiul unui prea pV^ „ „ „ ~ – „ Qr'3” ^i-a amintit atunci suHSpC de vrednicul său dragoman, iuii Calhmachi, și-a nQiai11 de 1-au îmbrăcat cu caftan de domnie” Erau de alin11 Moldova trebsle din nou cam încurcate cu tătarii deci nevoie de un Domn de țară, care sd le o< rosturile

Investirea avu loc în septembrie 1758, iar noul On era un moșneag de aproape 70 de ani. R

Călare, înconjurat de 24 de alți călăreți – vutorn < boieri – Ion CaHimachi iacu întii ploconelile cerute protocol, „vizitele de rigoare-” la Chehaia (vechilul vjzjr lui), la Reis-Eifendi (ministrul afacerilor străine) Ceauş-başa, și în sîrșit la marele vizir, care-1 îmbrăca caftanul domnesc De acolo, cu alai strălucit pe strai Stambuluiui, se îndrepta înspre Fanar, unde, patriart i se cîntă tradiționalul „vrednic este” și-1 amețiră gr și moldoveni – nou curtezani – cu nesfîrșiți „La nu anb și „Să trăiți, Mana Ta”

Abia în săptămîna ce urmează, într-o maiți, la septembrie, e primit în audienta la sultan Dar nici atu nu poate pătrunde ușor la padișah căci acesta ținea di cu pasajele sale, în care timp i se aduce lui Callim^ la ceasul prîpzului, în odaia alăturată în care aștepte masă la care ia loc dragomanul porții, de se înfrup amîndoi din bucatele împărătești, în sîișit, ușile „alt. Lui putem” se deschid, și noul Voievod pătrunde în s. Tuarul în care „umbia Hu Allah” pe pămînt stătea în! ca un idol, pe un divan, sub un baldachin Voievodull do vei – care în ochii turcilor nu e decît un pașa, mai i decît alții, dar pașa – se închina de trei on pî^ pămînt, apoi cade în genunchi Pe deasupra capului padișahul, deschizînd a lene gura, poruncește vu'r sa spănă beiului ingenuncheat să-și cruce raiaua, s* credincios împărăției și să plătească regulat tributul Cu aceleași temeneli Domnul iese d m odaie afaf3 străzi, acasă. Acum e el stăpîn'

— Pleacă în Moldova, luîndu-și ^ după el lăsînd însă deocan11

1. Jft acuma Doamna Rahta acasă la Curb „ ' '\$ „împreuna cu domnițele.

„113' erau, se vede treaba, cumpărătun de lăcut. Lochii, ^ brîie, brăţare, inelele,' cum se şi cădea pentru feţe domneşti nsecvenl cu voi bele pe care le scrisese altădată 'u fiaîelui său că, „Galaţii, tatălă-i o palmă de ioc

^ î'l'ngiad”, noul Domn plecă din Stambul pe mare, m-^ d în Moldova prin portul nostru dunărean în octom-tr'^ 1758 el era la Galaţi şi, aproape fără popasuri, o în-brlj-n caleaşca domnească trasă de J2 cai de-a dreptul Masi unde, în biserica Sf Nicolae, fu încununat a doua ra Do i n n al Moldovei de către mitropolitul Iacob Eia O iumos obicei al pămîntului ca beii Valahiei sau ai Rotrdanjei, după ce h se cîntase, de ochii grecilor şi ai tircilor, „viednicul este” ia Patriarhia din Fanar, odată

UIIsi în capitalele loi, ttebuiau, pentru a fi consacraţi de popor, să mai fie odată încununaţi Voievozi romani, de către Mitropolitul ţării Era un fel,- cum să zic^1 -dea nesocoti la noi formalităţile din Stambul, un fel de nerecunoaştere a stării de fapt, o elegantă protestare impotma putem otomane, un rest de demnitate bătrîncepuiunle domniei lui Calfimachi fură greie, căci el, găsind ţara pustiită de tătari şi spiritele întăritate, nu-şi putu ndica danie, ba nu putu găsi măcar în tot cuprinşii' Moldovei un singui boiei care să primească a fi vistiernic Trimise deci la Țangrad după capuchihai sa, un grec cu numele de Stavrachi, gemui financiar al multoi alfi domni dinaintea lui, om cu vază, cu pricepere şi fără e Cum sosi acesta la Iaşi, îl şi scoase ca din cuiie edelrijcerul Constantin KogăJniceanu, care, fără a fj t vistiernic, fu totuşi însărcinat cu strîngeia dă n Io r iaraciului „Să te vād”, i-ar fi spus Vodă Hedelmcerul făcu treaba destul de bună şi pe la sate ar" meis lucrurile struna, însă la oraşe nu voiau boierii)(Plătească nici puţinul ce aveau de dat, după toate scu-de care se bucurau ei, ba mai mult, pretenţiile ^de despăgubiri faţă de prădăcmmle tătarilor erau prea cate afaiă de mari. Stavrachi se burzului, merse ia 3?' ceiu surghiunul lor Plecară astfel dm ţară Io da'i, Durri.tru Palladi, Fihip Catargi, lomtă Sturza vi ferecaţi fn lanţuri Țdecemone i/uo; în timpul acesta, în Iaşi, boierii rămaşi se ră\$cula, Căci, zice cronica (a lui Enachi Kogălniceanu); „p0 r^ s-au tulburat ei de aceasta şi îndată au pus gînd răi/-1' inimile lor ca să strice acest obicei scîrnav, încet/ unul cu altul a grăi şi dînd ştire pe la toate rudele {' zicînd că acest lucru poate să ni-1 facă şi nouă tutiuDr^ vor să ne stingă de pe faţa pămîntului pe toţi. Atunci-' iăcut hotărîre să gonească pe Stavrachi din Moldova', ntrunmdu-se cu mitropolitul şi cu toţi boierii au încerJsă sene unii la alţii ca să se strîngă ţara la iarmaroc” atunci sau s-ă-1 omoare sau să-1 gonească pe Stavraci

Şi iăcîndu-se iarmaroc la miezul nopţii, s-au sîrîns nui| - mea de norod, care cred că nu s-au mai strîns altă <j-ala alte iarmaroace Şi trecînd cîteva ceasuri, după ce scinstit toţi cu băuturi, a intrat o vrajbă în ei de se îndemn; cu toţii zicînd: Plecaţi la Curte, să vedem pe cine a\u355?

Domn, pe Călmaşul sau pe Stavrachi”

Au mers atunci unii de s-au suit în clopotniţa Ti Sietitelor si-au început a trage clopotul cel mare, pe c; auzmdu-1 cei din iarmaroc „s-au pornit cu toţii de-au k pe mitropolit, zicînd să meargă la Domn despre par. Țării să-i spună că cer pe Stavrachi să i-i dea, iar de r, va da, nu va rămîne niciunul cu viaţă”

Erau acolo „cîteva mii de țăranime.” oameni hotă:' ca la zile mîn, cărora le mai şi curgea şi din sîngele De nukii prin vine. Stavrachi, speriat, puse să se înclv porţile curţii, orîndui pe arnăuţi, pe seimeni şi pe beşlii*' nîndu-i pe toţi la poartă ca s-o ție”. Cu ajutorul u” cadiu, aduse trei tunuri, pe care ie așeza la scara?

Mare... iar în timpul acesta el se gătea de drum. „At-' prostimea striga cu toţi; să ne daţi pe Stavrachi, şi” nînd cu toţi spetele în poarta cea mare, cu

toate c; țineau pe dinăuntru, au doborât-o jos și intrînd notf înlăuntru au început a năvăli – iar turcii strigau în ii' tor g/ieri/ ghe.diar norodul năvălea”.

Turcii ieșiră cu săbiile scoase și mai slobozind S!

Nurile, omorîră cîțiva oameni, încît poporul începu * mprăștie Iar Stavrachi, viteazul, îmbrăcat turcește j turban la cap, luînd și cîțiva arnăuți cu el, „a iflp3' și-a ieșit pe poarta grajdului șa purces la ^'-^

Bun dus! Grecul nu s-a mai întors în țară

O fi banul bun, dar și viața omului prețuiește ceva! l înîmplării: „Boierii, ne!ăsîndu-se cu atîta, au arz la Poartă – o jalbă – trimițînd acolo pe un, Avghir Bostangioglu să ceară capul lui Stavrachi. Ajunseră însă, acolo ia Stambui, ia urecrriie Racoviță, fostul Domn al Moldovei, care și ei unui din prietenii lui Siavrachi, opri jalba boie-să nu ajungă pînă la vizir și trimise răspuns lui ahir ca se miră „cum de nu s-a găsit alt măgar, acolo. Tara, să vie cu acea jaibă!” și adaogă: „Să se întoarcă JSapoi/c-apoi știe el!”.

, Că Mavrocordat spunea despre boierul român că e „o „ff.

Ffl3 '*- rcc mascara”, treacă-meareă, fiindcă omul acela era

T- „ x ^.^_ dar ce avea Racovifa, roman neaoș, sa-și magareasca

O poruncă de la împărăție aduse înapoi la Iași pe boieri i astfel lucrurile se linitiră „ramîfiiîd Domnul în pace de toate ccîe ce se întîmpiasse” Acum putea să vie și Doamna Ralița în țară. Ea sosi, în martie 1759, cu domnițele amîndouă, cu „dădacele moldovence” și cu slujitorime multă, îi ieșiră întru fntîm-pitiave Vodă cu beizadelele, boierii cu jupînesele și cu mare alai purcesera cu toții la Curțile Domnești.

„Domnind în pace și cu bucurie”, Ion Vodă începu acum să-și căpătuiască neamul, fiindcă, de! din mă zi l ce fusese, trebuia înălțat. Frate-său Dumitrachi murise de curînd (J755), încît milele domnești se îndreptă.ră asupra cumnatei Măria precum și asupra surorilor Paraschiva și Măria. Cea dintîi mai era măritată cu Andronachi, căruia Vodă îi dădu înapoi bănia ce pierduse, făcîndu-i apoi, în mai puțin de doi ani, pitar și spătar. Iar pe soră-sa cealaltă, Măria Ca na no, o mi lu i cu un masiv întreg de munți, în Preajma Cîmpuiungului, făcînd și din fiul ei vitreg Con-sjaritin Canano un mare pitar. Mai rărnînea frate-său ^a'-rril, care fiind acum mitropolitul Thesalonicuîui (Salo-ll”v> nu prea 'mai avea ce cere. Dar se va găsi și pentru 'a, după curn vom vedea îndată.

_ rtre alte multe daruri, Eon Vodă își mai miiui tot ul cu locuri în Iași, în Muntenia de Sus și de 'r°c\u350?i cu vii la Copou. Faima acestui vestit Copou de >3llimachi se trage, fiindcă, făcîndu-și Vodă acolo „un!^l toarte frumos, de era pentru ieșirea beizadelelor la ' și-au făcut și boierii fieșicare foișor pe acel loc, sînt și se vād pînă-n ziua de astăzi”, 'zadelele ScarJat și Alexandru erau pe atunci tinere ți doritoare de petiecen La cheiuri, la nunți și v ele erau nelipsite Numai că acestea prUi Qt' uneori la poruncă Un document din 28 decembug atâta care sînt „boiernașii ce s-au socotit să mearc vînătoaie”, printre care aflăm pe Constantin pai

Enachi Cantacuzino, Manolachi Costachi, Dinu BaU ^ stica Donici, Vasile Rusăt, Ioniță Gheuca etc, trebu Jfiecare să aducă un numai însemnat de oameni ^ armășei, aprozi, cu pan și copii de casa „Poruncim D0tJ

Mea”, încheie documentul, „să mergeți toți la vînăfoa și dumneataatave de copii, să stai zapciu sa mea/!

Toți” E

Petrecheri cu Sabia la spate' în timpul acesta, domnițele se găteau de nunta r, mai mică, Marioara, era logodită, după cum am va?

Cea mai mare, Sevastița, era văduvă și trebuia căpatu acum, cît era tatăl ei Domn Și astfel se gîndi Ion VoLcă dacă fusese alungat Stavrachi din

țară, el fără gr ar îi dus-o prea greu Nu că i erau foarte dragi lui, ^ rămăsese atît de moldovean, dar erau ei mai învățați mînuirea banului Șt se mîmplă că tocmai atunci, în< toamnă, se sfătui în Țangrad tot neamul drăceștilor să intre în slujba acestui Dornn „și scîndu i ca sa mească, el a primit”, fiindcă oamenii aceștia jucau a<- rolul cel mai mare la ușa vizirului

Drăceștilor, de la Draco,d2 le spuneau cronica ni Suge în ioc Șutești (Sutu, Soutzo) Ei erau cinci frați, fui

Constantin Draco-Suțu și ai Manei Rosetti, și anu Alexandru, Nicolae, Minai, Enachi și Dumitru. De al

Nicolae, fund însurat cu o Hnsoscoleu, era poate o ift cnre între neamul CaMimachilor și al Suteștilor în cazul, în toamna aceea 1759, lenachi Suțu venind lai cu irate-sau Minai pentru a aduce caftanul de intd

lui Ion Vodă, acesta-i ținu în țara, iăcîndu i pe Ier marc hatman și pe Mihas vel căminar, toți ca să-i fie ginere Ș, și făcu nunta domniței Sevastia, văduva lui cel mai mic din feciorii lui Constantin Suțu, va ajunge mai tîrziu în scaunele amînduror țărilor, astfel din nevasta lui o Doamnă în 1760 domnița în timpul domniei lui Ion Calhmachi mai trecu prtn lași și alți giecî de vază, ca Scarlat Caradja, virt dragoman, și Alexandru Ipsilanti, viitorul Domn Dai vede că nici unul nu plăcu lui Vodă atît de mult ci' plăcut ti nărui Mihai Sut, deoarece pe el îl alese o'r – i- „”Qro c,, incjată, în iarna anului ,cjt 22 de ani și avea 4u cînd va ajunge întîia dată Jfoarnnă Numi mari la această nu.rtfă au fost însuși Ion i/oda 5' Doamna Rahta, făcîndu-sei zic Letopisețu, „și asă boierilor de s-au veselit” IT1 Acum, alta țn timpul acesta sosise de la Salonic și mitropolitul, fratele mai mare al Domnului, om deci cu mult ste 70 de ani Vodă trimisese înaintea lui un alai de fnjnte să-I aducă cu cinste la Curte El fu găzduit la furte, unde i se dădură mai multe odăi și un loc ia masa domnească „mîncînd nelipsit cu Domnul și cu rudele > Ji dădu Vodă și venitul unei biserici Dar nu pentru masă, casa și un mic ajutor bănesc îl adusesse pe frate său tocmai de la Salonic Gîndurile lui erau altele

Cu toate că medelnicrul Kogăimceanu făcuse rîn-duiala în finanțele țării, iar vistieria o luase acum Ionită-Cantacuzino Deleanu, totuși veniturile nu erau îndestulătoare Vodă se gîndi atunci să înînțe/e din nou darea vacantului, desființată de Constantin Racoviță în 1756 Treaba aceasta era însă foarte anevoioasă, fiindcă desființarea vacantului se făcuse pntr-o carte de blestem pafnarhrîor din Constantifopol, Alexandna, Antiohia și Ierusalim, și afurisenia împotriva celor ce ar călca-o eia cumplită „Fierul și pietrele să putrezească, iar trupul lor să rămînă în veci”, Doar Eminescu a născocit un blestem mai grozav, cînd a spus

Ctne-ar îndrăgi străinii Mmca-L-ar inima cîinu, Mîncă-i-ar casa pustia Și neamul nemernicia

Vodă Racoviță strînsese mulțimea de norod la mitropolie, iar după citirea liturghiei, mitropolitul Iacob citise cartea de blestem a celor patru patriarhi „Strigînd norocul la fiecare cuvînt amin, care nu putem arăta ce nuet era în biserică de strigarea norodului”, zice Enachi Ko-galniceanu, care era de fața „ Un an mai tîrziu, Racoviță părăsind domnia, urmașul j>au Scarlat Ghica se ținuse pe capul mitropolitului să e^lege văcăniu) de afurisenie Bătnnul păstor duhov lcesc al Moldovei se rugase însă de Domn sa nu-1 ească sa dezlege un lucru ce singur e legat și aratmdu i J3. „Luați o și faceți ce știți” zisese acum rîndul lui Calhmachi să ceară dezlegarea afuriseniei. Dar cu un om ca mitropolitul acesta, ce putea lace el? Se gîndi, deci, să-1 înduplece să-și părăsească scaunul.

„Socotind Vodă pe cine să pună la mijloc să isprăvească această slujbă au găsit cu cale ca să pună pe Vasile Gane. Și apucîndu-1 Gane pe

mitropolitul Iacoh, de?j de noapte, nelăsându-i în pace, îndemnându-l ca să ia cîte' va pungi pentru pare tis* peşin şi după aceea şi Domnul şi boierii îl vor căuta cu scutiri şi cu alte mili, petrec^, du-şi viaţa în linişte, păzindu-şi biserica şi-1 vor avea toţi în cinste ca pe un mitropolit vechi şi bătrîn ce-au iost acestui pamînt al Moldovei”.

Bietul om, de voie, de nevoie, în schimbul a 30 de pungi, s-a înduplecat. A adunat la mitropolie încă o dată tot norodul şi i-a spus aceste cuvinte, care-ar ii mai fnj. Moaşe de nu ne-ar suna în ureche, o dată cu vorbele lui şi galbenii din pungă: „Iată că m-a m lepădat şi de mitropolie şi de cinste şi de toate ale acestei lumi, numai focul jurămîntului să nu-1 iau în cap şi în suflet; şi socotiţi că sîntem toţi musafira acestei lumi şi în ceea lume avem a trăi şi a răspunde la toate faptele noastre; şi fiţi sănătoşi”.

„Zic că rnulţi din boieri şi din jupînese au iost plin-gînd”, adaugă Kogălniceanu, care se poate să fi vărsai şi el o lacrimă la auzul acestor vorbe.

Acur, c-o fi sau n-o h' plîns boieri şi jupînese, vorba e că scaunul mitropolitului era vacant. Fratele Domnului iu înălţat la ei. Acolo, pe loc, în biserică, Ion Vodă îi dădu poterîta şi-i săruta mina. Afurisenia fu dezlegată, darea vacantului reînfiinţată şi de bucurie meraseră toţi la Curte, unde îi se aduse cafea, dulceaţă, şerbet şi fumătoare.

„Atunci au chemat Domnul şi pe Vasile Gane ca să-1 cinstească cu boierie pentru slujba ce-a făcut, între-bîndii-l ce poşteşte, el a răspuns că este om bătrîn şi nu i se cade, iar mila ce este să o facă cu el, s-o facă cu fiul său Ştefan, că-i mai tînăr. Atunci au adus pe fiul său \$ 1-au îmbrăcat cu caftan, dîndu-i paie de comisia cea mare”.

În mai puţin de doi ani, toate meraseră după voia Domnului, ţara era potolită şi belşugul începea iar să se ar^ pe întinsele lanuri şi păşunaturi moldovenesti, ion Vod* îşi întoarse din n(c)u privirile către ai săi, ca nu cumva ^ moară înainte de a-şi vedea toţi copiii căsătoriţi şi irţ2*,” traţi. Era bătrîn acum Voievodul, peste 70 de ani, şi 1!l pliseră cu înceţii] şi puterile să-I mai lase. Se făcuse friguros, „fricos de frig”, cum spun Le topi se ţii, „că- <şi ara umbla cu două blănuri şi aprindea mangal în aţkie”. Aşadar, înainte de toate, trebuia să vadă pe fiul Grigore ınsurat, că era cel mai mare din copii şi va trebui să statornicească el neamul, îi găsi deci o logodnică bogată şi de nearn mare, cum se şi cuvenea, pe Ileana Mavrocordat, fata lui beizadea Alexandru, care era fiul lui Vodă Ni-coiaie şi fratele lui Constantin Voievod. Ileana era deci vară primară cu logodnicul viitoareii sale cumnate, Mă-rîoara Callimachi, cea care era făgăduită lui Alexandru Mavrocordat Delibey.

„Aşezînd vorba cu părinţii (care se aflau la Constanti-rtoDol) au luat-o pe Ileana cu zestrea ei şi cu blagoslovenia părinţilor şi a fraţilor ei şi au adus-o în Moldova... şi aşa, au făcut nuntă cu toată boierimea, cununîndu-i părintele mitropolitul şi făcînd mare veselie între tot norodul”.

Nunta aceasta, care a avut loc în vara anului 1761 s-a isprăvit în chipul cel mai neaşteptat din lume. Pe cînd stăteau încă nuntaşii de se veseleau, în ziua a 7-a sau a 8-a, cînd era cheful gata să se spargă, Ion Vodă fu chemat la o parte de către Nicuîachi postelnicul, c-avea ceva să-i spună în altă odaie, singuri arîndoi.

Postelnicul Nicuîachi Suţu era frate mai mare ai lui Mihai, ginerele Domnului (cel care ţinea pe domniţa Se-vastia). El era şi Baş-Capuchihaia lui Ion Vodă la Poartă şi sosise' de curînd din Țarigrad, aducînd mirelui pe mireasa sa. Se spunea chiar în Iaşi că grăbirea nunţii lui beizade Grigore cu Ileana Mavrocordat se făcuse după stăruinţa capuchihaiei, care era zorit să se înapoieze la Stambul, cu slujba. Dar adevărul era altul, anume acel pe care-1 destăinui Suţu lui Calfimachi cînd statură amîndoi singuri de vorbă, după

nuntă, în camera Domnului. Acolo trebui Ion Vodă să afle că, „de vreme ce este Măria Sa ajunsă de vîrsta bătrîneției”, 3 hotărît Poarta să-l lase să se odihnească și să dea domnia fiului său Grigore.

—e s-o fi petrecut la auzul acestor vorbe în sufletul Arinului Voievod, nu putem ști. Zic Letopiseții că foarte ~ fi bucurat, dar foarte nu ne vine să credem, în tot după cumpănirea faptului, nu putu decît să fie it că mazelirea sa, în loc să ducă la ștreang, ca alți Voievozi, ducea la domnia fiului său. U Lucrurile se petrecuseră deci în urmă frumos și demn., nurnai Enachi Kogălniceanu, care era un sentimental, 51 Gheorgachi, al doilea logofăt, cel care-a scris f, Condica obiceiurilor vechi și noi a prealnalțăților deditirambici cînd povestesc înscăunarea noului vod, de către părintele său „cum nu se mai văzuse de | Ștefan cel Mare”, cred ei

Joi, în luna lui iunie, în 7 zile, dimineața, chemă Ior Vodă pe toți boierii la Curte și pe toți vlădicii cu rnitropohtul în frunte și strîngmdu-i în spătăria cea mare, „au adus Domnul pe beizadeaua Măriei Sale, Gngore, și dunL cum sta batrînul în scaun, a pus pe Divan-Eîfendi de z îmbrăcat cu caftan Apoi s-a sculat batrînul în picioare zicînd „Iată, fătul meu, Dumnezeu a vrut ca să în ei! stăpm acestui loc pînă astăzi, iar acum te-a nrluit pg tine cu stăpînuea acestui loc Și eu de astăzi înainte nu mai sînt Domn, căci pe tine te-a ales împărăția ca să iu Domn și purtător de grijă acestui pămînt Și iată și eu te blagoslovesc și te întemeiez, punîndu-te în cel înalt scaun al acestei țări. Și luîndu-l de mîna, l-au pus în scaun la în timpul acesta, dincolo, în cămările Doamnei, se iacea d ceremonie la fel pentru mireasa Ileana A adunat Doamna Rahta pe toate jupmesele, mîn și mici, și sj-a adus nora de-a înscăunat o, /icînd în auzul tuturor: „De astăzi înainte aceasta vă este Doamnă” Și cronica adaogă ca „au mers toate jupînesele de i-au sărutat mîna, zicîndut să-i fie într-un ceas bun și să trăiască pînă la adinei ba tnnețe în luminat scaunul Manei Sale”

Urările acestea nu iură Doamnei Ilenei cu noroc, după cum se va mai departe

Fostul Voievod Ion Calhmachi și fosta lui Dcaim

Ralița hotarîră sa-și petreacă bătrînețele la Constantine pol, în casa lor de pe malul Bosforului, la Cum cis.iik

Cît de moldoveni rămăseseră ei în suflet și în grai, obicei^ unei vieți întregi îi trăgea lotuși acolo unde își iăcuser viața, la caninul lor, în care Doamna trăise 25 de am, &

Domnul aproape 50 La vîrsta lor se leagă omul de Iod1 și de obiceiuri, de amintiri mai mult decît de țã

Dar înainte de-a pleca, mai era o treabă de isprăvi* încă o nuntă, acea a fetei mai nuci, domnița Manoara lLgodită de patru ani, acum trebuia repede mărita^ înainte ca pänntn ei să părăsească pentru totdeauna ntf leagurile moldovenești Tatăl lui beizade Alexandru, Volt vodul Constantin Mavrocoidat, 'era acum din nou do[îi în Muntenia Tnmiseră deci la București după el și 'a ' ceputul lui august se făcu la Iași nunta acelei spen° domnițe, care, din pricina unui baron străin, călcase tot1 eiurile bătrînești și-și săruta de patru am logodnicul. 0 } jnari fura noul Voievod Gngore, fratele miresei.

Doamna Ileana, vara mirelui

?1 Acum puteau pleca și batrînu îndată după nuntă, cu labalîc, cu alai, poate luînd cu ei și pe beizadea Ale-C ndru, că era singurul lor copil rămas necăsătorit, se însera'foștii Voievozi, prin Galați pe unde veniseră, să-și nravească acolo unde o trăiseră Dar se vede că u -*>.' cine știe ce păcate care trebuiau ispășite poate p

Lritru dezlegarea acelu blestem – „fierul și pietrele să niitrezească, iar trupul lor să ramîie în veci” – moaitea L apucă sa 111 te pe batnnii aceia, de curgeau zilele și lunile și anii, iar ei nu mai mureau A trăit batrînul și moartea prin sabie a fiului său Grigore Voievod, în 1769, M a mai trăit după aceea încă 11 am S-a stins abia în „Î780, acolo în Țangrad, bătrîn de 90 de ani

Doamna Ratfța, care trebuie sa fi avut și ea atunci pesie 70 de am, se întoarce în sîrșit în tară, smerită călugărită la mînăstirea Ciuhrului, în meleagurile Orbețului, lingă locul de baștină ai neamuiui Călmașilor

Acolo i se afla mormîntul, alături de-al maicei Pana-ghia, cumnata ei, acea sora a lui Ion Vodă pe care o che mase ca mireană Paraschiva a armașului Andronachi e fapt, ar trebui ca pe măsură ce ne apropiem de epoca modernă, să se înmulțească docu. Meritele dm care s-ar putea culege amănunte privitoare la viețile nevestelor Domnilor noș JUp „- Mgi tn Dar departe de-a îi astfel, putem spune că t*(tm)*'(tm)!' dimpotrivă se împuținează știrile ce aveam despre acele tovarășe de viața ale Domnilor fanarioți, asupra cărora cronograful timpului tac și ale căror scrisori, acte, socoteli, izvoade, au fost sau mistuite de foc, sau risipite de nepăsarea acelor nepoți care, în a doua j ama ta te a veacului trecut, și-au dezmățat și averile prin meleagurile străinătăților Și mai e poate și altă pricină femeile acestea erau prea șterse ca sa se vorbească despre ele, prea alungate dm planul întii al vieții în iatacul gme celor (cărora se ajunsese a h se spune și bareme), mai mult soții, fiice și mame, decît „Doamne” ca acele de altă data, care se învredniceau nu rmmav a îi uneori bune siătwtoare ale soților lor, dar să și duca la nevoie „trebile țarii” în spinare

Cele mai multe știri ce avem despre ele, pentru vremu n le acele, ne vin de la călători străini, de la secretari domnești, sau de la dascăli de hmbi, care în memoriile lor, scapă uneori cîte un nume sau cîte o anecdotă Și-affl văzut astfel pe baronul de Tott vorbmdu-ne frumos despre fetele bătrînului diagoman Ion Calhmachi, alții despre altele, prea puține de toate

Despre Doamna Elena a lui Gngore Vodă Calhmachi sînt știrile săracp, cu toate că e arhiva familiei bogata. Ea era fata lui Alexandru Mavrocordat și a Smarandei Sui gearoglu Deși hu de Domn, al lui Nicolae, și frate * Domn, al lui Constantin și Ion, beizadea Alea nu domni* el însuși, pesemne iundcă nu-t venise rînduî, fund cei mal mic dintre copai lui Vodă Nicolae. În 1761, cînd își rnănta fata cu Grîgore CaUimachi, el avea abia 43 de am și l 'n cuscnea aceasta-urmată îndată de cealaltă casatorl

|U1 Alexandru Mavrocordat Dehbey cu Mărioara, sora f Gngore Callimachi – era menită să întărească la Poartă poziția acestei familii, față de acea a Racovițeștilor i Ghiculeștilor începutul mărim Ilenei Mavrocordat se prezentase sub gle mai norocoase auspicii Sosită la Iași în vara anuiui &pentru a se mărita cu beizadea Gngore a iui Ion Vodă Callimachi, după strălucitele serbări ce avuseseră loc ia Vechea Curie Domnească, încă în toiul nunții, în ziua a opta, sosise deodată de la Poartă firmanul de domnie al gotului ei, care trebuia să înlocuiască în scaunul Moldovei pe bătrînul lui tată. Am văzut mai sus cum serbările nunții se prefăcură în serbări de încoronare și cum bătrîna Doamnă Raiu, poftind pe nora ei să se așeze în scaunul părăsit de dînsa, spusese jupîneselor adunate acolo: „De azi înainte, dumneaei va fi Doamnă'„. Iar cucoanele boierilor se apucară, sărutîndu-i mîna, să-i dorească viață fericita și lungă și „să moară în scaun”, Cînd ocupară ei tronul Moldovei, Domnul Gngore Calh-machi era un tînăr de vreo 26 de ani, inteligent și cu o destul de bună învățătură, deși mai puțin meșter în cunoașterea limbilor decît tatăl său și decit frate-său Alexandru. Și apoi nu prea știa rosturile țarii și meșteșugu ocîrnuirii Bătrînu! Voievod detronat trebui să mai ră-mină vreo 2-

3 luni la Iași, să-l îndrume pe calea domniei, iar după plecarea acestuia la Constantmopol, încă mai rămase el o vreme sub un [el de epitropic a bote n Io r mai bătnni Dar, la urma urmei, era un orn de treabă, cinstit?i cu intenții bune, încît n-avu ce se plînge țara de el, afara de boierii Costăchești, scoși din pîme și care, la ringul ior, vor încerca să-i scoată lui Vodă Gngore domnia.

Amănunte interesante despre viața mă j_ în ti m ă a Curții acestui Domn ne-o da un italian, abatele Giuseppe Bosto-v<ch, eare trecu prin Iași în anul 1763, întovărășind pe ambasadorul englez Porter, care se întorcea din Turcia In tara lui Ei nimeiră în capitala Moldovei tocmai în J'ele cînd i se adusese lui Callimachi după doi ani de domnie, firmanul de reînnoire Boscovich ne aiată, într-o 'nibă piccută, că ceremonia aceasta trebuind să aibă loc fltr-un colț afară din oraș, înspre mînăstirea Faimoasa, ^1, tare era găzduit la Curtea Domneasca din area mînăs-re se sculă cu noaptea în cap și o apucă pe jos, pe ^P, spre a nu pierde chilipirul unei atare priveliști

13 pe la 10 dimineața văzu ieșind din tîrg o mulțime de 111(1 ni călări și luîndu se după ei, află pe un dîmb o estradă acoperită sub care se adăposti și el. În țata aceste estrade era un cort mare, rotund, cu latura dinspre Or' deschisă, în care urma să aibă loc ceremonia. Cam pe ^ ceasul 11 sosi în sîrșit alaiul: printre două rîndun „^ strînse” de călăreți, purtînd o mulțime de frumoase steae guri care îlfiau în vînt, veneau dm oraș Vodă și boieri' călări, urmat de cler, de negustori și de prostime, pe j0s înghesuți, întrebat fiind de unul din boierii de estradă dacă el, Boscovich, iace parte din oamenii ambasadorul^ Porter, la răspunsul său afirmativ, iu condus pe dată \u167? cortul lui Vodă îl găsi pe acesta așezat pe un frumos divan, avînd pe îrate-său Alexandru în picioare, Ungă e| mprejurul lor stăteau boierii cemân, în picioare și ei Nil erau în încăperea aceea decît doi oameni așezați, Vodă și... secretarul său turc, căci oricît de mic ar fi fost acesta iislujbă, era un dreptcredincios, care nu se putea înjosi să stea m picioare în iața ghiaurilor.

Auzind Callimachi că e Boscovich acolo, îl chemă la el și-i spuse ca-i pare bine să-l cunoască, îiindcă-i vorbist Porter de dînsul de acum cîțiva ani, cînd erau cu toții în Constantinopol. Îi mai spuse că dorește să se ție mai aproape de el, pentru a putea vedea bine ceremonia, iar că mai apoi îl va pofti la Curte, pentru a se întreține ciuv timp mai intim cu dînsul îi dădu din cafeaua, din dul ceața și din apa sa parfumata – cînte pe care nu o iăces nici celor mai veliți boieri ceea ce uimi pe abatele ița (ian, care nu se aștepta la „atîta politețe într-o astîel dr tara”1

Pe urmă se desfășură ceremonia confirmării Voi se sculă de pe divan, îmbrăcînd caftanul, luă firmanul di: rnîna turcului, îl duse la frunte, la piept și la gură și-întruna secretarului său, care-l ceti în auzul tuturor, stîn de data aceasta cu toții în picioare, chiar Voievodul, k șînd apoi din cort, Grigore Vodă încăleca un murg ara besc, pe spinarea căruia se aruncase peste șea un valtrap țesut în iire de aur – un dar de-al sultanului – și porn' spre oraș cu aceiași alai cu care venise, adică urmat boierii călări, de popi și de mulțime. Boscoîn urmă, singur pe cîmp, să privească acel spectaco în adevăr măreț.

Trei iile mai tîrziu, la 6 iulie 1763, abatele fu prir în audiență oficială, împreună cu alți trei tovarăși de lui Curtea Domnească i se păru italianului, obișnuit palatele Medicilor și Sîorzilor din Florența și din o casă mare de piatră, temeinică și încăpătoare, nră. Ș1*0 u incniPUii popa c-o să găsească acolo l|” je Micheiangelo și nu știa că vechitura aceea fusese „fta de amar't' Voievozi moldoveni, carc-și apăraseră 'gjnun, dinlăuntru! ei, cîntea lor și a bietului de românesc.

Rntr-o cameră curată, de la ferestrele căreia se ihluiului și, sus pe deal, mînăstirea Galata a lui chiopul, italianul văzu, în afară de obișnuitele iile de-a

lungul pereților, o masă de scris, o bibliotecă cu cărți bune și frumos legate” și două globuri, al terului 5' a' pământului. Acolo îl primiră beizadea Ale-CCndru, fratele mf Vodă și d-1 Laroche, secretarul pen-?rii limba franceză, fostul dascăl al fiilor dragomanului fon Călrnașu). Trecînd apoi într-o odaie alăturată, mică, nlină de boieri curteni, înșirați n picioare de-a lungu Boscovich zări în fund, pe un divan înălțat i-o estradă, pe Vodă Gngore care-1 pr rfii cu multă bu năvomță Pofțiți pe cele patru scaune așezate n fața divanului, oamenii ambasadorului Porter – care urma să fie primit abia rnai tîrziu – fură înii „tratați” cu nelipsitele cafele și dulcețuri, iar apoi „se schimbă complimente reciproce” în limba greacă și italienească. Vodă ștoa puțin italienește și destul de bine fralntuzește, însă protocolul nu-i îngăduia să vorbească altă limba decît cea grecească. Conversația, prin tîlmaci, fu deci destul de anevoioasă, și Callimach! o scurta, poftind pe Boscovich să vie după prînz, singur, la o conversație intimă, fără martori Preotul italian se îndeletnicea cu știința matematicii, iar Vodă Gngore, care știa puțin de cîte toate, voia să afle ce mai este nou în „Evropa” în materie de calcule cerești

—Și astfel, către seară, mai vem o dată italianul la Curte avînd la subsuoară un telescop, mare de „trei picioare” Era o invenție nouă de abia doi am, a astronomului Doiland Ochianul acesta avea un dubiu obiectiv, cu două 'e|ufi de lentile, la capătul căruia se putea adapta un mic instrument cuprinzînd o oglindă mobilă de metal, ^ care, într-o „cameră obscură”, se puteau trimite pe „ete chipul soarelui sau al lunii, spre a-i vedea peȘi eclipsele. Mai avea Boscovich cu el alte mici aparate nru deviațiunea luminii, separațiunea culorilor (spectrul fj) etc Și într-una din odăile Curții Domnești, se cu toții, Vodă Grigore, beizade Alecu, Laroche;covich, să reflecteze soarele pe perete și să vor împreună, ba franțuzește, ba italienești.' Vodă

0 „landa o mai dădea și pe grecește – despre astronomie planeta Venus și despre fizică.

Gngore Callimachi era de altfel nu numai un bitor de cultură – Condica obiceiurilor vechi sj ^

Cu iții Moldovei fusese scrisă de logofătul GheoTp după porunca sa – dar și un administrator bun sj f

*. ' care în loc de a-și asupri poporiil cu noi dan, ca Jalți Voievozi, desființa dimpotrivă din cele existent^ fel, găsind viile grevate cu două feluri de impozite go na ritul (dare pe pogoane) și vădrăritul (care p^ coltă), el desființa pe cea dintîi, micșorînd chiar <, a doua.

Prin intrigi bine alcătuite în culisele seraiului, do lui Grigore Vodă fu totuși întrerupta printr-o rr de trei ani. În locul său, vestitul Stavrachi (cel care alungat din Moldova, dar care la Țarigrad trecea dr-”domnul domnilor”) făcu să fie numit Grigore Qhlc fiul fostului dragoman Alexandru. Iar Vodă Ca Hi mg, porni cu Doamna Ileana și cu doi mici copii în tir, acasă la Constantinopol, unde-î așteptau bătrînu r în viat'ă, în frumosul lor palat de la Curii-Cișme, Fîn 1764.

Odată cu Vodă Grigore și cu familia lui, sosi la G, stantinopol și Alexandru Mavrocordat, tatăl Doanr Ilenei, care după nunta fetei lui rămăsese la Iași, ir i se puseseră la dispoziție doua odăi la Curtea Domnea; dîndu-i-se și „cai, butci, straie”, cum se și cuvenea per, o față simandicoasă ca a sa, fiu, frate și socru de Dr Dimpotrivă, mama Doamnei, Smaranda Mavrororda: se mișcase deloc dm Țarigrad, iinde pare a fi locir soacră-sa, tot Smaranda și ea, fostă Doamnă de-a a lui Nicolae Vodă Mavrocordat. Ce neînțelegeri t între părinții Doamnei Ilenei, de trăiau despăr1' se p^ea poate ști. Dar ceea ce știm e că, scurtă după sosirea sa la Constantinopol, Alexandru cordat înnebuni „din multă temeie ce își temea lui', ne spune Minai Cantacuzino, un contemp

rudă de-a lor. Vorbele aceste neînțelese î riscam r că eia jupi nea sa Smaranda ușurateca, și soțul ei O în tot cazul, după cîțiva ani „trăind așa fără minți, ^ în martie 1767, Grigore Callimachi căpătă iarăși nia Moldovei și după serbările investituri! – caftan, iuiuri, muzici își alaiuri – se întoarse din nou îr' „jcu mare pompă”, scrie Enachi Kogălniceanu, ->e mu hi tboieTi greci cu Măria Sa și lutndu-și z'113 'i Măriei Sale, ca și cînd știa că nu-i va mai ie K

J'ef 'că erau bătrînii Caliimachi prea aduși de ani-ei ai trai încă multă' vreme'-dar erau zilele Dom-' ^^mărate. În timpul domniei acestea de-a doua, nU'U'ni din nou războiul ruso-turc, care de la o vreme i\$uc începea să devie endemic. Gngore Caliimachi in°°3sârcinat să strîngă proviziile trebuincioase armatei ' ne în care SCOP sultanul îi și trimise foarte mulți s'e vorbea de vreo 6-700 de pungi. Deși om plecat)31 r șj de bună credință, totuși Vodă făcu un lucru EUl'C mult sau mai puțin ciudat. El fiind foarte îndatorat, [tl2' focare schimbare de domnie costa o avere, se apuca lățească din banii aceștia pe creditorii care-! strîn-u de gît și printre care se afla de altfel și frate-său

^. F-* – j j „ – – i geai destule în tot cazul pentru a mulțumi o armată ca cea turcească. Din clipa aceea se năpustiră pe capul bietului Caliimachi toate nenorocirile deodată: rușii, tre-cînd Nistrul pe neașteptate, puseră rnîna pe depozitele & urine de la Soroca, luînd cu ei și 5000 de oi de ia Ben-deiTin M3 Faldului, peste rîul Larga, Vodă rînduise pe im boier să facă un pod pentru artileria turcească, iar porunca sa nefiind executată, tunurile, duse prin vad, se împotmoliră acolo, de i-au trebuit seraskirului 40 de pungi -> „ă le scoată din noroi; și în siîrșit, o sumă de boien jlțiimiți în frunte cu frații Costachi și poate și cu vîs-i iomță Cantacuzino-Deleanu, făcură o plîngere la ta împotriva Voievodului lor. Acesta, buimăcit de a pacoste ce se abătuseră dintr-o dată pe capul lui, el singur mazilirea sa. Însă noul dragoman al Porții, lae Suțu (fratele lui Mihai, care luase în căsătorie pe Domnului, Sevastița) mai avînd de luat de la Cai-chi o însemnata sumă de bani, sfătui pe Vodă să-și Jgă cererea, ceea ce fu spre nenorocirea tuturor și pentru Voievodul Moldovei. Căci, cu sau fără, el fu totuși mazilit, ridicat cu sila de la Movila ' de iîngă Huși, unde se afla, și dus în lanțuri ar'ȘTad. Acolo, băgat!a închisoare împreună cu frate-tAlexandru și cu dragomanul Nicolae Suțu, după vverne fu osindit la moarte. Capul suprem al cre-j1 mahomedane, Muftiul, care era din vechi însărcinat ar&a acestor sentințe, ar fi refuzat, zice-se, să con-Pe un om, care s-ar fi arătat sialb în împrejurărt 'ar despre care nu se putea spune că este un îral \par dator. Însă Mu sta fa Han al |I-lea, padisah al ni Io r, luă dinaintea lui Allah răspunderea acestui poruncind uciderea lui Cailimachi și desEiînțind de amestecul muftiului în sentințele capitale. „„^

Executarea avu loc în ziua de 28 august 1769, împreună cu domnițele sale, micuțele Marghi0ai Ralița și Smaranda, Doamna Ileana părăsise mai dinajn? țara. O trimisese Grigorc Vodă la Țarigrad, pentru a! scuti de priveriștea războiului ce-ar fi putut toată Moldova, neputînd bănuî că dincolo, pe malul forului, ea va trebui sa vadă în curînd chiar capul „|J! țintuit de poarta seraiului.

Zilele amante ale văduviei sale le petrecu Doamna Ileana în casa bătrînilor ei socri, care mai trăiau amîndoi spre ispășirea cine știe căror păcate și care, pentru a-<j alina durerea de moartea fiului, luară Sa ei pe nora pe nepoții lor. Dar după trecerea din viață, la vîrsta 490 de ani, a fostului Voievod Ion Cailimachi, Doamna Ralița, întorcîndu-se în Moldova pentru a se călugări, l^ cu ea în țară pe Doamna Ileana și pe fetele ei.

Sosite la Iași în 1780, aflăm despre ele că Alexandru Cailimachi, fratele lui Grigore Vodă, ar fi vrut să-și în zestreze nepoatele, rămase sărace de pe urma morții unui tată plin de datorii, însă mîndrele fete nu se învoirii a primi

bani de la un unchi pe care-l priveau ca vi novai de moartea tatălui lor. Căci, ziceau ele, dacă acesta n-a* fi cerut banii ce-i datora fratele său, el ar fi putut face față la aprovizionarea armatei turcești, n-ar fi fost dea mazilit și nici omorît. Nu voia deci „să pună preț pe simțămintele de remușcare ale unchiului Alexandru”, zicea un descendent de-al lor, cam 80 de ani după ateasU întâmplare. În schimb, ele primiră protecția lui Iomț Cantacuzino-Deleanu, care și el păstrase, ne asigu^ A, D. Xenopol, o muștrare de cuget, crezîndu-se pârtaș prin pîrile sale, la soarta Domnitorului, Așa să fie? ^ dacă a fost așa, ne fulgeră o bănuială. De ce să pFi measca ele de la străinul Cantacuzino, ceea ce refu^ seră unchiului Alexandru? Și de ce Doamna Ileana L” întors din Constantinopol în Moldova, pentru a trăi fljr mila unui fost dușman, cînd n-a vrut să trăiască din nefastului cumnat? Nu cumva între încă tînăra vă<Wp a lui Grigore Vodă și între boierul din Deleni...? Sig1^ e că vel vistierul Ioniță Cantacuzino înzestra el pe 'e J Doamnei Ileana, mărîtîndu-le pe toate trei cu foarte^ mandicoase fețe Domnita Marghioala, cea mai rri'11' i-J mm ' astfel mama viitorului

1 n al Moldovei, Mihalachi Sturza; domnița Smaranda cea mai^ mifca'lua Pe Alexandru Hangerli, devenind ea incași, în 1807 o foarte etemeră Doamnă a Moldovei. \$|| în sfîrșit, domnița Ralu, cea mijlocie, se mantă cu Matei Cantacuzino-Deleanu, țiu vistierului Ioniță care îtlțelese astfel sa-și pecetluiască filotimia sau erotimia printr-o cit mai strînsă legătură de familie e vieți și acelea' Cit zbulcium, cîtă rîvna mîndne, cîtă deșertăciune și, în schimb „ puține zile iencite, iar adeseori, ba CL& aproape întotdeauna, ce tragice sîiș,^, iBfiiffil,- m Alexandru, al doilea fecior al bătrînului l' fiSSSHsSl Vodă (din șirul Calhmachilor al treilea Voi. Vod), a iost, ca și înaintașii lui, un om cumsecade, f foarte năpăstuit de biografii săi Singur N lorga a resi” biht faptele cum au fost și cum trebuiesc povestite, arăți că Alexandru Calhmachin a fost vinovat de moartea în telui sau Gngore, decît pe cale piezișă și fără!L Vom vedea îndată curn s-au desfășurat în adevăr fapt” Tinerețea acestui Voievod deștept și cu multă știi de carte a fost schițată altădată, cînd 1-am întilmt casa tatălui său de la Curu-Gșme, pe cînd era Ion C rnașul încă marele dragoman ai Porțu L-am rnaî îmi la Curtea din Iași, cînd era tată-său Domn, iar el o tirv. Beizadea care se ținea de petreceri, de nunț-i și de vînatu de culesul viilor și de gustatul mustului, la toișorul l la Copou Și 1-am mai văzut, cinci ani mai tîrzm, în inc penle aceleiași străvechi Curți Domnești, pe cînd dor nea frate-său Gngore, stînd de vorbă pe franțuzește șt italienește cu abatele Boscovich, dsscutînd matemaK astronomie și iizica Pe urmă, cînd fu Vodă Gngore r zilit, se duse beizadea Alexandru cu acesta la Consl tino pol, locuind din nou în casa în care se născuse copilărise, pe malul Bosforului, la părinții lui în 1767 se întoarse la Iași, împreună cu fratele > mare, numit pentru a doua oară Domn al Moldovei { tînărul Alexandru – avea abia 30 de ani și era ' neînsurat – mai puțin ahtiat de petreceri decît odinfl dar dce. În ce mai dornic de-a cunoaște lucrurile ^ lui, tînăra beizadea, zic, începe să se piictiseasca de ^ prea îngustă a unei boierimi încă prea înapoiată P^ gusturile și creșterea sa De aceea î! aflăm mere a străinilor Tieeu, în vremea aceea, și baronul pe la Iași, dar el ș> Alexandru nu se puteau suferi, l plăcerea cea mare a beizadelei era sa meaigă ^apistașă să bea calea cu pnn+n l ra nască ni. Ca,c /orbind „tnncește”, putea aîla mai ușor decîi boierii moldoveni, oricît de veliți l! to^t ei, ce ai petrecea m „Evropa” sa,și duse el traiul acolo doi ani încheiați In,a

1P [769 liniștea aceasta se strică, diagomanul Porții, jichi Suțu – care era tratele cumnatului Minai, cel nea pe Sevastta Caliimachi – ceruse de la Vodă Gnsa i înapoieze niște bani, mulți, pe care-i datora diiejul investiturii

domniei de-a doua întrucît GriCalimachi primise de la Poartă cite^a sute de pungi ru aprovizionarea armatei turcești, dragomanul ce^ea se plătească datoria din banii acesta Cum cererea dragoman influent este aproa o porunca, GnVoda se supuse și trimise pe Irate-său Alexandru „angrad sa plătească lui Suțu pungile de galbeni datora quns ia Constanlinopol, la părinți, în mijlocul unei cu care era obișnuit de copil și care-i plăcea mai t decît cea din meleagurile Bahiuiului, beizadea Alecu ru sa se mai întoarcă la Iași Nicolae Suțu se supaia ^ra să facă Alexandru Calhmachi în Țangradul acela e se trăgeau toate sionle politica românești și „se au atitsa lucruri”, spune N [orga, „pe care nu se cădea M să le știe” Alexandru fu deci poftit să se întoarcă iași, o pofteala care suna a poruncă Nu eia in sa el licăre să se supună voinței altora Văzind stăruințele Suțu, care vru chiar să l ridice cu de a sila din casa ei, prin giuvaiergmi armean Tuzoglu, înainta o plin-5 sultanului, cerînd să fie lăsat să ramînă la Constanți în arzul acela, ei arăta ca epilropia dragomanului u_ apăsa greu asupra domniei fratelui sau Gngore, C1”nd drept dovadă, între altele, taptui ca-ți „scosese °r | a dm banii sultanului” lată cum s au petrecut ek lata cum, pentru o răzbunare împotuva lui Suțu, x^dru adusesse nenorocirea asupra capului tratelui l ^goie Căci sultanul nu putu leita Domnului Moi-

/f*1 „

^a -1 ti plătit datorii personale din banii trimiși prtj aprovizionarea armatei Greșeala aceasta, după aJ*U mai urma': \$1 Altele despre care am mai vorbit,

^ ^upa sme mazilirea lai Gngore CaDimachi, aducea 'a Constantmopol și încarcerarea în închisoarea

Bostanghlor. Tovarăși de carceră avu Grigore irate-său Alexandru și pe dragomanul Nicolae q însă, pe cînd cel dmtii și cel de-al treilea nu ieși\$eJ^ acolo decît pentru a-și ispăși certurile bănești cu tăi* ^ capetelor, beizadea Alexandru avu norocul să scape din încurcătură și să se întoarcă acasă la părinți, care în nenorocirea ce se năpustise asuprs v” avură cel puțin mîngîierea de-a putea îmbrățișa niă pe unul din ieciorii lor. Car

Dacă este adevărat că mai tîrziu ar îi vrut Alexand Callimachi să înzestreze pe fiicele fratelui sau, și CL J ar îi refuzat să ia bani „de la cel cu tîrzii remușcăn-e apoi nepoatele acestea n-au avut dreptate, fiindcă Alexan' dru în credința sufletului său, ar și vrui să ajute pe ț9u lor, nu să-l omoare.

E de presupus ca un simțămînt mai adine ornene< decît acel de îM plăcea viața la ConstantinopoS, îndernnaî pe Alexandru să nu îi vrut să plece la Iași, în ignr, anului 1769. Simțămîntul acesta trebuie să fi fost drs” gstea. Om de 32 de ani acum, el se prinse a iubi pe domniță trăitoare și ea acolo, pe malul Bosforului, r, departe de casa bătrînilor Callima.chi. O chema RuxaiuL fiica lui Scarlat Vodă Ghica, care murise de trei ar. Urmă în scaun de fiul său Alexandru, fratele vitre; al Ruxandei, dar și acesta, după o scurtă domnie de i ani, fusese mazilit și se întorsese la Constantmopol. Acir trăiau cu toții în Țarigradul acela dătător de marin; de căderi – însă nu împreună. Fostul Voievod Alexandr, era însurat și avea doi copii, un fiu, beizadea Grigot; și o fată, Ruxanda, care va fi Doamna lui Constant' Vodă Hangerli. Ei locuiau în casa lor proprie. Pe de al parte mama acestui Alexandru, doamna Ruxanda, t* din urmă nevastă a lui Scarlat Vodă Ghica, locuia' numeroșii ei copii (cinci la număr) în casele moftul^ Voievod. Și în sfîrșit, acolo la Curu-Cișme, locuia o io-(soție despărțită a lui Scarlat Ghica, Eufrosina, nepoj de soră a lui Ciuchi și a Doamnei Pulchena Mavrocord-Aceasta era mama domniței Ruxanda Ghica. Bogate par a îi fost ele, însă trebuie să fi fost două fernet/ treabă, care plăcură și bătrînilor Callimachi și fiulu l '* xandru. Scurtă vreme după

tragedia arătată rna' – decapitarea lui Grigore Vodă Callimachi – beiza^* xandru ceru pe domnița Ruxanda în căsătorie. N" se pare a îi avut loc în anul 1770, iar zestrea Pe ca,s,ț aducea tinăra mireasă era de 25000 lei – în aur „ips și în valuta de atunci, dar totuși puțin lucru pen îrut-'e „j rfj i * – i,, o fata \$1 sora „c D°mn1' Soțul ei avea însa o casa de 'il a într-una din frumoasele insule Prinkipo – la Halki – '3 j.o dărui ei în semn de mare dragoste ce-i purta și-i \$* puria pînă la sfîrșitul vieții lor. Ruxanda vîndu în Vnrînd acea casă, iar cu banii ce luă pe ea își făcu un foilor îa Therapia, pentru a-și avea pe malul Bosforului nilul ei anume și sa nu fie nevoită să locuiască cu socrii „j care deși oameni foarte de treabă, erau și foarte bătrîni. Oe! noră și soacră sub același acoperiș – mai bine nu!

Acolo, la Therapia deci, trăiră noii căsătoriți, zece ani încheiați. Acolo se născură cei patru copii: Scarlat, Ion, Ralu Și Eufrosina. Aceste numiri sînt caracteristice pentru obiceiurile acelor vremuri. Pe părinții Ruxandei Ghica ii chemase Scariat și Eufrosina, pe ai lui Alexandru Callimachi, Ion și Ralu; copiii fură deci botezați după numele celor patru bunici.

Cea mai mare din fete – și din copii – Ralu, născută în 1774, se mărita aproape copilă cu beizadea Constantin Ipsilanti, fiul lui Vodă Alexandru – acel nebunatic de Constantin, care în tinerețele sale fugise împreună cu frate-să u de la București la Viena, pricinuind astfel mazilirea tatălui său. Dar curînd după nuntă, care trebuie să fi avut loc în 1786, cînd avea vreo 12 ani, ea muri, lasînd în 1788 un văduv care se va mîngîia ușor și un copii, Elena, de care vor avea grijă bunicii.

Cealaltă fată, Eufrosina, mult mai mică, se va mărita abia 10 am mai tîrziu, în 1795, cu Alexandru Suțu, fiul fostului dragoman Niculai, cel din pricina căruia murise Vodă Grigore Callimachi și care de altfel murise împreună cu el. Prin această însoțire se încheie deci o veche ură de familie, care adusese groaznice jertfe și capete tăiate Dar, după cum spune prea frumos N. Iorga: După morți, Aurise și amintirea simțămintelor ce-i însuflețiseră” Aceasiă domniță Eufrosina va fi la rîndul ei Doamnă S1 o vom mai întîlni la domnia soțului ei Alexandru autu.

Fiii Scarlat și Ion erau deocamdată încă doi puști, Pe_ care-i învăța carte dascălul francez Jean-Baptiste recourt. Beizadea Alecu ținea ca fiii săi să aibă cel Putin cultura pe care o avea el. De altfel așa și fu.

Ruxanda Calimachi muffă vreme nu avu parte să

^ vadă Doamnă, îi trecură soțului înainte și cumnatul ba! ^U'U ^ cumnatul Alexandru Mavrocordat (băr-

*u suionlor sale Sevastița și Mărioara), perindîndu-se amindoi, scurt timp, în scaunul Moldovei. Dar nu trcbme crezut că Jiul Voievodului Ion și fratele Voievodului Gri. Gore era un om lipsit de ambiție. Dacă nu ajunsese la mult rîvnita domnie a Moldovei, pricina era că nu avusese noroc. Abia în 1785, la o vîrstă de ani, ajunge el a fi dragomanul Porții Din ziua calea domniei îi era deschisa.

Între timp murise în sfîrșil tatăl său, bătrînul de 90 de ani Ion Callimachi, în anul 1780. Cum văduva acestuia Doamna Rahta, porni atunci ^în Moldova să se călugărească, cum tratele Grigore 'Vodă era mort de 11 am beizadea Alexandru moșteni el casa de la Curu-Cișme', în care se și mută, împreună cu Ruxapda și cu cop'lor. Foișorul de la Therapia rămase „o casă de țară”, unde mai mergeau doar vara, din cînd în cînd, pentru a îi rnai aproape, vn timpurile călduroase, de vînturile Mării Negre.

În sfîrșit, zece ani abia după ce fusese numit dragoman, ajunse Alexandru Callimachi și Dornn. La 26 mai 1795 îmbracă cuca, săruta piciorul sultanului, ascultînd liturgia la patriarhie și porni cu „alai acasă, unde'i ie

aduseră t&mnîe. La 1 iunie, cufundat pînă în gît în datoriile ce trebuise să le iacă, își luă soția și copiii și porni pe mare spre Moldova. La 28 iunie, seara, era la Galați, de unde plecă „incognito” spre Iași, unde se strecură fără alai „întovărașit de un roi de amintiri dureroase, în acest vechi lăcaș al petrecenlor sale, care-l primi cu o bucurie înduioșată”. El înlocuia în scaunul țării pe cumnatul Mihai Suțu, care pleca din Iași cu o avere de 15 milioane de piaștri.

Agentul austriac Tmioni scria despre Callimachi ministrului său Thugut (la 18 august 1795) că „dacă acești principii ar avea tot atîta energie cîtă omenie, am putea nădăjdui că toate lucrurile s-ar putea îndrepta, dar slab, bănuitor, și nehotărît... el șovăie ori de cîte ori e nevoie să ia o măsură”. Vorbek acestea priveau afacerile Bucovinei, de graniță și de bunuri, care 18 ani după răpirea și de către Austria nu erau încă lichidate. Dar ele trebu^ | să îi caracterizat destul de bine pe noul Voievod de 58 de ani, făcîndu-ne să înțelegem pentru ce ajunsese „atît de tîrziu la ultima treapta a onorurilor, rîvuite & orice bun înnariot.

Curtea acestui Voievod fu destul de morocănoasă = nu se aseamăna deloc cu ceea ce fusese pe vremea său, cu 38 de ani în urmă, cînd era el însuși un de 18 ani. Doamna Ruxanda era o femeie de peste 40 care mai avusese și nenorocirea de a-și pierde pe fată, j 'mai mare, Ralu Ipsilanti. Cealaltă fată, Eufrosina, măritată de curînd cu Alexandru Suțu, rămăsese la Constantinopol, iar fiul Scarlat, băiat de vreo 23 de ani, era j e| om așezat, însoțit (cu domnița Smaranda a iui [xjicolae Mavroyeni) și fără mare dorință de viață zgomotoasă și de nechibzuite petreceri. Rămînea tînăra beizadea [orli care ar fi putut și ar fi trebuit să facă să răsune Odăi|e Vechii Curți Domnești de rîsetu! sau copilăresc; însă băiatul acesta pare a fi avut o fire închisă și ștearsă. Hotărît, aceasta de la Curtea celui de-a 1 treilea Domn Cailimachi nu era de invidiat.

De altfel, Domnul pierdu repede din popularitatea sa, fiindcă, pentru a-și plăti datoriile, puse, ca toți înaintașii săi, biruri grele pe țară. Ba mai mult, el învie din nou darea vacantului, cea desființată de fratele-său Grigore, ceea ce aduse asupra-i un blestem obștesc, pe care bă-irînul Voievod îl va purta multă vreme în cap și în suflet. Se mai ivi și o groaznică ciumă în Iași, care, deși nu era Domnul întru nimic vinovat de ea. Mai adăogă la nepopularitatea sa

Dar o notă cu totul duioasă în viața acestui om îi nemărginita dragoste ce-a purtat-o tovarășei sale de bucurii și de dureri, Doamnei Ruxandei. Ca și tatăl său, ea se-și iubită atît de mult pe strașnica lui Raiița, Vodă Alexandru se arată pînă la sfîrșitul vieții sale cea mai credincioasă și mai nă b| tor dintre soți, deci e la adresa credinciosului Voievod înlocuit, care din ț, „n familie”, iar firmanul de mazilire era plin în 1799, după abia patru ani de domnie, avînd și el acum 62 de ani, Vodă Alexandru găsi cu cale că e mai cîrîntă să se lepede de toate măririle lumii și să se întoarcă liniștit la casa dsn Constantinopol, să-și isprăvească acolo, cu Ruxanda iui, o viață din care, în măsura puterilor sale, storsese tot ce putuse. Poate mai trăsesese în cumpăna acestui gînd și groaza ce avea de toți banii care trebuiau dați pentru reînnoirea domniei. La 18 octombrie 1798 el trimisese la Poartă 700 de pungi de i ^ ceruseră, în decembrie același an turcii mai voiau alte 500 de pungi, 1000 de oi și 20000 de kilograme de fructe, 'ar 'n primăvara următoare i s-ar mai fi cerut și alți anj, cad îl aflăm atunci pe Cailimachi scos din fire și j^înd ei însuși mazilirea sa. La 22 martie 1799 sosi.de a Poartă firmanul de înlocuire a Voievodului Alexandru Jriri fostul său ginere Ipsilanti. Lucrurile se petrecură

Hi cauza bătrînețelor ceruse el însuși lucrul acesta.

Această grozavă slăbiciune a bătrînelor nu-l j m piedică să mai trăiască 22 de ani.

Retrași amîndoi la Constantinopol, Alexandru și fî" xanda se bucurară acum de un trai poate mai fericit ^ cît cel dinainte. Pe cînd fiul lor Scarlat era de cîțivă ani dragoman al flotei, celălalt fiu, Ion, fu numit în 1811 mare dragoman al Porții, iar ginerele Alexandru Smu' căpătă, în același an, domnia Moldovei, făcînd astfel din fata lor Euîrosina, ia rîndul ei, o Doamnă.

Cu doi ani înainte, în octombrie 1799, Doamna ^u_ xanda botezase pe nepoțica ei Ralu, copilul fiicei sale iar acum, vestea ca această fată era Doamnă a Moldoî urnplu pe bătnns de bucurie. Fostul Voievod Alexandru scria, la 8 iulie 1801, vel vornicului Vasile Ruset la Ia^I: „Am aflat cu plăcere despre domnia ce s-a dat, într-un ceas bun, prea strălucitului și celui ca un fiu dorit nouă ginere...”. Scrisoarea e grecească și se isprăvește familiar și frumos cu aceste cuvinte: „Afla, Domnia Ta, că pentru aplecarea binevoitoare și iubirea ce avem pentru d-ta, ne bucurăm primind scrisorile-ți, pe care să nu lipsești a ni le hărăzi neconținut, dîndu-ne știre despre buna-ți sănătate. Și anii Domniei Tale să fie de la Dumnezeu mulți și cucernici”. Iar iscălitura este: „Al d-ta le rob gata la toată slujba, Alexandru Calliamachi Voievod”.

Ducînd astfel o viață liniștită în bătrîneasca lor casă, înconjurați de rude și prieteni, toți numai prea înălțate fețe de foști Voievozi, foste Doamne, beizadele și domnițe, Alexandru și Ruxanda se gîndiră ca „întrucît moartea, de la strămoșul nostru Adam pînă la sîrșitul veacurilor, vine la vreme necunoscută asupra întregului neam omenesc”, ar fi deci bine să orînduiască averea lor, pentru ca atunci cînd îi va găsi și pe ei nemiloasa moarte să nu aibă copiii lor a se certa între ei, pentru bani, sau case, sau scule.

Și astfel, într-o zi friguroasă de iarnă, la 10 ianuarie 1810, adunîndu-se cu toții împrejurul mangelului, fostul Voievod Alexandru Callimachi dictă fiului sau Ion voința lui cea de pe urmă. El avea 73 de ani, om încă verde care putea nădăjdui să trăiască pînă la vîrsta de 90 de ani. Ca tatăl său, poate chiar pînă la 100, ca unchiul său mi' tropolitul Gavril; căci pe neamul acesta de voinici heieni, oameni înalți, spatoși și sănătoși, îl dăruise cu o lungime de viață, care părea a nu putea fi cur decît doar de sabia sau de ștreangul păgînului. Orie11 trebuiau luate la vreme și Alexandru Vodă, puse fiul său să aștearnă pe hîrtie duioasele cuvinte ca P-n frumoasa și bogata bătrînețe a strămoșilor neamu-î'ji nostru, copii ai unor copii plăcuți lui Dumnezeu, ei j_au făcut cu toții, după credință, diată”... și deci face

li e! pe-a lui.

* pătruns-poate numai la bătrînețe – de duhui celor fîn(e, Alexandru Caliimachi lasă multe daruri la biserici i la mînăstiri, „căci aceasta nu este numai potrivit cu fegile ce se cuprind în institutele împărătești, ci mai mult încă, potrivit cu legea din Evanghelia Domnului nostru... Deci noi, în viață, după putere, îl facem moștenitor nouă /pe Iisus Cbristos), astfel socotind că și după moartea noastră, prea iubita noastră Doamnă și copiii noștri, vor lace moștenitor pe Acela care ne-a dai iînța și viața și averea...”

Trecînd la ai săi, Domnul hotărăște ca „oricîte lucruri s_ar găsi strînse în bani la sîrșitul vieții mele sau fie diamante, arginturi, stofe sau haine, toate să le împartă Doamna deopotrivă la cei trei iubiți copii ai noștri: Scar-lat Voievod, beizadea Ion și înălțata Doamnă Eufrosina” Cit despre soția lui, „preaiubita noastră Doamnă Ruxan-da”, ea ramîne moștenitoarea caselor de la Curu-Cișme și de la Therapia, împreună cu toate mobilele și „osebit să i se dea înapoi zestrea de 25000 lei”. După ce mai hotărăște să se dea și nepoatei lor de fiica, Elena IpsiEanti, 7500 de lei, pentru ca împreună cu cei 12500 lei ce primise fiica lor Ralu, să se îplinească suma de lei 20000 – apoi încheie diata zicînd: „Să fie copiii mei întotdeauna supuși și ascultători la toate îndemnurile și la voința preaiubitei noastre Doamne și a lor preaiubiioare

mama, precum cere datoria fiiască, și acesta pînă la cea mai adîncă bătrînețe a ei”.

Doamna Ruxanda, care avea și ea cam la vreo 70 de ani_?i care n-ar fi dorit să supraviețuiască pe soțul ei, se întrisea auzind vorbele acestea cum curg din gura bărbatului ei și se apucă să scrie sub iscălitura aces-!iljs: „Eu, citind diata de față, pusă în scris și pecetlu-!ta. Mă rog din tot sufletul și din toată inima către Dum-lezeu ca să se milostivească de mine și să mă așeze cu toți păcătoșii ce s-au pocăit... iar dacă, pentru mele greșeli, n-ar asculta Domnul această rugă erointe a mea și ar lua la sine, înainte de mine, pe Domnul 'âpînul meu, nu pot decît să mă închin voinței iui celei a sfinte și iată iscălesc cu însăși a mea mînă și pecetUiesc cu pecetea mea. Ruxanda Doamna întăresc”. Se rmai trec zece ani. În scaunul Moldovei se fiul Scarlat* 11812-19) și într-al Munteniei ginerele Alexandru (1819-21). Fericirea: bătrînilor pare a nu mai avea sfîrșit. Îi mai întîlnim în documentele timpului, Pe Doamna Ruxanda bolezind pe încă una din nepoatele sale Măria Suțu, la 22 august 1817, iar pe Vodă Alexandru cerînd de la patriarhul din Constantinopol să fie iertat de acel foarte vechi păcat ce făcuse pe cînd era Domn în Moldova, dc-a fi reînființat darea vacantului. Pentru a căpăta dezlegarea, el arată că din banii luați a făcut un spital și a cumpărat case pentru locuința consulilor straim Patriarhul dezleagă, sufletul se ușurează... și totul mer^e irumos înainte, pînă la catastrofa finală.

Revoluția din 1821 aduce, una după alta, moartea tuturor. Ginerele Alexandru Suțu se stinge în scaun, la București, de irnmă rea. Fiul Ion, împreună cu mulți, e surghiunit la Cesareea în Siria, unde i se taie capul' Scarlat Voievod, exilat la Boli, cînd aude de moartea fratelui său, cade din picioare, mort la pămînt.

Ramîn batrîrui în viață, el de 84 de ani, ea de vreo 80. Ce mai căutau pe părnînt?

Aproape orb, bătrînul Callimachi fu aruncat și el în temnița. Averea îi fu toata confiscată și Doamna Ruxanda fu dată afara din casa ei, pe drumuri, la vîrsta ce a, Cîtă mărire, cîte nădejdi în viitorul neamului, ce vorbe frumoase în cuvioase diate, pentru a sfîrși astfel!

Fostul Voievod Alexandru fu scos curînd din închisoare și lăsat, de gît cu bătrîna lui, să cerșească pe străzile Stambulului...

Și în sfîrșit H fu mila și lui Dumnezeu, de le lua viața la airrîndoi, în același an de groază, 1821.

Pămînt sînteți și pămînt va veți face. Copiii unor copii pflăcuți lui Dumnezeu asul puțin prea lung și buza de sus prea subțire, dar încolo uri păr frumos și, sub niște sprincene bine încondeiate, o minunăție de ochi; soție credincioasă, mamă iubitoare – femeie ștearsă ca mai toate Doamnele din vremea ei, zbuciumată și nenorocită ca cea mai mare parte din ele, aceasta a fost domnița Srna-ragda a lui Nicolae Vodă Mavroyeni, Doamna lui Scarlat Calhmachi Voievod.

Era cea mai mare dinîre fetele iui Mavroyeni și ale soției sate Mărioara,- născută Scanavi. Lumina zilei o văzu în ConstantinopoJ, sau mai bine zis pe malul Bosfo rului, la Therapia, prin ani: 1773-74. Cu iotul greacă, prin tată, prin marnă și prin creștere. Cînd tatăl ei fu tri mis Domn în Țara Româneasca, în mai 1786, ea era în că o copilă de vreo 1-2 ani – și nu rămase în București nici măcar un an și jumătate. Căci în toamna lui 1787, izbucnind războiul dintre austrieci, ruși și turci, Domnul

Munteniei se gîndi să-și trimită familia înapoi la Constantinopol spre a o feri de bătaia tunului sau de vreo even tuală ocupație străină. La 17 septembrie, porni deci Doamna cu copiii ei, cu medicul Curții, cu 40 de

slujitori și cu toată averea domnească încărcată în rădvane, prin Bulgaria, acasă. Rămăsese în București doar fm! cei mai mare, Beizadea Petrache, pentru a se obișnui cu meșteșugul războiului cu care voia să-1 deprindă viteazul său tata.

Și trecură astfel trei ani încheiați, trăind familia desP'„iță, Doamna cu copiii în Consianinopol, iar Domnul

—” fiul sau prin lagărele turcești – pînă m septembrie '90, cînd, Iară binecuvîntate motive, ca întotdeauna, se r°stogoîi capul însîngerat aVoievodului Munteniei în noroaiele de prin părțile bulgărești ale Dunării, la Bella, llnLă Vidin. ' jale fu atunci în casa de la Therapia, numai închi-ne-o poate înfățișa. Sărmana Doamnă Mărioara și cumpăra prieteni turci, hilita cel puțin memoria într-o vineri a nu se știe i. A rea pentru <*-^ a ea, t* își cheltui toata care să care. Și ase al&. N s decapitatului ^f5uUanUl Selim trecea ^ e aww

^ c lului un ienicer se a sale brațe

Stambulul mi sus cu_ vinjoa un m care ținea m mi inovăția ^ el'n: caluluigreci de-a binelea. Iar dintre Callimachi, cel mai ' ne admirator al Franței era beizadea Scarlat. În calitate f mare dragoman, el dădu mareșalului Brune tot conrsul s^u Pell^ru a face ca Poarta să recunoască lui îapoleon titlul de împărat. Mai mult, se spune ca schimbarea politicii turcești din prietenoasă față de Anglia în favorabilă Franței, se datora dibăciei marelui dragoman, fu tot cazul, prin sforile trase de el, Callimachi făcu ca în vara 1806 Domnii Moldovei și ai Munteniei să fie maziliți „în locul lor să fie numiți: el la Iași și cumnatul său Alexandru Suțu la București. Mare eveniment în viața casnică a Callimachilor această ntorsătură a norocului – dar spinoasă fu calea ce duce la izbîndă.

Prin tratatul de la Cuciuc-Cainargi, domniile țărilor române erau statornicite pe 7 ani, neputînd Voievozii să ne scoși din scaun decît cu învoirea rușilor, înlocuirea 'ui Mo r u zi și Ipsilanti înainte de vreme fu deci privita de (arca un act dușmănos lui și făcut înadins pentru a favoriza politica franceză. Consulii moscoviți primiră poruncă la centru să se împotrivescă înscăunării noilor Voie a.

Scarlat Callimachi, fost mare dragoman, era prea știu-al sforilor politice pentru a nu cunoaște situația și pentru nu înțelege că domnia pe care o rîvnise și căpătase era:teagă din naștere. Pornind deci la Iași, în octombrie el își luă familia și avutul cu el, însă intră în capi-Moldovei singur, călare, trăgînd de-a dreptul la Cur. Domnească și lasîndu-și nevasta și copiii în urrnă, 'ecuci, sau poate la Vaslui, pînă o pipăi pulsul țării Acesta bătea a friguri. Boierii ieșeni, strînși între anjși nicovală, se dăduseră de partea Moscovei, care Păru a stăpîni situația, drept dovadă că aveau mol-Șriii ochi buni. Caretele lor intrau și ieșeau pe poarta ^u',atului, iar Curtea Domnească era goală de sfetnici, intolerabilă situație o suportă Vodă Scarlat două

—cu tot cc-i stătu în putință pentru a călca mai |a' '?' și-cît nai hotărî t pe drumull acela presărat cu Hon ^P6 spini Pnn creșterea ce primise de mic de la doi das '!rU francezi, Tre COURT și Martinot, tînărul dragoman ' cli totul plecat Franței. De altfel, printre grecii Fa ilui, era un curent în favoarea culturii franceze, ca ni”tmea de vreo 20-30 de ani, și care era importat de ^n țările noastre. Dintre grecii aceia – Hangerliii, Moru 01' cei mai franțuziți erau Callimachii, ajunși și ei

^ ^ trebuie sa domnîța Smau,

^ e ^ nu Om de aPr°d,15 urcă el treppentru Doamna omenesc ragda se Callimachi și acum era nlcl o vîrstă

Doamnele Ncu limba și cu a papagalici sCa atare, cei patru am petrecuți m ^y.

Ragdei Callimachi nimic și ea se întoarse, în... stantinopol, cu mazilitul ei socru, cu soacra, cu tul și cu copiii, mai greacă decât venise

Așezare proprie nu avea încă Din casa marnei salt din Therapia se mutase într-a socrilor la Curu-Oși* și acolo trebuie să se îi nascut și iată ei Ralu, fiul Alexafu dru văzînd lumina zilei poate dinainte, în Iași chiar

Cînd mai tîrziu, în 1802, Scarlat Callimachi tu numit ma[dragoman, el pare atunci abia a-și fi clădit sau cump1 rat o locuință în Arnăuț-Chioi, în imediata apropiere așezării părintești

^a înălțarea soțului ei rangul de dragoman era poa! deschisă spre domnia Moldovei, adică spre mărirea acf vncapădi căreia stătea căscată, prăpastia Beizadea Se zne mtregiac în dm Smbul că era ta rai caie se plimba matele țarului care Sehm, pentru a 51 pe Sutu la Co române mazihUlor La 4 noiembrie nise, aproape fugar, pre&ăra-se pe drum în grabă la Cunst; trei zile, care nici

1 ii 4-^, ^

Mării de Marmara. Malul Nistrului rechemase pe Cai1 înapomd domni V Morua și Ipailanti Vodă părăsi Iașii,

—ieiac ^ î* nâic& țamtha dc VasiuTsau Tecucișt se {l.^ Topol Smaragda, ADoa.vna „a,, n^use pătrunde ta cap,*-' -P -t/^rntă de sâna în gr trei Sile, care aici nu putuse pru,n ciumata de atîtea drumuri, îngrijorată de sănătatea m^ copii încă prea micr pentru asemenea oboseli, ar ft ^ să se lase de mărirea unei situații care nu era făcută nA trj pute^le sale Dar nu tot astfel cugeta amantul et Zbiicmmul acesta, cu urmări, aproape umiltoare mtpntase și-i oțehse voin_ța. El trimise la Pa-ns pe o de-a nevestei sale, Ion. Mavrovera,. Să vorbească cu T isnd, în vederea recăpătării scaunului pierdut (mav în august era din nou ciniurnat Domn a dovai Deși această noua nurnue nu se datora d sprijinului Franței, ci evenimentelor politice în cuss1”, ț^ tu;?! Callimachi crezu de datoria sa să sene o scrisoar lui Napoleon, pentru a-i arăta că este plecata lui &kig. Crrre nădăjduiește în sprijinul marelui împărat Cu o lună înainte,, încheind pacea de la T icon oiense țarului Alexandru să împartă em Devotamentul lui Scarlat CallimachT trebuie ' destul de lece Nu mai. Ț>uim, scnsoaiea de vc Domnul Moldovei cunoștea prea bine atît situația internațională, ctt și! interesele sale

Noile investiții făcute Voievczilor Suțu și C<. Erau de lapt simp-le iormahtați, deoaiece Alo Vfehintema e^au ocupate de armatele ruseștiSca^ știa lucrul acesta, așa înctt, părăsmd Consta n pentru a u,rnia oastea sultanului Miistafa, el își t5B”ha acasă

Urmără pentru Doamna Smaragda cițwa am nica d&7,năde]de Numărul copiilor i se sporise c micuța Eu f ro șină, și era nevoită ea acum, smgi în. Cas-a lor dm Arnăuț-Chioi, să-și roadă ner^1 așteptarea unor întîrnp1ân care nu prevesteau a pa trei ani d& a astfel de viațar ea aila deodat? n că armataotomană fusese învinsă de ru^i '3226 ca soțul ei fusese acut puzonier Ventile veneau re și cu întîrziere în toamnă abia auzi că Domnu.,;1^UeSe dus de generalul Kamenski la București (23 ei ^rie) Ș' trimis apoi în Rusia, la HarloDar ceea rio'elT avea de unde ști amanta Doamnă, e ca Scarlat c”?! se bucura acolo de-o deosebită atenție din partea V”a ^ților, care-i pregătiseră „o captivitate onorabilă, „^hli-i Ș1 Pensie ^e întreținere din partea guvernului” \$fl sțîrșit – căci toate au un slîr^it, și relele și bunele aia care ^e dăruiește – primi, după alți doi ani, Doam-5' c-naragda vestea că războiul s a isprăvit, că rușu au pă^ ^,t principatele dunărene, păstrîndu-și pentru ei jumătatea ra m Ulii tdii.pe care o chemară Basarabia, și că bărba-I ei a plecat de la Harkov la

București, de unde urma l primească caftanul de domnie a Moldovei în octombrie iRl2a sosit 1-a Arnăut-Chioi și soiul lui Vodă, cu mult aș-ata scrisoare, prin care Doamna era poftita sa-și strîn-bucLucunle, să-și ia copai și slugile și s o pornească fa” drum, spre Moldova

Pentru a patra oară acum iăcea Doamna drumul acesta De data aceasta o aștepta ce) putm un trai mai liniștit, m timpul unei domnii mai lungi

Din cauza unei ierni grele, Doamna Smaragda nu putu totuși pleca de acasă înainte de sîrșiuil lui ianuarie 1813 Și – lucru ciudat – Scarlat Vodă, care sosise la Iași dm noiembne trecut, nu vru sa intre în capitală, fără casași atbă Doamna de-a dreapta și beizadeaua sa de-a iga El rămase sus la Calată, unde-și așeză Curtea ta iarna, pînă la sosirea iarniliei saJe, în ziua de 6 tebrua-Abia a doua zi deci, pe la 7 ale lunii, intră el în Iași culol domnesc care-1 duse la Slîniul Nicolae, unde mitropo-țărî îl unse Voieal Moldovei 'una atîtea încercări și atîtea neajunsuri, iat-0 în v1* pe Smaragda, Doamna cu ade\u259?rat Ea duse, acolo „Vechea Curte Domnească, de atîtea ori arsă și de atîtea r'reiacută, un trai cuviincios de lerneie, nu de Doamnă aîară dp gospodărie de copii și de primirile ce era ne-p să iaca, n-o ailăm amestecată tmcî în politică, mei fIUscarea culturală de pe vremea aceea De altfel, ea nvu știa românește și e de crezut ca n a îmătat nici-T3 această limbă care nu-i folosea la nimic, deoarece tu a*u^ ei< cu COPI)JCLt slugile aduse dm Ț-angrad „jLX) JUP'nesele boierilor, se înțelegea pe grecește, iar în im se n”^ catadicsit ilustra fată a lui Nicolae Mavroyeni coboare niciodată alo istoric, foarte interesante O cutie mare de scîn-tuîtu' mlta lada păpușarilor sau hîrzobul, era scena teatru-Kl”Ir [allntru era îmbrăcată în piele de iepure, iar pe din i” cu hîrtie coioiată, în spatele căreia jucau păpușile, a^rf de slpn de păpușari Aceștia eiau de obicei doi și trlSj,ffanul lăutar trei Ei cutreierau străzile lașului sau li' BucLireștilot Și apoi, de i chema vreun boiei în curte – 7,le mari, de Crăciun, de Paște, la nunți și la botezuri, '3 vea firește și Vodă la păpuși, uneori chiar Doamna ^domnițele ei – de erau poftiți sa intre, zic, papușam „Vebau întii cum vreau boierii sa joace păpușile cu ' rdea sau ^ră perdea, adică să le fie vorba „de a drep-1” sau „pe înconjuratele”.

Ferească sfîntul, nu se poate spune ce auzeau boierii și iar Vodă, la chefuri, cînd cereau păpu^aulor s-i vorbească fără perdea Dar ne putem încumeta să arătăm cam e se petrecea în hîrzobul păpușarilor, cînd vorbeau ele pe înconjuratele

Mai mtn, păpușile aceste erau multe, vreo 15-20 în ataia de animale (șoarecele, pisica și oaia) și în aiara de personagule care nu puteau lipsi Vasilachi țiganul, Gahita, nevasta lui, și lIenuța, ibovnica, apoi mai veneau tipurile reprezentative ale epocii, care sub Vodă Callimachi erau turcul și muscalul, țiganul și evreul și Napoleon Bona parte'

— Lautar, ia prinde a?ice', – Apunea păpușarul H.npcarului Și pe dată începea să cînte „ciobanul cu oaia” Bună vreme la boieri, La boieri și la cucoane' Dragi îmi sint oițele, Dar mai dragi fetițele, Dragi unt suit oile lat și copilele bălai Măi ciobane de la oi, Tu n-ai grijă nici nevoi Bir, oiță, bir pe urmă Vasdachi, care începea sa strige

Ilenuța, Ilenuța, Ia poftim din cămăruță' „enuța venea zicînd

Intr

J ața-mă-s, bădiță' 229 v.

t op mo oovean sadea, învățase jcar at vodă, nepot omo o ^ ^ ^ ^ hmha tarii, dar Dine sa i se a jcar at vouă, nepot ae mu uv-^...

Pe reș, limba țării, dar bine n o știa nici el GăseVch'1 că ea nu este de nici un folos, iar cînd puse sa i Se,lar tuiasca vestita condică de legi, cunoscută sub numeleC5 Codul Callimachi, porunci să fie scrisă pe grecește

f6 oarece „judecătorii tund boieri, cunoșteau toți acea t limbă” – ceea ce, de altfel, nu era adevărat, căci er și boieri care nu decit românește Mai tirzm t? buie sa îi înțeles și Vodă aceasta, deoarece însărcina f Flechtenmacher cu traducerea legiurii sale – lucru care neamțul nu apuca să-l sîtrșească din cauza rnazi,.

Domnului

Totuși Callimachi se mindrea de a îi moldoveanacasă i se zicea lancu – și el înțelese să dea culturii ro mînești o deosebită atenție, sprijinind atît pe rnitropo li tu l Veniamm Costachi, cît și pe Gheorghe Asachi ltl inimoasele lor încercări de luminare și redeșteptare a poporului moldovean La școala de catehizie de la Soco | a înființata de Veniamm Costachi, începuse în vremea aceea să se tina cursuri de limba latină, de gramatică, de antmt tică, filozofie și istorie Se vorbea, în 1815, de „Roma cea slăvită, din care curge neamul nostru”, Iar dincolo, lș școala de ingineri hotărnicî a lui A.sachi, cursurile se pre dau în întregime pe românește

Dar cel mai de searnă eveniment cultural din vremea aceea fu reprezentarea, în limba română, a unei pie^r de teatru Tot lui Asachi i se datorește și această iniția tiva, asupra căreia vom reveni îndată bă arătăm înainte în ce stare se afla teatrul la romani Lăsind la o parte bîlcmnle, cu saltimbancii, ghiduțn caraghioșii, măscăricii și pehlivanii lor, care își arata, meșteșugurile și la curțile boierești și la Curtea Domneasca dar caie de fapt erau curat ceea ce am numi noi astai „artiști de circ” – teatrul, în înțelesul adevărat al c-vîntului, adică desfășurarea unei acțiuni, sau bîcn unui moravuri, era redus la ultima expresiune a și m tatu și reprezentat doar prin irozi și prin păpuși Cei tii înfățișau, din ajunul Crăciunului pîna după sîntul l^r închinarea magilor, omorirea pruncilor de către Irod iff parat (regele Herod), în dialoguri hazlii sau dramatiza^ toate istorisirile scnp̃tunlor cu privire la aceste impreju^ creștinești

Păpușile dimpotrivă, nu înfățișau o acțiune desfa-?l rată în timp, ci arătau numai diferite tipuri repre/entajl ale societății de atunci, fund ca atare, din punctul de ve&

t uneori chiar deșănțat și apoi Se apuca,,rma n dialog g u met, ^neor să mai mire ș, „tata

Ur 7 m'ndoi a joc je inin”K _,”h, țp nrmca atlln^

P”„*^11,(tm) Tn culmea fericim, m w

Totdeauna' cu un copil în brațe spărțea Venea turcul d* „cuta de turc nisumi Ace,, i

G/ie/, Era o provocare intra zicînd lacă'tă't și pe Hassan Cel cu pielea In suman'

Turcul stnga

Aman, bre, aman' șapose apucau la bătaie, pînă ce rusul omora pe Ha? jucînd o căzăcească pe trupul mortului:

Idi, idi, Manșca JVema, netna, pansea Cine joacă căzăcește, Vara pinza nu ghileste Raz, dva, in, cetire La hazaica na cvaitire Nu-i găina, nii-i cucoș, Tare ași mlnca un borș1230 ci apoi deodată îl apucă mila

A răposai -Hassan, Ca și cel din an!

Pascalul vine dc-l prahodește, cioclul îl îngroapă IlOp și Lciba Badragan d'n Tîrgul Cuculur' lesă dracul dintr-o boria

Cu-n papuc și c-o ciubotă lesă dracul din uiec/u, ' lesă dracul din curechi, lesă dracul de sub gheață, Cu jidanul de tnusteațăf lesă dracul din tăciuni

Cu. Jidanul din perciuni' y n adevăr, vine și dracul, și l înșfacă pe Leiba să-l duca la baltă sa-l înece

După intrarea „cahcuku”, a șoarecului, care, de^i șoa rece, cmtă și el
Unde-i mița sa mă vadă \par Sa-i dau coada să nu-o roadă! Intră și
pisica, iuîndu-l la goană Și, în sfîrșit, reprezentația se încheie cu sosirea lui
Napoleon

Napo teo n B u na-Pa t te Sta colo, la el, departe, Ochii sus a ridicat Și
spre lume a cătat „i cntă biruințele, în fața boieri lo i moldoveni, fmpă-”atul
Păpușa, iar cînd mai tîrau iu tnmis în insula SHn-fa Elena, el se tîneruia, din
cutie, lui Vodă Calhmachi,, ia Curtea Domnească din Iași

Ah! Franța, țară bună, Bună și blajină, Ai încăput pe-a rusului mină!
Nu mă duceți așa departe, Ca eu vă stnt Bună Parte'

Măscărici! ți pehlivanii, irozii >i păpușile, erau bătrîne ări ale unei arte
în fașă, pe Cdre o cunoscuseră de pe lui Vesile Lupu și Matei Basarab dinainte
De la un timp încoace însă, adică de pe veacului al XVIII-îea, începuseră
boiern noștn o alta arta mai raimata, acea a adevăratului tea ru, pe care o
introduseseră n oaloanele roma. Ne și rușii și austriecii Dar nu se poate spune
mirarea bātu” lor boieri și rușinarea sfioaselor jupînese, cînd văzură îm' data
niște baroni și conți străini jucmd „ttiatsu”, he chia^ în saloanele consulatelor
și schi mo no și ndu-se ca măscanj la bilciun Omul Fund însă un animal al
deprinderi], „' obișnui eu încetul românul și ca lucrul acesta, așa înm pe la
începutul veacului al XIX-lea, multe din saloanele pro' tipendadei se
transformau, la zile mari, în scene de teatru Dar reprezentațiile acestea avură
loc, firește, în hm^ grecească, fiindcă româneasca era pe atunci în ochii
tuturor un jargon neciopht, bun pentru ciobani, pentru țărani și pen tru slugi
Trebuie să se ivească prin anii aceea ai domniei 1U| Scarlat Vodă un om
deștept și inimos ca Gheorghe Asachi pentru a înțelege că dacă era limba
noastră necioplită, apoi pricina era lipsa de meșteri caie sa se incumeteze a o
mirim cumsecade Dascălul de algebră și geometrie se apuca deci el să scrie
îomânește, să-și ție cursurile lomanește să vorbească prin saloane românește,
pîna începură unu a pricepe ca limba aceasta își are și ea farmecul ei și e
destul de mlădioasa pentru a se putea îmbrăca în ea, nu numai ideile
repre?entatwe ale sapei și ale mămăligii, ci – dacă le ai – cugetări și
sentimente

Unul din boierii aceștia cu mintea mai luminata iu marele hatman
Costachi Ghica, nepotul de soră al acelui Grigore Vodă Ghica, decapitat în
1777 împreuna cu Asachi, el puse la cale reprezentarea unei piese de teatru în
limba română De altfel, de cîțiva am, începuse publicul Iași lor a se obișnui de
a binelea cu teatrul, fiindcă între 1809 și 18124 venise în capitala Moldovei
trupa rusească a lui Gaetan Madji, iar m 1813 petrecuse acolo, timp de ctte va
luni, o trupă germană în 1814 cîțiva în de boieri de la școala lui Chinac
reprezentaseră în limba greaca Moartea lui Caesar a lui Voltaire și lumus
Brutus al lui Alfien, iar elevii lui Lincouit de la școala lui Cucuh, jucaseră pe
franțuzește o drama clasica, cu orchestra tarafurilor vestiților Barbu Lăutarul
și Angheliță1

Dar aceasta arta cosmopolită nu mulțumea pe patriot' români, doritori
de-a redeștepta m moldovean simtămin tul iubim de limbă și de tara De aceea
se apucară a ee înțelege împreună, dascălul Gheorghe Asachi cu hatman

Costachi Ghica Cel dintii prelucra pe românește pas^ raia lui Gesner șt
Flonan Mirhl și Chioe, iar cel de doilea puse la dispoziție nu numai saloanele
sale, trșn formate în teatru, dar și pe copiii săi, improvizați acw

Fata hatmanului, doamna Șubin, ținu rolul paste”

4 pa co fiul lui Ghica, pe al lui Mirtil Costachi Sîurza u pe Lizis
Reprezentăția avu ioc la 27 decembrie 1816, 12 fata întregii boierimi

moldovenesti, de fața fund și 1 -'itul țării, lummaîul și blîndul Vemamm Costachi pe scena a gingașilor ciobănași, îmbrăcați în național și vorbind românește în saloanele în, j^ pîna atunci nu se obișnuia de a se grai decît în limba '„orbită de hamalii din porturile grecești, stoarse lacrimile multora din boierii țării, tineri și batrîm

Succesul piesei îndreptăți pe improvizații actori să qiai joace în curînd tragedia „Âlzira” a lui Voltaire, astei mcît, după cum spusese Asachi ei însuși, cu ocazia „deschidem scenei naționale” din casa lui Costachi Ghica

Picătura deși mică, ce pe-o stîncă picurează, Face nutui o cate, care după ea urmează

Se spune că Scarlat Vodă, deși nu fusese de fată la acele reprezentații, foarte se bucurase de manifestările acestea de patriotism românesc Cît despre Doamna lui. Ea, care abia acum poate începe să îngaime două vorbe în limba țării peste care domnea, grijile ei erau altele Fata lor mai mare, domnița Ralu, trebuia măritată Dar se pare că vremurile erau schimbate și se trecuse timpul cînd părinții își alegeau ginerii fără a întreba pe iete de i vor sau de nu-i vor Altfel nu s-ar înțelege cum de mireie care se găsi pentru Raiița nu era vreo amăruii coasa beizadea fanariotă, ci numai un biet boier de țară ti na r, bogat, poate și frumos, _dar moldovean îl chema Constantin Bogdan și fusese înfiat de o rudă de-a sa, Pala di, ceea ce făcu pe boierii ieșeni să spună, cînd vorbeau de el, „hatmanul Constantmică Paiadi, născut Bogdan” Nunta se făcu la Curte, în anul 1818, și fu „adevărat domnească și frumoasă”, zice cronicarul Manolachi frăghici, „a cărei pomenire s-a ținut minte multă vreme, Ca o raritate din acel timp, pentru ca lucrul ce s a văzut tuna și cheltuielile făcute nu mai urmasse în țară”

Curînd după aceea un mare bucluc ar îi putut costa 'ata întregii familiei domnitoare în primăvara anului

8'9 o boală, care se bănuia a fi Ciuma, hotărî pe Domn

J la măsuri pentru țăpuirea locurilor infectate și împiercarea lățim mai departe a molimei. Aga Alecu Mafranrdat Ș1 natmanul Sutu (ginerile lui Ion Callimachi, tjJ. „ Domnului), fund însărcinați cu aceste măsuri de >jj'jmpanară orașul cu străji, ai căror zapcu se puseră

Pradat, nelăsînd pe nimeni să treacă dmtr-un loc întraltul fără parale, despoind oamenii de bani și de avutul Poporul se răsculă „ridicîndu-se locuitorii din Tataras; ca la o mic de oameni și călcînd rohatcele în picioar!' au intiat în tîrg pe la 9 ceasuri de dimineată, unde ț^ adunîndu-se peste 1000 de oameni, unii cu armele, au-J cu pietre în mina, au mers la mitropolieau ridicat pe ^ tropolitul Veniamin și punîndu-1 în fruntea iot, s-au porn.j înspre Curtea Domnească, clocotind văzduhul de zgomot și de amenințările ior”. Vodă își strînse arnăuții în tri^. Te cu vestitul Bimbașa Saba și închizînd porțile („^ în acea vreme aveau curțile porți sănătoase de lemn U tr^ părți a ogrăzii”), așteptă să vadă dacă va îndrăzni mu 1(1^' sa vina pîrvă la el. Aceasta, împreunîndu-se însă cu a|.j oameni care veneau dinspre Cine, fu nevoita să se oprească de împușcaturile arnăuților „care începuseră a slobozi [. Teic de cum s-a zărit Sruntea poporului în dreptul Trei Sietitelor”. Opt din ei căzură morți. Norodul, înfierbîntat începu să urle: „Porțile la pămînt și foc în tot orașul”.

Blîndui smeritul, învățatul mitropolit Veniamin Cos-tachi. Fiind acolo în mijlocul orășenilor și văzînd deznădejdea lor. Mgenunchie în tata acestor oameni, rugîndu-i sa nu înamieze și făgăduindu-ie că va isprăvi el toate cererile ce le aveau către Vodă. Și așa s-a dus singur la Curte și vâzîndu-1 arnăuții i-au lăsat sa intre, de-a dat sure marelui cămăras ca vrea sa vorbească cu Domnul Scarlat Vodă, primîndu-S, îi ascultă cererea și rîndui

înlocui lui Mavrocordat și ai lut Suțu pe hatmanul lordack Balaș și pe aga Alecu Callimachi, vărul sau de la Stîncești. Așiel se potoliră lucrurile, mergînd fiecare la casa lui.

Dar o întîmplare cu totul hazlie fu spaima ce traserî boieru curteni văzînd poporul înaintînd pe Ulița Ma” înspre poarta Curții Domnești. N.u se știe ce-o fi făcu l în timpul acela Doamna Smaragda și copiii ei, dar^ sensul vremii ailăm că ^boierii de Divan, în slujbă îl fără slujbă, apucîndu-i vremea acolo, au stricat terestre^ și au sărit în grădina curții de vale, de unde, peste pră-vălișLil dealuim dinspre amiaza, s-au împrăștiat ca pul de potîrniche. Lnunzîndu-se înspre Frumoasa și 5^' Bahluiului, s-au poticnit de-un gard ce despărțea L?” dina de comisia domnească. Mare trudă au avut pn* 1-au trecut pe deasupra, unii rămînînd spînzurați de W duî ciacșirilor cu capul în jos, altora rupîndu-li-se p? lele giubelelor sau ale antereielor de rnătasă, și ei faljj'* iară de papucit care cum s-au putut împrăștia rnaî repeo lata o scenă pitorească, despre care putem nana| că va îmbogăți arta filmului românesc!

234 IUă ,ast întîmplare avu ioc cam la trei luni înainte de w |i rea lui Scarlat CaUimachi, despre damrna căruia îit arta fusese atît de mulțumită, încît firmanul care-i ',J ținmînat în ziua de 24 iunie 1819, nu-i vestea ca de Alicei mazilirea, ci sfîrșitul domniei, lucru pînă atunci ^aip0 venit. Ba mai mult, pentru a vâdi părerea de Tu a' frJrc"or c^ s'n* nevoiți să urmeze dispozițiunile r', Aiului de la București, prin care domniile țărilor noastre au mărginite la un termen de 7 ani, Poarta hotărî, printr-hatîșerif, că de acum înainte numai patru familii din instanîinopol vor putea ajunge în scaunul Moldovei Munteniei, și acestea erau, în primuî rînd, familia Calli-a'chi (fără deosebire de ram), Moruzeștilor (cu excluderea murei lui Dumitra) și a Săteștilor (Alexandru și Mihai) Domn bMoldovei fu numit Mihai Suțu, iar Scariat)dâ porni cu Doamna Smaragda și cu copiii înapoi la ingrad, unde fu primit într-un chip deosebit de măg^j or pentru un fost Voievod mazilit. Cîteva zile după sirea lui acolo la 30 august 1819, -ei fu chemat de marele z; r, fond primii de oamenii acestuia în josul scării de 3a in-area Divanului. Patrunczînd la vizir, acesta îl îmbracă o îrumoasă blana de sobol și-I opri o jumătate de ceas igă ei, pentru a-i reînnoi vorbele din firmanul de mazie, spunindu-i că sultanul e mulțumit de felul cum și-a iplinit datoria și-i încuviințează mărturisirea înaltei sale neți.

Ce trebuie să îi (ost în zilele acelea în casele CalHmachir de pe Bosfor.' Ce serbări în palatul de la Arnăut-Chioi în cel de la Curu-Cișme, în care trăiau încă bătrînii prinți ai lui Scarlat Vodă, fostul Voievod Alexandru și „'oamnă-sa Ruxanda!

Dar nimeni nu știe nici ziua, nici ceasul. După met doi ani de” viața tihnită, de viață mare, pe ire trebuie s-o fi dus acești evghenetați, acolo, pe ma-j> Bosforului – deodată izbucni revoluția grecească, Ete 'Suțu, Domnul Moldovei, fugi în Rusia; ASexan- ' °}4u, Domnul Munteniei, muri de inimă rea în scaussu. La 25 aprilie 1821 Scariat Callimachi fu numit

^';”i în amîndouă principate. Din nefericire pentru el,

—5Vf negocieri pe care le ducea cu rușii, nefiînd terrnirji~' tj.nu putu pleca pe dată să-și ia scaunele în prin'fa ^r'mise deci caimacam în locul său pe Ștefan Vogo- 'stojT” Jn om' care, ca și fiul său Nicolăe, a lăsat în

—j 'a ^pMovei o tristă amintire. Acesta prin intrigi care nr încă bine lămurite, strică bunul nume ce avea

Scarlat Vodă ia Poartă. Pe de alta parte, se pare sigur că marele dragoman al Porții, Ion fratele lui Scarlat, era amestecat în mișcarea fapt pentru care el fu surghiunit în Asia Mică.

Și deodată, pe cînd se gătea Scarlat Vodă sa în Moldova, iată că o ceată de bostangii se locuîța lui din Arnăut-Chioi și-l ridică pe sus, pe masă, împreună cu Doamna-sa Smaragda, cu Alecu și cu domnița Euîrosîna. Fură duși cu toții de Cornul de Aur, în mîma Stambulului, într-o cas'ăT lîngă gîamia Suiimanie, mahala cunoscută pentru neț lera_nța ei și în care niciodată nu locuise vreun creșta Nu știau bieții oameni ce să mai creadă, închisoare era, dar nici nu semăna a Curte Domnească făcută s-adăpostească pe Domnul celor două Voievodate dunărene îndoiala nu ținu mult. O săptămîină mai tîrziu fură ci toții ridicați și din casa aceea și trimiși peste țărmlul Mă' rii Marinară, la Boli, în Anatolia. Acolo află într-o Z! sărmanul Voievod că bătrîinii săi părinți, oameni de 80 ^ am, fuseseră băgați la închisoare, iar ca fratele său, dragomanul Ion, își pierduse capul sub sabia călăului turc. LE auzul acestor îngrozitoare vești, el căzu din picioare, mort.

Scarlat Voievod murise la 26 octombrie 1821, iar Doam na Smaragda rămase cu copiii ei acolo, la Boli, multe vreme, plîngîndu-și deznădejdea unei vieți pierdute. Abis după patru ani, în 1825, îi fu îngăduit amărîtei vă din; să părăsească locul surghiunului în care zăceau oasele bărbatului ei.

Femeia aceasta, greaca cea care nu se putuse deprindei" atîția amari de ani să învețe limba țării peste care domnisem tatăl, socrul și bărbatul ei, făcu acum un lucru care-ar puttf părea ciudat, dacă judecînd faptele, n-ar fi dimpotriv; foarte firesc. Plecînd din Asia Mică, ea veni de-a drepte în Moldova, fără a mai trece măcar prin Constantine^1 în care văzuse întîia dată lumina zilei, dar deunde-i venisew toate nenorocirile ei și ale neamului său.

Stabilită la Iași, unde mai avu în curînd și durete-de-a pierde pe fiica ei Ralu, ea trai acolo încă multă vrefiț apucînd domnia lui Ion Sandu Sturza și primii ani ai "-1 Minai Sturza Voievod. Se stinse, bătrîină, abia în an" 1837, în luna martie, într-o duminică.

O îngropa fiul ei în biserica Goliei, săpînd Pes_. Frumoasă lespede de marmură albă, cuvintele grecc" care se mai pot citi încă astăzi.

A!T!ul domnesc ai Callimachilor se stinse cu copiii ei. N0rnnita Ralu, cea maniată cu hatmanul Constantinică j, urmase împreună cu bărbații! ei pe părinți în sur-nu'l de la Boli. Întoarsă la Iași, 1825, împreună cu toți ai ^ -' „n curînd de-o boală, secăpătată în urma muri mai tîrziu cu Safta Rosetti, fosta nevastă a lui Sturza,viitorui Domn. Ei era un om mediocru,,asioiiră beizadea Nicoiae Suțu în memoriile sale, ceea ^, nu l-a împiedicat de-a vrea sa fie Domn și o f a ii chiar un foarte serios competitor și rival al lui

Uiliei Sturza, fostul bărbat al nevestei sale. O boală timpurie i.eceră însă în toamna anului 1833, cu cinci luni înainte „scaunul Moldovei să devină vacant. Din căsătoria sa dinți' cu domnița Rai ii Callimachi, ei n-avu decît o fata, Lucia, maniată întii cu Nicoiae Cantacuzino-Pașcanu și al doilea cu Emanoil-Anton-Getan-Iosef d'Acuna, marchiz de Bedmar y Escalova, conte de Obedos y Prado y Casa-fuerta, Grande de Spania clasa întii! cu care s-a putut mulțumi vanitatea întregului neam Callimachi.

Această fată, Lucia, avu din a doua căsătorie pe Rodn-gje de Bedmar, mort în 1863, ai căror coborîton se mai judecau la Suceava prin 1900 cu moldoveni de-ai noștri pentru pămînt românesc încăput pe cale greceasca în mnm spaniole. Din căsătoria dinții, Lucia Paladi avu o fa ta, Puișeria, măritată în iunie 1856 cu prințul de Sayn-Wmgensiein-Berleburg, ai caroi coborîton se înrudeau cj cele mai mari familii din Europa.

Fata mai mică a Doamnei S mă ra g da Callimachi, eli-trosma, făcu o căsătorie romantică cu Nichifor Papa-do pol, căpitanul corăbiei cu care se întorsese familia în 1825 din Asia Mica la Galați, Ighemonicul neamului tre-toie să fi suferit de această groaznică „mezalianță", fă-cuta totuși într-o vreme

cînd biata familie de surghiuniți }rebuie sa fi – vorba ceea – împușcat francul. Din această însoțire se născu un om cumsecade, erudit scriitor și istoric membru al Academiei Române, Alexandru Papado-Pol-Calimah. Tatăl său, fostul căpitan de corabie, muri în 1862, exilat fiind din Moldova, pentru motive ce nu ne sunt cunoscute: iar mamă-sa, domnița Eufrosina, muri tîrziu, la bătrînețe la Birlad în 1878, îngropată fiind în biserica „Sf. Spiridon”.

Să despre Alexandru, fiul lui Vodă Scarlat și al Doamnei Cîmpăna – fost elev la Iași de-al lui Gheorghe Asachi,-

Se întoarse el din surghiunul Asiei împreună cu mamărușele sale moldoane din Rusia, unde-și Uci

N I COLA E VOEAȘA, TARSITA ȘI FAMILIA LOR
stanin an- ^

Porți” Otomane la Londra, m ambasador la

N(tm) „î Altele fîn” hhn”. La Pans, unde-ș. Cumpără sfîrșeasca zueie., m. Ra oi ta lei lumu, pe

^JwHKiw^.- în Franța, în ^TQ^incastem^ ^^^ ^^^ ^^ înoropat în biserica Gohei irsiy uc U. H f” v „ r bunică sa Doamna Smaragda aradja ortografia romaneasca este însă Caragea^era un nume turcesc foarte raspîndit în împărăția otomanilor și cunoscut din vremea sultanului Mahmud al II-lea, cînd generalul său Karadjia Bey cuceri San-Stefano din mîinile bizantinilor

Cară înseamnă pe turcește negru (care pe grecește se ie mavros, de unde Mavrocordat, Mavroyem, Vlavo-, e te.) im au ajuns niște greci a purta acest nume turcesc rtem ști, dar în tot cazul ei l-au adoptat demult, -primul membru cunoscut al acestei familii este un Constantin Caradja, trăitor prin 1560, ceea ce da ilui acestor fanarioți o vechime pe care nu o are /no unul altul, în aia ră firește de Cantacuzini

Coborîtoru acestui Constantin au fost, ia începutul al XVIII-lea, Gheorghe și Dumitru Din cel din-trăgea Ion Vodă și din al doi ba Nicolae Vodă ija spre Gheorghe Caradja, străbunul lui Ion Vodă, știm interesante, care nu-și atăta locul aici Totuși, îbui să arătăm, tînd în cadrul acestei lucrări, nunta din fetele lui, care a fost descrisa de un călător cu un lux de amănunte deosebit de interesante leorghe Caradja, Tnsurat cu Ruxanda Vatazi, era 'mîinui țîlmaciul) ambasadei olandeze din Constan-In noiembrie 1719 el își mărită fata, Constanța, Dumitru Suțu, la a căror nuntă fuiă poftiți și am-ru Germaniei, contele Hugo von Virmond, cu se-său Gerhard von der Dnesch Acesta dm urma mtr-o carte serbările acestei cununii, din caie urmă-toarele scene pito iești grece, acoperite cu jumatere dm cap pînă m stăteau turcește pe divan Străinii poftiți la nemți și olandezi, fură învoiți să ia loc pe soale lîngă ele. Îmbrăcămîntea acestor fanariote era în ca aceeași pe care am mai aratat-o-cînd am vorbit Doamna Ana Racoviță. Pe cap purtau o căciulă de Ca? ti f ea puțin țuguiată, cu vîrful căzînd peste urechea stîngă” Une din ele erau cusute în îi r de argint sau de aur altele erau împodobite cu diamante și mărgăritare, <fea supra cărora aruncau o batistă de stofă subțire Părul î” purtau linsape spaie, atîrînd în mlufi De gît spînznau lanțuri de aur, împodobite cu pietre scumpe, care cădeau peste o cămașă de m atît de subțire „încît se puteau admira sîinurile lor albe ca zăpada” Rochiile de mătase, închise cu o mulțime de nasturi, erau în așa tel croite „încît arătau toate mișcările trupului” Brîul, lat de trei degete, era și el împodobit cu fel de fel de nestemate. Peste rochie purtau o blană de samur sau de hermină, încheiată la gît cu o copcă. Sub rochie aveau pantaloni de mătase fină, croiți foarte largi și strînși la picioare (ca șalvarii turcoaicelor) în papuci de piele galbenă. Pe

stradă pur. Tău, însă, firește, o altă încălțămintă pe deasupra, pe care o scoteau cînd intrau în casă. Fiecare cucoană avea o ser vitoare anume pentru această slujba, care o întovărășea oriunde mergea.

Serbarea începu cu cîntecele necuviincioase ale „caia ghioșilor” turci – după care frumoasele fanariote, gătite după cum am arătat, începură să joace fel de fel de jocuri de pe atunci, de fapt hore, sîrbe și bătute, căci las civele dansuri orientale erau lăsate pe seama profeșionis telor, iar cele occidentale nu erau introduse în 1719.

Dovada că dansurile nu erau altele decît acele car se mai joacă și astăzi la noi, ne-o dă englezul Thornto¹ cînd ne face despre ele următoarea descriere: „Femeii' și bărbații fac o roată, ținîndu-se de rîină, cu picioarele foarte înlăuntru. Cucoanele, îmbrăcate în blănuri care a” părul pe dinafară, se țin cu pieptul și burta înainte; spatele adus, gîtul țeapăn, le rnerg picioarele înainte și-napo-și la dreapta și la stîngă, și la stîngă și la dreapta, ^ tactul unei muzici tot atît de monotone...”.

Coana Manda!

Dar descrierea aceasta foarte plastică a unui engfc căruia nu-i plac dansurile noastre, este completată^1 tr-un chip adorabil de un belgian, căruia dimpotrivă place tot ce este oriental și mai ales românesc, deștep'11 finul, spiritualul prinț Charles de Ligne.

„Se țin de mîină pentru a nu se împrăștia; fac cîr pași roată, însă mereu unul în fața celuilalt. Fac fg1

Oape se despart, se retrag, se apropie, nici eu nu știu il')1. Se privesc, se întîlesc, se ghicesc, au aerul că se L'J ' - Acest dans mi se pare a fi foarte înțelept.', par să ne întoarcem la nunta Constanței Caradja cu poua zile după serbarea de mai sus, avu loc în casa iragul” „„„„” Gheorghe, cununia „oficiată de patriarhul l, Constantinopol, însoțit de 16 mitropohti”, care trebuie ieapărat sa n fost episcopi.

În sala cea mare a serbării stăteau la o masă cu șcrjjri, dulceață, prăjituri de portocale, de lămii și de migdale – mirele și mireasa La dreapta mirelui luase ioc patriarhul cu toți popii iui, iar la stînga fostul mare dragoman al Porții, Alexandru Mavrocordat (Exapontul) care era vărul de-al doilea al lui Gheorghe Caradja, tatăl miresei. După Mavrocordat veneau străinii din misiunile olandeze și germane și în urma lor musafirii greci, prieteni ai casei.

Mireasa, care purta o cunună de flori pe cap și un vă foarte des pe obraz, trebuie să fi avut pe maică-sa Ru-la stînga, și pe mama soacră la dreapta. La un semn, ea se sculă de ia masă și mergînd în iatacul ei, i se scoase vâlul, pentru ca în sfîrșit s-o poată vedea și mirele care-i va îi peste un ceas bărbat și încă n-o cunoștea.

O îi sărutat-o ca Tîmus pe domnița Ruxanda? Și o ii plîns tînăra Constanța a lui Caradja, ca fata lui Vasile Lupu' -” Nu știm căci von der Driesch nu ne-o spune Dar aflăm că mirele se așeză la dreapta miresei pentru a primi acolo în iatac – pe oaspeții care veniră unu dte unul „spre a depune la picioarele lor darurile ce aduseseră cu ei”.

În sfîrșit, Dimitrie Suțu se întoarce în sufragerie, în care era așezată acum, în mijlocul odăii, masa-altar Ungă °are așteptau patriarhul și episcopii în odăjdii. Veni și m'reasa, cu pași atît de mărunți, de-i trebui un sfert de ^as pentru a ajunge de la ușă pînă la altar. ^ Cununia începu: rugăciuni, schimb de verigi, Isaia icusari aruncați la picioarele mirilor, care dintr-un pahar, ce fu aruncat apoi pe o piatră și

^ pe urmă, chef. Bărbații într-o odaie, femeile într-alta '! Incăn turcești multe, metarhaneaua, caraghioși, paiațe Cur' Și băutură. A ținut pînă în zori,

cînd a cîntat cocoşul. / Tatăl acestei mirese, dragomanul Gheorghe Caradja, ea> după cum am mai arătat, un frate pe care-l chema

^”unda NS 90241

Dumitru, 5-1= care o fi fost şi ei: la nunta aceea, im-cu ne vastă-sa, domni-ţa Zamfira: Rusetti, fiica iiaj ^i.”1' Vodă.

Dumitru şi1 Zamfira au iast părinţii fui; Cori care, însurîndu-se cu Zamfira Suţu, a avut un fji; iaeîntîiul. Voievod; diira; neamuih a.cesîor Ca.radjja.

Înce.tine'i, ca taiţj semenii tui, seridicase fonar, rangul de dragomanalPortik si; cumştim că de maci ia Voievod era o singura* treaptă: de urcai, Ca-ra.dŁa se caţără pe-ea...

Nu din. Ambiţie. P^vn excepţie, o^nul acesta: a rnbiţi.(c).s. Dar era sărac, Şi cumavea zece copii, c;i,, şap-te fete care' trebuiau înzestrate spre a îr mări: să, facă e-1?”... to-t. Ţara Ro-mânească, săracal

Nevastă-sa,. Tarsi.ţa (nu i se cunoaşteneamul), fc-femeiedeşteaptă, învăţată şi foarte fără prejudecăţi.; pe ca n-ar îi a<.păsat-o prea mult sārăcia... dar şapie sînt şapte fete!

Doua izvoare ne confirmă, faptul ea Nicolae. Cară n-a cerut domnia Ţării Româneştii decît în vederea pa-iiuirii fetelor sale. Şi poate, nu aţi t” pentru, a leda, tre căci. Va ii un D&mrr puţin hrăpăreţ – cit per a Se da vază, căci,. DQnmiţ& iîmd, vo-r găsi rnaii uşor de neam şi: cu aveneDe altfel cea mai mare din-ele, Zamfira, era măritată de curînd cu beizadea Alexandru Mavrocordat, fiul: lui lon: Vodă... Rămăneau totuşi încă şase belele în casa: omu'luă.

Dragomanii^ care de adttel a^vea. Răbdare, aştepta'li niştit momentn! prielnic, ce se înfăţişa în ianuarie 1783, cînd Alexandru Ipsifenti îşi. Ceru mazilire-a din pricina kigii Hiîor săi în Austria. Atunci abia puse el S şambalul în mişcare pentru a, căpătascaunul Munteniei,- pe'care de altfel îl căpătă uşor, fiindcă (scria Ratfrkea-L lui nitz): „de patru ani de cînd e dragoman şi-a ci cinstea tuturor11. Cum pe de altă parte competitori serie?

Nu prea erau: în momentul aceia şi eum în sfîrşit el b* era şi prieten.bunal lui Vodă Ipsilanti, care era mult0' mirdc-a şti că nu vai fi înlocuit printr-un duşman, cere^3 lui Csradja nu, întimpină deci nici o gretriăte, inert'3

26 ianuarie internunţiul Austriei putea înştiinţa pe caJ> celaru! său că numirea era f-ăcută.

Dar Ipsi:La\$itif care nădăj.duiamereu sa i se intti3Lr copiii din Transilvania^, nu; eragră.-bit sa-şi parase^ ^ scaunul. El rămase încă multă vreme în Bucu-reştK.'; domn şi Domn, pînă.cîtrd, laînceptrtul. Lui martie, se sa ptece ':n gra;kă la Ţ a n-grad pentru a se apară de litf'.j.j.le pe^car-e.auzise că i le pregătesc duşmanii săi lovV g martie era în. Siam'buui, şi la 9 ale iunri se fntiini „ ' pri'etenul său, noul Voievod, pentru a pune împreună

;a.je „felul cum va trebui cîrmuila Ţara Românească” / înde se vede desluşit ca Ipsilanti privea pe Caradja fl ţel de înlocuitor a.l său î;n.domnie, pî-nă se va socoti,u duşmanii, cu.co-piui şi cu Poarta.

Vodă Nicolae, sceptic şi epicurean, tot numai cu gîndui după 'Cea-fă, primi.situaţia.cum îi fu dată şi în chiar ziua estiru-lucru pînă alunei nemarauzit-iporni cu

—saga;*UI &mil'ie înspre ^.inecu-v/irtatete maJu-n duna-

—e Era la 18 martie, în alaiul domnesc călătoreau,3tnna Tar sita., beizadelele Ion, Gheorghe şi Constantin, erele Alexandru Mavrocordat cu nevastă-sa Zamfira, cum şi cele:şase fete.

„Mavroyeni – vara rmai ales, cînd îi erau soția și copiii ca-țosie răsuna
încăperile noaptea de muzicile acestor 'a tari, care-i ziceau sau duios sau cu
foc cîntece pe care h asculta boierul ținînd strînsă de mijloc pe vestita Prtu-
Icea țiganka, cea pe care se zice c-ar îi cunoscut-o și bei-'adelele lui Ipsilanti.

Un poet contemporan, Minai Petricari, bun prieten de al Văcărescului,
ne dă următoarele adorabile amănunte espre el:

Arhonte Văcărescu mă ținea în tainele lui, Și sfătuitoare și foarte prieten
de casă.

Îmi destăinuia plăcerile, și tot mie și durerile lut

Mie lird vorbea fățiș de toate dragostele sale

De t se părea o cucoană urî ta sau nebună.

De i se părea cuminte, înțeleaptă sau frumoasă, Care din slave nu era
de rînd, și care i se împotriva

Sau i se părea reținută.

Ce boier era Enăchiță! Fie binecuvîntat, căci

Virgine printre slave nu a lăsat pe niciuna.

Și aceasta este o calitate cu adevărat boierească

Și proprie boierilor în adevăr bine născuți, Pe care nu pot o avea decît
cei de mina intli.

Casa Văcărescului era lingă malul gîrlei și i se întindeau curțile și
grădinile de la hanul lui Constantin pînă ^ poarta banului Ghica. N-a rămas
astăzi din ea decît corpul principal, destul și atît pentru iubitorii de trecut, ca^
în viitoarea vieții moderne, pot, trecînd pe acolo, să 56 uite cu jînd la pereții în
spatele cărora își petrecuse „Ununatul trai cel dintîi poet al României. E casa
zisă Astăzi „Prager”, peste drum de Poștă, mult refăcută însă, *' mdeosebi de
foștii ei proprietari baronii Belho, care o Unjpăraseră de la moștenitorii
Văcărescuii.

Spatele acestei proprietăți veneau curțile banului

Dumitrachi Ghica, celălalt ginere al lui Nicolae Vodă c, radja, cumnat
deci cu Enăchiță Văcarescu rt „Curtea banului Ghica era cit o moșie de mare,
în(f, din capătul despre apus al podului gîrlei, deval de ~L tan, mergea în jos
pe malul apei pînă în dreptul case! Văcărescului, unde e azi casa lui Barbu
Bellu, d-aco/ cotea spre Sfinții Apostoli, pînă unde sînt băile lui Mitra° cevchi,
apuca la dreapta tăind de-a curmezișul strada Mi hai Vodă, trecea gîrla la
cazarma pompierilor și apo deval prin Gorgani și încheia din nou la podul
gîrlei u Zlătari Casele bătrînuii Ghica și aie fiului său Scarlat se aflau
amîndouă în cuprinsul de mai sus. Erau două namile de case, cu pridvoare,
săli mîn, odăi de mosafin sufragerii de iarnă și de vară, iatacuri și cămări, cu
arcade și boite, beciuri și pivnițe pe dedesupî. De-a-rîndul, pț lingă zidul
curții, se întindeau în șir kuhne, șoproane odăi de slugi și ^logofeți, grajduri,
brutării, potcovarii grădini de flori și zarzavaturi, și vezi de pomi roditori'
lemnăria și fierăria”.

„Aceste două palate, unul în fața altuia, erau despăr țite numai prin
gîrlă (Dîmbovița). Casa Banului Bătrînul a trecut prin moștenire la fiul său cel
de-al patrulea, Banul;Y, nenea-mare, cum i se zicea, fiind cel dinții născu! din
căsătoria a doua, și s-a restaurat de fiul său cel de-al cincilea, Alexandru
Vodă Ghica, la anul 1834, cînd s-a urcat acesta în scaunul domniei Acum este
acolo palatul prefecturii Ilfov. Iar de casa de pe malul stingă banului Scarlat
Ghica, pe care a moștenit-o apei fiul său Nicolae, ginerele domniței Nastasica
Moruzi, casă mare cît o cazarmă, nici urmă nu se rmai vede. Era acolo o sală
mare, zugrăvită pe pereți și tavan cu toți zeii Olira-puluî, de un pictor german
Kaufmann. În sala aceea, la zile mari, înfocatul Aristia, dascălul copiilor,
traducătorul „Iliadei”, – cu cîteva perdele de la ferestre, cu cearceafuri

innadite, cu costume croite din rochii lepădate, puneă în scenă cîte o bucată de teatru în limba grecească: p6 Orest, pe Fiii lui Brutus, sau vreo idilă de Florian...”- Dar ajungem pe nesimțite ia vremuri mai noi, care sin1 ase nepoților oamenilor despre care vorbim. Sa ne întoaf cem la Nicolae Vodă Caradja. Și deoarece am arătat casele în care locuiau doi din ginerii săi, cu respective^ domnițe, Ecaterina și Euîrosina, să vedem acum un<fe'J alese reședința Vodă el însuși cu Doarnnă-sa, Tarstț acea femeie despre care știm doar ca ducea o viat* încătușată de prostia constrîngerii sociale, dar care, din păcate, nu știm nimic mai mult.

Venind la București, în aprilie 1783, Caradja, care nu, ferea de „stenahorie” ca mai tîrziu Alexandru Moruzi,

—iiid Curtea Veche dărăpănată și Curtea Nouă ocupată

M*â ^e Doamna Catrina Ipsilanti, hotărî să se mute în „tară de oraș, la mînăstirea Cotroceni, care pe Sîngă că ala1”, „ - . - „ ', „

Ra foarte încăpătoare, apoi mai era și înconjurata de eradini și de păduri, ceea ce plăcu mult și lui și Doamnei ^a|e. Fsră multă vorbă, cu autoritatea sa domnească, el lungă pe călugări, cu stareț cu tot, nu numai din mî-năstire, dar și din cele două chioșcuri pe care!e zidise și împodobise de curînd Alexandru Vodă Ipsilanti. Mai tîr-jU Doamna Catrina plecînd la Constantinopo! Curtea Nouă l-ar ti putut adăposti pe Vodă Nicolae, căci era și mai încăpătoare și rmai frumoasă decît mînăstirea lui Mihai Cantacuzino. Dar Vodă Caradja prinsese dragoste de zidurile bătrîne ale Cotrocenilor șt de pădurile care le înconjurau și rămase acolo.

Totuși, el venea des în București, unde ținea de două,,i pe săptămînă, luna și miercurea, Divan [a Curtea, spre a nu lasă sa se prăpădească tradiția. De bine,,e rău, cu puținele parale pe care le avea la îndernînă, el cîrpi zidurile dimprejurul acestui bătrîn palat și reînnoi spătăria cea mare în care țineau vinerea „împreunare de musafiri” – baluri cum s-ar zice azi. E de presupus că la aceste „întîriri moderne” din anul 1783 și-or fi găsit cele patru domnițe pe cei patru bărbați ai lor.

Povestea acestei reședințe domnești în cursul veacului al XVIII-lea este destul de tristă.

Am arătat aiurea cum vechea Cetate a Dîmboviței iusese prefăcută de Matei Basarab, reînnoită de Șerfaan Cantacuzino și înfrumusețată de Constantin Brîncoveanu. Cu venirea fanarioților se încheie însă strălucita poveste a bătrînei curți35.

În 1718 ard Bucureștii și arde și Curtea. Nicolae Vodă ^avrocordat, care locuia acolo, preface „strictul necesar”, l^fitru locuit. Palatul, cu frumoasa iui scară de marmoră 'Șcută de Brîncoveanu, e totuși încă întreg, și în încăpe-^ lui își mărită Vodă fata cu căminarul lenachi, ser-jv^e ȘÎ jocurile acelei nunți făcîndu-se în „curtea Curții rănești”. Tot acolo făcu nuntă mare domnească și fiul 1 Nicolae Mavrocordat, Constantin Voievod, cînd, în ^oq' P01Tin în scaun fiind, luă pe frumoasa Ecaterina ^ SM, moldoveanca pe care i-o dibuise varul sau Gri-q^ Vodă Ghica. Însă, cinci ani 'mai tîrziu, fiind acum stantîn Mavrocordat a doua oară Domn în Muntenia, reasul 3- 1/2 după-amiază, ^ *(tm) '(tm) la 31 mai,,^,.

Cutremură pîrnîntul de la un capai ai ^i.,,” U1VU1 rîmînd turllele bisericifor și sfărîmînd vasele de pe' țele din casele oamenilor. Atunci „crăpă șt Curtea bojn nească în multe părți, iar turnul de la poartă se năr tot”. Totuși, cîrpit din nou, cîrpit mereu – căci Domnii ^ narioți erau prea efemeri pentru a se învrednici să C|ă' dească palate în capitalele în care locuiau vremelnic spre „ strînge doar numai aur -Curtea Veche mai e locuit* încă vreo 30 de ani, de Mavrocordat, de Ghiculesti ș, d Racovițești, pînă prin 1766, cînd se dărîmă

rău de tot Domnii încep să locuiască aiurea, mai ales după războiul ruso-turc (1769-1774), în vremea căruia palatul fiind cu totul părăsit, încep a se adăposti în dărimăturile sale toate haimanalele oraşului – vestiţii crai de Curtea Veche – pe care un agă turc îi strânge laolaltă şi-i omoară pe toţi într-o zi. Curăţită astfel de pungăşi, Curtea Voie-vozelor Basarabi cunoaşte o clipă de mărire, în 1773 „i se repară odăile de sus” în vederea negocierilor de pace dintre ruşi şi turci, care pace nu se va încheia totuşi aici, ci abia un an mai târziu, la Cuciuc-Camargi.

Nicolae Caradja, după cum am văzut, cîrpeşte şi el zidurile şi preface scara şi spăţana, dar numai pentru a ţine în ea de două ori pe săptămînă Divan şi vinerea „împreunare de musafiri”. După el o mai îngrijeşte doar Mavroyeni, care cere bani mulţi de la boieri pentru a o face cel puţin locuibilă, „căci e o ruşine să stea Curtea Domnească năruită în mijlocul oraşului şi să nu aibă Domnul unde sta”, în 1790, după fuga lui Mavroyeni, ajunge din nou biata Curte în starea ei de mai înainte, în 1795 locuitorii de prin vecini iau din piatra şi din cărămizile ei pentru a-şi face lor case, iar „craii” apar din nou printre ruinele Curţii. Vodă Alexandru Moruzi dă uri pi'ac prin care ameninţă pe toţi cu cele mai grele pedepse dacă vor mai fura o piatră de la Curte, iar în beciuri acestea aşează el, spre o mai bună pază, „Curtea de O minaiion”, adică închisoarea, în sîrşit, în anul 1802, J' tombrie în 14, un cutremur scutură din nou oraşul W temelii şi năruie cu totul ce brumă mai rămăsese din |ÎV căperile aceluia străvechi monument istoric. Rămîne o' a puşcăria în beciurile Curţii, pînă prin vremile lui BtbesJ şi ale lui Ştirbei, cînd; începînd a se moderniza capi}3 dispar pînă şi temelile Cetăţii Dîmboviţei. O ciudată ^timplare ne-a păstrat totuşi neatinsă biserica dornneaSl din mijlocul ogrăzii, cea din Piaţa Sîntul Anton.

IAR în timpul acesta, Domnii care nu au locuit în Curtea,,fie şi-au ales reşedinţa în case de boieri sau la mî-

—^tiri-^Scarlat Vodă Ghica sade şi moare în casele lui virola6 Brîncoveanu, fiind ele printre cele mai mari din rac căci era fostul palat al beizadelelor Voievodului fonstantin Brîncoveanu (ajuns în veacul al XIX-lea pajltul lui Gheorghe Vodă Bibescu, iar într-al XX-lea un loc viran).

În aceeaşi casa a Brîncoveanului a locuit şi Alexan-jfL1 Vodă Ipsilanli, pînă puse să i se zidească Curtea Moidă din spatele mînaştini lui Mihai Vodă.

La Cotroceni a stat, în afară de Caradja, şi Vodă Alexandru Moruzi, care neputînd suferi acea pustietate, mise să i se prefacă Curtea Nouă a lui Ipsilanti, care arse. Mihai Suţu se mută în şcoala de la Sîntul Sava şi, precum Caradja alungase pe călugării cotroceni din lăcaşurile lor de rugăciune, astfel Suţu alungă pe şcolari şi pe dascăli din locul unde se învăţa carte de aproape ÎOO de ani (şi unde se mai învaţă şi astăzi).

La Curtea Noua trebuie să fi locuit Alexandru Ipsilanti şi în a doua lui domnie şi poate şi fiul său Con-slantin. Dar o soartă năprasnică făcea din acest palat mereu prada flăcărilor, de ajunse să i se spună mai mult Curtea Arsa decît Curtea Nouă. Începură şi prin dărimăturile ei să se adăpostească, noaptea, haimanalele, de-a valma cu cîinn fără stăpîni şi cu cotoii îndrăgostiţi.

În istorie Nicolae Caradja n-a însemnat nimic, fiindcă nici nu avea timpul să însemne ceva. După 15 luni de domnie, „întinzînd prea mult coarda contribuţiilor şi a jafurilor care trebuiau să căpătuiască pe fiicele sale, el iu mazilit”, spune A. D. Xenopo! Dar Xenopol exage-Kază, căci Vodă Nicolae, om deştept, cult şi cuminte, n-a intins deloc coarda prea mult şi dacă ar fi întins-o, cel ta urma care i-ar fi făcut o învinuire din asta ar fi fost turcul, care din aceste „întinderi de corzi” îşi trăgea doar sale beneficii. Dar nu; altă cauza a

determinat cătai Caradia; o prea mare înclinare spre politica „'i Vjoiaujci. >J piLu inuiv,. – - „r. _ j

Coșcovita, de care s-au folosit dușmanii din Stambui. N vara anului 1784 fu înlocuit cu Mihai Suțu, gine- „' u a nu im ii o-* iu 11111 rele iui Ion Vodă Callimachi.

Min S

D'n cei trei fii ai săi a rămas o posteritate care s-a cu generația a doua. Iar din numeroasele sale fete „<Jg, astăzi încă, cîțiva greci din Atena și mulți „români” 1 București și din Iași. Arn vorbit de doi din ginerii săi, banul Ghica, tată e 'i± avc = LW! i.ivt1[lpiau i! al XVIII-lea multe amănunte din Enăchiță, dar ele sînt prea multe și lui est*3 prea cunoscută pentru a ne fi îngăduit și vorbim aici de ea fără a cădea poate în păcătui de-a f corpul acestei lucrări o a doua lucrare asupra Viei maniate a Minunatului Român Enache Văcărescu, Să trecem deci asupra ceea ce foarte multj știu ne mai oprim o clipa în calea unei domnițe puțin cute. E vorba de Mărioara Caradjachi, soția lui Dur Mano, fost mare ban, fost mare dragoman, fost ^ . Cam al Munteniei și al Moldovei. Ea a trăit cîn4 în țar ia noi, cînd la Constanți no pol, după cum slujbele barba8 tului îl chemau într-o parte sau într-alta, și din aceasta prrcină copiii ei s-au căsătorit unu aici, alții acoio.

O corespondență publicată de C. Mănu ne-o arajs pe 'domnița Mărioara, așezată la Brașov, bătrînă, a^ . Rîtă, înnebunită de spaima evenimentelor Eteriei. Atîtea neamuri de-a! ei muriseră pentru cauza sîntă și acum îmi ei Constantin putrezea de doi ani în surghiunul jfc 1 la Brussa, alături de neamurile lui Mavroyeni, ale iui | Arghiropol, ale lui Negri, fără ca nimeni să poată ști,' dacă exilul acesta se va termina prin iertare sau pnsJmoarte.

Totuși, îmi ei mai mare, Nicolae, era în voia vegheată a turcilor, agent diplomatic al înaltei Porți la Pană. Dir capitala lumii, ocîrmuită atunci de regele LudoFihp, Nicolae Mano lucra din răputeri la eliberarea fratelui său Constantin. Cîteva f rin tu ri dmtr-o scrisoare a sa către bătrînă lui maică ne vor arăta mai mu H decît orice grandilocvență ce însemna, pe vremea aceea, respect"! de fiu, spiritul de familie și greutatea traiului a foștfoi' bizantini în imperiul cuceritorilor musulmani.

Scrisoarea e grecească, dar adresa e scrisă în franceză:

Madame Mărioara Mano nee P rine e s se (-ă Cronstadt en Tratu Empire d'A.

Sus, adresa scriitorului; „Paris, rue Tal-bout le 19 Novembre 1824”.

Mult cinstită, mult iubitoare și mult iubita fWt răspunsul din 9 oct ia scrisoarea mea dm._

1C Plăcerea ce-am avut de-a primi de la d-ta * prea scumpului meu frate nu se poate arăta r cLi vorbele cele mai înflăcărâte; am săruiat-o, am fl'cl jț-o cu lacrimile mele, f-am sorbit cuprinsul. Prea tr°n,cul Dumnezeu nu-mi va îngădui oare niciodată vedea pe acest nenorocit scăpat din rnîmile mișei-He turci? Nu încetez de-a mă gîndi la lucrul acesta Aee.i cunosc greutateile încercăm de a l scăpa din ghea [or, totuși cred ca se poate face înainte de toate o condiție sine qua non – trebuie să fiți toți pa nși de acest adevăr „că nu este înțelegere între lupi Oi nici credință între lei și oameni”, mătușa Calliope, e'cunoaște pe Homer, vă poate tălmăci acest citat. Tot fel e cu neputință să trăiască vreodată grecn și turcii împreună. Acel din noi deci, care va mai nădăjdui data sa facă treabă cu turcii, va fi nu numai un prost în nesimțitor, dar vrednic va fi să fiarbă în oala datei noastre Thamara. Nu văd deci pentru frate-meu j un alt mijloc de scăpare, decît fuga, cu atît mai mult mii de oameni mi-au spus că de trei ori bleste-ij Sultan-Casap (adică casapul de sultan, n.a.) e ho-ît a nu da niciodată drumul nici unuia singur din jghiuniți.

Cu ajutorul lui Dumnezeu și al prietenilor | i de aici, nădăjduiesc deci să pot face pe frate-meu Jugă de la Brussa la Marsilia... Mi-e teamă însă ca Ițele meu să nu vrea să-și părăsească tovarășii, dar kni stă în putință să-i scap pe toți... Legile naturii, ca legile sociale, mă învață ca un frate are mai mult decât îi dreptul la dragostea mea. Gîndiți-vă și voi la cele [vă scriu, ca să știu ce trebuie să fac... Sărut cu sme-tie picioarele prea scumpului și prea dulcelui rru-u pă-tte. Răbdare, răbdare, răbdare. Să ia tata pe Epictet să-l citească; sînt sigur că atunci va fi mîngîiat... Să-cu drag pe mult iubita mea soră Tarsița... Voi merge Jcurînd să văd pe Doamna Sevastia Suțu și-i voi comu-Plca comisioanele voastre... Vă sărut încă de o mie de ori pila amîndoi și rog pe atotputernicul să vă ție sași voioși, și să vă rugați pentru mine, și rămîn, iubita și dulcea mea mamă, al vostru fiu ier|l Și slugă credincioasă, N. Mano.” Doamna de Sevigne scria desigur mai frumos, dar

25 i a „ S, acest amestec al lui Homer și Epictei nu mai duios?li act* aii cu dădaca Tamara, c, cu blestematul de ^s^,e pânntilor, dau scnsoiu f,u tul on Gheorghe Caradja era fiul unui văr de-al doilea de-al lui Vodă Nicolae. Fusese în tinerețea lui vornic în Moldova (1783) și mai tîrziu mare dragoman la Constanti-nopol Politica sa șovăitoare – o politică lipsită de convingere, dar îmbuibată de m-personal – îl aduse, în iarna lui 1812, pe scaunul Tarii Românești Pacea ruso-turcă fund acum încheiată, și turcii și rușii și austriecii și francezii îl credeau devotat br, fund toți încîntați de „noul prieten”, care totuși nu-și realizase visul său de domnie decât vărsînd în haznaua marelui vizir Halat-Effendi suma rotunjioară de 8000 de pungi (4 miioane de lei) în disprețul tratatului de pace (Pacea de la București din 12 mai 1812), care stipula între altele că Domnii țărilor române vor fi numiți de Poartă de comun acord cu cabinetul din Petrograd, că durata domniilor va fi de 7 ani și că „darea de bacșișuri în vederea acestor numiri este interzisă”, Caradja fusese totuși nevoit nu numai să plătească suma de mai sus (din care cauză Halat-Effendi fu de altfel mazilit de sultan), dar să și asigure înalta Poartă că după trei ani va lfe singur demiterea din postul ce i se încredințase

Domnia care a urmat a fost deci, din pricinile aceste, K doud ori nesuferită, și pentru români și pentru turci.

Tru români fiindcă Ion Caradja, avînd nevoie de bani, entru restituirea sumeior împrumutate și pentru rolrea unei aven destul de dubioase, s-a apucat să facă

loua sa moșie numită Țara Românească un jaf cum mai văzură și nu mai auziseră bieții nevoiași de loTi din vremuri destul de îndepărtate, pentru tura, 'Ca, odată înfipt în cașcaval, Caradja nu se ținu de nt> nevoind după scurgerea a 3 ani să ceară mazili-

1 Sa> ceea ce înfurie înalta Poartă, cu atît mai mult t^t se vedea jucată de un pîrht de gbiaur, pe care nu-1

J Ga ea mazili fără a călca tratatul de pace și a risca deci o nouă declarație de război din partea Rusiei

Astfel a rămas Caradja în istorie pentru noi, românii un jefuitor și pentru dumnealor, turcii, un om fără Cu' vfnt, ceea ce nu l-a împiedicat a îi un bărbat deștept” energic și înțelegător nu numai ai intereselor sale, clar și ale țării, după cum vom vedea îndată.

Doamna Elena a noului Voievod era iată bancherul^ Dumitru Scanavi din Constantmopol, soră deci a ve^utei Mărioara Mavroyeni, despre care am vorbit pe larg ln. Tr-uniil din capitolele trecute, în 1812 ea avea vreo 40 de ani, doi băieți holtei (pe Gheorghe și pe Gonstantjiij și trei iete (Ro,xana, Smaranda și Ralu), din care cea mai mare, Roxana, era măritată cu Minai Suțu, de va L ți ea Doamnă (Se poate sa îi iost șa celelalte maniate) întirnpWea, care aduce

omului atîtea bunuri în viață dar și aiîtea neajunsuri, nu a fost favorabilă perpetuării) amintirii acestei femei. Pe cît au rămas de multe, vîdate și picante amintirile despre sora ei Mărioara, pe atît e de săraca istoriografia cu privire la Doamna Elena Cară dj a.

Știm de ea că sosind la București pe-o zi friguroasă de toamnă ț 12 septembrie 1812), cînd erau străzile orașului acoperite de noroi și atît de găurite de intrau pi-cioarele cailor printre spărturile scîndiarilor, sa tăcut atunci la înscăunare o așa învălmășeala de trăsuri pe Podul Mogoșoaiei, încît cîteva persoane au și murit stri vite Și cum îndată, după aceea s-a și ivit un foc mari care a mistuit Curtea Nouă din Dealul Spirei, oamenii ce să zică? Au zis că domnia aceasta proaspătă numai a bine nu se arată a fi.

Un grec rămas anonim a alcătuit niște stihuri (.pe cart Zi tot Românul le-a tălmăcit și comentat) prin care dofla ni a (ui Ion Caradja este caracteriza ta într-un fel cu totul original. Poezia este împărțită în strofe scurte, arălf în chip metaforic cei șase ani de domnie ai lui Caradja a) în crîngut des, lupul pitit se uită ca să vază: Ori lătrători stnt deștepți, sau dorm, sau

Și Ziiot tălmăcește: acest stih al anului dmtii al mei lui Caradja are înțelesul că el, ca unu! care tușesc în țara și cunoștea pe boierii păraîntem, „și teală avînd el a hrăpi, avea temere de ei”. Pentru.a în anul dintii înfrînîndu-se, lua seama,să vază: on bo'lf tot aceia sînt, sau s-au schimbat.

HVăzu că lătrătorii dorm gri n-aii grijă de turmă, Si-&Șa ieșind din crîng în, c ring, începe de~cn sugruma.

Stihul al doilea are înțeles că: pncpînd ca firea boiei0r s-a prefăcut cu răzmerița (că ei s-au schimbat în firrtpuJ g^e^lor vremuri ale războiului din 1806-181*2) și s'ei sînt gata a-î împlini relele sale vomți spre hrăpire, frs al doilea an s-a dezbrăcat de vicleana piele a vulpii s-a îmbrăcat cu fiorosul cojog lupesc. Șir începu pe fată a hrăpi și a jefui țara, scoțînd dăjdn mai î'nainte de vreme ș.c.l c) Lătrătorul se îndulcește, ' El pe lup acum poștește, jVu gîndesc, sāraccii, urma: Că de li se strică turma, Zarul ei o să-l poștească Șt, urmlnd, n-o să-l găsească.

Acest de-al treilea stih înseamnă ca în anul al treilea, Ca f adj a Vodă supunînd pe boieri și pe arhierii la vrerile sale, le-a schimbat cu totul firea, din iubitori de țară în dărăpănatori de-ai ei, încît se aseamănă, biata, cu o turmă părăsită de ciobani și de lătrători (ciinii).

D) J urma, ce ar vrea să dea: laptele doar și celelalte;

Dar lupii s-a-ndulcit la hoit: pieile cer, nu mat vor lapte! Mîncați-o, hiarelor, mlncați. Umpleți odată matul...

Acest stih arata că în al patrulea an s-a cerut noro-diiiii sa dea și ce nu are „dar era.pricină că i se cerea ceea ce nu-i era prin putință, și aceasta se asemănă cam cum ar fi cerut să-l jupoaie>.

E) Cel mari ca să se dcztmierde

Pi n-și nunțile le pierde.

Vorodul oftează, tace, Gtndind doar: se va preface!

Insă sa se știe schimbări de-or sta să fie, d-acum dezmiardare li de-osindă mate!

Aceasta miroase a amenințare (Sîntem iîn ajunul i lui Tudor Viadimirescu).

Ot Românul tălmăcește: „Acest de-al cincilea stih a înțelege că javrele vecinătății, adică consulii, înîmpotriva iu. Vodă pteile norodului, dar voi bi Vodă ceie fost

— A cepura a apiopij > pe care ni i descriu toți contemporanii săi Dai el 9 și cineva care încă nu a fost descris un toarte bun nistrator, un iubitor al științei și al artei Dar în 11, a făcut ceva care se cheamă astăzi patriotism în

cele mai bune legături, nu numai diplomatice, 'rri zice PneteneŞtt' cu Cabinetul din Viena, unde trimitea 3 roape lunare rapoarte baronului von Gentz, secretarul Ui] pentru diiT! care-i răspundea cu aceeaşi regularitate – Ca* n a s tenta, cu încă pa ți na re, restituirea oasara biei, răpită je ruşi Moldovei cu trei ani mai înainte Poate a fost în jernnat la aceasta de către guvernul din Stambul – nu jre importanță, precum nu are importanță, din punctul <k

^dere al faptei sale, nici răspunsul lui Metternicrr că ceerea aceasta este fără scop și țintă! Impoitant e că Voiesa acesta, care nici măcar nu era Domnul Moldovei, Cine sa

Cei ce împarte

Cu lupii Si-atunci

Mulți țin în Nu-nibucătura

Ci halcă mare, Cit nici salate Să o strecoare Putere n-are' Stau, stau sa crape pe git nu-ncape' Vai ție, turma, ^ Jn cea din mă, a iuptat lum de zile pentru reîntregirea României' Dar longresul dansa. Și Napoleon se întoarse de la Elba la Fontamebleau. Ei' și apoi Waterloo, și Stînta Elena ie n-ar fi în lume „dacă și poate”, ar fi iost poate și Basa abia retrocedată Moldovei prin stăruințele lui Vodă Caadja cel cu ciuma'

Ciuma' Altă poveste extrem de interesantă prin deosebirea dintre ce a creat legenda și ce grăiesc documentele! E m amintirea tuturor vestita descriere a lui Ion Ghica. O fi mult adevăr în ea, dar nu numai adevăr De pilda, md zice Ghica că „a doua zi (după sosirea lui Caradja București) s-a ivit ciuma între oamenii Curții veniți cu da de la Ța n grad” Nu este așa

Vei fi ptentă Sau strămutată, La alții data Și se repetă amenințarea Păcat de tiirma(Dar vai la urma De lătrătorii Și de păstori^

Epidemia, care-și avea focarul la Constantinopol și selise la Dunăre, bîntuia de aproape doi ani încă din august H teama ca ea să nu pătrundă în țara îndemnase adrni->trația rusească (în timpul ocupației 1806-1812) să ia Jsun de apărare împotriva ei, neîngăduind aducerea de rzaîn București și rînduind boiernași cu leală de J-300 taleri pe lună „la punctele de priveghere Brăila, btra, Giurgiu și Zirnmcea” După 13 ium, în septembrie ' '2 ciuma izbucnește totuși cu violență în Teleorman, de în curînd se cereau ciocli de la București, căci cei ioh năzira' l p nu mai dovedeau să îngroape morții.

Ce n-o P h tălmăcirile lui Zil°l l ym urmare, boala pătrunsese în țară înainte de sosiStvhunle aceste, ^1-;n.deo^ua.sm cit se poate de o ț im Caradja, iar în București ea nu se arătase încă

—nul sînt, pnnnaivullor arhaism, ^ ael/ ru Jum mar iirzm Abra la sfir?itul ', ' aPML'e lancu Vodă Caradja a nale și

Trebuie crezut ca ma ' de frumoase chiar ^ ^^^” Caradia a iost în aa | ea pare a fi pătruns în capitală, unde mei locuitorii, P^T^l”ll. „^-^ nici administrația nu-șl dădeau încă seama că începuse se plimbe moartea cu coasa ei prin străzile urașului f

6 mai „arhi-iatrosul poliției” (medicul șef al orașuîui)'n – mea de la Vodă o scrisoare caracteristică pentru incu^' administrației de atunci: 'a „Fiîndcă înșine Domnia Mea ani văzut pe mulți \$ oameni și copii stînd pe poduri bolnavi, unii avînd rk trupul lor multe bube, de aceea poruncim Domnia AV să orînduiți a cerceta pe unii ca aceia ce boli au și ce bub* sînt acele – și să ni se arate”. E

Curînd după aceea, în preajma Văcăreștiior, boala ^ arată în adevăr a îi ciuma.

La 1 iulie începe o întreagă organizare pentru com. Baierea moliemei. Se rînduiesc oameni pe la mahalale care să întrebe de sănătate pe la toate casele,

sa inspectez pe cele suspecte și să raporteze boierilor ipistați: vel banul Radu Golescu și biv vel postelnicul Costachi Suțu. Șe izgonesc din București țiganii lăieși, care sînt trimiși în ținuturile de munte, se opresc adunările prin cîrciumi „și cîntecele de lăutari”, se sechestrează „celetnicele”. Se închid bîlciurile și dulapurile (scrîncioabe), se curăță casele cu oțet, se stropesc podurile (străzile) cu var, secer bani de la mîriăstiri pentru spitale și se fac lazarete, din ce în ce mai numeroase, împrejurul Bucureștilor și în toate județele contaminate.

Aceste lazarete sînt însă spaima tuturor, fiindcă, după cum spune Ion Ghica: „Toți bețivii, toți destrămații își atîrnau un șervet roș. De gît, se urcau într-un ca'r cu boi și, sub cuvînt de a aduna bolnavii spre a-i duce la lazarete, se porneau pe hoție din curte în curie și din casa în casă. Ei intrau ziua și noaptea prin locuințele oamenilor și puneau mîna pe ce găseau: bani. Argintării, haine etc., fără ca nimeni să îndrăznească a li se împotrivi. Fugea lumea de dînșii ca de moarte, că cl ei luau pe bolnavi sau pe morți în spinare, îi trînteau în car claie peste grămadă, și plecau cu ei spre Dudești sau spre Cioplea, unde erau ordiiie ciumaților.

Rareori bolnavul ajungea cu viață la cîmpul ciuffl^ tilor; de multe ori o măciucă peste cap făcea înir-o C"PC ceea ce era să facă boala în 2-3 zile!

În urma mai multor scene oribile, neomenoase și ^s tiale petrecute la ordic – unde unul din acești mi^j3 bili fusese rupt cu dinții de un tînăr, care apăra cînș ' soției sale lovită de ciumă chiar în ziua nunții-?' urma revoltei ciumaților, care au sărit cu parul și au 0(^ zece ciocli, autoritatea a luat îi sîrșit măsura de-a – un fe! de serviciu sanitar. Ea înființase cîtiva rO'fl

—fa se J însărcinați de a întovărăși pD docli din casă în va L strigînd de la poartă: „Sănătoși, copii?” Unul din ^3 într-un raport către șeful său, zicea: „Azi am adunat fe morți, dar n-am putut îngropa decît 14, fiindcă unul fup-jt și nu i-am putut prinde”.

3 A. Ureche, care citează și el acest pasagiu din scri-r?a lui Ion Ghica, spune că nu este nimic exagerat? această narațiune. Totuși, din chiar documentele publicate de el, rezultă că printre primele măsuri luate de Caradja se pot număra tocmai inspectarea caselor, îmbunătățirea spitalelor și organizarea ciocfior, pe care Vodă pare a-i fi supravegheat de aproape, deoarece cinci luni după izbucnirea molimei, el scria spătarului său: „Cinstit și credincios, boier al Domniei Mele, dumneata ve[spătare, ne-am înștiințat Domnia Mea că aici în oraș se alia unul care se numește pe sine-și polcovnic de ciocli și după ce intră molipsit, apoi se amestecă cu toții prin joate locurile de molipsește și locuri curate, și obosit pradă și jăluiește pe mulți din locuitorii orașului în feluri ie chipuri. De aceea poruncim dumitale să cercetezi de a afla cine este acesta și, prinzîndu-1 împreună cu ai lui, să-1 ții în bună rază și să arăți Domniei Mele” (1813, octombrie'i n 27).

Așadar, după cum spuneam, nu tot ce istorisește Ghica trebuicște crezut. Iată că se lămurește că nu toți cioclii umblau prin casele bolnavilor ca să-i jefuiască și să le dea cu măciuca în cap, ci numai o anumită mascara, care-și zicea poicovnic de ciocli și pe care, cum auzise Vodă de ea, luase măsurile trebuincioase pentru a o prinde și a-i nimici banda.

Polcovnicia cioclilor este reorganizată în mai 1815',', prin hrisov domnesc, care orînduiește ca jurisdicțiunea ^să se întindă în toată țara, ca cioclii să fie scutiți de tîrî către vistierie și ca polcovnicul să fie ridicat la rang fe boier cu caftan sub porunca marelui agă (prefectul fe poliție al capitalei).

Cu doctorii Caradja fu poate și mai sever decît cu C1°clii, fiindcă de dînșii atîrna în bună parte starea higi-en'că a țării și îngrijirea bolnavilor. De la început el po-r |inci ca medicii să fie zilnic prin spitale, prin lazarete ^! Prin

casele bolnavilor. Lefurile lor, plătite de Epitro- | Jla Obștilor, erau destul de mari (în total 10000 de taleri pe 'una, cu moașe cu tot). Unii din ei fură trimiși prin ținuturile contaminate, iar „cei care dosii ă în vrei molimei” fura pe data înlocuiți și, cînd se întoarseră ^ tîrziu în București, nu mai fui ă primiți. Ai

Cel mai vestit din acești doctori era Constantin Ca caș, fiu el însuși al „doftorului Dumitrachi”, venit în taa,” pe vremea lui Alexandru Vodă Ipsilanti. De neam erg9 macedoneni, din Satiște lîngă Monastir, și-i chemau d fapt Luca, nume pe care-l schimbară turcii în Caraca-f din pricina stufoaselor lor sprîncene negre. Bătrînul DujJ' trachi făcuse studiile la Viena și fusese apoi chemat fa Vidin, în 1778, de către pașa de acolo. Din Vidin trecu | a Calafat, apoi la Craiova, unde-l aflăm în 1782; și în sfîr. Șit, ia București pe lîngă bătrînul Mihai Vodă Suțu, care în 1784 îl Făcu proto-medic al orașului și director al snj. Talului de la Pantelimon. El muri în anul 1804, după ce îngrijise deci timp de 20 de ani de bolnavii săi din capitală, fie mergînd pe la casele lor, în caretă sau călare fie pnmindu-i la hanul Sfîntului Gheorghe Nou, unde locuia ș! unde-și avea frumoasa-i bibliotecă medicală Fusesse bătrînul un om învățat, foarte cu bun simț, cel puțin dacă am sta să-l judecăm după Poema medicală pe care o compuse și care începe cu următoarele mărtu-r i și n: „Eu, împreună cu Hipocrat, cred că natura e singura tămăduitoare a boalelor... Numai ea păstrează corpul sănătos și la muncă și, pîna la o, neatins Și, în ade\u259?r, dacă ca se codește, toate leacurile sînt zadarnice”

Felul acesta original de a practica medicina, lăsînd toate în grija naturii, pare a nu fi fost adoptat de îiul batrî-nului Dumitrachi, doctoiui Constantin Caracas, cel cu o fire mai puțin poetică, dar cu studii mai serioase făcute pe la universitățile germane. Cum veni în țară, în anul 1800, el începu să piactice medicina împreună cu tală! său

La moaitea fratelui său Nicolae, tînăr medic și el, doctorul Constantin se căsători cu fata unui alt medic băirîn al Bucureștilor, Silvestru Filittis, nepotul mitropolitului Do so f tei Fihttis (1802), cu care practică de atunci meseria sa. Acest Silvestru Filittis, împreună cu Constări ti n Darvan, introdusesese, încă de la sfîrșitul veacului ^ XVIII-lea, vaccinul în țară la noi; însă bătrînii doftori vaccinau numai pe boieri, pe cînd tînărul și inimos*1 Caracas răspîndi vaccinul în toate clasele poporului.

La moartea tatălui său el fu numit director la li mo n, ceea ce nu-l împiedică a vizita zilnic Colțea și n!i murind de necaz din pricina halului în care erau mite spitalele ale căror venituri treceau în mîinile tutu-l r nepoțiților, dar numai în casa bolnavilor nu. Va-°n(j că la Colțea, de pildă, erau numai 30 de paiuri, pe;' d în buget se treceau 40, \u259?zînd bolnavi (înainte de Lurna) murind în colțuri de stradă din lipsă de locuri? spitale, el se ruga de aga poliției de pe atunci (Gn-oore Băleanu în 1811) să deschidă o subscripție pentru clă-Jrea unui nou spital, din care a luat mai tîrziu ființă vechiul spital mavroghenesc prefăcut în noua Filantropie.

În timpul ciumei, Caracas a fost neobosit, îmbrăcat în haina fui „evropmească”, cu părul în cîrlioanțe, cu că-liașa albă de mătase și cu decorația rusească la piept, j | vedeau bucureștenii umblînd fără încetare pretutindeni unde mizeria omenească îl chema, la spitale, în lazarete, în casele bolnavilor, pe poduri și în piețeie publice. Oar înainte, în timpul ciumei, și după ea, doctorul Constantin Caracas avu de luptat cu doi mari dușmani. Unul din ei era lăcomia boierilor, care mînceau cîte 7-8 feluri de mczeiicun înainte de ciorba – acea zacusca venită de prin părție Moscovei – iar după ciorbă încă 10-12 feluri de bucate, în Topografia sa (sau Descrierea Țării Românești); care n-a fost publicată, el ne spune cum boierii, după ce mănîncă iîn chipul arătat mai sus, apoi, sub cuvînt de-a face mișcare, porunceau să li

se pună caii la trăsură și, trîntiți între perne, se duceau să se plimbe prin oraș. „Din fericire”, adaugă el, „podurile de lemn de pe ulițe erau atît de stricate și zguduiau în așa hal trăsura, încît făceau boierii mișcare și fără să vrea”. Al doilea mare dușman al doctorului era baba, care, cum ieșea ci pe o ușă, intra pe cealaltă cu leacurile ci. Dofto-nile și ierburile făceau împreună „o cumbenația” de dădea de obicei bolnavul ortul popii. Și cine era atunci de vină? Doctorul desigur, căci biata babă, ce știa ea, bătrîna?

Nu trebuie crezut că necazurile de atunci, doctorii și babele, bolnavii din spitale, oamenii împovărați de darun, ^u făcut din epoca lui Caradja o icoană aievea a iadului. -1 urna o fi curmat puțin din dorința omului de-a petrece. Ar cum a început ea să scadă, cum s au deschis iar cîr-și bilciurile și-au început din nou a umbla celet-seara pe ulițe și tarafurile de lăutari de ici-colea casele boierilor sau ale negustorilor. Vodă Caradja e' însuși „un mare crai”, dar își împlinea poftele rnaî cu pe: dea decit fiu-său, beizadea Gheorghîța, care prcuna cu prietenul sau doftorul Meschiiz, cutreiera loca.urile de petrecere ale Bucureștilor de atunci, pr făcuseră cu 30 de ani mai înainte vestitele bei za de k> ai lui Alexandru Ipsilanii. E

O viață cuviincioasă și cu petreceri de cu totul alt” natură ducea însă Doamna Elena cu domnițele ei la Curtpă îndeosebi de iuminoasă a rămas icoana domniței RajQ' fala cea mai mică a iui Vodă Caradja, cea înzestrată cu o căiduroasă simțire, cu o închipuire vie și cu un dar artistic desavîrșit. Fusesse și crescută cu o deosebita îr,. Grijire; era o adîncă cunoscătoare a limbii și literaturii elene și o admiratoare a culturilor franceză și germană înainte de toate însă, îi plăceau ei două arte: muzica „j teatrul. Cînta la pian – sau la clavier, cum se spunea pe atunci – și pianul ei, pe ca ie-1 adusesse cu ea de |a Constantinopol, pare a fi fost cel dinții pe care | -gu cunoscut bucureștenii. Cît despre teatru, acesta nu era pentru domnița Ralu un mijloc de-a petrece; teatrul era pentru ea un fel de-a răspîndi cultura, de-a înălța sufletele celor care trăiau prea lipsiți de giie, o înviere a vechiej glorie elene, într-un cuvînt aproape o vocațiune și un apostolat.

Pînă la ea nu s-a prea știut în București ce este teatrul! în adevăratul înțeles al cuvîntului. Sub Vodă Constantin Hangorli, în mai 1798, trei actori străini, Th. Blesiet, Fr. Berilach și Giovani Mueri, jucaseră la Curte și cerură învoirea de a juca acum în oraș și în provincie. Dar în porunca lui Hangerli către ispravnicii de ținuturi, prin care învoiește cererea străinilor, se vorbește de „pehlivani și de comedieni”. Prin urmare, tot „măscărici” erau și acești trei actori francezi și italieni, care jucau poate și mici scenete dialogate, în felul „caraghioșilor” turci și a „gioz-boiagealîcurilor” de prin cafeneJele din vale de Curtea Veche. Dar mai pe placul poporului erau pehlivanii care scoteau foc pe nări și-și sfredeleau palmele, cum erau cei din taraba lui Niță Pitarul de la Carvasara.

La începutul domniei lui Caradja, înainte ca ciurma să se ivească la București, veni din Ardeal sasul Mathia-Brody cu o comedie cum nu se mai văzuse în București o șandrama lungă de scînduri (o panoramă), în care se vedeau vopsite orașele mari din lume, încoronări de reg* și de împărați, războaie, vînători de lei și cîte și mai cîte-Panorama fu așezată în fundul curților banului Mă”0' cjii Brîncoveanu (strada Academiei de azi), și îmbulzeala ' ultimii doritoare de a vedea o atare minunăție fu atit, 'ncî* atunci cînd, după vreo opt luni de zile, Vodă să se închidă șandramaua din pricină că ciurma începuse a se încolți în capitală. Mathias Brody atîția bani, încît din fundul curții Brîncoveanului o de-a dreptul la țară să se facă moșier.

După încetarea ciumei, în anul 1815, veni la București tjroleză cu un nou fel de spectacol, iarăși nemaivăzut!fl capitală. Era drăguța Cnrolina

Paukert, care întâia dată lăsa la noi e exhibiție sportivă. Austriaca, obișnuită cu ascensiunea munților ei tirolieni, minună orașul prin sprințenimea ei la alergare.

Un anunț din toamna aceea arată următoarele: „Cu învoirea Ocîrmuirei, duminică în 13 noiembrie, după poîtire, are Beosipeta Carolina Paukert, în cea după urmă cinste a se arăta iarăși într-o fugă mare cu prinsoare, de la Straja Podului Mogoșoaiei pînă la Straja Țîrgului d'Afară, pe marginea orașului, adică de șase ori, trei ori în ducătoare și trei ori în viitoare. Cursa se va savîrși în 33 de minute. De cîte ori va ajunge la semn, se va slobozi cîte o pușca spre încredințare.

Forma îmbrăcămînții: vați ti rol.

Dacă din privitori va pofti să se prinză ca să se întreacă cu Mă da m, să poftească la hanul lui Mănuc, No. 56.

Privitorii au să plătească cîte un sfanț. Noblețea după voință.

Începutul va fi la 10 ceasuri turcești, după prînz”.

Multe interesante nimicuri în acest afiș, îngălbenit de ani., 瀑vocă vremuri cînd boierii erau boieri și plăteau la spectacole, nu ca privitori de rînd o taxă dinainte, ci „după voință”, după rang, după vanitate, după rotunjimea pungilor de la chimir.

Madam locuia în hanul iui Mănuc – cel mai nou pe atunci, deși trecuseră vreo 30 ani, de cînd II clădise vestitul Mănuc Bey, dar rămas totuși cel mai îngrijit, cei mai bun din toate hanurile Bucureștilor de sub Vodă Caradja. % altfel, Caroîina Paukert trăsese acolo și din alte cuvinte, Caci hanul acela era în apropierea Podului Țîrgului d'Afară, acolo unde urma să ajungă la capătul fugii, acolo unde, Pe vremea aceea, era toată îmbulzeala, toată viața ora-Podui Țîrgului d'Afară – astăzi Calea Moșilor – a de la malul gîriei, sau mai bine zis de la „Mișu-n iȘ'> întinzîndu-se pînă spre Obor, avea aproape pe „ ată lungimea lui prăvălie lingă prăvălie și cîrciumi cît lumea; de dimineața pînă în seară se auzeau acolo strigă te L vînzătorilor evrei, ale vizitiilor și ale surugiilor, ale chefuu lor. Iată de ce „Beosipeta Carolina Paukert” își luase locuin, ța ia Hanul Iui Mănuc, primind în camera 56 pe cei carp ar fi dorit sa se prindă la întrecere cu „Madarn” – n^: întii fiindcă locuia în centrul comercial al orașului, și aj doilea fiindcă era lingă ținta la care izbutea fuga ei cea mare, straja Țîrgului d'Aîarâ fiind la rîspîntia lui Butuc In spatele bisericii Sfîntului Gheorghe.

Iubitoare de muzică și de teatru, e puțin probabil că domnița Ralu să se îi dus s-o vadă pe Carolina Paukert alergînd; iar la panorama lui Brody nici vorba că n-o fi călcat. Altele erau preocupările și aspirațiunile ei. Prin stăruința patrioților și sub ocrotirea lui Vodă, ea ar f dorit să însuflețească fala vechiului teatru antic. Ca atare începu încercările ei în chiar încăperile Curtii Domnești', într-una din cele mai mari odăi ale palatului înjgheabă o mică scenă, unde, cu decoruri de hîrtie vopsită, se jucau, sub propria ei conducere, piese dintr-un repertoriu ales cu îngrijire de ea (Orest de Aliieri, Moartea fiilor lui Bru-tus de Voltaire, Dafnîs și Chloe după Longos etc.). Domnița Ralu recita uneori și ea poezii sau participa la mici dialoguri de ocazie. Ceilalți actori erau tineri, care învățau la școala domnească de la Măgureanu, printre care se deosebi de ia început și într-un chip strălucit elevul Constantin Anstia. Încîntată de talentul acestui băiat, domnița – cu bani luați din punga lui Vodă, care-Huase din pun^a birnicilor – îl trimise la Paris sa învețe arta dramatică și să vadă jucînd pe marele actor al vremii, Talma. Pînă s-o întoarce acesta din Franța, domnița Ralu făcu deocamdată altă încercare, și trebuie spus că ea nu mai lucra acum ca o fanariotă, ci ca o adevărată fată de Voievod român. La reprezentațiile de la Curte – care aveau

loc de obicei ziua asistau doar numai boierii și curtenii. Pentru a răspîndi arta care-i era dragă în cercuri cît mai lungi, ea se gîndi să înființeze un „teatru public”, la care se va juca, firește, tot pe grecește, limbă pe care o cunoștea pe atunci toată iumea, de la marele boier la cei mai mic negustor, și pînă la slugile lor. În aceeași iarnă deci, 1816/17, domnița clădi la Cișmeaua Roșie o casă mare, care într-o parte „o sala de club” pentru baluri de boierești, în alta parte o sală destinată a deveni un teatru. Dorința nu se putu înfăptui, fiindcă împrejurările politice nu îngăduiră tatălui ei să scoată mereu bani pentru lucru care-i interesau pe el desigur mai puțin decît soarta, vii*0' fl și sigitrantln sa și a familiei sale. Dar nici domnița nu se lăsa bătută. Dacă nu putu înjgheba un teatru grecesc sau, -ornânesc în București, căpătă ce/ puțin bani destui pentru a isprăvi lucrările de la Cișmeaua Roșie și a chema din străinătate o trupă bine alcătuită, care să arate româ-ritului ce înseamnă adevărata artă dramatică.

În primăvara anului 1818, sala de club fu damnată în două părți și unită cu sala cea mare de alături, formînd astfel o încăpere spațioasă, lungă de 18 stîncni și largă de nouă stîncni și cinci palme. Cortina din fața scenei îi mîntuise chipul lui Apollo cu lira în mînă, iar în fata orchestrei, care, firește, nu lipsea, era așezată o sofa de catifea roșie pentru Vodă și pentru Doamna Elena, în spatele acestui divan erau 14 rînduri de bănci de lemn îmbrăcate în postav, iar de jur împrejurul sălii, care era în formă de ou, se înșirau unele peste altele, trei ringuri de Joje. După cum se vede deci, un teatru asemănător cu cele de azi. Luminatul lăsa, firește, de dorit, căci nu putea fi decît potrivit vremii: pe scenă, ca și în sală, ardeau în sfeșnice de tinichea luminări de seu; dar în serile cînd venea Vodă la teatru, luminările erau de ceară, pentru a nu înnegri nările Măriei Sale. Printre acte, doi mucăjii țigani umblau de ici-colo să taie mucurile arse-Prețurile erau cam pipărate; un galben loja din rîndul întîi, în care nu intra decît protipendada sau consulii străini, 10 lei și 8 lei lojile din rîndul al doilea și al treilea, și trei lei stalul.

În acest teatru aduse domnița Ruxanda, abia în august 1818, trupa vieneză a lui Gheorghy, pe care i-o trimise binevoitorul prieten austriac al lui Vodă, cavalerul von Gentz. Era o trupă ca un lei de salată rusească; juca tragedii, drame, comedii și opere, de la Faustul lui Goethe și Hoții lui Schilîer, la Flautul Fermecat al lui Mozart și Moș se în Egipt al lui Rossini. Gheorghy era director, Steinfels prim-amorez, doamna Dilly cîntărea și tragea și fata ei juca, cu talent, de toate. Domnișoara aceasta se îndrăgosti de-un boier român tină r și jîgat și, după plecarea mamei sale la Viena, rămase în „Ucurești, unde dădu naștere unuia din vestiții noștri generali din pașopt și din șapșapte.

Prima reprezentație avu loc la 8 septembrie 1818, cu „opera lui Rossini Italiana în Algeria” Vodă Caradja, ținînd să facă plăcere domniței sale, cînd adunarea cu

Prezența sa. Un selm-ccauș îl vesti cu glas răsunător de Urri calcă pragul teatrului; iar pe cînd Măria Sa înainta încet și demn spre divanul de catifea roșie din fața scenei toată lumea în picioare strigă de trei ori: „Trăiască, trăiască, trăiască Măria Sa”.

Curînd după aceea Io Ion Gheorghe Caradja Voievodul fugi din Țara Românească.

Teatrul de la Cișmeaua Roșie rămase însă.

Trupa lui Gheorghy își aprinse iar luminările pentru a sărbători venirea noului Domnitor Alexandru Suțu, care asculta Flautul Fermecat al lui Mozart – și scurtă vreme mai tîrziu, în anii 1819 sau 20, se juca pe aceeași scenă

Hecuba Sui Euripide, tradusă pe românește de A. Nanescu. Ion Văcărescu, fiul iui Enăchița, făcu un prolog în versuri, în care zicea:

V-am dat teatru, vi-l păziți în el năravuri îndreptați, Dați ascuțiri la minte; Podoaba „limbii voastre” dați Cu „românești cuvinte”.

Dar pe cînd în București se dădea cea dinții reprezentație românească sub Vodă Alexandru Suțu, dincolo, la Pisa în lialia, domnița Ralu Caradja se putea mîndri că ei îi vor datora românii începuturile teatrului lor.

„Iar cel de-al șaselea stih tănuiește că într-aj șaselea an începu Vodă a se teme nu numai de mazilie, ci de pierderea vieții”, spunea Zilot Românul.

Și într-adevăr că lucrurile se încurcă atît de rău pentru Voievodul care făgăduise că după trei ani de domnie va cere ei singur mazilirea sa și care nu se jinuse de cuvînt, încît el găsi că e mai cuminte ca, înainte de trecerea celor 7 ani hotărîți prin tratatul Păcii de la București, cînd va trebui în tot cazul să fie mazilit, sa plece din țară cît mai fără veste și mai pe ascunse. De aceea, într-o zi de toamnă ploioasă a anului 1818, încercîndu-ș' în rădvane tot calabalîcul cu multele-i comori adunate la noi, luîndu-și întreaga sa familie cu el, ieși tiptil difl capitală pe la capul podului Mogoșoaiei înspre Ploiești' Boierilor le spuse ta merge la o moșie de-a lui dif Prahova, încît nimeni nu simți în București că rămîne țara fără Voievod. Se spune însă că nu bine ajunsese Vodă la granița Transilvaniei și capugiul sultanului i'^ cu tăierea capului său era deja în București, vorba e că sosea prea tîrziu. Caradja era piecat pentru a nu se mai întoarce niciodată, nici în Tara Românească, nici în cea turcească. El se stabili în Italia, la pisa cea cu turnul într-o parte unde comorile sale îi îngă-du/ră a duce un (rai conform rangului „unui suveran depozat”.

Nu știm ce viață și-o îi alcătuit mă/ departe domnița Ral îl în țara tuturor posibilităților de realizare artistică, ga a fost măritată cu un grec, Gheorghe Argbiropol (mare ban în Muntenia în 18173', precum tot cu un grec se însoți și sora ei Smaranda (cu Constantin Vlahutzi). Beizadea Gheorgnifă ani de nevastă pe-o romîncă, Smaranda Rosetti-Bibica, iar beizadea Costachi pe Adela Condo și pe Elena TabacopoJ.

Ușini trebuie să fie românii cu știința de carte, care să nu fi auzit de Arhondologia Moldovei a paharnicului Constantin Sion. Șj mai puțini sînt desigur acei care, rasîoind-o, nu s-or fi gîndit ca paharnicul Sion era un om, dacă nu într-o ureche, dar în tot cazul pătimaș și răutăcios, ba chiar, doar după Bachaumont, cea mai de pomină gură-rea din lume. Dar cei mai puțini din toți sînt desigur acei care, dcpănîndu-1 pe Sion, și-au dat seama că Arhondologia lui este un foarte bun izvor de cunoștințe Firește că pe noi nu ne pot interesa pătimașele cahîicalive date de el contemporanilor săi, precum nici nu putem avea o încredere fără control în genealogiile ab aniiquo date de un om care spunea că în tot cuprinsul Moldovei nu era, prin 1850, nici o familie mai mare și mai veche decît a Sioneștiilor. Făcînd însă abstracție de slăbiciunile amantului boiernaș, cartea sa este o prețioasă contribuție la cunoștințele ce putem avea nu numai despre oamenii ce i-a cunoscut el, dar deseori – și repetam că numai după un sever control – despre originea familiilor lor.

Iată, de pildă, ce spi.ne Sion, în arhaicu-i grai, despre neamul Suțestilor: „Suțu – greci precum beizadea Dumitrachi Mo r u zi, înturnîndu-mă la 23 octombrie 1837 de ia Galați, m-au oprit la Pechea și, ținîndu-mă cinci zile, între multe vorbe ce am avut, mi-a spus despre începutul familiei Suțu (și chiar și despre acea Moruzască}, că un Constantin, ne-gustoraș de la Salonic, avînd mai mulți copii și un capi” ta! prea mic, cu care neputînd face alt negoț, au mers pe la 1760 în Țangrad și au cumpărat patru bivolițe Ș! și-

au luat cu chine o casă la marginea oraşului, în mahalaua despre drumul Adrianoplei (am uitat numele mă ha* la lei, că-i demult de când mi-a spus beizadea şi a deschis lăptăne. Făcea iaurturi şi caimacuri, şi tocmiţi feciori, de le purta pe uliţe spre vînzarc, şi mer-gind negoţul acesta bine, a mai sporit numărul bivoliţelor, şi cu singur negoţul acesta a căpătat şi bani şi bun nume în Tarigrad, vestindu-se pe la loate casele mari lăptăria lui Başa Constantin, încît înştiinţindu-se pînă şi de lăptărie au ajuns toate cele mai însemnate case a-l tocmi cu luna, de le ducea în toată ziua iaurturi şi caimacuri, de pe care a căpătat numire de la toţi de Bas Sudci, adică de mare lăptar, că sud în limba turcească se numeşte lapte, şi sadei lăptarja. Acel Constantin făcînd îndemnat capital cu negoţul său şi-a cumpărat apoi du-alieană de vaci, mai pe urma şi casă la Therapia. Pe feciorul său Mi hai, care învăţase carte grecească şi turcească... I-au luat cu sine capudan-paşa ca dragoman, şi după vreo 6-7 ani acel capudan-paşa s-a făcut vizir „îndată pe Minai, care se porecleşte Suţu după meseria tatine-sau, l-a făcut mare dragoman, unde slujind cu toală credinţa, la 17831-a orînduit Domn în Ţara Românească”

Aici, ca şi în alte părţi, spusele lui Sion corespund în mare parte realităţii şi sînt confirmate de însuşi beiza dea Nicoliae Suţu, fiul lui Vodă Alexandru, care zicea m vestitele sale memorii „Familia mea este originară din Egipt. Către sfîrsitul al XVII-lea, un anume Draco părăsi patria sa spre a se aşeza la Constantinopol, acolo, fructificîndu-şi industria, putu da copiilor săi o cieşteie aleasă şi o situaţie cu vază. Nepoţii lui fură Aii hai Suţu Domnul Ţării Româneşti., ş.c.l.”

Aşadar, avînd în vedere atît etimologia cuvîntului de Sulu, cit şi afirmaţiile beizadelelor Dumitrescu Moruzi şi Nicolae Suţu, trebuie crezut că spusele lui Sion sînt adevărate şi că ele trebuiesc rectificate numai întrucît priveşte biografia lui Constantin şi Mihai, precum şi data de 1760, pe care, ca de obicei, Sion o greşeşte intenţionat, pentru 3 nu da cumva acestui neam o vechime mai marc de 100 de ani

După cum foarte bine arată iN'icolac Suţu, familia sa, r | gmară de ia Salonic în Epir, a venit la Consîntinopol în veacul al XVII-lea – deci prin 1660, nu 1760- unde j”1 anume Diamantaki Draco „îşi fructifică industria” ^Ptelui, devenind om bogat şi dînd fiilor săi o creştere Jjeasă Fiii aceştia fură Constantin şi Dumitrachi, care ailiaseră cu porecla de Suţu.

Constantin – pe care Sion îl credea cel dinţii din neamul său confundîndu-l cu tatăi-său Diamantachia fost gramaticul lui Constantin Vodă Brîncoveanu în 1711. În chiar anul decapitării acestui Voievod, 1714, Constantin Suţu, rămas în ţara, se însura cu Măria Rosctti. Îl aflam în 1717 cu rangul de vel sluger şi anot mare logoiăt şi capuchihaie (1738-41). Frate-său Dumitrachi (vel grămătic în 1737 şi vel comis în 1739) este acel la a cărui nuntă cu Constanta Caradja am plimbat pe cititorii noştri. Acest Dumitrachi, frate mai mic, n-a avut decît două iete, pe cînd Constantin a avut 9 copii, din care 4 fete şi 5 băieţi; pe Alexandru, Nicolae, Mihai, Ion (Enacachi) şi Dumitru.

Despre Alexandru, fratele mai mare al lui Vodă Minai, fost cartoîilax al patriarhiei la Constantinopol, ne povesteşte cronica lui Enache Kogălniceanu o întîmplare din cele mai caracteristice pentru acele vremuri de nesiguranţă, cînd grecii ţarigradeni erau la cheremul celui mai nespălat dintre turci.

Alexandru Suţu, însurat cu Tarsiţa Mavrocordat, locuia la Therapia, într-o frumoasă casă făcută de el, alături de cealaltă clădire de tatăl sau acum mort, în care locuia văduva Măria cu toţi copiii ei necăsătoriţi. Aceste două case ale Suţeştilor erau, zice cronica, „alături seramn”, adică asemănătoare cu nişte palate.

Acuma, vorba lui Kogălniceanu, „ce să zicem? pe semne păcatele trag pe om!” într-o zi de vară a anului 1759 porunci sultanul să i se iaca uneia din cadinele sale doua corăbii, la Therapia, tocmai unde aveau Suțeștii casele lor. „Și lucrîndu-se corăbiile alătura cu casa lui Alexandru Dracu, pe o vi rănea ce era alătura (un loc viran, n.a.), se orînduise și un ciohodar, un turc tînar, bum-bașîr, adică rmai mare asupra lucrărilor, care șezînd acolo multa vreme, au început a face cunoștință cu oamenii Dracului și mai la urmă și cu roabele, făcîndu-și pe ferestre fel de iel de semne unul altuia – și stăpînul lor nu știa nimic de acestea. Iată într-o zi venind j u pî nea sa lui Alexandru (coana Tarsița) în acea odaie, nevăzînd-o roabele cele ce glumeau cu ciohodarul, a stătut de le-'l privit pe toate. Atunci neputînd răbda o faptă ca aceasta, a pus de le-a bătut prea rău: zic unii că trei zile le-au fost ȣmure închise într-o cameră și legate le tot bătea. Care nemaiputînd răbda, într-o noapte cînd dormeau cu toȣii, au dat foc casei, și, apucîndu-și roabele straiile să fugă, au găsit ușile încuiate. Atunci s-b ivit Socul de l-a simt'f tot satul și s-au deșteptat și stăpînii și mergînd la ușa au găsit roabele cu straiile ce aveau la mîna, silind sa descuie ușa să fuga Atuncilc-au prins descuind ușa, doar vor scoate ceva din casă. Dar nimic n-au putut scoate și au ars acele doua case pîna-n pamînt, arzîndu-le multă avere și straiie și cărȣi și tot ce-au avut. Și cele două corăbii au ars; care vazînci una ca aceasta au adus un ovrei din cei care vînd roabe de le-au dat să ie vîndă. Atunci au găsit pe unul la Galata în mahalaua turcească ca să le cumpere; și zicînd ovreiului să le ducă să le ă, ducîndu-le el acolo, le-au lăsat două-trei zile”.

Pîna aici povesiirea e mai mult o anecdota plăcută, dar de aici încolo se preface în dramă. Roabele – erau numai două la număr – începînd a plînge și a se vaită, spunînd turcului de la Galata că și ele sînt fete de turc și ie-a cumpărat Dracul, și după ce l-au slujit atîȣia ani, acum le scoate să le vîndă, după ce le-a bătut de era să le omoare. Turcul, poate de unde era om milos sau poate din alte pricini, făcu gâlăgie mare și trimise după ovrei, carele se ascunse și mergînd tiptil la Alexandru Sutu să-i spuie toată pricina, îi ceru 5-6 sute de lei ca să astupe gura musulmanului, zicînd: „Să nu ne aducă vreo belea, căci zic roabele că sînt turcoace și iarăși vor a se turci”.

Iar Alexandru Draco i-ar fi răspuns că nu da nimic.

„Și de zic ele că vor a se turci, să se turcească, iar banii mei nu se vor turci!”.

Văzînd omul din Galata că nu se mai arată nimeni, iăcu un arz (o plîngere) din partea roabelor către Devlet, pe care citindu-l sultanul se înfurie atît de rău – mai cu seamă că-i arseseră și cele două corăbii – încît pe dată porunci ca Alexandru Suȣu să fie ridicat și dus la închisoare ia Muzur-Agâ.

„Pe roabe încă dacă le-au adus și le-au întrebat, una a zis că a fost turcoaică și iar vrea să fie, iar cealaltă a spus drept că nici a fost turcoaică și nici se va turci”.

Dar încă nimeni din tot neamul Dracului nu se gîndea ca pentru o pricină atît de neînsemnată ar putea fi viaȣa lui Aiexandru în pericol. Frate-său Nicolae, care era mare dragoman, făcîndu-se că nici nu știe că Alexandru zăcea 'a închisoare, ceru pentru el învoirea de-a îi trimis în j Moldova. Dar cum privi sultanul această cerere, întrebă: Cum? Nu e încă Dracul spînzurat? Să-l spînzure!” Și' iav3, merșeră ceaușii la Muzur-Agâ, și scoȣîndu-l din închisoare îl duseră la Fanar (unde se mutase toată familia ^E cînd arse casa de la Therapia) și-l spînzurară de Lrinda uȣii casei lui.

„Atunci strigă Alexandru Dracu, rugîndu-se să i S(arate copiii; și deschizînd toȣi ai casei deodată ferestrele începură a răcni cu toȣii, cerîndu-și

iertăciune unul clg la altul. Și îndată l-au spînzurat, pe care Dumnezeu să-| ierte!” Îți vine aproape să rîzi, și grozav îți vine să plinei Vorba românului:

Viață,- viață \par Legată cu ată f nicăieri nu se potrivește mai bine decît la bieții cei de creștini din Turcia veacurilor trecute, care dacă H Se întîmpla – destul de des – să ducă pe stăpînii lor de nas, apoi și cînd le era viața mai dulce se pomeneau dintr-o dată cu capul lîngă picioare, sau cu picioarele bălăbănind de-un cot deasupra pămîntului.

După moartea lui Alexandru, dragomanul Nicolae rămase, ca cel mai mare, să aibă grija familiei, în toamna aceluiași an 1759, el trimise la Iași pe fratele de-al treilea, Enacachi, să-i ducă lui Vodă Callimachi caftanul de întărire a domniei. Al patrulea frate, Mihai, plecă cu Enacachi în Moldova. Acolo, acesta avu norocul să-i placă bătrînului Callimachi, care-i dădu de nevastă pe ihca-sa mai mare, domnița Sevastița, văduva lui Vlasto.

Multe amănunte interesante ce avem despre această domniță au fost povestite la domnia tatălui ei și nu mai revenim deci asupra lor. Ne amintim că ea era de-o frumusețe răpitoare, „mai rumena decît un trandafir, cu mijlocul subțire, nici înaltă, nici micuță, drăgălașă, modestă și blîndă, avînd o înfățișare visătoare de-o irezistibilă atracțiune. Măritată la 17 ani cu Grigorascul Vlasto, ea rămăsese văduvă la 18 ani, și se mărita acum a doua oară cu Mihai Suțu, la 22 de ani. Nunta se făcu în iarna anului 1760 în Vechea Curte Domnească de la Iași, unde tînăra pereche rămase numai un an, urmînd apoi pe soții Cai-limachi la Constantinopol, după ce bătrînul Voievod Ion fusese înlocuit în scaunul Moldovei de nenorocitul său fiu Grigore.

Acolo, în fierberea intrigilor țarigradene, Mihai făcu carieră. Din toți frații, el pare a fi fost cel mai afli-bițios. Ajuns marc dragoman după moartea fratelui Nicolae, el rivm, ca atîția alții, una din domnii românești. Și nu mai era om tînăr; trecuseră de la nunti lui 23 de ani și avea o casă de copii: trei băieți și fete. De aceea grecii din Fanar, cărora nu ie plăcea mereu sporindu-se numărul competitorilor la scau [iele românești, nu înțeleseseră că omul acesta, la aproape 50 de am, să vrea deodată să fie și el Voievod. Aceasta înseamnă a mînca pînca Mavrocordaților, a Ghicuieștilor, a Ipsilanților și cîți mai erau. Se puseră deci toți urnăr ia urnăr pentru a căpăta de la Poarta o poruncă de surghiun pentru ambițiosul de Mihai Suțu. În octombrie (1782 el fu trimis în insula Tenedos.

Abia după cîteva luni de exil, Mihai Suțu fu rechemat |a Constantinopol, în schimbul unor numeroase pungi de bani, pe lîngă care mai adăogînd altele, în primăvara anului 1783 el căpătă, în ciuda dușmanilor săi, domnia Munteniei.

O regăsim acum pe fosta drăgălașă domnița a lui Ion Vodă Calîimachi simandicoasă Doamnă la București, femeie de 45 de ani și mamă a șapte copii, din care două din fete măritate, în noua ei demnitate e foarte protocolară, dar nu mîndră. Cînd baroneasa Herbert von Rath-keal, nevasta internunțului Austriei, trece prin capitală pentru a merge de la Constantinopol ia Vie na sa-și vadă familia, Doamna Sevastița o primește cu toate onorurile datorate unei arnbasadorițe, dar îi și înapoiază vizita, ceea ce nu era numaidecît trebuincios.

Trecerea baronesei prin București avu loc în mai 1785. Familia domnitoare își alesese reședința în iocalul școalci Simțul Sava și acolo avu loc frumoasa recepție ce se făcu ambasadoriței.

Vodă hotărîse ca doamna von Rathkeal să fie oprită la Văcărești (așa cum fac Voievozii cînd ajung în țară) pentru a i se pregăti în timpul acesta alaiul de intrare în capitală, care Mihai Suțu ar fi dorit să fie domnesc. Dar baroneasa refuză această cinste, dorind să intre cît mai degrabă și mai fără

zgomot în București spre a se putea odihni de oboseala călătoriei. Ea trase în gazda te Raicevici, ajuns acurn agent consular al Austriei la București, unde a doua zi dimineața, la ora zece (18 mai), Le ți înfățișă vel postelnicul, pentru a transmite din partea lui Vodă și a Doamnei complimentele lor baronesei. Prînz i se aduse de la Curte, în numele Doamnei, dulceață și fructe, iar la ora 5 careta Doamnei la scara lui Raicevici pentru a aduce la palat pe ambasadorită.

Ajungînd ia Curtea Domnească, doamna von Rathkeal printr-un șir de arnăuți, fiind întîmpinată la scară cele dinții boieroaice ale țării dinaintea căroră umblau

Comanda Jfc 90273 două fete tinere cu mirodenii ar/ :iud în cătui de argint O nepoată de-a Doamnei și o jupînița de boier rnaire ținură de subsiori pentru a o ajuta sa urce scara, pe î cărei ultimă treaptă o așteptau domnițele lui Vodă: Anastasia, Măria și Ecaterina. Înconjurată de tot acest alai muieresc, baroneasa intră în marea sală, în mijlocul căreia stătea în picioare Doamna Sevastia, care o întîmpină îrn-brățișînd-o; luînd-o apoi de mina o duse într-o cameră alăturată „în formă de chioșc, foarte elegantă”. Ambasadorita fu așezată în unghiul sofalei-căci raportul lui Raicevici pretinde că „l'angolo în Turchia e la sede d'onore”-avînd la dreapta ei pe Doamna Țării și [a stingă pe domnițe. Celelalte doamne, adică jupînesele boierilor, se așezară pe divanul cel scund și lung care se întindea de-a lungul pereților, „fiecare după rangul ei”t sau mai bine zis după boieria bărbatului Parhimurj | e ardeau în cătui, se aduse dulceață în chisele de cristal de Veneția și cafele turcești în filigene de argint. O primire domnească, orientală dar strălucita, care împtesuna mult pe vieneză obișnuită doar cu viața constantinopoli-tană, Tilmaci erau din partea Doamnei secretarul lui Vodă și din partea baronesei domnul de Timoni. Ce s-a vorbit nu se știe, dar desigur tot aceleași veșnice întrebări: „Cum îți mai merge, cîți copii ai, de ce te duci la Viena și cît rămîi la București”.

Scurtă vreme înainte de plecarea ambasadoritei, intră și Vodă în odaie, aratînd „molie civilită alia dama”, conversația isprăvindu-se deodată cu o neînchipuită stropea-la de apă de trandafir, după care toată lumea se scula în picioare.

Audienta Doamnei Sevastia era terminată!

Seara, doamna von Rathkeal primi din partea principesei jucării orientale pentru copiii ei, iar a doua zi, la ceasul douăsprezece, Doamna îi întoarse vizita „in. Gnw gata”, întovărășită de domnițele ei și de cele mai simandicoase jupînese bucureștene – Brîncoveanca, Văcărească, Dudeasca, Filipeasca și celelalte.

După prînz, baroneasa von Rathkeal părăsi capitala, îndreptîndu-se înspre Transilvania1, pînă la granița căreia lu întovărășită de ispravnicul de Argeș.

Vodă Mihai era foarte iubit în țara. Pe de o parte, ^ era om lacom ca să stoarcă poporul de bani ca a(tm)' înaintași de-ai lui, iar pe de altă parte, fiind „cam s'a, l PI la minte” – după cum i se părea lui Zilot Românul” lăsase grija ocîrmuirii în seama boierilor celor mai pricepuți, incit trebile mergeau de minune sub o ocîrmuire care era a sa și nu a sa. Cu toate acestea el fu mazilit după trei ani de domnie, astfel cerînd politica Porții, sau [nai bine zis a seraiului, care-l înlocui cu Kicolae Mavro-yeni, favoritul amiralului Hassan-Pașa, Retras la Constantinopol cu numeroasa sa familie, Mi-liai Suțu duse acolo viața unui Voievod mazilit, adică o viață foarte mîndră față de semenii săi greci, dar și foarte lipsita de rnîndrie față de puternicii turci, de bunăvoința căroră atîrnau măririle sale viitoare.

Datele căsătoriilor copiilor lui Mihai Vodă și ai Doamnei Sevastiei sînt greu de stabilit. Pe Grigore, fiu! mai mare, îl însurase desigur la București în timpul scurtei sale domnii, deoarece acesta ținea pe o munteancă, Safta, fata marelui boier Dudescu. Dar fiul Alexandru ținea pe-o greacă, Măria Lepati, iar trei din fete erau măritate și ele cu fanarioți: Măria cu Ion Arghiropol, Anastasia cu Grigore Balasachi și Ralii cu Alexandru Mano.

În 1791 Mihai Suțu căpătă din nou domnia Munteniei, înlocuind pe cel care-i suîlase scaunul și care era acum fugăr pe malul Dunării, căutînd să scape de urgia turcului, care-l va prinde totuși la Bella și-i va tăia capul (Mavroyeni).

Suțu sosi în Bucureștii cei care fuseseră ocupați de trupele austriace ale prințului de Coburg, primit fiind de boierii țării cu aceeași bucurie cu care primiseră cu doi ani înainte pe generalul austriac, cu aceeași bucurie cu care primeau îndeobște pe ioți noii veniți, ceea ce și făcu să se nască la noi vorba aceea că:

Schimbarea domniilor, Bucuria nebunilor, jara noi zicem că nu putem ști dacă aceasta mereu reînnoita bucurie era un lucru de rîs sau de plîns, dacă ea ve-n&a adică din dorință de căpătuiala sau poate din nădejde (ie mai bine...

După doi ani, în 1793, Mihai Vodă fu mutat la Iași, Uilde domni pînă în 1795, cînd o nouă mazilire îl aruncă larăși pe malurile Bosforului.

Se întoarse a treia oară Domn la București în anul. Dar din blînd și milostiv ce fusese mai înainte, Mihai

°d ă se făcu deodată atît de aspru și de hrăpăreț, incit Românul se întrebă el însuși nedumerit: „Pentru două ori dulce și o dată amar?”.

MI

AV

„Si atunci”, zice cronicarul mai departe, „făcînd cercetare și întrebînd pe oameni înțelepți, am aflat că acest Domn nu a fost din fire atîta subțire la minte și adine la socoteală, dar avea darul bunătăților și al biîndețelor și pe lîngă aceasta mai avea și alt dar, căci însuși vă-zîndu-și puterea minții că nu lucrează adînc, se sfătuia cu miniștrii săi care-i avea mai de aproape; și așa, mai mult cu a altora minte chivernisea domnia și țara, încît nu se auzea de la mic pînă la mare decît lăudîndu-i-se bunătatea și milostivirea. Asemenea și întru cea de-a doua domnie, măcar că a fost scurtă, iarăși avînd miniștri înțelepți, i-a curs domnia tot cu orînduială plăcută. Iar întru aceasta de-a treia domnie, neavînd miniștri ca aceia, tot ministratului său se încheia cu fiul său cel mare, Gri-gore beizadea, căruia îi încredința toată treaba domniei, și întîmplîndu-se aceasta încă mai ușor decît tată-său la minte, și fiind și vas al răutății, poate socoti firește ce fel de curs a trebilor a fost”...

Greșeala cea mai mare pe care a făcut acest „vas al răutății”, Grigore beizadea, e că sfătui pe tată-său să sloboadă pe lefegiii străini pe care-i ținea de la o vreme Curtea din București pentru a apăra capitala țării de vreo eventuală călcare a pasvangiilor, care de ani de zile îngrozeau populațiile dunărene și nelinișteau pe potenții Stambulului. Sub cuvînt că lefiie nu se mai pot plăti, ostașii aceștia, oameni de strînsură dar totuși ostași, iură concediați. Iar dincolo, la Vidin, cum auzi Pasvanoglu că a rămas țara fără apărare, trecu iar Dunărea, arzînd-și pustiind ținuturile de peste Olt. Și apoi, într-o bună zi, se lăți vorba în țară că cetele răzvrătitului pașă înaintează asupra Bucureștilor.

Pasvangiii, după ce arseseră Craiova și pustiiscră toată Oltenia, acum se îndreptau în adevăr înspre capitala țării.

Dar pericolul era încă îndepărtat. Trecuseră cîrjaliii Oltul, nu-1 trecuseră? Domnul trimite poruncă la isprav[^] nîcii de ținuturi să strîngă oameni înarmați și să-i pună de strajă dc-a lungul malului pentru a împiedica pe pas-vangii să pătrundă în Muntenia.

De îrica domniei sau poate cu gîndul înșelătoriei (dupa cum crede Xenopol), ispravnicii trimit lui Vodă veste „cum că nădăjduiesc că hoții vor fi prinși”. Dar bucureștenii primesc, pe alte căi neoficiale, știri cu totul dirnp0' triva. '

La auzul acestor vești, Vodă ramîne înmărmurit. D*” tot nu crede. Pe de o parte, el trimite de olac să ceara din Rusciuc o mîină de ostași viteji pentru a-i apăra capitala, iar pe de alta parte, îi aleargă crainicii de la București la Slatina și la Rîmnicul Vîlcii după vești. Dar ej se întorc cu cărți de ia ispravnicii prin care i se spune Domnului, din Vîlcea că pasvangii încearcă sa treacă Oltul, din Caracal că 1-au și trecut. Vodă își adună sfatul 5j înștiințează pe boierii săi despre cele auzite. Spune Zilot Românul:

Zicînd aceste Vodă, boierii toți îngheață Si, slînd înmărmuriți, cată lui Vodă In țață, Tîrziu abia își vin ceva mai mult în fire: „O vai, Măria Ta!” îi zice cu îndrăznire, „Dar de va fi așa, sîntem pierduți cu totul”, „Căci iacă ta-ne noi, tată coala și Oltul!” Zice iar Vodă atunci: „Mie așa îmi scrie!” „Eu cartea v-ani citit. Dă Doamne să nu fie!”

Fată de boieri, Mi h ai Suțu se arată liniștit, însă:

la ascultați, vă rog, ce țel de sfātuire Se face printr-ascuns la Curte cu unire: Se sfātuiesc așa: Vodă cu cei d-aproape, Cu toții hotărâsc să fugă și să scape, Să fugă la Brașov, țara să părăsească, Șt iar se c/iibzuiesc mijlocul să-l găsească. Pe dînsul mai iutii frica îl stăpînește Apoi ce să rătnîină din ticăloasa țară? Urmează ca un trup fără de cap să piară!

S-a spus (Xenopol și alții) că Mihai Suțu era înțeles cu rușii pentru a fugi la ei, că toată întîmplarea din 1802 a fost o născocire de-a iui pentru ca, înspaimîntînd capitala, sa poată pleca fără a fi bănuir de rea credință, și s-a mai spus chiar că Vodă a fugit din București cel dinții. Nimic din toate acestea nu poate fi adevărat. Dovadă e că el a mai încercat înainte de-a pleca să-și facă o „gardă civică” de apărare a capitalei, precum încercase S3 înarmeze și ținuturile. Dar tocmai această încercare a lui a înspaimîntat pe bucureșteni de i-a înnebunit. Cu 17 ani în urmă, sub Mavroyeni, s-a putut înjgheba o oaste r°mânească, fiindcă era plătită, și cu 18 ani mai tîrziu va putea iarăși înjgheba oastea lui Tudor Vladimi-fiindcă va fi răzvrătită, dar o armată de pașnici ce-care să-și apere avutul și viața nu putea înțelege i, care de peste o sută de ani, de aproape 150, nu ținuse arma la mîină.

Să-i auzim deci pe Zi io t, fiindcă a trăit acele vremuri și ni le arată cinstit, așa, cum le-a văzut, cum le-a auzit cum le-a simțit – cum au fost:

Zice iar Vodă atunci: „Cu toții să griji m în parte pentru sine

Adică, vreu să spun, cer ca fieștecare

De la cel mai mic pi na ia ce t mai mare, Neveste și copii cum și averea toată în laturi să le dea, acum deodată,

/ar bărbații să stea oricine cu vreo armă, Ziua cu privt-gheri, iar noaptea sa nu doarmă”.

Acum puneți în gînd și judecați oricare

Cliă frică a dai și cită turburare

La bietul de norod această auzire

De tot îngrozitoare și foarte peste fire;

Rămas-au ca de lut, încremeniți ca morții.

Armele a purta, aceasta va să zică:

Or izbindești, or piei! Ah, ce groază și frica, „Să stăm? Suite m pierduți; noi nu. Știm de războaie
Aceia sint sclnței, iar noi sititem toți paie!
Să nu stăm? să fugim? Dar cum, ce fel și unde?
Așa în grabă oare ne vom putea ascunde?
Am pierii! Ne-au robit, pe noi st copilașii!
Doamne, nu ne lăsa, îndreaptă nouă pașii!
Acum, ce mai Inili să tăcem, ticăloșii, La râu ce n-au pățit nici moșii nici strămoșii?
Ol săracii de noi. Ah! răsplăti-le-ar cerul
Celor ce ne-au băgat în foc s~ardem ca (ierul!”
Acestea le vorbeau cu oftaturi fierbinte, Iar cite mai ziceau nu le pot ține minte.

Iată starea în care se aflau cetățenii capitalei în zilele lui mai 1802, la auzul acelei vești îngrozitoare, că i-ar fi statuii Vodă sa se apere singuri. Dar: „sa stăm? sînteffl pierduți! Să nu stăm? unde mergem?” Bucureștenii fr^o tăriră să nu stea. Boierii, care-și bătuseră joc de Mă' vroyeni cirul îi îndemnase să se facă ostași, îi rîseră aL' sigur țî!ui Suțu în nas ~ și doar erau nepoții viteji^or de altădată, Insa, vorba lui Miron Costin: „Nu stau v#^o mi l e sub oameni, ci bieții oameni sub vremuri”.

Într-o zi, în două, în trei zile, Bucureștii se Nu mai rămaseră pe străzile- i pustii decît doar coatele goaie, cei pe care norocoșii îi disprețuiesc, îi uita, și care-și iac deci singuri legile, singuri Dreptatea, singuri idolii.

Să se îr ordonat o astfel de retragere, niciodată nu s-ar ii putut înfăptui.
Dar frica cea de om, iată a isprâvtt-o!
Frică de om, nu alt, cu toții am privit-o!
Aleargă care-ntîi sa jugă mai-nainie.
Se grămădesc și fug, dă unul peste alini.
Ca cei înfurtunați ce dobîndesc uscatul
Așa le pare lor din București să iasă, C-atuncea slnt scăpați, nimic nu ie mai pasa

Dar întreabă-i te rog, oare cine-i gonește
De fug și lasă tot?
Ei bine...ați ieșit... dar trageți la cetate? Afară nu e alt declt pustietate!
Apoi unde gtndiți a vă putea ascunde? Tăceți, o ticăloși, că nu știți a-mi răspunde!

Dar nu știu cum, parcă Zilot Românul ne-ar vorbi în versurile sale despre lucruri pe care le cunoaștem, despre lucruri pe care le-am mai auzit, îe-am mai văzut, le-am trăit și noi odată... Ce veche e lumea asta! E viitoarea de mai dăunazi, spaima omenirii în anii marelui război este exodul Bucureștilor din toamna 1916!

Iată, să facem saltul peste veac: „...Locomotiva fluieră, vagoanele se smucesc și trenul pornește. Zece ceasuri de la Adjud pînă la Mărășești, și încă zece ceasuri în gară, pînă prindem trenul de Galați. Dar toate acestea nu erau nimic! Acum abia începea dezvăluirea dureroasei realități, cu atît mai dureroasă cu cît nu ne mai privea pe noi, cei care veneam de pe front, ci pe întregul, bietul, oropsitul nostru de neam! Toată durerea trecutului românesc reîn-v'ase iar. Oltenia și Muntenia cuprinsă de dușmanii noș-jri dintotdeauna: ungurii și turcii, și de inamicii cei noi, Jigării și germanii. Iar pe drumurile Moldovei mișunau tovarășii pravoslavnicului țar, purtînd întrînșii obraznica a popoarelor mari față de cele mici și – de pe i – germenii anarhiei. Iar printre furgoanele și caii?!r căzăcești se amestecau căruțele bieților noștri fugari. Tară în bcjanie! Care pline cu ce bruma apucaseră să ^arce bieții oameni în ele.

Bătrâni, copii, țărani și țirgo-^' fugeau de puhoiul dușman. Trenurile îmbîcsite și șo-~-^'ele pline: automobile, trăsurile cu cai și care cu boi; și cîți nu s-au dus pe jos, și cîți nu au rămas pe margine de șanț! Venind de pe front credeam că vom găsi un loc do odihnă undeva, dar am văzut că întreaga țară e în raz-boi, spaima și groaza în toate sufletele... E grozav ce se petrece în țară. Bejănia aceasta ne rupe inima, că noi suntem bărbați meniți de soarta să ducem greul, dar că văzînd cum se chinuiesc bieții copii și cuconițele bălaie, stăm de ne întrebăm care este și al cui este păcatul pe care-l ispășește neamul românesc” (C. Gane. Prin viroage și coclauri).

Singure s-au întors filele prea repede peste istoria țării.

Zilote, cronicar poet, arată-ne tu deosebirea dintre cele două bejării, și de-a fost vreuna, și care.

Toți într-un glas strigau: „Haideți, haideți mai tare

Nu stați ci tuși de cit, căci e nevoie tare mare. |

Sa ne scăpăm deci tute nevestele, copiii, j

Să nu cădem și robi în mit ni le urgiei! \$

Mai îndemnați, copii, să ciștigăm scăpare”. '<;

Dar unde poți pe munți cu carul să mergi tare?

Vedeai oameni cinstiți, ajunși la bătrînețe, De frică munți urcînd, ca-n cete tinerețe, Uneori, și-ajungînd cu biata lor spinare Să-mpîngă cat și care la vreun urcuș mai tare, Iar cei bătrîni, adică slăbănogiți cu totul ', Trei-patru-U suia, pe sus, cum duce mortul.'

Iar bieteile muieri – cucoane, sau mai proaste – -

De multă osteneală căzuseră pe coaste

Ne mai puțînd urca; iar vai de cele grele

Și de lehuze, vai, în zilele acele!

Care, căruțe, butci, pe drum stau înțesate, și drumu-i strimt ca-n munte, și unde la vreo parte

Era vreun loc, pe-acolo mergeau înghesuite.

Cînd și cînd auzai: „Vai nouă, ce ispite! | încet, că~mi prăpădești copilul, vai de mine!”

Deci dar Intr-acest chip, cu acest fel de năcazuri,,j

Mergînd din loc în loc, fără a băga de seama, '!;

Și fără a mai gîndi, ne-am pomenit prin vamă.'

Frica nu ne lăsa nici acolo în pace

Șt mare zor ne-a dat să facem ce vom face

Năuntru să intrăm în țara cea nemțească;'

Ca inima de griji să ni se odihnească. |

Așadar prea puțini mai rămînînd în țară, 'jj

Cei mai mulți au ieșit, plîngînd, din, ea afară. Unii pe la Brașov, alții prin altă parte, Cei mai mulți din boieri la Sibiu în cetate.

Dar toata această jalnică întîmplare se isprăvește cu o parte hazlie, căci

În București viind Hassan Pașa Bat rinul Șt Trestenic Zade, Răsetului stăpînul, Pasvanoglu nu îndrăzni să înfrunte oastea acestora și-și făcu de la Olt calea întoarsă peste Dunăre, la Vidin. Fugise tot orașul degeaba și degeaba fugise și Vodă, care din Brașov merse întins la Petrograd, de unde ieși și vorba – fiind foarte bine primit de țar – că fusese o înțelegere mai dinainte între Mihai Suțu și Petru al II-lea

Dar că lucrul acesta nu poate fi adevărat o dovedește faptul că 6 luni mai tîrziu Mihai Vodă se întoarse cu toată familia lui la Constantinopol. Acolo și muri, în chiar anul următor, 1803.

Fiul său, „vasul cel rău” de beizadea Grigore, a fost tatăl lui Mihai Vodă Suțu al II-lea, cel de pe urmă Domn fanariot din Moldova.

Dar întrucît scaunul din București, după fuga lui Mihai Vodă I, a fost ocupat de un nepot al acestuia, Alexandru Nicolae Suțu, pentru a nu întrerupe șirul povestirii, vom vorbi mai întâi de acest nou Domn, de familia, de nevasta și de copiii lui.

Ama mea era cea mai bună femeie din lume. La Arnăut-Chioi, unde locuia, lumea îi zicea Sfînta Eufrosina.

Iată vorbele unui fiu despre maică-sa. Fiul era beizadea Nicolae Suțu, iar mama Doamna Euîrosina. Pietatea îi iască fiind un lucru foarte frumos, simțămintele lui beizadea Nicolae îi fac Sui însuși o deosebită cinste, fără a putea totuși să facă și pe alții să creadă, că n-a mai fost cîndva în lume o femeie mai bună decît Doamna Eufrosina Suțu.

Fiul mai spune despre maică-sa că era „conștiincioasă, plină de abnegație, credincioasă fără a îi superstițioasă, că nenorocirea o găsea resemnată, iar fericirea nu-i atingea nici modestia, nici bunăvoința firii sale blînde și nici liniștea înfățișării ei”.

Aceste calități sînt în tot cazul mai pozitiv exprimate, și se poate ca Doamna lui Alexandru Vodă să le și fi avut, întrucît știm de ea un lucru sigur, anume că era foarte curajoasă, după cum vom vedea îndată, iar curajul este fără îndoială izvorul multor virtuți.

Eufrosina Suțu era fata lui Alexandru Vodă Callimachi și a domniței Ruxandei Ghica. Căsătoria ei, după cum am văzut mai sus, a însemnat împăcarea neamului Callimachi cu a Suțeștilor, neamuri certate de cînd cu în doita moarte a lui Grigore Vodă (fratele lui Alexandrii Callimachi) și a dragomanului Nicolae (tatăl lui Alexandru Suțu).

Nunta domniței Eufrosina avu loc în 1795, adică în chiar anul cînd tatăl ei se urcă în scaunul Moldovei. E & presupus că serbările cununiei au fost făcute la Constantinopol, în luna mai (odată cu acele ale investiturii)!

Deoarece în iunie Callimachi plecă la Iași împreună cu toată familia lui, printre care aflăm și pe domnița Eufrasia și pe soțul ei Alexandru., r

Acolo, în Moidova, noii căsătoriți duseră în sînul familiei un trai liniștit de oameni tineri care se iubesc și a căror grijă de căpetenie era sporirea neamului șutesc, între 1795 și 1799, timpul cît ținu domnia lui Alexandru Cailimachi, ei avură patru copii – unul pe an – născuți toți la Iași, din care însă cei doi mai mari muriră copii, în vîrstă de un an și de trei. Întorși la Constantinopol după mazilirea de bună voie a lui Cailimachi, fecunditatea Eufrosinei nu se dezminți pînă la bătrînețe (cei din urmă copii îl născu în 1817, după douăzeci și doi de ani de căsătorie).

Dar activitatea lui Alexandru Suțu nu se mărgini la aceste îndeletniciri familiare, în furnicarul Stambulului unelti și el, alături de atîția alți fanarioți, în scopul de a ajunge Domn. Ginerele fostului Voievod al Moldovei Alexandru Cailimachi și nepotul de frate al actualului Voievod al Țării Românești Mihai Suțu, Alexandru, care era acum un om de 40 de ani bătuți, nu se putea lăsa mai prejos decît rudele sale. El era foarte ambițios și avea de altfel mult mai multă inteligență decît unchiul său Mihai Vodă.

În iSOO – un an deci după mazilirea socrului – fu numit Domn al Moldovei.

„Tatăl meu era grăbit de-a pleca la Iași”, zice beizadea Nicolae în memoriile sale.

Graba aceasta îl făcu să plece – cu Doamna Eufrosina, cu beizadea Nicolae (care avea 2 ani) și cu domnița Ralii (care n-avea decît unul) – îndată după investitură, deși obiceiul cerea ca plecarea să aibă loc o lună mai tîrziu și deși i se spusese că drumurile Rumeliei sînt pline de hoți. Ba știa chiar că un anume Cara-Feize îi pîndea caravana pentru a o prăda... Nevoind însă să-

și amine plecarea, el hotărî să pornească pe mare, închiriind în acest scop cîteva mici corăbii, care urmau să meargă de-a lungul coastei pînă la gurile Dunării și de-acolo la Galați.

Porniră cu toții, în vara anului 1800, pe-un cer senin. Dar Marea Neagră e cu toane; e chiar uneori mai răutăcioasă decît toate celelalte mări, afară poate de Canalul Mîncii, care-i ține isonul. Pe la mijloc de drum cerul se întunecă, începu vîntul să bată și marea se umflă.

F- 'i *

Corăbiile domnești trăgeau la mal de cîte ori furtuna arnenința să ie înghită. Pe plaje singuratic se ridicau Cor"turi în care se adăposteau simandicoasele fețe fana-r'°te și în jurul cărora, noaptea, nici nu îndrăzneau să aprindă focul de frica hoților care i-ar putea urmări. Șj totuși, într-o 'd, pe cînd se odihneau cu toții în corturile lor, un om, trimis de nu se știe cine, veni în goană să le spună ca groaznicul Cara-Feize le dăduse de urmă și că sosea cu oamenii lui ca să-i prade. Prins între două pericole, al hoților de pe uscat și al furtunii de pe mare, Alexandru Vodă nu știa ce hotărîre să ia, căci amîndouă i se păreau deopotrivă de nimicitoare. Și cum stătea ne-hotărît pe malul Pontului zis Euxin, Doamna Euîrosina își luă copiii amîndoi în brațe și sări pe puntea uneia din corăbii, pe care silit fu și Vodă s-o urmeze. La cîteva metri abia de mal, un val uriaș acoperi micul vas de rămaseră toți cei de pe țarm înmărmuriți, siguri fiind ca el b-a scuiundat. Dar după cîteva clipe corabia se arătă, săltăreață, în capul celui val... Domnul Moldovei și vajnica sa nevastă sosiră teferi ia Galați, pe cînd dincolo, lîngă Varna, Cara-Feize fluiera doar a pagubă.

„Cum a venit Alexandru Suțu în Iași”, zice Manolachi Drăghici, „au apucat frînele cîrmuirii cu mare înțelepciune și blîndețe”. Poarta pare a fi fost mulțumită de noul Voievod, deoarece un an mai tîrziu, după fuga lui Mihai Suțu din Muntenia, ea numi pe Vodă Alexandru Domn în amîndouă principatele, lucru care nu se mai întîmplase în țările noastre niciodată sub fanarioți, decît doar sub Mavroyeni, cînd însă Voievodul ambelor țări nu domnea de fapt în nici una din două.

Alexandru Suțu, cum primi firmanul de confirmare a domniei muntenc, porni pe dată la București.

El nu putu însă rămîne acolo decît trei luni, din iunie pînă în septembrie, fiindcă Curtea din Petrograd, acum aproape stăpînă pe situație, impuse Porții mazilirea sa din amîndouă principate, numindu-se în locul lui pe Constantin Ipsilanti la București și pe Alexandru Moruzi ia Iași.

Așadar, după rnai puțin de doi ani de măriri, Vodă Alexandru își luă soția și copiii și se întoarse la Constan-tinopoli. În veșnicu-i neastîmpăr, el unelti mai de zor decît oricînd în vederea recăpătării domniei uneia din țările românești, sfortări care, la sfîrșitul anului 1806, fură încununate cu izbîndă. Numit Domn al Munteniei, el pleca, ca și întîia dată fără întîrziere, înspre malurile Dunării, pe care nu le putu trece, fiindcă tocmai cînd sosi el acolo izbucni noul război ruso-turc. Armatele moscovite ocU; pînd amîndouă principatele – pe care trebuia să nu le mai evacueze decît în 1812 în schimbul raptului Basarabiei”

Alexandrii Suțu rămase în tot timpul acestui lung război în lagărul turcesc.

În timpul acesta, Doamna Eufrosina aștepta, îndurerată sau resemnată, sfîrșitul calvarului unei singurătăți pe care însă șase copii o umpleau totuși îndeajuns. [Creșterea pe care se pricepu această femeie să o dea co-'piilor ei fu, din două puncte de vedere, bună. Căci pe de o parte ea îngriji de educația și de învățătura lor, iar pe de alta lăsa copiilor cea mai deplină libertate în

ceasurile lor de joacă, fără a exercita un prea strâns control asupra timpului întrebuințat și a tovarășilor de petrecere, ceea ce dă copilului, mai (îrzin în viață, o îndemânare care lipsește celor care au trăit do mici în fustele mamei.

Cînd, după încheierea păcii din 1812, Suțu se întoarce la Constantine pol și Doamna Eufrosina îi arată copiii, după 6 ani de lipsă de acasă, ei fu aproape să nu-i mai cunoască.

Alexandru Suțu avea atunci 54 de ani și Doamnă-sa vreo 42; beizadea Nicolae, cel mai mare din copii, era de 34 și beizadea Dimitru, cei mai mic, abia de 5 ani. Viața acestor copii ne-a fost arătata, cu unele amănunte pline de farmec, de Nicolae Suțu în amintirile sale. El ne istorisește că frumoasa lor locuință de ia Arnăuț-Chioi fu distrusa de flăcări scurtă vreme după întoarcerea tatălui lor din război, ceea ce-i sili să se mute cu toții în casa, foarte încăpătoare, a unui văr primar de-al lui Vodă Alexandru, Costachi Soutzo, zis Kebap, care era situată în aceeași localitate însă în marginea opusă. Costachi Suțu nu mai trăia pe atunci, iar nevasta lui, ca-re-și pierduse mințile, fusese închisa într-o mînăstire. În casă locuiau deci numai copiii lor, în număr de 9, sub paza și epitropia dascălului Gheorghe Serrius. Cînd se mută acolo familia lui Vodă Alexandru, din 9 copii se făcură 10 (căci se mai născuse în 1813 micuțul Grigore). Cel mai mare din toți era Dumitrachi, fiul lui Costachi Kebap, care avînd 22 de ani nu catadicsea firește să se j^ace cu verii lui mai mici, dar care binevoia, ceva cam i^ea des, să le dea niște picioare undeva, care-1 dușmăni ^ toată șleahța micilor frați și veri. Aceștia puseră deci în-ir~o zi la cale o răzbunare, care izbuti încă mult mai bine Cecît chibzuisera ei.

Casele grecilor din Constantinopol, unele din lemn, ^tele din zidărie, niște hardughii cu cîte 30-40 de ca-016 re, deseori goale, erau foarte asemănătoare cu vechile L3se. Roniânești din acele vremuri. Etajul de deasupra

(la care ajungeai printr-o tindă în care era scara) avea odăi mîn, înalte și luminoase, care erau saloanele de primire și iatacurile stăpîriilor și ale copiilor, cînd erau ei mici. Etajul de dedesubt – parterul – era mai jos de tavan, mai întunecos, și încăperile lui serveau de sufragerii, cămări, odăi de logofeți, feciori, fete în casă, etc. Tot acolo jos locuiau băieții cînd se făceau mari, precum și dascălii lor.

Dumitrachi Suțu, flăcău bun de însurat, avea deci camera lui jos, într-un colț, peste drum de-a profesorului Serrius. Dracii de plozi se apucară într-o seară, pe cînd nu era acesta acasă, să-i ascundă calpacul sub plapomă, pentru ca sa și-1 turtească Dumitrachi cînd s-o așeza în pat.

Sosit noaptea tîrziu în camera sa, tînarul trase zăvorul ia ușă, se dezbrăca, stinse luminarea și se așeză sa se culce; dar abia îi atinseră picioarele calpacul umflat și păros3J că, închipuiridu-și că i s-a furișat în pat cine știe ce dihanie, sări împușcat în picioare, înfășurînd animalul cu pătura bine strînsă împregurul lui, spre a-1 împiedica să se miște. Cu o mînă îl ținea și cu cealaltă îi căra ia pumni cu nemiluita. Calpacul, elastic, se turtea și sărea iar la loc, ca o minge, pielea lui lăsînd să se audă și un geamăt înfundat, care-1 convingea pe Dumitrachi și rnai mult că ținea în mînă vreo dihanie apocaliptică. Obosit de luptă și văzînd că animalul nu moare, viteazul tînar începu să strige după ajutor. Dascălul Serrius de peste drum, auzînd chemările elevului său, dădu năvală la ușă, pe care o găsi încuiată: „Dar ce este, în numele lui Dumnezeu?” „Un animal în patul meu! Nu-1 pot dovedi!” „Deschide ușa!” „Nu pot. Îl țin înfășurat în plapomă. Sparge ușa, repede!”

Ușa fu spartă, luminările aprinse... Feciorii alergaseră din toate părțile, înconjurând patul, ridicând plaporna... încet, încetinel... pînă dădură de calpacul turtit, de în-tr-adevăr nu se mai știa ori este calpac, ori dihanie!

Dumitrachi Suțu, care muri opt ani mai tîrziu în Ete-rie, mulțumi fraților și verilor săi de rușinea ce i-o făcuseră prin noi și zdravene picioare date unde li se cuvenea.

Dar picioarele sau pumnii nu împiedicau pe mice beizadele, constituite în bandă, să urmeze cu șolticarini lor oriunde găseau prilejul să facă ceva ingenios și înedit. Ba era pescuitul în locuri oprite, ba vînăton Ț păsări în grădini străine, ba iniei furtun chiar, căci vîrsta lor nici etica, nici ighemonicul nu le erau cunoscute. Una din plăcerile lor era să ciordească struguri din via, foarte mare, ce se întindea în spatele casei lor, dar care era arendată unui albanez, bun paznic al averii sale. Toate șmecheriile din iume le întrebuițau copiii spre a înșela paza vierului. Era într-un an un strugure mare cit cinci pumni, chiar lîngă coliba albanezului, și de care avea acesta grijă ca de ochii din cap. Dar dracii de beizadele se sfătuiră să i-l umfle. Și astfel într-o zi mersera vreo șase din ei acolo și începură să facă fel de fel de salturi și tîe Țopaituri pentru a arăta ce sprinteni sînt. Vierul, om cu ambiția lui, spuse copiilor că, deși bătrîn, nu se lasă bătut de zece ca ei și, pentru a ie face pe dată do-ă, se cațără pe craca unui copac, spînzurîndu-se de picioare cu capul în jos. Nu bine văzură copiii pe albanez în această postură, că-i și furară strugurele, alergînd apoi din răputeri pînă afară din vie...

Petrecerile acestea ștregărești erau ale băieților; fetele aveau pe ale lor, mai potrivite cu sexul, cu vîrsta și cu rangul unor domnițe. Sub o mai aspră priveghere a Doamnei Eufrosina, ele învățau carte, gospodărie, pictură, muzică și dans. Arta coregrafică era pentru fetele lui Vodă Alexandru o adevărată desfătare, împreună cu verele lor Suțu-Kebap și cu fetele lui Aristarchi, care locuiau în casa de peste drum, ele făceau dese întruniri, seara mai ales, cîntînd și jucînd împreună. De cu ziuă își făceau de la ferestrele unei case la ferestrele celeilalte semne anume de-ale lor – un alfabet convențional născocit de ele – pentru a-și da întîlnire după asfințitul soarelui, firește că și împreună cu verișorii, căci petrecere fără cavaleri era treabă turcească, nu creștinească.

E de presupus că de cînd e lumea lume, firea omenească a rămas, în esența ei, aceeași. Iată pe fetișcanele acestea constantinopolitane, făcîndu-și, în anii dinții ai veacului trecut, între ele sau cu băieții, semne muțești pe la geamuri, cum își rmai fac și astăzi fetele și cum și le-o fi făcut și la Saint-Cyr sub doamna de Maintenon, sau în alte țări și în alte timpuri a căror amintire s-a șters.

Tinerii aceștia, cum e și firesc, se plăceau, unii pe alții. Nicolae Aristarchi – care va ajunge mai tîrziu mare 'ogofăt al patriarhiei și capuchihaie al Domnului Munteniei – era de-o vîrsta cu Nicolae Suțu și pare a fi plăcut domniței Ralu. Sora lui plăcea lui beizadea Nicolachi. 9, găsea „frumoasă, precoce și cu ochii focoși în care scînteiau licăririle soarelui oriental”... Vorbele acestea spun multe... Cînd se întruneau cu toții seara împreună, ei se apucau, la lumina cîtorva luminări, să danseze „Sarâ muzică”, sau cel rmult în sunetul foarte domol al unei vioare în surdina, fiindcă ghiaurii nu a-veau voie să petreacă în capitala sultanilor osmanlii. Totuși, într-o seară călduroasă de vară, ei lăsară deschise geamurile ferestrelor care dădeau pe Bosfor și, deși dansau fără muzică la lumi na unei singure luminări, întîmplarea făcu să treacă pe acolo, în caicu-i cu șase rame, marele Bostangi-Bașa, șeful poliției din Stambul. Cum văzu acesta ca într-o casă de creștini par a petrece, noaptea, niște oameni spuse barcagiilor să tragă la mal și chemînd pe

bostangiul locului îi porunci să aducă a doua zi la poliția din Starn-bul pe proprietarul acelei case, în care îndrăzniseră niște copii să danseze. Bostangiul, închinându-se pînă la pa-mînt, spuse pașalei că legea nu-i îngăduie să aresteze pe-un bei, fost Voievod al Kara-Iflacului (Țara Românească).

Dar dacă de data aceasta lucrurile se întoarseră spre binele tinerilor, de multe alte ori ei, ca toți creștinii din Stambul, erau supuși la cele mai înjositoare batjocuri ai celor mai nespălați dintre turci.

Casa lui Duri-Zade, mahomedan înîmureat dar sărăcit, era și ea în apropierea locuinței lui Suîu, Fiul turcului era de-o vîrstă cu beizadea Nicolae și cu fiul bogatului negustor armean Duzoglu. Tînărului Duri îi era necaz pe amîndoi, fiindcă, deși ghiauri, unul era fecior de Domn, iar celalalt avea cai și haine și inele rmai frumoase decît ale sale. Întîlnindu-i deci într-o zi într-una din străzile acele înguste cum sînt ele la Constantinopol – Duri-Zade fiind calare pe singura mîrtoaga pe care o mai avea, iar Suțu și Duzoglu mergînd din întîmplare pe jos – ci își îndreptă gloaba înspre ei, iăcîndu-se că nu-i vede. Băieții se lipiră de zid, dar turcul îi strînse între burta calului și pietrele gardului, gata să-i strivească... Și creștinii trebuîra să tacă... și astfel de lucruri se repetau zilnic, pretutindeni, p< străzile orașului și în tot cuprinsul imperiului.

Stavrachi Aristarchi, tatăl copiilor de care am vorb: mai sus, fusese trimis într-o zi cu o treabă la Alexan dru Vodă într-o mahala îndepărtată a Stambulului, acolo unde intoleranța mahomedană era la culme. Niște pui (turci se luură după el, aruncîndu-i cu bulgări de zapad în care puseseră pietre. Grecul o luă la goană pînă l casa la care avea treabă și, ajungînd acolo, începu f bată tare în ușă ca să i se deschidă, însă portarul, cr pînd ușa și vîzîndu-l pe ghiaur încleștat, o închise repede far, lăsîndu-l pe Aristarchi cîteva minute prada copiilor care-și băteau joc de el...

Și acestea erau floare la ureche, pe lîngă alte întîm-plări, cînd pentru vreo toană rea a vreunui musulman oarecare, intra sărăcia și moartea în casa necredincioșilor. Astfel, pe cînd se afla Alexandru Suțu în lagărul turcesc pe malul Dunării, el trimise într-o zi la Constantinopol pe o rudă de a sa, Alecu Vlahuți, cu o importantă misiune Catre Poartă. Vlahuți, care lipsise mai mulți ani din capitală, nu știa că la Buiuc-Dere și la Therapia – tocmai |a Buiuc-Dere și la Therapia – portul saricului era oprit pentru creștini⁴⁰. Aflîndu-se deci în această din urna localitate, la el acasă, stătea într-o dimineață cu saricul pe cap la fereastră și trăgea din ciubuc. Niște galeongii trecură pe acolo și-l zăriră. Fără vorbă multă tînărul Alecu, logodit abia de-o săptămînă, fu scos din casă și dus în fața lui capudan-pașa, care cînd i se spuse crima pe care o făptuise grecul – mai ales că turcul nu-și băuse încă cafeaua și era deci morocănos – puse să i se taie capul, acoio pe loc.

Grozăviile aceste aveau răsunset în sufletele grecilor. Pînă să vină însă Romaica⁴¹, ei se mîngîiau de relele ce sufereau de la cei mai tari prin relele ce făceau celor mai slabi decît ei. Aceștia erau evreii persecutați, batjocori,! luați în rîs de-o lume întreagă, chiar de turci care-i priveau ca mai rîioși, încă decît creștinii. Cînd se întîlnea un grec cu un evreu îi întorcea înzecit relele ce pătimize de la turci.

Iată, cum era, pe scurt, traiul strănepoților lui Pc-ricies și ai lui Justinian, în anii 1810-20, în locul în care timp de o mie de ani fuseseră ei stăpîni peste Bizanț și peste tot orientul.

La noi în țară porunceau însă ei... dar încă foarte scurtă vreme, căci dacă Eteria le aduse lor Romaica, apoi nouă ne aduse pe Tudor cu pandurii săi și cu redeșteptarea simțărîntului național.

Vara anului 1817 familiile Suțu și Aristarchi o petre-cură în insula Halki, la mînăstirea Maicii Domnului. „Aerul îmbălsămat pe care-l respirau, libertatea de care bucurau, locurile încîntătoare pe care le întîlneau, șederea acolo încîntătoare”, spune, după vreo 50 ani, Nicolae Suțu, care, bătrîn fiind, nu putea uita ce se desfășura acolo de pe culmea muntelui i Treimi: înspre miază-noapte Bizanțul de două ori desenat, pe cerul albastru și pe luciul mării, cu petalele.

19 Comanda „ 90289 m tunurile și minaretele sale întretăiate de siluetele corăbiilor de pe maluri, la apus Tracia care se pierdea în zare la răsărit Asia, fantasmagorică și luxuriantă, și ia miazăzi marea, cea care părea fără ae sîrșit și în capătul căreia se zăreau totuși două!imbi de pătrînt care păreau a se î m. Preuna: Dardanelele!

Acolo, în acest decor, tomnatica dar încă fecunda Doamnă Eufrosina avu pe cel din urmă copil al ei, domnița Măria, care făcu pe marnă-sa să sufere 36 de ore pînă se hotări să vadă lumina zilei, a unei vieți care-i va fi foarte scurtă. Tot acolo pare să se fi născut romanul de dragoste dintre domnița Ruxanda, Fata de 16 ani, și Manolachi Aristarchi, cel cu care iarna dansase la Arnăut-Chioi, vara se plimba pe cărările înflorite ale insulei Halki, și care în curînd îi va fi bărbat.

La începutul lui octombrie se întoarseră cu toții la Constantine pol, unde petrecură încă un singur an în casa cea mare din Arnăut-Chioi, un singur an și cel din urmă din viața lor a tuturor, căci soarta îi va împrăștia pe toți, pe unii în ceea lume, pe alții în cele patru colțuri ale pămîntului, dar niciodată nici unul nu se va mai întoarce „acasă”.

Totuși, cînd piecară, ce bucurie în sufletele lor și ce de nădejdi; căci Alexandru Suțu era acum din nou Voievod al Țării Românești. Pe la sfîrșitul anului 1818, după fuga lui Cara_dja din București, Poarta îi numise Domn, decretînd în același timp vestitul „canun-name” (regulament) prin care se stabilea că domniile țărilor dunărene nu vor mai putea fi date în viitor decît la patru familii fanariote: a lui Alexandru Suțu, a lui Mihai Suțu, a lui Scarlat Callimachi și a Moruzeștilor (cu excluderea ramurei lui beizadea Constantin).

„M-am întrebat întotdeauna, spune Nicolae Suțu, cum de-o putut tatăl meu să-și facă iluzie despre trăinicia unui atare act, și cura de n-a văzut că era tot atît de ușor peni.ru cel dinîi individ în voia vegheată a turcilor de a distruge opera meditațiilor sale, pe cit îi fusese lui cu putință de a o înfăptui în drept. Și în adevăr ca acest teguiarnent a și fost înghițit doi ani mai tîrziu, de vîrtejul levoulufiei grecești”.

Se vede așadar, din aceste v'orbe ale lui beizadea ni* colae, că vestitul dar efemerul regulament fusese opera lui Alexandru Suțu, carele de alticîl, după cum vom vedea, mi credea sau nu voia să creadă în apropiata zi a Eterici' înîrucît membrii celor trei familii dintîi erau strîns le” găti între ei, Mihai Suțu, fiind nepotul lui Alexandru (fiul vărului său primar) și Scarlat Callimachi fiind cumnatul său (fratele Doamnei Eufrosina), Vodă Alexandru se gîndi să-și apropie și neamul moruzesc, pentru a înființa astfel un „trust” de familie în vederea exploatării țărilor române. Ca atare, înainte de a părăsi Țangradul, el logodi pe fata lui mai mare, domnița RaSu (era de 19 ani) cu beizadea Nicolae Moruzi, fiul fostului Voievod Alexandru Moruzi.

Logodna și investitura se făcură cam în aceeași vreme și cum fură gata amîndouă, în toiul iernii, înainte de Ciăeiun, Alexandru Suțu porni cu toată numeroasa sa familie înspre malurile Dunării.

La București boierii se întruniseră după fuga lui Ca-radja și, cerînd Domn pămîntean, propuseră ca Voievod pe batrînul ban Pircoveanu din Craiova. Dar această îndrăzneală de-a veni din nou la vechiurile obiceiuri din

bătrâni nici nu fu băgată în seamă de Poartă. Când ajunse deci Suțu la Giurgiu, Pîrscoveanu plecă din nou în Oltenia, iar boierii, amăriți dar fățarnici, veniră să ureze Domnului Alexandru bun sosit în țară și să-i arate „bucuria lor” de a-l vedea iar printre ei

Prima grijă a administrației îui Suțu Eu controlul „țurțurilor îui Caradja”, a doua fu de-a călca repede pe u i ine le celui pe care-l controla. Și între timp începu căpătuirea copiilor, care de altfel fu lăsată mai mult în seama Doamnei Eufrosina.

Această femeie, pe care o pîneau nenorocirile întîm-plărilor viitoare și care pierduse în tinerețe doi copii, cei doi mai mari, avu durerea să piardă acum și pe cel mai mic din toți, domnița Măria cea născută în 1817 la Halki Se zice că sui t în lurne miini norocoase la botez și alte nenorocoase. Mîna Doamnei Ruxanda Callirnachi, mama Doamnei Eufrosina, era din cele fără noroc. Pe această din urmă copilă o botezase ea, precum și pe fata cea mai mare Ralii. Măria muri în 1820, la vîrsta de trei ani, iar Ralu își strică logodna cu beizadea Niculachi Moruzi, fie din pricina neînțelegerilor dintre neamurile Moruzi și Suțu, fie din cauza că tînărul avea „o purtare ușuratecă, ce nu prevesteau destinele pe care socnil său le visase pentru el”- Tînăra domniță va rămîne multă vreme nemăritată, fiind o fată vrednică și bună, care va avea toată viața grija de mamă-sa și care, chiar cînd se va mărita, va face Pasul acesta, după cum vom vedea, mai mult pentru a 'nlesni traiul iubitei sale maici.

De altfel, Doamna Eufrosina pare a fi fost în adevăr femeia pe care o descrie fiul ei – dacă nu chiar „o sfință” dar în tot cazul o fire blînda și înțelegătoare. Astfel, pe iică-sa Ruxanda, cea îndrăgostită de tînărul Manoil Arghi-ropol, o mărită cu acest prieten al casei, fără a-i precupeți fericirea față de avantajele ce ar fi putut trage ea însăși printr-o căsătorie mai strălucită pe care ar îi putut-o face domnița Ruxanda. O atare „căsătorie de conveniență” o făcu însă beizadea Nicolae, luînd de soție pe Ecaterina Cantacuzino din Moldova, care primi la nuntă o zestre menită să scoată din sărăcie, dacă nu tot neamul șutesc, dar în tot cazul pe Nicolae și pe numeroșii copii ce va avea.

„Cei doi ani de domnie a tatălui meu”, zice același Nicolae în amintirile sale, „nu mi-au rămas întipărite în minte decît prea puțin. Ne bucuram de prezent ca și cum ziua de mîine ar fi fost în stăpînirea noastră”.

Ce pline de înțeles sînt vorbele acestea, ce bine arată ele neprevederea celor care, cînd le zîmbește norocul, nu se mai gîndesc la nimic alta decît la exploatarea clipelor de fericire pe care Se cred veșnice.

Totuși în timpul acesta, prevestind viitorul apropiat, pîrîiau încheieturile revoluției.

Rădăcinile ei erau adînci. De altfel, răscoala asta prezenta trei laturi cu totul deosebite una de alta, care n-au avut decît un punct comun: schimbarea ordinei stabilite a lucrurilor.

Mai întîi era deci Eteria, o mișcare politică de liberare a grecilor de sub dominația turcească, și care se deosebea, după cum e vădit, de celelalte două mișcări, cea națională a boierilor și cea socială a pandurilor.

Să ne oprim întîi la Eteria, care a dezlănțuit de fapt revoluția.

Eteria își avea originea, pur politică, dacă nu de la cucerirea Bizanțului-căci ar însemna a merge prea departe – dar în tot cazul de la începutul veacului al XVIII-' lea, cînd s-a redeșteptat conștiința elenă dintr-un îndoit motiv: mai întîi din sforțările moscovite ale lui Petru cel Mare și a le Eca te rinei a III-a de a recuceri pentru creștinătate Constantinopolul, ceea ce deschise grecilor ochii asupra posibilității unei eliberări a lor, și al doilea din faptul că fanarioții, ajungînd a stăpîni țările noastre, capă tară prin faptul

acesta mai multă încredere în puterile lor decît mai înainte, cînd singura lor ambiție fusese îmbogățită prin negoț.

Fanarioții aceștia, care erau îndeobște oameni deștepți, cultivați și sireți, și care ca dragomani și ca Domni erau cu-n0scători ai diplomației europene, înțeleseseră desigur ca forțările Moscovei de a cucerii Constantinopolul (nu pentru creșt4nătate, după cum ziceau, ci pentru ci, care aveau ne-voie de Bizanț pentru a stăpîni Dardanelele și a domina mările) înțeleseseră sau presimțiscră ca sforțările acestora vor fi zadarnice. Dar ceea ce știau că nu vor ajunge a [ace rușii, fiindcă mai avea și Europa o vorbă de spus în această chestiune, nădăjduiau că cu timpul vor putea-o realiza ei – nu cucerirea Bizanțului (deși s-au gîndit și la aceasta, firește că într-un viitor mai îndepărtat), dar deocamdată cel puțin recucerirea libertății lor. Pentru a ajunge la slăbirea puterii otomanilor, al cărei declin se arăta de altfel de la Pacea de la Karlowitz (1699), slăbire care nu putea decît să înlesnească realizarea scopului lor, grecii vedeau cu cea mai mare plăcere deslănțuindu-se războaiele ruso-turce, care se isprăveau întotdeauna cu păci din ce în ce mai înjositoare pentru Poartă. Se bucurau de asemenea de orice tulburări interne – Pasvantoglu pe Dunăre, Aii Pașa în Macedonia, mamelucii lui Mahmed AH în Egipt, vahabiții în Arabia – și cu atît mai mult de mișcările autonomiste ale populațiunilor subjugate – Muntenegro, sîrbii lui Kara-Gheorghe și ai lui Milos Ob-renovici. În limitele posibilităților for fanarioții ajutau cit puteau pe dușmanii Porții, prin uneltiri cu rușii, prin pasivitate uneori, alteori prin sfaturi sau chiar prin sume de bani date răzvrătiților. Dar dacă este destul de firesc că toate uneltirile acestea ale grecilor porneau în genere de pe pămîntul românesc, deoarece aici fanarioții erau la largul lor, avînd mai multa libertate de acțiune și avînd și puterea și banii, apoi lucrul devine de tot ciudat și paradoxal cînd te gîndești că semnul efectiv al mișcării eliberării grecilor a fost dat de un român.

Un român macedonean, grecizat, dar român: Rhigas din Veleștin.

El veni în țară ca secretar al lui Alexandru Vodă Ip-silanti. Aici în București, pe la 1780, înființa el Eteria (Societatea amicilor), a cărei lozincă era: „Trăiască iubirea de neam”. Sub Mavroyeni îl găsim încă în țară, caimacam a' Craiovei (1786). E în București în 1791, du'pă izbucnirea revoluției franceze, aducînd din Paris, prin mijlocirea negustorilor Pellet și Hortolan, proclamații, scrieri și cîntece revoluționare, pe care le traduce în grecește, le tipărește la Viena și le împarte apoi pretutindeni. Tot în capitala

Munteniei compune el marselieza grecească (traducere aproape exactă din Maraellieza lui Rouger de l'Isle) și tot aici lucrează la Harta cea mare a elenilor, în 1798 e la Veneția unde se întâlnește cu Bonaparte, care în ajunul expediției din Egipt ar îi vrut să creeze o diversiune în Turcia prin izbucnirea revoluției grecești – și îndată după această întrevvedere iese din tiparnița lui Vendoti din Viena manifestele către poporul elen prin care acesta este îndemnat la răscoală și Sa luptă „pînă la moarte, pentru libertate!” Dar Rhigas e prins de austrieci și trimis în lanțuri la turci. Cînd e vorba de a lupta împotriva răzvrătiților, animozitățile pier și dușmanii se împrietenesc. La Belgrad, Rhigas e omorît. L-a împușcat un turc din înaltă poruncă, dar nu destul de repede pentru ca cei dimprejur să nu mai aibă timpul a-l auzi suspinînd cea de pe urrnă a lui dorință: „Culegeți voi ce-am semănat eu”.

Și au cules. Bătrînul Alexandru Vodă Ipsilanti mai trăia, fiul sau Constantin Vodă se făcuse un înfocat e teri st, Alexandru Vodă Moruzi la fel, precum și Mihai Vodă Suțu, și în sîrșit celălalt Alexandru Ipsilanti, fiul lui Constantin. Toți fanarioții luptau acum, în ascuns firește, pentru sînta lor cauză elena.

La Odessa Nicolae Scuios înființează Eteria a doua, „societate al cărei scop este unirea armată a tuturor creștinilor din împărăția turcească pentru izbîndă crucii asupra semilunei”. Mișcarea – cît mai pe ascuns – e sprijinită de ministrul de externe al imperiului rusc, Ion Ca-podistrta, grec de origine, iar țarul Alexandru nu zicea da, nu zicea nu... Căci o mișcare menită a slăbi Imperiul Otoman nu-t putea fi decît simpatică, fără a o putea totuși sprijini de față, deoarece în 1815 el intrase în Simtă Alianță, înființată doar tocmai în scopul de a pacifica Europa după aventura napoleoniană și de a consolida reacționarismul.

Dar era prea tîrziu. Alianța suveranilor Europei dăduse naștere la contrareacțmne, la asociațiile secrete: Tugend-faund în Germania, carbonarii italieni, întărirea francmasoneriei în Franța și în Spania, Eteria grecească. Aceasta se crează, crește și prosperează. Scufas moare în 1818, dar comitetul executiv sporește pe zi ce trece, pînă ce Alexandru Ipsilanti ia conducerea și răspunderea acțiunii (1819) Din ziua aceea revoluția e plănuită în amănunte, hotărîl}” du-se ca ea să fie deslăntuită fie la noi în principate, 'ie în Peloponez (era în această privință divergență de păre^1 între Ipsilanti și prietenii săi), dar în tot cazul să se,în-tincl3 ,je la granițele Rusiei pînă la capul Matapan din fundal ^editeranei.

Acest avînt de patriotism grecesc cucerise toate fețele fanariote, pînă și pe Ion Caradja, cel fugat în Italia, pînă pe Mihai Suțu, Domnul Moldovei. Singur unchiul acestuia, Alexandru Vodă al Munteniei (și de aici se vede că era de fapt un om înțelept) stătea la o parte, ca să zicem așa, în expectativă. După părerea lui nu sosise momentul oportun pentru izbucnirea revoluției grecilor împotriva turcilor, îndeosebi fiindcă el nu credea-cu drept cuvînt – în sprijinul țarului. Ca atare Alexandru Vodă Suțu era privit de compatrioții săi ca un trădător al cauzei naționale și ca o serioasă piedică a izbucnirii revoluției grecești.

Acum că cunoaștem cauza Eteriei și atitudinea lui Suțu față de ea, să vedem cum o priveau românii și ce înseninau celelalte două mișcări aie boierilor și ale pandurilor.

Se înțelege de la sine că patriotismul grecesc!ăsa pe români perfect indiferenți. Totuși, nu cu totul. Fiindcă în cazul în care... cauza ar fi triumfat, apoi o nouă patrie cuprinsă în granițele fostei Elade ar fi scăpat pentru totdeauna pe români de amestecul grecilor în trebile lor. Aceasta era tocmai tendința mișcării zise naționaliste a boierilor, care dăinuia de rmai multe decenii și care culminase prin cererea ce făcuseră ei Porții după fuga iui Caradja (1818) de a li se da un Domn pamîntean, pe PirscoCa atare, Eteria, care însemna eliberarea grecilor de subjugai turcesc, avînd drept corolar eliberarea românilor de sub acel grecesc, interesa, firește, destul de aproape pe acei boieri ziși naționaliști.

Â treia mișcare, pornită de jos, era ca apa ce fierbe sub capac fără a-î face însă să salte, de nu cunoști că clocotește. Era mișcarea oprimaților împotriva împilatorilor și care n-avea de-a face cu nici una din celelalte două, neîimd nici politică, nici naționalistă, ci socială. Avea to-tuși comun cu celelalte un singur lucru: spiritul de revoltă, c\$ea ce va face că la început toate trei mișcări se vor contopi „itr una singură, lăsînd în grija viitorului sa le despartă la răspîntie cărările.

Cîteva anecdote – întîmplări – prerevoluționare pot arăta mai bine decît orice digresiune care era spiritul Poporului la începerea revoluției.

În Muntenia, capul mișcării eteriste era Constantin ț>amurcaș, un grec inteligent și fin; capul mișcării na-'10naliste era boierul român Grigore Băleanul; iar capul '^Scării sociale a fost Tudor Vladimirescu. Mai era însă

cineva care nu era nici grec, nici român, nici boier, nici pandur, dar era de toate câte puțin și grec și bulgar și român și pandur și eterist și naționalist, și care umbla de ia unul la altul să-i lege și să-i dezlege, să-i împace, să-i certe, să-i înflăcăreze sau să-i potolească. Acest ciudat personaj era un popă: Ilarion, episcopul de Argeș. Curn stătea el într-o zi la Divan, lancu Rosetti începu să vorbească boierilor despre „prosperitatea” țării, iar Pană Cosiescu, care era mai fără carte, întrebă de episcop: „Ce spune ăla cu „prospera” țării?” „Zice”, răspunse Ilarion, „că împruțându-se țara trebuie s-o împruțăm”.

Altădată, într-o zi de sărbătoare, în biserica de la Curtea de Argeș, mirându-se poporul și boierii de ce nu se mai cântă docsoioghia („Mărire Ție Doamne”), un om se apropie de scaunul episcopal și-l întrebă pe Ilarion de ce această călcare a tipicului.

— Noi obișnuim s-o cântă m la urmă”, răspunse ace sta.

Dar slujba luă sfârșit și docsoioghia nu fu cântată. Abia în salonul episcopal, unde Ilarion pofti pe boierii ținutului la dulceață, la cafea și la lulea, sfinția sa chemă pe dascălul său, poruncindu-i:

— Cântă, Pavele, docsoioghia”.

Boierii se sculară în picioare, cu fața la peretele dinspre răsărit, unde ardeau candelile la icoane, și începură unul câte unul să facă semnul crucii, ascultând pe Pavel, care, potrivindu-și glasul, începu să le cînte:

Batâ-i, Doamne, pe ciocoi Cum ne bat și ei pe noi, Mugur, mugurel...

Acesta e omul care a pus în legătură pe Samurcaș cu Tudor Vladimirescu, Dumnezeu știe de ce; căci dacă Ilarion era naționalist, apoi trebuia să se gîndească cum că nu cu sprijinul grecilor se va putea servi cauza românească, iar dacă era eterist apoi trebuia să știe că lui Samurcaș nu-j putea folosi sprijinul unui Vladimirescu, care ura nu numai pe boieri și pe ciocoi, dar și pe străini. Cînd era Tudor tină r vâtaf la Cerneți, aîindu-se într-o zi în casa prietenului său Gărdăreanu și tot plimbîndu-se în lung și în lat prin odaie fără a se așeza nici o clipă pe divan, gazda îl întrebă: „Mă iartă, dragă, să te întreb ceva. Ce nu-i fi stînd jos cînd vii la mine, ci te tot plimbi mereu?” „Nu șed jos, prietene”, îi răspunse acesta, „fiindcă se poate să vie la dumneata vreo putoare de ciocoi și nu să mă scol dinaintea lui”.

Iar mai tîrziu, în toamna lîii 1818, pierzînd un 'proces | a Divanul Domnesc împotriva boierului Giogoveanu, el ar fi zis coborînd supărat scările palatului: „Pe unde pun azi cucoanele lor panglicile, vor pune într-o zi oltenii mei curelele opincilor”. Și un an mai tîrziu, în 1819, aflîndu-se la masă la episcopul Ilarion, ar mai fi zis: „De-oi trăi, face 12 perechi de opinci din pielea a 12 boieri divă-niți”. Pe turci îi urmărea cu atîta ură, încît aceștia fură siliți în mai multe rînduri să-l împresoare în cula de la via sa din Cerneți, de unde nu scăpase decît prin minune. Ce căuta deci acum, în 1820, acest Tudor Vladimirescu împreună cu Samurcaș și edecii săi: Bimbașa Sava, căpitanul lordachi, Farmachi și Cîrjalin?

El căuta un prilej de răzvrătire. Găsi Eteria și se folosi de ea. Samurcaș găsi în el un căpitan viteaz și-l înrola în armata lui. Boierii români, mai prudenți, așteptau să vadă ce-o să mai iasă și din întîmplarea aceasta, ajutînd mișcarea doar pe sub mînă.

Și astfel se făcu toamna anului 1820, cînd în casa Bă-leanului se urzi complotul împotriva lui Vodă Alexandru, care trebuia trimis pe ceea lume pentru a lăsa eteriștilor mîna liberă. Prin Samurcaș, Tudor cunoscu pe căpitanul lordachi, zis Olimpianul, baș-buluc-bașa palatului (capul gărzii domnești, compusă din arnăuți), iîind deci și el de față cînd conspiratorii jurară moartea Voievodului lor, pe care trebuia să-l omoare lordachi.

Alexandru Suțu locuia în casa lui Constantin Ghica, fiul marelui ban Dumitrachi și frate cu viitorul Voievod Grigore și Alexandru (E probabil chiar, toate Curțile Domnești fiind ruinate, că și Ion Vodă Caradja tot acolo să fi locuit). Casa aceasta ținea tot locul de la locuința fratelui Dumitrachi pînă la casa Slătineanului, în care erau ședințele Divanului Domnesc. Amîndouă case, a lui Cos-techi Ghica și a lui Slătineanu, erau legate împreună Printr-un coridor iung de scînduri învelit cu tablă și cu terestrele răspunzînd în Curtea Domnească. Conspiratorii Măriră ca Vodă Suțu să fie omorît în clipa cînd va trece?e acolo mergînd de la palat la Divan. Căpitanul lordachi, 'ind după cum am văzut baș-buluc-bașa, stătea în capă-coridorului, cu pistolul încărcat, gata să tragă în Vodă. Trecu însă Suțu pe acolo, capul gărzii, în loc să-și arma, făcu fără să vrea, din obișnuință, salutul dînd Voievodului său onorul!

Lovitura dăduse greș.

Soarta se însărcina să dreagă ceea ce stricase soldatul. La începutul iernii (pe la 3 decembrie 1820), Alexandru Suțu se îmbolnăvi, căzînd la pat cu călduri și cu amoițeli în tot trupul. Boala se prelungi pînă la 28 ianuarie 1821, cînd Vodă își dete sufletul în dureri. S-a vorbit și de otravă, însă fiul Nicolae spune ei însuși că „nu aş putea nici confirma, nici nega probabilitatea acestei nelegiuiri”.

În tot cazul, nu bine închise Suțu ochii și revoluția izbucni. Tudor Vladimirescu, fața de căpitanul Farmachi și de alți eteristi, jurase în biserica SE. Sava că va înlesni cu pandurii săi trecerea lui Ipsilanti peste Dunăre și pe dată, întovărășit de 25 de arnăuți ai căpitanului lordachi, pornise în Oltenia, unde făcu de altfel, după cum se știe, revoluția lui, nu a grecilor.

În capitolul viitor vom mai spune cîteva cuvinte despre desfășurarea și sfîrșitul acestei revoluții. Dar deocamdată să ne întoarcem la Doamna Eufrosina și la domnițele ei.

Vodă Alexandru fu îngropat, cu toată pompa domnească în biserica Sf. Spiridon, unde i se mai vede și acum frumosul mormînt. Întoarsă de Sa înmormîntare, Doamna Eufrósina avu mare neplăcere să găsească Curtea Domnească plină de oameni răzvrătiți, care nu erau nici etenști, jiici panduri, ci bieții cetățeni amăriți, care veneau să-și recucerească niște drepturi pierdute. Era vorba anume de niște documente de moșii ale unor răzeși dimbovițeni pe care Vodă Suțu pusese mîna samavolnicește spre a-i despoia de moșiile lor și care, aflînd că a murit Domnul, veniseră acum cu amenințări să ceară hîrtule înapoi. Doamna Eufrosina scoase documentele din ascunzătoarea pe care, înafară de mortui ei bărbat, numai ea o știa, și le tnapoie răzeșilor care se întoarseră liniștiți la Tîrgoviște.

Dar răzvrătirea aceasta, care n-ar fi putut avea Soc dacă nu ar fi stat țara pe un vulcan gata să facă erupție, precum și veștile ce curgeau acum din toate părțile că etenștii au trecut Prutul și Viadiriurescu Oltul, o hotărîră pe Eufrósina Suțu să părăsească țara peste care nu mă] era Doamnă. Prevăzînd însă, ceea ce nu era greu, că turcii se vor răzbuna pe toți grecii de mișcarea lui Ipsilanti, ea trecu granița de nord a țării, nu cea de sud, nier-gînd cu întreaga ei familie în Transilvania, la Brașov Acolo rămăsese ea foarte mulți ani să-și ducă bătrînele și greutatea povarei unei atît de numeroase familii.

„Părăsirăm Muntenia, dar nu pentru munteni”, spune# beizadea Nicolae în Amintirile sale. Căci, în adevăr, odată cu familia Suțu trecuseră granița toți boierii aceia care erau împotriva Etenei și care formară acolo, în surghiun, o colonie românească în mijlocul sașilor și al ungurilor, care rămase strîns legată de Doamna fostului lor Voievod. „Moravurile și felul nostru de trai erau incompatibile cu acelea ale locuitorilor de acolo”, zice N. Suțu, „de aceea formau o colonie deosebită, care nu avea aproape nici un amestec cu ei.

Muntenii dimpotrivă au moravuri plăcute; ei sînt primitori, comunicativi și leagă ușor prietenie. Trăim în strînse legături cu cei mai mulți dintre ei, împărțindu-ne timpul între studiile serioase pe care le făceam în familie și petreceri, plimbări, vînători”.

În afară de colonia românească, Doamna Eufrosina mai era de altfel în legătură cu cîteva familii din aristocrația ungurească: contesa Bethlen, baroneasa Hammer, Ur-meny, guvernatorul Fiumei (pe care-i cunoscuse abia mai tîrziu Nicolae Suțu la Mehadia) etc. Dar una din principalele lor distracții era teatrul, dacă nu a Doamnei însăși, dar în tot cazul a copiilor ei. Trupa la care mergeau și pe care o ocroteau, era aceea a lui Gherghy, pe care o adusesese în 1818 doamna Ralu Caradja la București, care rămăsese acolo în tot timpul domniei lui Alexandru Suțu și care, odată cu cealaltă lume, fugise de frica revoluției eteriste, refugiindu-se și ea la Brașov, într-o sală de baluri publice, Gherghy își înjghebă un mic teatru, în care dădea la Brașov același repertoriu de opere așii de comedii pe care-l dăduse și la București, însă aici nu venea decît public puțin, căci sașii erau oameni prea liniștiți și prea economi pentru a-și pierde timpul și banii la astfel de mascarlicuri, ceea ce de altfel indigna nu numai pe românii refugiați acolo, dar îndeosebi pe cei cîteva italieni rătăciți, nu se știe de ce, în acele meleaguri, printre care se afla colonelul Vilatta, care-i zicea lui beizadea Nicolae:

— Este înfiorător. Faceți să joace un urs pe scenă și vreți să vină în goană tot Brașovul!”

Suțu locuia în piața din mijloc, lângă Biserica Neagră, dar cei mai mulți dintre români stăteau la Schei, căci acolo era biserica lor, și deseori, mergînd unii la aH”, noaptea mai ales, vizitele acestea, pentru vreo abatere de la regulile poliției, se terminau la comisariat.

Pentru biata Doamnă Eufrosina, anul ei de vădanie j^cel mai trist din viața ei, căci nici doi ani după moartea bărbatului, ea avu durerea să-și piardă pe fiică-sa, Doamna Ruxanda Arghiropol. Cu încetul, băieții plecară și ei, unul după altul. Beizadea Nicolae se mută, în 1825, la Suceava în Bucovina și de acolo în Moldova, unde erau moșiile cantacuzmești ale soției sale. Scarlat și Dumitru fură trimiși la Munchen la școala de cădeți, Ion și Gri-gore la Geneva și apoi la Paris, pentru studii, Rămase Doamna Eufrosina singură cu fata ei mai mare și încă nemăritată, acea domniță Ralu care rupsesse pe vremuri logodna ei cu beizadea Nicolae Moruzi. Ea n-ar fi vrut să se mărite, dar mai tîrziu, cînd lipsa de bani se făcuse prea simțitoare, veni din București tocmai la Brașov bogatul bancher Meitani să-și cumpere un baronat, și, văzînd aceasta pe domnița Ralu, o ceru în căsătorie. Fata nu-i dădu un răspuns hotărît, însă curînd după aceea ea se mută cu mama sa la București – cam opt ani după fuga lor din țară – și acolo se mărită după scurtă vreme cu acel baron Meitani.

George Meitani locuia una dintre cele mai frumoase case de pe Podul Mogoșoaiei. Acolo se muta și Doamna Eufrosina împreună cu fata și ginerile ei, primind în spațioasele lor saloane pe toți acei bucureșteni care mai veneau să se închine îostei lor stăpîne. Dar curînd după cununie, generalul Kiselev, noul stăpîn al principatelor înalte, își alesese reședința în casa aceea. El ocupa etajul de sus, Meitani cu domnița lui și cu soacră-sa, Doamna, fiind nevoiți să se mute jos, la parter. Nici fosta lor mărire, nici averea actuală nu se putea lupta cu puterea celui care înfățișa acum în țările noastre pe împăratul tuturor Rusilor.

Totuși, și acolo, în parterul acela, duseră Doamna și domnița lui Suțu încă vreo doi ani de viață tihnită și aproape fericită, în anul 1831 beizadea Nicolae veni din Iași la București să-și vadă mama și sora, singura care-i mai

rămăsese și pe care o adora. „Ralu avea o înfățișare și o inima de înger”, zice el. „Armonia trăsăturilor sale puțin melancolice reflecta superioritatea unui suflet care impunea respect și admirație”. Plăcerea fratelui era sa-și așeze surioara la pian, îndemnînd-o să-i cînte un cîntec italian, învățat poate la Brașov, care le plăcea amîndu-ora, și care începea cu cuvintele: „L'ultimo istante e questo Che a vediamo ancora”.

Și pentru ei, fratele și sora, clipele petrecute împreună făcînd muzică în casa Meitani de pe Podul Mo din București, precum făcuseră eu 15 ani în urmă în casa lui Suțu-Kebab de la Arnăuț-Chioi pe Bosfor, clipele acelea frumoase fură în adevăr cele de pe urmă. Căci curînd după aceea domnița Raiu muri în facere, la vîrsta cel mult de 33 de ani. Îneebunit de durere, baronul Meitani își părăsi afacerile, sărăci și muri lovit de dambla la 22 martie 1834.

Cît despre biata Doamnă Eufrosina, ea rămase la băii înete fără fete, fără leac pentru durere... Ce vieți, Doamne! Tu le dai, tu le iei... Facă-se voia Ta!

E cînd în scaunul Munteniei stătea unchiul Alexandru Suțu, cel neîncrezător în izbînda Eteriei, nepotul Mihai, Voievodul Moldovei, er-a dimpotrivă un convins și înfocat partizan al cauzei eliberării tis agapitis paindos Nepotul de fiu ai lui Mihai Suțu, bătrînul și feciorul lui beizadea Grigore, Vodă Mihalache cel tînăr era totuși pe jumătate român, căci maicăsa, Safta Du-deasca, era o neaoșă munteancă din neamul acelei Du-dești care se țineau mai sus decît aproape toți boierii țării și care se stinseseră de altfel cu acel Constaniin, mare ban, mic de stat (și puțin cocoșat), carc-și risipi nemăr-ginita-i avere vrînd să epateze la Paris pe miniștrii tui Napoleon și pe doamna de Recamier.

Am văzut mai sus că fiul lui Grigore Suțu și al Saltei Dudescu se însurase cu Ruxanda, fiica lui Ion Vodă Caradja și a Doamnei Elena Scanavi. Căsătoria aceasta trebuie să fi avut loc în anii dintîi ai veacului al XIX-iea, cînd era Mihai Suțu un băiat de abia vreo 20 de ani și domnița Ruxanda o fată poate numai de vreo 15. Știrile ce avem despre ei, ca și despre copiii lor, sînt destul de sărace. Un lucru e sigur, că dacă ei erau cumva în București în timpul domniei lui Ion Caradja, apoi în tot cazul n-au urmat în 1818 convoiul fugarilor în Italia, căci altfel nu l-am găsi un an mai tîrziu, în scaunul Moldovei. Mihai Suțu era deci la Constantinopol, unde cunoscutele intrig” din anticamerele seraiului făcură din el un Domn în vara 1819, după mazilirea lui Scarlat Callimachi.

Dacă știrile ce avem despre el și despre Doamna lu> sînt, după cum am spus, sărace, apoi iconografia ior esu dimpotrivă bogată. Un pictor francez, Louis Dupre, ca n a călătorit mult prin orient și care a întovărășit alaiul Domnului de la Constantinopol la Iași, a desenat și „ pictat doua portrete de ale lui Vodă, unul al domni. l j sale Elena și un al patrulea extrem de interesant, chiar unic în felul său, reprezertrînd un popas al acestui domnesc alai în drumul său de pe malurile Bosforului pe ale Bahluiiui Moldovei. Se vede în acest tablou corta! Voievodului, împrejurul căruia mișună pitoreștile amănunte ale vieții de popas, în fundul cortului stă Domnul turcește pe-un covor, alături de el Doamnă-sa Ruxanda și în picioare lîngă Doamnă, dar afară, lîngă cortul ale căruia laturi sînt deschise, două din domnițele lor. Acest mic tablou e mai evocator decît o întreagă carte, fiindcă simțul văzului e cel prin care se întipăresc cel mai bine noțiunile în mintea omului.

'Despre domnia lui Mihai Suțu, în aiară de preocupările sale eteriste, n-ar ii aproape nimic de spus, de n-ar fi totuși ceva interesant și care este foarte în cinstea unui atît de efemer Domn în scaunul Moldovei. Abia sosit în țară

urmaşul acelui Callimachi care-şi înzestraseră ţara cu o nouă şi foarte bună condică de legi, se simţi dator de a nu se lăsa mai prejos decât înaintaşul său, şi adunându-şi deci boierii din Divan, îi întrebă asupra obiceiului pă-mîntului, dacă acesta n-ar avea „mai puternică lucrare decât pravjlie”. Boierii răspund foarte înţelepteşte că la pravilele împărăteşti, tomul 1, capitolul 44, paginile cutare şi cutare „se dă obiceiului puterea ca şi pravilelor”, ba chiar mai mare, cînd nu se potrivesc unele cu altele. Şi Domnul, încîntat că poate face o completare a legiuirilor lui Callimachi, porunceşte să se alcătuiască condice noi, pentru orînduiala judecătorească, neguţătorească, cri-minalicească, poliţienească şi agronornicească. Codicele este gata în anul următor, 1820 (dar promulgat abia sub Ion Sandu Sturza, în 1826), din care este de reţinut că în condica penală se stabileşte principiul că „statul (stăpî-nirea) este dator a purta grijă pentru siguranţa supuşilor săi”, precum şi faptul că mutilarea delicvenţilor dispărea tîm legiuire.

Aceste preocupări aproape româneşti ale lui Vodă i stăteau totuşi pe planul al doilea faţă de aceea de care-i legată inima; izbînda cauzei greceşti. Strînsele 'egături ce avea cu eteriştii cei mai înflăcăraţi, îl făcea ei, Domnul Moldovei, care stătea departe de locul unde cazanul – Odessa – să creadă toate ştirile ce i se şi îndeosebi cea mai mincinoasă din toate, sau ^ea mai utopistă, anume că ţarul Alexandru era gata să jtească tot sprijinul sau mişcării, odată ce revoluţia va izbucni. Tî scrie atît lui Capodistria cît şi însuşi împăratului Ru-Sle' scrisori autografe, prin care-i roagă să ia sub protecţia mmm lor „o iară, care în diferite vremuri a datorit mîntuirei ei ajutorului şi îndurării ţarului”. Ţara aceasta era Mol. Dova, iar identificarea intereselor ei cu ale Eteriei venea în cugetul lui Suţu din faptul că Alexandru Ipsilanti – care nu se gîndea deloc la o renaştere a Greciei în graniţele ei de astăzi – şoptise la urechea prietenilor săi, că dacă revoluţia izbuteşte, se va face atunci un imperiu elenic al Daciei, în care vor intra, liberate de turci, dar subjugate de greci, Moldova, Muntenia, Bulgaria şi Sîr-bia – aşadar nu restabilirea vechei Elade, ci a imperiului bizantin, mărit la nord cu ce nu s-ar putea recupera la sud şi la est.

Fireşte că nici ţarul, nici ministrul său măcar, cit era de grec, nu răspunseră lui Suţu. Totuşi acesta nu pierdu nădejdea şi nu putea s-o piardă, căci ştirile din Odcssa curgeau din ce în ce mai îmbucurătoare. La 15 noiembrie 1820, sosi la Sculeni Gheorghe Cantacuzino, generalul lui Ipsilanti, întîlnindu-se acolo cu Vodă şi cerîndu-i să recruteze oameni în Moldova şi să adune provizii. Curînd după aceea veni la Iaşi şi secretarul lui Ipsilanti, Lassane, căruia Suţu îi dădu pentru cauza lor un milion trei sute de mii de lei, poruncind şi strîngerea de provizii şi în-sarcinînd pe Parisiade să recruteze o trupă de 500 de oameni pe „spezele sale” (recte ale Moldovei), care se şi strînse împreună (200 de greci şi 300 de bulgari).

În sîrşit la 20 februarie 1821,- o lună după moartea lui Alexandru Suţu din Muntenia – Ipsilanti trece Prutul. Se ştie ce-a urmat: jurămîntul la mitropolie, plecarea la Bucureşti, întîlnirea lui Alexandru Ipsilanti cu Tudor Vladimirescu, răzvrătirea acestuia împotriva grecilor şi a boierilor, trădarea şi moartea lui, nimicirea batalionului sacru, prinderea şi închiderea lui Ipsilanti... în sîrşit, paginile de fapte glorioase şi pentru greci şi pentru români ale Eteriei şi ale lui Tudor...

Dar dincoace, la Iaşi, Mihai Suţu nu vru să-şi creadă ochii nici urechile şi simţi că înnebuneşte, cînd se convinse că ruşii nu trec şi nu vor trece Prutul, că nu ajută şi nu vor ajuta Eteria. Părăsit de boieri, care se refugiara din Bucovina, ameninţat de a fi prins de turcii care-' pregăteau soarta atîtor mii de greci ce ispăşiră pînă moarte dorinţa lor de libertate, care totuşi se va

înfăptui Vodă Mihai își părăsi principatul fugind cu toată fainii³ lui în învecinată împărăție a Rusiei.

Mihai Vodă și Doamna Ruxanda aveau șapte copii¹ din care pe vremea aceea nici unui nu pare a fi căsătoriată, poate de domnița Elena, care era măritată cu vărul ei Ion Suțu, feciorul lui Vodă Alexandru.

După eliberarea patriei lor și înjghebarea noului stat grecesc, familia trecu întreagă la Atena, de unde doi din ei² se întoarseră mai târziu în țară, unde rămaseră și descendenții lor. Cît despre Vodă Mihai, el primi de la regele Othon al Greciei însărcinarea de a reprezenta noul stat în străinătate undă-I aflăm ministru plenipotențiar la Paris în 1832 și la Saint-Petersburg în 1834. E, desigur, unicul exemplu din istoria românilor cînd un om se face din Voievod ambasador, cel puțin pînă atunci, căci mai târziu vom afla pe inimosul Domn Alexandru Ghica al Munteniei devenind din Voievod caimacam și pe Alexandru Ioan Cuza din Domn al Principatelor Unite, deputat de Covurlui (cînte pe care o refuză).

Din învălmășeala evenimentelor arătate mai sus, s-a născut în țările noastre redeșteptarea simțămîntului național, care a avut ca efect imediat restabilirea domniilor pămîntene.

Eterea a avut deci în istoria noastră o însemnătate de mîna întîia, căci, pe de o parte, ea a făcut pe român să înțeleagă ce înseamnă în principiu „dragostea de neam” și ce putere poate da ea, iar pe de altă parte, izbucnirea revoluției străine pe pămîntul nostru a înlesnit românului posibilitatea de luptă împotriva elementului grecesc, de care de atîta amar de ani era sătul pînă în gît.

În adevăr, în Moldova, după fuga lui Suțu, boierii fugari din Bucovina se întoarseră în țara și împreună cu hatmanul Raducanu-Rosetti, vistiernicul Aiecu Balș, căminarul Ștefanachi Gherghe! paharnicul Istrati și spă-taiul Sturza ridicară satele-ca în vremiile vechi cînd „se ridică țara” – și strîngînd 3000 de oameni, începură lupta împotriva grecilor, chemînd în ajutorul lor și pe turci, pentru a arăta „stăpînirii” că răzvrătirea lor nu era (încă!) împotriva ei. În Muntenia boierii Scarlat Grădiș-teanu, Nicolae Văcărescu, Ștefan Bălăceanu, Cîmpîleanu și trei Filipești (Vulpe, Grigore și Mihăiță), în frunte cu Gngore Băleanu, îl făcură ușor pe inteligentul și inimosul de Viadimirescu să înțeleagă că mișcarea socială pe care o pornise împotriva ciocoilor trebuia transformată într-una politică și națională împotriva „străinului”, a grecului. Și aici, ca și în Moldova, și pentru aceleași motive, se ceru intervenția armatei otomane.

De fapt pentru întîia dată, de foarte multă vreme, era toată țara în picioare, pandurii lui Tudor, sătenii lui Gherghel. Turcii, care erau hărțuiți din toate părțile, care cu un an înainte „se împăcaseră” cu Milos Obrenovici în Sîrbia, care trebuiau să potolească răscoala grecilor, și care de altfel cînd intrară la noi aflară pe români cu totul liniștiți, găsiră că nu ar fi cuminte să întreție și la noi spiritul de revoltă. Ca atare Poarta dădu ascultare cererilor de reformă înrînită ei de boierii munteni și moldoveni, deși ele sunau cam cutezător: să fie țările române desdăunate de pierderile suferite din pricina revoluției grecești, să nu mai aibă grecii voie să agonisească proprietăți în țară, să se întoarcă moșiile mînaștirilor închinatelor locurilor sfînte, să se alcătuiască pravilele în limba țării, și în sfîrșit să se orînduiască Domni din neamurile boierilor pe a minte m.

De altfel – căci trebuiesc spuse lucrurile pe nume – după răscoala grecilor e foarte firesc că Poarta să nu mai fi fost dispusă, să nu mai fi putut măcar încerca să pună vreo încredere în vreun fanariot oarecare, oricît de

supuși s-ar fi arătat încă unii din ei către înaltul Devlet. Ca atare, cererea românilor era foarte bine venită la locul și la timpul oportun.

Și astfel vor începe, din anul 1821, domnule pămîntene, care vor duce, în mai puțin de 100 de ani, la renaștere, la unirea principatelor și la întregirea neamului românesc.

A în timpul Revoluției Franceze, cînd pre-cupețele nebune ale Parisului înlocuiau gingașele marchize în palatele lor părăsite, astfel și la Iași, în timpul tulburărilor Eteriei, stăpîne peste vechea capitală a Moldovei erau z^- == acum toate lepădăturile mahalalelor.

Marghioala Hizichioaia, una din acele, o destrăbălată, ajunsese a fi cea mai de vaza jupîneasă a Iașilor, cea mai temută, cea mai puternică – Marghioala Doamna, cum i se spunea, mai în batjocoră și mai nu.

La starea aceasta o înălțase Pendedeca, în seama căruia lăsase Ipsilanti biata Moldova42.

Veliții boieri, aproape toți, fugiseră în Bucovina, iar boierii de starea a doua se înfundaseră pe la moșiile lor. Nu mai rămăseseră în Iași decît doar cîțiva amărîți de boiernași, negustorimea, breslele, gloata. Peste ei: „tîlha-rul de Pendedeca, ce suise pe scaunul domniei, luînd îrinele cîrmuirii”, după cum se exprimă pitoresc, paharnicul Costachi Sion.

Trăia atunci în Moldova un Dumitrachi Măcărescu, om de vreo 40 de ani, fost hîrtier la vistierie, în timpul tulburărilor din iarna trecută, îl rînduise stă pî ni re a ispravnic la Vaslui să potolească zavera, dar după intrarea 'ui Ipsilanti în țară l-au prins volintirii greci și l-au dus 'a Iași, în obezi. „I-au scos maselele și dinții sănătoși din gură” și apoi, după o scurtă judecata, l-au osîndit la moarte.

S-a întîmpiat însă – fapt care nu ajunsese la cunoștința nou stăpîniri – că Măcărescu acesta era prietenul

Hizichioaiei.

Cînd auzi deci cucoana Marghioala că vor să-i taie CaPul iui Dumitrachi al ei, se făcu foc și pară.

La 21 mai 1821, în seara de Sfinții Constantin și – pe cînd dincolo, la Goleștii Argeșului, îl prin-nemernicii pe Tudor Vladimirescu pentru a-l duce v\par ia moarte – dincoace, la Iași, era mare bal la Curtea Domnească, unde-și mutase Pe n de dec a reședința. Prin încăperile nu de mult părăsite de Minai Vodă Suțu și cie Ruxanda Doamnă, de beizadelele, domnițele și de curtenii lor o aristocrație străină sau înstrăinată, dar fină civilizată și cultă – se aflau acum volintirii zaveriști ia cot cu surugiii din Păcurari, cu precupeții din Slătăuș și cu toate tîniturile de prin Feredeii și de prin Rufenii. Și toată lumea aceea era beată de-abia se ținea pe picioare. Țipau și jucau, sticle goale prin unghere, pe diva-nuri de rîniase cizme prăfuite, rîsuri înfundate, suspj. Nuri: bai la Curtea Domnească!

În învălmășeala aceea' sosi deodată, mai grăsa parcă decît de obicei, mai vopsită și mai încondeiată, roșie la față, tulburată, mindră și obraznică, „Doamna ce ținea cei dinții loc în baJuî tîiharilor”. Și cum se dădea lumea din calea ei la o parte, păși Hizichioaia singură prin rin-durile bețivanilor, drept în spătărie, ia Pendedeca, cerîndu-i socoteală de maselele Măcarescului și de judecata strîmbă ce i se făcuse. Grecul îi răspunse că fostul ispravnic de Vaslui păcătuisese împotriva Eteriei și a simpa-trioților săi, dar Marghioala dama, mai cu o rugămintă, mai cu o amenințare, cu momeli și sărutări, căpătă iertarea prietenului ei, care-și păstră astfel capul pe umeri și pitacul său de sardar. Muri abia într-un tîrziu, ba-trîn, fără urmași și fără avere, poate cu Marghioala lui de gît!

Pe urmă, nici o lună după această întâmplare, piecă și Pendedeca din țară, împreună cu cneazul Gheorghe Cantacuzino, în iunie, când au intrat turcii la Iași. „S-avi dus amîndoi noaptea, de ia Siînca la Sculeni, sub cuvînt de-a priveghea iorîiicația acestei pozîțîum, și a doua zi pu și trecut nul... unind, pe iîngă necapacitaie, lașitatea”.

Cile molitve s-au citit, cu cită aghiasmă s-a stropit Vechea Curte din Iași pentru a alunga din cuprinsul e> duhul necuratului, care o pătrunsese, documentele vremii nu ne mai spun. Dar știm că rnîndră se ridica ea din nou, un an mai tîrziu, sub cîrmuirea bunului Domn p&; mintea n lonița Vodă Sturza, și în încaperiie ei se așeză iarăși nu numai o viață cuviincioasă, dar una atît & duios rornărească, cum de peste o sula de ani nu se rrtf1 încumetase nimeni să nădăjduiască a vedea.

Viața aceasta, în măsura puținței, vom arăta-o ai^1

Am văzut cum se născuse, cum se desfășurase și cum niurise mișcarea eteristă la noi. După mișelescui omor a! domnului Tudor și apoi după înfringerea armatei lui jpsilanti la Dragașani, turcii se statorniciră în țară „pentru a menține ordinea”. Boierii cei mari, fugiți peste granițe, scriau împăratului Alexandru că „nu doreau nimic m a i cu aprindere decît să Fie uniți cu fericitele popoare ale țarului”, în cel mai' rău caz se cerea, prin glasul autorizat al bogatului mare vistier lordache Roznovanu, (iun protectorat rusesc” și un guvern oligarhic de boieri din protipendadă.

Dorința boierilor de mina a doua era să scape de do-minațiunea fanariotă, să capete Moidova un Domn pă-mîntean care să cîrmurască românește și, după influenta ideilor Revoluției Franceze, să li se dea o Constituție, care să înscăuneze în țară o era nouă de libertate. Pentru a ajunge aici, ei aveau nevoie nu de ruși, ci de sprijinul turcilor, care, în calitatea lor de vechi suverani ai unor credincioși tributari, le-ar îi putut îngădui niște cereri care nu depășeau nici textele capitulațiunilor, nici limita buneicrcdințe. Boierii aceștia liberali, naționaliști, ziși pe atunci cărvunari (de ia carbonarii italieni), ridicaseră armele împotriva grecilor e te riști și primiseră armata turcească cu supunere, ba chiar cu bunăvoință. Nu le fu deci prea greu să-i încredințeze pe turci că mai cuminte este să asculte cererea lor, decît să facă jocul marilor boieri, sau decît să prefacă Țările Dunărene în pašalicuri, ceea ce le-ar îi creat față de aspirațmnîie rusești și austriece o situație prea grea de susținut. Și asifej, din ioate aceste împrejurări, din arn-Mțîiie țarului, din neîncrederea ce puneă acum Poarta, după Eterie, în fanarioti, din politica rusofilă a protipendadei române și din credința pe care o arătaseră cărvunarii sultanului, se născu Restabilirea Domniilor, care aduse în scaunul Munteniei pe Grigore și într-al Moldovei pe Ion Sandu Sturza.

Sturzeștii erau de vița curat românească, nu unguri, orîtori dintr-un Turzo Voievod al Ardealului, nici ita-en> din familia Strozza, după curn ar fi dorit vanitatea n°ra sau altora din fiii acestui neam, cărora ii se părea,

\par pe acele vremuri, că a fi român era o rușine.

Drept moldoveni din timpul lui Alexandru cel Bun, ridicat la primele trepte ale boieriei sub Lapușneanul', neamul sturzesc a dat o seamă de vrednici dregători, din care cel mai de seamă fu IHeș, feciorul lui Matciaș, acel vestit Ilieș Sturza care, pe vremea cînd își vindeau boierii sufletul pentru a urca treptele domniei, făcu neînchipuitul gest sa îndepărteze de la sine ispitele satanei.

Aceste se petreceau în 1672 cînd „a chemat vizirul pe boierii Țării Moldovei, dîndu-le procură pe care vor pofti ei dintre dînșii să-1 arate ca sa-1 pună să le fie Domn. Iar boierii cu toții s-au sfătuit și au arătat pe Ilie Sturza, ci el n-a primit domnia, și boierii poftmdu-1 și văzînd că-1 trăgea ceaușul să-1

ducă la vizir, îndată s-a jurat că de va fi el Domn, să se știe bine că pe toți boierii îi va pune sub sabie. Ci boierii auzind așa, au și conțenit, că a fost om aprig. Și îndată au arătat pe Ștefan Petriceicu, fecior de boier de țară, și i-au îmbrăcat cu caftan, dându-i steag de domnia Țării Moldovei”

Din fratele acestui Ilie, omul aprig care dacă ar fi fost Domn și-ar fi tăiat boierii de bună părere ce avea despre ei, din CMriac Sturza, pîrcălab de Hotin, se trăgea Ioniță Vodă.

Pîrcălabul Chiriac, însurat cu Alexandra Prăjescu și apoi cu Ana Isarie, a avut din întîia căsătorie pe cuparul Sandu, care la rîndul lui a avut pe Vasiie, paharnic, însurat cu Ileana, fiica lui Solomon Costachi. Aceștia erau bunicii lui Ioniță Vodă. Ei au dat naștere lui Sandu al II-lea, însurat cu Măria Bogdan, din care s-au născut: Bălașa a lui Ștefan Costandachi, Manolachi (călugăr), Dumitrachi, spătar, și Ioniță, viitorul Domn.

Așadar, după cum se vede, noul Voievod al Moldovei era nu numai de neam vechi și mare, dar avea și prin femei înrudiri cu cele dintîi familii ale țării. Bogat însă nu era. Manolachi Drăghici, cronicarul, spune despre el că „trăia greu, pentru că veniturile ce trăgea de la cele două moșii ale sale nu-i ajungeau să ție casa deschisă în Iași după greutatea familiei sale, ca alți boieri. Pentru aceasta petrecea mai mult la țară și avea nume de sărac”.

Una din cele două moșii pomenite era Săuceștii de la Bacău, rămasa din părinți, așezarea lui obișnuită, acolo unde-i plăcea rmai mult să petreacă și ca boier și Domn. Dar avea totuși și casă la Iași, la Copou și una foarte încăpătoare, după cum mai jos vom Și apoi mai era și zestrea nevestei și mai erau și cev i gheață, argint, scule și juvaier. Dar nu aceste lucruri, puține și pieritoare, au făcut bogăția lui Ion Sandu Sturza, ci inima, sufletul său.

Avea frică în Dumnezeu, era drept, bun, blajîn și îngăduitor cu toată lumea. Și apoi era un om simplu, fără mofturi, foarte dintr-o bucată, la faptă ca și la vorbă. Cu puțină lui învățătură, „fiind puternic numai în dialectul orecesc”, vorbind puțin nemțește și aproape deloc fran-fuzește, graiul lui, mai ales cînd o dădea în arhaica sa nioldovenească, avea un farmec deosebit. Erau în Moldova, firește, boieri mai deștepți decît el, dar nici unul nu avea atîta bun simț, dintr-acela, așa, bătrînesc și înțelept. Cu toate aceste Sturza era „cărvunar”, adică boier dintr-acei „înaintați”, un liberal, un patriot, cum de fapt erau prea puțini dintre băînnii boieri, fiindcă ideile noi, generoase și entuziaste sînt îndeobște apanajul tineretului. Totuși, tocmai cărvunărismul lui îl va înălța pe treptele scaunului domnesc, de unde pînă atunci se strecurase atît de greu prin cinurile boierești.

În 1821 – după ce fusese și ispravnic de Bacău – ajunsese abia la rangul de spătar, logofeția cea mare dîn-du-i-se de caimacamul Vogoridi abia în ajunul domniei și numai în vederea acesteia.

Soția lui, coana Catrina, era și ea din cele dintîi neamuri ale Moldovei, fata vel logofătului Nicolae Rosetti-Roznovanu și a Smarandei Hrisoscoleu. Firește, că nu numai la nașterea ei, dar nici la măritiș, nici mai tîrziu în timpul amărîtei ei vieți, nimeni în lume n-ar fi bănuît că va ajunge vreodată Doamna Moldovei. La leagănul ei ursitoarele fuseseră mute.

Tatăl ei, Nicolae Rosetti, fusese însurat de două ori. Prima soție fusese Catrina Ghica, cu care avusese numai trei fete, pe Elena Donici, pe Safta Catargi și pe Măria Lazu. Cu a doua soție, Smaranda Hrisoscoleu, avusese pe Catrina și pe fratele ei mai mic Gheorghe, care va da naștere bogatei ramuri a Roznovanilor de la Stîncă, des-Pre care mult va fi vorba în această lucrare.

Ecaterina Rosetti s-a născut în anul 1764, la început

^ tot, deoarece știm că fratele ei mai mic, Gheorghe, s;ajiăscut în același an, prin decembrie. Nunta ei cu lojj'tă Sturza s-a făcut în august 1786, cînd

avea deci fata „de ani nuntă mare „pe cheltuiala Domnului”, care ra Pe atunci Alexandru Ion Mavrocordat.

L 92estre potrivită: moșiile Trestiana și Strahova de ținutul Dorohoiului, moșia Cirićăul de la Soroca, o parte din Frumușeni ot Tecuci, o vie la Cruce lingă Iași, una la Odobești și una ia Nicorești, ceva bani în galbeni cu zimți, argintărie, juvaiere, rochii, rufe și neapăratele sălașe de țigani.

Dar în timpul lungii ei căsnicii, Catrina Sturza își va mai rotunji averea cu cumpărături făcute de la cumnatul ei Manolachi monahul, și anume a moșilor Manta și o parte din Saucestii din Bacău, în care așadar va ramîne ea coproprietară împreună cu soțul ei.

Din această căsnicie fericită ca atare, deoarece Catrina și loniță s-au iubit, s-au stimat și au trăit în deplină înțelegere toată lunga lor viață – s-au născut cinci copii; o fată, Elena, și patru băieți, Constantin, Gheorghe, Ni-coiaie și Alexandru.

Felul cum a ajuns boierul acesta Domn și toate amănuntele investiirii sale la Constantinopol și la Silistra sînt prea cunoscute în istorie pentru a ne rmai opri asupra lor. O singură legendă trebuie distrusa, legenda ca-re-1 arată pe loniță Sturza ajuns la Poarta cu o deputăție de boieri moldoveni, cerînd împreuna cu ceilalți un Domn pămîntean pentru țărișoara lor, fără a se gîndi cîtuși de puțin la el însuși și pomenindu-se deodată arătat de sultan, care i-ar fi spus: Dumneata îmi placi, dumneata vei fi Domnul Moldovei. Aceste sînt povești din o mie și una de nopți.

După cum am văzut, loniță Sturza era cărturar, era unul dintre acei despre care boierii retrograzi spuneau că „au ajuns într-o atît de rnare nesimțire dobitoceasca, încît fac pomenirea arătătoare de un cuget al nesupunerii franțoești”, „. Cu alte cuvinte, un iel de revoluționar. Iar în lupta ce se ducea de mai bine de un an între retrograzii de peste graniță și progresiștii rămași în țara, numele lui Ion Sandu Sturza ieșea tot mai mult la iveala, fiindcă era și mai bătrîn și mai înțelept și mai „boier decît ceilalți, mai vrednic prin urmare de a Ei Domn de-cît toți tinerii acei entuziaști, care n-aveau nici destu'3 experiență, nici destulă suprafață socială, Cînd aș'adar deputăția boierilor cărvunari porni i” martie 1822 la Stambul pentru a cere un Domn c mați fiind de altfel de Poartă – candidatura lui Sturza era ca să zicem așa oficială și alegerea sa era tărită dinainte, și la Iași și ia Constantinopol.

Stă în faptul că Ștefan Vgoridi, caimacamul Moldovei, care luptase atît de mult pentru propria lui domnie, fusese silit de împrejurări și de Poartă să-1 facă pe Sturza mare logofăt, chiar atunci înainte de plecare, în martie 1822, căci altfel acesta n-ar fi putut fi numit Domn. Că Joniță Vodă ar fi fost ales de țară și numai întărit de poartă, c puțin probabil, fiindcă în cazul acesta s-ar fi găsit acte confirmatoare ale acestei ipoteze. Dar că atunci cînd a plecat din Iași la Constantinopol știa că merge spre domnie, aceasta e sigur. Și lucrurile fuseseră atît de bine pregătite dinainte, Poarta era atît de hotărîtă sa-1 facă pe el Domn, și nu pe un alt competitor oarecare, încît știindu-1 sărac, nu numai că-1 scuti de obișnuitele bacșișuri, dar îi mai dete și bani de drum.

Prin urmare, lăsînd povestea celor una mie și una de nopți și pășind în realitate, să-1 urmărim pe Sturza din chpa cînd se întoarce în țară, Domn.

Toată petrecerea lui la Constantinopol cu sumedenia de foarte interesante amănunte ce ne-au fost destăinuie de boierul Râșcanu, o cunoaștem din jurnalul acestuia publiicat în Letopiseți și aiurea. Știm pină și ce dulceată a mîricat Vodă pe malurile Bosforului „de rodozahar și șerbet de trandafir, într-o odaie mică a dragomanului celui mare”, precum și impresia pe care i-a făcut-o întîia atingere cu confortul, „lăudînd tare umblătorile, că sint tot cu marmoră așternute și mulți au căzut pe marmu-nle acele”.

Joi, 29 iunie, în ziua Sfinților apostoli, la 12 ceasuri, au fost chemați boierii moldoveni și munteni la Reiss-Eifendi (Ministru! treburilor din afară), care fe-ar fi zis doar atât: „Iată, logofătul lomța Sturza va fi Domnul Moldovei, iar bănu! Gngore Ghica Domnul Țării Românești”. Pe urmă, după serbările ce au urmat și gătiriile trebuincioase ale domniei, abia la 11 august au pornit noii Voievozi spre Silistra, unde urmau să capete din mâinile seraschirului (generalisimul armatei otomane) tuiurile și caftanele. Gngore Vodă a purces din Țarigrad pe uscat, iar Domnul Moldovei, „pentru iconomia cheltuielilor la drum!” a hotărât a merge pe mare. s dus

Boierii care întovărășiseră pe Sturza la Constantinopol „râu vornicul Gheorghe Cuza, vornicul lordachi Râșcanu, J°rnicul Ion Tău tu, hatmanul Costachi Cerchez și aga °n Grecianu. Din aceștia, Cuza și Râșcanu n-au vrut să eargă pe mare, fiindu-le pesemne frică de apă. Ei s-au cu Gngore Vodă de-a dreptul la Silistra, unde ajunși gînd la 27 august 1-au găsit pe loniță Sturza sosit acolo înaintea lor (prin Varna). De asemenea se mai aflau ele față caimacamii Ștefan Vogoridi al Moldovei și Costachi

Negri al Munteniei, care, îiindu-le slujba împlinită, Șe întorceau din Iași și de la București la Constantinopoli.

Abia sîrnbătă, la 9 septembrie, s-au dus Domnii la seraschir „ca să se facă rczmurile domniei”. Au intrat amîndoi într-o odaie – nu se știe anume în ce casă – „unde erau cabanicele și cucie și s-au îmbrăcat în cabanică și au pus cuca în cap”.

Tulurile le-au luat apoi mehmendarii în mină și au mers de le-au dat Pașei, iar Voievozii „îmbrăcați în parada cea domnească” s-au luat după ei. Acolo, în palatul pașei – a făcut întii Domnul Moldovei cuvenitele închinăciuni, plecîndu-se de trei ori pînă la pămînt. Seraschirul, stînd în picioare pe pat, i-a întins cu amîndouă mâinile tuiurile, iar Domnul, drept mulțumire, i-a sărutat mîneca blanei.

În asemenea chip a urmat și cu Domnul Țării Românești, iar ieșind de la pașă au purces amîndoi călări, cu toți boierii Curții în urma lor, cîte doi, pînă la conac.

A doua zi, duminică, Vodă a fost îmbrăcat, acasă la conacul Moldovei, cu blana și cu șlicul de samur, și încă-lecînd pe tablabașa (calul de paradă) s-a dus să se plimbe prin oraș cu alai de ciohodari și de ciauși împărătești. „Plimbîndu-se puțin, s-a întors la gazdă și de iznoavă s-a făcut ȣerernonia de cafea”.

Pe urmă, miercuri, 13 septembrie, a sosit la Silistra, venind de la Iași, beizadea Nicolae împreună cu armașul Bosie, mergînd după poruncă la Constantinopoli ca baș-capuchihaie al părintelui său. De fapt, mai mult ca ostatic. Și în sfîrșit joi, după ce a ieșit Vodă din biserică și s-a mai dus pe acasă de-a făcut unele boierii (pe armașul Bosie îl făcu agă, îmbrăcînd și pe Grecianu cu blană, iar pe Cuza și pe Râșcanu cu capoturi), luîndu-și apoi ziua bună de la pașă și de la seraschir, porni Domnul cu beizadea Nicolachi și cu boierii înspre schelele Dunării. Domnul și fiul său erau călări, iar boierii pe jos. Acolo, descălecînd, își îmbrățișa loniță copilul, dîndu-i sfaturi cum să se poarte cu turcii și ștergîndu-și, zice-se, pe & riș, două boabe de rouă ce i se prelinseră prin fină a”51 și rari ai barbei.

Urcîndu-se apoi în caice, trecură cu toții Dunărea Seara, la 8> erau pe malul dimpotrivă, unde așiră trăsurile gata înhămate, care-i duseră la Călărași.

Seră acolo, nu se știe de ce, pînă sîmbata 15 septembrie, cînd, P1”*11 Cioara, Ulmi și Bolovani, ajunseră în ziua de 18 la Focșani, pe pămîntul Moldovei. Găzduiți de sameșul jvfeculai Tuduri, ei rămaseră și acolo încă

patru zile. Apoi, prin Tecuci, Bîrlad, Vaslui și Tatomirești, ajunseră la frumoasa lîngă Iași, în ziua de 28 septembrie la ceasul UI1ul și un sfert după-amiază.

Aici, la mînăstirea Frumoasa, altădată frumoasă, o jntîmpinăm în sfîrșit pe Catrina Doamna, venită „cu toate cucoanele ei” să-și primească soțul.

Toți boierii din Iași erau de față care, împreunîndu-se cu Vodă, au mers, după obicei, la biserică, unde i-au primit episcopii de Roman și de Huși După împlinirea slujbei „au venit toți sus, unde s-a făcut sărutarea minei” q nelipsita „țeremonie a cafelei”, care se lua pe atunci înainte și după masă și în tot ceasul zilei, dimineața și seara și la prînz și noaptea, căci nu erau, se vede tieaba, acum o sută de ani, boierii noștri artritici.

Acolo „sus”, adică la vechiul palat ghiculesc de la Frumoasa, s-a întins cea dinții masa domnească a lui Ion Sandu Sturza Voievod.

Cairina Doamna, femeie de 58 de ani, încă foarte sprintenă și vioaie, stătea de-a dreapta Domnului, iar beizadelele Costachi, lorgu și Alecu-de-a stîngă. ^Domnița Elena pare a nu fi fost la prînzul acela, poate unde era fată mare și rușinoasă, iar beizadea Nicoiachi era acum în drum spre Stambul. Dar erau, firește, acolo, cumnatele și cumnații, „toți boierii și cucoanele zăbovindu-se la rnasă cu meterhaneaua, muzică și lăutari, pînă scara tîrziu”.

La ceasul 10 seara, liniștit, fără nici un alai, a pornit Vodă cu Doamna și cu beizadelele la Iași, de și-au luat reședința în scaun, la Curtea Domnească.

Iar vornicul lordachi Rășcanu, din Jurnalul căruia am l[nprumutat toate aceste amănunte, încheie frumos zi-cîrid: „Aici se isprăvește toata istoria. Bmevoiască Dumne-eu sa fie într-un ceas bun și norocos, ca să nu dăm pri-mă grecilor a rîde de ocîrmuirea cea moldovenească, în-eputu! cel bun ce-am privit, blîndețea noului Dornn și lernîndria lui, îmi dau a crede bune sfîrșituri”.

Bune sfîrșituri, nu. Abia bune începuturi!

Așadar, iată-1 acuma pe lonită Vodă și pe Doamna Catrina așezați la Curtea Domnească, cea veche de sute de ani, zidită de iznoavă de Lăpușneanul, făcută din nou de Vasile Lupu, locuită de Duca, de Cantemir, de Racovită, de Mavrocordați și de Ghicuiești, de atîtea ori arsă și de atîtea ori zidită din nou, Curtea cea care numai cu 7-8 ani în urmă o arătase contele de Morioles, cunoscător în atare materie ca fiind „o adevărata locuință de suveran, elegantă și modernă, așezată într-o poziție în-cîntatoare, cu împărțirea lăuntrică vastă, puțin oritu^ și cu mobilarea grandioasă”.

De Aloriolcs4”1 o arată așa cum era ea sub Calhmachi Am văzut cum c pîngănseseră și o murdăriseră grecii lui Pcndedeca și tovarășele Hizichioaiei. Pe urmă, din martie 1822, cînd pornise loniță Sturza la Poarta să îmbrace cabanița domnească și pînă în septembrie cînd se întoarse la Iași, avu grijă de ea Doamna Ecaîerina, s-o curate, s-o împodobească, să-i dreagă ușile, ferestrele, podelele și mobilele. O făcu, firește, după gustul ei, care era pare-se destul ds bun, judecînd după felul cum î! descrie un strănepot de-al ei, D. C. Moruzi, autorul romanului înstrăinații.

De la acesta știm ca loniță și Ecatenna Stur7a au locuit înainte de domnie în casele lor de ia Copou, așezate pe locul unde este astăzi Universitatea. Spune el ca „zidurile începeau de la curtea lui Muți Balș” și mergeau mai sus decît actuala Universitate, și că maică-sa îi povestea „ca zidurile acele erau atît de groase, încît intrai sub boita de intrare cu trăsura cu cai cu tot și abia după aceea leșeai în curte” Și-i mai spunea mai-că-sa că în spatele casei „era o grădină mare, foarte frumoasă, cu copaci seculari”. Acele erau, ne asigura Moruzi, casele de baștină ale Sturzeștilor, pe care, după

ce s-a mutat Vodă la Curtea Domnească, le-a dăruit fiului său beizadea Niculachi (bunicul lui Moruzi).

„Am aflat”, mai adaugă Moruzi, „ca după moartea „i L3 i „ [- „ lui beizadea Niculachi, Vodă Mihai Sturza ar îi cump | rât casele acele și le-ar îi dăruit orașului pentru a _e preface în teatru”, însă cum au încăput ele în mîin'1? lui Mihai Vodă nu se știe, întrucît aflăm din alt izvor c” acestuia i le dăruise bas-boierul Frederic Balș. În tc” cazul, în anul 1846, noul Teatru Național al Iașului deschise porțile în fosta casă a lui Icnită Vodă.

Grădina însă, încăpută firește și ea în mîinile lui jVlihai Vodă, nu fu dăruită orașului. Mihai Sturza, om foarte practic, construi acolo un birt – cel mai la modă de pe vremea lui, birtul lui Gngoraș – care avea afară, ja stradă, o firmă ce arăta în următorul fel:

Re s ia urant du The î t re

Dar despre aceasta vom vorbi altă dată, la vremea și locul său. Să ne întoarcem acum la Curtea Domnească, noua locuință a noului Voievod. Va arde și ea în cu-rînd, și numai după ce va fi încă o dată clădită, vom pătrunde înîăuntrul ei, mult mai tîrziu, sub Grigore Vodă Ghica, cînd un străin, secretar domnesc, ne va destăinui toate tainele dispărutelor încăperi, cu podoabele și mobilele lor. Dar ceea ce putem spune despre Curtea lui Ioniță Sturza este că împărțirea odăilor era la fel ca în vremea lui Costachi Vodă Moruzî, ca în vremea lui Scarlat Vodă Callimachi, ca în vremea, mai tîrziu, a lui Grigore Ghica, și chiar ca în vremea de azi, întrucît pianul Palatului din Iași este, ca încăperi, aidoma ca în vechime, cu scara în aceiași loc, cu lungul coridor care trece de la un capăt la altul al clădirii și cu salonașul din față, de la etaj, fost sub fanarioți „cafazul” domnesc. Făcînd deci abstracție de fața ostrogotă de azi a palatului, și cu puțină închipuire, putem să ne credem încă la Curtea Domnească a lui Ioniță Vodă și a Ecaterinei Doamnei.

Sus erau, la mijloc, saloanele de primire, spătăria cea mare și sufrageria, iar pe lături odăile Voievodului și ale beizadelelor pe-o parte, iar pe cealaltă apartamentul Și spătăria Doamnei și odaia domniței. Jos: cancelariile, secretarii și boiernașii domnești, în locuințele lăturalnice din Curte, acum dărîmate, stăteau, în casa din dreap-k> arnăuții sau „gvardia”, compusă din moldoveni și sîrbf sau bulgari iar în casa din stînga făcuse Vodă Ion!a o inovație: locuiau acolo sumedenie de văduve și ueoiiane de boieri scăpătați, care toate trăiau, se ospătau S' s? îndestulau din masa și din punga Măriei Sale. Drept °^dă de ce suflet avea Voievodul acesta.

Nio aitlcl, el era nu numai bun și drept, dar și mănniDovadă că era drept: cînd a venit Gheorghe Nica de ținutul Vasluiului „să-i facă arătare că el de multă vreme se află slujind poruncile domnești și acestui pămînt al Moldovei cu silință și cu dreptate, iăcînd rugăminte să se milostivească Vodă asupra sa, după cum alții ce au slujit s-au împărțășit din domnești le mili și ajutoare”... Ioniță Sturza cercetînd jalba aceea „a aîlat arătările lui adevărate și nu i-a trecut rugăminte la vedere, ci, milostivin-du-se asupra lui, iată i-a dat această carte gospod a Măriei Sale prin care l-a iăcut polcovnic și l-a scutit și apărat de toate dările.

Iar dovada că era mărinimos ne-o dă următoarea carte domnească din 1827, iulie 24: „Noi Ion Sandu Sturza Voievod, cu mila lui Dumnezeu Domnul Țării Moldovei”.

„Cinstiți și credincioși boieri ai Domniei Mele, Dum-i neavoastră vornici de Botoșani, sănătate. Fiindcă dupf știrile ce a lua Domnia Mea, frații Mă no lești ce se porec lese și Varlaam ar fi răspîndit feluri de vorbe necuviincios și bîriitoare Mie și stăpînirii, încît fapta lor urmează a judecată pravilicește și supusă unei aspe urgii, dar Domnidj Mea trecînd acum cu vederea, poruncim

dumneavoastră ca să le arătați să părăsească numaidecît cu totul aceste presărări de voroave neiertate și iară cuviință – căci dacă și după aceasta nu vor înceta, cu hotărîre vor avea a se supune urgiei ce cere urita lor faptă”.

Acest Voievod, atît de român încît după neagra epoca fanariotă a fost pentru moldovenii lui ca un balsam pe-o rana, introdusese duiosul obicei ca la masa domnească să nu lipsească „de lingă fiecare tacîm cîte o măsută în miniatură cu trei picioare, în chipul celor țărănești, pe care se răsfața tradiționala mămăligă... fiindcă, zicea el, de la masa Domnului Moldovei nu trebuie să lipsească hrana de teme: a moldoveanului.

Încolo, caifetul mesei rămăsese cel de mai înainte La începutul și la sîrșitul mesei veneau atîția tecior. De casă cîte tacîmuri erau, purtînd pe umăr un șterga> de borangic, în mîna stîngă un lighean turcesc și un flu; săpun de mosc, în mîna dreaptă un ibric, din cele cu g lung și întors, pentru apă. La începutul mesei boierii * spălau numai pe mîini; la sîrșit însă și pe obraz, sar dup; ce se uscau mai întindeau bărbile feciorilor, care le sttf peau cu mirodenii.

Cînd voia Măria Sa să facă o deosebită cinste vi*1 -unui boier, atunci, găsind un fel de bucate mai pe P11, cui lui, arăta blidul stolnicului celui mare, zicîndu-i: „

Alexandru
Mavrocordat
Delibey
Constantin
Vodă Mavrocordat

Doamna Safta, născută
Văcărescu, soția lui
Constantin Ipsilanti
Grigore Vodă Ghica al III-lea l
Â
Doamna Mărioara Mavroyeni
Constantin. Vodă Ipsflanti
Lady Elisabeta Craven aii aii
Iii n c ra s ° n
C o 3
—r* „j c
E o Q
O n
S ca O Q
—n
S

MSrtSSL&sigatsBWKi

Doamna Eufrosina Leroy, a treia soție a lui Grigore Ghica
Domnița Aglaia, îiica lui Grigore
Vodă Ghyka
Domnița Natalia, fiica lui Grîgore Vodă Ghyka
„f Mw – nx: SO °.-1 Q 3 , n >J2 > o> 1-1 OJ
„J „~ XC
CO „S”>

Barba Știrbey Voievod [nice, să duci după masă din bucatele aceste bunului meu st^oer.- cutare. Să iei și meterharfeaua cu Dumneata și s? 5° i blidul cu mare alai, zicîndu-i: din parte-Ne, că gustînd j-n"aceste bucate și plăcîndu-Ne mult, Ne-am gîndit cu dra-ste și 'a domnia lui". Dacă ajungea „curechiui cu slănină” g° rece> în schimb bucuria boierulu) era mare. Iar a doua zi Sodă trimitea din nou la el să ceree'teze „dacă bucatele din un nu '„au vătămât cumva la inimă”. ^ Era pe atunci o viața tihnită și patriarhală. Vodă, îfld nu era la Divan sau după alte treburi de ale domniei curn avea ° cuPa de răgaz, se ducea la moșie, la Său-cești în Bacău, să vadă de gospodărie și să cutreiere cîm-piile cu pușca în spinare, că era vînător pătimaș. „Vîna iepuri cu ogarii chiar în timpul domniei”, spune Radu Ro-jgtti în amintirile sale. Iar că era bețiv, asta s-o creadă cîne a spus-o. Avea dușmani, da, cît lumea, și prin urmare calomniatori, după cum mai jos vom vedea. Iar printre aceștia se numărau consulii Franței, cărora, sub Ludovic ti XVIII lea, li se părea că trebuie să ție, în orice țară, par-ța reacționarilor împotriva „progresiștilor”.

Bețivi nu erau nici boierii pe atunci – doar să se fi acut mai tîrziu, sub ocupația rusească – deși cînd mergeau imineata călare la Divan, însoțiți de două-trei slugi, se preau, zice-se, întotdeauna la o cîrciumă de lingă Mitro-oie, colț cu ulița Pomir, unde, fără a descăleca, lua un ăhărel, două de rachiu și un covrig.

Boierii aceștia erau, de altfel, toți cărvunari, căci u ei a domnit loniță Vodă. Ceilalți, îngîmîații protipenda-ei, erau peste graniță, uneltind împotriva Domnului tăcînd salamalecuri țarului. Din boierii mari, numai ostachi Conachi și Alecu Sturza rămăseseră în Mol-[ova să sprijine domnia noului Voievod, care-i și numi dată în Divan. Dar „rolul cel mare în toată domnia ta lui său 1-a jucat beizadea lorgu pînă la venirea rușilor” de altfel și nepotul favorit al Domnului, Petrachi Ul”za, care abia mult mai tîrziu fu înlocuit cu lordachi targi De altfel, în afară de cîțiva tineri, din care trebuie în locul întii pe comisul Ionică Tăutu⁴⁵, loniță nu avea deplină încredere decît în rudele sale, pe „j6 Ș” le luase lingă el, la Curte. Cumnatul Constantin 'an. Însurat cu soră-sa Eufrosina, e făcut vel vornic de r°zi Costachi Jora, cumnatul nepotului Petrachi Stur-eșeful gărzii, bimbașa, și pe urmă secretarul lui beizadea u'achi la Constantinopol. Îl înlocuiește în postul de bim-a altă rudă, Ilie Gherghief, cel căruia „ii plăcea să se rte în haine arnăuțești”. Dușmănit cum era de atîta :” „anda „9L, „- 321

; era și firesc ca slujbașii de pază, ca vornicuj aprozi (șeful gărzii de arnăuți), aga orașului (pohta: sa fie oameni de încredere sau rude. Pînă și slugile e „oameni de ai lui”, de pe la moșii, ca de pildă Catr fata popei de la Săucești, pe care a măritat-o apoi Von cu Romașcu, feciorul mazilului Vasile, căruia în loc J dea zestre, i-a făcut paharmc și saineș de Tutova alta fată din Curte, care era de la Trestiana, moșia nei, a măritat-o cu Dumitrachi Merișescu, pe care acesta 1-a făcut paharnic și sameș de Neamț. Era uri f de a scăpa de înzestrarea fetelor din casă. Pe Me ' acesta și pe frate-său 'Nastase, care erau beceri ai „ca știau și meșteșugul bucătăriei”, îi aduseseră deleie lorga și Alecu cînd veniseră cu tatăl lor, în de la Silistra prin Focșani „și se ținuseră de dînșii mj mulți crăișori munteni și bulgari”.

Iar dacă Vodă avea grijă să-și mărite, fără zestre, fe tele din casă, cu atît mai mult n-avea Catrina Doamn, odihnă pînă nu-și căpătuia pe ale sale.

Așa avea, de pildă, Doamna o cămărășiță văduvă care avea o fată, Catinca, „destul de rea de musca”. Cum voia Doamna să scape de ea, nu avu astîmpăr pț nu-i găsi un bărbat potrivit cu dînsa, pe Alecu Nacu care „ieșise un bun scriitor, dar și un bun crăișor”. D altfel, se poate ca Nacul acesta să se îi înrudit cu deoarece-I aflăm pe Vodă poruncind, la 14 martie 1823

cumnatului său Constantin Aslan, vel vornic de aproz să scoată argintaria, giuvaierile și straiile pe care le ave, în păstrare, de la casa vornicului lordachi Catargi ț „să le teslimăricești ia Luminata Noastră Doamnă, căci s-a ailat lucrurile acele a ii cHronomurii or lut Ion Nacu>

Mai trăia pe atunci batrîna și mult vestita lldiencea care era meștera fără pereche a alifiilor și a dreselor de obraz. La Curtea Smarandei a lui Vodă Calhmacu avusese intrările ei libere, dregînd la față pe surori! Doamnei, care pe atunci erau de măritat. Desigur fi pentru Catrina Doamna, că era acum batrîna, dar poate per tru fiica ei domnița Elencu, o mai fi călcat lldierița pragi Curții Domnești, deoarece-1 aflăm pe Vodă Ionită înafiltli1 în rang de boierie pe Sava Korne, ginerele lldieriței.

Mai cunoaștem din casa Doamnei Catrinei pe Mă?1* văduva lui Criticos, un croitor grec venit în Moldova (Vodă Moruzi. Trecută dm casa Doamnei în casa domj1 tei, fa nunta acesteia cu Grigore Ghica, în 1825, „baba A* ria s-a rugat de domniță pentru fiul ei Dumitrachi, §" mijlocit ea de 1-a făcut vâtav de hătmănie”46

Dar grijii aceste mărunte, de-a mărita fetele din casa de-a da slujbe ginerilor, erau numai floare la ureche îl jtjgă grija cea mare ce avea Catrina Doamna de a-și P?ngtui copiii rămași necăsătoriți. Aceștia erau beizadea 5?uJachi și domnița Elencu, care îiind acum copil de n m”- urmau, în gîndul Doamnei, să facă niște căsătorii 2>rnești. Și ca atare privirile ei se îndreptară peste grafs Ja Curtea din București, unde Grigore Vodă Ghica era 11 ef în căutare de nurori. Se vorbea îndeosebi de beizadea fLstachi, feciorul cel mai mare al lui Grigore Vodă, pe care Catnna Doamna și-ar îi pus ochii pentru Tata ei. Tancoigne, consulul Franfei la Iași, scria lui Damas că vor s-o mărite pe domnița Elena „avec la beyzade Ghica, fils du prince fa Valachie, gitoi qu'il soit de notoriete publique que la farnilte Ghica de Valachie a toujours refuse cette alliance”. Iată o nouă informație greșită a acestui consul, care mereu și cu orice prilej căuta să scadă pe loniță Vodă și pe Catrina Doamna. Este adevărat că această căsătorie fusese proiectată, însă fiul lui Grigore Vodă, beizadea Costachi, se afla ostatic la Constantinopol ca și [iul lui loniță Vodă, beizadea Niculachi. Erau de altfel amîndoi prieteni, amîndoi nemulțumiți de șederea lor acolo. Căsătoria lui beizadea Costachi Ghica cu domnița Elencu Sturza nu s-a făcut, fiindcă tinărul era îndrăgostit de altă femeie, pentru care făcu și un bocluc de pomină, despre care pe larg vom vorbi la capitolul domniei tatălui său. Ca atare, nu era „de notorietate publică faptul că familia Ghica din Muntenia a refuzat întotdeauna alianța cu familia Domnului Moldovei”, după cum spunea Tancoigne, fiindcă neamurile aceste stăteau pe aceeași treaptă a arhondologiei și nu i-ar îi putut fi rușine unui Ghica să se însoare cu o Sturzoaică, mai ajes cînd aceasta era și domniță – și mai ales atunci cînd de notorietate publică era altceva: că tatăl lor își Părăsise nevasta, o domniță Hanger h, pentru a se în-Stjra cu o Săvescu, iar beizadelele ele însele, care nu erau deloc înfumurate, au făcut aproape toate mezalianțe, însurîndu-se cu fete din neamurile Costescu, Coresi, Moscu ^ Duport, neamuri ai căror strămoși nu se coborau din fata Noe.

Așadar, domnița Elencu, trebuind să mai aștepte pînă „° cădea Doamnei în palma un ginere pe placul ei, ră-acum de însurat, și cît mai în grabă, beizadea Nicu-

^^^^^^^^^^^^^^^^^^”Wi lachi pentru că altfel i s-ar fi putut întîmpla să urm pilda cea rea a prietenului său Costachi Ghica. E*î

Băieții aceștia arnîndoi, de cum sosiseră la Constam nopol ostateci, fură atît de plictisiți de viața de acolo de Ca erau cu totul străini, încît rugară pe părinții lor să-i ^ îndată înapoi. Costachi Ghica ameninșase chiar pe ta tăi sa

că dacă nu-l aduce în țară sau va fugi singur, sau va una lată, după cum mai târziu o și făcu. Dar nu de voie se despărțiseră Domnii de copiii lor, ci pentru că era din vechime obiceiul la Poartă ca Voievozii \u259? dunărene să-și trimită fiii ostateci, să-i aibă la mână pe, în caz de „necredință a slujbașilor hospodari”. Așa încît ^ Ghica, nici Sturza nu putură să facă beizadelelor pe pja scriindu-le la rîndul lor, mai cu rugăminți și mai cu amenin țări, să binevoiască a avea răbdare și să stea liniștiți, cat altfel le periclitează lor domniile. Dar se pare că băieții n, ascultară de sfaturile părințești, lucru de altfel destu' de firesc, fiindcă dacă altă dată fiii Domnului fanarioi cînd erau ostatici la Poartă erau acasă la ei și se sîr țeau prin urmare foarte fericiți, acum lucrurile stăteau c,' totul altfel cu feciorii aceștia de moldoveni și de murteni, care nici cu grecii de acolo nu aveau legături, r* cum cu turcii a căror limbă nu o cunoșteau și ale caro obiceiuri ș; fel de viață li se păreau ca din altă lume C atare, ei începură să ducă o viață neregulată, legîndiH de toate femeile de pe stradă și împrietenindu-se cu oricine „avec des gens peu consideres”, cum scria consulul Prusii regelui său. Încă de la 25 noiembrie 1822, adică abia dup trei-patru luni de ședere printre turci, ei primiră poruncă (> ts Poartă să nu mai părăsească localitatea Cenghilch1 de pe malul asiatic al Bosforului, „qui leur a ete asstg pour demeure”.

De la o vreme însă, purtarea lor îndreptîndu-se, fură sloboziți de acolo și, beizadea Niculachi în tot caz pare a se fi liniștit. Dar neavînd voie să se lege de femei de pe stradă, iar turcoaicele trăind închise în harernii' băiatului îi trebui o nevastă.

Dincolo, la Iași, mamă-sa avea grija de el. După n multe dibuiri, alegerea ei se îndreptă asupra fetei lui D mitrachi Ghica de la Comănești, Măria.

Frumusețea acestei fete era ca din povești. Toate ntf turuie timpului, rapoarte consulare sau memorii particul sînt de acord să ne-o arate pe Coana Marghiolita, nu i mai în tinerețe, dar chiar târziu, după ce împlinise p 40 de primăveri, ca pe cea mai frumoasă și cea mai fer cătoare femeie din cîte a cunoscut Moldova în vea i Sînt bărbați care, cunoscînd-o ia peste 70 de ani, [reCfst emoționați vîzînd-o numai, la gîndul faimei fru-^ etei ei – printre care chiar Titu Maiorescu. De altfel, 1111J! nenorocit pe destui... dar povestea ei, pe care vom *?0 rîzleață în toate capitolele acestei cărți, va trebui ^isă odată, întreagă, cu fermecătoarele amănunte pe care S|L cunoaștem. Deocamdată, să începem cu începutul, nun-căci atunci abia a intrat în istorie coana Marghiolita, ta Ghica, măritată N. Sturza, C. Sturza și Rosetti-Roznovanu.

Sîntem în toamna anului 1824.

Cei mai de seamă din marii boieri erau încă în străinătate, urmînd a face o îndîrjită opoziție împotriva lui Vodă. Totuși cîțiva din ei se întorsese din primăvară, printre care unul din „stîlpii țării”⁴⁷, Dumitrachi Ghica Je la Comănești, fiul lui Costachi Ghica, vestitul nepot a! lui Grigore Vodă, decapitatul din 1777.

Logofătul Dumitrachi avea două sute de mii de fălci In pămînt – două sute de mii – și numai trei copii: pe Nicu Ghica, însurat cu Catrina Plagino, pe Elena Alexandru Sturza „contesa” și pe frumoasa Măria.

Gheorghe Sion, care a cunoscut-o bine, spune despre ea că „toate grațiile din mitologie îi făcură parte din darurile lor: corpul, talia, spiritul, toate erau în perfecțiune la dînsa și se putea zice că reprezenta idealul frumuseții perfecte. Dotată cu aceste daruri de la natură, cu educația îngrijită ce căpătase în sînul familiei sale, cu frumoasa zestre ce avea în perspectivă, ea putea rîvm la treapta cea mai înalta a ursitei”. Autorul acesta „qui en a pince lui aussi” ne mai spune că întîia dată cînd a zărit-o „a rămas trăsînit la vederea

acelei frumusețe”, „căci era în adevăr ceva care nu mai văzusem, ceva ce nici putusem visa, ceva ce-mi închipuia în minte pe Ileana Cosânzeana, pe Elena Menelau sau pe Afrodita din mitologie”. Fiind astfel înzestrată de natură, Cosânzeana noastră nu putea iubi, firește, Ca 'n romane, decât pe un bărbat tânăr, frumos, deștept și sP'ritual, care la rîndul lui era nebun de îndrăgostit de ^a.^Pe tînrui acesta îl chema Beldiman. Dar în clipa căsătoriei lor era gata să se și facă, se ivi deodată na Sturza, Doamna țării, care stricînd idila lor de goste, ceru mîna Măriei pentru fiul ei, beizadea Niichi.

I

, Pentru ea, pentru Catrina Doamna, căsătoria aceasta ț Sen}fia înrudire cu una din cele mai mari și mai influente l „ din Moldova, aducînd în același timp în viitorul cămin al oropsitului ei fiu, frumusețea și bogăția – căci f rește că cele 200000 de fâlci de împărțit în trei, au jucat', ele un rol în alegerea Doamnei. Pentru Ghiculești însenuf cinstea unei încuscrii domnești. Tîrgul nu fu lung și pâr,na ții fetei nu luptară prea mult pentru a o convinge sg „ jertfească dragostea pe altarul vanității. Pe la începutul iij octombrie căsătoria iu hotărîta și cîteva zile mai tîrzju într-o duminică, se sărbătorea la Curtea Domnească din Iași „logodna prin procurățiu ne” deoarece tînrul mire se afla, după cum știm, la Constantinopol.

Acum, întrucît băiatul nu putea părăsi malurile Bosfo. Rului, urma deci ca nunta să se facă acolo, iar întrucît lomța Vodă nu-și putea părăsi scaunul, urma ca el să fie înlocuit prin altcineva. Cine-l putea înlocui mai bine decât soția lui, mama mirelui, Doamna țării, cea care era de fapt adevărata autoare a acestei viitoare fericiri casnice?

Pregătirile de plecare începură îndată după logodnă, cu multă bătaie de cap pentru chibzuirea alaiului și i popasurilor drumului, a nunții de-acolo, a darurilor și cîte toate. La 14 octombrie sosi la Iași un tătar trimis din Stambul la Cu ci u c-Ah med48 pentru a arăta Doamnei unde va fi găzduită și felul cum va fi primită ir, > capitala împărăției. I

De fapt, protocolul ce urma să aibă loc acolo era cu totul neobișnuit, deoarece niciodată nu se mai întîmplase de-a lungul veacurilor ca o Doamnă în scaun să fie pri mită la Constantinopol. Așa încît era și foarte firesc că umblau fel de fel de zvonuri despre sosirea la Iași a acestui!

Tătar, despre care se zicea că a venit să vestească bal mazilirea lui Sturza din scaun, ba trimiterea sa la București lîn locul lui Ghica Vodă, care ar veni Domn în Moldova l ba război, ba pace, numai un lucru nu voia să creadă nil meni, anume adevărul, care era acel că venise bietul tăiaft să arate doar numai în ce fel și chip va îi primită Catrifi

Doamna și unde va fi găzduită în capitala împărăției semilunei. Vestita gură rea de Tancoigne, consulul Franj tei, merge pînă a spune că „Ce mariage da beyzade retetul en otage ă Constantinopote est le pretexte da voyage de ti

Princesse”. L în ziua de 24, lucrurile fiind hotărîte în toate ama J nuntele lor, lonită Vodă, deși, cam bolnav, chemă la CUflJ pe domnul acela Tancoigne și-i vorbi de plecarea soțij lui, care va lua în domnescul ei alai, în afară de logodnic*! pe beizadelele Costachi și lorgu și pe domnița Elenul

326 l i”, îi spuse Vodă, „va rămîne cu mine numai beiHea Alecu”. Dar Tancoigne nu se lăsa bătut. El voia nu-za ' jdecît să informeze greșit pe ministrul său de la Paris: ^rt chsrche a penetrer les motifs qui peuvent determiner * priticesse ă foire, au commencement de l'hiver et dans n îge assez avance, un voyage long et penibte, pour assis-!/ atix noces de son fils”.

Pupă cum se vede, diplomația franceză de după restaurație cam lăsa de dorit. Căci Doamna pleca pen-(ru nuntă și nu pentru altceva. La 9 noiembrie ea părăsi Iași'- LU irn”reasa, cu domnița și cu cele două beizadele mai sus 'a

ră țate. O întoacă rășea o escortă de 100 de turci sub comanda lui Ahmed Aga, care urma să-o ducă numai pîrîa la Silistra, de unde urma să-o ia alaiul împărătesc să-o ducă la Constantinopol.

Doamna luase cu ea „toate juvaierile și toată argintăria sa”, amănunt deosebit de interesant. Iar cheltuielile drumului ar fi fost acoperite „printr-un împrumut de 200000 de piaștri făcut la Botoșani, care este apanajul Doamnei”⁴⁹

Prin Vaslui, Bîrlad și Tecuci, apoi prin Focșani și Urziceni, alaiul domnesc sosește abia la 20 noiembrie la Silistra și la 6 decembrie la Constantinopol.

Acolo, Doamna, domnița, beizadelele și frumoasa mireasă fură găzduite într-unui din marile și luxoasele palate de la Ortachioi, pe malul european al Bosforului, cam în dreptul localității Cenghilchioi de pe celălalt mal, unde locuia mirele. Despre întâlnirea acestuia cu viitoarea lui nevastă nu știm nimic. Știm numai că lucrurile fuseseră atît de bine pregătite, încît la 12 - decembrie, șase zile după sosirea miresei acolo, se și făcu nunta „cu mare pompă, în palatul locuit de Catrina Doamna, la Ortachioi”. Crisantos, patriarhul din Constantinopol, făcu slujba cununiei, punînd cu mîna lui împletiturile de lămîiță pe frunțile smerit plecate ale tinerilor căsătoriți.

Nuna mare, Doamna însăși.

Era o femeie de 60 de ani, „dans un âge assez avance-”, vorba lui Tancoigne. Dar părul încă foarte negru, culorile „ete* fragede; fără zbîrcituri, doar cîteva cute ceva mai „razdate. Încolo, frumoasă deloc. Nici c-a putut fi vreo-^ata: un nas mare – nu încovăiat, dar lung – o gura, e> ca la o femeie de 60 de ani, sprîncenele stufoase și împreunate, ochii destul de stinși. Dacă te uitaî însă bine. Ea și dacă știai să-i citești în față, femeia aceasta plăcea, [fi]Că arăta a fi bună, bîndă, și totuși energică – foarte dintr-o bucată,- așa cum era și soțul ei. Vrednica lui iu mătate.

Dacă portretul ei este, după cum bănuim, chiar vremea aceea, făcut la Constantinopol, atunci știm Doamna purta la nuntă pe cap un turban alb și la peste beneșul cu blană de samur, o dantelă – sau se spunea, și se mai spunea și azi în Moldova, horbotă monumentală, cam în felul celor ce se purtau în Franța pe vremea lui Ludovic al XVI-lea.

Pe Catrina Doamna vom întîlni-o prin ianuarie din nou la Iași, cu alte griji de data aceasta. Iar la Constați-tinopol rămase Marghiolita, ce-i zicem acum Sturza „Ca să sperie Orientul cu frumusețile ei”, după cum ne asigură cel care a și iubit-o și admirat-o și bîrîit-o, Gheorghe Sion autorul multor frumoase amintiri. Din scrisorile sale exa' gerate și deseori mincinoase, aflăm ca „succesele ei au fost în adevăr imense. Cavalerii cei mai străluciți din legațiunile puterilor europene, înșiși unii din ambasadori, se roteau împrejurul frumoasei moldovence ca albinile împrejurul roiurilor, și se făceau certuri mari, chiar sîngeroase, între cei ce aspirau la amiciția sau favorile sale, S-a vorbit că însuși seriosul sultan Mahomed, care domnea pe atunci, văzînd-o într-o zi la paradă, la Sfînta Sofia, ar fi fost fulgerat de vederea ei și că aîlînd cine este, a trimis de a o aduce, împreună cu soțul ei, pentru ca să-o admire de aproape. S-a vorbit chiar ca padișahul, într-un moment de exaltațiune, ar fi invitat-o să viziteze haremul imperial...”. Dar nouă ne e teamă că, într-un moment de exaltațiune, autorul celor O sută și una fabule nu s-a sfiit de a o aduce cam alături de adevăr.

Dar să-o lăsăm deocamdată pe coana Marghiolita la Constantinopol și să ne întoarcem la Iași.

Acolo, pentru Ioniță Vodă, lucrurile mergeau grei. Lupta pe care o dusesese de la începutul domniei împotriva boierilor retrograzi refugiați peste

Nistru și Priif departe de a se potoli, se înțesea mereu. Aceștia nu; puteau ierta felul său „democratic” de a guverna, sfătui de cărvunari care-i cereau „Constituția” și înconjurat \$ boiernași de mîna a doua, care „tăvăleau boieriile” Pînă și boierii rămași în țara ca să-l ajute, vezi de-a domni, îl luau pe loniță Vodă de sus, cu lor nesuferite, care-l băgau pe bietul om în răcori. Marele logofăt Costachi Conachi, fost cărvunar și el și <f foarte de treabă, se ispitise să-i scrie în răvașul de felic” pentru căpătarea domniei: „Dumnezău ia pre cel lipsit ^rtiic, Pre ce' părăsit și uitat, și-I suie”. 1 pupă întoarcerea unora din retrograzi în țară, lucru- merseară firește și mai rău. Cuiul era acum în casă. Boierii aceștia se făceau pe zi ce trecea mai dîrji și h:gr mai obraznici. Vodă fu nevoit să talmăcească la Poartă șubreda lui situație și să ceară învoirea de a pedepsi e vinovați cum va crede el de cuviință, chiar cu moartea. P r ^ ziua cînd primi firmanul sultanului prin care i se în-jali toate cererile, Ion Sandu Sturza își adună boierii, mari și mici. În spătăria domnească „și norod ca la o mie de oameni, cu ușile mari deschise” poruncind să fie citit firmanul cu glas tare ca să audă toți. Apoi, în picioare lângă scaunul domnesc, ținu următoarea cuvîntare, care este una din cele mai frumoase din antologia oratoriei române: „Am socotit a vă dobîndi dragostea prin blîndețe, jar m-am amăgit, și bunătatea mea v-a făcut a uita datoriile ce vă supun scaunului acestuia pe care stau eu astăzi. Amintiți-vă că noi 1-am pierdut prin intrigile noastre și prin goana unuia asupra altuia, de 1-au stăpînit apoi străinii atîția ani. Și dacă s-a milostivit Dumnezeu a ni-1 dărui iarăși precum I-am avut, ce voiți acum să mai faceți? să-I mai pierdeți din nou precum 1-ați mai pierdut? Drept aceea vom lua domneștele noastre măsuri, între-buințind topuzul și sabia spre înfrînarea celor neîntelegători și veți cunoaște de astăzi că are cine a vă stăpîni!”.

Iar logofătul Constantin Balș a ieșit în fruntea boierilor și închinîndu-se a răspuns: „Așa să fie, Măria Ta” și s-au dus toți acasă foarte turburați.

A doua zi au cerut mulți din ei pașapoartele, cărora unora li s-au dat și altora nu, și au început arestările și surghiunurile „cît nu mai ajungeau nici cai de poștă, nici ii, care să le ducă la locurile de surghiun”. Aceste se petreceau în iunie 1824. Pe urmă, în toamnă, spre a îmbuna lucrurile, loniță se încuscri cu Dumitrachi Ghica, unul din stîlpii larii, precum mai sus am văzut. Dar boierii nu vrură să 5”e de nimic. Pe cînd Doamna se afla la Constantino-P^ol, la nunta fiului lor, Domnul trebui să înfrunte noi și nenumărate neajunsuri din partea tuturor. P *n ziua de Crăciun, 1824, cînd au venit boierii la urte să ureze Domnului cele cuvenite, vel logofătul Teo-l^r Balș nu i-a sărutat mîna, ceea ce 1-a pus pe Vodă în Ș te balurile. „Il părut excessivement irrite”, scria Tan-c^o'gne luj Damas.

Tot pe atunci Vodă primi o scrisoare de la țile ruse pe plicul căreia era următoarea adresă; „Dumnealui vornicului Ion Sturza, șeful g din Moldova”.

Cancelariile împăratului Alexandru nu-i mai recunoștea nici calitatea de „Hospodar”.

Domnul plecă la Bobotin, moșia Roseteștilor din hus să se mai răcorească, întors după cîteva zile la Iași, c ciuc-Ahmed și Divan-Efiendi începură a glumi între la Curte, Vodă fiind de față, vorbind „despre gustul Domnitorului pentru excursiile pe malul Prutului”. Ceea Ce-îăcu pe Tancoigne, care era și el acolo, să se indigneze î sîrșit și el și să scrie ministrului său că „gluma a fos< obraznică și nedreaptă, căci nu se poate bănui că acutr, cînd toată familia lui este la Constantinopol, sa se gî^ deasca el să fugă”.

Prin urmare, toată lumea împotriva lui Vodă, nu mai boierii și muscalii, dar și turcii acum, care îuseseră doar singurul lui sprijin. Se întâmplase oare ceva? Se întinse plasa că turcii nu se mai simțeau în stare să țină piept rușilor. După războaiele din 1711, 1736, 1768, 1787-9. Și 1806-12, Poarta, aproape întotdeauna învinsă, pierduse atât de mult din prestigiul ei de altădată, încât țarul începu să dicteze la noi fără ca ea să mai îndrăznească a crîmă. Așa încît, dacă Ionița Sturza, numit Domn fără consintământul rusesc, avusese firește sprijinul sultanului atîc vreme cît relațiile dintre Poartă și Petrograd erau încă încordate și legăturile diplomatice rupte – acum că, din curînd, legăturile acestea se restabiliseră, Domnul Moldovei vei ajunge la cherețul muscalilor, fără ca Poarta să fi îndrăznească a susține pe „dumnealui Vornicul, șef al guvernului din Moldova”.

Proîntînd de aceste împrejurări, boierii refugiați întoarseră în Moldova, mai semeți decît înainte și amenințători, își luară moșiile din nou în primire și ceru rî niște privilegii exorbitante, pe care nu le mai seseră niciodată înainte. Iar Vodă, cu inima frîntă, le fu pe plac, căci nu mai avea de nicăieri nici un sprijin de doar de la cărăvunarii lui, cu care totuși urma a cîrî țara mai departe. Oamenii aceștia, „ridicați într-o noapte din pivniță în pod”, după cum umbla vorba pe atunci, cu cum și rudele sale, îndeosebi fiul său beizadea Iordache erau singurii săi sfetnici. Pe boierii cei mari îi ținu departe în afară de treburile publice.

Totuși boierii aceștia erau și ei buni la ceva: la fiindcă odată că-i avea pe capul lui, la Iași lîngă el, și că fusese silit „să-i scutească de toate dările”, apoi a bine să-i aibă prieteni decît dușmani. Și astfel, după 1811 se înscrie în 1824 cu Dumitrache Ghica, în 1825 se cu fratele acestuia, marele logofăt Alecu Ghica. Că acesta era, nu cărăvunar, ferească Dumnezeu, „liberal și naționalist”, un om cinstit și bun, iar mai mare partizan al Unirii. Pe fiul acestuia, pe Grigore Ghica „cel mai frumos bărbat din Moldova”, își puse noaruna Catrina ochii pentru fiica ei domnița Elencu. Se vede treaba că Doamna lui Ionița Vodă, deși ea însăși slută, avea un simț estetic deosebit: pentru fiul ei alesese pe cea mai frumoasă fată din Moldova și pentru fiică pe cel cel mai frumos bărbat.

Cît despre domnița Elencu, avea o înfățișare plăcută, (iar frumoasă nu era. Ceie două portrete ce ne-au rămas de la ea o arată cu niște ochi mari, negri, cu năsucu în sus, cu o gură prea mică. Sprîncenele stufoase ca ale mamei sale și o coafură din ceea lume.

Nunta se făcu la Curtea Domnească din Iași, în ziua de 3 octombrie 1825, și a ținut, după cum era obiceiul pe atunci, trei zile și trei nopți.

Unul din fiii Domnului, probabil beizadea lordachi, se duse acasă la Alecu Ghica să ia pe mire să-l ducă la Curte. Se zice că șlicele lor erau atît de mîni – baloanele cele de piele de miel – încît nu putură oamenii să se urce amîndoi deodată în caretă fiindcă se ciocneau șlicele unul de altui, în sfîrșit, se așezară amîndoi în fund, ținînd capetele plecate de o parte și de alta și astfel sosiră la Curte. Acolo, lume multă firește, toată boierimea cea mare, dar și toți cei urcați într-o noapte din pivniță în pod, precum și negustorii cei bogați și consilierii toți. Slujba o făcură mitropolitul Moldovei și episcopul de Huși, care fu primit de la Vodă în dar fiecare cîte o blană de zebelin. În timpul slujbei, la Isaia dănuiește, Ionița Vodă aruncă el irisul cu domnească-i mină peste boieri și jupînese bani Crunți de aur, vreo 140 de ruble, încolo, Lagan, vice-consulul Franței, cel care înlocuia pe Tancoigne rechemat la Paris, arată într-un raport către ministrul său că nunta nu era din cele mai bogate și că „Les deux plus belles pieces *~ * fete etaient deux mats de cocagne, surmontes de deux (tm)°uchoirs contenant 180 piastres chaque”... „Quantau vieux in?a-

^ - Miclescu, coryphee de la danse naționale qui suit ttâdiatement la ceremonie religieuse, ii a reQU un caftan rt mesquin". În schimb, mirele primi caftan de vel postel-honores" și fu făcut mare cămarăș efectiv Pe urmă 331 se va tot înălța în rang pînă va ajunge Domnul Molj Dar în ziua aceea domnița Elencu, „femeie cinstită, dină de frunte, mamă bună, lipsită însă de cultura ideal”, după cum o caracterizează Radu Rosetti va mai fi demult soția lui, precum mai jos se va i

Anul 1826 e acel al Convențiunii de la Cetatea căreia se zicea pe atunci încă Akerman – prin care se biliră definitiv relațiunile rupte de cinci ani între PoartE și Petrograd și prin care se statornici cu desăvîrșire în corporarea Basarabiei în Imperiul moscovit (chestie p, care Pacea de la București din 1812 o lăsase nelămurită) și prin care se regulară împrejurările din Moldova ș, Muntenia, restabilindu-se domniile de 7 ani ale Voievozi lor lor, care urmau „să fie aleși de Divan cu învoirea ța rii și numai recunoscuți de Poartă după o prealabilă k țelegere cu. Ambasadorul rusesc, ce-și păstra dreptul de în intervenție la orice schimbare de domnie”. O nouă căpițe lare deci a mîndrului padișah, care începea să nu mai fit umbra lui Alah pe pămînt.

Moldova era acum din nou plină de ruși și de tura care de data aceasta, în loc să se războiască, „fraterni zău”. Murahajei din Țarigrad trecură prin Iași șt Seu!" pentru a merge la Petersburg să aducă în țară pe impu niciții împăratului „precum i-a și adus vreo 8 funcția delegați” cu secretari, cu slugi, cu cazaci de pază. La 7 cu mbne Convenția era încheiată și pe la mij locul acelei lun vesti lui Vodă loniță că au sosit iar rușii la Iași, însă mai pentru a pleca în curînd din nou, prin Sculenî, în lor. El, care-i iubea ca sarea în ochi și care înțelegea bine ce înseamnă acea „prealabilă înțelegere cu ar sadorul rusesc”, rosti atunci cu primitivul său bun acele vestite și istorice cuvinte, care sînt ca un bal astăzi încă, pe inima oricărui bun român: „Nici n-am rîs cînd au venit, mei n-oi plînge cînd duce”.

Curînd după aceea sosi în capitala Moldovei, în dri său spre Țarigrad contele de Ribaupierre, noul ai sa do r rus la Poartă.

La Curtea Domnească i se dete domnului conte „ui1 împărătesc”, cel dinții mare bal pe care-l văzură ie în Vechea Curte voievodală de la Pendedeca și de la harii lui” încoace.

Toate odăile și saloanele de sus și de jos au/îost ilu-cu mii de luminări de ceară albă”, ne spline Ma-i Dră ghici, care era acolo. „Muzici europene și lăutari 0° u în toate părțile, iar boierii au jucat în trei saloane,? acel mare din mijlocul Curții, în spătăria Doamnei *? spre harem și în sala Divanului. „Erau la 2000 de persoane jnate, adică boierimea toata, diplomații străini și negu-tofi de *oa*e serile, care aceștia aveau locul lor în rîndui 5P jos, cu muzici și mese deosebite, unii în odaia vistieriei alții în camera gospod, unde se află astăzi Divanurile” fadică în 1857, cînd scria Drăghici aceste rînduri). „Chel-Lala acestui bal au ținut la o sută de mii de iei”, Afară, la poartă, s-o fi uitat printre zăbrele, suspinînd, dama ce cu cinci ani în urmă ținea cel dinții loc în balul Iflharilor, Marghioala Hizichioaia.

„Apoi”, mai zice Manolachi Drăghici, „a dat și elciul rusesc (adică ambasadorul) o masă de 400 de persoane la consulat boierilor, și îndată s-au pornit”.

Pînă în vara viitoare, 1827, Curtea Domnească fu liniștită. Catrina Doamna, despre care am văzut că-și deschidea și ea uneori „spătăria despre harem”, avea acum grijile ei anume, care nu mai erau nunțile copiilor, ci rotunjirea unei aven care fusese prea puțină la urcarea în scaun, dar care trebuia neapărat mărită, să nu le rămîie acelor copii, după moartea lor, „numele de sāraci” pe care-l avusese mai înainte această ramură a

Sturzeștilor. Atunci se puse ea să-și adune de sîrg toate veniturile ce i se cuveneau ca Doamnă, de la Botoșani, orașul ei, sau din alte părți, ca acei 6000 de lei ce-i cerea de la Costachi Canano „din birul țiganilor, dintr-o socoteală în rămășiță”. De la acel Costachi Canano, nepotul de soră a Catrinei Doamnei se și mai împrumuta cu bani la nevoie, după cum vedem din scrisoarea comisului Gheorghe Carp, din februarie 1825, care-i scria „stapînului conu Costachi” că „pentru suma <fe bani ce ai a împrumuta Măriei Sale Doamnei, îi poți da în idareli vechi și Măria Sa primește a fi bani în acest ^1 de monedă și mi-a și poruncit să vin astă seară la dumneata ca să-i primesc, căci mîine dimineață pornește starul la Țarigrad. Eu aș fi venit singur la dumneata ^ntru aceasta, dar mă aflu bolnav și puțință nu-mi este Ca să ies dm casă. Deci trimit pe frate-meu, căruia vei bine-01 a număra suma banilor cu care ești hotărît a împru-pe Măria Sa Doamna, și pentru cîți bani vei da dum-fratelui meu, mîine, întîlnindu-mă cu dumneata sau sau acasă, voi da sinetul meu”. Bani strînși „din biruri în rămășiță” sau împrumutați cu dobîndă mică, cumpără Catrina Doamna par tea Săuceștilor a cumnatului Manolachi monahul, mo&la Manta și via de Ia Copou, luată ieftin de la arhirnan dritul Sofronie, fratele lui Gherasim, episcopul Rooi^ nului. „Aceste vii”, scria Doamna, „le-am împodobit 6] cu cîteva zidiri, cu hotărîre că spre folosul meu să le Și în adevăr că foarte spre folosul ei fu casa aceea ta la Copou, mare, frumoasă, interesantă astăzi fiindcă acolo își petrecea ea zilele de zăduf ale verei 1827, după arderea Curții Domnești.

Ce tristă poveste a mai fost și focul acela de la Iașj cînd a ars a treia parte din oraș și Curtea Domnească aproape pînă în temelii și toată arhiva Țării Moldovei

Era în ziua de 20 iulie 1827, la ceasul 4 după amiază Ioniță Vodă juca, zice-se „preference” cînd a venit să i se spuie că arde orașul. Numai ce a ridicat puțin ochi de pe cărți și a rămas liniștit că nu e treaba lui, ci a agăi și a hatmanului. Dar focul, care începuse de la casa lui Ilie Burchi, poreclit Zmăul, lîngă Academia de mă tîrziu, se întinse din cauza vîntului cu o așa repeziciune că peste o jumătate de ceas flăcările cuprinseră și pala tul, nedîndu-i răgaz lui Vodă să-și isprăvească par tida de cărți. A fost silit să fugă împreună cu Doamn și cu beizadelele, poruncind doar în grabă lui delibașa Gherghel, șeful gărzii, să caute, dacă n-o putea să sting focul, măcar mobilele și lucrurile sale și ale Doamnei sa i le scape. Se zice că încercarea aceasta ar îi costat viaja „a treizeci de oameni de-ai lui Gherghel, carele, cuprinse însuși de flăcări, s-a aruncat în havuzul din curte, sco: apoi de păr de niște țigani domnești”.

Din lucrurile Domnului s-au scăpat totuși cîte ceva – nu prea mult – dar în schimb „s-au topit ispisoaceii și actele vechi ale pămîntului, aflătoare în arhiva vistie riei și a Divanului, ce se ținea de izbașa, condicarul Curții avînd 4 aprozi de pază”. Au ars și clădirile mai de seamă ak Iașului, ca Mitropolia, Trei Ierarhi, biserica catolică, con sulatul Prusiei și hanul turcesc. A doua zi încă, la 21 iulie focul nu era cu totul stins. Lagan, consulul Franței, scfl< lui Damas: „Tont lume eticore e n. Ce moment. On ne v(fl que des gens au desesperoir qui pleurent sur la place oii *" ont perdu leur fortune ou leurs parents et atnls”, Drăghici ne arată ca „Ion Vodă și Catrina Doamna mutat în casele spătarului Petrachi Cazimir, unde au nit...”.

Lunile august și septembrie pare însă a le fi petrecj Doamna mai mult la via de la Copou, în casa „împodobi'- ea cu cîteva zidiri”, printre care o terasă mare deasupra jjuj de intrare de unde se întinde vederea peste tot ora-jl o foarte frumoasă seră de flori, un chioșc pe-o movilă n nnjl°cu^ gradinei și altele Ia fel.

1 în octombrie erau cu toții iar la Iași, în noul palat, fost casele Cazimir, unde se așezară pînă la clădirea din nou a Curții Domnești, pe care însă n-o mai apucară /casa lui Petrachi Cazimir era la vale de Petre Bacalu, în strada Academiei, pe locui unde este azi Liceul National).

Nu era încă Domnul așezat în noua sa locuință, că lată vine înir-o zi ia dînsul dumnealui aga orașului să-i spuie că a sosit la Iași un rus numit Leprandi, care a tras l(i) gazdă la banul Pascu, zicînd că vine de la București, unde fusese „pentru interesuri de familie”. Dar, zicea dumnealui aga, lumea spune că pentru altele a venit rusul fa Iași, că e vorba că iar s-au stricat muscalii cu turcii și poate o fi la primăvară război și Leprandi acesta „lucrează în secret pentru înlesnirea trecerii rușilor, unit cu unii dm boieri, adunînd știință de ce produse sînt în Moldova, pe la care moșii anume, și strîngînd volintiri după piida grecilor”

Auzind Vodă cuvintele aceste, strașnic se mînia și porunci agăi să meargă acasă la banul Pascu, să-i spuie rusului ca în 24 de ceasuri să iasă din Iași, altfel „îl va trece hotarul cu nepus în masă”.

„După care răspuns încă mai cercînd Leprandi a amîna purcederea sa prin mijlocirea consulatului rusesc, zicînd că ar fi bolnav, nu i s-au trecut mijlocirea nici într-un chip, rămînînd Sturza nestrămutat din hotărîrea ce Făcuse – și s-au pornit”.

Așadar, loniță Vodă rămăsese același om dintr-o bucată, căruia de nimic nu-i păsa, nici de consulul rus și la urma urmei, vasăzică, nici de domnia lui – ca vornicul Ilieș, străbunul său din alte veacuri.

Dumitru Moruzi, nepotul lui beizadea Nicuiachi, ne istorisește despre loniță Vodă, care era bunicul tatălui său, următoarea frumoasă anecdotă:

^Odată, un consul al nu știu cărei puteri își anunță vizita Vodă se îmbracă în haine domnești ca să-f pricească. Acela avu necuviința să se înfățișeze în jachetă Și cu vărguța în mînă. Vodă îl primi foarte amabil, îl pofti ^ Șadă și-1 rugă să-1 aștepte puțin că vine îndată. Ieși „Iri odaie și peste puțin veni iar în halat, papuci și cu ciubucui în gură. Apoi, trîntindu-se pe divan, vorbi cu dortim consul ca un bun și vechi prieten”.

Ce om, Doamne! și cîtă plăcere să vezi că mai erau pe atunci, astfel de români! în clipele cele mai grei' tot întregi, cu adevărul pe buze cum îl aveau și în su

Acuma, cu Leprandi rusul, iată cum s-a isprăvit vestea aceea. Trecuseră abia șase luni de cînd îi șese Vodă răspuns, că de nu pleacă în 24 de ore îl Va trece hotarul cu nepus în masa – și mai trecuse în iarna aceea ca un vînt de nebunie peste biata țară, cu fel ^ fel de zvonuri venite nu se știe de unde, cum că un nou și groaznic război ruso-turc este de neînălăturat. Dar pn. Măvara venise și încă nu se arăta nimic. Pe la sfîrșitu] lui april ieșise vorba că se gătesc rușii să intre în Moldova dar firește că nimeni nu putea crede astfel de smintite cuvinte, căci nu erau doar sa treacă muscalii Prutul pînă nu se va declara războiul.

La 23 april, după amiază, cam pe la 5, stătea Vodă în salonul său din casele Cazimir și vorbea cu boierii despre întîmplările aceste și despre credința lui că nu vor putea rușii să treacă așa de curînd Prutul – cînd deodată se deschise ușa și dinaintea lui se înfățișă Leprandi acela cu ștabul său major, care închinîndu-i-se, îi zise, nu fân ironie firește: „Mon Prince, combien d'hommes vous faut-il pour votre garde?” – Prințule, de cîți oameni ai nevoie pentru straja dumată?

Vodă, fără a se scula dinaintea lui, decît numai ple cînd capul în chip de închinăciune, se întoarse la boie rii săi, întrebîndu-i:

— Ce zice?”, fiindcă nu cunoștea limba franceză

Grigore Ghica, ginerele Măriei Sale, tălmăcindu-i cu vintele rusului, Vodă îi răspunse liniștit:

— Spune-i dumisale că de vrea să mă păzească dl poruncă, să-și urmeze datoria cum știe, iar de vrea să-tî facă țeemonie, îi mulțumesc, că n-am trebuință de stra] rusească, fiindcă pe mine mă păzește Dumnezeu!”

Leprandi, care trecuse Prutul în dimineața aceea l1 prima avangardă rusească, intrat în Iași, înconjurl palatul cu un polc de ulani, îi dete lui loniță Sturza unter ofițeri la ușă și un ofițer de ordonanță, precum' | în ograda caraula de cinste obișnuită”.

Astfel era acum Ion Sandu Sturza Voievod ul multnesuferiților săi dușmani, rușii.

Cu aceasta se încheie și domnia lui, la 23 april 1828, Hupa cinc,i ani și jumătate de ocîrmuire.

Leprandi, după ce lua pe agă cu dînsul pentru a-i mparți ostile la cuartire, numi în locul prizonierului Voievod un fel de căimăcămie compusă din patru boieri jin cei mari: Alecu Ghica, Raducanu Rosetti, Mihai Sturza și Costachî Balș, - iar trei zile mai tîrziu, după intrarea în Iași a restului armatei rusești, îl ridicară și pe Vodă împreună cu Doamna și cu ce au putut lua din bagajele sale”, trimițîndu-i la Sculeni, pe malul Prutului „unde a rămas în carantină pînă va fi trimis la Bender”

Cu toată grija Catrinei Doamnei de a-și rotunji averea pe cît cu putință, starea lor financiară, după aproape 6 ani de domnie, era încă în așa hal, încît părăsind Curtea Domnească ei nu fură în stare să-și plătească slujitorii – deși Mihai Sturza și consulul Tancoigne nu încetaseră în tot timpul acesta de a-i arăta pe loniță Vodă, pe Catrina Doamna și pe toate beizadelele ca pe niște jefuitori ai banului public!

De la Sculeni, loniță și Catrina Sturza n-au fost duși la Bender, ci la Soroca, în ținutul căreia avea Doamna moșia ei de zestre, Cîricăul, unde s-au așezat amîndoi batrînii, el de 66 de ani, ea de 64 „nearestuiți, dar nici slobozi să iasă din cuprinsul Basarabiei”

Viața lor acolo a fost îndestul de amărită. Cîricăul, pe care o stăpînea Doamna în devălmășie cu surorile ei, Elena Donici, Safta Catargi și Măria Lazu, fusese în vremuri administrată de fratele lor, logofătul lordachi-Roznovanu, în calitate de epitrop al surorilor, în această calitate el luase scrisorile moșiei „cu făgăduința ca să scoată copii și să le întoarcă... Dar neurmînd făgăduința aceasta., osebit de impresurări dintre mejeși, i s-ar fi luat Doamnei Catrinei și a treia parte din moșie în folosul celorlalte surori ale înălțimei sale epitrofisite de dumnealui logofătul Roset”. Și acum, cînd prin fiul ei beizadea Costachi rămas în Moldova, venea Doamna sa-și ceară dreptul ei de la moștenitorii răposatului ei 'rate, i se răspunse că aceștia „nu au nici o știință de Asemenea documentări, pricina fiind de 50 de ani și după tegmirea pravilelor urmează a fi stinsă35 impresurată și furată, Doamna se mută cu soțul ei ^e la Cîricăul Sorocii la moșia Manta, zisă și Vadul lui pac, din ținutul Călugai, pămînt cumpărat în vremuri, de a cumnatul măriei sale, călugărul Manolachi. Lipsa în

22 Comanda J690337 care trăia o sili să-și vîndă juvaierile și argintăria ce luase cu ea, și de la o vreme surghiunul prelungindu-se, să se mai împrumute cu diferite sume de bani de la grecul Apostolopol, căruia amanetîndu-i moșia Manta, nu o mai putu descurca pînă la moarte.

Așadar, au dus bătrînii acolo un trai chinuit, deși nu chiar așa cum și-l închipuia strănepotul lor D. C. Moruzi, care cu imaginația sa de romancier ne spune că: „Istoria să vă povestească cum a iost arestat și dus peste Prut Ion Sandu Sturza, cum a orbit și de ce boală groaznică a murit”.

Istoria nu ne spune nimic din toate acestea. Loniță Sturza nu numai că n-a orbit, dar mai și mergea încă la vânătoare – și nici n-a murit de moarte groaznică, ci de pneumonie, după cum vom vedea

Războiul ruso-turc început în april 1828 se sîrși încă o dată prin înfrîngerea semilunei. Pacea se încheie la Adrianopol în ziua de 14 septembrie 1829, iar protectoratul rusesc asupra Principatelor Dunărene se stabili prin acel tratat în mod definitiv. Se hotărî atunci alcătuirea vestitului Regulament Organic „baza regimului interior al țării”, prin care se dădea Rusiei dreptul de amestec direct în trebiile noastre lăuntrice. Pe de altă parte, pînă la plata integrală a despăgubirilor de război, Rusia își stipula dreptul de a ocupa Principatele drept garanție. Astfel contele Palin întii și apoi contele general Kiselev fură timp de 6 ani stăpînii țărilor amanetate. Sub acesta din urmă s-a lucrat și s-a votat Regulamentul, pus în aplicație în iulie 1831 în Țara Românească și în ianuar 1832 în Moldova. Conform acestei legi urma ca după încetarea ocupației să fie aleși noi Domni, care, din cuprinsul Tratatului de la Adrianopol, trebuiau să fie investiți pe viață. Dar, datorită Porții fiind plătită pînă la sfîrșitul anului 1833 și ocupația rusească urmînd deci să înceteze, țarul Nicolai învîrți lucrurile atît de bine încît, convocînd pe reprezentantul Porții la St. Peters-burg, încheia cu dînsul o convenție (24 ianuar 1834) prin care se stipula că „de data aceasta numai” Domnu să fie numiți, nu aleși. Și astfel, în înțelegere cu Rusia, înalta Poartă așeză Domn pe Alexandru Ghica în Muntenia și pe Mihai Sturza în Moldova.

Mihai Vodă se urca deci în scaunul Moldovei în apn' 1834, lună cu lună 6 ani după izgonirea unchiului său d'r

(arăCum acesta, foarte bătnn „Kum, nu mai avea nici piiiLK ui ijpta, nici o dorința și nici o putință de a lupta ^potriva unei stan de lucruri cu totul schimbată în,]rîlpu! ocupației rusești – carvunansmul dispărut și ideea ei încă vie, foarte în adîncuri ascunsă – rămînerea lui în surghiun nu mai avea nici un rost. Bătrînul fost Voievod ceru deci cu îrtîrjire să Fie lăsat să se întoarcă în țară pentru a-și vedea de trebile lui, de risipita-i avere. Cererea sa, trimisă la Peiersburg, fu încuviințată. La 16 iulie, deci trei luni după urcarea lui Mihai Vodă țin scaun, Mirkowici02 scria Domnului Moldovei, următoarele: „Pnnțc, domnul consilier de stat Minciaky mă informează prin nota sa din 2 curent de conținutul unei scrisori a Excelenței Sale domnul conte de Nesselrode care i-a adresat-o pe data de 12 iunie pentru a-l preveni că Majestatea Sa împăratul luînd în considerație că reîntoarcerea în Moldova a ex-domnului Ion Sturza nu mai prezintă nici un inconvenient l-a însărcinat pe domnul conte Voronîzov pentru a-l autoriza să intre în Iași cînd considerente personale îl vor face să dorească reîntoarcerea în țară (...”).

Iași, 9 iulie 1834

Mihai Vodă, nemaivînd de ce să-i fie teamă, fu mărinimos și îngădui fostului Voievod să se întoarcă în țară, mai ales că politicoasa scrisoare a lui Mirkowici era de fapt o poruncă, în vara anului 1834 Icnită și Catrina Sturza erau deci din nou în Moldova, statorniciți la Săuceștii Bacăului, de unde nu mai ieșeau decît cîteva luni din iarnă, pe care le petreceau fie la Iași, fie la via de la Copou, acum a fetei lor Elencu – puțina lor avere fiind pe atunci aproape toată împărțită între copii.

Au urmat firește procese multe pentru descurcarea averii, pe care în lipsa bătrînilor o administrase, de altfel destul de bine, beizadea Costachi. Răzlețe, prin arhive și prin diferite publicații, se găsesc urmele acestor procese, din care unele erau încă în curs de judecată la moartea fostului Voievod.

Încolo, viața lui după întoarcerea din surghiun nu prea ne este cunoscută și nici n-ar putea prezenta vreun interes. Bietul moșneag de 72 de ani găsi în țară un mor-jnint proaspăt, al lui beizadea Niculachi, care încetase între timp din viață – precum și o fată divorțată și re-maritată, pe domnița Elencu, pe care Grigore Ghica o părăsise și care se căsătorise a doua oară cu Alecu logofătul cel mare și foarte bogat.

Pe o reclamă tipărită a vestitului doftor Morisson pentru hapurile sale, se citește la locul de cinste nume-le fostului Domnitor: „Prince iohatiniza Sturza Voivode” ceea ce dovedește, reclama fiind din 6 noiembrie 1837 că el, bolnav, era în căutarea doftorilor cu câțiva ani înainte de a se stinge. Totuși, o duse așa înainte vreo cinci ani de zile-în totul 8 de la întoarcerea sa din surghiun. Abia în iarna 1842, bîntuind la Iași o epidemie de troahnă – troahnă însemna guturai – din care multj dădură în junghi, adică pneumonie sau gripă pulmonară abia atunci, molipsindu-se și bătrînul Ionița Sturza și nemaiținîndu-1 slăbiciunea anilor, își dete el obștescul sfîrșit, în ziua de 5 februarie, dimineața03.

Vîlvă mare nu s-a făcut la Iași în jurul acestei în-tîmplări, care a trecut ca un fapt divers. Albina Românească, ziarul lui Asachi, publică un scurt necrolog, fără a spune un cuvînt măcar despre meritele primului Domn pămîntean de după fanarioți, despre înțelepciunea, despre inima, despre firea și despre caracterul acestui om, mic la stat, urît la față, iar la suflet mare și frumos.

Din acest necrolog, care înșiră doar cîteva fapte, aflăm deci următoarele, ca: „Măria Sa Ioan Sandu Sturza, fostul Domn ocîrmui-tor, ajungînd la adînci batrînețe, au răposat de slăbiciune la 3 a curgătoarei luni, în vîrstă de 80 de ani, Țeremonia înmormîntării s-au făcut în ziua de 5, la biserica Golii, de preasfinții episcopi de Roman și de Huși, în ființa prea înălțatului Domn și a celor întîi dregători ai statului; iar îngroparea la Bărboi, cu toată pompa cuvenită rangului răposatului”.

Important e că Mihai Vodă Sturza, care l-a urmărit și l-a calomniat o viață întreagă, era „în ființă acolo” și i-a făcut postuma cinste de a se uita cum îl bagă în mormînt pe Voievodul acela care mîncea la Curtea lui Domnească în fiecare zi mămăligă, care spusese despre muscali: „Nici n-am rîs cînd au venit, nici n-oi plînge cînd s-or duce” și care refuzase lui Leprandi o gardă rusească, „fiindcă pe dînsul îl păzea Dumnezeu”.

De acum Catrina Doamna e singură, după o conviețuire de 56 de ani cu cel cu care pare a nu fi avut niciodată nici cea mai mică neînțelegere. Și cum va mai trai g 7 ani după moartea soțului, va rămînea biata bătrînă 'n fără copii, căci fiii ei vor muri și ei unul după aîtul, 7'. | CL1)achi, Alecu și Iorgu, nemairămînînd în viață cînd l va stinge ea, decît beizadea Costachi și domnița Eienecu. S Dar tocmai pe acești doi copii din urmă i-a iubit ea e | mai mult, fiindcă au fost cei rnai devotați. Beizadea Costachi „a stăruit cu cheltuiala sa de mi-am scos ave-rea din Moldova”* și a mai și împrumutat-o cu bani, în ^a, multe rînduri „care se suie la un capital, fără dobînz, aq 6000 de galbeni” – spune bătrînă Doamnă în actul ei „de danie în viață” Iar cît despre domnița Eienecu, era sijn'gura ei fată – putea ea să n-o iubească mai mult decît pe toți ceilalți? „Ea ne-a îndatorat pe noi părinții cu frumoasele sale bune purtări, cu supunere și dragoste fiiască, de i se și cade, de la noi toată grija., ș.c l „, scrie Doamna înaltă parte, în actul prin care-i dăruiește via de la Copou

Dania aceasta i-o făcuse încă în 1833, octombrie în 22 de zile. Fiindcă deoarece cumpăraseră bătrînii via |tspre folosul lor s-o aibă”, iar surghiunul se tot prelungea de nu mai știau dacă-i vor apuca și zile mai bune, atunci se

hotărîseră s-o dăruiască, în viață fiind, fetei lor celei cu bune purtări, cu supunere și cu dragoste fiiască

De pe atunci domnița Eiencu era despărțită de soțul ei, cu care avusese în cinci ani de zile trei băieți – viitoare beizadele și ele – și se măritase a doua oară cu vistiernicul, mai apoi marele logofăt Alecu Balș de la Miclău-șem, bogat ca-n povești, de altfel om de treabă, în-să boierul care, singur din Moldova, va vota în Divanul ad-hoc împotriva Unirii în casa viei de la Copou, cu monumentala-i terasă cu o interesantă capelă (sau paraclis) improvizată în cele două odăi boltite, de jos, din dreapta, cu salonul cel mare de la etaj – în sala tronului – și cu celelalte multe încăperi mari și luminoase, a locuit multă vreme domnița Eiencu cu soțul ei de-al doilea și cu copiii lor, găzduind o vreme acolo și pe nefericita ei mamă. Apoi, trei ani după moartea acesteia, domnița Eiencu dăruie yia, cu casă cu tot, fiului ei Alecu Balș, în 1852, martie 22- Acesta, după alți 15 ani, o vîndu unui evreu, marelui bancher ieșean Israel Haim Daniel, în 1867, april 5, care o stăpîni 36 de ani, adică pînă la moartea lui, în-”mpîiată în 1903. O moșteni de la el fiul său Albert Daniei, în 1920 o vîndu Societății Ocrotirii Orfanilor de idin care s-a făcut astăzi o instituție de corece pentru copii obraznici... și astfel trece gloria lumii, ar fi zis pe latinește vreun autor care știe latina.

Domnița Eiencu mai avusese de la părinți, ca moșia Trestiana de la ținutul Dorohoiului, care și ea, în 1786, din zestrea mamei sale. Și cum „în moșie a rămas ea mulțumită” Catrina Doamna, după mai dăruise și via de la Copou și-i mai dăruise și ^ bărbați bogați, crezu de cuviință că iubita ei fată „nu ma, poate pretindarisi nimica din averea mea ce se va împărți între ceilalți urmași, după chipul ce mai gios se va arăta” Aceste sînt cuvintele din „dania ei în viață” pe care o fă^ în 1845, februar în 13 zile, „găsindu-mă întru întregire de simțire, de nimeni silită sau îndemnată, ci de-a mea bună voie”.

Dania aceasta o făcu Catrina Doamna fiindcă știa prea bine că „scoposul acelor ce fac dieți de-a pururea a fost că după moartea lor să nu rămîie pricină de gî|. Ceavă între urmașii lor... dar s-a văzut ca asemenea scopusuri nu s-au nimerit a H, căci cu toate diețile ce unii au făcut, s-au întîmplat că chiar din povodui lor s-au născut pricini de gîlceavire, găsind chip urmașii e răsturna voința testatorului. Aceste dar și eu avîndu-le în privire, nevoind ca după moartea mea să las sămînță de gîlceava între urmașii mei, multă vreme am gîndit cu ce chip doară oi nimeri, și alta n-am putut găsi decît aceia să las clironomilor mei și să le dau lor acum în viață încă fieștecăruia partea sa după a mea rinduire...”

Cuvintele aceste care amintesc pe acele din altă diata, ale altei domnițe, din alte vremuri, ale postelnicesei Elena Cantacuzino – cuvintele aceste, zicem, ne-o arată pe Catrina Doamna întreagă cum era, dintr-o bucată, ne-fiind în stare să facă strimbătate cuiva, nici măcar în folosul unor copii poate mai iubiți decît alții.

Și astfel, după ce înșiră în această danie averea care i-a mai rămas „după toate cîte s-au prăpădit, atît din pricina arderei Curții, precum și celelalte întîmplări ale casei noastre”, ea își împarte avutul astfel:

Domniței Eiencu nu-i mai dă nimic, căci are mo șia Trestiana de zestre și via de la Copou de danie și t' bărbat foarte bogat, îi lasă însă nepotului Costachi Ghi „fiul cel dintîi al fiicei mele, domnița Eiencu, una n galbeni. Și-i mai dau luminării sale și una icoană și de la Diocheți cu toate heiurile ei, precum și țiganii n gios însemnați pe numele fieștecăruia sălaș, cu copiii k1

Nepoatele sale, fiice ale răposatului beizadea culachi (Catrina, Zoe și Pulcheria) le lasă moșiile Ccâu și Manta „di piști Prut” – încurcate foarte în decăți, dar „mai mare decît partea lor cuvenită di vilă” și care „cu osteneală și

cu cheltuială s-ar putea PracUrca”. Și le mai lasă via de la Cruce lângă Iași, cu te heiurile ei „i loc sterp, i livadă, și osebit le mai dau 2?oca de argint și două inele, acei cu o piatră mare de și acel cu smarand și mărgăritar, și trei soluri și trei icoane mari”.

„3. Nepoților ei, fii ai răposatului beizadea Iorgu, le j* partea din moșia Frumușelu cu părțile de pe dînsa je la ținutul Tecuci, partea din moșia Broșteni de la ținutul Roman cu păduri {aceste din partea lui Ionița Vodă} și via de 'a Nicorești și parte din moșia Herțiana, plus 22 de oca de argint, un calcngiu de diamant și două icoane. Și peste asta „partea ce mi se cuvine din averea rămasă de la răposatul meu fiu beizadea Alecu” (mort neînsurat).

4. Și în sîrșit, fiul beizadea Costachi, cel care cu osteneală și cheltuială i-a scos averea și a împrumutat-o și cu bani, îi dă moșia Saucești de la ținutul Bacăului – cea mai bogată parte – îndatorîndu-1 însă a-i plăti și un sinet de 4200 de galbeni și „a săvîrși biserica de la Saucești, a-i purta de grijă cu toate cele trebuincioase, precum și grija morților a le purta după cuviință”.

„Iar mie, pe tot anul pînă cînd voi trăi, să-mi defe cîte 200 de galbeni pe an, ca să le am pentru măruntele mele cheltuieli”.

Două sute de galbeni erau 2400 de lei – aur firește și într-o vreme cînd banul n-avea valoare – dar în sîrșit, atît ținut Doamna, 200 de lei pe lună „pentru măruntele ei cheltuieli”. Avea firește la Curtea de la Saucești odăile ei – mai mult de două desigur că nu și întreținerea toată, masa, lumina, încălzitul și spălatul – siujnici erau ȱigani robi – așa încît cei 200 de lei pe lună i-o fi trebuit pentru îmbrăcăminte, pentru drumuri și pentru a^dărui „cofeturi” sau „beltele” nepoților și strănepoților, căci nu era bătrîna să meargă cu mîna goală cînd intra în casa vreunuia din ei.

Iarna o petrecea la Iași, în aceleași condiții la domnița Elencu – care, cînd nu era la vie sau la țară, locuia în capitală, în ulița ȱîrgului de Sus No. 20, între casa toî lordachi Catargi și cea a lui Ivanciu Cerni. Acolo tre-Hu'e, bătrîna de 85 de ani, să-și fi dat obștescul sfîrșit – j* „slăbiciune”, nu de „troahnă” ca soțul ei – fosta u^arnnă a ȱării Moldovei, Ecaterina Ion Sandu Sturza.

Actul ei de moarte sună în felul următor:

Numele: Ecaterina Doamna

Data răposării: 27 Ghenar 1849

Locul t nmo r mintă rit: Biserica Sf. Apostoli (Bărb0l}

Vîrsta decedatei: 85 de ani

Cauza decesului: de bătrînețe

Prohodul s-a citit de Sfinția Sa Stavropoleos

Despre moartea ei „Albina Românească” nu are nicj o însemnare.

Biserica Bărboi, pe atunci încă mînăstire, era ctitorie sturzască. O durase, înainte de 1615, marele vornic Bărboi Sturza, cel ucis în timpul lui Ștefan Vodă Tomșa, și fusese rezidită abia de curînd, în 1841, cu un an înă>inte de moartea lui Ionița Vodă, cu cheltuiala acestui fost Voievod și cu acea a marelui logofăt Dimitrie Sturza și a soției sale Elena, fiica vornicului Teodor Balș – „spre veșnica pomenire a lor și a tot neamul”.

Cînd intri în biserică, în partea stingă a pronaosului se află piatra de mormînt a lu'i Ionița Vodă, cu o inscripție în versuri românești: între muritorii lumii cînd eram și eu odată Dam poruncă, sfat, povață la oricare judecată, în a mea origină nobil, în sftsrșit și Domnitor, Statui patriei ca sprijin peste drepturi și popor. Văzui slavă în jurul meu, avui scheptu, stăpînire, Dar în sjirșit suferit-am și a soartei prigonire. Acum iată sub această piatră stau eu, muritor Căci viața amantă un deșert e, plin de nor.

Iar mormîntul Catrinei Doamnei nu se mai vede deloc – parcă nici n-ar fi fost pe lume, buna, blînda, dreapta și întreaga femeie, care a stat cîndva în scaunul Ța ni Moldovei!

Aici ar trebui să urmeze viața pe scurt a domniței Elencu. Dar cum ea fusese și nevasta unui om care mai tîrziu a domnit și a fost și mamă de beizadele, rîndul ei va veni la capitolul domniei lui Grigore Vodă Ghyka al Moldovei.

Ar urma poate și rîndul nurorilor Catrinei Doamnei – deși ele n-au fost domnițe. Una din ele însă, Marghfo' lița a lui beizadea Niculachi, despre nunta căreia ar fi trebuit să se vorbească, a avut o viață prea pitorească, prea frumoasă (a murit abia în 1888) pentru a ne a vorbi aici, la repezeală, despre ea. Altă dată, fr-o carte anume, vom arăta poate cine a fost și cum 'na priceput a-și trăi traiul această femeie mai frumoasă Smai fermecătoare, mai fantastică și mai fantezistă, mai strălucitoare și mai înțeleaptă decît toate celelalte moldovence de pe vremea ei. Să spunem acum doar atît, că de Ța nunta ei pînă la întoarcerea soțului ei în Moldova, în 1821, ea a trăit 'a Constanța no pol. Acolo se născură cele trei fete ale ei: Zoe (măritată Cantacuzino), Catrina (măritată Moruzi, mama scriitorului D. C. Moruzi) și Pulche-na (măritată Keșcu, mama reginei Na talia Obrenovici a Serbiei). Pe urmă, curînd după ce se întoarse în țara, ea se despărți de bărbatul ei, care era, zice-se, „cam simplu”, măritîndu-se după o vreme cu Costachi Sturza, iar mai tîrziu cu Necolae Rosetti-Roznovanu, văr primar după iată cu primul ei bărbat. Acesta, beizadea Niculachi, muri de altfel curînd după divorțul său (în 1832 era decedat).

Beizadea Alecu, mort și el în timpul surghiunului părinților, n-a fost însoțit, iar beizadea Costachi, a cărui nevastă a fost ștearsă, a avut un fiu, Gheorghe, din care se trag coborîtorii în linie directă ai lui Ion Sandu Sturza.

O mică întîmplare a Elenei Sturza, nevasta lui beizadea Iorgu, face să ne mai oprim o clipă asupra acestei icoane de noră de Domn.

Ea era fata logofătului lordachi Catargi. I se zicea Ilenuța, era frumoasă și mult îi plăcea să petreacă, întrucît soțul ei fusese în tot timpul domniei lui Sturza „cel înîmboier și omul cel mai de încredere al tatălui său”, înseamnă că și nevastă-sa a jucat în timpul domniei socrului rolul de căpetenie în societatea ieșeană. Pe urmă, după surghiun, în timpul ocupației rusești, fiind Moldova fără Voievod și fără Doamnă, coana Ilenuța rămase mai departe una din cele dintîi boieroaice ale lașilor. Dădea tonul în societate. Și cum îi plăcea să petreacă, sindrofie se țineau lanț, cînd acasă la ea, cînd la alții. Și astfel, într-o zi de ianuarie a anului 1833, în timpul car-navalului, aflîndu-se cu beizadea lordachi la rudele și pnetenii lor Lascar și Smărăndița Bogdan, coana Ilenuța ^ apuca să-l bîrfească pe dumnealui lancu Fotty, coman-lru' batalionului străzii pămîntești. Ce anume o fi spus geii nu se mai știe, dar a vorbit urît și tare, s-o audă toți, Jja cum au obiceiul boierii cei mari cînd au vreun necaz * vreunul mai mic.

S-au găsit, firește, pe dată oameni care să-i spuie [U: Fotty despre vorbele coanei Ilenuței, iar dumnealui, nici una nici două, merse împușcat la beizadea lordachi să-j ceară socoteală. Dar acesta, fiu de fost Voievod, îl dete frumos pe ușa afară, însușindu-și cuvintele nevestei sale și spunîndu-i că dreptate a avut ea să spuie ce-a spus. Fotty, fără a mai cugeta măcar ce face, porni de-a dreptul la cazarmă, luă cu el vreo 30 de soldați și se întoarse la Iorgu Sturza acasă, năvălindu-i în ogradă în fruntea milițienilor săi. Coana Ilenuța îi ieși înainte, cu gura. Dar el o tmbrinci, și făcîndu-și drum pînă la stăpînului casei îi trase împreună cu soldații săi un pui de bătaie, de nu se mai cunosc beizadea Iorgu ori era fiu de Domn ori ce era.

A doua zi plîngere ia Divan, la administrația ru-sească, gălăgie, proces.

La 30 ianuar Mirkovici trimise o adresă către Sfatul Țării, cu următorul înțelept conținut: „După jalba ce au dat d-lui beiz. Lorgu Sturza pentru bătăile ce i-au făcut de către batalion-comandiru a străjii pămîntești Fotty, eu am însărcinat pe logofătul dinlăuntru să facă aspră cercetare, iar acum primind și văzînd că domnul Fotty s-a arătat vinovat într-o faptă împotriva cuviinței și jignitoare disciplinei, întrebuițînd silnicie spre obijduirea mădularilor soțietății, atuncea cînd el după haractirul slujbei sale este datoriu a da pilda bunelor orînduiri, eu hotărîsc să fie el pedepsit prin ares-tuire de o lună la Galați pînă la osebita dezlegare. Supuînd într-acest chip cuviincioasei împliniri pe d-lui Fotty, eu pe de altă parte nu pot scăpa din vedere că pricina gîlcevei născută între acest ofițer și beizadea Sturza au fost vorbele neîncuviințate a d-sale Sturzei și a soției sale, cu-vîntate împotriva lui Fotty, care vorbe și în urma le-au poftorit cînd Fotty au cerut explicație de la Sturza. Așadar fiind încredințat că această întîmplare nu s-ar fi ivit dacă d-lui Sturza s-ar fi mărginit în hotarele buneii cuviinți, pe care d-lui Sturza nici la darea jaibei sale, nu au păzit, eu nu găsesc cu cale să se afle d-Lo r aici în capitalie, deci să li se oprească petrecerea în Iași pînă ia deosebită voie”

Un surghiun deci și pentru ei – pentru fiul și nora lui Ioniță Sturza. Dar numai la moșie, unde rămaseră două luni. La 5 april 1833 beizadea lorgu și coana Zle-nuța erau din nou la Iași, porniți pe chefuri și pe gîlceava. Pe urmă, foarte curînd, Elena Sturza rămase văduvă. Și atunci „ră fiind de muscă, s-a înhăit cu spătarul y-nstache Strat, care avusese moșia Păstrăvenii a coanei ilenuța în arendă, și pînă astăzi trăiesc împreună”.

Pînă astăzi, adică pînă la 1857, cînd strecura pahar-jcul Sion și această bîrfeală, pe lingă atîtea altele, în vestita sa Arhondologie.

T „f celeași împrejurări care l-au adus în scaunul Moldovei pe Ion Sandu Sturza, l-au adus într-al Țării Românești pe Grigore D. Ghica. Au căpătat domnia în același timp, erau oameni de aceeași vîrstă și aveau sufletele și firile aceleași. Deși bătrîni, erau amîndoi „oameni noi”, patrioți și liberali.

Tatăl lui Grigore Vodă era marele ban Dumitrachi (fratele lui Grigore Ghica, Domnul Moldovei, cel decapitat în 1771), fiu al vestitului Alexandru, marele dragoman al Porții, decapitat și el în 1751. Acest Alexandru era fratele lui Grigore Vodă al II-iei, fii amîndoi de-a beizadelei Matei, care era fiul Sui Grigore Vodă I și nepotul lui Gheorghe Vodă Ghica bătrînu! (1659-60). Întrucît din neamul acesta mai domniseră și fiii lui Grigore al II-lea, Matei și Scarlat și fiul lui Scadă t, Alexandru, înseamnă că în 170 de ani Ghiculeștii dăduseră Principatelor 7 Voievozi – fără Grigore al nostru, care a fost al 8-lea, iar cu cei doi care vor urma, Alexandru al Munteniei și Grigore al Moldovei, vor fi cu totul, în 200 de ani, zece Voievozi. E ceva, în istoria unei familii!

Mama lui Grigore Vodă era Măria Văcărescu, din cei mai vechi și mai mari boieri ai țării, fata lui Barbu, mare ban, și vară primară cu Enăchiță Văcărescu, poetul.

Din amîndouă părți, deci, o evghenitate amețitoare!

Marele ban Dumitrachi, statornicit de tînăr la București, însurat cu o româncă⁰⁴, avînd întinse moșii în țara și simțăminte foarte legate de pămînt, era privit de boierii pămînteni ca unul de-al lor. De altfel, neamul ghi* culuse, deși albanez, este românesc, de obîrșie aromân, nu grec, nici sîrb, nici italian.

Ca atare, banul Dumitrachi dădu copiilor săi, care mai erau și nepoți de vară ai marelui Enăchiță Văcărescu, o creștere și o învățătură românească. Fiul său, Grigore. Nu știa bine de tot decît românesc. Vorbea firește!

„rețește, bine, și destul de cumsecade limba franceză și jjaiană. Încolo: carte puțină, inteligență tocmai cît trebuie avere mare, bun simț cu duiumul și

credință adâncă. ^a orice împrejurare mai grea, lumina o cerea de la puinnezeu. Postea, se închina și numai după aceea lua 0 hotărîre, care-i venea, curată și dreaptă, de sus – deși uneori crudă, dar dreptatea nu e întotdeauna miloasă.

Treptele boieriei le urcase mai repede decît le urcase foniță Sturza în Moldova. Sub Alexandru Vodă Suțu, în mai 1820, era mare vornic de Țara de Sus, iar la moartea acestuia, în ianuarie 1821, fu unul din caimacamii țării aleși de boieri.

Mai știm de el, înainte de domnie, ca iubea femeile, dinii și lăutarii. Vin pare a nu fi băut, decît foarte cu măsură. Dar că iubea lăutarii, asta e sigur. Pe vremea lui, preoții cîntăreți se luau de la școaiele dascălilor, din care trei erau mai însemnate: Sf. Gheorghe, Colțea și Udricani. De acolo au ieșit Chiru de la biserica Enei, Unghiurim de la Sărindar, Costachi Știrbu de la Sf. Ion și Petre Efesiu de la Mitropolie. „Iar pe Nicolae Alexan-drescu, cum l-a auzit Grigore Ghica, l-a luat în casă și-l piimba cu dînsul noaptea în butcă, dinainte, de-i cînta de iunie. Cînd a ajuns Domn, l-a făcut Cafegi-Bașa. Ca atare, fără a fi chefliu, făcea ca unchiul său Enăchiță Văcărescu, serenade noaptea sub balcoane. Dar pe cînd aceia, pe vremea lui, fusese îndrăgostit de Doamna țării, Zoe Moruzi, punîndu-și lăutarii să-i cînte, sub foisorul Dudescului, versuri de ale sale;

Spune, inimioară, spune Ce durere te răpune?

Nepotul Grigore porunca lui Nicolae să zică de pe capră, mai mult prin mahalale, cîntecele altora pe atunci la modă, ca vestitul:

Ah! iubito, cale bună, Dar te rog nu mă uita.

Grădinile căutate pe atunci de bucureșteni erau ale lui Deșliu și Pana Breslea, în care cîntau lăutarii Mă-”]gscu și Chiosea și uneori Anton Pann el însuși, care, dîși era pe atunci un foarte tînăr paracliser de la bise-ric3j Olari, totuși, cînd scăpa noaptea prin grădinile de vară, se îngrămădea lumea împrejurul lui să-l audă zicînd Cu foc din cele cîntece lumești:

Ardă-ți rochia de pe line Cum arde inima~n mine.

Sau:

Frunză verde și-o lalea N-am cuțit că tn-aș junghia.

Vorba lui Heine:

Wenn ich gar nicht so vernuiftig wâr, Wurde ich was zu Leide tun!

Grigore Ghica s-a însurat tîrziu. Să îi tot avut vreo 36-37 de ani, cînd, în 1803 probabil, hotărî să se așeze și el, însoțindu-se cu domnița Măria Hangerli, fata fostului înjunghiat Voievod fanariot Constantin Hangerli și(a Ruxandei Doamnei, născuta Ghica, fiica lui Alexandru Vodă (1766-68)55.

Ca și viața ei de mai tîrziu, tinerețea Măriei Hangerli a fost zbuciumată și chinuită. Fanariotă prin tatăl ei, care fusese marele dragoman al flotei otomane înainte de a h un efemer Domn al Țării Românești, Măria se născu în 1779 pe malurile Bosforului, și acolo trăise 18 ani, pînă cînd, în 1797, veni cu părinții, frații și sora ei la București, unde tatăl ei fusese trimis, prin stăruințele lui Cu-ciuc-Husein, capudan-pașa, pentru a curma răzvrătirile lui Pasvantoglu. Era deci pe atunci o fată mare de toi căreia nu putu să nu-i fi rămas în minte neplăcuta viață de Curte pe care-o duseră cu toții în cei doi ani de domnie ai Sui Vodă Hangerli: morții din bătaie, pentru că n-aveau de unde plăti birurile, aduși de rude cu carul de peste Olt în ograda Curții Domnești, să-și vadă Vodd cu ochii isprăvile – cheful lui Cuciuc-Husein, cînd ce ruse să i se aducă pe Doamna, pe domnițele și pe jup; nesele țării, „noaptea de așternut” și felul cum au scăpai ele de această batjocoră – și, în sîrșit, groaznica moarte. A tatălui ei, în primăvara anului 1799, cînd „harapul cel,

buzat” aruncându-i ștreangul după gît și trăgîndu-l L' amîndouă mîini de pe pat, îi sări în spinare înjunghi1 du-1.

Din odaia ei, domnița Măria – de 20 de ani acum auzise țipetele bietului ei părinte și văzuse pe mamă-îneebunită de spaimă, alergînd după copii să-i strîfi laolaltă, de teamă să nu-i omoare și pe ei. Cînd se gas cu toții împreună, ea, cu sora-sa, domnița Elena, cu i țiorul beizadea Nicolae și cu nenorocita ei mamă, însp i și zăpăciți, se apucară să sară cu toții pe ferestrele are dădeau în grădină și de acolo o luară razna înainte, undeva, oriunde, numai să scape de spaima morții.

Capugiul trimis după ele să ie spună să vină înapoi, căci nu are poruncă să le facă vreun rău. Fură găsite ascun-get nu se știe bine unde, în casa vreunui boier, și aduse jfiâpoi la Curte. Acolo, în iatacul Doamnei, se petrecu un lucru mai grozav parcă decît omorul Lui Vodă.

Harapul cel buzat deschise deodată ușa, ținînd în mînă Q tavă peste care era așezat capul însîngerat al sugrumatului Voievod și, plimbînd-o pe sub ochii Doamnei și ai domnițelor, o aruncă apoi pe masă, zicînd: „Iată capul bărbatului tău!”

Ruxanda Doamna căzu leșinată în mijlocul odăii.

Amintiri de aceste te urmăresc o viață întreagă, iar domniței Măriei nu-i fu dat să ie șteargă prin altele mai plăcute Viața ei a fost o însăilare de nenorocite întîm-plări.

IVu se știe ce s-au făcut Doamna Ruxanda și fetele ei după omorul lui Vodă Hangerli. Dar ele trebuie să fi rămas toate în țară, deoarece pe domnița Elena o regăsim în curînd în Moldova, măritată cu lordache Balș și pe domnița Măria în Muntenia, măritată cu Grigore Ghica.

Sora aceea mai mică, Elena Baiș, pare a fi dus o viață mult mai plăcută decît Măria noastră, de-o fi să jude cam după următoarea întîmplare, istorisită de generalul conte de Rochechouard, în cartea sa intitulată „Souve-nirs sur la revolution, l'empire et la restauration”

Rochechouard era aghiotantul ducelui de Richeieu – amîndoi emigranți francezi în slujba împăratului Alexandru al Rusiei, veniți în Moldova în 1807, în timpul războiului de pe urma căruia am pierdut Basarabia

Primiți la granița Prutului, la Sculeni, de doi boieri moldoveni, Ion Canano și lordache Balș, care-i duseră la Iași, Richelieu și Rochechouard fură sărbătoriți cum 'i se și cuvenea, de toată boierimea ieșeană, mîndră de a primi pe doi autentici reprezentanți ai aristocrației vechiuregim francez. Se nimeri însă că domnița Elena Hani, acum vistierniceasă Balș, suferind de dureri de cap, nu să-și deschidă saloanele pentru nobilii musafiri. Dar n-ar fi putut îngădui să părăsească ei capitala fără vedea, mai ales că nepotul ei fusese la graniță să-i și era acum, bineînțele, „un prieten de-al lor” Ca îi primi acasă în iatac culcată în pat: r 'vreo 42 s-a născut între ei o ceartă din caffim din Colchida, care „pentru vrajba din biserică” se și nevasta-sa., învinui pe Măria de necițf^a în închisoare cu alți cinci arhierei, fu scos din temniță și a urmat o despărțire u g rS^unsft cu acee*cat ne scaunul Patriarhiei de Constantinol.

Decor și ne

^Camisole brodate, șaluri de cașmir-și desigur și domnița Mana – oar vase de „Doamna Costachi Balș ne-a primit într-o zi la stînd în pai sub pretextul unei migrene; acoperită pe c cu o bonetă foarte cochetă și îmbrăcată într-o cămașă bm dată, ornată cu dantele magnifice și cu boboci de tran” dafiri. Un șal, de cașmir scump acoperea patul, splendid vase de porțelan pline de florile cele mai rare decora” toate colțurile, O penumbră savant calculată completa ace\$și amintea de budoarele femeilor elegante de le porțelan o îi avut desigur și domnița mana – uu,,,-_ ajutat-o a fi fericită, deși era și ea,

din fire, foarte primj. Toare Abia tîrziu, bătrînă, bogată și în sfîrșit liniștită în frumosu d J-i. L”lL in... u.,. _ _., ^ și-a desfășurat ea luxul, primind la rîndui ei, palat de la Colentina, pe oaspeții simandicos! tilor, ruși, turci și francezi.

Totuși, cînd s-a măritat în 1803, mare noroc s-a năpustit pe capul ei Colentina, pe oaspeții simandicoși ai Bucureș s-ar fi crezut că ur, Domnița străină

— J-’ -1 î” f fi, „,”„.

„F””-” r~ săracă fată de 24 de ani, să ia pe fiul unuia din cei rna mari și mai bogați boieri ai țării Și cum mirele, Grir re Ghica, mai trecea drept un om cu totul deosebit, r fire întreagă și sinceră, cu mult caracter, iubitor de oar și temător de Dumnezeu, nu era asta noroc? Pe l’> toate mai avea omul și 37 de ani, își trăise deci tinere și era de presupus că vremea femeilor și a lăutarilor tre pentru el.

Dar tocmai de acolo a venit buclucul. Tot fer și lăutarii au fost pricina nenorocirii biete domnițe

Anii dinții trebuie totuși să fi fost liniștiți. S-au na din căsnicia aceasta a Măriei Hangerli cu Grigore G șase copii, numai băieți: Costachi, Jorgu, Scarlat, Gn,< Panait și Dimitrie cîte unul pe an, din 1804 la 1810.

Asupra celor ce-au urmat plutește o taină, care fost încă dezvăluită.

Prin 1821, cînd avea Grigore Ghica vreo 57 de a urmat o despărțire. Grigore dința, ba chiar de adulter, iar nevasta îi răspunse cu măsura

3U1 CI

Toate prezumțiile ar ți însă împotriva lui,

^^^.^^^f^^rr, H n i fiindcă ni! bătrînuiui ci pentru care î se aprinseseră fl. _ „ i; An \par

I. _ r „ -^o”f^! din mele celei cîii era nu,”. – zice că nu mai era alta; pe buzele tuturor: o fetișcană de 14 ani, EuîrosifH Săvescu, dintr-un nearn fără strămoși și fără rnoșii, bogată în frumusețe, cum se

— * n oogaia ni 11 umuov-țv., ^,~... ~-

București, iar numele celui ce ar fi ademenit pe domni rja nu-1 știa nimeni, sau cel puțin n-a p’ătruns pînă la

110 Totuși, cererea de despărțire o făcu el, nu ea. După.câni de căsnicie, domnița Măria privea lucrurile cu destulă păsare pentru a nu se mai impresiona de serenadele nu lui Grigore, și pe de altă parte ce folos ar fi tras ea Hintr-un divorț? Pe cînd el, dimpotrivă, ținea numaide-țt să-și lepede nevasta pentru a fi slobod să-și ia alta. Jar dovada că domnița nu era vinovată e că mitropolitul țării nu îngădui această despărțenie. Cererile, rugăminți-L momelile lui Grigore Ghica nu putură clinti credința capufui bisericii cum că nevasta acestuia era nevinovată, arătîndu-se înalt preasfîntul neînduplecat în hotărîrea sa ^ a nu consfinți o despărțire care i se părea nu numai împotriva canoanelor, dar și împotriva moralei – un om de aproape 60 de ani și o copilă de 14.

Domnita, amărîtă, își luă copiii cu ea, pe tussase, și plecă la Brașov (iunie 1821).

În primăvara lui 1822 începu deodată să umble zvonul că Grigore Ghica va fi numit Domn al Țării Românești. La sîrșitul lui martie, odată cu deputăția din Iași plecă la Constantinopol și acea din București, compusă din următorii boieri: banul Grigore Ghica al nostru, banul Barbu Văcărescu, vornicul Nicolae Golescu, spătarul Scarlat Mihăilescu, clucerul Minai Filipescu, clucerul Filip Lenș și căminarul lancu Cucorescu.

Întîmplăriie de acolo le cunoaștem din capitolul precedent, cum au stat cei 14 boieri moldoveni și munteni aproape isase luni dincolo de Dunăre și

cum au aflat în ziua de 1 iulie, | într-o sîmbătă, din gura unui agă vestea cea mare: „Muj-de, boierilor, că s-au făcut domniile: Ionîță Sturza Domn la Moldova și Grigore Ghica la Țara Românească”.

Pe cînd se aflau încă cu toții acolo, cu pregătirile Domniilor și ale plecării, patriarhul Evghenie muri deo-pe neașteptate, într-o joi, în ziua de 27 iulie. Ana' 2re lrcat pe scaunul Patriarhiei de Constantinopol. U Ce prilej mai bun pentru noul Voievod Grigore decît „ Șî încerce norocul pe lîngă acest fost oropsit prelat, ieșind de ia închisoare, trebuie să fi avut și mare de bani?

, 1 august, îl aflăm pe Ghica, împreună cu Go-'cu și cu Cucurescu, la Patriarhie, întîlnindu-se acolo Cu patriarhul de Ierusalim, „s-au vorovit multe asupra întîmplării vremilor”, căpătînd Domnul și „o cu sfîntul lemn” pentru care a iost rugat „să-i fie de minăstirile din Țara Românească și să le trimită ernbE ticurile, precum erau mai înainte obișnuite, căci are pac riarhia datorii și are puse amanet sfintele odăjdii pe [armeni și jidovi”.

Mă rog!

Sfîrșitul „întîmplării vremilor” a fost că Grigore Vod Ghica a căpătat de la patriarhul Antim dezlegarea căsiei toriei lui cu domnița Măria Hangerli.

De olac trimise răspunsul acesta la București, ca s știe toți că e slobod acum să se însoare cu cine va vrea ^ și mai trimise poruncă strașnică fiilor săi la Brașov 5 se întorcă odată în țară, căci are nevoie de ei.

Beizadelele, șase la număr, nu voră să asculte domneasca poruncă – fiindcă, rnaî întii, nu-i lăsa mam lor să plece de lîngă ea, și al doilea, fiindcă știa pre bine că a veni la București, înseamnă pentru cel puți unul din ei a pleca îndată ca ostatec la Constantinopol

Domnița, care în mai încă încercase o împăcare c soțul ei, vîzînd că totul este acuma sîrșit, trimise Dom nului răspuns că nu-i va da băieții, fiindcă, după legili țării, „copiii din partea bărbătească ramîn la mamă, ia numai fetele pot fi date tatălui”.

„Et on est curieux de savoir cotnment finiră ce de bat”, scria Tancoigne lui Montmorency.

Cearta nu s-a putut, firește, isprăvi decît în folosii celui mai tare. Intervenții pe lîngă autoritățile austriace poate și bani cheltuiți de noul Voievod, făcură ca „drep tatea” să fie de partea lui.

Doamna (deși acum despărțită, Măria Ghica nu-ș mai spuse din ziua cînd fostul ei soț fu făcut Voievot decît Doamnă) plecă de la Brașov la Sibiu cu doi di copiii ei, beizadelele cele mici, Panaiot și Dumitru. Ceialț1 patru băieți, de voie de nevoie, fură trimiși la București

La Sibiu – probabil tot din cauza intervențiilor ve nitc din Muntenia – Doamna Măria fu destul de răi-primita de autorități, care-i conîiscară hîrțiile, ținînd-fl într-un fel de arest. Nici cererea de a pleca în Ruși-nu-i fu încuviințată, așa încît tot în țara „tuturor liber taților” plecă ea, în Franța, unde se stabili la Paris, t” mînînd apoi acolo în tot timpul domniei fostului ei so și chiar pînă la moartea acestuia, în 1834, adică vreo do! sprezece ani și jumătate.

Dincoace, în țara, beizadelele sosiră înaintea tatăl11 „r. Pe la 23 august ele erau la București – patru flă-^iandri care fuseseră în școală la Viena, care vorbeau cu șurintă nemțește și franțuzește, net don les manieres Ont polies ei aisees”, scria Tancoigne lui Montmorency qeizadea Costachi avea 18 ani și beizadea lorgu 17. Cei-1lți doi, Scarlat și Grigore, fiind mai mici, nu se arătară în lume”. Dar Costachi și lorgu, la care veniră să se jichine și boierii și popii cei mari și consuli străini, întoar-5eră politicos toate vizitele, ceea ce făcu în București o deoit de bună impresie.

La 25 septembrie sosi și Vodă în capitală. Băieții se juseră întru întâmpinarea lui, la Văcărești, mînăstirea înde din timpul lui Nicolae Mavrocordat încoace aveau oți noii Domni obiceiul să rărnină 3-4 zile pînă li se pre-crătea alaiul cu care-și făceau apoi intrarea oficială în Jraș. Dar Grigore Ghica, nesocotind tradiția, rămase acolo numai două ceasuri și urcîndu-se apoi în butcă, veni goana cailor acasă la el „într-o clădire mică pe care o l locuia și înainte pînă va fi palatul gata”.

„Palatul” e cel de pe Podul Mogoșoaiei, pe care-l locuiseră mai înainte și Voievozii Caradja și Suțu și deșire care voi vorbi cu amănunte mai la vale, iar casa „cea mea” era așezată lîngă Sfînta Vineri, pe ulița „de lîngă casa stolnicului Petrachi” (o stradă deci fără nume), în care a arnas Grigore Vodă aproape încă un an de zile.

Știm despre ea ca avea, deși era mică, „multe saloane” sică acolo făcu Vodă, la 23 april viitor (1823), de onomastica fiului său celui mai drag, beizadea lorgu, o marc recep-ie, la care a fost față și consilierul de legatie danez Clau-sewitz. De la acesta aflăm că într-unul din acele saloane stătea Vodă așezat turcește pe un divan, între boieri și upînese, toată lumea aceea fiind „foarte bogat îmbrăcată” Se făcu „ceremonia sărutului mînei”, iar pe străini' „Vodă i saluta italienește”. S-a dat dulceață, cafea și ciubuce, în ipsa Doamnei, onorurile le făcu sora lui Vodă, Pulcheria, care, ca și frații ei Alexandru și Mihaî, vorbeau „prea irumoasă franțuzească”. Seara s-a dat un mare bal, în care scop Vodă închirie casa Crețulescului, fiindcă era fiu 11 mai încăpătoare și mai luxoasă decît a sa. „Patru sa-pane europene dădeau într-o mare sală de dans” în care emei frumoase și boieri cu fesuri și caftane, „pe care cînd Dansau le lepădau”, jucau polca și poloneza, dar și hora ronânească, fiindcă deși „conversația era mai mult franceza”, ^ierirnea noastră era totuși încă neînstrăinată, și-i plăcea a Curtea lui Ioniță Sturza să mănînce mămăligă și la fl o avea băiatul, iar pe de altă parte, pe faptul că ei f j dădeau seama că „mezalianța” aceasta nu va putea l? lui Grigore Vodă și că atare căsătoria nu va pua lui Grigore Ghica să întindă hora. După miezul s-a dat un „supeu” de 200 de persoane, cu mîncăruri te alese și vinuri din țara și din străinătate. Muzica era slabă. Cărți nu se juca.

La această serbare dată în cinstea răsfățatului bej, zadea lorgu, era de față toată numeroasa familie a vq. Ievodului: cei cinci băieți (aduși cu toții acum din iarnă la București), frații, cumnatele, nepoții și nepoatele. Mu, mai Doamna lipsea și fiul ei mai mare, beizadea Costachi Cel dinții era la Paris, al doilea la Constantinopol, unde îl trimisese Domnul ca ostatic și capuchihai, îndată după întoarcerea de la Silistra, de prin octombrie 1822.

Cum i se păru lui viața acolo și ce lipsă de răbdare o îndură, cum se împrietenii cu beizadea Nicolachi al luj Ioniță Vodă Sturza și pe ce trai „necuviincios” se puseră amîndoi, toate acestea le-am văzut mai sus. Nu era de un an la Constantinopol, că-1 și apucară dracii. La 7 octombrie 1823 consulul Hugot de la București scria lui Chateaubriand, care era pe atunci ministrul afacerilor străine la Paris: „Fiul cel mare al prințului aflat în Turcia ca ostatic, i-a declarat tatălui său în modul cel mai convingător că nu mai poate ramîne acolo, deoarece se plictisește și că dacă nu va fi rechemat la București în cel mai scurt timp, va ști să se sustragă într-un fel sau altul acestei situații”.

Urmarea acestei nesupunerii am văzut că a fost închiderea lui la Cenghilchioi, împreună cu prietenul său Niculachi Sturza, de unde nu a fost slobozit decît mult mai tîrziu, cam în preajma căsătoriei acestuia cu Măria Ghica, prin toamna lui 1824.

Dar dacă beizadea Niculachi, acum om așezat, cu o femeie frumoasă pe care o admirau toți diplomații străini din Constantinopol, nu mai dădu prilej să se vorbească de el – beizadea Costachi făcu dimpotrivă să-i răsune numele din Stambul la Pera și de la Galata pînă ia Therapia. Viața de chefuri și de muieri o luă de la început, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, nici muștrările lui Vodă, nici pedeapsa lui Reiss-Effendi cu „domiciliul forțat” de la Cenghilchioi. Doi ani o duse așa, pînă în iarna anului 1826, cînd deodată îi căzu băiatului o fata cu tronc la inima de nu se mai putu lipsi de ea. O chema Verona, sau Vero-nica, și era fata bancherului armean Agop Tinghiroglu. Beizadea Costachi o ceru în căsătorie, fără a putea capătă de la cuminții ei părinți învoirea de a o lua. Refuzul acestor* trebuie să se fi sprijinit, pe de o parte, de proasta reputație pe care o ține rjar tinerii se iubeau și împotriva dragostei puterea influențelor sociale a fost întotdeauna deosebit de șubredă. După un an de zadarnice încercări, beizadea Costachi hotărî să fure fata-cu învoirea ei firește, în duminica florilor a anului 1827, noaptea, „el o răpi de domnișoară, ajutat în această acțiune de cîțiva nemernici de cea mai joasă speță și o duse la palatul său”. Cu prietenii lui de cîief deci o fură de acasă, ducînd-o în palatul său de la Cenghilchioi sau de la Ortachioi, unde, botezînd-o întîi după legea românească, o și luă în căsătorie, repede, în aceeași noapte. Un popă muntean, duhovnicul său, făcu acolo sfînta slujbă a cununiei, nuni mari fiind unul din acei frînci derbedei „nouvais sujets”, care-l ajutase a-și răpi mireasa, și nevasta acestuia.

Cînd în dimineața d-apoi văzu Agop Tinghiroglu că-i furase beizadeaua fata din iatac, îl apucară stonahoriile. Într-o goană se duse pînă la Serachir-Pașa, comandantul oștilor otomane, cu care era prieten și înfațișîndu-i jalba în proțap îi ceru să i se facă dreptate. Serachir-Pașa vorbi cu Chihaia-Bey – ministrul treburilor dinlăuntru – care porunci cadiului să cheme pe beizadea Costachi în judecata „funlor”, a hoților de cai și de femei.

Costachi Ghica, de altfel un om inimos și cu oarecare pană medieval, veni la judecată cu Veronica de braț – ceea ce, zice-se, era „după moravurile turcești, culmea obrăzniciei”. Cadiul îi porunci să-și scoată brațul de pe al nevestei sale. Beizadea Costachi răspunse că brațele sînt legate și că nimeni nu le va putea dezlega. Cadiul îi spuse că se vor găsi în imperiul semilunei oameni care au această putere, și-i și făcu pe dată dovada, poruncind aprozilor „să-și facă datoria”. Oamenii aceștia, „șes valets turcs”, se năpustiră asupra tinerilor îndrăgostiți și, înjurîndu-i ca la ușa cortului, le deteră o bătaie din Șcele „pe care impiegații musulmani o dau numai raialelor, 'ară deosebire de rang, de vîrstă sau de sex”. Cu oasele frînte ieșiră tinerii de la judecata cadiului, (lînd trimiși sub pază fiecare la casa lui. Domnișoara 'inghiroglu?u înapoiată părinților, căroră li se trimise raspuns că va fi desfăcută căsătoria și că preotul care o consfințise va fi trimis în judecată patriarhilor grec?] armean, spre a fi osîndit potrivit canoanelor bisericești.

Dar povestea e încă departe de a fi gata. Dumnealui beizadeaua, „iritat de prostul tratament pe care-l primise, se duse la Buiuc-Dere pentru a cer^ intervenția ambadorului Rusiei și dușmanii erau încîn. Tați să-l vadă certîndu-se cu Poarta, îmbrățișînd cu căldură cauza reclamantului, în calitate sa de fiu al prin, țului și de agent așezat sub protecția drepturilor omului conform articolului 16 al Tratatului de laCainargi”.

Aici se impune o mică tălmăcire.

Amîndouă beizadelele, Niculachi Siurza și Costachi Ghica, stăteau la Constantinopol de la începutul dom-niilor părinților lor, ca o garanție a credinței Voievoziilor din Țările Dunărene către Poartă. Acesta fusese din vechime un obicei peste care nu se călcase pînă în zilele Eterici și a încetării

domniilor fanariote. Dar odată cu înălțarea în scaune a Voievozilor Ionița Sturza și Grigore Ghica, Rusia avînd un cuvînt din ce în ce mai hotărîtor în treburile românești, ea ceru desființarea acestui obicei, sub cuvînt că e înjositor „de a fi ostatic”, în realitate însă pentru a nu sili pe Domnii români de a îi credincioși Porții. Turcii erau pe de altă parte destul de pricepuți ca să înlăture chestiunea, fără ca în aparență să i se opună. Poarta consimți deci ca Voievozii dunăreni să nu-și mai trimită în ostateci, dar îi sili să-i trimită capuchiaie, adică secretari, agenți ai Domnilor pe lângă guvernul turc. Astfel beizadea Costachi, deși de fapt curat ostatec, era totuși oficial „agent supus protecției dreptului ginților”.

În această calitate merse el la Buiuc-Dere să se plîr contelui de Ribeaupierre, ambasadorul Rusiei, de mîsu ce-i făcuse cadîul și oamenii săi. „Dușmanii păcii” fu încredințați că ambasadorul va ține partea beizadef se și bucurau de noul conflict diplomatic ce se va na între Poartă și Petrograd. Dar mare le îu dezamăgirea și încă mai mare a lui beizadea Costachi – cînd vă?1 pe domnul de Ribeaupierre rehuînd să-i dea ajutor: „Ambasadorul îl primi foarte prost pe prinț și-i adre să cele mai aspre muștrări pentru comportarea lui seanță loasa, refuzînd net să intervină într-o afacere pe care privea ca fiind exclusiv de resortu' patriarhului și întregime străină atribuției lor ambasadorului ru<m

Foarte supărat, beizadea Cosiachi se apucă să t iască pe turcește un arz către sultan, cerîndu-i milă durare și dreptate. Și într-o seara, pe cînd acesta se pi cu caicul pe Bosfor, la lumina lunii, cu cadînele saî i îndrăzni sa se apropie cu barca pîna lingă umbra lui t pe pa mint și să-i arunce arzul în caic. (par acum i se înfundă. Sultanul, după ce citi arzul,, | rupse în bucăți, azvîrlînd hîrtiile în mare și poruncind L fiul Voievodului Munteniei să fie arestat în palatul lui j trimis apoi sub pază la tată-său la București. * Două săptămîni mai tîrziu, în april 1827, beizadea L0siachi trecea Dunărea, iar dincolo în Fanar, patriarhul ^ula căsătoria fetei lui Tînghir „fiindcă fusese făcută ij! vreme de post”. Iar popa care-i cununase fu osîndit de Sinod la tăierea părului și a bărbii și la trimitere la ocnă.

Ribeaupierre, care reiuzase sa dea o mîină de ajutor bietului Costachi Ghica, scria totuși lui Kotov, girantul consulatului rus din București, că ambele beizadele au fost trimise în (ară „de unde se vede acum prea bine că ele nu erau capuchiaie, ci ostateci...”.

Daca aceasta era din partea domnului conte cumva o remușcare, apoi era tîrzie, căci în timpul acesta Grigore Vodă își trimise fiul, de cum sosise în țară, la o mînăstire în munți, să se mai răcorească. Beizadeaua va trebui, închinîndu-se la icoane, să se mai lumineze la minte și să afle că fiii datoresc ascultare părinților și oamenii mai mici supunere celor mai mari!

Beizadea Costachi, căruia nu i se mai spunea acum decît beizadea Tingire, sau pe scurt chiar „Tingirică”, rămase la mînăstire pînă în toamnă, de unde ieșind apoi se însura în curînd cu Sultana Costescu, uitînd pe Ve-romca lui, ale cărei urme se pierd în arme ni mea cea bogată de pe malurile Bosforului17.

Faptul că Grigore Ghica își pedepsea fiul cu pocăință la mînăstire, fiindcă la 22 de ani era îndrăgostit de o fată de 18, pe cînd el însuși la 60 de ani iubea pe una (fe 20, poate părea cel puțin ciudat, și tălmăcire nu poate fi decît luînd în privire egoismul ce caracterizează fi-reă omenească pînă la incoerență și pînă la absurd.- „Nu fă tu ce fac eu”. Lata principiul eticei omenești îndeobște S1 a celei parnîntești îndeosebi.

_ încolo, bărbatul acesta, înfățișat pînă acum sub lumina patimilor sale omenești, a fost totuși nu numai un O!fl de treabă, dar și un bun Voievod.

Romanul său cu Eufrosina Săvescu, care era de-o v'rstă cu Verona Tinghiroglu, îl vom desfășura mai la Va'e, cînd femeia aceasta va intra mai adînc în viața bătrî-Voievod. Să arătăm deocamdată că el, ca și Ioniță ă al Moldovei, fund „liberal” dacă nu „cărvunar”, cu foarte înaintate, s-a înconjurat mai mult cu boieri de mîna a doua, dar deștepți, muncitori și cinstiți. Cu aceștia a domnit, scutindu-i de dări și umplînd golurile vistieriei din averile mînăstirești.

Boierii cei mari erau, ca și cei din Moldova, fugiți peste graniță la Brașov, făcîndu-i o îndîrjită opoziție și trimiți^ pîri peste pîri, ba la Constantinopol, ba la Petrograd. Banul Grigore Brîncoveanu, om deștept, învățat, candidat la domnie, era cel mai înfocat dușman al lui Ghica, șj chiar unul din frații acestuia, Alecu, zis Barbă Roșie, se unise acum cu potrivnicii Domnului.

Din Brașov ei trimit în țară pe Ghiță Gutui Muntenegreanu cu 600 oameni armați ca să pornească pan-durimea lui Tudor, avînd printre alți comandanți pe ser-darul Cristea și pe Toma Brătianu, polcovnic.

Grigore Vodă, după curn îi stătea în obicei, posti în-tîi doua zile, se închise apoi în iatac, căzu în fața sfîntelor icoane și după o lungă rugăciune, chemă pe polcovnicul Magheru, mult vestitul, poruncindu-i să meargă întru întîmpinarea oastei lui Cuțui. „Iar de-i vei prinde”, îi zise Vodă, „să-i judeci și să-i osîndești la spînzurătoare,,. Ceea ce se și făcu, aidoma, Numai Brătianu a scăpat, prin fugă, în Grecia, unde a murit abia în 1840.

Mai tîrziu lucrurile se împăcară, aici ca și în Moldova șl din aceleași împrejurări, în 1826 „protipendada” se iîntoarse în țară, în frunte cu banul Grigore Brîncoveanu, cu Grigore Băleanu, Ștefan Balăceanu, Alecu Filipescu, Îlc&andru Vilara, Ion Cătuneanu și alții, în politica din afară, ei țin totuși mai departe cu rușii, pe cînd Vodă cu oarrerji săi de mai înainte rămîn plecați turcilor, ca și pcbie Milcov Ion Sandu Sturza. Dar înlăuntru, boierii ace știa mari, oameni de carte și în felul lor patrioți și ei inhîțgază „Societatea Literară”, prezidată de Dinlcu Go lescu și avînd mādulari pe frații Domnului, Mihai, Con1 stantin și Alexandru, din care va ieși mai tîrziu Societatea Filarmonică, cea care va aduce culturii românești și spir: tului național neasemuite foioase.

Totuși erau pe lîngă Vodă și boieri de mîna întii, ț1 chiar din sfetnicii lui cei mai de aproape, ca de pildă ve stitul Constantin Cîmpineanu, tatăl lui Ion. Încrederea c# mai oarbă o punea Grigore Ghica în trei oameni numai în bașcihodarul Măciucă (un fel de prim aghiotant dom nesc), în sărdarul Chiriac și în vornicul Costachi Cîn> pineanu.

Cînd a trecut delegația turcă de la Cetatea Albă pr>! București, în 1826, Grigore Vodă trimise întru întîmp' area ei pe un boier mai șters, pe un om cam sărac cu duhul, iar Cîmpineanu, burzuluindu-se, îi spuse: „Dar de ce nu trimiți Măria Ta pe un boier mai de seamă, că e rușine să stea delegația de vorbă cu el”. Iar Vodă de colo: [sin cumva te-oi trimite pe dumneata, și apoi, cînd vor veni turcii să mă vadă pe mine, să zică: Da ce prost Domn au muntenii”.

O vorbă ca aceasta ajunge să caracterizeze pe un om, și aproape o domnie: bun simț, modestie, chibzuință. Cu acestea și cu cinste, a domnit Grigore Vodă, și a domnit frumos.

Sa vedem acum unde a domnit el, în ce case, în ce. Încăperi și-a petrecut cei cinci ani și jumătate de mărire voievodală.

Ca mic copil și ca flăcău neînsurat, ajuns aproape tomnatec, ar fi stat în casa tatălui său, banul Dumitrachi, care avea, zice-se, cea mai întinsă proprietate din București, „începea din capătul despre apus al podului gîrlei,

de vale de Zlătari, mergea în jos pe malul apei pînă în dreptul caselor Văcărescufui, unde e azi casa lui Barbu Belu; d-acolo cotea spre Sfinții Apostoli, pînă unde sînt băile Mitracevski, apuca la dreapta pe uliță înainte, tăia de-a curmezișul strada Mihai Vodă, trecea gîria mer-gînd la vale prin Gorgani, cuprinzînd toată mahalaua Domnița Nastasica și se încheia cu ocolul la podul gîrlei la Zlătari”.

În cuprinsul acestui loc, mare cit o moșioară deși era așezat în inima Bucureștilor, se aflau numai două, „curți”. A banului bătrînul (îi se spunea așa pentru a-l deosebi de doi din feciorii săi, care erau și ei bani) și a fiului Scarlat. Cea dintîi, în care a locuit desigur pînă la înșurătoare Grigore Vodă al nostru, era așezată dincoace de apă. Era o namilă de casa, cu pridvoare, tinzi, sagnasie, saloane, odăi de musafiri, sufragerie de iarna și de vară, iatacuri și cămări, cu arcade și bolți învîrtite, beciuri și pivnițe, în-vălitoare de șindrilă mai mare decît casa și cu streășină scoasă din jur împrejur de doi coți. Pe lîngă zidul curții, în șir, cuhnii, odăi de slugi și de logofeți, grajduri, Șoproane, șuri, grădini de flori și de zarzavaturi, livezi de pomi roditori, înnărie, lemnărie, brutărie, potcovărie și cite altele. După moartea banului Dumitrachi, casa aceasta a trecut prin moștenire la fiul său cel de-al patrulea, banul Mihai, Nenea Mare cum î se zice, și s-a restaurat wwpiw^wwwww^iPIffi111 ' WIH^^H7 de fiul său cel de-al cincilea, Alexandru, Voievodul din 1834, cînd s-a suit acesta pe scaunul domniei.

Cealaltă casă, a banului Scarlat Ghica – care a tre-cut-o apoi fiului său Neculai-era dincolo de apa, cam în dreptul Azilului de noapte de mai tîrziu. De ea nu se mai vede nici o urmă, căci, din pricina deselor înecări ale Dîmboviței, a putrezit din temelie și s-a fărîmițat bucățică cu bucățică. Ion Ghica mai ținea firește minte de ea și ne spune în vestitele saie scrisori că era acolo „o sală mare zugrăvită pe pereți și pe tavan cu toți zeii Olimpului, de un pictor Kaufmann”. În sala aceea, la zile mari, înfocatul Aristia, perceptorul copiilor – cu cîteva perdele de la ferestre, cu cearceafuri înnădite, cu costume croite din rochii lepădate – pune în scenă cîte o tragedie grecească, pe Oreste, sau pe Fiii tui Brutiis sau vreo idilă de Florian. Iar actori erau toți Ghiculeștii: Scarlat, Mihai, Smărăndița – o Clitemnestră impunătoare – și cîțiva străini ca Eufro-sina Bogdan, Mano le Anghelescu, Iosefina și Cecilia Raymondi.

Să ne întoarcem, însă la Grigore Ghica. După înșurătoria lui cu Măria Hangerli, el s-a mutat firește din casa părintească într-alta „mai mică”, cea de la Sfintai Vineri. Acolo a trăit aproape 20 de ani, acolo s-au nas* cut toți copiii lui și acolo a pătimit în tăcere biata dom-] nița Măria, care domniță fiind și-a zis domniță pînă la) despărțenie, cînd, bărbatul ei fiind făcut Domn, și-a spus] și ea, deși divorțată, Doamnă.

În 1822, cînd a plecat Grigore Ghica, primăvara, la| Constantinopol, să capete domnia, el a hotărît ca la în-J toarcere va locui „palatul” pe care-l locuiseră și Voievozii] de mai înainte: Alexandru Suțu și Ion Caradja. La sin dar poruncă să fie zugrăvit din nou, prefăcut și mărit, ști însărcina pe pictorul italian Giacometti să picteze pe pe-J reții și pe tavanele saloanelor zeitățile Olimpului, la fel cui le pictase Kaufmann în casa fratelui său Scarlat.

Cînd s-a întors Domn, în septembrie 1822, Giacomett mai avea încă mult de lucru, așa încît noul Voievod fi silit să locuiască mai departe în „casa lui cea mică”, unde erau totuși „mai multe saloane”, deși pesemne neîncăj pătoare, și unde dădu în primăvara viitoare, de Sf, Gheorj ghe, o serbare în cinstea iubitului său fiu lorgu, precum mai sus am arătat.

Abia în iarna 1823-24 a putut Grigore Vodă să st mute în palatul de pe Podul Mogoșoaiei, proaspăt împodo bit de italianul Giacometti.

Deși atît Ion Ghica în Scrisori, cît și Alexandrina Chica în Amintiri, ne asigură că „palatul” acela, nu mai există, noi credem că părerea aceasta poate da prilej de interpretare.

Locul Curții Domnești se întindea din Calea Victoriei de azi pînă în strada Academiei, iar pe lături cam pînă la casa Slătineanu, în care, sub Alexandru Vodă Suțu în tot cazul, se țineau ședințele domnescului Divan. Între palat și casa Slătineanu era prin 1820 un pasagiu la etaj, prin care trecea Vodă Suțu cînd mergea la Divan și unde-l pîndise Bimbașa Sava să-l omoare, după cum aici am mai povestit. Or, pasagiu! acela învederat că nu putea fi decît în latura despre Podul Mogoșoaiei (Calea Victoriei), deoarece în partea aceasta era și casa Siăti-nea, de unde rezultă că și Palatul era în rînd cu casa Divanului, pe Podul Mogoșoaiei – iar nu în mijlocul curții, după cum ne spune Ion Ghica. De altfel Alexandrina Ghica ne confirmă lucrul acesta în Memoriile ei publicate de V. I. Ghica, cînd ne spune următoarele precise amănunte.

„La începutul veacului trecut, după gonirea fanarioților, Curtea Domnească era sub unchiul meu Grigore Ghica al VHI-lea, Domnul Țării Românești, pe Podul Mogoșoaiei, nu departe de magazinul (?) Capsa de astăzi, în palatul care a fost mai pe urmă cumpărat de familia Lahovary, afectat clubului Tinerimei, aliniat și deformat cu totul”.

Că acest club al Tinerimei „aliniat și deformat” este fostul palat în care au locuit Voievozii Caradjea, Suțu și Ghica, mai este învederat și după aspectul lui. Văzut din curte, din pasagiul Majestic, intrarea clubului cu vechea ei boltă, sala de jos cu minunatele ei coloane de marmură, scara cea frumoasă, de marmură și ea, și saloanele cele mari de la etaj arata lămurit că în această casa și nu aiurea a fost cîndva palatul lui Grigore Vodă, despre care nepoata lui de fată, Alexandrina Ghica, știe să ne mai spuie următoarele frumoase lucruri: „El avea mari și frumoase încăperi, decorate de pictorul Giacometti și, la catul cel dintîi, niște coloane de Porfir cu pereții mobili, care îngăduiau transformarea mai multor saloane într-o singură sală foarte arătoasă, coloanele rămînînd singura amintire a pereților dispăruți... cunoscut, firește, palatul acesta în timpul Domniei, însă printr-un reflux al soartei acolo am locuit cînd măritat cu principele Ioan, fiul lui Grigore Ghica al ai /vfoldovei, și de acolo am plecat ca să mă cunun în biserica Sărindar, astăzi dărimată, enoria și loc de veșnică odihnă a Ghiculeștilor munteni de la marele ban Dimitrie (1808) încoace. Pe de altă parte, muma mea, Pulheria Blaramberg, sora Domnitorului, își petrecuse acolo tinerețile și; îmi povestea deseori anecdote privitoare la acel palat. Una, prin ciudățenia ei, merită să găsească loc în această cronică, Unchiul meu, în reacțiunea națională ce urma după venirea lui pe tron, încercă de la început să stîrpească oriunde abuzurile grecești, între altele, avusese de suprimat cea mai nostimă sarcină de Curte ce s-ar putea închipui. Fusese întocmită în timpul celor din urmă fanarioți. Opt inși, îmbrăcați în portul cel mai strălucit, trebuiau să intre în fiecare dimineață în iatacul Domnului, de cum se trezea el, și să-i zică laolaltă: Frumos ești, Măria Ta! Sprîncenat ești, Măria Ta! După această exclamație, strigată în cor, se retrăgeau în bună rînduială, militărește. Ziua începută astfel parea grecoțelului mai dulce”.

În acel palat, sub scară, în niște încăperi care se mai văd și azi, locuiau la stînga Basciohodarul Măciucă, omul cel mai de încredere al lui Grigore Vodă, iar la dreapta Tufeccibașa „lîngă ogeacul neîerilor și al edecliilor”, din care mai cunoaștem numele lui Nicolae Păun, cel despre care s-a priceput Ion Ghica să ne povestească o prea frumoasă amintire din tinerețele sale.- Și tot de la Ion Ghica rmai știm sîrșitul poveștii pictorului Giacometti, pe care el îl

numește Giacomo, cel care a zugrăvit pereții și tavanul palatului cu zeitățile Olimpului.

Acest Giacomo sau Giacometti, un italian pripășit prin țară nu se știe cum, prieten în vremuri cu vestitul Silvio Pellico, era un pictor de valoare, după cât putem judeca din urmele frescelor făcute de el pe pereții palatului de la Colentina, unde tavanurile în tot cazul au rămas pe alocurea întregi. Puțin aventurier de felul lui, după ce făcuse naționalism în Italia și pictură în Moldova, se statornici birtaș în insula Prinkipo lângă Constantinopol. Fiul său, Carlo, a fost călăuza lui Lamartine în timpul călătoriei acestuia în Orient, imortalizat de marele poet francez sub numele de Charles în vestita sa operă: *Voyage en Orient*. Mai târziu, prin 1848, dăm iar de urmele lui, tot călăuză pentru străini la hotelul Missiri din Pera, unde l-a cunoscut și Ion Ghica. Pe atunci, în timpul vîltoarei din 1848, pictorul Giacometti peste sufletul căruia trecuseră anii fără a-l îm-bătrîni, se înflăcăra iar la auzul cuvîntului de Libertate care umbla ca suveica dintr-un capăt al Europei la altul și, vînzîndu-și birtul de la Prinkipo, se pregătea să plece cîl fiul său în Italia pentru a lupta sub steagul lui Garibaldi. Holera, care bîntuia la Constantinopol și în toată Turcia, dincolo și dincoace de Dunăre, îi înșfacă însă pe amîndoi și-n puține zile îi duse în mormînt. Și astfel Giacometti și fiul său Carlo, în loc să moară vitejește, de glonț, pentru Libertate, muriră prostește, de vibrioni, la Stambul, precum muri în aceleași zile în Moldova și străbuna autorului acestor rînduri, și precum era, 65 de ani mai tîr-ziu, să moară tot atît de prostește, într-o cîmpie din Bulgaria, autorul el însuși.

Un an și jumătate după ce s-a mutat Grigore Vodă în palatul de pe Podul Mogoșoaiei, a și izbucnit focul, la „una din cele două case ce ocupa Domnitorul”. Dar să rînd straja toată în ajutor, flăcările au fost ușor potolite și „s-a scăpat tot”. Consulul Hugot mergînd a doua zi să vadă pe Vodă, după cum era obiceiul după fiecă nenorocire, îl găsi foarte vesel „d'excellente humeur” spunîndu-i că n-a pierdut nimic, ba adăugînd chiar „rîzînd în hohote, că numai doamnele – vorbindu-mi de sora și de cele patru nepoate ale sale care erau de față – se plîngeau ca au pierdut cîteva fleacuri”.

Pe sora aceasta, Pulcheria Blaramberg, și pe cele patru nepoate, care locuiau toate împreună cu Vodă la Palatul Domnesc, le întîlnim doi ani mai târziu, în 1827, la marele bal pe care-l dădu Vodă cu prilejul Anului Nou.

Vodă era vesel ca niciodată. Zilele posomorite se credeau trecute, părea că temerile și grijile părăsiseră malurile însîngerate ale Dîmboviței și ale Dunării. Murahașii (plenipotenții) Said Mehmed Nuri Effendi și Said Ibrahim Effendi se întoarseră de la Akkerman, unde încheiaseră în ziua de 23 septembrie 1826, cu plenipotențiarilor ruși Voronțov și Ribeaupierre, convenția tălmăcitoare a Tratatului de la București din 1812. Contele Ribeaupierre trecuse ambasador la Constantinopol și neînțelegerile ce de ^arii axistau între Poartă și Rusia se credeau stinse cu de-săvîrșire. Minciaki, numit consul rusesc, era așteptat la București. La Țarigrad, pace și liniște. La noi nu se auzea nici ^ cîrjalii, nici de vreun Pasvantoglu.

Pis-de-dimineată, în fața boierilor adunați la Curte, Părintele Eufrosin Poteca, dascălul de la Sf. Sava, cu trei din băieții cei mai silitori din școala românească, sorcovise pe Măria Sa cu un „engomion”, un colind plin de frumoase prevestiri. La prînz toate răvașele de plă-Cîntă îi ieșiseră lui Vodă numai în bine și în bine: „ve-

—x selie”, „viață lungă”, „biruință”, și așa mai departe, fio, ierii i se arătau cu supunere și lumea îl iubea, căci era înde-stuiaia: pîinea 3 parale ocaua și vinul 10 parale vadra. Opînca și tîrgurile mulțumite și vesele. Pribegii din Brașov și din Sibiu, care se bizuiseră pe sprijinul consulului rus Pini ca să

răstoarne pe Domn, fuseseră siliți să i se închine cu supunere ca să se poată întoarce în țară. Și acum era Vodă sigur că în 1829, când se împlinea termenul de 7 ani de domnie, tot el va fi numit de Poartă, sau după noua Convențiune, ales de boieri Domn.

Ca atare, seara, mare bal la Curte – dar nu în pa-latul pe care-l cunoaștem, ci într-o casă anume închiriată, casa lui Românit de pe aceeași uliță, mult mai la deal, înspre capul Podului – că era cea mai încăpătoare din București. O începuse marele și bogatul boier Facă – tata! lui Costachi, cel cu Franțuzi stele – dar murind fără a o isprăvi, epitropia copiilor o vînduse unui grec bogat, Românit. Acesta a isprăvit-o și a împodobit-o cu cel mai mare lux: pereții odăilor îmbrăcați cu stuc, imițînd marmorele cele mai rare, tavanele lucrate în relief de meșteri aduși din Țarigrad, podelele acoperite iarna cu covoare din Persia și vara cu șaluri din India, macaturile și perdelele de mătase groasă din Damasc și din Alep, mobilele de lemn de mahon și de abanos, încrustate cu sidefuri și îmbrăcate cu piele de Cordova. În toate odăile, poicandre atîrnate de tavanuri, toate de cristal de Veneția, tăiate ca diamantele, în care se oglindeau seara mii de luminări de ceară sau de sperma nțetă...

Românit, murind flăcău bătrîn, averea lui, cu case cu tot, a trecut la trei surori bătrîne, fete mari și ele, care au vîndut palatul acela statului, de s-a făcut apoi din el Ministerul Finanțelor de pe Calea Victoriei colț cu Calea Griviței!

Acolo aripa din stînga – a dat Grigore Vodă marele său bal din ziua de Sîn-Vasile a anului 1827.

În sala cea mare, Vodă, în giubea albă, hanger cu briliante ia brîu, ședea în mijlocul sofalei, între ferestre, rezemat pe perne, cu gugiumanul de samur, cu funda albă cam pe frunte și cu mîinile încleștate la ceafa.

Pe marginea sofalei, la dreapta și la stînga, ședeau cei cinci fii ai săi. Beizadea Costachi, poreclit Tingirică. Nu era acolo, căci tocmai atunci se desfășura la Constanța-nopol romanul său de dragoste. Dar erau pe pat beiza' delele lorgu, Scarlat, Grigore, Panaiot și Mitică, toți ra\$' la frunte, ia tîmple și la ceafă, purtând pe creștetul cap" jui un mititei fes roș cu fundă de mătase albastră. Iar fje aici încolo, tina lingă alta, ședeau cucoana Profirița, S0ra lui Vodă cea mai iubită, nepoatele Sultana Zefharina, ^iaria Furtunoaia cu fiică-sa Anica, precum și alte cucoane înrudite sau numai foarte simandicoase.

Muzici erau trei, cea de la Golești, cea de la Rsmnic și un taraf de lăutari, care stăteau într-o galerie improvizată deasupra ușii de la intrare.

Cea de la Golești, înființată de Dinicu Golescu pe moșia sa din Muscel, sub direcția lui Florian Aaron, avea 12 muzicanți, toți țigani, astfel împărțiți: doi scripcari, rfoi flautiști, doi trîmbițași, două clarinete, un oboist, un fluieraș, un toboșar și un țimbalist.

Cea de la Rîmnic, a ciuceruii Alecu Nicolescu, sub direcția lui Cocoratu, „maestru de grații”, se compunea din 6 țigani robi ai boierului, care, suflînd din gură și dînd din cap, din mîini și din picioare, cfntau din 15 instrumente deodată ghitare, mandoline, naiuri, pi rostii, tobe, țimbale, zorzoane și clopoței. Aria „de rezistență” a acestei muzici de bîlci era „Di tanti palpiți” din Tancred, pe care glumețul poet lancu Văcărescu, vărul Domnului, o tălmăcea cucoanelor care nu știau italienește, în felul următor: „Dă-t tantii palme”... se non e uero...

Și, în sfîrșit, veneau lăutarii, care n-avură parte de a cînta decît pe la spartul jocului, cînd începură boierii a prinde chef și te veni poftă de vreo horă, de-urr brîu, sau de vreun cîntec din cele lumești; „Hai, Ileana, la poiană” sau „Cavaleri de modă nouă”

Boierii, cînd jucau, își lepădau giubelele și papucii, rămînîod numai în meși. Ei pofteați ia dans căci de pe atunci „se dansa” în saloane – numai fetele sau nevestele care le plăceau, neîndrăznind totuși să se apropie de rudele lui Vodă. Acestea aveau fiecare pe „dansatorul” ei favorit. Fata lui Furtună, de pildă, juca numai cu beizadea Iorgu și fata Moruzoaiei numai cu Scarlat Barcă ne seu.

Zinca, nevasta lui Dinicu Golescu, Mărita, fata lui Noe Florescu, Nastasica lui Grigore Filănescu și Ca ti nea Slătineanca, văduva, treceau drept cele mai bune dansatoare. Iar juvaierile cele mai frumoase erau „scorpia” sau dragonul Suțulesei (Fata lui Racoviță de la Colțea), „ghiarele de leu” aîe Catincăi Filipescu și „șiraleie de mărghăritare” ale Saftei Brîncoveanu.

Toata lumea asta trecea din cînd în cînd în odaia de Caturi, unde, pe o masă întinsă, erau înșirate tot felul de zaharicale și de cofeturi, castane fierte în zahăr, lîsg de chitră, acadele, cozonaci, vin și limonade, servite musafirilor de vestitul Antonachi Borelli.

Nu mai Vodă nu s-a mișcat de pe divan, pînă a bătut ceasul douăsprezece. Atunci precum Cenușăreasa, Măria Sa s-a sculat în picioare, a dat din cap în dreapta și în stînga și a pornit spre ușă, cu bașcihodarul dinaintea lui și cu beizadelele cele mici după ei. Loniță Voinescu, cămărașul cel mare, încheia alaiul.

Dacă nici la balul acesta, nici aiurea, n-am mai în-tîlnit-o pe Eufrosina Săvescu, pricina e că Vodă o ținea ascunsă. Și o ținea ascunsă, fiindcă încă nu se căsătorise cu ea.

Fata avea, după cum am mai arătat, abia 14 ani cînd s-a îndrăgostit Grigore Vodă de ea, iar el, amoretatul, trecuse de 55 de ani. Deși pe vremea aceea fetele se mai măritau încă la 12-13 ani – foarte rar de altfel – totuși nepotrivirea aceasta de vîrstă dădea ideile lui Grigore Ghica o notă de imoralitate, după cum se și exprima severul Felix Colson, călător prin Bucureștii noștri de acum o sută și mai bine de ani.

Ca atare, despărțirea de nevastă-sa, domnița Măria, și consfințirea acestei despărțiri de către patriarhul Antira al Constantinopolului, erau numai „o pregătire pentru mai tîrziu”, cînd va fi Eufrosina mai coaptă pentru căsătorie.

Deși Domn acum, sau poate tocmai fiindcă era Domn, el nu îndrăzni să înfrunte părerea lumii, destul de indignată și fără asta de izgonirea domniței Măria, care pare a fi lăsat în țară o amintire frumoasă. Și apoi mai avea Grigore Vodă pe cap toată familia lui, și îndeosebi pe cei mai iubiți din familie, fiul său Iorgu și soră-sa Pulche-ria.

Vodă pare ar fi ținut pe fetița aceasta, care era de o frumusețe răpitoare, ascunsă undeva, pînă se făcu mai măricică, cam pînă prin 1824, cînd împlini ea 17 ani. Atunci, și cum o iubea cu o nebună patimă, fostul cîntăreț de serenade, nemaivîrînd să asculte decît de bătăile inimii sale, o luă pe lingă el, ca ibovnică, și-i făcu și un copil – o fată – făgăduindu-i că o va lua de soție îndată ce va înfrînge împotrivirea familiei.

Dar se mai trecură patru ani și frumoasa Eufrosina nu era încă măritată.

W în 1828, în luna april, din aceleași împrejurări ca j în Moldova, domnia Țării Românești îi fu scoasă lui Grigore Vodă, care fugi în munți, luînd drumul Brașo-yîlui. Dar, intrucît contele Pahlen cu armata sa întîr-zia la Iași, Vodă se opri la Cîmpina. La 10 mai stil nou e încă acolo, așteptînd sosirea la București a lui Pahlen, pentru a-i cere „pașapoarte” pentru Franța, căci guvernul austriac nu-i îngăduia să se statornicească la Brașov. J se întîmpla lui acum, ca și nevestei sale cu 7 ani în urmă.

Aceste „pașapoarte” la plural, pe care le cerea Grigore Vodă, dau de bănuț că el, în fuga lui, nu mersese singur, ci luase cu dînsul pe iubita lui Eufrosina și pe mica Măria, copilul lor, pe care știm din altă parte că itdorea să fie crescută de el”.

Zece zile mai tîrziu, văzînd că nici pașapoarte nu capătă, dar, nici n-are nimeni de gînd să-i facă vreun rău, Grigore Ghica se întoarce liniștit la București „unde nimeni nu pare să-i mai acorde vreo atenție”

Ce mai e și cu măririle acestea lumești! Etotnnia vatiitas!

Atunci „intrat din nou în viața privată”, nemaiavînd a ține socoteală de părerea lumii, fostul Grigore Vodă se căsătorește în sfîrșit cu Eufrosina Săvescu, femeie acum de 21 de ani, neputînd totuși, din pricina pravilelor de atunci, să-și legitimizeze copiii, cînd între timp se mai născuse o fată, Alexandrina, însă „dorind să asigure fetelor un trai cuviincios”, le făcu o donațiune, o foarte însemnată donațiune în moșii, bani, scule și țigani, și fiindcă „vreau să fie crescute de mine, lîngă mine, îmi rezerv drepturile de a ridica eu veniturile acestei averi”

Din clipa aceea, din vara anului 1828, deși Grigore Vodă nu mai era Domn, Eufrosina Săvescu-Ghica își spuse Doamnă. Și Doamnă a rămas toată lungă ei viață Eufrosina Doamna! Iar cum pe de altă parte domnița Măria Hangerli, fostă Ghica, niciodată Doamnă, își spunea și ea la fel, Măria Doamna, erau acum în lume, și năi tîrziu chiar la București, două Doamne Grigore Ghica, din care nici una nu apucase voievodalele măririi ale scaunului Țării Românești.

A urmat pentru Eufrosina o viață desigur foarte plantă, față în tot cazul de ce fusese viața aceasta înainte. Adică, un soț bătrîn, dar iubitor, o avere din cele mai mari țară și un nume din cele mai simandicoase. Dar lu-aceasta avea umbrele sale. Familia Ghica nu ierta ui Voievod căsătoria, „mezalianța”, nebunia ce în-taptuise.

J* 90

Acum, mai ales că nu mai era nevoie să i se „Măria Ta” și să i se sărute la fiece prilej mîna, ea cam ținu departe de dînsa, îngăduindu-i firește a o vedea, dar refuzînd să îmbrățișeze, să cunoască, să vadă să audă măcar vorbind de „femeia cea fără strămoși” parcă s-ar fi fost născut din partenogeneză.

Viața aceasta a ținut șase ani. Și pe urmă, într-o zi de toamnă, a anului 1834, deodată, pe neașteptate Grigore Vodă avu o amețală, se puse la pat, și pînă-ri seară, dus era în lumea cea „unde nu este durere, nici lacrimi, nici suspin”.

Era la 16 octombrie 1834, seara.

„Deși avea aproape 70 de ani, Grigore Vodă era încă foarte „verde” „și autopsia n-a dus la descoperirea nici unei cauze de moarte iminentă”, scria consulul Mimaut ministrului BrogHe. S-a crezut într-un „spasm nervos al stomacului”, dar poate să fi fost și inima, care uneori le cam joacă festa batrinilor.

A treia zi, 18 octombrie, înmormîntarea: „Cea mai frumoasă din cîte au fost vreodată în țara aceasta”, scria același consul aceluiași ministru.

De 6 funi, domnea în Țara Românească fratele lui Grigore Vodă, Alexandru Ghica. E deci firesc să fi căutat ei să facă fostului Voievod o înmormîntare cît mai „domnească”, pentru alcătuirea căreia fu însărcinat maiorul Banov, care porunci următoarele:

Din casa fostului Voievod – cea de pe ulița de Hngă casa stolnicului Petrachi, unde a locuit Grigore Ghica Vodă, după, ca și înainte de domnie, se

va ridica mortul de opt boieri, bani și vornici, pînă ia capătul scării de sus; apoi alți opt boieri, logofeți, îl vor duce de ia capătul scării la dric.

Alaiul începea cu dorobanții agiei, avînd în frunte pe căpitanul lor și în coadă pe dumnealui vel aga. Pe urmă o jumătate de escadron de cavalerie, cu trumbițașii lui, urmați de dorobanții vorniciei de poliție. Veneau apoi corporațiile cu starostii lor, în rînd cîte cinci, vel vornicul șefii de secții și stoinacialnicii departamentelor postelni; ciei, vistieriei, logoîțeției și vorniciei (adică funcționarii ministerelor de finanțe, justiție și interne), directorii școalelor cu delegațiile profesorilor și mădularii tribunalelor cu prezidenții lor.

Capacul cosciugului îl duceau mădularii sfatului orășenesc, după care urmau 9 cai de călărie din grajduri!6 mortului, avînd zăbrănice negre, și apoi niște ofițeri îi l' ți peste mondire cu mantale negre, purtmd pe perne ^e catifea roșie firmele de întărire ale domniei lui Grigore Vodă, și topuzul, la dreapta, și sabia, la stingă.

În spatele acestor insigne domnești, umblau doi ofițeri cu săbiile scoase și 12 iuncări cu puști, după care urrna în sfîrșit, „partea duhovnicească”, adică întii preo-țij cîte doi în rînd, și abia la urmă arhieriei, tot cîte doi fn rînd, mitropolitul și episcopii.

Vine cosciugul pe dricul tras de opt cai. Lîngă fiecare cal umblă pe jos un vizitiu, îmbrăcat în manta neagră, cj cu pălăria lăsată în jos! Pe de o parte și de alta a ^icului merg cîte 12 inși, ținînd în mînă torțe aprinse, jar aproape de tot de cosciug, patru ofițeri cu săbiile scoase.

În spatele dricului merge pe jos, gînditor, Măria Sa Vodă, urmat de rudele cele mai apropiate, de consulii străini, de miniștri și de ștabul domnesc.

Dar alaiul e încă lung: muzica miliției, careta mortului, trasă de 6 cai, cu vizitii purtînd zăbrănic negru la mîneacă, toți „amploiații civili” și, în sfîrșit, din nou, o jumătate de escadron de cavalerie, cu care se încheie convoiul.

Acest impunător alai trece prin toată capitala, de la casa mortului Voievod, pe la consulatul rusesc și pe la căminarul Stefi, pînă la ulița Sf. Gheorghe Nou. De acolo, prin Lipsanii, pe din dosul hanului Șerban Vodă iese în Podul Mogoșoaiei apucînd spre nord drept la mî-năstirea Sărindar, trecînd pe acolo, zice orînduiala, fără a se opri, deși mî-năstirea era ctitorie ghicuiească.

Ajuns cam în dreptul episcopiei, convoiul o luă, dar nu mai știu pe unde, înspre Colentina, moșia lui Ghica Vodă, despre care mai jos vom vorbi mai pe îndelete.

Mimaut ne asigură că gloata mergea după cosciug plîngînd și văitîndu-se: „Pe vremea lui Grigore Vodă piăteam pîinea patru parale, astăzi o plătim optsprezece. Fie numele lui binecuvîntat!” Și mai vorbea lumea ceea de „pavajele” Bucureștilor, pe care le făcuse mortul Voievod, de spiritul său de dreptate „și de fermitatea pe care a dovedit-o în atîtea rînduri”.

De altfel, aceleași laude, care și ele amintesc de „pietrele Bucureștilor”, stau săpate în groaznice versuri românești și pe mormîntul său funerar de la Colentina:

Pietrele de pe ulițele cetății vecinate Mărturisit-a-ți, călător, ce fapte lăudate v

Ghica Grîgore a lucrat, Domn plin de-ntelepciune L-al lui mortnînt ești dator ismerenia a-ți depune.

„Ismerenia” o fi însemnînd „smerenia”. Ca să se ștle ce are „a-și depune călătorul” pe mormîntul Voievodului, Grigore Ghica al VUI-lea.

Cum plecă de la înmormîntarea fratelui său, Alexan-dru Vodă făcu un lucru frumos, ca atîtea altele pe care le va mai iace în timpul și după

cîrmuirea sa – căci omul acesta a avut o fire deosebit de aleasă, despre care nimeni încă n-a vorbit cum se cuvine, cu destulă dreptate cel puțin, dacă nu cu destul entuziasm!

„Pentru a îngriji de starea Eufrasinei Doamnei și a tinerilor ei copii, care ar fi putut astfel să fie contestați de băieții din căsătoria dinții”, Alexandru Vodă a rugat pe consuli străini și pe boierii cei mai de seamă din țară, să meargă împreună cu el acasă la tînăra văduvă „să-i iacă vizită”.

Era deci, la mormîntul proaspăt închis ai fratelui, o împăcare în familie: recunoașterea cumnatei și a copiilor ei.

Dar gestul lui Vodă Alexandru nu folosi la nimic. Frații vitregi ai mamei domnițe erau prea mult sub influența mamei lor și prea nu putuseră niciodată ierta izgonirea ei și surghiunul de la Paris, pentru a îmbrățișa acum cu căldură pe cea care fusese pricina nenorocirii acesteia. Chiar a doua zi după înmormîntare, con sulul francez Mimaut scria lui Broglie că „nu se pune la îndoială faptul că prima soție va porni la drum pentru a veni aici de îndată ce va afla vestea morții prințului”.

În adevăr, că de la începutul anului 1835, două luni după moartea lui Grigore Ghica Vodă, o și aflăm pe Măria Doamna la București, îmbrățișîndu-și copiii după 212 ani de despărțire și căpătînd din nou dragostea și încrederea lor, pe care e de bănuir că nu le-o pierduse niciodată. Și cum femeia aceasta avea îngrămădite în suflet amărăciuni destule, care cereau răzbunare, e firesc s-o vedem luptînd din răsputeri pentru a cauzei Eufrasinei Doamnei și a fetelor ei. Ar fi dorit le vadă pe toate trei sărace lipite pămîntului. Și în derea acestui scop, ea își îndemnă feciorii să ceară a donațiunii lui Vodă Grigore, precum și a tutelei de el. Cauza fiind cîștigată de ea în primă instanță (Eufrasina Doamna făcu apel la Divan, unde au urmat lăsfîrțite înfățișări, arnînări și răsamînări, în care timp getele domnițe Măria și Alexandrina duseră împreună cu numele lor o viață cu totul lipsită de cele trebuincioase în trai domnesc... Dar, cum nu este umbră fără să fie

— Lumină, astfel din încîlcirea acestor întîmplări răsări „j norocul acelor domnițe. Se spune anume că frații lor, beizadelele, fiind și nepoți ai Domnului în scaun, făcură asupra Divanului atît de neîngăduite și de samavolnice presiuni, încît unul din mădulari, marele boier Alexandru I. Filipescu, demisiona din funcția lui de membru al acelei Curți apelative de ultimă instanță „spre a nu despoia niște biete minore”⁵⁹. Iar cum bieteile minore erau foarte frumoșele, avînd acum, prin 1840, una 15 și alta 14 ani, se întîmplă că Alexandru Filipescu se îndrăgosti de cea mai mică, Alexandrina, și, cerînd mîna ei Doamnei Eufrasinei, care fu încîntată să i-o îngăduie, o luă în curînd în căsătorie. Iar fratele lui Alexandru, numit Constantin, amîndoi fii ai vornicului lăncu (văr primar cu vestitul Alecu Filipescu Vulpe), se însura cu cealaltă fată, domnița Măria.

Procesul a ținut în apel la Divan, pînă după 1842, cînd pierzîndu-și Alexandru Ghica scaunul și beizadelele influența, domnițele lui Grigore Vodă au fost puse, sub Gheorghe Bibescu, în posesiunea averii pe care ie-o dăruise tatăl lor. Doamna Eufrasina, încă atît de tînăra și de frumoasă, nu s-a mai măritat niciodată, murind abia la 1881, la vîrsta de 74 de ani. E îngropată în București, la cimitirul Bellu, unde zac sub o frumoasă lespede de marmoră, oasele celei care a fost, după cum sună inscripția: născu ia la 1807 și moartă la 1881

Lîngă dînsa, e îngropată, din 1893, fata ei domnita

! ceva mai ia o Parte s°tul acesteia, Constantin

Despre cealaltă soție, Măria Doamna, știm numai că a fost, după cum spunea N. Larga; „Vestit de vorbă. Reață, de primitoare și de neastîrnpărată”.

Ce viață o fi dus ea la Paris, singură, în tot timp[^]j celor 12 ani de surghiun, nu putem ști. La început trebuie să îi avut bani, pe care bănuim că i trimitea Gri.

Gore Vodă, căci oricum era mama copiilor săi – și ap[^] era Domn și, pe lângă averea lui cea mare, mai avea și, o parte din vistieria statului la îndemînă. Dar după scog.

Terea lui din scaun și căsătoria sa de-a doua, Grigore

Ghica trebuie să îi încetat de-a mai trimite fostei lui sofi cele trebuincioase pentru trai, deoarece o aflăm pe Măria

Doamna trăind acolo, în capitala lumii, din împrumn turi și aceasta numai în anii 1832, 33 și 34, pînă la moartea fostului ei soț. În timpul acestor trei ani, ea luă 9000 de franci pe măsura trebuințelor sale de la un oarecart

Mihai Kutzovskis hotnme de lettres, care s-ar putea să nu fi fost pentru ea numai „un oarecare Kutzovskis”. Pe urmă, cînd s-a întors în țară, în 1835, ea nu și-a uitat datoria, nici pe creditorul ei, rugînd pe beizadea Grigore care pare a fi fost cu mult cel mai bun din toți copiii și cel în care nu numai ea, dar și Grigore Vodă au pu; cea mat desăvîrșită încredere – l-a rugat, zicem, să i-i asupră-și datoria ei și să aibă grijă de bunul Kutzovski hotnme de lettres.

În 1841 beizadea Grigore se afla la Paris, locuind i rue de Provence 67, poate în apartamentul mamei sale și încheia atunci cu creditorul Măriei Doamnei, următoarea convențiune: „între subsemnații Domnul prinț Grigore Ghica, prt prietar în Valahia, trăitor la București și aflîndu-se i prezent la Paris, locuind pe strada Provence Nr. 67,!

De-o parte și domnul Mihai Kutzovskis, literat, locuind la Par' strada St. Jaques Nr. 237, pe de altă parte s-au convenit și s-au hotărît următoarele: în curs anilor 1832, 1833 și 1834, domnul Kutzovskis a împr mutat Doamnei prințese Măria Ghica, născută prințese: Hangerly, mama Domnului prinț Grigore Ghica, difer sume, care adunate, reprezintă un capital de 9000 franci. Pe măsură ce aceste împrumuturi erau avansa mama Domnului prinț Grigore Ghica a subscris în faV rea domnului Kutzovskis polițe cu valoarea sumelor

^mutate, conținînd obligația de a le plăti la prima jLrere a domnului Kutzovskis.

Astăzi, Domnul prinț Grigore Ghica recunoaște că J0tnnul Kutzovskis i-a înapoiat chitanțele pe care Doarn-” prințesă, mama sa, le-a subscris în favoarea ultimului j(și care reunite se ridică împreună la suma de 9000 je' franci și făcîndu-și din datoria Doamnei, mama sa, ofoprla sa datorie față de domnul Kutzovskis... el de-]arâ că este gata să creeze și să constituie în folosul domnului Kutzovskis o rentă anuală și viageră de 12000 franci, pe care se obligă s-o plătească în tot cursul ii domnului Kutzovskis, la două date, la 15 aprilie la 15 octombrie al fiecărui an... etc., etc.60.

Paris, 20 februarie 1841

Semnează: Prințul Grigore Ghica – Mihai Kutzovstds”.

Pe același beizadea Grigore îl însărcinează și tatăl său, într-un „legat” anume și deosebit de testamentul său, să poarte grija moșiei Colentina, a conacului, a bisericii și a mormintelor de acolo.

Moșia Colentina a lui Grigore Vodă Ghica era la apus de București, în marginea orașului, străbătută de apa și heleșteul cu aceiași nume și se întindea pînă în zidurile mînăstirei Plumbuita. Acolo își clădi Voievodul „un palat”, după felul casei din București a marelui ba-n Dumitrachi, pe care îl împodobi cu picturi, pe ziduri și pe tavane, italianul Giacometti, cel despre care am vorbit mai sus. În fața casei se desfășura o grădină de toată

frumusețea, care mergea pînă la heleșteu, de-I înconjura din toate părțile, iar în spatele casei, era o terasă mare cu flori, de unde se întindea vederea la vale pînă de-Parte, mult dincolo de Plumbuita. La dreapta conacului erau „corpul de gardă” și gospodăria curții: grajduri, Acătării și toate celelalte; iar la stînga era biserica împrejurul căreia zac toți Ghiculeștii, ramura Grigore *ydă, îngropați acolo, sau aduși de la București, de la ^serica Sărindari, cînd a fost aceasta dărimată de ne-P1Qase mîini.

Conacul, deosebit de frumos, cu o scară monumentală e lemn, cu odăi pe zidurile cărora se mai văd urmele alentatului Giacometti, are, în latura dinspre biserică, sa^ă care ține toată lățimea casei, de vreo 30 de metri k-|p Și căreia i se zice „sala tronului”. O cameră lîngă " 'uliotecă” se spune că ar comunica printr-un subteran cu ruinele Curții lui Matei Basarab de la Plumbuit

Acolo, în palatul acela, petrecea Grigore Vodă lUrij?' de vară, pentru a scăpa de zăduful capitalei, și-i e e Colentina lui dragă aproape cît și frumoasa EufrositJ* Drept aceea, înainte de a muri, „exceptînd citata moși din totala lui avere”, el o dăruie bisericii clădite de dțL6 sul, dînd-o împreună cu conacul, cu moara, cu heleșteul cu tot, în grija fiului său beizadea Grigore, care va f, epitrop, „fiindcă am mai multă încredere în haracterul său pentru felul purtărilor sale”.

Dania aceasta, legatul, e din anul 1833, deci un ai) înainte de moarte, și poartă iscălitura proprie a lui Qrj, gore Vodă. E redactată pe grecește și a fost îngrozitor de rău tradusă de către talmaciul Francudi de la Minis. Terul Afacerilor Străine, în anul 1887, noiembrie în io

Așa cum e, vom da frînturi din ea, fiindcă e nespus de duioasă grija pe care a purtat-o omul acesta pentru acel locușor pitoresc din preajma Bucureștilor: „Legatul Măriei Sale întru pomenire, Grigore Ghica Vodă, pentru moșia Colentina”.

„Multe dovezi de plăcute simțăminte și de binefaceri recunoscute de toți ortodocșii se socotesc ca simbol al sfintei și neprihănitei noastre religii. Dovadă este tot ce se fac de fiecare dintre creștini, după puterea și buna lor voință, pe de-o parte pentru crearea și înfrumusețase bisericilor, iar pe de alta, pentru odihna nesupărată 51 pentru mulțumitoarea petrecere a publicului61. De asemenea dorință și Noi îndemnîndu-ne pentru înfăptuire; acestor două lucruri, luînd de subiect (sic) moșia noastră domnească Colentina ce se află în apropiere de Bucureșr și care este lipită de o alta, ce am cumpărat de la răpe satul Constantin Barbu Știrbey, mai întîi am clădit jk această moșie casa falnică de vară împreună cu o grădiu am făcut și o alee frumoasă cu copaci de jur împrejur precum și heleșteul bine îngrijit, cu moară pe dînsul, î pe urmă am înălțat în slava Domnului și biserica în1 podobită cu splendoare pe dinăuntru și pe dinafară, c celelalte dimprejur clădiri și căsuțe, necruțînd deloc che> tuiala pentru săvîrșirea lor, punînd dimpotrivă ostefle destul ca să le ducem la starea în care se afla și c8' aduce o mulțumire nespusă de vedere și bucurie tutu*-locuitorilor de orice clasă prin publica și libera plimba' a tuturor printr-însele. Pentru veșnica păstrare în eași stare actuală și pentru ca după încetarea din viață să nu ajungă, din neîngrijirea sau din fnia urmașilor noștri, a se zădărnici ostenelele Noastre.p găsit cu cale ca excepționînd (sic) ctata (sic) noastră moș'6 Colentina din a noastră totală avere domnească V,0 dedicăm (sic) cu a noastră bună și nestrămutată voință clădi tu lui de noi sfînt Lăcaș pentru veșnica Noastră pomenire, cu credință și aplicarea dispozițiunilor Noastre jje mai sus:

I. Biserica să aibe întotdeauna ceruta orînduială și înfrumusețare după chipul altor biserici, ținîndu-se în starea în care se află acum zidită de noi... și

să aibă doi preoți... doi cîntăreți și un paracliser, pentru care să se [^tocmească o leafă anuală după cuviința fiecăruia... etc.

II. Casa împreună cu grădina, heleșteul, moara și toate în deobște ce se găesc pe moșie, să fie îngrijite fără întrerupere și să fie reparate din vreme după tre buințele ivite, spre a rămîne acestea toate la orice timp în întregimea lor și în starea în care acum se află.

III. Dacă, ferit-a Domnul, sau de cutremur sau de vreo altă nenorocită întîmplare, s-ar strica vreuna din aceste clădiri, adică biserica, sau casa, sau heleșteul s-ar vătăma, să se clădească din nou aceste toate și fără în-

șirziere să se aducă în starea lor de la început cu chel tuiala și veniturile anuale ale moșiei... Deocamdată, pentru împlinirea dispozițiunilor noastre, numim epitrop pe iubitul nostru fiu beizadea Grigore, avînd mai multă încredere în caracterul său pentru felul purtărilor sale, îndaiorindu-l însă a nu se îndepărta de la dorința Noas tră, ci a ie păzi și urma întocmai, luînd în primirea sa și toate actele moșiei împreună cu harta, în chipul acesta urmînd fără abatere, să rămîie el cît timp va trăi ca epi trop, iar după moartea sa, să moștenească epitropia cel mai destoinic din urmașii săi, sau dacă va rămîne fără copii, să numească din nepoții săi sau din rudele cele mai apropiate pe oricine ar găsi cu cale ca mai destoinic

Și mai cinstit pentru a-i trece epitropia în aceleași de mai sus ale Noastre condițiuni și îndatoriri spre a se păstra

P'n neam în neam neclintit scopul darului Nostru. Pentru

^butirea scopului Nostru, supunem epitropia și pe toți

?pitropii noștri pe rînd unul după altul, sub inspecția și Ingrijirea preasfinților mitropoliți ai Eparhiei după vre juri, pe care-i rugăm a veghea' fără încetare la această lucrare..., etc., etc.

,” P.rept aceia, spre veșnica arătare a voinței și a ho-Firi' noastre, s-a făcut acest al nostru domnesc hrisov, !nLărindu-se cu semnătura și pecetea noastră, care s-a lrgcut și în condica „Sfintei mitropolii”.

„în anul mîntuirii 183\$- „Gligore al Ungro-Vlahiei adeverește”

(ss) GRIGORE GHICA „-'

Astăzi din această voință și hotărîre a fostului Voievod nu a rămas mare lucru, totuși, mai mult decît în alte părți Moara nu mai este, dar heleșteul și o parte din grădină, pre^ făcute de Primărie aduc încă „mulțumire la vedere și bucurie tuturor locuitorilor de orice clasă prin publicg și libera plimbare a tuturor printr-însele”. Palatul, care cam dă să se năruie e și el încă întreg și adăpostește un orfelinat de băieți cumînți și bine îngrijiți, înlăuntru se mai vād pe alocurea picturile lui Giacometti, cel mort la Stambul de holeră, dar aproape toate camerele sîni vāruite sau urît vopsite, deși unele din ele, ca de pildă „iatacul domnesc”, se zice că ar ascunde sub straturile de var și de culoare, portretele murale ale lui Vodă Grigore și ale beizadelelor sale. Comisiunea Monumentelor Istorice n-are bani pentru a le scoate la iveală.

În acest palat, lăsat în grija lui beizadea Grigore, s-a desfășurat după moartea Voievodului, o falnică viață care a ținut mulți ani de zile. Deși însurat de două ori (cu Aurelia Subiran și cu Alexandrina Coressi) și tată al unei fete frumoase, marchiza Lucia de l'Aubespine-Sully, el a lăsat totuși folosința acestei case iubitei sale mame, Doamnei Măria, căreia după cum am văzut, îi plătea în 1841 și datoriile făcute de ea la Paris.

Acolo, în încăperile pe care le poate oricine vedea cu prea puțină osteneală – cu un tramvai sau cu un autobuz, căci Curtea de la Colentina nu mai este azi lîngă București, ci în București – îi plăcea Măriei Doamnei născută domniță Hangerli, să uite de nenorocirile ei de altă dată și să

primească frumos, în sfârșit „domnește”, pe toți musafirii de vază în trecere prin capitală, pe rușii din Luders și pe turcii lui Fuad-Effendi.

Dar această femeie, care mult a pățimit, a știut la rîndul ei să facă pe alții să sufere, în afară de cruzimea cu care a urmărit pe rivala ei Eufrosina, vrînd s-o lase muritoare de foame, fără a izbuti de altfel, mai știm despre dînsa felul cum s-a purtat cu unul din fiii ei, beizadea Panaiot, într-o chestiune în care ar fi trebuit totuși să fie mai îngăduitoare – tocmai pentru că știa prea bine ce înseamnă suferința.

În 1844 Panaiot Ghica, om de vreo 30 de ani acufli> era de mai multă vreme pus sub curatela „mamei sate

^^^^^H^r'^^V

^j^^^^P^WPW^KP^T* / ' L,

— Altor boieri și rude” fiind, zice-se, „slab de minte și ^f|îndu-se în neputință de a vedea singur de trefaile sale”. Oari slab de minte sau nu, omul era din carne și sînge l fn materie de dragoste puțin ascultător, cum fusese L vremuri și bădia Costachi, zis Tingirică. Îi căzuse și y o fată cu drag la inimă, mica Sultana, fiica clucerului Ion Rosetti. Din partea ei, toată lumea mulțumită je întîmplare; din partea lui, toată lumea împotrivă, marna, frații, cumnatele și nepoții. Pricina nu se cunoaște. Poate fiindcă era Sultana nepoată de-a lui Alecu Nicolae Filipescu, vărul acelor Filipești care țineau în căsătorie pe fetele Eufrosinei Doamnei. O chestie de ambiție, de dezbinare familială, de imposibilă încuscrire, după părerea celor care urmăreau încă cu o neîmpăcată ură pe a doua soție a lui Grigore Vodă și pe toate rudele ei. În tot cazul, Măria Doamna – Madame de Princesse – opuse un „veto” formal, despre care slabul de minte panaiot nu se sinchisi cîtuși de puțin, în înțelegere cu părinții fetei și cu unchiul ei vel logofătul Alecu Filipescu, luă într-o duminică din primăvara anului 1844 pe tînăra Sultană de acasă de la București și o duse, pe ascuns, la Drajna, moșia lui Filipescu... din plasa Saco-jeni în ținutul Buzăului. Acolo, la bisericuța din sat, le cîntă popa Isaia dănțuiește, făcînd din Sultana Rosetti o nevastă de beizadea.

Cînd auzi Măria Doamna această ispravă o apucară stenachoriile. Merse la Divan, la Vodă, la mitropolit, să se jăluiască împotriva fiului nerecunoscător, cerînd anularea căsătoriei și trimiterea fetei înapoi la părinți.

Dar Divanul și Vodăcare era Gheorghe Bibescu – avînd în vedere că „mirele este major și împotriva lui neîiind un act de declarare de demență”, la 14 iulie 1844, în loc să strice cununia, o confirmă.

Măria Doamna se întoarse la mitropolit, plînze, se vaită, mitui, ce anume făcu nu știm, dar în august același an aflăm că înalt preasfîntul a desfăcut căsătoria ca find încheiată „pe ascuns, cu înșelăciune, în altă parohie decît cea legiuită”.

Așa se isprăvi acest roman de dragoste, dînd celui care dovedi astfel a nu fi fost „slab de minte” puțința de a încheia a doua oară „o căsătorie de conveniență” Cl* bogata Alexandrina Moscu, care-i dăruî și trei fete, pe Zoe Al. Mavrocordat, pe Irina Camil de Roma și pe Adina, nemăritată.

Despre ceilalți frați ai lui Panaiot am vorbit mai sus.

Beizadea Costachi, după despărțirea de Veronica Tjn ghir, a luat de soție pe Sultana Costescu, cu care a avm doi băieți și patru fete, din care cea mai cunoscută a W Măria, o femeie de o frumusețe orbitoare, care a W soția consulului francez Poujade. Scarlat a ținut pe ZOe Suțu, cu care a avut un singur fiu, Alexandru, care din două căsătorii a avut 5 băieți, – Grigore a avut cu Al^ Xandrina Coressi pe Lucia de l'Aubespine-Sully, despre care am mai vorbit – iar Mitică, cel mai mic din ftj lui Grigore Vodă și al Măriei Doamnei

care-și făcuse studiile la Miinchen și la Paris, a ținut pe Charlotte Duport, o franceză, cu care a avut două fete, pe Iza Vlă-doiarm și pe Măria de Herz, mama lui A. De Herz, autorul frumoasei piese de teatru Păianjenul.

Aproape toți acești copii, nepoți și strănepoți de ai lui Grigore Vodă, zac astăzi îngropați în jurul bisericii de la Coientina. Cei mai mulți din ei au foarte frumoase lespezi de marmoră cu flori întotdeauna proaspete presărate peste ele. Dar, fără îndoială, că cel mai frumos monument din acel cimitir și cel mai vrednic de luare aminte printr-o foarte iscusită lucrare de maestru italian, nu e nici măcar mormîntul lui Vodă Grigore, ci acel al soției sale dintîi, pe care copiii ei au îngropat-o acolo, la Coientina ceea unde a trăit ea 39 de ani „vorbăreață, primitoare și neastîmpărată”. Epitaful ei sună sobru de tot:

Principesa, Măria G hi ca, fiica tui Constantin Vodă Hanger li, soția Domnitorului Grigore Gnica, născuta la anul 1779 și răposată la 30 mai 1871

A trăit prin urmare 92 de ani, a cunoscut viața fanariotă în toiul ei, la Consta n ti no pol ca și la București, a apucat vremile Revoluției franceze și ale lui Napoleon, 3 trăit pe ale Eteriei și ale restabilirii domniilor pămîntene, care nu i-au fost prielnice, și la Paris, timp de 12 ani, zile^ lui Ludovic al XVIII-lea și ale lui Carol al X-lea, a văzut domniile lui Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbey, revolut'9 din 1848, războiul Crimeei, Divanul Ad-hoc, Unirea, Pe Cuza Vodă și pe Elena Doamna, pe Mihail Rogălniceanu și lovitura de stat.

Și cu toate acestea poate că n-a văzut nimic și fl"? trăit nimic, decît necazurile și bucuriile ei, ca atîția altl1' imp de un an și jumătate, din primăvara 1828 pînă în toamna 1829, Muntenia și Moldova au fost ocupate de armatele țarului care erau în luptă cu ale sultanului. Războiul ruso-turc încheindu-se cu Pacea de la

— Adrianopol, Principatele dunărene rămaseră protejate de pravoslavnică Rusie, învingătoare, care le stăpîni de atunci cu titlu de „depozit”, pînă la achitarea datoriilor de război ce se obligase înalta Poartă a-i plăti. Așadar, țările rămaseră fără Domn. În schimb, aveau un suzeran, pe Padișahul din Istambul, sultanul Mahmud Han II, și un protector, pe împăratul tuturor Rusiilor Nicolae Pavlovici, și un guvernator, generalul conte Paul Kiselev. Mai aveau un simulacru de constituție: Regulamentul Organic și Obșteasca Adunare! Și o tristă perspectivă: aceea de a fi în curînd încorporată în împărăția țaristă!

La București și la Iași, Kiselev este binevoitor cu toată lumea, mai ales cu boierii, pe care vrea să și-i atragă. Dar sub o mască de bunăvoință mîna lui apăsă greu asupra libertăților; îndeosebi asupra libertății de a cugeta, cînd aceia nu se învîrtea în cercul vederilor moscovite. Totuși, pe ascuns, sufletul românului mocnește sub dogoarea focului unei dorinți: aceea de a fi slobod pe pămîntul său, t

Peste drum de biserica Sfinților Apostoli, într-o că-suță sărăcăcioasă, este redacția Curierului Românesc, Țazetă politica, comercială și literară. Acolo, sub imboldul Patriotic al lui Ion Heliade Rădulescu, dar sub o pre-n'UK^ ^ Srele atmosfere țariste, se elaborează opinia Publică a țării. Curierul este totuși supapa prin care scapă neori vaporii sufletului național, ren *a^" Gneorgne Asachi își are Albina Românească, dactată în două limbi, românește și franțuzește. E sora mai mică a Curierului din București, căci apare abia a, 1830, pe cînd ziarul lui Heliade are un an mai tnnil

CU despre Buletinul, părintele Monitorului Oficia/ el este emanațiunea ocîrmuirii, apărută după punerea î” aplicare a Regulamentului Organic, ianuarie 1832. Acolo dictează Kiselev.

Heliade Rădulescu și Gheorghe Asachi urmau în țar^ curentul născut sub Tudor Vladimirescu și sub cărvunari curent menit să ducă la dezrobirea

românilor de sub jugul străin, la înălțarea Patriei și la democratizarea ei. Pentru a atinge țelul acesta se cerea, de 12 ani, Unirea Principatelor și o Constituție, iar de la o vreme înapoi se adăugaseră la aceste deziderate altele noi: neatârarea și dinastia străină.

Alături de acești doi mari patrioți, care sînt premergătorii oamenilor din 1848 și 1859, bătea inima țării în renaștere; însă departe de ei rămăsese protipendada Principatelor, alcătuită încă în bună parte din străini sau din înstrăinați. Marii boieri cătăniți se simțeau fericiți sub ocrotirea Retrogradului, care prin Regulamentul Organic îngenunchiasse țărănimea, sporind în schimb scutirile și privilegiile lor. Și nu numai boierii cei mari, ca Filipeștii de pildă, care erau trup și suflet cu rușii, dar chiar printre acei de mîna a doua se aflau unii care, punînd interesele lor înaintea celui obștească, credeau în Moscova ca în Mes-sia. Colonelul Grigore Lăcusteanu, ale cărui amintiri au fost publicate de curînd, e oglinda acelei mentalități retrograde pentru care Rusia era icoana celor care credeai! numai în „eu” lor, fără a putea înțelege, dar nici macar; bănuia frumusețea simțamintelor de dragoste obștească de iubire de neam. „Blagoslavnicei și de Dumnezeu bine cuvîntatei Rusii”, zicea ei, datorăm multe și nenumărat, faceri de bine și milostiviri care s-au revărsat asupra erez tinismului și rai cu osebite asupra României... Rusia < dat românilor frumosul Regulament Organic cules du toate constituțiile Europei, cu o Obștească Adunare, ca să a legiferat această Constituție sub oblăduirea guvernului țării, generalul conte Kiselev. Această Constituție revoluționarii și desculții de la 1848 au nimicit-o și a' ars-o, blamînd faptele milostive ale Rusiei, ca să se ur<> craii și descreații cu legile lor cele desfrîate peste nele boierilor avuți”.

Este o vorbă moldovenească, veche de la Papură Vodă: „Sireacii Ștefan Vodă, unde-i să audă!” în aceste cercuri de „boieri avuți” viața socială o fi urs în tot timpul ocupației rusești, 1828-1834, ca un rîu de lapte și miere. Dar poporul gemea sub călcîiu! blagoslovitei Rusii ca și sub trăsnetele lui Dumnezeu, care – gîndurile sale nepătrunse fiind-îi făcea să ispășească oște vini pe care nu și le cunoștea, în 1829: ciuma, în 1830: lăcustele, în 1831. Holera, care întîia dată își făcea intrarea în meleagurile noastre, în 1832: epizootia vitelor, în 1833: cutremurul de pămînt.

În 1834, în martie, zburat ca un pui de potîrniche, stătea sufletul poporului la răs_pîntie. S-a întins vorba în țară ca rușii vor pleca! Buletinul vestește că la consulatul rusesc se vor vinde în curînd prin mezat „echipajurile rusești”: trei carete, șase călești și nouă trăsuri. Ar fi o dovadă că se pregătesc muscalii să se desfacă de rosturile lor de prin țară. La ziua arătată se face deci îmbulzirea mare de boieri și de prostime în curtea dumisale titulavnoi sovietnic Kirlanowski, care locuia în casa logofătului Nițu, lîngă biserica Enei nr. 2251! Voiau bucu-reștenii să pipăie pulsul la fața locului.

La Iași, lumea era mai știutoare, fiindcă rezidentul Kiselev locuia de la o vreme înapoi acolo. Se știa că acum 4 ani Rusia încheiase cu Turcia o convenție adițională la tratatul din Adrianopol, prin care se hotărîse că țarul va evacua Principatele atunci cînd va primi cel din urmă milion din despăgubirile de război. Kiselev se împotrivi, cerînd un termen de 10 ani. Dar, pe de o parte, convenția era încheiată, iar pe de altă parte, dușmanii guvernatorului nostru intrigaseră împotriva lui, zicînd că are de gînd să se proclame rege al Principatelor Dunărene. Pentru a tăia scurt aceste vorbe nebune, el înaintase țarului demisia din postul ce ocupa. Cererea îi fusese respinsă, însă intrigile nu se putură curma. La 27 iulie 1833 Kiselev reînnoi demisia, care fu primită, cu condiția ca el să ră-mînă la noi pînă în aprilie

1834, cînd turcii plătind, avea tarul de gînd să retragă armatele de ocupație peste Prut.

Toate aceste se știa acum la Iași – poate și la Bucu-rești, dar numai în cercurile oficiale. Așa încît lumea așepta înfrigurată desfășurarea întîmplărilor.

La 18 martie, la Iași, fierbere mare, căci au sosit în niște oaspeți simandicoși: de peste Milcov, Gheor-Bibescu și Alexandru Ghica, iar de peste Prut, șambel lanul împărătesc Volcov și locotenentul de stat major Fanton de Verajon.

La 19 martie Sfatul Țării a primit de la Kiselev un „ofiț” prin care arata că cu prilejul mergerii sale la St Petersburg, administrația Principatelor se încredințează generalului Mirkowici „începînd de la 1 aprilie”.

La 28 martie, Obșteasca Adunare încheindu-și lucră-n le pe anul în curs, mădularii ei se înfățișează la palatul lui Kiselev „spre a-i reînnoi rostirea sentimentelor de respect, de recunoștință și de dragoste” și alte nesfîrșite vorbe, spuse din buze, dar nu și din suflet.

Acum deci că plecarea sa este un fapt hotărît și știut de toată lumea, acum că vestea s-a lățit din hotar în hotar și din conac la colibă, un ciudat simțămînt a cuprins sufletul poporului. De fapt, în afară de prea puțini boieri din cei divăniți, toată lumea ura pe ruși, cum nu urise niciodată pe turci, fiindcă aceștia din urmă porunceau, dar nu administrau. Poarta nu se amestecase niciodată în viața noastră din lăuntru; Petrogradul, dimpotrivă, ne tratase ca pe o provincie rusească, între două rele, omul alege pe cel mai puțin dureros. Așadar, plecarea lui Kiselev însemnînd încetarea ocupației moscovite, poporul nu putea decît să se bucure. Totuși acum că excelența sa se pregătea să-și ia de la noi un veșnic rămas bun, poporul înțelese deodată că rusul acesta, venit străin printre străini, era un om cumsecade, care-i voise binele, în toate ramurile activității sociale – indiferent de mobilul acțiunii – adusese o notă de civilizație, pe care ar fi trebuit românul să fie ingrat să nu i-o recunoască, și chiar nedreptul său Regulament Organic nu putea fi privit cu expresiunea exclusivei sale voinți. [ar tncio se arătase, în măsura permisă, îngăduitor și blînd față de toată lumea.

Lumea aceasta românească, blînda și îngăduitoare și ea, simțea deci o afinitate între dînsa și el, care o făcu ca în clipa hotărîtoare să i se moaie inima.

Așa încît o părere de rău – mai ștearsă sau mai adîncă – întîmpină vestea oficială a plecării contelui Kiselev.

Duminică, 1 april, excelența sa primi în saloanele palatului prezidențial. Se întruniră acolo toți boierii veliți ai Moldovei, precum și acei sosiți din București, în frunte cu spătarul Alexandru Ghica și cu secretarul de stat Gheorghe Bibescu.

Aceștia înmînară lui Kiselev „un adres” din partea jmnarii din Țara Romaneasca, prin care i se arata „pân/ătoarea durere” a Divanului la aflarea vestei, ca extriența sa se gîndește a se duce peste puțin din aceste cprjn'tipaturi” și „se grăbește a-j rosti sentimentele sale” je cutare și de cutare...

Kiselev răspunde că dacă vremea nu i-a îngăduit a ce tot ce-a vrut pentru binele țării, totuși pleacă cu ifloierea că n-a avut alt gînd decît a ei fericire – și ' oito întorcîndu-se deodată către Mihai Sturza și către

Ghica, le recomandă cu căldură așezămntele interesele patriei!

^ prin aceste cuvinte, viitorii Voievozi erau acum ofi-[al desemnați. O prealabilă înțelegere între St. Peters-biurg ^ Istambul hotărîse că. Cel dintîi va fi Domnul Moldovei și al doilea Domnul Țării Românești.

A doua zi fură numiți dregătorii guvernului provizoriu, iar marți, 10 april, aceștia organizează, în casa hatmanului Toader Balș, un strălucit ospăț în cinstea fostului guvernator. Se desfășură acolo un lux grandios. Sufrageria fu transformată într-un fel de grădină. Florile, care împodobeau mesele și bufetele, răspindeau un miros îmbătător, iar de-a lungul pereților se înșirau, grupuri, grupuri, copaci de dafini și de măslini – emblema războiului și a păcii – deasupra cărora atirau de tavan zeci de policandre cu sute de lumânări aprinse. Cele patru colțuri ale sălii erau împodobite cu arme din toate țările, în mijlocul cărora se puteau vedea inițialele lui Kiselev și stema familiei sale. Într-una din odăile de alături, cu ușa mare deschisă, cânta muzica miliției moldovenești, iar într-alta taraful celor mai vestiți lăutari din Iași. Când păși Kiselev spre masa ospățului, muzicile amândouă intonară imnul „Doamne păzește pe în-părai” și îndată după aceea, un compatriot, Tumanski, citi în slava sărbătoritului – versuri de laudă pe rusește. Emoționat, Kiselev răspunse cu un glas înduioșat că Alemnul administrației trecute se cuvine și colaboratorilor săi – și cu gestul modest al autorului la rampa când arata pe actori, își arată camarazii cu mîna.

În aceeași seară „noblesă țării” dădu o reprezentație a teatrului Varietăților, a cărei organizare fu încredințată lui Asachi, care scrisese și piesa ce se juca Sarbarea păsurilor moldoveni, o alegorie istorică și omagială. Actorii erau numai persoane din înalta societate: tineri la. Precum și „demoazele” Aristia Ghica, Măria și Ermiona Asachi.

Un cor de pastori coborî de pe scenă pentru a depune o coroană de lauri la picioarele lojei prezidențiale, Can” însă era goală, întrucât excelența sa, dîrîndu-i capuț 5 prea multă băutura în timpul ospățului de amiază, nu ^ încumetase să vie la teatru. Totuși sentimentaliilor ten moldoveni li se umplură ochii de lacrimi cînd Vg zură coroana de lauri și începură să strige toți într-y” glas: „Trăiască Kiselev”, într-o atmosferă de necrezut entuziasm, „adunarea parterului” alege deputați pe C0s tachi și Lupu Balș, pe Iorgu Ghica și pe N. N. Cantacil' zino, pentru a duce acea coroană la excelența sa.

A doua zi, miercuri 11 april, la ceasul 9 dimineața, dregătorii pohtici și militari întovărășesc pe Kiselev la Mitropolie, unde se face o scurtă slujbă în paraclis. De acolo aiaiu pornește înspre Copou, unde călătorul este întîmpinat de toată boierimea larii, de negustori, de rne senași, de preoți și de tot poporul Iașilor, slugi, mișei, neputernici. Miliția națională da onorul, iar Kiselev ține ultima lui scurtă cmîntare, stătînd pe toți să păzească ordinea și liniștea în țară în clipa cînd surugiul pocnete din bici și tiăsura pornește dincolo de bariera Copouhi, iemeiie și copiii aruncă flori sub copitele cailor, dorîndi călătorului ca „toată viața lui numai Hon să culeagă i cale”.

O sută de trăsuri urmează convoiul pînă la conacul d la Stînca Roznovanului, unde Kiselev ia cea de pe urm masa pe pămînt românesc. Cuvîntarea de acolo o ține Mihalachi Sturza. La ceasul 4 erau cu toții pe malul Prii tului, iar la 4 și zece minute geneialul conte Pavel Kiselev se urcă pe podul pîu ti toi, eare-l duce peste valu nle rîului, în Basarabia „lor”.

Pe malul cestalalt rămase un Mirkovici oarecare, cîți boieri cu ochii plînși, și Sturza și Ghica cu inimi

Alexandru Grnca mai rămase încă 6 zile la Iași, unde pare a fi petrecut de minune. La 17 april o ia de-a!un gul Șiretului m jos, ajungînd, joi 19 april, la București în aceeași zi – joi – piecă și Mihalachi Sturza 'r spre Milcov, pentru a se întîlni în capitala Munteniei ° Alexandru Ghica, spre a porni apoi amîndoi la Constă ti no pol să primească investiturile. Dar cum acolo se Ctt bătoarea Bairamul, care tine mult, după terminarea Ci ruia urma să se iacă mai întrn

nunta lui Halii Pa?3 1 ,a mai mare a sultanului, urma că investitura Domni 1! noștri va mai întârzia – în care vreme Principatele fineau sub ocîrmuirea lui Mirkovici, Acesta era încă fîit de departe de a se gîndi a le retrage, încît în ziua ajrltj țiul său, țareviciul Alexandru, împlini 16 am, el crlmise la Iași Și la București o proclamație prin care ndemna „pe credincioșii sat supuși a uni rug;le lor ca |,ceje ce a înălțat el însuși atotputernicului pentiu a hărăzi asuPra moștenitorului bmelacerile sale”

Așadar, deveniseră Principatele niște provincii moscoTotuși, pe cînd Sturza și Ghica se a t Iau acum ia Constantmopol, veni la 15 mai în sfîrșit vestea că „po-trivit convențiunei”, doua luni după numirea noilor Voievozi se vor evacua trupele rusești dm Principate „Numirea” aceasta s-a tăcut la 19/31 mai, într-o sîmbată

Buletinul Oficial trîmbița acest eveniment cu Iraze umflata în stilul de atunci El arată ca investitura s-a la H dimineața, la Serai, în prezența sultanului, care a îmbrăcat pe Voievozi „cu hervani de principii Domnitori” și că aceștia purtau „ordinul în bnhantun și sabia cu pietre prețioase” Nou Domnitoii au fost pottiți pe urmă ia stialucita serbare ce se orînduise a se face pentru pașalele adunate la Stambui dm toate unghiurile imperiului cu prilejul logodnei sultanei Sahhe

Cu totul altfel vă/ură și simțiră lucrurile Domnitorii ei in=/și.

La 30 mai 1834 Alexandru Ghica scria fratelui sau Mihai că fuseseră amîndoi siliți să se prezinte la Serai cu leșul în cap și cu barba tunsă mărunț, după pilda sultanului, iar că Sturza, pentru a se pune bine cu pre-îentatn turci, ar fi fost gata să adopte tesul ca port a armatei moldovenești

Mi ha i Sturza, pe de alta parte, sena lui Kiselev, chiar a doua zi după înești tura, la 20 mai că „ceremonia petrecut cu multa înjosire pentru ei”, că au tost să poarte decorații rusești, și că după ceremonie 311 lost trimis' la masa papalelor, m ioc de a prinzi cu ^Hanul și cu ambasadori st dini,Iată ne trați în Uncționan turci”, sena amărit Vodă Mihalachi

Iar ceea ce nu mai spun nici Ghica, nici Sturza, m nsorile lor, e felul cum i-a primit sultanul tolănit pe Ivan și mtinzîndu-le piciorul ca să i-l sărute

Obiceiurile aceste, pe care iananoțu le 'nghițiseră

(/M

foarte lesne, costaseră dimpotrivă mult pe Voievozii tri români. Ghica, om mîndru și foarte de isprava fr dreaptă și nelingușitoare, suferise mai mult decît colea^ său, om deosebit de inteligent și de cult, dar lacom mlădios ca trestia cînd suflă vîntul peste ea. ^'

Alexandru Ghica era fratele mai mic al fostului Vn ievod Grigore, fii amîndoi de-ai marelui ban Dumitrachi'

Vom încerca, pentru înțelegerea celor ce vor urrria să descurcăm aici firele acestui neam atît de numerot* încît trebuie multă atenție pentru a-l urmări.

Banul Dumitrachi, fiul dragomanului Alexandru % capitat la Stambul'în 1751, era, după cum am mai arătat în capitolul precedent, fratele mai mic al lui Grigore Vodă Ghica, Domnul Moldovei, cel decapitat și el în 1777. El a fost de trei ori însurat, întîia oară, cînd era destul de tînăr, cu domnița Eufrosina Caradja, fata luj Vodă Nicolae. A avut cu ea o singură fată, pe Ecaterina, măritată cu Scarlat Cornescu (Grecianu). A doua oară^ după moartea nevestei dinții, banul Dumitrachi se însura cu Măria Văcărescu, fata lui Barbu, cu care a avut p? Anica Ion Florescu, Zoîța Dinu Fiiipescu, Nastasia 1. Rallet, Anița Draganescu (Știrbey), Elena I. Moruzi, și trei băieți, Costachi, marc ban, însurat cu Ruxanda Radu Cantacuzino, Scarlat, mare ban, însurat cu Măria N. Du-descu (și mai apoi cu o Suțu) și pe Grigore, Voievodul din 1822-28, cel

mai mic din copiii din căsătoria de-E doua, însurat, după cum știm din capitolul precedent, cu Măria Hangerli și cu Eufrosina Săvescu. A treia nevastă a banului Dumitrachi a fost Elena Razu, o moldoveancă, care mai fusese măritată la Iași cu un Paladi. Cu dînsa Dumitrachi Ghica a mai avut următorii copii' pe Eufrosina C. Varlaam, pe Profira, măritată întîi ci Mavros și pe urmă cu Blaramberg, pe Alexandru, Voievodul din 1834-42, pe Mihai, mare ban, însurat cu Ca-ținea Facă și pe Costachi, cel mai mic din toți copii': niE-e spătar, însurat cu Măria Văcărescu, care va fi ntfi apoi soția lui Gheorghe Vodă Bibescu.

Acești 14 copii sînt cei care au trăit, căci încolo au mai fost încă î O, morți tineri, banul Dumitrachi a vin*1 din cele trei căsătorii ale sale 24 de copii cu totul. DŁ° sebierea de vîrsta între ei era atît de mare, încît în gene". Rațiile următoare ajunseră nepoții și nepoatele să fie m3'

— Îrstă decit unchii și mătușile lor, iar strănepoții ar fi,lt fi bunicii verilor lor.

'Alexandrina -Ghica, fata Profirei Blaramberg, ne isto-Oste în însemnările ei că, fiind încă copilă mică, era r'„ra.bună”-cu toți bunicii și străbunicii din țara”, avînd v'n bunic născut pe vremea lui Brîncoveanu. „Cînd am „jUns la vîrsta de 15 ani”, zice ea, „toți moșnegii boieri jL Muntenia și din Moldova, care-rni erau veri primari u chiar nepoți, îmi făcură gluma următoare: în ziua L Crăciun primii o pereche de ochelari de babă și o labacheră de sidef umplută cu tutun de tras... cu o ad-resă a tuturor boierilor încărcăți de zile ale amînduror Principatelor, pentru „scumpa și venerata lor mătușă”.

Deosebirea aceasta de vîrsta între copiii banului Du-jfljtrachi a mai dat prilejul unei anecdote cu haz. Cică fiind odată împăraiul Leopold II în apropierea granițelor noastre, boierii munteni mersera întru întîmpinarea lui, avînd în frunte pe marele ban Dumitru Ghica, „cu vreo duzină din copiii lui”, din care unii cu barba căruntă, alții abia baiețandri. Cînd își prezentă bătrînul ban familia, se zice că împăratul i-ar îi spus rîzînd: „Gluma e bună, dar aş vrea să știu, care-ți sînt frații și care fiii”.

Mama lui Alexandru Vodă, Elena Ghica, născută Razu, văduvă Paladi, fusese în căsătoria ei dinții foarte nefericită, dar marele ban Dumitrachi, om bun și dintr-o bucată ca și băieții lui, o făcu să uite ușor trecutul ei din Moldova și se zice că ca, cu felul ei glumeț de a fi, ar li spus o dată cuiva: „Nu știu care-mi va fi soarta în ceea iume, căci am avut pe pămînt iadul cu bărbatul meu dintîi, am avut raiul cu cel de-al doilea. Ce-mi mai rămîne după asta?”.

Era femeie inteligentă și hazlie, moldoveancă cică pînă în măduvă. Sosise la București îmbrăcată după Rioda apuseană a timpului, cu „crinolinele” uriașe din vremea lui Ludovic al XVI-lea, cu pieptănătura î la Marie-Antoinette, un turn de păr cu bucle pudrate. Făcu aproape scandal în Muntenia de pe atunci, mai orientală în port și obiceiuri decît Moldova. Elena Ghica găsea Pe „bieteile muntence” grozav de înapoiate. De la o vreme însă îi veni ei rîndul să fie „înapoiată”. Lumea mergea 'nainte. Directoriul, imperiul, restaurația trecură. Mun-tencele urmau moda cea nouă, mama Elena rămînea cu JHicle, pudră și crinolină, și în vremea cînd își făcu diata, în 1819, ea era, fără a-și da seama, icoana vie a unui Veac ce demult nu mai era.

Crescuți de această femeie inteligentă și cultiă toți copiii banului Dumitrachi din a treia căsătorie capă tară o creștere mult mai îngrijită decît ceilalți. Alexandru Ghica, deștept, cinstit, bun, avea o cultură mu|ț superioară celei pe care o căpătase fratele mai mare Grigore Vodă. Călătorii

străini, care au fost la Curtea 1U | ' n-au decît cuvinte de laudă cînd vorbesc de el, în afară de Fehx Colson, care fiind prietenul Filipeștilor, îl Cri. Îică de cîte ori i se înfățișează prilejul.

Prințul Anatol de Demidov – care a ținut apoi jj, căsătorie pe prințesa Matilda Bonaparie – spune de Vodă Alexandru că era „gentleman și avea conversație frumoasă, vederi nobile, cunoștinii solide și variate. Banul Mihai și spătarul Costachi, frații lui, îi seamănă”, Vodă 11 primi pe Demidov „acasă la el” (locuia cu surorile, cumnatele și ofițerii de serviciu), într-o odaie împodobită cu portretul lui Kiselev, introdus fiind de mareșalul Curții, contele de Gramont-Louvigny. El fu poftit și la „la Scufa”, unde se dete în cinstea lui o petrecere în grădină cu lăutari țigani și joc.

Alt călător, Stanislas Bellanger, autorul Căruței căreia îi schimbă pe franțuzește genul – Le Kerouiza-spune și el de Vodă Alexandru că „vorbește franțuzește ca un 'francez” și că „conversația lui e plină de gust, fără afectație”. Bellanger e introdus la palat tot de Gra-mont. Vodă, vorbindu-i de Parent, despre care știa că a suferit în 1806 cînd a fost întemnițat de ruși, îi spunt că a citit interesantele memorii ale acestuia, precum 51 pe ale lui Gaudin – și scoase din bibliotecă pentru a i-c arăta, o cărticică? „un tottit petit In 12”, tipărită la Le dentu, Paris, 1819, cuprinzînd păteniile acestor Parent y Gaudin.

De la același Bellanger aflăm că Vodă Alexandru er-prevenitor față de femei și că pe stradă, cînd trecea îp ce'eașca sa î la Daumont trasă de 6 cai, le saluta el ce dintii. Mergea des la teatru și chiar la baluri mascate, împreună cu irate-său MHjăi.

Dar, deși foarte știutor a-și ține rangul, și de Don”,-”numit pe viață”, și de coborîtor al unui întreg șirag * Voievozi, Alexandru Ghica era totuși un om simplu și fără mofturi,” ea și frate-său Grigore Vodă. La teatrlj la baluri, la serbări, mergea el în caleașca cea trasa șase sau opt cai, cu lachei pudrați, în livrele roșii ei escorta miliției după el – dar alteori, seara, cînd și sau Bucureștii în umbră, pornea de la palat singU'„.

Îmbrăcat ca oricine, cutreierînd străzile capitalei a vorbi cu oamenii” să le cunoască păsurile și „ știe dacă-și face ocîrmuirea datoria. 5 fntr-una din acele seri, trecînd prin fața unei case Lracacioase, auzi venind 'dintr-acolo plînsurile unei fe-^ei Vodă se opri, asculta și intră iniăuntru. Găsi acolo iste copii slabi și flămînzi și o femeie care se vaită, i,nînd în brațe pe-un bărbat care părea a-și da sufletul. Pra un neamț, legător de cărți fără lucru, ajuns pe ultima treaptă a mizeriei. Mîngîindu-i și dîndu-le încredere în ei, Vodă le lăsă 50 de galbeni pentru a-i scăpa de nevoi. Și ca în basmele cele frumoase, sfîrșitul poveș-tej fu următoruldouăzeci de ani^ mai tîrziu, cînd de mult nu mai era Vodă Vodă, cînd se afla, îmbătrnit și amarit, în surghiun, el primi p_rin poștă o capodoperă a artei legăturii de cărți, un in-folio de piele roșie, împodobită cu aur și bronz, conținînd reproduceri ale celor mai frumoase picturi din galeriile bavareze. Era opera tînărului legător de altă dată, ajuns meșterul curții regale din Bavaria, care, aflînd numele fostului său binefăcător, îi mulțumea acum, în măsura putinței, ca în poveștile morale.

Despre felul său simplu și patriarhal de a fi ne mai povestește nepoata lui, Alexandrina Ghica, următoarea anecdota: „Era într-o zi de sărbătoare, la moșie la Pașcani, în frumosul lor port național, țăranii și țărancele veneau la Vodă ca la un părinte, înfățișîndu-i cereri și jalbe. Pentru a face Măriei Sale o glumă, mama (Pulcheria Blaramberg) ne puse, pe frații mei și pe mine, în rîndurile lor, îmbrăcați și noi în port țăranesc... Frate-meu, care avea numai 5 ani, își dete și el jalba „cătrecătre prea 'lalțatul Domn”, iscălită cu degetul peste o cruce, pen-îru a cere să i se dea mai des... mazăre boabe la masa Domnească.

Vodă ne primi cu ceilalți și după ce Nicolae Golescu, aghiotantul domnesc, o citise și o înmînase Mă-rie' Sale, petiția avu cinstea unei rezoluții aprobative, scrisa cu cea mai mare seriozitate în colțul coalei de că-re Domnitor: „De cîte ori va cere Nicolae”.

Pe <fel, Domnul acesta e cel care a desființat stră-chiul și umilitorul obicei ai sărutatului mînei, zicînd v ln supunerea către Vodă s-o facă boierii prin fapte, nu semne – pildă pe care Mihai Sturza al Moldovei urmat-o.

Să intram acum în adevăratul subiect al acestui pi toi. Ca

Alexandru Vodă, cel care trecînd cu caleașca pe p dul Mogoșoaiei saluta el întîi femeile, era neînsurat c cum e gura lumii slobodă, unii ziceau că nu-i place femeile deloc, iar alții că-i plăceau atît de mult, țJ^ toate mahalalele Bucureștilor erau împeștritate de cop;' lui! în tot cazul, el a avut romanul său de dragoste, car este chiar deosebit de duios.

Scurtă vreme înainte de a căpăta domnia, Alexandru Ghica întîlni la un bal la București pe-o tînăra rusoaică contesa van Suchteln, de care se îndrăgosti deodată ca un nebun. Ca sa fi rămas la dînsul toata viața „micul pantof de atlas alb” pe care-1 purtase în seara aceea contesa la bal, înseamnă că dragostea aceasta, din chiar seara întîiei întîlniri, nu rămăsese platonice.

A iubit-o și 1-a iubit. Au pus ia cale împreună despărțenia ei, ca să se poată lua. Și întîmplarea a soarta să le fie la început prielnică.

Cînd în april 1834 se zvoni în țară că el va fi Domn, și încă pe viață, paîiidele nu i-au lipsit lui Alexandru Ghica. Bogatul bancher Hagi Mo seu, știind că viitorul Domn va avea nevoie, ca toți cei dinaintea lui, de muîi. Bani pentru a merge cu cuvenitul alai la Constantmopo! îi propuse să-l împrumute cu orice sumă îi va trebui, dacă îi va lua fata în căsătorie. Ghica făgădui, luă banii, dar nu luă fata. Și se spune chiar că Hagi Moscu, supărat, fu atît de necuviincios cu Vodă, încît acesta fu nevoit să-] ia ocneie, pe care le avea bancherul în arendă, și sa le dea lui Ion Ghica, ruinînd asttel pe cel care crezuse o vreme că va fi socru de Domn.

Întors la București cu sceptrul în mînă, Alexandrii Vodă începu sa lucreze pe lîngă consulul rusesc pentri! a-1 îndupleca să intervieve la Petersburg spre a se isprăvi cit mai curînd afacerea divorțului contesei, îndemnăi desigur de motive politice – ca sa aibă pe tronul tâfl' ocrotite de el o rusoaică-împăratul Nicoiaie încuviint” despărțirea soților van Suchteln, învomd chiar, zice-se recăsătonrea contesei cu Domnul Munteniei.

Chestiunea era deci ca și isprăvită și Țara Rom*1 nească aștepta de la o clipă la alta să-și capete Doarnn3 care-i lipsea.

Y/.

Par socotelile tuturor fură stricate de mama contesei, prințesă Narișkin, din cele mai mari neamuri ale Ru-°. I femeie evlavioasă și îngrijorată de sufletul și de „iputația fiicei sale – căci divorțul era pe atunci, în Ru-[ta un lucru foarte rău văzut. Ea se aruncă la picioa-Jele tarului rugîndu-1 să-și schimbe hotărîrea, căci alt-| 3 | o 'bagă pe dînsa în mormînt. Împăratul, mișcat, anulă „ivorțui pronunțat de el însuși.

Pentru viața de apoi a fetei sale, se poate ca fapta principesei Narișkin să fi fost foarte folositoare, dar pen-țru ei pămîntească a fost o mare nenorocire. Ne-vo,nd nici bărbatul să și-1 mai vadă, nici în Rusia să ma! rămîie, neputînd să stea nici la București unde nu jnai putea fi Doamnă și unde o lume întreaga îi cunoștea nia, amărîta femeie își lua lumea în cap și pleca în străinătate, statornicmdu-se de la o vreme în Italia.

Dar despărțirea nu folosi ia nimic. Din amîndouă părțile dragostea fu învingătoare, mai tare decît întîmplă-rile

Xernaiputînd răbda această despărțire, Alexandru Vodă hotărî să plece în străinătate să-și vadă iubita. S-a vorbit atunci că l-ar fi bătut gîndul să abdice. Tot frunza cea de lobodă!

Chestiunea a stat cu totul altfel. Pentru a o înțelege trebuie să facem o digresiune, cam îungă dar interesantă.

La întocmirea Regulamentului Organic, la care s-a lucrat în anii 1829-1831, boierii munteni arătaseră un spirit de neatîrnare cu totul neobișnuit. Consulul rus Minciaki luînd președinția comitetului de redacție al Regulamentului, în locul Mitropolitului Gngore, care fu trimis în surghiun, lancu Văcărescu protestă împotriva faptului ca se scoate Adunării „pe Președintele ei legal”. Ei fu dat în judecată tribunalului militar și surghiunit la ° mmăstire. Iar patru mari boieri care îndrăzniseră și ei să protesteze, muriră, din împlînire, în aceeași săptămîna.

În atan împrejurări Regulamentul fu alcătuit și votat bunul plac al curții protectoare, Rusia.

Aceasta însă, care avea un gînd de după ceafă, nultl^razm, după cele întîmplate, să meargă prea departe, porința ei de a face din Principate vasalele Petrogradu-'Ui nu trebuia bruscată. Ea întrebuița deci următoarea

^ratagemă, care era numai o cale de amînare a planului ei

Cînd fu Regulamentul gata alcătuit, scris și fru caligrafiat, Prezidentul consul Minciaki, adunînd boi din Divan, le spuse: „Arhonți, întrucît Dumneavoa^/1' sunteți 190, a _ căror iscălituri nu încap pe pagina /q urmă a Regulamentului, vă rog să iscăliți pe pagina Jn mătoare”.

Zis și făcut. Pe ultima pagină a manuscrisului Rc.a, lamentului rămăsese deci un loc gol, care la nevoie pi^e, îi și umplut. „Constituția” fu legată, cu aur și arginî' depusă la Arhive (se află azi încă la Camera Deputa' ților) și publicată sub îngrijirea lui Eliade Răduiescu

Vreo doi ani și jumătate mai tîrziu, încetînd ocupația rusească, se urcă Alexandru Ghica în scaunul Munteni^ în mai 1834. Odată cu eveni la București și un noconsul rusesc, baronul Ruckmann, un orn mic, slab, urît batrîn, deștept, harnic și energic. El începu să ducă p<jl htica Țării de Sus, ca și cum ocupația n-ar ii înceta! Frecăturile între e) și Vodă erau zilnice, dar acesta dr, urmă trebui aproape întotdeauna să cedeze. Lucrurile meraseră astfel foarte rău penlru Ghica, pînă în 1838, cmd ele ajunseră la culme.

Ruckmann, care primise probabil postul hu cu aceste condiție, luase frumușel, într-o noapte, manuscrisul Regulamentului din arhiva Obșteștei Adunări, și, la sfîrși tul pagines din urmă rămasă albă, mai adaogă un articol mititel, în care se spunea că orice lege votată de Adunaiv și confirmată de Vodă, nu putea fi promulgată Sără con simțamintul curților suzerană (Turcia) și protectoare (Rusia). Cu alte cuvinte, punînd puterea legislativă a sta tului la cheremul altor state, i se scotea țării dreptii de autonomie!

Odată isprava aceasta împlinită, Ruckmann merse!a Ghica și-î spuse ca vâzînd originalul Regulamentului Ov game, a constatat că ei nu corespunde cu cei publicai în Monitor (buletinul oficial!), din care lipsește arltcolu' tmal al Regulamentului. Rugă deci pe Vodă să binevoia-scă a dispune ca Obșteasca Adunare să voteze afljco)u care-e lipsă în Buletinul oficial.

Bietul Voie, care vedea că a nu asculta pe re p re ze n tantul Rusiei însemna a-și pierde tronul, iar a-l ascult înseamnă a-și pierde încrederea țării, își chema boier' într-o noapte la palat, și, arătîndu-le situația și falsJ comis, le spuse că va supune articolul adaogat votul1 obștesc, dar îj sfătui si-i ruga să nu cumva să-1

Lucrul se împlî aidoma. Articolul fu supus j Adunării, care-i respinse.

înnebunind de necaz, Riickmann plecă pe dată la Con-¹ntinopol, unde, prin ce mijloace nu se știe, căpătă de lat ¹ian un firman prin care se porunceă Adunării să vo-Jt[^]e articolul., *\\par   l întors triumfător cu firmanul în proțap, consulul Ru.j îl arata Domnului și Adunării, care fu convocată pre a se supune poruncii de sus.

Ședința avu loc la 15 mai. Cîmpineanu avu curajul ramiie acasă. Băleanu, Filîpescu, Cantacuzino mîrîră î, care trebuia să iscălească și el, luă tocul în mina,,i scăpă, iar îl luă și iar îl scapă, în sfîrșit, iscălitura dom-urască fu pusă, urmînd apoi acele numeroase ale celor-jajti boieri. Autonomia țării fiind astfel călcată în picioare M actul de silnicie fiind consumat, Ruckmann găsi că f-ii era de ajuns, îi trebuia acum răzbunare împotriva.piritului „de dobitocească nesupunere” a boierilor. Ion f,lipescu fu destituit din postul său de agă al poliției, Lmanuel Băleanu și Ion Cîmpineanu fură surghiuniți, Ion Oietcleșeanu și lancu Ruset persecutați, iar Grigore Cantacuzino, lire pornită și aprinsă, își pierdu mințile și ușa

Vodă, galben de mînie, tăcu, înghiți, dar își pregăti răzbunarea.

El știa prea bine că grozavul Ruckmann, deșteptul diplomat și urîtul moșneag, era îndrăgostit de cîteva luni de tînăra și frumoasa Mimica Glogoveanu, fata ma-re!ui boier Costachi Bălăceanu. Pentru a se răzbuna pe [frîciosul consul, Vodă urzi împreună cu toți boieru lui un fel de complot, în care intrară și Mimica, și tatăl ei, și se pare chiar soțul, Constantin Glogoveanu Era o acțiune patriotică ce se punea la cale.

Tn trei zile, divorțul Măriei de bărbatul ei fu pronunțat fie Vodă, iar o săptămînă mai tîrziu se făcea, cu alai mare, nunta baronului Ruckmann cu Mimica Bălăceanu – la

—5 mai anume, 1838, exact zece zile după silnica votare s falsificatului articol din Regulamentul Organic. Nuniafii trecură (seara la 8) de la biserica ortodoxă a inire- "" ia cea luterană a mirelui, și de acolo ia consulatul șese, unde domnul baron arată cinstitei adunări clarue „împărătești” pe care le primise cu prilejul nunții k ele la Vodă Alexandru.

„Leul neîmpăcat deveni miel, unindu-se cu Domnul fru interesele tarii, iar pe Rusi'a o trăgea pe sfoara”, asigură acel Lăcusteanu, care a trăit toată această

Ce a urmat cu Ruckmann nu mai are importanta Pierzîndu-și cu încetul și prestigiul și încrederea țaruL și cinstea casnica și nevasta și mințile, el muri la iei ¹ într-un spital de nebuni.

Important e altceva, Alexandru Vodă Ghica nu lucrase numai din răzbunare, ci și din interes. Divorțul Mimica) nunta, darurile cele împărătești „de magnifiques cădeau*"" pe care i le dăduse lui Ruckmann, aveau de scop nu nurnai să compromită pe domnul consul, dar să-1 facă sa m[^]i intervie la Retrograd cu toată influenta sa pentru obțj nerea divorțului contesei van Suchteln. Și se pare că intervențiile acestuia fura atît de presante, încît în toarnn; lucrul părea făcut. Cel puțin astfel crezu Vodă, care s și grăbi să plece în străinătate pentru a-și îmbrățișa logodnica și pentru a-i da el însuși ve'stea cea buna

La 2 noiembrie 1838 el părăsi Bucureștii, spunîna Ca merge întîi ta Viena să vadă doftori și de acolo la Carls-bad să facă o cură. De altfel, toată lumea știa că este bolnav – Alexandru Vodă a fost întotdeauna bolnav – numai că se mirau toți de ce sa plece, vorba consulului francez Hubert, „într-un anotimp atît de puțin propice călătoriilor de agrement sau din motive de sănătate” Și de aceea „făceam mu de presupuneri, inclusiv cea ca el ar abdica”.

Călătorind incognito, sub numele de Alexandru Sanders, luînd foarte puține persoane cu el, „une suite tm peu nombreuse”, Vodă se opri întii la cantina din Orșova și de acolo merse dmtr-o întinsoare, prin Ungaria la Viena. Din capitala Austriei scrise la București că nu se mai duce la Carlsbad, ci la Tneste; dar scrisorile urmă toare în loc sa le trimită din Tneste, le trimise din Milano Acum înțelese toată lumea despre ce era vorba:> dădea ca motiv al acestei plecări neașteptate căsăiorts sa cu contesa de Suchteln”, scria de data aceasta Huben lui Mole.

Domnul Sanders rămase la Milano aproape doua iu fi' Deși scria la 15 decembrie de acolo că va pleca în cu.'1*1 din nou la Viena și apoi în țară, el nu sosi la Ceni^;i| decit la 30 ianuarie 1839, unde mersera întru întimpina^' lui trei boieri din Siatul Țarii, iar la București, din fl' cina carantinei, își iăcu intrarea abia la 5 februarie

Se întorcea singur, mgînduiat, supărat, mai sănătos decît plecase. Despărțenia contesei nu er.i „acum fapt împlinit, iar nădejde era puțină să se facă vreodată Ruckmann pornise de pe atunci p l,' 396

cale a nebuniei, iar Titov, care-l înlocuise, ce- |l-e de urgență să fie mutat!a Constantinopol, pârîn-r:se viața la București mult prea periculoasă pentru irtutea nevastei sale. * Cele două luni petrecute împreună sub soarele Italiei trînsēră totuși iegăturiie dintre îndrăgostiți atît de mult 'lcît e'e de acum înainte nu se vor mai desface niciodată. 1 Con esa van Suchteln* plecă de ia Milano la Neapole, nde se statornici, așteptînd acolo, la poalele Vezuviului,! fericire viitoare, care nădăjduia că poate încă, vreodată, j veni.

Întors în țară, Ghica Vodă avu de preîntîmpinat niște oreutați ca re-1 duseră după mai puțin de patru ani la pierderea domniei.

Se făcuse, demult acum, un partid național în Muntenia, ai cărui capi erau Ion Cîmpmeanu, Bălăceanu, Fi-lipescu, Eliade, prigoņii din 1832 și 38, precum și alții noi, ca Cezar Boliac și tNicolae Bălcescu. Ei, oameni întregi, un puteau sau'nu voiau să înțeleagă politica îndoielnică a lui Alexandru.

Greutățile Voievodului, om cinstit și inimos, dar care ținea la scaunul său domnesc, nu-i priveau. Pentru ei, nu puteau fi doua măsuri, una albă, alta neagra. Și ca atare hotărîră să scape țara de un om care li se părea lor „slab”, în clipele acele, socotite de ei hotaritoare, patrioții noștri voiau să aibă în capul statului un bărbat care să fie cu totul și cu totul în lor. Ca atare, căutară orice prilej pentru a lupta împotriva lui Vodă62 și, cînd găsiră pe cele prielnice, se agățară de ele.

Doua fură acele prilejuri: tulburările dintre sirbi și bulgari, sprijinite firește de ruși pentru a crea greutate Portn, și împiedicate de Ghica prin arestarea bandelor de insurgenți bulgari, greci și albanezi ce voiau să treacă ^ la Galați și Brăila peste Dunăre. Dușmanii Voievodu-'m denunțară fapta aceasta la curtea din Petrograd, în ochii căreia Domnul Munteniei fu privit de atunci ca JuȘman al pravoslavniciei Rusii, în atari împrejurări, a! doilea prilej [u numai o joacă, în 1841, isprăvmdu-se Perioada legislativă a Obșteștii Adunări, se făcură noi alegeri, care, prin sprijinul lui Dașcov, noul consul rusesc ^ al partidului național, în cap cu Eliade Radulescu, adnră o cameră potrivnică lui Vodă. Răspunsul la adre 'Jsa tronului, a acestei Adunări, făcută de Alexandru Iară și de Gheorghe Biheșcu, fu numai un șir de g” învinuiri împotriva lui Vodă.

Acest răspuns fiind, prin mijlocirea lui Dașcov și tnvit articolului respectiv din Regulamentul O comunicat ambelor curți, suzerană și protectoare, „Rusia ceru rinduirea unei anchete, pe care Poarta o încuviință” Rezultatul anchetei, făcute de generalul rus Duhomei Șj de delegatul turc Chchib-Effendj-care luară 4000 de galbeni de la Ghica și 75000 de la

Bibescu – i'u depu-nerea lui Alexandru Vodă, în ziua de 7 octombrie 1842, Astfel se isprăvi domnia unui Voievod deosebit de cumsecade, dar nu destul de energic.

Ghica nu așteptă să fie ridicat cu de-a sila și du\$ la Constantmopol. Colonelul Grigore Lăcusteanu arată m Amintirile sale, într-un chip foarte sugestiv, felul cu^ a aflat Vodă că i s-a scos domnia, precum și grabnica lui plecare.

„Octombrie în 13, aflîndu-mă seara la teatru, în antract am ieșit mai mulți din ofițerii și aghiotanțn domnești la bufet, unde conversam, între noi era și un comerciant, Gheorghe Ghermani; între altele ne spune că în acea seară” a primit o scrisoare de la Constantinopol pnn care-(scrie de pozitiv (pe atunci nu aveam ielegra-iuri), scoaterea prințului Alexandru Ghica. Unul din aghiotanții îi zice. „îmi dați voie să o spun Măriei Sale3” – „Puteți sa-i spuneți”, îi zise Ghermani, „și scrisoarea o am asupra-mi”. Aghiotantul îndată ce au spus-o lui Vodă. Vodă a poruncit să-i tragă careta și s-a dus drept la Dașkov, consulul rusesc, pe care întrebîndu-l dacă are vreo cunoștință despre scoaterea sa, consulul i-a zis că știrea o are încă cu curierul de ieri, dar nu a voit să-i aducă o noutate neplăcută și că turcul cu firmanul de scoatere, Chiamii-Bey, a și plecat din Constantmopol Vodă auzind aceste, s-a întors în grabă la palat și a început a se găti de drum.

A doua zi, 14 octombrie, ziua aniversării întionar” Domnului, am trecut în uniformă la colonelul Odobescu, șeful ștabului domnesc, ca sa-i spun ceea ce auzisem îfl seara trecută, cînd deodată bate cineva la ușă. O do be seu răspunde: „Intră”. „Cînd, ce să văd? pe iuncărul Poliz” din cavalerie”. Odobescu îi zise:

— Ce ești dumneata! Cizmar sau mncăr? Cine te-a învățat să-mi ciocănești la ușă? Altă dată te pun o lu l l'1 la conovă! în sfîrșit, ce vrei?”

— M-a trimis Măria Sa Vodă, îi zise Poiizu, să ve-n la palat mai în grabă, căci pleacă Măria Sa din țara Veste gata”.

„ Eu am scos șarfa și șleapa, luînd o șapcă a colonelului, și ne-am dus împreună la palat.

Domnul lipsea, se dusese la consulatul rusesc. Inte-rl0rul era plin de boieri, și chiar cu oameni din popor, toii plîngînd. În salonul cel mare de primire erau toți agliiotanții și stabofițerii, iar în cabinetul lui Vodă, Doam-^a Profirița Blaramberg, sora Domnului, Manțica spătă-reasa (a lui Costachi Ghica, mai în urmă Doamna lui gibescu), cumnata-sa, Eliza lui beizadea Scarlat Ghica, nepoata-sa, leșinate; altele în istensm; servitoarele aier-o-nid cu odicoloane și bumbacun aprinse să le deștepte, mai încolo bagajele împachetate, careta iui Vodă cu 8 cai de poștă trasă ia scară așteptînd pe Domn.

În fine, iată și Domnul. De ia capul scării și pînă să urce treptele palatului a irebuit să facă o jumătate de ceas. Poporul înțesat pe trepte, în genunchi, îi săruta inimile, alții hainele, stngînd: „Lfnde ne lași, părintele nostru?” în fine, răzbind în salon, ne-a găsit pe toți cu lacrimile pe obraz.

— Ce plfngeți”, ne zice, „nu vă e rușine? Lăsați, vor vedea ei pe cine au pierdut”.

Apoi, văzînd țipete în dreapta, răcnete în stînga, a pierdut oarecum cumpătul și în loc de a ne zice: „Ră-mîneți sănătoși”, ne-o zis, „Ei, copiii mei, călătorie buna”. Și nu a mai putui spune nici un cuvînt, ca îl innecau lacrimile.

În sfîrșii a luat pe Costachi Cornescu (mare logofăt, nepotul lui de soră) alături în caretă și au plecat, luînd drumul Brașovului.

Alexandru Ghica a fost cel de pe urmă Domn cu mima de adevărat român și părintele românilor.

Sosind Măria Sa la Ploiești, s-a sculat tot orașul, avînd m cap pe vornicul Scarlat Bărcănescu și înîmpmîndu-l' a barieră J-au rugat sa nu lase țara, fiindcă ei sint gata P'na la cel din urmă să moară pentru Domnul lor. Vodă, ^ulțurmndu-le, le-a zis ca nu voiește să se verse nici o P'catură de sînge al copiilor săi, fiind toți românii, copm Sai – căci, rămînînd aici, a zis el, urmează a mă lupta cu rfoua puteri, cu colosul nordului și cu semiluna.

Și așa a plecai, lăsîndu-ne pe toți în cea mai mare desperare.

Trei zile după plecarea sa, a sosit și turcul

Bey cu firmanul prin care îl scoate pe Ghica din domn' fără nici un motiv". Y

Pe drum, înainte de a trece granița, fiindu-i frică d a nu fi ajuns în urnă de turci, Alexandru Vodă scria Billecocq, noul consul al Franței la București, rugîndUs să inter vie pe Ungă Bourqueney de a îi dispensat s meargă la Constantinopol după mazilire: „Starea vreni șs cea a sănătății mele fiind departe de a-mi permite astfel de ședere”.

Firm, anul de depunere e din 7 octombrie 1842, d9r Ghica tva părăsit Bucureștii decit la 24 octombrie (nu [a 14 octombrie, după cum spune Lăcusteanul), întrucît în Buletinul Oficial de la acea dată se mai găsesc porunci iscălite de el.

La Brașov, unde se afla la 28 octombrie, tiind acum în siguranță, îl găsim ocupîndu-se de starea sa financiara, făcînd „împrumuturi”, căci „toată averea sa fund în pămînt, el nu avea bani lichizi”.

De la Brașov, prin Viena, fostul Voievod se duse în Italia. Acolo era rostul său cel adevărat, deoarece acolo era inima și sufletul lui.

Cei douăzeci de am petrecuți de Alexandru Ghîca împreună cu contesa van Suchteln în străinătate – 1842- 1862 – nu sînt însă de domeniul istoriei. Membri ai familiei, alții, au avut amănunte asupra lor, dar nu le cu noaștem.

În timpul acesta, ia noi în țară, sub domniile lui bl bescu în Muntenia și a lui Minai Sturza în Moldova, se pregăteau lucruri mari. Curentul ce se născuse împotrha protectoratului rusesc și al Regulamentului Organic creștea în fiecă an, în fiecare lună, iăcînd pe zi ce trecea noi adepți. Se desmeticiră deodată boierii – nu toți, dar cea mai mare parte – că vestita lor constituție era tocntf o piedică la dezvoltarea adevăratului constituționalism că Regulamentul era o păpușerie care pune țările noastrt la discreția și la bunul plac al muscalului și că scopu1 acestuia era nu dragostea de ortodoxism și de elibera^ a Principatelor de sub jugul turcesc, dar dimpotrivă in' globarea lor în imperiul țarist.

Acest curent antirusesc crescua ca o apa mare care rup1- zăgăzurile. El răzbi în anul 1848 cu impetuozitate, aduci”.

Regulamentului pe rug, alungarea iui Bibesci țara, formarea unui guvern provizoriu. C Revoluția u însă înăbușită de armatele otomane și ite, iar convenția de la Balta Liman hotărî c; Domnilor pe viață va îi înlocuită cu nu mire* tor Pe 7 ani' Obșteștile Adunări iură transformate în obișt te Divanuri, cu boieri, nu aleși.

Sub noii Voievozi, Barbu Știrbey în Muntenia și Gri-Ghica în Moldova, ideea, înăbușita, merge totuși nainte. Ea merge printre stavile, aleargă.

Între 1853-54, ocupația rusească. Domniile sînt suspendate. Moscova bate din picior, patrioții români stau cu urechea ciulită.

Între 1854-56, războiul franco-rus în Crimeea aduce ocupația austriacă. Ideea rămîne ia răspîntie.

În 1856, Congresul de la Paris, Franța a învins și e alături de noi. Se hotărăște întrunirea unor Divane Ad-hoc, pentru ca țara să arate străinătății care sînt păsurile și doleanțele ei.

Alegerile pentru Divanuri coincid cu expirarea termenului de 7 ani al domniilor lui Grigore Ghica și Barbu Știrbey, țările, pînă la alegerea noilor Domni, iură înzestrate cu caimacami, numiți de Poartă.

La Iași 1-au numit pe Toderiță Balș și la București pe Alexandru Ghica, fostul Voievod.

Întors deci din străinătate, cel care spunea el însuși de dînsul „M-am iăcut din cal măgar”⁶³, își luă din nou ' reședință în palatul domnesc de pe Podul Mogoșoaiei, ale cărui porți se deschiseră largi pentru primiri, re-j cepții diplomatice, conferințe, serate, baluri. \par „Rareori”, scrie Alexandrina Ghica în Memoriile ei, | am asistat la o perioadă de mondenitate atît de amețitoare. Cea mai bună diplomatie se face – și se făcea mai cu seama în saloane. Prînzuri mari, reprezentațiile de iluminări nu mai încetau. Palatul ca și casa Canj de alături, erau centrul festivităților. Come-de societate, jucate de elita românească în franțu-uimeau pe diplomatul Talleyrand și îl făceau să că nici în Franța nu se putea găsi un ansamblu atît l& satisfăcător...”

Alexandru Ghica primise să se facă din cal măgar, '°ln<i să asigure izbînda aspirațiunilor naționale, ame-

&o nințate de vrăjmașii dinlăuntru și din afară. Și ca așa el ramîne în istorie o figură deosebit de frumoasă, ca r't” inimos, de treaba și mare patriot.

În septembrie 1857 se făcură în amîndouă țările, c, o deosebită solemnitate, deschiderea ședințelor Divariip lor Ad-hoc, Adunările votînd în unanimitate (7-9 Q(T tombrie) cererile mereu repetate de trei decenii: respec, tarea capitulațiunilor, neutralitatea teritoriului, Unirea Constituția și o Adunare reprezentativă.

Pe b'aza acestor propuneri și prin mijlocirea Congre. Sului de la Paris s-a putut înfăptui Unirea.

Alexandrina Ghica, nepoata fostului caimacam și fostului Voievod, avea pe atunci 20 de ani și era „secre-tara unchiului ei”, cea care-i scria corespondența secretă și cifrată. Tot de la dînsa știm deci amănunte duioase cu privire la rolul jucat de Al. Ghica la înfăptuirea Unirii, „Erarn de fată”, sene ea, „dnd Alexandrii Ghica ceru partizanilor săi să jure că vor alege Domn pe alesm Moldovei, oricare ar fi el. Nu voi uita niciodată clipa aceasta, nici cîteva zile mai tîrziu, bucuria nespusă a bătrînului Domnitor cînd, cu ochii plini de lacrimi, mă trimise, în clipa în care ne vesti îndoita alegere a candidatului Unirii, să mulțumesc lui Dumnezeu în bisericuța palatului, înaintea frumoaselor icoane împărătești ale lui Alexandru Vodă pe care le mai păstrez astăzi în paraclisul meu. De asemenea nu voi uita niciodată cu ce voce schimbată de patriotică ernoțiune, îmi spunea aceste, care au rămas întipărite în mintea și în inirna mea: „Să vie lumea să zică după asta ca românii n-au nimic în suflet”„.

„Eram și eu de fața la întrunirea de după Unire cf se ținu la Alexandru Vodă și în care îmbrățișa pe generalul Barbu Vlădoianu, spunîndu-i: „V-ați purtat după inima mea de român!”„.

De așa vreme se-nvredniciră cronicarii și rapsozii!

Caimacamul, fost Voievod, primi de la Cuza o preș frumoasă telegramă, astfel concepută: „Alesul Măriei Tale și al Țării îți mulțumește”.

Și acum nu mai avea Ghica ce să mai caute la rești. Rolul său istoric fiind jucat, el plecă, departe unde-l chema și-l aștepta cea care tot încă mai iuta, ' cel care tot încă o mai iubea.

402 M f^,lexandru Ghica ar fi putut de fapt rămînc în țară,,cîndu-și aici pe draga lui contesă, cu care să-și pe-”Lcâ, la moșia Pașcani de pildă, anii din urmă ai vieții F{ Dar, pentru a nu face din pricina popularității sale, țeo neplăcere lui Cuza Vodă, i-a plăcut mai bine să.^plinească cea din urmă a lui jertfă, surghiunul. 1 Se duse la Neapole – era în primăvara lui 1859 -nde, împreună cu iubita lui, mai trăi trei ani. Acolo îl unse sfîrșitul ziielor sale – în 1862 – cu capul pe 'Oerna în puful căreia zăcea ascuns micul pantof de atlas alb. Pe care'l purtase contesa la balul unde o văzuse pentru întîia dată.

Ea, Doamna van Suchtein, a mai trăit mult, acolo la poalele Vezuviului, lăsînd poate după moarte un caiet de /(nuntiri, care dacă s-ar găsi vreodată, ar da un material interesant de bogat pentru o viață „romanțată”.

Iar el, adică ce rămăsese din pămînteasca lui învă-litoare, a fost adus la București pentru a fi îngropat în ctitoria ghiculească de la Pantelimon.

Prietenii lui Cuza se împotriviră la facerea unei în-mormîntări prea strălucite, care ar fi putut ridica greutate într-o țară unde principiul Domnitorului străin nu se realizase încă și care și-ar fi putut ca atare manifesta simpatiile pentru o dinastie care, după vorba ironica a consulului francez Thouvenel, constituia „iegimitatea intermitentă a țării” cu cele douăzeci de domnii ale sale în amîndouă principate, cu rădăcinile sale de două veacuri în trecutul țării, cu prezența ei pe tron trei sferturi de veac înaintea fanarioților și cu alegerea ei ca reprezentantă a pămîntenilor clupă gonîrea acestora.

Dar Cuza, „cu simțul său de recunoștință și cu lipsa lui bărbătească de meschinărie”, se arată supărat de sfaturile prietenilor săi. El porunci să se primească în țara trupul fostului Domn „cu cel mai mare alai”, rînduindu-i o îngropare de suveran, cum nu fusese mai înainte alta ȘÎ cum nu a mai fost pe urma.

În biserica de la Pantelimon zac ciolanele celui care a fost un bun Voievod, un mare caimacam, un român și un om!

Aîntul lui de albă marmoră e cel mai frumos din toate mormintele Voievozilor României.

Cel care are și cel care nu are drumul lui pe acolo – ar face bine să meargă uneori, dacă e român, să înge-nunche pe mormîntul aceia de marmoră albă sub care?ace pulberea omului care, creștinește și românește, și-a J^r'lit mîndria, făcîndu-se, din voia lui și din cerința ne'i, din cal măgar!

Ar unde-s vremurile de altădată?

Mîndrele domnițe? Unde-i Chiajna lui Ciobanu, Ecaterina lui Alexandru și Elisafia Im

Movilă? m

Elisabeta Rosetti, întîia nevestă a lui Mi hai Vodă, a fost mamă de beizadele, dar n-a fost Doamnă, iar Sma-randa Vogoridi, a doua nevestă, a fost Doamnă, dar n-a avut decît doi fii morți adolescenți.

Mai înainte de a vorbi de ele, să vedem întîi cine era Mihai Vodă și cine părinții și suroriile lui.

Ca și Ion Sandu Siurza, Mihai Vodă se trăgea din Chiriac, pîrcălabul de Hotin, fratele vestitului portar al Sucevei Ilieș, cel care nici în ruptul capului n-a vrut să fie Domn al Moldovei.

De la copiii acelui Chiriac s-au despărțit ramurile lui Ioniță și ale lui Mihai. Pe cînd cel dmtîi se trăgea din cuparul Sandu, fiul mai mic, al doilea, se cobora din feciorul cel mai mare, vel vornicul Ion.

Așadar „la branche alnee”.

Vel vornicul Ion a avut fecior pe Alexandru, acesta pe Dumitru, iar Dumitru pe Gngore, tatăl lui Mihai Vo dă.

Acest Grigore Sturza, mare logofăt, era un om, după spusele lui Anghel Valii, indolent, cinstit, cu multă carte dar cam pedant și încăpăținat. Vorbele frumoase îl înălțau, contrazicerea îl supăra, și doar numai nepăsarea lui îl făcea să renunțe uneori la părerea sa. Un fond de răutate, de invidie și de șiretenie rm-1 împiedica să-l iubească cu patimă fiul, pe tânărul Mihai, „tânăr, suptu insinuant, șiret, dominat de interesul personal și sacrifice orice pentru acest idol”. Era foarte bogat, „roape cât lordachi Roznovanu, ce făcea se îmbogățise fiindcă fusese multă vreme vistiernic”⁶⁴ – drept dovadă „în lume nu este sub soare nimic nou. Dacă Dragostea ce avusese marele logofăt Grigore pentru fițul său Mihai, o dragoste egoistă, îl îndemnase să nu-și frîmțea feciorul la studii în străinătate, ca alții boieri pe înii lor, ci să-i ia acasă un „dascăl” francez, pe abatele rhommee, om de o inteligență și de o cultura rară, care s-a priceput să dea tânărului său elev învățătură mai multă decât toată cea căpătată de alții prin capitalele Europei. Iar mai târziu, bătrîn fiind, Grigore Sturza purta nepoților săi aceeași dragoste, cu aceeași doză de egoism, împiedicîndu-i și pe ei de-a pleca în străinătate, la învățătură. Mihai Vodă nu-și putea trimite feciorii în Franța decât după moartea tatălui său, fiindcă atîta vreme cât a trăit bătrînul „atașamentul sau față de Dumneavoastră era atît de puternic”, scria Vodă fiilor săi în 1843, „încît judeea de a se despărți de Dumneavoastră n-a putut să-i fie niciodată comunicată fără ca el să încerce o mîhnire foarte adîncă”.

Mai era, vel logofătul Grigore, și un om căruia îi plăcea luxul (ca și mai târziu fiului său), căruia îi plăceau „costumele de modă nouă”, pe care le comanda în străinătate, însă nu pentru el, ci pentru Mihai – căci bătrînul boier se îmbrăca cu antereu, giubea și ișiic, ca toți cei de seama lui, după cum îi și arată portretul în oloi ce a rămas de la el – și căruia, în sfîrșit, îi mai umbiau prin cap multe fumuri de boier mare, căci era doar unul din cei șapte stîlpi ai țării, fugiți după Eterie în Bucovina, de unde luptau împotriva lui Ioniță Vodă, a carvunarismului și a nebunei de democrații. Era din acei care cereau fie încorporarea „iubitei lor patrie” la imperiul țarist, fie, în cel mai rău caz, un guvern oligarhic alcătuit din boieri mari care să cîrmuiască țara fără Domn, fără Adunare, fără popime, fără negustorime, [fără țărănime, fără „dobitoceasca arătare a nesupunerii

_Dar, așa cum era, om al vremurilor sale, logofătul Sturza rămîne în istorie un chip duios de iubitor Părinte, în sufletul căruia „țara” ținea numai locul al doilea, fiindcă tatăl și bunicul alungase pe oligarhul pa-uoat dincolo de hotarul gîndurilor sale zilnice. Bătrîn f/6' Cu Șr'Ja morții în suflet, el scria în februarie 1830, „eja Iași, pe grecește, fiului său Mihai care se afla la (ara „Cum vei isprăvi treaba acolo, nu mai amîna sosirea ta, fiindcă sănătatea mea nu mai poate ține ÎTI după cum zice poetul că catargele au putrezit și ty' ghiile s-au dezlegat. Te sărut și sînt iubitorul tău tar

Grigore Sturza”. A>

Dacă în locul întîii al inimii sale se așezase fiul mjk, și nepoții Dumitru și Grigore și numai în Socul al doiU „patria”, apoi nu știm al cîtelea loc îl ținea nevastă-s/ domnița Măria, căci logofătul Grigore nu pare a se j' sinchisit vreodată de ea, ceea ce, avînd în vedere fire, ei zburdalnică, nu i-a putut pncinui decât plăcere.

Măria Sturza, mama lui Mihai Vodă, era născut' Caliimachi, fata lui Vodă Grigore și a Elenei Madat. Era deci domniță.

Ea se născuse în anul 1763 sau în 1764, la Iași, în timpul domniei tatălui ei; fu dusă, cînd a fost Domnul mazilit, la Constantinopol, unde a rămas trei ani. Apoi la a doua domnie a lui Grigore Caliimachi, s-au întors; cu toții la Iași, în 1767, unde n-au rămas decât doi ani, fiindcă în primăvara lui

1769 izbucnise un nou război ruso-turc, care o făcu pe Elena Doamna să-și ia copi,-(Măria, Ralu, Smaranda și Ion) și să fugă din nou la Constantinopol, unde-și aveau Callimachii de fapt aderata lor așezare.

Grigore Vodă rămăsese în Moldova, pe cîmpul de luptă, trebuind la 28 august 1769 să plătească cu capul înfrîngerea semilunei, de care firește că nu era vinovată Elena Doamna cu fetele ei (băiatul murise și el într, timp) rămăseră deci pe malurile Bosforului, fa Curii Cisme, în casa socrului ei, foarîe bătrînul fost Voievod Ion Calimachi, tatăl lui Vodă Grigore. Au stat acolo 11 ani, pînă în 1780, cînd se săvîrși Ion Vodă din viață, la vîrsta de 90 de ani. Atunci văduva acestuia, Ralița Doamna, soacra Elenei și bunica fetelor, hotărî să se întoarcă în Moldova spre a se călugări. Cu dînsa venîră din noi în țară nora și nepoatele ei.

Domnița Măria avea atunci născuți vreo 16-17 ani, învațătură puțină și o educație cu totul grecească. Dar s-a făcut cu timpul foarte romîncă, dacă nu cu sufletul, dar cu apucătură. Săracă era lipită pămîntului, căci toată averea tatălui ei fusese confiscată de turci. Bunica, Ralița Doamna, merse la mînașterea Ciuhrului, unde rămîni, iar mamă sa, Doamna Elena, rămase cu fetele la Iași, unde fură găzduite la lănița Cantacuzino-Deleale

1. O țară, despre care bănuim că purta fostei Doamne simțămînt mai mult decît prietenesc. Sigur e că bătrînul vel visîr înzestra el pe fetele Elenei Doamnei, mărîtîndu-le toate trei cu foarte simandicoase fețe. Pe domnița țară o dete după chiar fiul său, Ion Cantacuzino-De-Jnu, Pe Smaranda după Alexandru Hangerli, care în lănița fost și un efemer Domn al Moldovei, iar pe Măria domnița Marghioala cum i se spunea – o mantă cu rîuri Sturza, vel logofăt.

Nunta lor să tot fi fost prin 1788 sau 89, cînd avea lănița domnița cel puțin 25 de ani, cam mult, pe acele gemuri, pentru o fată de mărîtat. Dar fiind fără tată, lănița avere și înzestrată de un străin, se înțelege că a fost lănița Lănița să se mărîte și la vîrsta aceea, mai ales că firele era nu numai un boier foarte mare, dar și un om jjeosebit de bogat. Dar era și ea de-o frumusețe răpi-(oare. Dacă mai tîrziu se va spune de vestita Marghiolita Roznovanu, fosta noră a lui lănița Vodă, că este cea mai lănița femeie din Moldova, apoi despre această Măria Sturza se zicea că e cea mai frumoasă din Europa! Eufrosina Rosetti, bunica lui Radu Rosetti care și-a scris Amintiri, ar fi spus nepotului că „altă femeie frumoasă ca domnița Mărioara nu i-a fost dat să vadă în viața ei”. Fire zburdalnică, după cum am spus, Măria Sturza pare a nu se fi prăpădit de dragoste după copiii ei, nici după bărbat, în cercul familiei nu prea o întîlnim nicăieri, nici în corespondența, nici în memoriile timpului. Doar în treacăt cite o formulă de politețe, ca cea scrisă în 1816 de Pezzoni din Petersburg lui Mihai Sturza la Iași: „Prezențați, vă rog, domnule vornic, complimentele mele foarte respectuoase tatălui dumneavoastră, Doamnei prințese, mama dumneavoastră, cît și Doamnei Roxanda Ma-uoyeni, sora dumneavoastră”.

Dar dincolo de cercurile familiei o întîlnim de mai multe ori, ca de pildă la Măcărești, una din moșiile bărbatului ei, „unde obișnuia domnița Marghioala a merge să se așeze în toate acolo, de făcea ferecheie în Prut” Și cum la acea moșie „era un Grigore Pletosul, fecior boieresc, țaran bine făcut, îl întrebînta adesea domnița... Ș' spre recunoștința îndatoririi ce-i făcea Pletosul, care afemeie și copii, i-a luat pe băiatul Grigore, ce era mai mare, l-a dat de-a învățat carte și-l avea slugă în casă”(tlb).

Aceste se întîmplau cînd era încă tînră, înainte de a o găsim și mai tîrziu, la Iași de data aceasta, „upa 1814, cînd avea peste 50 de ani, „iubindu-se cu

Oltorul Samurcaș”, cel care „din intrigile colegilor a fost mutat la Botoșani și adus înapoi din nou | a r de Mihai Vodă Sturza, cînd a fost Domn, care l-a fs^' protomedic și vornic”66. Clit

Fetele domnitei Marghioalei au fost Elena și Ruxand surorile iui Mihai Vodă. Despre cea dintîi, care sernă a' cu mamă-sa, vom vorbi în capitolul viitor, căci ea a fn mama lui Grigore Ghica, Voievodul cel din urma al Av dovei. Ruxanda a fost măritată întîi cu lordachi Bgi^ Despărțindu-se de el, Ruxanda se manta a doua oară ci Petre Mavroyeni, tatăl vestitului ministru de finanțe, î mai tîrziu – iar fostul ei bărbat, lordachi Balș, se r(! căsători și el cu frumoasa Anica Filipescu, fosta favrj' rită a lui Miloradovici.

Și acum că știm cine au fost părinții și surorile iu Mihai Sturza, sa vorbim de Vodă ei însuși și de neve;' te le sale.

Mihai Sturza s-a născut la Iași, Ia 24 april 1794, dir, părinții mai sus arătați. Un emigrat al Revoluției fran. Ceze, abatele Lhomme din Luneville, în Lorena, fu (ț sărcinat cu creșterea sa, care a fost deosebit de îrigr, jită. În a lară de numeroasele limbi pe care le vorbe, Sturza: românește, franțuzește și grecește la perfecție latinește, nemțește și rusește bine, italienește și engie zește destul de cumsecade el mai fusese inițiat în i? torie, geografie, filozofie și matematici. Dar fondul i' l vătăturii sale a fost clasicismul. Avînd și o memorie di; cele mai deosebite, el era în stare, ia bătrînețe încă, r înșire pe de rost tirade întregi din Homer, din Sofocie; din Virgil. Pe lingă aceste mai avea și o vastă cultur. Juridică, și nu numai cultura, dar și spiritul juridic, o o mare ușurință de asimilare și multă pricepere în ad ministrație.

Îi plăcea, de tînăr, să trăiască bine, luxos chiar. „Coc tumele de modă nouă”, pe care i le comanda tatăl său Viena, nu le-a părăsit mai tîrziu niciodată, îmbrăcîndu-ba în Austria, ba în Germania, ba în Franța. Purta, -' Domn, o vestă cu butoni de diamant, care făcea admira, tuturor, îi plăcea juvaierile, argintăria, caii, cîinn, ec” pajele elegante, o casă bine ținută, era mîncău, primit-1 și foarte vorbăreț. Era chiar elocvent. Dar mai mult v băreț decît elocvent. Cu orice prilej trîntea cîte un fil' curs kilometric, frumos uneori, deseori obositor, dar f reconfortant, așa cum știa vărul său Ioniță Vodă le spuie cu vorbe puține, dar care mergeau drept la ^jrnă de rămîneau apoi nu numai în mintea cui le auzea,! r și în Tngălbenitele file ale Letopisețelor, pentru totMinai Sturza mai avea un dar – prin care se deo-ebea de altfel mult de vărul Ioniță – și anume o inte-'j^ență nu numai adîncă și sclipitoare, dar fina. Avea lBvointă, precum și răbdare pentru a ajunge la scop. Îi nlăcea viața, mișcarea, măririle și onorurile. Era făcut, ien(ru a fi Domn. Pe cînd se afla în surghiunul voit din trăinătate, de unde ducea o înverșunată luptă împotriva jj Ioniță Vodă și a cărvunarilor săi, el scria într-o zi vāru-jjj Alexandru Sturza – era în 1824, scurtă vreme înainte e întoarcerea sa în țara – că: „...Eu nu pot trăi în nemișcare, mai bine mor. Într-un cerc prea restrîns simte, mul mai mult slăbiciunea sa. Cu cît arena în care Jeargă e mai mare, cu atît se aruncă mai cu vioiciune. Știe bine că în alergarea aceasta își poate rupe capul, dar înseamnă asta oare că trebuie sa nu se mal miște? cînd toate viețuitoarele se mișcă, cînd sîntem pretutindeni înconjurați numai de mișcare?”

Dorința aceasta, voința aceasta, necesitatea aceasta de acțiune, de a-și mari tot mai mult cercul activității, de a înainta tot mai mult în arena politică, au făcut din boierul Mihai Sturza un Domn al Moldovei. Dar n-a ȕliut nici să ajungă frumos unde a ajuns, nici sa se ȕie bine și cuviincios acolo unde a ajuns.

Mereu cu vorba de „patrie” pe buze, patriotul acesta a găsit cu cale, în surghiun fiind, să ceară și sa capete cetățenia rusească. A iuptat deci, de dincolo, pentru „binele patriei”, ca rus, s-a întors din surghiun în Moldova,

rus, și s-a urcat în scaunul străvechi al Voievozilor moldoveni, rus, dar cu sprijinul turcilor. Aceasta i-a creat 'ijește o situație din cele mai delicate. Dar cusurul lui de Căpetenie a fost dragostea de aur. Pentru ea și-a jertfit reputația de bun Voievod, pe care cu multele sale cali-^i' ar fi putut-o avea.

E caracteristică acea însemnare a lui Anghel Valii, ^orbind profetic de tînărul Mihalachi Sturza cu aproape ^ de ani înainte de a fi Domn: „ti na r, suplu, insinuant, <lret, dominat de interesul personal și capabil să sacrifice "Hc pentru acest idol”.

Cej ce j,au cunoscut mai tîrziu l-au judecat la mai vorbim de paharnicul Costachi Sion căci acesta, prea vorbind de rău o lume întreagă, ar puioa bănuir de părtinire. Dar beizadea Nicolae Soutzo de piM,'l care a fost ministrul său aproape 15 ani în șir, îl judepd | tn mai multe locuri din memoriile sale, în felul următor „Mihai Sturza luase puterea în toiul unei aureole rt' nădejde, de devotament și de ovațiuni. Lumea așWjP de la el fericirea obștească și se grăbea să-i cînte osanale El, din parte-i, își făgăduise lui însuși să-și întrebuirnW toată activitatea, toată înțelepciunea, toată încrederea ^ se puna în el, pentru a strînge comori. A traficat t0tU]. Locuri, ranguri și dreptatea în procese; avea partea I^J în arenzile publice; își mări și înmulți moșiile, fie sanc-tionînd singur încălcările, fie luînd proprietăți în schirn-bul boierilor ce împărțea, fie cerînd să i se facă dona țvuni cu de-a sila; vindea egumeniile, lua moștenirile vacante, cerea peniru el excedentele bugetare, căci buge-tele erau întocmite de el însuși cu cea mai mare zgjr cenie, pentru a-și putea însuși apoi acele excedente, car? dacă ar fi fost întrebuințate pentru folosul obștesc, s-ar fi putut da cu ele o prosperitate țării pe care n-a cunos-cut-o”.

Acestea le mărturisește fostul său ministru, apioapt un favorit.

Și în altă parte; „Mihai Sturza a fost, este adevărat, înzestrat cu o minte subțire și agera. Avea cunoștinți multe, ajutaff încă de o nemaipomenită memorie. Era bun orator; încînta pe ascultători prin luminile sale, prin felul ș, ușurința sa de a vorbi. Avea răbdare muncă, discuta chestiunile cu temei și nu se încăpățîna în părerea sa. Era un bun administrator, un bun financiar și un bun legiuitor, cunoscînd mai bine decît oricine obiceiurile y nevoile țării sale. Acum judecă cine cum o vrea, dacă rănile adînci pe care le-a pricinuit țării, dacă mersul de-a-ndărăteala pe care l-a imprimat instituțiunilor aces tei țări, dacă scăderea legii și a moralei ce a rezultat \$” acestea, au putut răscumpăra calitățile ce avea, care calități ar fi putut face fericirea patriei sale, dacă, în J să-și stăpînească patimele, nu le-a r fi folosit în propriul său interes”.

Aceeași părere despre Mihai Sturza o aveau și lîi străini. De ruși nici nu mai vorbim, căci ar trebui carte întreagă pentru a arăta lupta ce-au dus-o timp ^ 15 an] împotriva lui numeroșii consuli moscoviți, ce &''', perindat pe la noi, mereu schimbați și răschimbați' (l" >

4JO că rapoartele ce trimiteau la Retrograd cu pri-nC”ia „neregulile” Domnului Moldovei displăceau can-1 î* n ei împărătești, care avea încă încredere în fostul ^cetățean l par sa luam pe francezi.

Mi mau t. Scria ducelui de Broglie, la începutul anului,534; „Candidatul ce pare să aibă cele mai multe șanse,ntru domnie este domnul Mihai Sturza, om instruit, Oj prefăcut și excesiv de lacom și care s-a făcut rus a'interes. Are asupra rivalilor săi avantajul de a fi arte bogat și de a-și putea plăti sprijinatorii”, îndată după investitură, la 31 august 1834, noul consul uclos scria lui Rigny: „prințul domnitor este poate boierul cel mai capabil > a-și guverna țara; are spirit, instrucție, atîta cită se n ia te face în Moldova... are dorința îmbunătățirilor și în față un lung viitor care-i va permite să-și realizeze

^roiectele, dacă evenimente exterioare nu-l vor opri”.

Paisprezece luni mai târziu, alt nou consul, Cochelet, scria lui de Broglie la Paris, la 20 octombrie 1835: „Se credea că prințul Sturza netrebuind să-și mai dorească nimic în ce privește averea, întrucât posedă mai mult de 240 de mii de franci rentă, în afara listei sale civile de 1 200000 de piaștri, va depune toată ambiția în a realiza bunăstarea țării pe care a fost chemat s-o guverneze, că se va înconjura de oamenii cei mai ono-rab/li și că va face să dispară abuzurile care caracteri-îeaza administrația foștilor Domnitori. Toate aceste speranțe au fost înșelate. Nu se știa că prințul Sturza va H dominat de cea mai murdară dintre pasiuni, de setea de nepotolit pentru aur. Odată ajuns la putere, el a cău-tat toate mijloacele de a-și mări imensa sa avere... el ^influențat judecăți, a decis asupra unora înainte ca ele Sa” fi trecut prin toate gradele de jurisdicție... în administrație, el a vîndut funcțiuni, fără să excepteze nici ttăcar posturife de miniștri... Efectul cel mai dezastruos ^ acestei venalități excesive a fost de a introduce co-IUP|ia în toate ramurile administrației”. Vasăzică, un paharnic Sion, peste spusele căruia am iecut un Gheorghe Sion, despre care nici n-am vorbit, Suțu, fost 15 ani ministrul lui Sturza, trei consuli și patru moscoviți, plus alte multe dovezi și (care ar putea fi înșirate, arată pînă la evidență că Vodă a lăsat în istoria neamului o dîră întu-de aviditate și de corupție.

4JJ

Poate n-ar fi fost nevoie s-o mai spunem – sau bine zis s-o repetăm după alifia alții – dacă n-am e că trebuie să cunoaștem adevărul pentru a ști de ne vin rănile și pentru a înțelege cum trebuiesc ele decate. O sută de ani de lacomă domnie fanariotă, a înscăunat în țară moartea mîndriei românești, din s-a născut un lichelism și o nemernicie care mai ieste și azi – o încercare de restabilire a cinstei caracterelor sub întlile minunate domnii pămîntene -^0 nouă prăbușire sub Mihalachi Vodă în Moldova și &Uf, alții în Muntenia – un fior de entuziasm cu cele m3j frumoase urmări între 1848 și_ 1862 – o retrogradare dureroasă pînă în adîncurile firii, pricinuită de politicianism, împotriva căreia în zadar a luptat Petre Carp o întreagă jumătate de veac... ce ne mai rămîne pentru a ne întoarce la legendarele vremuri cînd era Țara Românească sub Mircea și Mihai spaima semilunei, cînd era Moldova sub Ștefan cel Sfînt scutul creștinătății?

O nădejde?

Nu. O credință, tare ca stîncă, în jurul căreia minciuna n-are loc.

Trecem.

Cartea aceasta are alte rosturi.

N

Mihai Grigore Sturza avea 23 de ani, cînd s-a însurat, în 1817, cu Elisabeta Rosetti, care n-avea decît 15 primăveri.

Tatăl fetei era Vasile Rosetti, zis Cilibiul, văr primar cu Ecaterina Doamna a lui Ion Sandu Sturza, născută Rosetti Roznovanu, iar mama ei era Elena Dimachî. Frați n-a avut, decît numai două surori, pe Eu'frosina Bofdur-Costachi și pe Agripina Sturza, cu care a fost strîns legată toată viața ei.

Era o fată naltuță, subțirică, cu privire blînda, cu ufl glas foarte dulce. Se juca încă cu păpușa, cînd a chema t-o fntr-o zi tatăl ci să-i spuie:

— Săftico, poți sa-mi săruți mîna, că ți-am găsiî mire”.

Fata se înroși, o apucă un mic tremurici, așa fără sa știe de ce, săruta mîna babacai și tăcu.

— Și nu mă întrebi cine este mirele?”, urmă contf

Vasile. „E Mihai Sturza, feciorul vornicului Grigoraș Ș' al coanei Marghioalei. Un băiat cuminte, foarte bogatcu multă carte...” se zice că

Săftica, cînd își văzu mai apoi mirele, i urî t, mic, roș, ursuz și nu-i plăcu. Dar parcă ce să spuie? Fată de neam, așa vrea tata, așa să fie. L'raapoi, nuni mari erau să fie Vodă el însuși, Scarlat Ca-n'machi, văr primar cu mama mirelui, și Ruxanda, Doa-liiia ța(tm)- ^UP^ ° SCUÎ"tă logodnă, nunta se și făcu, stră-ljctâ', la Curtea Domnească. Iar după nuntă tînăra pe-reche'plecă acasă, la vornicul Grigoraș, în sunetul meter-harielei domnești, între două șiruri de arnăuți. Mireasa ra în fundul caretei, cu o cucoană bătrînă lîngă ea, iar icrele alături, călare pe calul primit în dar de la socrul său Ajureși „acasă”, vornicul Grigore își primi nora în capul scării, o sărută și o duse apoi drept în salonul cel mare, unde se aflau strînși negustorii cei mai de seamă ai lașului, giuvaergii, vînzători de „galanterii”, de stofe, de mirodenii". Săftica n-avea decît sa aleagă ce-i place, cit mai mult și mai scump, că avea el vornicul de unde plăti.

Și își și alese din toate cîte ceva, numai că pe bărbat nu și-' alese ea. De aceea poate nici nu și l-a păstrat.

Abatele L'hommee, cel care crescuse pe Mihalachi Sturza, cînd află despre această căsătorie – cam tîrziu de altfel, după mai bine de un an – scrise fostului său elev, din LunevilJe unde (raia acum retras, că mu iță vreme n-a știut nimic despre înșurătoarea iui, despre care acum în urmă abia a aflat „prin doamna Bel le vi! le, fosta institutoare a Săfticăi”.

„Nu știu dacă pe Dumneavoastră sau pe soția Dumneavoastră trebuie s-o felicit. Nu mă îndoiesc deloc că nu sînteți menit să-i faceți fericiți atît pe unul cît și pe celălalt. Domnișoara Săftica are toate calitățile ce pot contribui la fericirea Dumneavoastră. Am avut suficiente ocazii să le apreciez în diferite vizite pe care i le făceam uneori doamnei Belleville; dar eram departe de a bănuî că pentru Dumneavoastră învățătoarea îi forma spiritul și inima. Să trăiți multă vreme uniți și fericiți și face ti-mă părtașul fericirii Dv., făcîndu-mi-o cunoscută din cmc! în cînd”.

Un an mai tîrziu, la 16 iulie 1819, un alt prieten de ^l lui Mihalachi Sturza, Alexandru Pezzoni, îi scria din Constantine pol: „...Primiți felicitările cele mai sincere pentru casă 'Oria Dv. Fiți fericiți, căci rumeni, după părerea mea, nu are drept mai mult decît Dv. La fericirea casnică, fericire care este fără îndoială singurul bun real pe care muritorii pot să-l guste fără ca el să fie amestecai cu am răciune și cu re mu scări”. Cl

Oare?

Țn

O fi, n-o fi, căsătoria n-a ținut. După nașterea a d fii, Dumitru și Grigore, cel dintîi în 1818 și al doilea -1820, neînțelegerile dintre firile atît de deosebite ale aci^' tor soți duseră ia o despărțenie. Era și firesc: ea, „ dulce, îngăduitoare”; el, „autoritar, caracter de fier, prins ca totul să i se încovoie”. Cum s-ar fi putut țelege, fără ca mîndria și amorul propriu al coanei: ticăi să nu fie supuse unei prea grele încercări? Decjț ceartă sau veșnică supunere, mai bine libertatea.

Pe copii i-a luat tatăl. El și bunicul, logofătul Qn-gore, au crescut pe acești băieți atît de deosebiți ca fire caracter și inteligență. Totuși mama lor îi vedea des „j băieții o iubeau. Mai tîrziu, batrîn, beizadea Grigore va dovedi că n-a iertat niciodată pe tatăl său ca-l Sipsise fn copilărie de îngrijirea mamei.

Săftica Rosetti nu rămase însă multă vreme singură. Puțin după despărțenia ei de Mihai Sturza ea se mărită din nou cu Constantin Palladi „născut Bogdan”, după cum spuneau pe atunci glumeții.

Acest Constantin, mare hatman, zis Constantinică, era fiul vornicului Manolachi Bogdan, cel decapitat de Vodă Moruzi în 1778, frate cu Dumitru Bogdan, din care se trage neamul Bogdănescu și cu Anica, nevasta lui lor-

dachi Rosetti-Roznovanu. A fost de copil adoptat de bunicul său Palladi, al cărui nume l-a purtat toată viața, cunoscut fiind în istorie sub numele de Constantinică Palladi sau chiar Constantinică Pălădică. Șef al miliției pămîntene, cea înființată sub Kiselev, Constantin hatmanul era un om foarte deosebit și mai ales foarte popular. Toată lumea îl cunoștea și toată lumea îl iubea. Anghe! Valii e singurul om care-l vorbește de rău, dar el l-a cunoscut pe Palladi în tinerețe și judecata lui nu corespunde cu a nici unui alt om care, mai pe larg sau îrtreacă, a vorbit în amintiri sau aiurea de popularul mân: hatman Constantinică.

Dumitru Ghițescu, din amintirile căruia a extras Xe-nopol în vremuri unele episoade, spune de el ca „era Ju bit și stimat pînă și de străini” și toate mărturiile timpilor lui sînt de altfel numai în favoarea sa.

Însurat de tînăr cu domnița Ralu Callimachi, fr., 1 " Scarlat Vodă și a Smarandei Doamnei, el rămăsese ' ', cu o fetiță în cîrcă, mica Luțică, de care trebuia itî-ll m

(f-u a face din ea o fată cuminte, ceea ce nu era și nu va fi. Căutîndu-și deci o nouă nevestă, și găsind nrmînesele lașilor nu erau tocmai serioase, nu se putea

L J J f nici npi târî pentru nici una, cinci aîlă deodată că soția cea minte a vornicului Mihai Sturza se despărțea de bîr-Mtul ei. Îndată după divorț îi ceru mîna, făcînd astfel „jrn fosta Eiisabeta Rosetti și fosta Eliza Sturza, o noua Safta Pa l'a d'. Pe care a cunoscut-o toată Moldova de lfi pînă după Unire, după Independentă și mai tîrziu. Au dus amîndoi împreună cîțiva ani de prea fericită viață – iarna la Iași, vara pe la moșii, la Valea Seacă <j Grozeștii Bacăului, la Ciorăștii Tuto vei, sau la Cilibiu, ynde-șî avea coana Săftica așezarea de zestre din partea lîosetteștilor. După înființarea străjei pămîntești sub Ki-5ejev, soțul ei fu numit șefui acelei miliții, mare hatman, o- eneralismul unei armate compusă din două batalioane de „efanterie”, un divizion de cavalerie și un tun.

Dumitru Ghițescu, cel cu memoriile, ai cărui tată era om de casa de-al lui Toader Balș, voind să se înscrie în strajă și neputîndu-și împlini visul din pricina maștiha sale care-l amenința cu bătaie „în unire cu Toader Balș de la Darabani, fiul lui Ciuntu Balș” – Ghițescu, zicem, ne arată felul cum a izbutit totuși să-și facă pe plac, mulțumită bunului hatman Pălădică.

„întro zi am îndrăznit a ieși dm curtea lui Balș, unde locuiam, ca să mă plimb prin oraș. Ici, colea pe uliță cîte un soldat sau ofițer din straja pămîntească ce începuse acum a se înființa, făcîndu-mi mare plăcere a-i pnvi, și cu aceasta mi s-a învăpăiat mai mult dorința de a intra în armată, întîlnindu-mă cu un subofițer din cancelaria străjei, îl întreb dacă pot afla pe hatmanul Pailadi, fiindcă el era acum mai marele miliției, îmi zice: Vîno cu mine să te duc acolo, că hatmanului î' pare bine și tare-i sînt dragi tinerii bine făcuți și chi-PeȘi ca dumneata. Frate-meu voind a mă reține, că ce fac, că ne facem urgie, eu îi zic:

Stai pe loc și mă așteaptă. Intru în cancelarie și des-cnizînd ușa vād la o masă, în cap, pe hatman, la dreapta ClJ maiorul Dabija din armata rusă, ce era ca instructor Pentru cavalerie, iar la stingă sta doftorul Cihac bătrînul. Colonelul Balș spune atunci hatmanului că eu sînt tînă- | ”u' Ghițescu, fiul banului Ion Ghițescu. Hatmanul Paladi se scoa|g ^ vjne ja mjnei fmi pune mîna pe umăr ^ cu o voce foarte plăcută și blîndă îrni face întrebare, a cum întii am arătat dorința a intra în miliție, iar acum maica dumitale îmi face atîta supărare, cerîndy scoaterea dumitale din miliție, punînd și pe Balș <\$~[alții din Iași ca să stăruie. Eu îi răspund ca tocmai '! aceea am căutat să vin a ruga pe excelența voastrăf nu-mi înapoia jalba, fiindcă am dorința a sluji în

mU,, ' Atunci hatmanul Paîladi cheamă pe Dr. Cihac și după ', aude de la doftor că sînt bun de oaste, vine de mă b-* pe umăr și-mi zice să nu mai am nici o grijă, că de-a<C, e treaba lui”.

Felul acesta blind pe care-l avea Paîladi de a purta cu oamenii, fără strășnicie militară și fără futr de boierie, îl făcu atît de iubit și de popular, încît, îi, și foarte bogat, începu, îndată după mazilirea lui i Sandu Sturza, să se gîndeasca – de ce nu? – că ar i, tea candida la domnie. Pe lista competitorilor de d;i 1828 figura, printre mulți, și numele lui Constantini. Paîladi. Dar din acei mulți, cu încetul, nu mai rămase seră la catastif decît numai doi boieri, despre care s spunea cu siguranță că sau unul sau altul va H, dup plecarea lui Kiselev, Domnul Moldovei. Aceștia erau Mi hai Grigore Sturza și Constantin Paîladi.

Închipuie-și oricine starea de suflet a coanei Săitcăi Dacă izbutește Mihai, rămîne ea o boieroaică care ar putut fi Doamnă și care nu va fi – dar și dacă învinge Constantinică al ei, ce mulțumire pentru ea, ce răzbu nare împotriva celui care credea că „totul trebuie să i s încovoie”.

Pe măsură ce treceau anii, 1828, 29, 30, popularitatea lui Palladi creștea și la fel și sortii lui de izbînda. La începutul anului 1831, în iarnă și în primăvară, uimei1 nu se mai îndoia că viitorul Domn va fi el, hatmanu Constantinică.

Vara însă, în luna iunie, s-a furișat holera în laș” A fost IntUa ei intrare în țară. Și ca orice boala noua a bîntuit cu o virulență care a făcut mii și mii de vie time omenești... printre care și pe Constantinică al no stru.

Face însă să ne oprim o clipă asupra acelor v re mu r de groază și spaimă prin care a trecut biata țară în <^ de pomină 1831.

Alec Russo al cărui frumos talent începe a fi da^ ce în ce mai mult uitării, ne povestește următoarele: „Un soldat adusese holera la Iași și într-o clipă ni tea își întinsese aripele asupra marelui oraș. La în* ocîrmuirea, spre liniștea poporului, ascunsese rauK loindu-se, în puține zile spaima apucă pe orașeni.

111 ură oamenii a fugi ca în bejeniiile tătarești. Cei de —țieau se străjuiau prin casele lor și se înarmau...

1]1] cu cîteva zile mai înainte strălucitor de trăsuri, >[[toaile, uniforme aurite, lașul, în care se plimba fga'serile pe ulițe cu ghitare și cu muzici, cu rîsete

Diurne, acum se zbuciuma în ceasurile cele de pe urmă.

; toate parale se vedeau bolnavi cerînd ajutor, rname

{.”.plătite strigînd după copiii lor morți, chiote drăcești n cîrciumi și birturi, mulți arși de^sete se tîrau pe la |j fntini, se culcau în glod, mulți mureau, puțini se duceau. Năto'siPe toate ulițele care pline de trupuri, cu picioa-” Je rriiunile și capetele bălăbănind în toate părțile... De, jnargine pînă la cvartierul ghegeneralului întîlneam cînd " cfnd cîte un chip de om. Era ceva în aer și pe ulițe din pustietățile de care vorbesc scripturile, în locul mulțimii <|e trăsuri, de călăreți, de negustori și de țărani, domnea (ăcerea grozavă a unui oraș de 17000 de locuitori, tăcere ruptă numai de cîrîiturile ciorilor, de urletele turmelor de cîini sălbăticiți și de umbletul calului meu”.

La 12 iunie consulul Lagan scria din Iași generalului Sebastiani la Constantinopol: „Cholera morbus a ajuns a fi aici cît se poate de' violentă și mortalitatea ei este în afară de orice proporții, în zece zile au murit la Iași, care are astăzi cel mult 30000 suflete, 800 de oameni, iar ieri, de pilda, au murit 155 din 280 de bolnavi. Printre morții aceștia se zice că ar fi un doftor, nevasta lui, doi boieri și mai mulți ofițeri ruși. Cum va veni poșta de la Constantinopoi, eu voi pleca la București”.

La 22 iunie, sosit la București, Lagan scria lui Sebas-fiani următoarele: „în sfârșit, m-am decis să părăsesc lașul, acest loc de dezolare și de doliu general. Era și timpul, deoarece de-abia făcusem două poște când am simțit toate simpto-Mele holerei; dureri pe care nu le-aș putea descrie... extremitățile reci și o jenă în articulațiile degetelor, în Ajunul plecării mele de la Iași, hatmanul fusese răpit amiliei sale la fel ca și patru dintre primii boieri ai toi do vei. Tribunalele sale fuseseră de altfel suspendate, fiaumai mare parte a locuitorilor cît de cît înstăriți fugi-ra sau se pregăteau să plece”.

Sch ar Lagan și soția lui scăpară ușor de boală prin ej 'roba rea aerului și îngrijirile ce li se dădură, în schimb, Corn

Primi de Ia colegul său din Iași, agentul consular la”da M PO

Mouton, următoarele rînduri: „Mi-am pierdut în șase ceasuri soția! Vai! Cu^ îi de aici înainte? Două ore după lovitura fatală, ^ Moise și servitorul meu decedează și ei. Orașul es{ mormînt deschis, toți medicii au murit; cei mai de Sea * boieri sînt morți. Sînt case în care nici măcar un \$1, '- tor n-a putut scăpa. Morții rămîn mai multe zile jn Ț | sete lor, nu se mai găsesc căruțe care să-i ridice. Q' | mai multe case sînt pustii, expuse jafului, spițerii mor' – nu mai sînt leacuri – într-un cuvînt, este un d0j, | general... Generalul Kiselev se află la via mitropoj, ', ' iar generalul Mircowitz s-a refugiat în cea de la Copoy' Hoții circulă în bande prin oraș, au despuiat doua bi*f rid... un incendiu a izbucnit în cartierul de sus ai or-sulul... Dacă scap din primejdia asta, nu voi uita sa țin la curent cu lucrurile...”

Dar bietul om, înnebunit de spaimă, de frică și d durere, cade el însuși victimă a molimei. La 25 iulie La gan scria lui Sebastiani „dintr-un cătun valah din rnur. Ții Carpați”: „De la ultimele ploii care au căzut, acest crud f la g. S-a întetit. Domnul Mouton, agent consular prola Iași este una din noile victime și, ca urmare, a supr, viețui t cu foarte puțin soției sale, dragomanului Raimoiii (Moise), paznicului și altor indivizi decedați în cladirt consulară”.

Și mai departe: „Holera, care de o să p ta mî na amenința Bucure;1 din trei părți diferite, s-a năpustit și asupra acestui r fericit oraș... Panica devenind generală mă stabile; pentru moment aici. De pe 14, ziua plecării mele, pî> pe 23, din 327 de indivizi atacați de holeră la Bucureș; 211 au murit în suferințe atît de mari, încît mai mu-au fost găsiți îndoîți sau răsuciți... Prințul Brîncovean pe care partida rusească îl desemnase ca viitor Dom părăsind administrația în fruntea căreia generalul Kiș lev îl lăsase înaintea plecării sale la Iași, acosta f-1' urma se întoarce în mare grabă ca să prevină o de”, „ganizare totală...”.

De altfel, colonelul Lăcusteanu are și el numai f vi n te de laudă la adresa lui Kiselev „care ne vizita toate diminețele cu caleașca încărcată cu oțet nascc1 atunci de doftori și căruia îi zicea ui nai g re des qu&l voleurs. Îl împărțea la toți ofițerii, ne încuraja și ne Ț dea sfaturi bune... într-o dimineață, Kiselev, (' , jul Filantropia care era plin de bolnavii noștri de 11 ră Ș' negăsindu-i în desăvîrșită curățenie, trimise pe,g sa aducă pe colonelul Băleanu și Odobescu, și după spra dojana, îi aresta pe amîndoi la spital, cu ordin î nu se mișca de-acolo pînă nu vor aduce spitalul în jină curățenie. Au șezut trei zile arestați, pînă a fost

—alul curat. I-am găsit mîncînd pe taraba circiumei de „te drum, cîrnați de băcănie...”.

Par dacă la București, cu toată grozăvia boaiei, Odo _CL1 și Băleanu mîncau, la circiuma din coltul Filan. Ipiei, cîrnați de băcănie, la Iași, acasă la?1, b'e'u' 'ia t 'Jan Pălăriuță își dăduse sufletul, „răpit familiei sale” J|n primele zile ale grozavului flagel.

„Întorcându-ne de la Holboca din lagăr”, scria Dumitru/ Ghițescu, „eram toți triști și mîhniți, și unii din noi plîngeau pe drum pentru că pierdusem pe un adevărat părinte, iubit și privit cu cel mai mare respect de toți boierime, negustori, ostași, îl tînguiam și-! plîngeam toți fiind unul din boierii cei mai buni și milostivi, om pe care țara a pierdut printr-însul mult, căci de trăia nu mai era Mihalachi Sturza Domn, ci desigur Constantinică Pălăriuță, ca cel ce era iubit și stimat pînă și de străini. Dar, din nefericire, prin moartea sa toate nădejdlile s-au stins, căci de venea el Domn, n-ar fi trecut peste țară atîta nenorocire ca în vremea domniei lui Sturza Vodă

Biata coana Săftica, ce să mai zică ea? „Domnul mi l-a dat, Domnul mi l-a luat. Făcea-se voia lui!”.

Nici șase ani n-a ținut fericirea ei. Și cum nici pe băieți nu-i avea ca să-i crească, s-a dus atunci amărîta îmeie la moșie, la Cilibiu, în ținutul Iașilor, pe Jijia rămînînd acolo vreme îndelungată, singură, deși nu avea decît 28 de ani. Cînd soră-sa Eufrosina se despărți de soțul ei Boldur-Lătescu, atunci se mută și ea cu Săftica la țară, ducînd amîndouă acolo o viață tihnită, văzînd o moșie, de vie și de gospodărie. Săftica mai ales era o gospodină de Frunte. Venea deseori la țară să le vadă soră, Agripina Sturza, sau alte cucoane, vecine fnoșii, și se apucau să facă pe întrecutele „dulceți” la de fier din cămară. Și într-o zi punîndu-se la între-re cu Frăsinița Rosetti, soția lui Răducanu, coana Săftica îi învingătoare la facerea rodozăharului, Jarna se duceau surorile deseori în străinătate. Le în-^rn la Viena la Prater, la Paris prin muzee și ia Nea-

— Coborîndu-se în Vezuviu.

Jia-i tîrziu se statornici din nou la Fași, cînd fiii ei, băieți mari acum, se întoarseră din Berlin sera învățătura. Ei erau beizadele, și a_ama t0; gîierea de a vedea că dragostea lor pentru dînsa șese aceeași. Cînd pleca Mihai Vodă din țară, în o beizadea Dumitru se duse cu el la Paris, dar beiz34 Grigore rămase în Moldova, în strînse legături cu ^ că-sa, care, atunci cînd fiul ei rămase văduv, luă în o,a la ea ca să le crească pe copilele acestuia, nepoatele J Elena și Olga.

Ea locuia o casă mare, cu odăi multe, mobilate b; nește, cu gherghir dedesubt și cu o curte nepavată care nu lipseau „nici movila de gunoi, nici piruașele” zilele de ploaie”. Avea coana Săftica o droaie de ții în curte, iar în casă bucătari, sufragii, perdagu, spui torese și o camărășiță. Era credincioasă și superstiții^ și chema pe popa de la Patruzeci de Sfinți să-i faj aghiazmă de zi întîi și masle în vreme de post. Vizj pnmea multe, dar nu le întorcea decît foarte rar.

În casa aceea și-a măritat ea pe nepoata Elena, fa lui beizadea Grigore, cu Mihai Sturza Bîriădeanu. Și făcut nuntă mare cum nu mai fusese de mult în las Tatăl miresei comandase, zice-se, o caretă cu poleituri i aur, o caretă atît de mare și de înaltă, încît mireasa buia să se urce în ea pe o scară de lemn îmbrăcata atîas roș, care se cobora din trăsura ajungînd pînă pămînt.

Safta Palladi a trăit mai mult decît nepoatele săi Rămăsese la bătrînețe „foarte subțirică și te impresion cînd se ridica de pe jilț ca să te primească, înfășurate în șalul ei negru”, ne asigură, în Amintirile sale, Rai Rosetti care a cunoscut-o. Dar cum începea să vorbească te simțeai atras către ea prin bunătatea privirilor și vorbelor sale; „amabilitatea ei era firească, înnăscută, = indulgența ei desăvîrșită”.

D. C. Moruzi, care a cunoscut-o și el, tot foarte trînă, o descrie astfel: „Era majestoasă, foarte mlădioasă foarte cultă și cu maniere distinse. Vorbea frumoasă li t ba franceză a veacului al XVIII-lea (învățată de la f> dame Belleville). Era veșnic încorsetată într-o rochie mătase neagră, purta pe cap un

văl de horbotă din ca* răsăreau la ambele tîmple trei rînduri de bucle scurte și în floarea celui mai frumos argint”.

Lumea îi spunea: împărăteasa Josefina tirea celeilalte femei părăsită de bărbatul ei...

A murit la 80 de ani trecuți, în leat 1882.

Vedem acuma, după această tristă poveste a unui e treabă care ar fi putut fi Domn dacă nu murea și a unei femei iubitoare, bună, primitoare și crentă, căreia soarta nu i-a îngăduit a îi fericită, să acum povestea cealaltă, a Smarandei Doamnei, cu chimirul”.

Sturza nu era un om care să se prăpădească jup femei, îi plăcea însă viața casnică și e deci firesc „s după despărțenia lui de Safta, fiind un bărbat încă Urte tinăr, de 30 sau 31 de ani, să se fi gîndit să se jnsoare din nou și cît mai curînd. Ovintrigă amoroasă îl împiedică însă să-și îndeplinească dorința. El se îndrăgosti de o vară de-a lui, o femeie măritată, cu mult vino-ncoa”. Avea un năsuc în sus, o guriță frumoasă, și sub niște sprîncene bine încondeiate o pereche de ochi oăprii, din acei șireți care se uită pe sub gene. Și-i mai cădea și un păr mare negru peste umeri, de o făcea aproape frumoasa. O chema Smaranda, era fata logofătului Constantin Sturza de la Ruginoasă” și nevasta agăi Alexandru Balș.

Amănuntele acestui roman de dragoste nu ne sînt cunoscute. Dar se știe că, după cîțiva ani de strînse legături prietenești, Mihai Sturza făgădui Smarandei Balș că dacă va fi Domn, va face și din ea o Doamnă a Moldovei.

Femeia crezu și așteptă.

În primăvara anului 1834 se zvoni deodată în țară că Turcia isprăvisse plata datoriei de. Război pentru care za-'ogise Principatele Dunărene. Ca atare, țarul trebuia să retragă trupele de ocupație peste Prut, urmînd, conform 'ratatului de la Adrianopol și Regulamentului Organic, Ca țările dunărene să capete din nou Voievozi, care vor 11 a|eși pe viață.

În Moldova, după moartea lui Paliadi mai ales, cei ^e tfvneau la scaunul țării, Roznovanu, Balș, Conachi? a'tn, erau rivali puțin periculoși pentru Sturza. Ori-*' la alegerile ce trebuiau să se facă, s-ar fi dat o interesantă. Dar iată că, tocmai în preajma ple-'ui Kiselev din țară, muntenii și moldovenii aflară, marea lor mirare, că la 29 ianuarie trecut Rusia încheiase la St. Petersburg o convenție cu Turcia, care se revenea asupra dispozițiunilor Tratatului 'de, Adrianopol, hotărîndu-se ca, de data aceasta numai * Domni ai Principatelor nu vor fi aleși, ci numiți de acord de Poartă și de Petrograd

Mult mai ușor venindu-i lui Sturza întru împlînjr scopurilor sale această numire, care atîrna de intrigi a de bani, decît alegerile care mai atîrnau și de legă{U!?

Oricît de coruptibili ar fi fost ei, ei se puse pe lucru în puțină vreme își netezi calcă ce-1 duse la domnie.

Am văzut mai sus, cum a Fost el arătat de Kiselev fn ajunul plecării sale, la un ospăț la Iași, ca viitor Domn al Moldovei și cum a plecat apoi, împreuna cu Alexandru Ghica, viitorul Domn al Moldovei, la Constantine^/ pentru a-și căpăta investitura.

Se zice că atunci cînd a părăsit Iașii, sărutînd-o cu foc pe Smărăndița Balș, i-a reînnoit jurămîntul ce M mai făcuse de a o lua de nevastă. Iar coana Smaranda își găti rochia de nuntă și coroana ei princiară în rubine <;j diamante... și aștepta... ca soția lui Maibrough: „Soeur Anne, ne vois-tu rien v e ni r?” ca Soi vei g a lui Peer Gynt: „Mai trece o iarnă, mai trece o vară. Dar știu că totuși va veni iară”, O vom întîini-o în curînd, amărîtă, dar bună ca plinea pe frumușica și nenorocita de Smaranda a lui Alecu Balș.

Intențiile lui Mihalachi Sturza erau de altfel serioase, iar jurământul și-l făcuse din suflet și din inimă, de el a iubit pe această femeie. Dar n-a vrut soarta să fie așa. Soarta a vrut-o ca Doamnă a Moldovei „pe femeia cu chimirul” și dacă a vrut-o ne-a dat-o!

Povestea a fost așa:

Prin convenția din ianuarie de la St. Petersburg țaru și sultanul hotărâseră ca unul din ei să desemneze p-Domnul Munteniei, iar celalalt pe al Moldovei. Cum Alt xandru Ghica, prin intervenția uneia din cumnatele sa k despre care se zice ca era „prietena lui Kiselev”, ajufi' șese în curînd a fi candidatul oficial al cabinetului dt'l Petrograd (unde și făcuse în primăvară o călătorie „<*.upușenie”), ca atare lui Minai Sturza nu-i i fi decît candidatul Porții. Pentru un „cetățean minunat era, situația se arăta cam delicată. Dar ce era el să tf-? Din Iași, în martie și april, a lucrat atît de bine, fflV netezindu-și, după cum am spus, calea spre domnie, 'f'fu arătat de Kiselevîn numele Porții – ca viitor flflin ai Moldovei și cu această „batafama” pleacă la 5;nstantinopol să capete investitura. Dar acolo se ivi nouă încurcătură, o piedică neașteptată. O ștefanachi Vogoridi, fostul caimacam al Moldovei din Iggl -1822, om foarte influent pe lîngă mai marii zilei, i cheamă pe Mihai Siurza la el acasă, la Arnăutchioi L Bosfor, și-i spuse verde că sau îi ia fata de nevastă sau se P^a^e întoarce la Iași, căci se mai găsesc ei și alți [joieri pentru scaunul Moldovei. Bietul conu Mihalachi, CU gîndul la Smărăndița lui de pe Bahlui, încearcă să îngăime fel de fel de vorbe care nu-i folosiră nimic: sau Smaranda Vogoridi și domnia Moldovei, sau Sma-randa Balș și pe urmă o viață întunecată, acolo, de boier.

Mai era de ales?

Tîrgttl se făcu. Dar cu ce greutate, căci lui Vogoridi ii mai trebuia, în afară de înzestrarea fetei care era săracă, un milion de lei pentru el – bani pe care-i va chel-(ui pentru „a dobîndi domnia lui Sturza”, zicea el – plus încă și făgăduiaia că viitorul Domn va avea grijă de mînăstirile închinat, neridicînd timp de zece ani chestiunea lor în Divan.

La 22 mai Sturza îi număra lui Vogoridi, prinț de Samos, suma de lei 915000, făgăduindu-i imunitatea /nmastirilor grecești și la 28 mai dădea logodnicei sale un înscris de zestre pentru suma de 120000 de galbeni: „în urma sosirii mele aici, obținînd tronul patriei noastre Moldova și aranjînd căsătoria noastră cu mul iubita Smaranda, fiica prea ilustrului prinț de Samos Ștefan Vogoridi, am convenit să oferim, după obicei, înainte de ceremonia căsătoriei, care va avea loc miine 29 ale lunii mai curent, o donație antenuptială constînd m 120000 de ducății imperiali. Dar nefiind în măsură să achităm imediat această sumă, ne obligăm să vărsăm rate, după înapoierea în patria noastră și în mîinile

11 iubitei noastre Smaranda, sus-amintita sumă de '20QOO, cu dobînzile legale pe care le comportă. Drept care oferim sus-amintita donație, care va garanta ferita noastră, prin prezenta! act princiar, scris și sem-”at de noi, ia Constantinopol, la 28 mai 1834, Mihai Murza Voievod”.

Caracteristic este, nu atît că noua lui logodnic” vine deodată „sa bien aitnee Smaragda”, cît fapta „viitoarea fericire” a acesteia va atîrna de regula ta U.

A darului antenuptial! Femeia cu chimirul! ^

A doua zi, în palatul prințului de Samos de]a năutchioi, se făcu nunta cea mare, într-o duiunic” J' numai după aceea, la 31 mai (18 mai stil vechi) Dr-\$'

Mihai Sturza investitura, pupînd cu fesul în cap ' pucul sultanului, care-l trimise apoi să mănînce cu n şalele în odaia de alături, pe cînd el primea la masă ambasadorii Rusiei, Prusiei, Angliei şi Franţei. ^

Luna de miere o petrecură noii căsătoriţi pe oialui încântătorului Bosfor – plecarea noilor Voievozi fjjni mereu amînată, din pricina ciumei care izbucnise la Con stantinopol tocmai în acele zile de sfîrşit de mai. Abila sfîrşitul lui iunie părăsiră ei capitala Imperiului O^man, rămînînd o vreme şi în carantină ia Galaţi înainte de a intra în Moldova.

Să vedem, acum în clipa cînd va pune piciorul pe pămîntul ţării, cine era noua Doamnă Smaranda, cum arăta ea la chip şi la suflet şi ce creştere, ce învăţătura avea femeia care nu înţelegea fericirea altfel decît „garantată” printr-un dar antenuptial de 120000 de galbeni împărăteşti.

Frumoasă nu era Smaranda Vgoridi, dar nici urită, cum o găseau unii. La trup năltuţă şi pe atunci foarte subţire, oacheşă, cu un păr negru, des, pe care-l purta lins pe frunte, ochii frumoşi, mari, căprij, ea avea o înfăţişare blîndă care nu se prea potrivea cu firea ei de femeie pentru care dragostea de arginţi era cea dinţii şi cea mai desavîrşită din virtuţile pămînteşti – demna soţie, în această privinţă, a iubitului ei Mihalachi.

Părinţii nu-i dăduseră nici un fel de „educaţie”. Nu cunoştea nici o altă limbă decît greceşte, învăţătură nimic, şi nici măcar n-avusese prinţul de Samos grijă să-i dea, ca oricărei fete de neam, profesor de dans, de muzică sau de desen. Veni Doamna la iaşii anului 1834, în-tr-o societate foarte rafinată, după cum mai jos vop arăta, veni ca o sălbatică, a cărei educaţie începu abis atunci să i-o facă soţul ei.

Kuch, consulul Prusiei, notează în amintirile sale: „Doamna lui Mihai Vodă Sturza, luată din interes j”” litic, fără zestre şi fără cultură, e incapabilă de a vor^ cu altcineva decît cu consulul grecesc”.

Duclos, consulul Franţei, e mai îngăduitor: nOarnna e o femeie tînără, foarte interesantă, carJ „, prin înfăţişarea ei blinda şi bună”.

'a< vai tîrziu, c^nc Mihai Vodă o mai şlefui, învăţînd-o n(Lizeşte şi româneşte, dîndu-i lecţii de muzică şi de ra ambasadorul rus de la Constantine pol, Bu tenie v, ^ la' din Buyukdere, Ia 14 iulie 1837, lui Sturza la Iaşi, :-ra oinoscut-o pe Smaranda Doamna, acolo pe malul Rnsforu'u* un(^e ^usese să-Şi vadă familia, şi că atît el vj şi nevasta sa au rămas încîntaţi de ea. Complimentele CL sincere: v „...şi cît de mult a fost flatată soţia mea la rîndul ei s.j cunoască şi să-i aprecieze frumoasele calităţi, cît şi panierile sale pline de graţie şi demnitate care corespun d atît de bine în acelaşi timp poziţiei sale înalte şi artă amprenta sufletului său, cucerindu-i toate sufragiile”.

De fapt, viaţa Smarandei Doamnei este, chiar pentru istoria anecdotică, fără interes. Abia în timpul Unirii, cînd nu mai era Doamnă de zece ani, a jucat un rol oarecare politic, despre care vom vorbi mai jos. Şi apoi la Paris. Ia Baden-Baden, a dus o viaţă „mondenă” de principesă bogată, care ar putea fi interesantă dacă i-am cunoaşte amănuntele. Dar ele nu ne-au fost destăinuie, nici prin memorii, nici prin scrisori. Va izbucni apoi, foarte tîrziu, scandalul „chimirului”, acesta, da, este interesant, dar este în legătură cu sfîrşitul vieţii ei şi mai avem pînă atunci încă cîteva bune pagini de răsfoit.

Deocamdată să începem cu începutul: intrarea Smarandei Doamnei în ţară. Îi vom urmări activitatea vreo c'jiva ani: numai baluri, serbări la curte sau şcolare, călătorii la băi etc., fiindcă pe urmă vor fi mereu tot numai aceleaşi lucruri: baluri, serbşri, căiătorii şi doftori, căci Smaranda Doamna, care a trăit bătrînă, a fost totuşi o femeie bolnăvicioasă, mereu în căutarea sănătăţii sale.

Cu soțul ei, Smaranda Doamna a părăsit Carantina de la Galați în ziua de 23 iulie 1834. P Cu o zi înainte Buletinul Oficial publică un Ofis al Excelenței sale vițe-rezidentul general V. Mirkovici sub nr. 1376 către prea înălțatul Domn”, prin care-1 î țează ca „de astăzi înainte conținesc lucrările i- – „ nice rosienestî ocirmuire.

Prin urmare, Sturza putea.intra în țară.

Prin Galați el trece numai, avînd lîngă ei pe în trăsură și apoi, din conac în conac, prin Bîrlad Vaslui, ajunge la Iași după 48 de ore. Tn dimineața zjp de 15 iulie, la ceasul 10 și jumătate, trei detunături <? tun vestesc sosirea Jor la barieră. Prin trei „porlj / triumf” ajunge la mitropolie unde mitropolitul Venia& min Costachi îi citește „vrednicul este”, iar de acofo” de-a lungul Uliței domnești, ajunge la al patrulea arc de triumf lîngă care se înalță o tribună „plină de dame” E primul contact dintre ieșene și noua Doamnă a țărjji' Mai tîrziu, mare dragoste între ele nu va fi. Ea se va ține mîndră; ele, la rîndul lor, o vor ignora.

Acolo, în fața tribunei, „douăsprezece iete de boieri în alb îmbrăcate și cu flori încununate, purtînd eșarfe cu culori naționale”, dau lui Vodă și Doamnei, care se coboară din caretă, buchete de flori, iar fata lui Gheor-ghe Asachi, micuța Eufrosina, de 5 ani, rostește o cuvin-tare, învățată pe de rost acasă în schimbul unei prăjii i t „ i „ fii Jtun, sau poate a unei bătai.

Pe urmă, Minai Vodă și Smaranda Doamna se duc pe jos la palat, unde clerul, nobleță, dregătorii „ascultă un discurs, rostit de Vodă”, care a emoționat adînc pe ascultători, din care mulți lăcrămau. Trimisul turc citi firmanul de întărire, tălmăcit pe românește de hatmanul Mă v rodi, arhimandritul Krupenski ținu și el o cuvîntare plină de evlavie, și apoi începu ceremonia sărutatului mîinii – creanța ipotecară a servilismului – pe care îns> dincolo, în Muntenia, Alexandru Ghica o desființase.

Gata. Mihai Sturza e Domn. Mai ramîneau serbării încoronării, dar ele se vor face abia în august.

Și am uitat să însemn că în tot timpul acesta Sturz^ purta fesul în cap, pe care se zice că ar fi vrut sa-1 i l l' troducă și ca port al miliției naționale, pentru care s-: și certat” la Constantinopol cu colegul cqu, Domnul Mur teniei, Pe dată, chiar a doua zi după sosirea la Iași, „Doantf-începu lecțiile de dans cu maestrul Boduin, sub condu cerea medicului Sachelarie”.

Curtea Domnească fiind arsă din timpul lui Ionii-Vodă, precum mai sus am văzut, iar Kiselev nedîncfo" osteneala s-o repare, Mihai Sturza se mută în locui'l l rîlui său din strada Lozonski, care era o foarte fruasă casă boierească, dar firește că neîncăpătoare pen-l° o Curte Domneasca. Duclos scria lui Rigny: „prințul continuă să locuiască în casa tatălui său, pe fg a amenajat-o ca atare, deși e mică încît abia are î mere suficiente pentru el și pentru prințesă”. CS, Curtea este dintre cele mai simple, sau mai exact, _h/nu există curte, serviciul este asigurat de urî mic de servitori; miliția moldovenească asigură garda înlocuiește pe albanezii de care palatul vechilor Domni fa înconjurat... Nu există nici un fel de etichetă... E fficient să fie anunțat de ușierul de serviciu pentru a fi imit de prinț sau de prințesă. Alteța sa iese călare sau trăsură cu patru cai și întotdeauna însoțit de doi „valeți și de șase lăncieri”.

Felul acesta simplu de trai va ține î-nsă foarte puțină vreme, în curînd Mihai Vodă va face un regulament a'l etichetei și al audiențelor, foarte strict și foarte încurcat, pe care-1 va și publica în Buletinul Oficial. Va face de asemenea din casa tatălui său un palat princiar, mare, încăpător, frumos, care va fi mai tîrziu seminarul Ve-niamin Costachi.

Să ne întoarcem acum la încoronare, care s-a făcut (a 26 august, într-o duminică.

După un program-se zicea însă pe atunci o programă stabilit în toate amănuntele sale și publicat cu zece zile înainte în Buletinul Oficial, serbarea începu dimineața, la ceasul 9, cu o slujbă în paraclisul Curții, și apoi, la ceasul 10, se făcu jurământul în biserica Sf. Niculai domnesc, ctitoria lui Ștefan cel Mare de lângă Vechea Curte.

Se întruniră acolo două alaiuri: acel al miliției de pe cîmpia Frumoasei și acel al lui Vodă de la Curtea sa. Rînduiala acestui din urmă cortej a fost deosebit de frumos: mergea în cap o companie de infanterie cu muzică, ur/na căpitanul Petre Asachi, marele aghiotant, fratele ui Gheorghe, după care venea ispravnicul de Curte cu * copii de casă (numiți acum paji), în urma lor umblau ^gătorii „ducînd pe perne de catifea” insignele Curții escorta a 24 ofițeri. După ei, miniștrii, adică vel fătul (la interne)' Alexandru Ghica, cumnatul lui, „odă și tatăl viitorului Doninitor Grigore, vel logofătul 1 a Justiție) Lupu Balș, vel vistierul (la finanțe) Neculaș, vel hatmanul (la miliție) Teodor Balș și Postelnicul (mareșal al Curții) Neculai Suțu, beizadeaua, cel cu Memoriile. După miniștri venea un loc și pe urmă, așa cum e înfățișat și pe portretele călărea Vodă, urmat de aghiotanții săi. Un escadron cavalerie încheia alaiul. Doamna nu era acolo.

După ce Vodă primește la biserică miruirea, după „se urcă pe tron”, adică se așează în strana do m nea s?^ din dreapta, sprijinit fiind de mitropolit și de episcopul de Roman, după ce mai ascultă o scurta liturghie și ^ sărută sfînta icoana a Maicii Domnului e! iese din bise rîcă, cu același alai ca la venire și, pe Uhța mare, ^ îndreaptă spre Palat. Era ceasul douăsprezece. Străzj|e ce duc de la biserică acasă sînt împodobite cu flori, Cl) drapele, cu covoare pe balcoane și la ferestre

Acasă, în „sala tronului”, clerul stă la dreapta, mi niștrii fa stînga și boierii în fund. Pe-o masă acoperită cu un frumos covor persan se răsfață hatișeriful sultanului, decretul împărătesc de numire a lui Minai Sturza ca Domn al Bogdaniei.

Douăsprezece și jumătate! Ușile din fund se deschid și în pragul lor apare Vodă, ținut de subțiori la dreapta de ministrul Dreptății, la stînga de acel al trebilor dinlăuntru. Pășește mîndru pînă în mijlocul odăii și urcă treptele tronului, rămînînd în picioare. Arhivistul statului ia hatișeriful de pe masă și i-1 dă. Măria Sa îl duce la inimă, la frunte și la buze și-1 înapoiază hatmanului Mavrodi, care-l citește în auzul tuturor, așa cum era scris, pe turcește. Dar lumea aude și nu înțelege, căci în 300 de ani de stăpînire turcească nu s-a putut deprinde românul să învețe o vorbă din limba asiaticilor tirani Ceva ciulama, ceva baclava, vestita mușama, foarte încetățenita la noi, dar încolo ioc! Vistiernicul Neculai Can-tacuzino e deci nevoit să traducă hatișeriful pe moldove ne ș te.

Mereu în picioare pe treptele tronului, Vodă ține acum o cuvîntare. Vorbește cu fraze umflate despre Ștefan cel Mare, al cărui chip stă în fața lui, zugrăvit pe perete. Se întinde apoi asupra unei teorii a ordinii sociale, ținută prin orînduirea datoriilor sfînte „de bun fiu, bun soț, bun părinte și bun cetățean”, îi răspunde mitropolitul în vorbe scurte și pline de înțeles, așa cum era și fire? bună, blajină și cuminte a celui mai sfînt părinte bisericesc pe care 1-a avut Moldova, Veniamin Costachi. Pe urmă deodată se petrece ceva duios... Pe ferestrele deschise zboară dinlăuntru sălii afară un stol de porumbei Sînt hulubii călători trimiși, cîte o, pereche din fiecare

428 t 1 să vestească Moldovei că Mihai Sturza a fost numit) De gîtul lor sînt legate cu panglici colorate „bilen versuri: ic-f

Dtuoară, în vechime, un porumb înaripat jdus la Arha Noii vestea cea cu bucurie. De ia Iași zburînd eu astăzi prin a cerului tărie Zic: că Domnul al Moldovei Mihail s-a întronat.

Jdoua zi, 27 august, sărbătorile se mutară la Copou.,

3 orînduit Domnul să se sădească, sau mai binel s să se înfigă în pămînt, o mie de brazi pentru a închi-l lui o grădină (Buletinul zice: un parc), în mijlocul ei |, a ridicat un elegant pavilion și mai la o pa.rte „un amfiteatru cu circ, în stil antic”, un fel de arene romane, Jeci, în care s-au făcut „jocuri călări și curse antice” „ub conducerea francezilor Fouraux și Marteau, precum q asedii de cetăți de carton, cu arderea și luarea lor, „ca în vremurile lui Vasile Lupu și ale lui Matei Basarab”.

Serbările acestea fiind prea populare pentru obrazul ei subțire de fanariotă, Smaranda Doamna n-a venit la Copou decît abia seara la ceasul 9. „Cum s-a arătat, a început balul”, care a ținut pînă tîrziu după miezul nopții.

O mai întîlnim apoi încă și a doua zi la teatru, la o mare reprezentație de gală, unde se joacă „o piesă de ocazie” intitulată „Dragoș Vodă, întiul Domn suveran al Moldovei” – în care așadar Dragoș Vi col, procuratorul coroanei lui Arpad, supusul rob al regelui Ludovic d'An-jou al Ungariei, în numele căruia cucerise și cîrmuise ținuturile din preajma Rădăuțului și a Șiretului, se înalță deodată, după 500 de aniT pe scena teatrului din Iași, ia rangul de întiul Domn suveran al Moldovei! în străvechea bisericuță a Rădăuților răscolitu-s-au poate în niormîntul lor de piatră moaștele Voievodului Bogdan, întemeietorul cel adevărat.

Pînă la 8 noiembrie, de Mihail și Gavril, Smaranda Doamna nu mai iese din palatul ei, decît doar așa, uneori i, în trăsura ei cu patru cai să se plimbe la Copou.

De ziua lui Vodă, iăcîndu-se la Iași și în provincie serbări, „Măria Sa Doamna a primit și ea, la ceasul Pnsprezece, pe damele în a sa spătărie”. Și cum se face ln aceeași zi și deschiderea școalei de fete de la mînăs-'rga Bărboi, cea dintîi de felul acesta, ea catadicsește |j merge și acolo, zîmbind frumos la toate cîte le aude, ar fără a înțelege o vorbă din ce se spune.

Totuși ea va învăța cu încetul moldovenește rămînea în tot timpul domniei soțului ei ocrotita școalelor de fete. *

De anul nou, în dimineața sfîntului Vasile a an 1835, făcîndu-se la Curte o strălucită serbare, care dă Domnitorului prilejul să mai ție un discurs șj alt", ' sa-i răspundă, Smaranda Doamna primește în „spăts „„a ei” o delegație a acelei scoale de fete „care vin sa î|,?3 țîșeze întîiele probe ale lucrărilor lor” – cusătun, țes-” turi, broderii. Un mormoloc de zece ani, fetiță bălaie3, deșteaptă, rostește o cuvîntare învățată'pe de rost, J* numele fiicelor locuitorilor acestei politie (oraș)”. , țîmea sa primește „cu plăcere darurile acestor copi|e> dîndu-le în schimb... cîte o sărutare.

La 4 mai iarăși, într-o sîmbătă, făcîndu-se în sala gimnaziului din Iași examenul public al fetelor, Doamna este acolo, împreună cu soțul ei, cu „cele întii dame din capitahe” și cu epitroph învățăturii. Fetele, îmbrăcale în alb, erau împodobite „cu ghirlande de flon și cu eșarfe, adică brlie cu uăpselile naționale”, răspunzînd „foarte bine” la întrebările puse în următoarea rîndu ială: religie, aritmetică, dictat, poezie și lucru manual. Ele primiră daruri (premii), iar profesorii fură felicități Profesori erau de altfel numai doi: părintele Ion Sa-moil Boteza tu și Ehzabeta Alexandrescu, directoarea Vodă, pentru a-și arata mulțumirea, puse școala sub înalta oblăduire a Smarandei Doamnei!

Și de acum înainte, timp de 15 ani cât va mai sta în scaun, Doamna Moldovei va fi întotdeauna la toate e.xa menele și la toate serbările școlare, primind de la fete daruri și dându-le în schimb sărutări.

Tot așa o întâlnim și pe ia baluri sau pe la nunți, ca nună chiar, ca de pildă la acele a Aristiei Ghica cu Alexandru Cantacuzino sau a Eufrosinei Cantacuzino cu bei zadea Alecu Callimachi.

Dar ea primea numai la palat, în casele boierilor nu mergea deloc. Și era foarte firesc. La dînsa în spătărie își putea îngădui sau să tacă sau să vorbească grecește, că avea cu cine, mulți din boieri și din jupînese mai vorbind pe atunci ușor limba care fusese pînă acum 15 ani a Curții Domnești. Dar tineretul, adică „bonjuriștii și ^ mele” care se îmbracau acum după moda Vienei și 3 Parisului și nu de azi de ieri, ci de vreo 30 de ani – „neretul acesta care nu mai dansa decît polca și valsul-rareori încă poloneza și deseori săltărețul cadril, cu „a mr” ir nle și avadeurile sale, tineretul acesta, ziceam, (iacă mai știa grecește, dar nu mai catadicsea sa decît franțuzește. Iar ea, Doamna, care abia

îf nea să ia lecții de dans, de muzică și de franceză, nu c.,înțea la îndemînă în casele acestor noi pariziene ale

Si apoi, mai era ceva. Smaranda Doamna a fost o fe- „ic cinstită, în morala și în principiile ei chiar severă.

Societatea ieșeană era, dimpotrivă, cam exaltată, ca; nii zicem altfel: (< cit despre femei, cele mai multe trăiesc în dez-l dine-”, scria Felix Colson. „Ele nu se pricep să-și do- ' D|eabcă nici dorințele, nici pasiunile și jertfesc totul dcen'lor senzuale și ale luxului. Posibilitatea divorțu-i le corupe inimile...”.

E i'oarte adevărat ca n-am avut o aristocrație eredi-ră – și încă, doar numai fiii de boieri puteau fi boiți, cu excepții firești, ca în toate țările din lume (no-?ț'a imperiului de pilda, prinții Bonaparte, sau ai lanței, baronii Rotschild). N-am avut prinți, conți, archizi și baroni, fiindcă sub scutul altor împrejurări i avut alte îndatoriri, cu alte funcții, cu alte denu-rihatmani, paharnici, vornici, logofeți, bani și cneji, juzi, și vătămani! în 1835 Gheorghe Asachi scria nu-31: „noblesa era la biserică, nobiesa era la palat, no-;sa zicea, noblesa făcea și dregea”. Dar Heliade Rădu->cu, într-unul din superbe sale avînturi, îi aruncă în Jă următoarele cuvinte: „Nobleță? Ce-i asta? Vrei să ui boierime, căci, fiind coborîtori din Roma, nobili sunt i românii!”.

Viața aceasta proprie a dat o civilizație proprie, in-1 ențată de bizantini, de fanarioți, de slavi, de maghiari, poloni și de turci, dar proprie. Nicăieri n-am văzut 'ani mai bine crescuți ca ai noștri. Țăranul român are „educație innăscută, și de o are el, să n-o aibă și să

1 fi avut-o boierul? O Sima Stolniceasa Buzeasca, o

—na Doamna a lui Matei Basarab, o Măria a lui Brîn-

? N-aveau boieroaicele de sub Mihai Sturza de de să îi moștenit creșterea bună! Astăzi abia încep amii, nu se știe de ce, să ne găsească cusur la toate.

Nu mai ales și francezii. Un domn Morand, a cărui cătoare faimă este de neînțeles, face românului un cap

^ acuzație că vorbind franțuzește zice „reacționar” în

Jde „reagir”, parcă francezul el însuși nu spune „je 'urs î la campagne” în loc de „potir la campagne”, „la

431 f i” tete ă mă fante” în loc de „la fete de mă tante”, <a” ser d'injures”, în loc de „agonir d'injures”, „je vals b ''' ne r” în loc de „nie baigner”, „garde în loc de „desagrafer” în loc de <rofŁgrafer' etc., etc. Ne dities pas... di țes).

Altădată, francezii aceștia erau mai binevoitori față de noi. Fără să mai vorbim de Vai liant, care, cu (oaia neplăcerile ce le-a avut în țară, ne-a iubit cum poa(e nici nu meritam, dar să luăm alte pilde, ale unor oameni care, făcând acum 100 de ani cunoștință cu societatea „moldovo-valahă”, nu se mai dumireu de atîta civilizați* și rafinament.

Am văzut mai sus pe contele de Rochechouard, ne-polul ducelui de Richelieu, cum vorbea, în 1807, de Elena Balș, născută Hangerli, și de „budoarul ei”. Tot el ne mai vorbește de Elena Sturza, sora lui Vodă Mihai (mama lui Grigore Vodă Ghica) care la 19 ani furase inima contelui de Crussol. Iar pe altă Elenă Sturza, născută Cantacuzino, Vaillant o vede în 1841 la teatrul din Iași „în avanscenă, în primul rînd din stînga”. Era o doamnă elegantă „pe care, după finețea surîsului său, după delicatețea trăsăturilor sale, după manierele sale, aș lua-o cu ușurință drept una dintre parizienele noastre cele mai frumoase”⁰.

Prințul Anatol Demidov, soțul prințesei Matilda Bo-naparte, admira la București, în 1837, pe Alexandru Vodă Ghica și pe frații săi, spătarul Costachi și banul Mihai, ce „gentlemenii sunt, ce conversație frumoasă, ce vederi nobile, ce cunoștințe solide și variate au”.

Stanislas Bellanger, nepotul consulului Parent, admira și el pe același Vodă Alexandru, care are „o conversație plină de gust, fără alectație și care vorbește franțuzește ca un francez”.

Saint Marc Girardin spune că la 1835 „la Iași și la București limba franceză e vorbită ca la Bruxelles și îndrăznesc să spun: mai bine decît la Bruxelles, în conversație, nici un cuvînt, aproape nici un sunet, nu arată pe străin”.

Henoque-Meleville admira la Iași, în 1854, excelenții' teatru cu minunatul actor Matei Millo și opera cu d'W Corbery. Saloanele erau „ca în Faubourg Saint-Germato poate cu mai puțin gust, dar se vorbea franțuzește l&rA mei un accent”.

Iar Thouvenel (în 1840): „într-un salon unde se vo] bește despre noi și despre Paris, te poți întreba tr-adevăr Valahia este despărțită de el de atîtea țări”. 111 Tot la 1835, în octombrie 23, consulul Cochelet sena,icejui de Broghe; „Se află la Iași un saion care-i considerat locul de ntîlnire al opoziției rusești. Este cel al doamnei Bogdan, ' acra hatmanului Teodor Baiș. I-am fost prezentat (...)”.

Un salon politic, însă erau și saloane literare, la fijeorghe Asachi de pildă, unde strălucea fata lui, Er-fliona, și Costache Negruzzi, iar mai tîrziu Mihail Kogăi-niceanu și Costache Gane, traducătorul lui Balzac. Salon jterar a fost și al lui Alecu Balș, unde s-au citit întîia dată Doinele lui Alecsandri și în care, în afară de marele nostru poet, mai străluceau Costache Negri, Gheorffhe Asachi și frumoasa Emilie Reymond. În acest salon si-a dat Liszt concertele sale în 1846.

Dar pe lingă saloanele politice și literare, mai erau și saloanele „elegante”, din care locul de frunte îl ținea al aceleiași Elena Sturza despre care am vorbit mai sus.

Alecu Russo ni-I descrie în termenii următori: „... unul din aceste saloane, cel al Doamnei Elena Sturza, pe cît de celebru pe atît de demn de a fi cunoscut și frecventat de ieșence, salon care s-a declarat campion al bon tonului și al eleganței europene, unde se primește cu toată amabilitatea și grațiile de rigoare pen-ru a face onorurile unei case nobile, a fost și este zilnic victima unor gesturi neputincioase, de o invidie foarte naiva, după părerea mea, mai ales cui îi pasă mai puțin de vorbe {...}. După modelul acestui salon s-au mai format și altele, deși de proporții mai modeste...”.

Să ne întoarcem deci la Srnaranda noastră, în acele saloane, pe atunci, n-avea ce căuta. Mai târziu, după 15 ani de măriri domnești și cu educația pe care i-o dădu Mihai Vodă, va fi și ea o primitoare și rafinată prințesă, la Paris mai ales, Rue de Verennes nr. 73, și la Baden-Baden, Lichtenthalgasse 236.

Gustul luxului i-l dădu Vodă de la început: servitori în livrea, echipaje, grădinari străini care-i făceau „sere și orangerii”, ca la Flămânzi de pildă, bucătari de la Paris și cameriere, să le zicem pe o neaoșă românească „iamdișambre”, vienezze cu cîte șase și opt sute de lei leafă.

O interesantă corespondență între de Lincourt și Mi-Vodă ne arată gusturile rafinate ale acestor soți, a căror nemărginită averele îngăduia orice ca-Pricii. Însărcinat de Vodă să-i ducă beizadelele fa Lune-

28 Comanda M 99433 vilie și trecînd în drumul său prin Vie na și prin p1 de Lincourt mai avu și misiunea să facă pentru Cur?S' din Iași cumpărături, comisioane și procure de person^

Bucătarul, Richard, fu recrutat la Paris. A' „Acest bucătar”, scria de Lincourt, „aduce cu e| tînăr pe care 1-a format și care poate servi drept ajijtOn dacă Alteța Voastră îl acceptă în serviciul sau. Ar fj c ' lea de a avea o bucătărie perfect pusă la punct. Alimin” ten, un singur bucătar n-ar ii suficient, vād cîte trei săi' patru pe ia toate casele mari. Richard costă 1500 franci celălalt ar accepta poate șase sute”.

Pe grădinar 1-a luat ia Luneville: „L-am văzut la treabă, se pricepe și 1-aș fi adus, dar cum nu știa suficient de bine să deseneze o grădină, i-am lăsat timp sa se perfecționeze”.

Grădina era și pentru Vodă și pentru Doamna lucrul de căpetenie. Pentru ea, toată grija. Lincourt va cumpăra 300 de pomi roditori la Viena și 200 la Paris. A luat și trandafiri, 20-30 specii, precum și flori de țoale felurite: dalii, anemone, renoncule, ortensia, „în sfîrșit flori și semințe pentru a amenaja altețelor voastre o grădina de agrement și de utilitate”. A mai cumpărat vinun de Rin, Vdsslau, Bordeaux, Champagne, untdelemn de măslină, o caretă – caleche – albastra pe dinafară și roșie de dinăuntru, de care Lincourt e încîntat. „Elle est tres joie”, scria el. Pe urma patru perechi de hamuri și servicii de masă. Aceste din urmă, porțelanuri și cristaluri, i-au dat multă bătaie de cap. Norocul lui că, întil-nindu-se la Viena cu mult vestitul negustor Pop din Craiova, 1-a însărcinat pe el cu aceste cumpărături: „Am alergat prin tot orașul ca să găsesc cristalele pe care le doriți: un serviciu de 48 trebuie comandat A trebuit deci sa fac o comandă și ca sa acționez cu prudență, am socotit necesar să-1 consult pe domnul Pope, negustor, care se bucură aici de cea mai mare considerație. El mi-a spus că a fost însărcinat cu comisioane asemănătoare de mai mulți prinți din aproape toate părțile Europei. Mi-a mai spus că piesele de ornament din cristal nu mai sînt la modă, se poartă cele din bronz aurit aduse de ia Paris, unde se vînd mai bine decît aici, deși extrem de scump. Prințul Mettermch are un serviciu de 48 care I-a costat 80000 florini. Acum, pentru a evita această enormă cheltuială, lumea se servește de piese de tablă îngropate în lemn aunt. Sînt făcute de minunela Viena și sînt mai puțin costisitoare. Arhiducii și marii ori nu fac altfel. De aceea iată hotărîrea pe care am ltVo: e nevoie din partea alteței voastre de un pic de 'dare, dar asta pentru a obține ceva bun și după gusDumneavoastră. I-am scris domnului Pope, rugîndu-1 birievoiască să ia asupra sa această afacere, adică să ^rnande ia cea mai bună fabrica un serviciu complet de ^ /.). Domnul Pope vă va trimite toate desenele: rec-j cațile chiar Dumneavoastră, pnnțe, după gustul Dum-nea voastră și ele vor fi confecționate așa cum veți or-'! na ā va costa în jur de 200 ciucați, dar veți avea Lea ce are Europa mai frumos”.

Scrisoarea e din 8 septembrie. La 21 a lunii de Lin-Court sena:
„Cristalele Dumneavoastră nu vor fi gata decât în luna, anuane

Am văzut în Franța unele foarte bine lucrate, dar nli sînt atît de aibe cum sînt cele de Boemia; toate au o uşoara tentă bleu care face un prost efect şi mă felicit că 1-am rugat pe domnul Pope să ia asupra sa aceasta” lata o afacere de stat.

Şi în sfîrşit, cu privire la comisioanele Smarandei Doamnei: „Va rog să binevoiţi a-i spune Doamnei prinţese că toate comisioanele sînt foarte bine făcute; totul este de cea mai mare frumuseţe, dar nu găsesc cameristă, nu se poate găsi nimic bun pentru 600 de franci”.

La 24 decembrie 1834, înainte de a se întoarce în ţară, Lincourt mai adaugă: „îi cer iertare Alteţei Voastre, dar aş veni fără cameristă. Această problemă mi-a cauzat mii de neplăceri. Chiar alaltăieri angajasem una care mi se părea convenabilă; ea n-a putut obţine paşaport şi eu nu am avut timp să aştept. Văd că nu trebuie să mă mai amestec în probleme de femei”.

Pentru a nu mai amesteca bărbaţi în chestiuni de aceste în care nu se pricep, Doamna va comanda pe viitor toate lucrurile ei, mici obiecte de artă sau de toaleta, de-a dreptul de la Paris. Foarte caracteristică este următoarea întîmplare din anul 1841, cînd, deschizîndu-se la vama Bucovinei pachetele ce veneau pentru Doamna Moldovei de la negustorii din Paris, se găsi înlăuntru a'te obiecte decât cele declarate în facturi. Vamaşii le c'nfiscară. Vodă, foarte mîhnit, poate cam ruşinat, puse Ps postelnicului său să scrie baronului Philippsborn la V|eria că „De şase am de zile prinţul aduce mereu de la

Paris mici obiecte de lux şi diferite obiecte de toalei pentru Măria Sa Doamna” şi acele obiecte sosesc î n tot' dcauna bine. Acum însă (în iunie 1841) vamaşii bucq” vinei au sechestrat acele lucruri, sub cuvînt că ele corespund cu facturile, „ceea ce a cauzat întristarea pr,n ţuiui, mai puţin obiectele ele însele, cît procedeul jigni” tor de care vama a uzat la adresa Alteţei Sale presupn” nîndu-i intenţii incompatibile cu poziţia sa”.

~ Am văzut-o aşadar pe Smaranda Doamna la baluri la nunţi, la şcoala de fete, acasă în ietac cu obiectele de toaletă din Paris, în sufragerie cu serviciile de cristal din Boemia, în grădina cu trandafiri, anemoane şi dalii.

S-o vedem acum la drum. Căci mereu şi mereu era peste dealuri şi văi. Îţei n Sitzfleisch halte sie, cum ar zice neamţul. Dar era, după cum am mai spus, şi bolnăvicioasă. Cînd nu mergea la ţară, era la băi. Băi de Prut, de Bistriţa, de Troţuş, de rnare pe Bosfor sau la Carls-bad, la Viena şi la Paris în căutarea medicilor.

Curn sosi în ţară după nuntă, întîia grija a lui Vodă fu să-i dea un doftor, pe Sachelarie, şi numai pe urma un „maestru de dans” sau „dascăl de joc”, cum se spunea pe atunci în Moldova. „Joc” se mai spune de altfel şi azi, precum se spune şi „gin”, şi cînd am întrebat odată pe un ţăran de ce spune gin în loc de vin, s-a uitai cu ochii lui mari albaştri la mine şi mi-a tălmăcit că gin spune cînd cere de băut, iar vin spune cînd îl cheamă cineva şi-i răspunde că vine.

Dar mă fură pana.

În afară de Sacheiarie şi de mulţi alţi doftori dir> Iaşi pe care i-a mai avut Smaranda Doamna, ea a mă; făcut şi norocul unuia, care printr-însa s-a ridicat, de-a rămas apoi întîiul medic din Moldova timp de peste 50 de ani. E vorba de vestitul doftor Russu, un curlandez, mamoş şi chirurg. Cînd a născut Doamna pe fiul ei-” despre copii vom vorbi mai tîrziu – a trebuit să fie ope rată. Dar se zice că operaţia era atît de grea, încît nuni3' Russu s-a încumetat s-o facă izbutind-o din pricina mîini°r saie subţirele şi mici.

Așadar, după cum ziceam, când nu era Doamna 'a/aî sau la vie la Socola, sau la Flămînzii cei moștenit' j de la Toader Balș – despre locuințele lor vom mai j ^ era ia bai în tară sau în străinătate, n anii 1835 și 1836 o aflăm, verile, pe malul Prutu-făcînd băi de rîu ca odinioară soacra ei, dar fără ii coanei Marghiolitei.

1 j n 1837 i se făcu dor de-acasă. Sfătuită de doftori si îngrijească mai bine șubreda-i sănătate, ea hotărî 5 meargă la Constantinopol, la băi de mare pe Bosfor L vedea astfel și pe tatăl ei, care era foarte îngrijorat je toate cîte se auzeau acolo despre fata lui, Doamna Moldovei

Căci lumea spunea că e bolnavă nu numai trupește, jar și sufletește Trăind din ce în ce mai singuratică, își rumega necazurile între patru pereți, activitatea ei mărginind! se în spionarea bărbatului pe care-l bănuia de a_i fi necredincios La început, gelozia se îndreptase împotriva Smarandei Balș, care însă, plecată de doi ani din tară, nu se mai întoarse. Acum i se năzăriseră deodată altele, și în primăvara 1837 începuse să spioneze fetele din casă. Una din ele, însărcinată, fu dată afară cu tărăboi și la fel un fecior bănuit că înlesnea întîlnirile, precum și doftorul care ar fi încercat să pricinuiască un avort întîmplări de acestea nu pot însă rămîne tainice și lumea când le aude le mai și îngroașă, după gurița ei, Așa începu să meargă vorba la Iași că la palat „neînțelegerile conjugale” au ajuns la culme „și că prințesa, foarte nemulțumită și iritată, va părăsi curînd Moldova, unde trăiește în cea mai tristă izolare, cu intenția de a nu mai reveni”.

Acum ce era adevărat din toate aceste nu se poate ști, dar pare aproape sigur că lui Minai Vodă nu-i păsa de nimic și că în sinea lui se gîndea: „Dar ducă-se! Doamna am făcut-o, bani i-am dat, ce mai vrea de la Mai ales acum că murind de curînd, foarte fm, marele și bogatul boier Toadej: Balș, zis Frederick, iatăi său adoptiv, ei moștenise de la dînsul întreaga-i avere, printre care moșia Flăminzi din Moldova. „Acest Prinț”, scria Duclos lui Mole, „a cărui avere deja consi-”erabilă cînd a ajuns la putere, s-a împătrit după aceea, j^vede acum prin această moștenire cel mai bogat pro-Pr | etar din ambele principate”.

Cot a 'ncrezător în steaua lui, Mihalachi Vodă nesoea un lucru: că dincolo, la Stambul, socru-sau ve- „> ea asupra fericirii fetei sale. El îi dăduse domnia Moldovei, tot el putea să i-o scoată; căci Ștefănachî Vog era încă în voie vegheată nu numai a puternicilor ' de acolo, dar chiar a sultanului Andul-Medgid el Așa încît acesta, domnul socru, avu grijă să facă ginere-sau să înțeleagă bine cum stau lucrurile. Și foarte în curînd după micul scandal cu darea afară fetei din casa.

În april 1837 padișahul porni în călătorie să-șj vizite? raiaiele nordului. La sfârșitul lumi urma să fie la Silistra poruncind ca Voievozii Moldovei și Munteniei sa se afla și ei acolo ca să i se închine. Sultanul voia – a fost unul din cei mai de seamă împărați de-ai semilunei-^ să împace pe acești doi oameni care se dușmăneau rfe trei ani, de cînd luaseră investitura la Constantinopoj pentru cuvinte care ni se par nouă de altfel, astăzi, co' pilărești: „ațjaire de preseance, ceartă asupra purtata-iui fesului, a tributului ș. A. M. D.”.

Mihai Sturza și Alexandru Ghica, de voie de netrebuiră să se întîlnească la Silistra, unde ajunseră unui la 22 și celălalt la 23 april, își întinseră mîna, fiindcă așa era porunca. Inimile au rămas însă străine: cit au trăit amîndoi, s-au disprețuit unul pe altul și s-au urît.

La 24 april sosi și sultanul”, în caretă verde, închisă cu geamuri și trasă de opt cai din Transiivania. Se opri în fața unui cort de pe un deal de lîngă Silistra, se cobori, intra, și-i primi pe Voievozii dunăreni acolo, așezat pe un

divan, europenește nu turcește, „ținând mâinile în șolduri” și avînd la dreapta lui pe secretarul său favorit Vasaff-Effendi, iar la stîngă pe tălmaci. Prin acesta din urmă dădu a înțelege Domnitorilor că „e mulțumit de ei”, că le cere pe viitor ca și în trecut să aibă grijă de „țările ce le-au fost încredințate” și să fie amîndoi, „supuși împăratului lor”,. Apoi deodată, întorcîndu-se spre Mihalachi Vodă, îi spuse, tot prin tălmaci firește: „Te-ai însurat cu fata iubitului meu Vogoridi! Ce mai face? Știu c-a fg^t bolnavă. Spune-i să scrie tatălui ei mai des că e, sărmanul, foarte îngrijorat!”.

Umbra lui Alah pe pămînt, marele sultan al tuturor osmanilor și mahomedanilor, întrebînd, sfătos, de sănătatea Smărăndiței, Doamna Moldovei, căci tatăl ei e îngrijorat din pricina ei!

Mihai Sturza a înțeles. Nici nu era nevoie să fie u*1 om atît de deștept cum era el, ca să înțeleagă. Din ziua aceea s-a apucat să și-o iubească pe Smaranda lui, parca nici n-ar rmai fi fost alte feme'i pe pămînt.

Întors la Iași, o duse în mai la Flămînze, să-i arate și mînjunăția cea de moșie pe care o moștenise și de care ^' randa Doamna va avea în viitor mare grijă-iar f^iunie o trimise la Constantinopol să-și facă acolo băile J' mare și să-și vadă pe îngrijoratul ei tată, spre a-l rriisti asupra soartei și a sănătății ei. O duse el însuși.nă ia Galați, căci Doamna va călători pe mare. El se?! toarse la Flămînze, unde rămase pînă la înapoierea ' fjei, care, fericită acum – căci biata femeie poate îf bea cu adevărat-nu mai avusese răbdare să stea 'colo, 'a Arnăuțchioi, să se scalde în Bosfor. „După ce făcut cîteva băi, ea s-a grăbit să se întoarcă la soțul sgu, care a primit-o cu atenție”, scria consulul Duclos |Ui Mole.

Și de acum înainte a început adevărata fericire caș-pică. Iar ceea ce e mai ciudat, e că Minai Sturza, cu încetul, s-a apucat să-și iubească soția chiar de-a bi-nelea.

În 1838 și 39, verile și le petrec la vila de la Socola – unde-și clădise Vodă o foarte frumoasă vilă – sau pe la moșii, în 1840 o trimise la Borsec, unde ramîne mult, iar el se duce după ea ca s-o aducă, rămînînd însă multa vreme cu dînsa acolo – „în care timp a început lucrările de mărire a palatului, care vor ține trei ani, de vor fi nevoiți Măria Sa Vodă și Doamna să locuiască în tot timpul acela, vara și iarna, la Socola, în castelul lor de vară”.

În 1841 o află iar la Borsec, iar în 1842 pleacă din martie în străinătate unde ramîne pînă în septembrie. Vodă Mihalachi scria baronului Philippsborn la Viena pentru a cere să dea Doamnei, care merge să-și îngrijească sănătatea, tot sprijinul său. „Pentru a înlătura neajunsurile unei etichete dăunătoare stării sale bolnăvicioase, ea va călători sub numele de Madame Sturza”. II roagă să aibă grijă de ea și să-i deschidă un credit de o mie de galbeni „la bancherul baron de Scinna”-adică Schină – căci de la Viena ea va merge „la Veneția, Florența, Roma și Neapole”.

La 3 mai, Vodă, care nu mai putea acum fără ea, Pleacă și el în străinătate, rămînînd cu dînsa împreună toată vara.

În anii care urmează îi găsim împreună, petrecîndu-și Venle ba ia Flămînze, ba la băile Bistriței sau ale Trotu-ba din nou la Borsec, la Viena, la Carlsbad, la r's. În 1848 merse iar la Constantinopol să-și vadă

—părintele. Vara 1848 o petrec, din pricina holerj revoluției, „la vie la Copou”. Iar în 1849 sînt anii '„' pribegi fa Paris, căci domnia lui Mihalachi Vodă se ' șise. [: po.

Dar cum pînă atunci mai sunt multe de spus, sa bim deocamdată de copiii lor, și anume mai întii de °F din urmă, copiii lui Mihai Vodă cu Smaranda Doamna^ căci beizadelele cele mari, fiii Safticăi Palladi, au ~ vestea lor deosebită, lungă și interesantă

Din căsătoria lui Mihai Sturza cu Smaranda VogorjHi s-au născut doi băieți, din care cel mai mare un an după nuntă, în 1835, căruia i s-a dat numele tatălui său, Mihai Cu prilejul botezului acestui copii, Vodă care în afară de „darul antenuptial” de 120000 galbeni ce-I făcuse soției sale la Constantinopol, îi mai făcuse și la sosirea lor la Iași un dar de theoritra – darul fecioarei – acum cu prilejul nașterii și botezului micului Mihai, mai făcu Doamnei „covenita hărăzire” potrivit obiceiului pămîn-tului.

Banii acestei hărăziri fură depuși de Doamna, cu do-bînzile cuvenite, la bancherul baron Rotschiid la Viena.

Copilul acesta muri însă ia vîrsta de 11 ani, la Iași, în 1846. În același an Smaranda Doamna născu un al doilea fiu (la 31 decembrie 1846), pe care, în amintirea celui alt, îl numi tot Mihai. Cu prilejul nașterii și botezului acestui Mihai al doilea, Vodă mai făcu soției sale o cuvenita hărăzire, potrivit obiceiului pămîntului.

Banii acestei hărăziri fură depuși de Doamna, cu do-bînzîie cuvenite, la bancherul baron Rotschiid la Viena.

Copilul acesta muri însă ia vîrsta de 17 ani, la Paris, în 1863, iunie 30. Băiatul, de o frumusețe și inteligența deosebită, era școlar la liceul Bona parte cînd o năprasnică boală îl răpi părinților săi, care-l adora. Mina' Sturza dăruî, în amintirea fiului său, liceului Bonapa^ din Paris un premiu anual de 1000 de franci „pentru eievul cel mai sărac și cel mai silitor din ciasa de reto^ rică”. Și tot în amintirea sa clădi el biserica ortodo* din Baden-Baden, care i-a costat 2000000 de frar(r)-unde-și îngroapă copilul și în care mai tîrziu fu îngroP'1 el însuși, precum și soția sa.

Intre aceste două nașteri ale acestor doi fii, mai va<^ și o fată lumina zilei: domnita Măria. Cu prilejul na^ cj botezului acestei fete, Vodă mai făcu soției sale r' -enită hărăzire, potrivit obiceiului pămîntului. Cnanii acestei hărăziri fură depuși de Doamna, cu do-cuvenite, la bancherul Rothschild la Viena.

Domnita Măria era încă foarte tînără cînd, în 1849, răsî tara Pentru a merge împreună cu părinții ei la rjs. Era, ca fratele ei, frumușică, ca tatăl ei deșteaptă ca mamă-sa „strîngătoare de arginți”. S-a măritat cu nitul rus Constantin Gortciakov și înstrăinata el viata capătă pentru noi un interes trecător decît foarte tîrdu_pă moartea părinților ei, cînd vom vedea-o încinsă '„chimirul mamei” luat noaptea pe ascuns de pe trupul că cald al moartei. &.

Cînd fu numit Mihai Sturza Domn al Moldovei, el avea 40 de ani. Fiii lui și ai Săfticăi Pailadi aveau unui 16 șj celălalt 14 ani. Învățătura le-o dăduse acasă la Iași cu dascăli străini, ca de pildă acel bătrîn și foarte cumsecade francez de Lincourt. În străinătate nu-i trimisese i'iindcă, după cum am văzut, bunicul copiilor, marele logofăt Grigore, ar fi fost prea mîhnit să se despartă de ei. Dar moartea acestuia întîmplîndu-se cam în preajma căpătării domniei, Sturza hotărî ca, nemaifiind acum nici o piedică, cum se va întoarce la Iași își va trimite copiii în Franța, la liceu. Hotărîrea fiind cunoscută dinainte de toată lumea, ofertele pentru „a completa învățătura beizadelelor” începură să curgă din toate părțile. Pe cînd se afla abia de foarte scurta vreme la Constan-tinopol, el primi o scrisoare din Iași, datată 19 april 1834, de la dascălul de Lincourt care-i spunea: „Mi se pare că copiii dumitale mai pot căpăta unele mici cunoștințe, pe țare ie-aș putea da eu. Un an mai mult în Moldova le-ar jngădui să se perfecționeze îndeajuns pentru a nu ajunge într-o stare de prea mare mediocritate și judecata lor pai îndrumată le-ar ușura progresele ce le-ar putea face ln străinătate. Le va rămîne pe urmă timp destul ca să se pervertească. Măria Ta te-ai format în Moldova: fi-vor ei mai bine aiurea?”

În august 1834, cînd era acum Vodă de o lună în țară, primi și de la Paris o scrisoare de la generalul conte

(ja niii ° oejeval, care „în vederea legăturilor de prietenie cu j(y i' dimitale părinți – erai atunci atît de tînăr”-

O erea serviciile sale. Dar Mihai Vodă îi răspunde că-și va trimite copiii la Luneville, la abatele Lhomme ff fut mon inswutetir” și-l ruga doar să ia „des fenseio^ ments sur leur conduite et leurs progres”. Iar Lui j pe

Lincourt îi spuse că tot ce poate face deocamdată tru el este să-l trimită cu băieții în Franța, să-i plase? la abatele Lhomme, fiind astfel în acea lungă călător^ călăuza lor. Îl mai rugă să-i facă, după cum am văzm mai sus, cumpărături pentru el și pentru Doamna, ja Viena și la Paris.

Mihai Vodă, care ținea la abatele Lhomme ca |a ochii din cap, credea ca numai fostul său institutor va îi în stare să aibă o desăvîrșită grijă de copiii lui. De aceea hotărî să-i trimită la Luneville, urtde trăia acu^ de mai multă vreme bătrînul popă, într-o căsuță curnpă. Rată de el, împreună cu o soră de a sa. Și-i trimise acolo fără măcar să-l înștiințeze pe Lhomme dinainte, ere' zînd că-i va face astfel o deosebită plăcere. Ceea ce nu fu, după cum vom vedea.

În iulie deci, înainte de încoronare, el își înscrise beizadelele „prin înaltă poruncă de zi” în cadrele miliției „peste complet, fiindcă ei vor trece în curînd granița spre a merge la învățătură” (Buletinul Oficial). Beizadea Dumitru fu rînduit la „efanterie”, roata I, iar fratele său Grigore la cavalerie, escadronul L

La 29 iulie ei se înfățișează la armată – doi copii l Vodă era acolo, ținîndu-le o cuvîntare de îndrumare în viață, în cea militară, în cea studentescă, în cea politică de mai tîrziu, căci nimeni nu se îndoia, nici tatăl, nici fiii, nici ostașii rînduiți în pătrat, că cel puțin unul din ei este menit a fi moștenitorul scaunului Moldovei.

Pe urmă, la sfîrșitul lui august, îi urcă pe amîndoi într-o caretă domnească, care-i duse pînă la graniță, de unde porniră mai departe cu trăsura și cu poșta. Ei aveau ca însoțitor pe domnul de Lincourt și ca tovarăși de drum și de învățătură pe Grigore Balș, fiul lui Lupu, pe Mihai și Niculai Kogălniceanu, fiii lui Ilie, și pe tînărui Plagino (Plaino).

De la Cernăuți la Lemberg se duseră cu trăsurile unu' birjar pe care i-l dăduse „baronul Musteață de Ia Sada-gura”. Călătoria nu le plăcu deloc. Și ia Cracovia, uncte ajung cu poșta, mănîncă într-un birt prost, dar „copii l sunt sănătoși și veseli și nu se resimt de oboseala drU; mului”. Numai că de Lincourt, care e vistiernicul stat drumeț, găsește că „banii sunt ușori ca pam!” cînd dimpotrivă „copiii dumneavoastră^pretind mereu a.d mea este prea grea și că trebuie ușurată; dacă P11.”asculta, aș cheltui fără rost”. ^La 6 septembrie sunt cu toții la Viena.

^jci dăm de urma nenorocitei Smaranda Balș, pără-

{a logodnică din primăvara trecută-o icoană duioasă.

51 fLa n”a aȚteptat ca nevasta lui Maibrough sau ca Solff a lui Peer Gynt să se întoarcă necredinciosul ei de viiliai – aces*ea sunt figuri retorice.- Dimpotrivă, cum 'n-{|ia că, în mai, Sturza se căsătorise la Constantinopol, „plecă în străinătate să-și înece năcazul. Vodă, care. |.j ca ea se află la Viena, îl rugase pe de Lincourt s-o). 2 li te unde o fi, să-i dea din partea lui o scrisoare și ^.j ducă și băieții să i se închine. Căci nu trebuiește una t că pe atunci Sturza încă o iubea.

Lincourt o găsi ușor, prin călăuza de la hanul unde trăsese și care urma tocmai să intre în serviciul ei, ca fecior în casă.

La 8 septembrie el scria lui Vodă: „Am dat scrisoarea doamnei Balș și i-am dus și băiet; I-a sărutat, cu ochii plini de lacrimi, și i s-a înecat glasul de n-a mai putut vorbi. I-a luat apoi cu ea și i-a dus în toate părțile să le arate Viena... Ea va pleca în curînd la Cernăuți, unde-și va petrece iarna, și pe urmă vrea să meargă să se statornicească la Odessa. Din toate acestea eu nu văd decît o încercare de apropiere (cu bărbatul ei), care însă nu cred să se poată face complet”.

La 22 septembrie (după întoarcerea sa din Franța), de Lincourt scria din nou, de la Viena: „Doamna Balș pleacă luni la Cernăuți unde își va petrece iarna. Nu sînt cuvinte bune pe care ea să nu le aibă pentru copiii dumneavoastră. Ea îi conduce peste tot, zi de zi, cu grijă de mama...”

Așa!

Acum să ne întoarcem la beizadele. Ele se întîlniseră la Lemberg cu doamna Remond, care venea din Paris și se ducea la Iași. Trecuse însă și prin Luneville, unde văzuse pe abatele Lhornmee, care, trăind foarte sărăcăcios într-o casă micuță, nu va putea desigur, zicea ea, Primi la el pe toți școlarii aceia pe care-i trimitea Vodă acolo.

„Ea pretinde că o voi face să moară de frică atunci ș tind voi sosi cu toată colonia mea”, scria de Lincourt nuli /odă. „De aceea, pentru a îndulci lovitura, i-am scris 'ică de la Lemberg, și-i voi mai scrie de aici pentru al Preveni”.

„'i

Dar bătrînul abate nu era chiar așa fricos. O bită plăcere nu-i făcu sosirea „coloniei” – la 12 brie, seara la 7 – mai ales că, după cum singur Scri” lui Vodă, „eu nu contam decît pe prezența celor doi f ai Dumneavoastră, dar aceasta n-a împiedicat găsirea h' cazare și paturi pentru toate persoanele societății”. E

Pe beizadele le-a luat acasă la el „într-o odaie mare și frumos mobilată”, pe Plagino și Balș i-a pus în gaz^ în oraș, iar pe frații Kogălniceanu la altă gazdă în apro. Piere.

La 27 octombrie începură cursurile la liceul din Lu-neville de latină, greacă, germană și desen. Abatele Lhommeie îi scria lui Vodă că „Domnul Dumitru pare a încerca mai mari greutăți decît ceilalți, dar domnul Gri-gore cu caracterul său viu și înfocat și domnul Mihai (Kogălniceanu) cu voința sa, vor putea atît unul cît șj celălalt să facă progrese”. Abatele îi va duce și la „o fermă model, la Roville” pentru a obișnui pe băieți cu dintr-ale agriculturii, precum și la „manevrele de la Champ-de-Mars” ca să cunoască armata franceză.

Așadar, multă bunăvoință din partea popei, dar nu și dintr-a băieților. Acestora, șederea în Luneville nu le-a plăcut deloc. După un an de zile ei cer tatălui lor să-i trimită la Berlin împreună cu Kogălniceanu de care nu se mai pot despărți, iar Vodă, care avea acolo legături și prietenii, le face pe plac. În 1835 îi aflăm deci în capitala Prusiei, unde Mihai Kogălniceanu se pune pe-o muncă atît de serioasă încît peste cîtiva ani se apucă să-și tipărească pe nemțește broșuri despre Moldova, despre țigani ș. A. M. D. De altfel, și beizadea Gri-gore a fost un student silitor, care a învățat carte multă, de care va trage mai tîrziu folos în viață. Numai beizadea Dumitru era întii la drujbă și pe urmă la slujba. Era de opt ani la Berlin, cînd îi scria tatăl său, la 2 april 1843, următoarele ironice cuvinte: „Fără scrisoarea pe care domnul de Neugebauer, consul general ai Prusiei în Principate, mi-a remis-o din partea dumneavoastră, aș fi fost neliniștit de tăcerea atît de îndelungată pe care ați păstrat-o față de mine... în realitate, cu mi-am dat seama de această te' cuna, presupunînd că seratele de la curte din timp11' carnavaulului au fost oarecum

vinovate și această î^ee mi-a fost pe deplin confirmată cînd într-o zi, citind u*1 ziar, am găsit amănunte despre un cadril costumat \$ curtea din Berlin. Acest cadril mă interesa cu atît n131

It cu cît 1-am văzut pe prințul Sturza figurînd sub urnele contelui de Selencis. Acest costum medieval cavaler rătăcitor mi-a reamintit întrevăderea pe care avut-o împreună la Berlin în legătură cu stabili-a dumneavoastră și m-a făcut să mă gîndesc ca ar fi rt”ate nimerit să încetați de a mai fi cavaler rătăcitor î sa meditați serios să vă fixați”.

E cam sîngros. Vasăzică, după 9 ani de străinătate, beizadea Dumitru, care nu prea învățase carte, era îndemnat de tatăl său să se mai lase de cadriluri și de ha l uri costumate, chiar dacă erau prezidate la Berlin de cefele Friedrich-Wilhelm III, și să caute să facă sin-gurul lucru cuminte pe care-l putea face, să se însoare.

Dar cu cine? Căci, mai întîi, din voia lui tatăl său nu i era îngăduit să iasă, și al doilea, dacă alegea Vodă, măcar să aleagă. Vreo domniță din Muntenia, ca vărul său Ioniță Sturza, puțin! Vreo fată de rege, mult! Mihai Vodă găsi un compromis. O fată de prinț german. Nici chiar sueuropean, dar nici țoapă din țară.

Așadar, își puse ochii pe fata prințului palatin (Kur-fiirst) de Hessen-Cassef, contesa de Reichebach-Sessonitz. Nu știa nici măcar ce vîrstă are, nici ce avere, dar știa că, pe de o parte, tatăl ei era prinț suveran, fost cumnat cu regele Prusiei (însurat și divorțat de Frede-rica-Cristina-Augusta, fata lui Frederic-Wilhelm Ii), iar pe de altă parte, el va avea cîntea de a fi cuscrul unui prinț de Hessen-Cassel, fost cumnat al regelui Prusiei. Baronul Phiiippsborn fu însărcinat cu tratativele.

Pertractările fură foarte anevoioase. Mai întîi pentru a stabili vîrsta fetei, care ba avea 30 de ani, ba 13. Pe urmă pentru a stabili zestrea. Căci oricum, dacă dăduse e! Mihai Sturza, un dar ante-nuptial nevestei saie, aceasta nu însemna să mai dea și nurilor, în sfîrșit, după multe dibuiri și cercetări, Phiiippsborn află că fata avea 16 ani, că era drăguță și cuminte și că avea o zestre de un milion de fiorini, iar după moartea Electorului v'3 mai moșteni încă o dată pe atîta.

Vodă fu încîntat. El hotărî – era în april 1843 – că „ji săi, care se aflau de 9 ani în străinătate, vor trebui ^ părăsească Berlinul, și înainte de a se întoarce în Mol-?°va să mai meargă doar un an la Paris pentru a se per-tecționa în limba franceză și în știința dreptului, în Prurnul lor ei vor trece prin Viena, unde, punîndu-se n legături cu baronul Phiiippsborn, acesta va înștiința Pe beizadea Dumitru în ce stadiu se află tratativele de căsătorie cu contesa Reichenbach și dacă e nevoie el sa plece la Frankfurt, unde locuia fata, pentru a o r °a în căsătorie. Ba Vodă zorea chiar pe fiul său să f^ nunta cît mai în grabă, luîndu-și apoi nevasta cu Q

Paris, unde vor rămîne amîndoi un an de zile pîng a vor întoarce la Iași, căci abia atunci, în primăvara ^

1844, „va fi aripa dreaptă a palatului gata”. Lli

Beizadelele plecară deci la Viena, unde Dumitru tr bui să afle că Electorul Wilhclm II de Hessen-Cassel, cw” fata lui era născută dintr-o căsătorie morganatică șfnc' înainte de căsătorie, totuși el refuzase să o dea duna fiul Domnului Moldovei, pe care-l privea ca pe un funr ționar turc foarte șubred așezat pe tronul său.

„Electorul împărtășește convingerile ce se nutresc peste tot în Germania”, scria cu multă dibăcie Philip, psborn, „și care, atît de puțin întemeiate cum sînt, nu lasă decît să cadă umbra asupra spiritelor celor mai luminate. Asta este, dacă vrei, un fei de prejudecată, dar greu de învins, este

slaba credință ce există în viitorul unor țări cum sînt principatele, în stabilitatea lor. În zadar se încearcă împotriviri de către cei mai convinși, nu au șanse de reușită. Și iată că evenimentele din Serbia și Valahia (înlocuirea lui Ghica cu Bibescu”) vin să întărească ideea că nu se merge decît pe bîjbîie, că se trăiește de pe o zi pe alia”.

Domnul Moldovei înghiți, dar nu pierdu răbdarea, își trimise copiii la Paris și își îndreptă cercetările aiurea. Dibui astfel pe tînăra G., fata unui conte austriac și a contesei italiene Morosini, „strănepoata dogelui Veneției, cunoscut prin expediția din Moreea.

„Educația ei e din cele mai îngrijite, firea ei e blinda, așa încît e foarte căutată de societatea din Viena și din Veneția, deși nu se poate spune că e una din frumusețile acelor orașe”. Și apoi, era foarte bogată... „a cărei avere independentă este mult mai avantajoasă decît cea a contesei de Reichenbach”, scria Minai Vodă lui beizadea Dumitru. Iar la urma urmei, dacă nici căsătoria aceasta nu se va putea face, tatăl sfătuia pe fiul său în feluj următor: „Puteți, fără a spune nimic nimănui, să vă consultați voi înșivă și să vă cercetați toate mijloacele pentru a conchide dacă sîntefi în stare să cuceriți o a treia partidă, mai strălucitoare decît celelalte, desptf care casa Rothschild din Franc fort m-a informat la trecerea mea prin acest oraș”.

Beizadea Dumitru, „cercetîndu-și puterile”, văzu & poate cuceri pe nici una din aceste fete, așa încît se 'J1'e liniștit la Paris unde rămase un an de zile, per-'^tionîndu-se maj mult în iimba franceză decît în ști-k-â dreptului și în studierea basilicelor. Frate-său, dim-'' „trivă, învăță carte multă.

['~* jn vara lui 1844 erau acum amîndoi înapoiati la Iași]pa zece ani de peregrinări prin străinătate. Beizadea pl|fTlltru avea 26 de ani și beizadea Grigore 24 'Goana după o mireasă pentru fiul mai mare începu n nou. Vodă se gîndi întîi la o nepoată a vice-regelui poloniei, contele Paskiewitch, apoi la fata generalului,, Theodorov. La 29 decembrie 1845 consulul Duclos ^j-ia lui Guizot: „Domnii de Kotzebue și Mavroyeni,,nnalul Măriei Sale, s-au întors de la Odessa fără a fi jjiârît nimic. Dar negocierile nu sunt rupte, căci, deși /Lctrea e mică-ea nu întrece IO 000 de galbeni-Vodă dorește să se alieze cu o persoană puternică din Rusia”. Nici această căsătorie nu s-a putut însă face. O germană, o italiancă, o.poloneză, o rusoaică, nici una nu se lipi de beizadea Dumitru. Ce era de făcut? Mihai Vodă 'a se gîndi la Ghcorghe Vodă Bibescu. Tot țara, iraca!

Se mai vorbise de 'o încuscrire între ei de cum fu-Ise ales Bibescu Domn. În mai 1842 îniilnindu-se Vo-ii amîndoi fa Galați, consulul Billecocq scria mi-Istrului său Guizot: „Valahii și moldovenii care au jsoțit pe Domni se potrivesc în a spune că problema pei căsătorii între fiul prințului Sturza și fiica mai mare mutului Bibescu va fi mijlocită”.

Lucrurile rămase atunci nehotărîte, se încălziră din Su în 1846, cu prilejul călătoriei sultanului pe Dunăre, fre chemă, la Rusciuc de data aceasta, pe Domnii Mol-avei, Munteniei și Sîrbiei (Caragheorghevici) să i se [chine. Felul curn au fost ci primiți de Abdul Medgid, totui altfel decît în 1837, îi vom arata la domnia lui)da Bibescu. Tot atunci vom arata cum și de ce, deși Sturza rămăsese „împreună cu fiii săi” cinci săp-lîni la București (april-iunie 1846), găzduiți chiar la jfrtea Domnească a lui Bibescu, totuși căsătoria lui bei-Dumitru cu una din domnițele muntene nu s-a tot face.

U-i mai rămînea acum lui Dumitru Sturza decîi să o fată de boier din țară. Dar el rămase flăcău vreme îndelungată. Se însura tîrziu de tot cu o ruga în-jărtată de a sa, Catrina Sturza din Bîriad, fata ma-

| (î l-arte, își lasă inima într-o seară în budoarul unei il.j frumoase și deștepte, care, mult mai în vîrstă lfi't e! se pricepu să-i facă farmece ca în vremuri vră>l1 ' Circe iui Ulise, rege al I iacei.

Vornic Alexandru Birlădeanu și a Smarandei C0s,cfic, umbla după femei în carne și oase. La PSris, achi Din această căsătorie s-au născut m 1876, ti ' il | a,843, deși n-avea decît 23 de ani și deși se ținea și

M hai în 1879 fiul Grigore și în 1891 fiica Mana. '!

Sie înna imniipiainv-,- ^ căsătorie ale lui beizadea Dumitru, sa vedem acum c făcea n timpul acesta frate-său mă. Mic beizadea Gr lacea ni t_ _ ^ ^ haivnHprrt-mtel. Oorec.lă r.- gore

Aceste fiind întîmplările numeroaselor încercări tj ă vedem ac i în timpui aLcai-a jiul- -j” „ – viu, ik,_ goie, l. U i iu cu-u l...u^ . _ i se detc din pricină ca, înalt și voinic cur case în tinerețe să vrea, ca Hercule, să țină un bou spinare. Pentru a putea face această ispravă, el luă UJ vițel nou născut, purtîndu-l în fiecare dimineață cite un ceas-doua pe umeri. Și astfel, vițelul crescînd, beizadea Grigore îl tot duse în spinare pînă se făcu aproape juncan dar nu cu totul. Și d-aia i-a rămas numele de beizadea-vițel, că altfel i s-ar îi zis beizadea-bou.

Dar Grigore Sturza era dimpotrivă de-o inteligență remarcabilă, avea multă cultură, multă originalitate multă neatîrnare de caracter. A fost un om interesant' intrat în viața Moldovei cu o poveste de pomină. – _ „„„„„, înH^tă A nornit. Din m!

Cunoscut sub numele de beizadea-vițe l, porecla Care pe doamna aceea o chema Gabrielle Anne de Cis-'j.i_ j.~ „ri/.jnă f și înalt și voinic cum era, se aon.,.,^ de Courtiras, era măritată cu viconte Poilow de ' nt Marș și era născută la Poitiers în 1804. Avea deci S am mai mult decît iubitul ei.

Vicontesă de Saint-Mars, tot Parisul și toată o cunoștea sub numele de Contesa Dash, pseu-ei literar. Căci femeia aceasta era autoarea unor ijmane foarte citite pe atunci.

Legătura ei cu. Beizadea Grigore, care făcea parte j|f1 cronica scandaloasă a Parisului cel de sub Louis-PhiliPP6- ținea de vreo șase luni cînd primi tînărui po- ' E j, i” +_i^i ~^ - *- -j.-” „ „i una

Lăsîndu-și iubita în capitala Franței, fiindcă știa c3 întoarce împreună cu ea în țară era cu neputința, l n spuse totuși că o va chema în curînd la Iași, după e va chibzui acolo cum s-o aducă fără s-o afle nimeni i făgăduise, firește, că o va lua de nevastă.

După o lipsa de 9 ani din țară, beizadelele Sturza, 'ecati copii și întorși bărbați, fură primiți la Iași cu iu I ta dragoste de Vodă și cu încă mai multă curiozitate 'boieri. Beizadea Nicolae Suțu, ministrul Domnitorului, re avea între altele calitatea de a cunoaște destul de ie oamenii, îi judecă în felul următor: „Cel mai mare, care din nici un punct de vedere nu:rea să fi profitat de îndelungatele sale studii, își îm-irtea timpul între cai și tratamentele necesare ca urare a exceselor sate. Grigore a dezvăluit de la îna-jerea în tară un caracter întreprinzător și neîmblîn capabil să cedeze tuturor tentațiilor ca-e-i puteau enta pasiunile de o dispoziție sălbatica, de o vio U fără granițe, el nu se temea decît de tatăl său, urui păreri le disprețuia”

Iar consulul Franței Duclos: 'de la tatăl său să se întoarcă In Moldova.

Anra n se tuni i-iu i ic. ^v,.

Toți membrii familiei sale; a clădit la București i tn(tm) de marmoră de la Capul Podului, cunoscută pe care vom istorisi-o acum îndată. A pornit, runca lui Vodă, să înăbușe revoluția din 1848, în frur-tea întregii artilerii (un tun tras de un cal); a făcut, împotriva voinței lui Vodă, războiul Crimeei ca general turc, în 1856, sub numele de Mucliș Pașa; a candidai la domnia

Moldovei, în 1858, ca rival al tatălui său, a algătuit în 1873 Petiția de la Iași atribuită lui P. P. Carp; a fost deputat și senator în România constituție nală; a purtat vițelul în spinare; a scris o carte de matematică transcendentă; Legile fundamentale ale Universului; a fost un cunoscător al legilor și un bun orator; a fost bărbatul unei femei frumoase, moartă de ti-nara într-un accident de călărie; a avut în urmă, adevărat pasă turcesc, toate femeile ce i-au ieșit în cale, făcându-le copii nelegitimi, legitimați, adoptați, recunoscuți sau necunoscuți; a făcut un proces răsunător împotriva Smarandei Doamnei, a fratelui Dumitru și a surorii Măria Gortciacov; a iubit cu patimă argintii, & * _ *. „,rttr,Krii familiei sale; a cSădit la București prăji

—.-un tura de marmoră le Palatu cam deosebit de vin, în scrierea numele de Palatul Sturza, a fost într-un cuvînt un care s-a cam deosebit de semenii săi și căruia i se aceasta depanatoare de vremuri trec

Prințul Grigore Sturza este spiritual, nu uită de în-'atură și seamănă mult cu tatăl sau: dar el se arată abil decît acesta”. Și aiurea: „Prințul Gngore a căVlii>,,. ^... – – _ță de fier face să pălească în fața lui tot ce-l cîte'va clipe de luare aminte^. Nălucile aBjnJoară.- Domnul însuși nu este la adăposf de această k,VU *_ijj-^ ~_

Așadar, pe cînd frate-său uh.l.,u „,r” de principese germane, italiene sau poloneze, el, K

Despre părerea paharnicului Costachi Sion țin hondologie nu mai vorbim, e dezastruoasa Dar său Gheorghe Sion, în Amintiri, se apropie în an^ rile sale de Nicolae Suțu: ^ v”c'e- „Fiu lui Mihai. Vodă Sturza *se întorseseră din „t „ i na ta te, unde fuseseră pentru *Studii. Amîndoi, avi”^ ranguri militare, căpătate fără sa fi fost măcar vreodăi-într-o cazarmă, cel mai mare, Dumitru, fu pus în can 1 armatei, cu numele de hatman sau ministru de răzllv Armata Moldovei avea atunci vreo 600 de soldați de J' fanterie, 200 de lăncieri, un tun și o barcă canonier fără tunuri la Galați. Avea ce comanda hatmanul!” a „Fiul al doilea, beizadea Gngore, frumos, voinic spiritual, cu aer de educație în adevăr princiară, nu găsi funcțiune care să convie temperamentului său info^t și firei sale zburdalnice. Neputînd pune în armonie ideile sale moderne cu ideile vechi și ruginite ale tatălui său, negăsind un orizont destul de larg pentru dezvoltarea activității și inteligenței sale, neaflînd în fine în societatea ieșană elemente care să corespundă idealurilor sale, manifestă dorința de a se retrage la țară pentru ca sa-și mai completeze studiile într-o viață mai mult contemplativă. Vodă îi aprobă dorința și-i detc în posesiune una din cele mai frumoase moșii de pe valea Jijiei, Perienn, pe care erau case mari domnești, ocolite cu ziduri ca de cetate, grădini, curți și altele. Acolo, fiul de Domn, în apartamente splendid mobilate, ducea viața de anahoret excentric și de filozof somptuos. Ședea zile întregi cu capul între cărți, după ce diminețeie făcea cîte o oră de gimnastică, iar cînd se simțea cuprins de urît, se scula ca un leu, ieșea afară, încăleca pe cîte un cal sirep și pleca în Fuga mare peste cîmpun trecînd dealuri și văi, sărind peste gîrle și ponoare, ți omorînd, cu un bun pistol ce avea, aci o rîndunică, aci o turturică sau o gîscă, o cîrțiță sau un porc, pe care lc plătea de cinci ori mai mult decît făceau”

De altfel, pînă ajunse beizadea Grigore să se ducă, pustnic sălbatic și somptuos, la Periemi de pe Jijia, e petrecuse mai întii vreo șase luni la Iași, din iulie 183* la ianuarie 1835, unde dusesese o viață foarte zgomotoasa „Tatăl său”, spunea Duclos, „avea de gînd să pa1”3' sească domnia după cîțiva ani, trecînd-o acestui w objet de sa predilection, pe care-1 credea mai în stat? decît frate-său să ție frînele guvernului. Nădăjduia ca urmînd în scaunul Moldovei cu probabilitatea de a srnite descendenților săi, sprijinit de o mare avere, 'rJi

acesta se va putea ușor însura cu fata vreunui mic '„' eran german și că, prin alianțele acestei alianțe, va putea 5ll)uăra odată în familia sa pe cei mai mari mo-1111 |1(ai Europei. Pentru a înlesni deci beizadelei mijio-Ilil| je a-și face partizani în boierimea care după trața le avea dreptul să și aleagă Voievodul, Măria Sa îi în-4i sa facă din bucătăria și din pivnița sa, ce-o vrea.

Se Puse Pe ciief. În fiecare vineri se adunau la a5a sa boieri mulți, de-o vîrstă cu el, și se făcea o adunare veselă, mult mai plăcută decît a tatălui său”.

Se ducea, de altfel, cu prietenii săi și prin oraș, ca de nildă la Serafim Babic, „un armean locantier, sau mai pe românește bucătar, care făcuse stare cu locanta lui, fiindcă jjjergeau de mîncău la el și beizadelele lui Mihai Vodă”.

Fn timpul acesta, între un chef la Curtea Domnească c! altul la Serafim Babic, beizadea Grigore mărturisi lui Vodă că-i rămăsese inimioara în Franța. Femeia, oh! zicea el, nu numai că e frumoasă și deșteaptă, dar e dintr-o familie care va face cinste neamului lor, dîn-du-i chiar a înțelege că în dosul numelui de „Cisterne de Cotirtiras” se tupilau toți burbonii și capetiniii Franței Vodă, îngăduitor și șiret, îi răspunse că nu are nimic împotriva. Să mai aștepte doar puțin pentru a-și da el însuși seama dacă „iubirea lui este adevărată”, iar apoi, dacă așa va fi, va porni chiar el la Paris pentru a lua informații asupra viitoarei lui nurori.

Beizadea Grigore nu fu mulțumit de acest răspuns. Tatălui său nu-i spusese nimic, decît că ar dori, pînă se hotări lucrurile, să plece undeva la țară, unde-și va petrece vremea citind, călărind, împușcînd gîștile și porcii țărănilor și purtînd un vițel în spinare.

Vodă îi dete atunci moșia Perieni în arendă, după cum mai sus am văzut, de unde se puse beizadeaua pe lucru, foarte în ascuns, pentru a aduce fără știrea nimănui pe iubita lui în țară, a o lua de nevastă și a pune aPO| pe tată-său în fața „faptului împlinit”.

Înainte de a arăta felul cum a adus-o, prin cine și Cind, sa dăm cuvîntul lui Gheorghe Sion, care, trăind acele vremuri, s-a priceput sa ni le povestească cu un jartriec a cărui taină o avea numai el – cînd nu făcea ltls<î fabule, și încă una sută una!

I,...în curînd fui numit la secția criminală a tnbu-

^alului din Iași, unde aveam de superior, șef de secție, e spătarul Dumitrachi Ga ne, om plin de bunătate sufleteasc.i. Acesta, cum mă văzu, îmi arătă foarte rni i dragoste, poftindu-mă deseori la masa lui. Cu -< ^ acestei familiarități făcui cunoștință cu Costachi K care i era ginere. Ce fericire simții întiinind pe acelt'o văzînd că posedă atîta spirit, a U ta gust literar, atftea „ț ' frumoase și adînci cu privire la literatura în genere &' cultura în special a limbii și literaturii române. La Ia3' el era singurul om cu care "se putea vorbi despre asernp nea lucruri, căci era un adevărat enciclopedist, cunos” cător nu numai într-ale literaturii, dar și în istorie filozofie, ajutat de o memorie prodigioasa și de cunos! ținta mai multor limbi străine...” „De la dînsul știu tot ce-am aflat de beizadea Gri-gore. Cînd era acesta la Perieni, într-una din nebunele sale cavalcade, s-a pomenit într-o zi într-un sat pe care nu-l mai văzuse, întrebă al cui e satul; î se spuse că este al lui Costachi Negruzzi. Merse la curte, se prezentă proprietarului și astfel legă cu el cunoștința, care apoi ajunse o intimă prietenie”.

„Negruzzi, care din cauza unei nuvele ce publicase într-o revistă pierduse postul (de judecător la Curtea de Apel din Iași) și trăia ca și exilat la țară, nu tntîr-zic să-î întoarcă vizita. Este primit în salon. Acolo dă peste o damă frumoasă și elegantă, care părea, cufundată în citirea unei cărți ce ținea în mînă. Pînă a nu apuca însă a se apropia de ea și a-i vorbi, intră pe ușa dm dreapta beizadea Gngore, care numaidecît îl prezintă acelei dame, declmîndu-i

numele și prenumele, iar iui îi zise: „Am onoarea să v-o prezint pe doamna contesă Dash, logodnica rreă”. La auzul acestui nume, Negmzzi rămase uimii și nu știa ce să creadă: era oare roman-țiera ale cărei opere le citise? Iată întrebarea ce mai întâi tăcu, pe românește, princiărilor ei logodnic. Acesta îi răspunse afirmativ”.

„Contesa Dash rămase încântată de cunoștința aceasta, fiindcă pentru prima oară dădea peste un om cu care pulea vorbi literatură în locul unde se vedea ca surghiunită. Negruzzi rămase nu mai puțin încântat de cunoștința acestei femei, care în societățile cele mai înalte putea să strălucească cu spiritul și distincția sa. (r)ă! când voi să plece de la Perieni, se uimi auzind ruga c.e" făcu beizadea Gri gore ca să nu spuie nimăruie că a „l' tilnit la el pe contesă, fiindcă Vodă nu știa nimic 51 ca trebuie mai întâi să-l prepare, pentru ca să-i capete cofi simțămîntul”.

JtNu trecură multe zile și, într-o duminică dimineață, ruzzi se pomeni invitat împreună cu doamna, la fl Perieni. Nu se putea refuza. Fură primiți cu brațele deschise, dar ceea ce li se păru 'curios, era ca pe contesa în rochie de mireasă. B-eizadea Gn-oo re, care și el era îmbrăcat de gală, descurcă lucrul ^punînd lui Negruzzi că l-au poftit anume pentru ca să-l Cunune; că înainte de a cerca să capete consimțămîntul |U1 Vodă, s-a gîndit că ar fi mai rău dacă ar întîmpina [,] refuz și că s-a hotărît deci a pune pe tatăl său în Iața unui fapt împlinit. S-a cercat să refuze bietuî Negruzzi, pe motiv că se temea de urgia lui Vodă, dar n-a putut scăpa. Și fiindcă erau toate lucrurile (pregătite și mai tot satul adunat la biserică, Negruzzi, dînd brațul contesei și beizadea Gngore doamnei Negruzzi, se coborîră și merșeră la biserică, care era în parcul din dosul casei. Acolo preotul, care sta gata învestmîritat, iu voi?ă făcă cununia pînă nu i se va da peciu (cartea dicaste-nală care poruncește celebraiea cununiei) Drept peciu, însă, i se arătă o gură de pistol, încît așa văzînd preotul, își luă inima în dinți și cu jumătate de glas cîntă Isaia ddnțuiește, după care perechea princiărilor mai întâi asistă la o horă mare de țărani ce se făcuse în bătătura din fața castelului, apoi se urcă sus spre a se pune la masă” „Nu ținu mult însă fericirea de la Perieni. A doua zi, popa se repezi la Mitropolie și arăta pozna ce a făcut. Mitropolitul era cît pe ce să puie ca să-l radă și să-l răspopească, fiindcă a cununa fără peciu era o greșeală care nu se putea ierîa unui popă. Cu toate acestea a găsit cu calc ca mai întâi să aducă faptul la cunoștința lui Vodă.

Această veste a fost pentru Vodă ca o lovitură de iidsnet Nu se aștepta să vadă pe fiul său nesupus pînă „n așa grad. Declarîndu-l deci pe fiu nesupus și călcător de cele sfinte, pentru că a violentat pe preot sihn-du-l să celebreze o cununie împotriva legii, ca părinte Și ca Dornn decretă anularea căsătoriei și supunerea sa 'a o pedeapsa disciplinară, care va rămînea să se deter-m'ne după ce va fi adus la casa părintească” „După această hotărîre, într-o bună dimineață, în?om de ziuă, palatul de la Perieni se pomenește asediat °e cei 200 de lăncieri ce compuneau cavaleria noastră Servitorii abia avuseseră timp să deștepte pe beizadeaua, acesta abia avusese timp să poruncească ca să încuie spre a se apăra de asediatori71. Beizadeaua după ce se îmbracă, merșe la poartă. Acolo p/efectul lui, care venise cu forța armată, îi spuse ca are să-l ridice și să-l ducă sub paza la Măria Sa Vodă. „ de spune”, răspunse el prefectului, „că nu s-a născu! încă omul care să puie mina pe beizadea Gngore și cs el nu se va preda cît timp va fi în viață”. Totodată i g. Făcu cunoscut că cel dintîi om ce ar cuteza să treacă peste ziduri sau să intre pe poartă cu sila, va fi mort” „Castelul este asediat cîteva zile. Nimeni n-avea să intre din afară, dar nici o pornire ofensivă nu s-a făcut asupra lui. Porțile, închise și încuiate, erau păzite de arnăuți și de oameni credincioși. Ceior

dinăuntru însă îi se dădea voie să iasă; și, în adevăr, ajun-gînd a se împuțina proviziile de mîncare, cei mai mulți oameni de-ai casei, cîte unul cîte unul, se strecurară afară. Cînd se văzu în fine că servitorii cei mai trehuin-cioși (Sion spune „indispensabili”) precum bucătari, vizitii, feciori, dezertează, cetatea trebui să se predea. Forța lucrurilor o sili la aceasta”.

„Deci, într-o dimineată, s-a văzut deschizîndu-se poarta și beizadea Grigore, cu carabina în banduliera, cu patru pistoale la cobur și cu sabia goală în rîină, călare pe cel rmai sălbatic armăsar ce avea, ieși în galop, apucînd cafea pădurii. Cîțiva lăncieri se făcură d se iau după dînsul, dar după ce-l pierdură din ochi, se întoarseră”.

„Arnăuții dinăuntru se predară. Prefectul intră în casă, iar contesa Dash, făcîndu-și bagajele mai repede decît ar fi conceput subiectul unui roman, fu urcată cam fără voie într-o brașoveancă, apucînd calea Bucovinei...”.

Sion adaugă: „Rog pe beizadea Grigore să mă ierte de orice omisiune sau erori ce voi fi comis în narațiunea acestei nebunii a tinerețelor sale. Dar eu așa am apucat-o de la răposatul meu prieten Negruzzi”.

Beizadea Grigore, care era bătrîn cînd și-a publica Sion amintirile, o fi zîmbit și o fi iertat. Căci, în ade-văr, lucrurile nu stăteau aidoma așa cum le povestea autorul Căsătoria și asediul de la Perieni, da! însă mai sunt aitele de adăugat și de schimbat la începutul și ntfi ales la sfîrșitul acestei narațiuni.

Pe la începutul lui 1845 ieșenii văzură pe beizad^ Grigore plimbîndu-se toată ziua pe străzile capitalei c" un stFăm de vreo 35 de ani, înalt, voinic și elegant. '^ irebat de unii și de alții cine este, beizadeaua răspunoL un ofițer din marina franceza pe care-l cunoscuse paris.

Lumea, doritoare de a ștLrmai multe, cercetă pe servi-torii acestui străin, de la care află că'pe domnul marinar jl chema viconte de Bonnemain (Charles Antoine), că ^eiiea din Cernăuți și că se va întoarce în curînd acolo ocntru a aduce la Iași o contesă franceză. V pe la mijlocul lui april acesta se înfățișă în sfîrșit ja consulatul Franței pentru a-și viza pașaportul, din care se văzu că îl chema în adevăr Bonnemain, proprie-(arT născut la Reggio din părinți francezi, venind de la 'paris și mergînd la Cernăuți. Că era ofițer de marină nu scria nicăieri.

Deși zilnicele lui fntilniri cu beizadea Grigore puteau da de bănuir; totuși nimeni nu-l mai luă în băgare de seamă. Așa încît tînărul plecă liniștit la Cernăuți, spre a aduce în Moldova pe contesa franceză, care nu era, firește, alta decît iubita lui Grigore Sturza.

Cu un an înainte, cînd erau încă cu toții la Paris, cînd dragostea dintre beizadea Grigore și contesa Dash era în toi și-și juraseră amîndoi că se vor căsători împreună, contesa, care trăia despărțită de bărbatul ei, ceruse vicontelui de Saint-Mars „un înscris” prin care să arate că „de bună învoială” se desfăcuseră legăturile civile și bisericești care-i uneau. Atît! Codul lui Napoleon era pentru ei literă moartă. O hotărîre reciprocă, un înscris, și soții Saint-Mars se credeau divorțați Așa încît, atunci cînt beizadea Grigore fu silit să plece de la Paris, e! își lăsă „logodnica” în paza prietenului său de Bonnemam, cu însărcinarea de a i-o”aduce, la cerere, în Moldova.

De al

La sfîrșitul lui april, Charles Antoine de Bonnemain se întoarse din Cernăuți cu Gabrielle Anna Cisternes, contesa Dash, dîndu-i-o plocon lui beizadea Grigore la Perieni, unde fusese întîlmirea. Pentru a nu da de bănuir, *J intrară în Moldova nu pe la Mamornița sau pe la „urdujeni, ci pe la Ungheni. Bucuria lui beizadea Gri-pfe fu o clipă întunecată, cînd zări în tovărășia iubitei saie pe un foarte frumos bărbat care se prezentă: ntele de

Thanneberg, ofițer al Legiunei de Onoare contesa Dash îl liniști, spunându-i că este un văr ei care o întovărășise în această lungă și plictinoasă călătorie. De altfel e „ep'ezenta ia cununie ' aniiha ei”. Eia și hr^.

Urmă, întâmplările se desfășurară cum le arată vizita lui Grigore Siurza la Hermeziu, la Coscon| e Sa r” tachi Negruzzi, nunta de la Perieni – unde Dash mai primi și botezul în credința ortodoxă mările supărătoare ale „necugetatei fapte”.

Află Vodă ceru îndată de la Mitropolit ca această căsătorie să fie anulată, iar popa care a binecuvântat să fie dat afară din tagma preoțească. Mitropolitul tfe”s° făcu căsătoria, dar iertă pe popă fiindcă „oficiase amenințare de moarte”.

Consulul Duclos fu rugat de Vodă să interviev și e] această afacere, trimittnd pe contesa Dash înapoi în fa. Aceia răspunse că nu stătea în puterea lui să un atare lucru, dar că va încerca numai să convingă pe doamna contesă că trebuie să plece. La 13 mai îi trimise deci următoarea scrisoare: „Doamnă, Consulul Franței a primit comunicarea unui aranjament, a o_ăruî copie este aici alăturată, care s-a făcut pe 25 februarie anul trecut între domnul Eugene Jules de Poilow, viconte de Saint-Mars, locotenent-colonel al regimentului 8 de husari în garnizoană la Na n te s, pe de-o parte, și doamna Gabrielle Anna Cisternes, soția sa, locuitoare la Paris, strada St. Honore 45, pe de altă parte.

Acest act, care avea ca obiect desfacerea, prin simplul aco-rd al părților interesate, a legăturilor matrimoniale care-i uniseră civil și religios, este Bpsit de toată eficacitatea și se găsește în opoziție flagrantă cu legile noastre civile și sfinte. Ramîne deci numai să se probeze că doamna Cisternes este soția legitimă a domnului viconte de Saint-Mars.

Este obligatoriu pentru toți francezii care sosesc în străinătate să se prezinte reprezentantului guvernului regelui pentru a-și depune pașapoartele. Regret, doamnă, că n-ați îndeplinit această formalitate și că nimic din partea demneavoastră nu m-ă îacuT” să presimt motivele care v-au adus în Moldova. Aș fi putut să vă lămuresc asupra funestelor lor consecințe și să vă fac să evitați neplăcerile pe care faptele recent petrecute la Perieni nu pot lipsi a avea ca rezultat...” (Hurtnuzachi VI. Supt-V, p. 522).

Duclos îi mai spuse, în aceeași scrisoare, că e feric” să afle că mitropolitul și episcopii au anulat actele oe 1x> tez și de cununie, „căci altfel, doamnă, ai fi fost bigamă”. O sfătuiește, prietenește, să plece din țară, și c11 mai repede.

Pe de altă parte, Vodă scria fiului său că, deoarece căsătoria fusese anulată, să binevoiască a-și trimite „ibovnica” peste graniță, sau atunci să plece, amîndoi împreună, că le dă și pașapoarte, numai să scape „de un fiu nerecunoscător” ca el. Iar beizadea Gngore răspunse tatălui său că vor pleca amîndoi cu plăcere, dacă contesa Dash va fi trecuta în pașaport drept soția lui, „Prințesa Gabnela Sturza”.

Răspunsul lin Vodă!”u trimiterea armatei la Perierii, asediul castelului și celelalte. Numai că Sion face în povestirea sa o arătare greșită și care schimbă cu totul înfățișarea întâmplărilor cum au fost. Anume că după ieșirea lui beizadea Gngore, ca un leu înfometat, din zidurile cetățuiei, contesa Dash ar fi fost ridicată de ofițerii miliției și trimisă peste graniță la Cernăuți. Nu Ea rămase liniștită acolo, cu vărul, contele de Thanne-berg, în așteptarea celor ce vor urma.

Gngore Sturza merse la Iași să se înțeleagă cu tatăl sau. Pe Bonnemain îl trimise înapoi la Paris, iar pe Thanneberg îl ținu în țară pentru a face legătura între e! și nevastă-sa. Vărul acesta – ca verișorii, de! – era cînd la Iași,

cînd la Perieni, și mai mult la Peri'eni de-cît la Iași. În capitală cînd venea, trăgea în gazdă la coana Săfîica Palladi, de unde se vede că mama lui beizadea Gngore era de partea lui iuu-său – cum nici nu se putea altfel, de-o fi fost numai pentru a-i face necaz fostului ei soț. Dumnealui aga poliției veni la ea pentru a o ruga să nu mai primească în casă pe străinul acela Coana Săltica se supără și-l dete, boierește, pe ușă afara Dumnealui a^ga se duse atunci la domnul de Thanneberg spunîndu-i că Vodă îi interzice de a mai veni la Iași n are decît să ramîie la Perieni! Domnul Thanneberg se supără și el, merse la consulat să se plîngă împotriva iui Vodă Consulul Duclos îi răspunse că „Domnul mi nistru al afacerilor străine din Paris, acordîndu-i auto rizația de a intra în aceasta țară, nu a înțeles să silească guvernul local de a-l tolera, dacă a fost subiect de tul buiare și de supărare, dacă domnul de Thanneberg a luat parte activă la un eveniment care a aruncat șeful acestui guvern și întreaga sa familie într-o amară tristețe, nu-l putea considera pe prinț atît de sever cînd acesta s-a limitat a-i interzice de a mai veni în capitală Rațiunile prințului sînt ușor de ghicit; el vrea să-și îm Piedice fiul să se întărească în revolta sa, creîndu-și în acest oraș prozeliți”

11 wsut”* "wwro^BE^^^B^^^B

IPF^^ n

Pe de altă parte, Mihai Vodă și beizadea Giigore cau iau să găsească un modus viuendi, dar nu ajungeau sa se înțeleagă, în august încă, Sturza scria lui Dațkov ca fiul său are „un caracter violent și inflexibil”. TotuM el era hotărît să nu mai întrebuinteze mijloace violente împotriva fiului său „lăsînd timpului grija de a stinge o afecțiune, care nu poate fi de lungă durată, între un tînăr de douăzeci și patru de ani și o femeie care are aproape dubiul acestora” (Duclos lui Guizot).

Pe urmă, deodată, îi veni lui Vodă un gînd minunat: să-i spuie lui fiu-său: „Fă tu, dragă, ce vrei, dar ești un caraghios. Nu vezi că-și rîd aceia de tine – contesa și cu varul ei – la Perieni acoio... De! așa ți se cuvine. Fă tu cum știi!”

Și, fitilul o dată băgat, Vodă își luă pe iubita lui Smaranda și se duse cu ea la Tîrgul Ocnei, să facă băi la Trotuș. De acolo meraseră amîndoi la Focșani, la nunta lui Gheorghe Vodă Bibescu cu Marițica Văcărescu, ai căror nun și nună fură chiar ei. Se întoarseră la Iași abia la începutul lui octombrie.

Găsiră aici situația cu totul schimbată. Beizadea Gri-gore, după cîteva scene de furioasă gelozie, se gîndise că e mai cuminte să-și vadă de treabă. Facă vărul și venșoara împreună ce-or vrea. El se puse pe chef, în veselul Iași de odinioară, cu prieteni, cu femei și cu lăutari „Afacerea de la Perieni s-a terminat, cum era ușor de prevăzut că se va sfîrși”, scria la 12 noiembrie 1845 Duclos iui Guizot. „Prințul Grigore s-a despărțit de contesa Dash. După trei luni, alte reiații îl țineau departe de acest oraș unde el nu mai apare decît foarte rar. Momentul despărțirii a venit și, printr-o înțelegere, au declarat întreruperea între ei a tuturor relațiilor'„2.

Beizadea Grigore era însă un cavaier. El ceru tatălui său 3000 de galbeni pentru a plăti datoriile contesei Dash, precum și trei pașapoarte: pentru el, pentru contesă și pentru varul ei. Ceea ce era nu numai cavalerism, dar chiar diletantism.

Pe la 15 noiembrie plecară tustrei prin Viena în Italia, unde beizadea Grigore închirie la Como o frumoasă vilă pe marginea lacului, pe care o dete, mobilată, în primirea yicontesei Gabriela de Saint-Mars și a domnului conte de Thanneberg. Apoi, ca la operetă, luîn-du-și de la amîndoi un duios rămas bun, se duse la Berlin să-și îmbrățișeze prietenii din copilărie și să le

povestească la un chef „aventura” lui: „Mensch, wees ie< de t war een Strich, wat?”.

Tot de acolo el trimise tatălui său o scrisoare^pentru a-i mulțumi „de a-1 fi scos, într-o manieră pe _cît (le blînda, pe afit de prudentă, din încurcătura în care cl s-a angajat”.

La 5 februarie 1846 era din nou la Iași, fiu recunoscător și foarte supus... deocamdată!

Iar dincolo la Como vestita romancieră franceză își scria amintirile, pe care avu fantezia să le intituleze: Amintirile altora.

Ne apropiem de sfîrșitul domniei lui Mihai Vodă Sturza. Sa aruncăm deci o scurtă privire în urmă asupra celor înfăptuite de acest al doilea Domn pămîntean de după Eterie. Bun financiar și bun administrator, da. Bugetele echilibrate, ceea ce era foarte mult, deși ar fi fost bine să nu-și însușească excedentele. Șoselele și podurile aduse în bună stare, deși ar fi fost bine să nu facă numai pe acelea ce treceau pe moșiile sale. Academia Mihăileană, școli, spitale, pe care Ic-a tăcut mai muît ritmul vremii decît el. Arendarea moșiilor bisericești prin mezat, dar scoaterea veniturilor de sub administrația mitropoliei... Mihai Sturza a făcut de fapt un singur lucru frumos. A dezrobit pe țiganii domnești și mî-nastirești, netezind caiea lui Grigore Ghica, lui Cuza Vodă și lui Mihail Kogălniceanu pentru mai largi și mai desăvîrșite dezrobiri, ștergînd astfel din analele istoriei românilor rușinea sclaviei. Dar orice bine ar fi încercat să facă și chiar ar fi făcut domnul acesta, răul pe care l-a făcut nu se aseamănă în monstruozitate cu nici un rău făcut de cineva vreodată acestui neam românesc. El e cel care a adus cu duiumul pe jidani din Galiția în Moldova, de s-au întins apoi ca riia peste tot cuprinsul țării.

Trecem, pentru a nu pîngări filele acestea de duioase reminiscențe.

Vom trece de asemeni asupra tuturor celorlalte îrn-Prej urări a ie domniei, fiindcă nu ele formează obiectul acestei cărți. Despre Voievozi și despre faptele lor au scris alții; aici e vorba de nevestele, de fetele, de nîtr n le acestor Voievozi, de viața ior de toate zielele și c mult de legaturile ce au f 0.51 între faptele lor și ist0lv neamului... șubrede legături din veacul al XVII-lea coace, căci în acești 300 de ani din urma nu se pol desprin<je din filele Letopiseților decît doar numai trei icoane (je femei, care pot fi numite istorice: Elisabeta Movilă, C0, cuta Vogoridi și regina Măria!

Așa încît nu vom vorbi decît în treacăt chiar despre „mareie scandal” cu demisia mitropolitului Veniamin fiindcă Smaranda Doamna n-a avut, firește, nici un amestec în această tristă afacere.

Vom arăta faptele după Manolachi Drăghici, fiindcă el, fiind un mare și entuziast partizan al lui Mihai Sturza, nu poate fi bănuیت deci de părtinire.

„Către al șaselea an apoi al domniei lui Mihai Sturza au urmat abdicarea mitropolitului Veniamin din scaunul păstoresc al chiriarhiei Moldovei, care împrejurări au tras asupra lui Vodă și nemulțumirea poporului pînă la clasa cea mai de jos, pentru că îl iubea pe mitropolit toată țara... Motivul pe care moderații îl presupun că ar fi cășunat catastrofa aceasta a ieșirii lui din scaun se dă' asupra desființării dritului bisericesc deasupra moșiilor mitropoliei, care urma a trece în administrația vorniciei bisericești, rămînînd mitropolitul și episcopii mîrginiți numai la acele două șeptimi de astăzi. Lucru ce ar fi supărat la suflet pe Veniamin să vadă operîndu-se sub ochii săi curatoria Moldovei, fiind el în scaunul aceia cu deplină stăpînire 40 de ani în șir, îngrijind de averea bisericească fără ca să-1 tragă cineva de mîneacă. Și nu pentru ambiția sa, nici pentru folosul său, fiind cu totul neinteresat, decît pentru sîrăcimea care trăgea din venitul acelei case printr-însul, ce nu-i ajungea de multe ori a-i îndestula, dezbrăcîndu-se și de hainele

ce purta pe trup ca să le deie cînd nu mai aveau bani în casă, în atîta grad de milostivire se afla el pentru săraci. Acest arhiereu a” fost modelul smereniei și al blîndeților Între episcopii Moldovei.”.

De ce trebuia să iasă averea bisericească din astfel de mîini și într-ale cui trebuiau să ajungă, să zicem că nu știm. Dar Veniamin Costachi știa, și din această pricină i-a plăcut mai bine să se facă călugăr la mînăstirea Slatinei, decît să rărînie mitropolitul Moldovei.

„Luarea de ziuă bună a mitropolitului Veniamin <Je la norod a fost o scenă din cele mai jalnice, care se poate închipui. Toată mitropolia era iar maroc plîngător. Bătrînii | cu ușile deschise primea pe fiștecare în mijlocul salonului, îl îmbrățișa și plîngea, cerîndu-și iertare de orice ar fi greșit el norodului cît au șezut el pe scaun și zicînd: „Oameni buni, iertați-mă! iertați-mă, fiii mei! Iertați, creștinilor, pre smeritul monah Veniamin, care nu duce astăzi cu sine din această slavă ce au avut, decît păcatele ce le-au făcut în lume!”

Și culmea e că: „Vodă și Doamna, mai tîrziu, au mers și ei de l-au salutat, despărțindu-se după o lungă convorbire, foarte întristați amîndoi”.

„În faptul zilei, cînd lumea se liniștise puțin, Veniamin în trăsura deschisă, escortat de un pluton de lăncieri, trecea bariera Păcurarului și se îndruma spre Slatina, unde i-au fost sfîrșitul vieții”.

În timpul acesta, Smaranda Doamna trimitea bancherului Rothschild la Viena galbenii hărăzilor scoși din chimirul de piele roșie și se mai îndeletnicea încă și cu cumpărături de moșii prin țară: Cerneștii, Pătîrla-gele și Hangul.

Aceasta din urmă așezată pe frumoasa vale a Bistriței, la poalele Ceahlăului, cu miile ei de fâlcii de păduri și vestitul sau „Palat al cnezilor” de pe pîrîul Schitului ce duce la Durau, ar putea face subiectul unui frumos roman.

Trecută în veacuri prin multe mîini, într-ale lui Movila, ale lui Balica, ale lui Gheorghe Hatmanul Coci, fratele lui Vasile Lupu, moșia aceasta ajunsese proprietatea Cantacuzinilor. Toate mînăstirile de pe ea se judecaseră cu acești boieri vreo două sute și ceva de ani. La sfîrșitul veacului al XVIII-lea, Hangu era însă întreg, deși încă contestat, al lui Maici Cantacuzino, cel însurat cu Ralu Calhachi și plecat în 1791 în Rusia, de unde nu s-a mai întors

Fiul acestuia, Gheorghe Maftievici Cantacuzino, cneaz, cavaler și polcovnic (însurat cu principesa rusa Elena Gortceakov), fusese în Moldova în timpul Eteriei și plecase apoi din nou cu Penededeca peste Prut. Mai tîrziu, deși rusofil și rusificat, se întorsese firește din nou în Țara Făgăduinței, frumoasa și mănoasa Moldovă, unde a rămas pînă în 1845, cînd își împărți averea între fiii săi, întîi cînt, spunea el, „sănătatea nu mă iartă a ședea mai mult în Moldova”, cerînd în schimb de la copii o rentă anuală „din care să pot sta la băi”. Dar moartea întîm pîndu-1 înainte de a-și împlini dorința, copiii săi, mai ales cnezii Gheorghe și Leon, ce se țineau cei mai măriți, se apucară să cam facă brambura din averea ce moșteniseră. Le trebuia lor un palat, medieval în tot cazul, cu ziduri groase împrejur, cu turnuri în cele patru colțuri, cu metereze, cu mozaicuri, cu un paraclis, cu un corp de gardă, ca erau și boieri moldoveni și cneji moscoviți și prinți bizantini. Se străduiră deci să clădească din nou vechea așezare a Cantacuzinilor din curtea fostei mînăstiri a Pionului, pe valea Schitului dinspre Du-rău, făcînd în radevăr din ea o locuință voievodală. Dar clădirea o dată gata, gata fu și averea moștenită de la babacă. Creditorii scoaseră moșii în vînzare, iar nevasta cneazului Gheorghe, Elena Bașotă, ceru divorțul și înapoierea zestre sale. La licitație, Alecu Callimachi cumpără Balțateștii lui Leon, iar Smaranda Doamna, cu fiul ei Mihail, cumpăraseră Hangul lui Gheorghe, cu păduri, cu poieni, cu cariere și cu

palatul cnejilor cu tot. Plătiră pe ele galbeni austriaci 142000, sau franci auri 704400.

Dar sfârșitul poveștii e tragic.

Cnejii Cantacuzim, rămași fără nici un ban, neavînd unde merge, se întăresc în cetățile lor de la Schitu, în 1848 ei intră în „complotul Revoluției”, fabricînd în beciurile palatului arme „cu oameni anume aduși”. Sunt arestați, eliberați și se întorc din nou la Hangu, întărîndu-se în cetate. Rămîn acoio pînă la 1852, cînd Grigore Vodă Ghica, căruia cnejii îi datorau 10000 galbeni, hotărăște a-i scoate de acoio cu sila pentru a da palatul în primirea Smarandei Doamnei, care, deși era acum de patru ani la Paris, dar, pentru alte vremuri poate, voia să aibă în stăpînire palatul ei atît de scump plătit.

Într-o dimineață de toamnă aurie, căpitanul de ar-năuli Inge, cu o numeroasă ceată de lefegii, înainta tiptil pe după dealuri, pe valea Bistriței și apoi a Schitului, cu gînd să pună mîna pe cnejii Cantacuzim. Ajunși pe dealul Petru Vodă, aceștia prinseră de veste. Strîn-gîndu-și oamenii și înarmîndu-i, se închiseră în cetate și asediul începu. O zi, două, trei, ca beizadea Grigore la Perieni cu 7 ani în urmă. Și ca și atunci „Les uivres vinrent à transquer!”

Cneazul Leon, pentru a nu se preda, s-a împușcat în

Cneazul Gheorghe a fost prins, pus în obezi – un răzvrătit.- și trimis sub escortă la Iași. Pe urmă, cîcă Gngorc Vodă l-ar fi surghiunit, trimițîndu-l „într-o căruță descociolată” peste graniță.

Și așa, cu încetul, iată-ne ajunși la anul Revoluției, la pașopt.

Deși de 14 ani în țară, Doamna Moldovei nici acum nu se arăta cu vreun amestec în întîmplările acelor vremi, în schimb, ne întîlnim din nou cu beizadea Gri-gore, încîntat să-și poată pune energia în mișcare, precum și cu strașnicul Inge, asediatorul de mal tîrziu al cnejilor Cantacuzim.

În Moldova, faptele întîmplătoare în primăvara anului 1848 nu pot fi arătate ca o revoluție. Revoluția a fost în Muntenia, dar dincolo de Mîlcov a fost numai o pregătire și încercare de revoluție, repede și crîncen înăbușită.

Lucrurile s-au petrecut astfel:

Din iarnă, de cînd izbucnise la 23 februarie revoluția la Paris, spiritele bonjuriștilor noștri începură să se înfierbinte. Rusia, întotdeauna cu ochii în patru, trimise la Iași pe generalul Duharnel ca să vadă la fața locului cum stau moldovenii cu nesuferitul lor de „țanțușchi duh” Boierii, care cîrcotiseră pînă atunci, văzînd trecînd pe străzile Iașului pe generalul rus cu escorta lui de cazaci, tăcură, iar Duhamel, care stătea în gazdă la Cos-tachi Sturza, în zilnică legătura cu toată boierimea care-i dădea mese și ceaiuri, se gîndi că în Moldova sunt toate liniștite și plecă deci după cîteva zile la București ca să vadă cum stau lucrurile acolo.

Cum se duse cum începură rar bonjuriștii să se miște _oară ca voiau să scoale norodul, dar cereau și ei „dreptate” adică să înceteze o dată abuzurile ocîrmuiri.

Deocamdată alți Ei hotărîră să se întrunească în nu măr cît mai mare în ziua de 27 martie la hotelul Petersburg din fața lui Petru Bacalu Să ție acolo, dacă vrea, și ocîrmuirea ca să i se spuie pe șleau ce vrea țara de la dînsa Vodă trimise la întrunire pe Pruncu, aga poliției, și pe ministrul de interne Ștefan Catargi, logofătul Sub Președinția lui Gngore Cuza, fund de fața Vasile Alecu Șandri, Vasile Ghica, Alecu Cuza, Rolla, frații Rosetti înrațn Moruzi, începură oratorii să'vorbească întîi do mol, apoi răstit, pe urmă amenințător. „Boierii și țarg^ nii”, ziceau ei, „agricultura și negoțul zac înăbușiți și călcîiul ocîrmuirii. Merge țara spre pieire”.

Aga și logofătul merseră la palat să facă raportul lor lui Vodă, iar bonjuriștii aleseră o comisie de 16 boieri și negustori, însărcinați să formuleze

o jalbă către cîrnu-ire, în 36 de puncte și în 14 *de ore. Pașnica întrunire se prefăcu într-un club revoluționar!

Jalba fu redactată de Kogălniceanu. Se cerea: „Auto-homia țării egalitatea civilă și politică a tuturor cetățenilor, o adunare compusă din reprezentanții tuturor stărilor, libertatea tiparului, publicarea dezbaterilor parlamentare, garantarea libertății individuale, inviolabilitatea domiciliului, desființarea pedepsei cu moartea, inamovibilitatea judecătorilor, neamestecul Domnului în ramura judecătorească, înrînarea corupției etc. Etc.”. Curat franțușchi duh! Vodă se supără.

De altfel, el nu avea încă cunoștință de această „jalbă” decît din auzite. Ea fusese citită în casa lui Cos-tachî Sturza în ziua de 28 martie, cînd se hotărîse ca petiția să fie dusă la palat și înfățișată lui Mihai Sturza de o delegație, care, dacă nu va fi primită de Vodă, va pătrunde la Curte cu de-a sila.

Bătrînul logofăt Sturza – era bărbatul coanei Marghiolitei, fosta nevastă a lui beizadea Neculai Sturza, despre care am vorbit în capitolul I – bătrînul logofăt speriat de întorsătura lucrurilor, rugă pe bonjuriști, cu lacrimi în ochi, să-i deșarte casa, căci nu voiește să ajungă ea „teatrul unei” dragonade”. Tinerii boieri hotărîră atunci să meargă cu toții la Alexandru Mavrocordat, „aproape de bariera Copoului, într-o casă mică, cu un singur etaj și cu fața la uliță”. Acolo vor iscăli petiția și o vor duce pe urmă la palat.

Zis că făcut. După cîteva ceasuri, Costachi Rolla, Vasiie Ghica și frații Moruzi erau la Vodă cu petiția iscălită de peste 50 de boieri. Sturza & mă, o citi cu luare-aminte, o mai citi încă o dată și o înapoie, zicînd că multe din cereri se pot primi și multele altele nu se pot primi. Dar unul din ei, Vasiie Ghica, zice-se, îi răspunse cu hotărîre: „Națiunea vrea sau totul sau nimic Și dacă Măria Sa se împotrivește, poporul își va cuceri drepturile sale cu forța!”.

Vodă, galben de mînie, întoarse spatele și plecă’.

Plecă și delegația, acasă la Mavrocordat, unde-o așteptau boierii.

Seara la ora șapte.

Patrioți” adunați acolo începură să tălmăcească cu arare cele întîmplăte. Ce era de iacuf? Unul spu-ina, altul spunea alta, iar Vasile Ghica, tot el, s’o ‘De un scaun: „Fraților”, zise, „nu vrea tiranul să ție de glasul poporului. Dar vox, populi, vox Del. Să,m cu toții mîna...”. „Milîția, miliția!”.

Q zăpăceală generală! Conu Vasiică se dete jos de caun, iar Mavrocordat spuse:

^ _ „Toți împrejurul meselor. Sa ne găsească jucînd tî și fumînd”.

Gheorghe Sion era și el acoio. Să-i dam deci lui cutiflul: „Alergînd la fereastră, văd soldații așezîod tunu și îndreptîndu-l asupra casei, în mîna unui soldat văd chiar nului aprins, gata sa-i dea foc”.

„O teroare ne cuprinde pe toți, căci oricît de mic era tunul, totuși tun era!- Două șiruri de soldați cuprind și înconjoară casa. Vreo 50 din ei se despart și se suie pe scară. Ușile salonului se deschid cu vuiet și o mulțime de baionete întinse întră înăuntru {sic}. Șirul de soldați se desface și se arată în mijloc un arnăut ca un uriaș, ținînd o pală între dinți (nu în dinți, ci între dinți, fi n), iar în mîini, cu degetul pe cocoș, o carabină trombon larg cit un crater. După arnăut se vede bej-^ ^dea Gngore, cu sabia scoasă:

— Domnilor”, zise el, „în numele legii va provoc ca să depuneți armele”.

— Cine să le depuie? Noi, cîți suntem aici, nici o săbiuța n-avem”.

„Ce fel? Dumneavoastră sunteți în revoluțiune, lu’ți sa doborîți pe Măria Sa Vodă din tron și credeți că

1111 va fi cine să-l apere?”.

„Noi ani voit sa facem o revoluție pașnică. Dacă ijăna Sa nu ne acordă dorințele, îl va judeca lumea și

Dumnezeu, iar noi, precumi vedeți, suntem cu țigăriie nîna”.

— Așadar, domnilor, este o neînțelegere. Pofțiți dar întovărășiți de vale la palat. Acolo veți vedea și Sa și vom bea împreună cîteva bulelci de șam- „Foarte mulțumim de șampanie. Dacă-i pe asta, aici și să ne lași în pace”. „Nu se poate. Mi-a poruncit Măria Sa sa vă duc

M> 90465

pe toii de vale la cazarmă, unde vă așteaptă”.

— „în fata putem, n-avem ce face. Dar de maltratați...”. VOr*

— Vă garantez că nu veți șuieri nimic”.

„Ne scularăm cu toții, și după ce ieșirăm ne \u259?z. Înconjurați de soldați, și urmați de beizadea Grigorp fața căruia mergea arnăutul cel cu trombonul. Ar' era vestitul Robert Inge, de origină din Afganistan” &,, ar aba aflam la poartă că auzim comaiidînd: foc! Toți sol h ^ ce ne înconjurau întinseră baionetele și încă o dată a zirăm: ioc! Dar o altă voce, mai puternică, strigă- „„ sus! Atunci soldații, ndicînd puștile în sus, le slobo'zir în aer”.

Coborînd scările, ajunserăm, în Curte, dar abia m în aer”.

„Mulți au crezut și cred, încă, că primul ordin de da foc a fost dat de beizadea Grigore. Dar adevărul nu-mai ei însuși îl poate ști...”.

„Se întîmpla că un soldat, ce era tocmai în aripa din urmă, căzu lovit de-un glonte al unui alt soldat. Ram tul, expirînd, tipa cu turbare. Soldații, ce erau în frunte crezură că cei din urmă se încăierau cu poporul. Atunci se auzi un alt comandament (o altă comandă, n n.): „Dați de tot, nu-i lăsați cu zile!”, „Ne pomenirăm deodată atacați și loviți cu paturile puștilor, trîniți la pămînt și stîlciți în bătăi de soldații turbați de rachiu și de minie”.

„Cea dmtii lovitură ce căpătai fu un pat de pușca drept între umere. Căzui în brînci, răsturnînd pe un soi dat ce era dinaintea mea. Peste mine căzu soldatul ce mă lovise Văzînd amestecătura aceea, îmi adunai pu tenie, pusei mina pe-o pușcă și începui a răsturna și eu pe cîțiva dintrinșii împiedicîndu-mă, iarăși căzui, și peste mine căzură iarăși alții, răsturnați de camarazii mei Deodată simții că un braț tare mă apuca de o mînă și un altul de altă mînă, tîrîndu mă pîna afara din rin dunle soldaților Era Costan al meu (servitorul lui Sion n n), care, împreună cu nepotul său, îmi căuta scăparea

Pățaniile lui Sion mai departe sunt pasionante, dar nu acum aici e JocuJ să le povestim

Ceilalți boieri, tot în pumni și în paturi de pu*^ fură duși la cazarmă, unde-i aștepta Vodă, Care se re'11 giase acolo cu Doamna, cu domnița și cu micul Mifa' beizadeaua cea de trei ani

Pe urmă urmară surghiunurile, cu căruța de p°?13 la mînăstinle Moldovei, și în Austria și în, Turcia r urrnaia apoi Divanunle Ad-hoc și Unirea, și Con-|3 și Neatîrnarea, și tot pe voia boierilor fu!

Mim dincolo, în Muntenia, lucrurile se îngroșaseră

^ acolo fu revoluție, nu giună – Rusia și Turcia, Onorate, hotărîră să trimită în Principate o armată 'Jnresiune. Ea veni, cu Fuad-Effendi în frunte – Bi-

1Lr,, „ i. I- _ .1. _ .r. _ j... - _ . _ . I cl, Vodă abdicase și plecase din țară – pricinuind stita bătălie de la Dealul Spirei (10 septembrie). Mun-f a fu din nou ocupată, locotenenta revoluționara în-f,uită cu o căimacamie domnească, iar partidul consti-Lonal arestat, maltratat, surghiunit și risipit.

La 1 mai 1849 Rusia încheia cu Poarta convenția dela Balta Liman prin care se hotăra ca Domnii Principa-[e|0r Dunărene să fie iarăși, ca mat înainte, numiți pe 70, Obșteștile Adunări să fie desființate și înlocuite cu jbișnuiteie

Divanuri de boieri ca în epoca fanariota, o permanentă armată ruso-turcă să rămîie în țară, și doi comisari, un rus și un turc, să stea în Principate pentru a supraveghea bunul mers al trebiilor dinăuntru.

Minai Sturza, care se crezuse Domn autocrat și pe ^ață, fu mîhnit și jignit și se gîndi să abdice. Dar bucuria boierilor, la gîndul că va pleca, îl încăpățîna.

Beizadea Nicolae Sulu, fostul său ministru, care lucra acum din răspuțeri pentru a-l răsturna, scria în Amintirile sale următoarele: „Un boier bătrîn, prieten de al nostru, care mergea uneori la palat, ne spuse că Vodă, prevăzînd că nu se va putea menține în scaun, nu înceta de a spune că era >ătul și obosit și că vrea să plece din țară Dar în timpul dinurmă, îmbărbătat de Duhamel care-l sprijinea, spusese „Aveam de gînd să mă retrag, dar nu vreau să fac Plăcerea dușmanilor mei Voi mai rămîie patru am încheiați” „Astfel vorbea Vodă, pe cînd noi știam că depunerea 13 fusese hotărîta ia Constantmopol” „Ba mai mult, Mihai Sturza se gmdea să mai dea 'obtura, surghiunind o groază de boieri care-(supărau î Care rămăseseră dușmănoși față de el. Trimise deci la Hicurești pe un om de al-lui la Duhamel pentru a-l cere ^voirea sa. Dar, ajuns la Focșani, omul acesta află de ^prințul Bibescu, ce se afla acolo, că Sturza fusese desti- „între timp, generalul Duhamel trimisese și el supărătoare știre lui Vodă, sfătuindu-i să părăsească^13 înainte ca s-o mai afle și alții. Sturza îi urmă sfat?>1; plecă la Focșani. Dar cum cu o zi înainte de plecarea ^ sosise la Iași un anume Surige-Bey, trimis de pu s* Effendî pentru a rămîie la porunca lui Vodă și a t^~ față la plecarea lui, ieșenii pricepură ce sta în acestor taine, încît plecarea lui Mihai Sturza nu s-a făcut fără huiduieli”.

Un apologist, ruda lui Mihalachi Vodă, Alexandr A. C. Sturza, despre care am mai vorbit, începe astfți capitolul XIV al cărții sale: „Mihai Vodă Sturza, după abdicarea sa în 1849, s, duse la Paris. Locuia, în rue de Varennes, un frunio? palat în care-și petrecea timpul între lecturi serioase dt istorie și de filozofie și primiri mondene care erau ves tite. În adevăr, Mihai Sturza era foarte stimat șt onorai de împăratul Napoleon III, care mergea chiar deseori să-l vadă. Pe lingă asia, toate personalitățile diplomatice, politice sau intelectuale, franceze sau străine din Paris se simțeau onorate de a fi primite de prințul Sturza și de a vorbi cu el, ca de pildă Metternich, Cambaceres Thiers, etc... El dădea în fiecare lună un prînz la clubu! zis Des Pommes de terre, care, mulțumită bucătarului sau, vestitul Vatel, era căutat de ioți rafinații Parisului Vilegiaturile, pe care le făcea în frumoasele sale vile din Sorrento și din Baden-Baden, îl făcură să intre în strînse legături cu numeroase personalități din Anglia și din Germania, îndeosebi cu împăratul Wiihetm I, cu regina Victoria și cu fiica ei prințesa Beatrice, cu lordul Sălii-bury etc „

Cuvintele acestea arată valoarea întregii cărți a l”1 Alexandru Sturza Napoleon III mergînd deseori în rue de Varennes să-l vadă pe fostul gospodar al Moldova Metternich simhndu-se onorat de a fi primit de el fenomenal! iar împăratul Wilhelm și regina Vi do aflîndu se în strînse legături cu Mihalachi Sturza!

Alt autor o întoarce pe cealaltă foaie E france/ Elias Regnault, care scria în Istoria Principatelor Du'1^ rene (1885) că asasinatelor nocturne pe care le înfăpți”1 în 1848 rărnîind atunci nepedepsite „suferă astăzi Pe deapsa morală Mai mulți tineri moldoveni, jurînd să – w

, [ine pe ci, fac să-l urmărească pretutindeni spaima. &5 ia Paris, după intrarea rușilor în Iași în Î849,'el ie de la prefectul de poliție autorizația de a fi es-it de un vîinator înarmat, atît de mult se temea de dreapta răzbunare...

Puțin preocupat că locuiește o țară în război cu Rusia (războiul Crimeii), Mihai a se grăbi să părăsească Parisul chiar de la începutul războiului și merse să-și ascundă spaima la Baden, în Germania.

„7ba acum! Asasinate nocturne, teroare, ku-klux-klan!

Istoria trebuie scrisă mai nepărtinitor. Nimeni nu ju-rice să răzbune „mamele morților” și Mihai Sturza n-a ^ (1) t la Paris terorizat, nici n-a umblat cu un arnăut lăpășit el. Dar nici n-a fost Napoleon să-l vadă deseori, în rlie de Varennes – mult dacă a fost el poftit la Tuille-r[e- – nici nu se simțeau Metternich și Thiers onorați de a calcă pragul casei sale – mult dacă l-au onorat cu prezența lor în saloanele lui – și nici n-au fost între regina Angliei sau împăratul Germaniei și el alte iegă-lun decît cele mai curtenitoare, vreo audiență sau două pe care le-o fi căpătat prm mareșalii palatelor.

Să fim serioși.

Cînd a sosit familia Sturza la Paris, prin iunie 1849, prima ei grijă fu să-și pună finanțele în rînduială. Mihai a plecase din țară cu Smaranda Doamna, cu domnița Mana, cu beizadea Mihai și cu cel mai mare din băieții din prima căsătorie, beizadea Dumitru. Celălalt fiu, beizadea Grigore, nu vru să urmeze pe tată și s-au în sur-glii Lin, ceea ce supără mult pe Mihai Vodă care se temea ^ nu-i facă el prin țară vreun nou bucluc. Pe care de altfel i-l și făcu.

Motivul principal care-i îndemnase pe Grigore Sturza -^ nuși urmeze familia în străinătate, era că n-avea ochi să > i vadă mas ti ha, pe Smaranda Doamna, care-i întor-ce^i îndoit simțămintele aceste de vitregă iubire. Grija ei <x a deosebită era ca să facă și să dreagă lucrurile ast-lel încît la moartea bărbatului ei, care avea 20 de ani 'flai mult decit ea, partea cea mai mare a averii lui să-i răzîndă ei și copiilor ei, nu fiilor Ehsei Palladi. O ve-°efn astfel pe Smaranda Sturza, care în 1834 n-avea n'ci un ban decît darul antenuptial pe care-l căpătase atunci numai pe hîrtie, o vedem după 15 ani, în 1849, trei moșii în valoare de două milioane, plus juvaierile și plus galbenii puși deoparte la banca Rothschild ban partel itr-unl

Cum sosi la Paris începură socotelile cu ban ce-i al lui Vodă, ce-i al ei, și mai cu seamă ce treh rl facă pentru ca aceea ce este al lui Vodă să fje aj U!e pe atunci Mihai Sturza dete nevastei sale – ^ " după cum știm o iubea acum ca ochii din cap – ț^ Catl cursul său pentru a drege lucrurile astfel încît, la tea sa, să capete fiii mai puțin și nevasta mai mijlocul nu era prea greu: toate cumpărăturile c făcea Mihai Vodă le făcea pe numele nevastei sale a fel, la Paris, ea, Doamna, cumpără în 1851 o casă în Fontin cu 390000 franci și alta rue des Ecuries d'Arti (No. 15 și 17) cu aproximativ aceeași sumă, pe care arJ vînzîndu-le pe amîndouă cu 800000 frs, cumpără na| tul din rue de Varennes 73, faubourg St. Germain, cu ^ milion (în 1857). Tot pe numele ei fu achiziționată vi de la Baden-Baden, în 1852, cu 160000 de franci și j m tîrziu, în 1871, casa de la Sorrento cu 120000 de franj în afară de acestea ea mai avea bijuterii de o mare valoare, bani la bănci, bani în ascunzători și 5aJ la chimir Despre aceștia vom vorbi însă mai departe' cînd din pricina ior se vor certa membru familiei într-fel nu tocmai voievodal.

Să facem acum un sait de 9 ani, de la 1849 la 1853; cînd întfmplările vremilor îl 'aduc pe Mihai Sturza din nou în Moldova.

Se trecuse domnia lui Grigore Ghica – pe care o vom vdeea-o în capitolul următor – războiul Crimeii, Tratatul de la Paris și Divanuriile Ad-hoc Cumnaiul M Mihai Sturza, Nicolae Vogoridi, fratele Smarandei, fusese caimacamul Moldovei, unde luptase din răspuțeri împotriva Unirii. Crezuse că va putea fi el Domnul |ari| Dar după hotărîrile luate atît în Divanuriile Ad-hoc u și prin Convenția de la Paris nădejile i se spulberase^ și deoarece acum se

întruniseră colegiile electorale per tru alegerea deputaţilor care vor alege pe Vodă {suf^ nouă caimăcămie de boieri moldoveni), Vgoridi, înain-de a părăsi țara, propuse și sprijinise candidatura ctir' naiului Mihai Sturza.

Acesta, ale cărui ambiții se treziră din nou, iuctf-'(de altfel nu numai în Moldova prin cumnatul și Pr_ prietenii săi, dar și la Paris prin ambasada ruseasca, prin toți oamenii influenți pe care-i cunoscuse atf

Napoleon „care venea deseori în casa lui Sturza” a l&Ljf și el candidatura sa, aceasta nu o putem ști. Dar t! s Srnaranda Doamna, atît de ștearsă în timpul ște-e, în Moldova, începu deodată să se frămînte la vederea împlinirii acestui scop. Ea știa că barei sondase cancelariile celor trei împărații megieșe joldova (Rusia, Austria și Turcia) și că aflase că se bizui pe sprijinul lor, întrucît îl știa pe Sturza,njc gîndurilor liberale, nesuferitului de franțușchi j potrivnic Unirii. Dar Smaranda Doamna găsea că jle merg prea încet și că ambasada rusească din nu punea destulă rîvnă în susținerea candidaturii Ihir LiCrescută pe malurile Bosforului în tradițiile ale bacșișului, ea crezu că ambasadorul Petrolului avea nevoie de stimulente. Prin mijlocirea unui de al ei, Vlasto, îi trimise deci, într-o zi, „toate ju-; |e sale”, care făceau peste un milion de franci. Foarte reu se despărți de ele, dar ce însemnătate avea o |ț de jertfă, cînd în fața ochilr ei licărea lumina tron de redobîndit. Soțului ei nu-i spuse firește din toate acestea, așa încît Mihai Vodă fu foarte și oarecum rușinat – ca altădată în chestia lu-)arelor nedecarate la vama Bucovinei – cînd primi ambasadă toate juyaierile înapoi cu întrebarea că jse înțelege ce sa se facă cu ele”! în octombrie 1858 Mihai Sturza pleca din Paris!ru a-și mai încerca o dată norocul la Iași. Pe Sma-fla o iasă în Franța cu copiii, căci doar nu pleca la fi.r, ci pe încercatele. Oprindu-se la Viena, unde avu geroase și lungi convorbiri cu bărbații de stat de), iuă apoi vaporul și, prin Buda-Pesta, Belgrad, îl Severin și Giurgiu, sosi la începutul lui noiem-|la Galați, întîmpinat fiind la debarcader de cuscru! Alexandru Sturza Bărlădeanul, un fost dușman și i un înflăcărat partizan, de colonelul Stratulat și 'ații Mihalachi (Lascar și Mihai). De acolo, pe șofăcută de el, porni cu trăsura prin Bîrlad și Vaslui unde partizanii săi îi ridicaseră, la marginea nei, un arc de triumf împodobit cu stemele Mol-și a Sturzeștilor și cu literele în frunze de laur: V.= Măria Sa Vodă! Derbedei lașilor, glumeți ca țderbedei, trecînd pe acolo, rîdeau pe înfundate și *u că pe arcul de triumf de la intrarea în Iași îl 'J'JPînaseră cetățenii cu vorbele: Mai Stai, Voinice! ii Vodă trase în gazdă la coana Marghiolita RozFnovanu, femeie de vreo 50 de ani, încă în toata Sn] doarea frumuseții ei. Acolo îl văzu, prin decenj h ij Răducanu Rosetti, tatăl lui Radu Rosetti, cel care ^ scris Amintirile. Zice că el, deși știa că acesta nu p un partizan de al său, Mihalachi Sturza l-a primit'f0aS bine, fără a-i vorbi bineînțeles nici un cuvînt de r' politică, ci „întreținînd lumea prezentă despre un Ul ce avusese ioc atunci între Nicu Rosetti-Bălănescu Eduard. Gherghel. Iar fostul Domn nuse putea jn piedica'să repete către fiecare din noii veniți, că ei av' șese doar prevederea să facă o legeîmpotriva duelul” Plictisită de această neconținută repetiție, coana Aghioiîța zise tatei la ureche: „O făcut și o lege împotru hoților și totuși nu s-a spînzurat pi sini însuși”.

Mihai Sturza trăsese în gazdă la coana Marghiolit (în palatul Roznovanu de peste drum de Mitropolie fiindcă în palatul sau locuia acum beizadea Grigor Iar despre acesta trebui amărîtul tata să afle, dinaiti chiar de a sosi în Moldova, ca-și pusese și el candida tura la domnie, luptînd chiar cu înverșunare împotrjccandida turei sale. Ca în vremuri, pe timpul șotiei c contesa Dash, încercă Mihai Sturza sa-și ia fiul cu blîn dețe, să-i arate necuviința unei atare purtări și oportunitatea ei, care nu putea decît să strice ambele candidaturi. Dar, tot ca în vremuri, beizadea Grigore s arătă

încăpăținat și inflexibil. Tratatativele se urmărea firește „prin partizan”, căci tatăl și fiul nu-și mai vo beau. Fostul Voievod îricercă atunci să momească p aceștia, să le smulgă, sa le cumpere voturile pentru e Dar ei rămaseră neclintiți Și cum mai erau și alți can didați Vasile Aļecsandri, Costache Negri, Petre Mă vroyeni, Alexandru Cuza, Lascar Catargi și Lascar R< setti, se prevedea deci că voturile vor fi aîit de impa țite, încît nu se mai știa ale cui vor fi sorții de izbînd

Lascar Rosetti și Lascar Catargi renunțară la car didatunle lor sub glumețul cuvînt ca, dacă unul din ar fi ales Domnitor, ar fi caraghios să se întitulez Lascar L, Domnul Moldovei!

Rămîneau Alecsandn, Cuza, Negri, Mavroyem Anastase Panu. Toți aceștia erau reprezentanții „Pafl dului național”, care de fapt nu numai că nu luptau i înverșunare între ei, ci numai așa, ca reprezenta'l „unei idei”, fimdu-le atît de indiferent care din ei ar ales Domn, încît, de pildă Cuza, el însuși era de fapt ^ mult, împreună cu Kogălniceanu de altfel, partizanii' jjezadea Grigore pej care-l știa înflăcărat de simțăminte liberale șii democratice. Toți însă erau împotriva iui Mi-halachi Sturza, retrogradul reprezentant al oligarhiei.

Cînd așadar în seara de 3 ianuarie 1859 se întruniră cei 30 de deputați naționaliști în casa lui Costachi-Rolla (care locuia în localul Cabinetului de Istorie Naturală, lîngă sala numită Elefantul, după scheletul unui atare animal cuprins în colecție), nici unul din ei nu era încă lămurit a cui candidatură să fie propusă mai cu temei, și cum la M seara nu se luase nici o hotărîre, iar deputații voiau să amîne ședința pe a doua zi, Lascar Rosetti se repezi la ușă, și, încuind-o, puse cheia în buzunar zi-cînd că nu va ieși nimeni din odaie pînă nu se va înțelege asupra candidatului. Atunci Pisoski propuse într-o doară pe Alexandru Cuza și ca o scînteie electrică trecu numele acesta de la gînd la gînd și de la suflet la suflet. Hotărî re a era luată!

A doua zi, 4 ianuarie, în ședința adunării electiv, naționaliștii, care erau în majoritate, „propuseră pe candidatul lor. Mihăilenii și Grigoreniî amuțiră. La 5 ianuarie se păși la alegerea Domnului. Partizanii lui beizadea Grigore, vâzîndu-se într-o zdrobitoare minori-laie, se hotărîră să-și dea voturile colonelului Cuza, iar partizanii lui Mihai Sturza, spre a nu-și înstrăina simpatiile noului Domn, a cărui alegere era acum asigurata prin unirea Grigorienilor cu naționaliștii, îl votară și ei, întrunind astfel Cuza unanimitatea de 48 glasuri.

La 20 ianuarie 1859 el fu ales Domn al Munteniei, înfaptuindu-se astfel mult dorita și mult așteptata Unire

MihaF „Sîurza își făcu geamantanul și pleca la Paris Nu s-a mai întors de atunci în țară niciodată

Mihai Sturza avea acum 65 de ani, Smaranda Doamna aproape 50. Erau deci bătrîni, dar se puseră pe un trai parcă acuma începea viața pentru ei. Aveau nevoie de tîngîiere și de uitare. De la 1859 încolo – în afară de anul de doliu și de mare jale a morții fiului lor Mihai (1862) -începură de atunci marile primiri la Paris, rue de Varennes, și mesele la Clubul cartofilor, și vilegiaturile la Baden-Baden și la Sorrento, unde mergeau într-un vagon special „vagonul princiar Sturza”, care-i costaseră 50000 de franci – aur.

Dar Mihai Sturza făcea și liberaliiăți: premiul de 1000 de franci pentru Liceul Bonaparte din Par: pomeni ^spitalelor din Franța și din Germania și orfelina' tului Lichtenthal din Baden-Baden, gîndindu-se uneori s” la țara lui, cu necaz în ziua de 2 mai 1864, cu bucur,-' la II februarie 1866 și cu înduioșare în 1877, cînd Se zice că ar fi trimis chiar bani pentru răniții din războj

D. C. Moruzi, autorul Curții Domnești din Iași, ne spune că a cunoscut pe Mihai Vodă la Paris în 1864: „El era un om de statură potrivită, cu părul barba mai mult roșcată decât blondă; avea o înfățișare clasică și o memorie extraordinară. Când i-am fost prezentat, era atunci bătrîn și cărunt, iar eu un băiețel de paisprezece ani, în clasa a cincea a Liceului Saint-Louis. Ce ar fi putut vorbi cu mine, dacă nu despre autorii ce se învățau în clasa mea? Ei bine, a început să-mi reciteze pagini întregi din Eneida și din Cyrul Anabasis a lui Xenofon, de-am rămas cu gura căscată”.

A murit la Paris, la 8 mai 1884, în vîrsta de 90 de ani, înconjurat de întreaga lui familie, în afară de fiul său Grigore „pe care n-a vrut să-l vadă nici măcar în ultimele sale momente”, după cum se exprimă I. C. Barozzi, avocatul lui beizadea Grigore în procesul care va urma.

„Se vede că toți acei care înconjurau patul muribundului”, urmează Barozzi în expunerea sa, „aveau interes ca principele Grigore să nu primească binecuvîntarea părintească. La 6 mai i se telegrafiază beizadei că Mihai Vodă e greu bolnav Grigore Sturza telegrafiază și ei pentru a întreba dacă poate merge să-și vadă părintele La 8 mai i se răspunde din Paris ca tatăl său a murit Beizadea Grigore răspunde ca pleacă imediat din Iași și la 10 mai sosește la Paris, tocmai în clipa cînd se ridică cadavrul părintelui său spre a fi transportat la camortuar din Baden-Baden”.

Plecară deci toți împreună în Geimama, cu vagonul special, și-l îngropară pe fostul Voievod în capela în care zăcea iubitul său fiu Mihai. Pe mormîntul său de mar moră albă, la stînga naosului, în cavou, i s-a săpat următoarea inscripție pe franțuzește: „Aici odihnește Măria Sa Voievodul Minai Sturza. Născut la Iași la 27 april 1798, mort la Paris la 8 mai 1884, Domn al Moldovei de la 1834 la 1849, proclamat în unanimitate de obșteasca Adunare a Țării, în martie 1842 Binefăcătorul și Părintele Patriei!” pe urmă începură certurile, îndată, fără nici un răgaz, și beizadea Grigore plecă la Paris și ceru să i se arate tatălui său, făcut la 28 octombrie 1863, pe care mai adăugase 18 codicile, începînd de la 1864 până la 1882.

Din citirea acestui voluminos testament, beizadea Grigore pretindea că rezultă următoarea tristă situație: Iubirea pasionată ce hrănea Mihai Vodă pentru soția sa și voința lui persistentă de a-i crea o sumă de bunuri ca (jăruite de dînsul înainte și după căsătorie, precum și recunoașterea unei imense averi dobîndite din propriile mijloace ale soției sale, rugămîntea și amenințarea ce i-o face lui însuși, în caz că ar îndrăzni să nu recunoască averea ce el, Vodă Mihai, o recunoaște ca proprie a soției sale; în fine, pentru ca el să nu poată lua nici un ban din imensele venituri pe care părintele său le capitalizase, Vodă Mihai declară prin testamentul și codicile sale, că nu mai are nici un ban, că a cheltuit totul și dacă cumva la moartea sa se va găsi vreun ban, atunci să se știe că acesta aparține Smarandei Doamnei ca produs al economiilor sale personale.

Beizadea Grigore, cel cu asediul de la Perieni și cu candidatura din ajunul Unirii, ceru aplicarea sigiliilor la palaturile din Paris și din Baden-Baden spre a se face inventarul averii părintelui său, care se dovedi a fi fost formată din nenumărate moșii, rente, clădiri, mobilier, bijuterii etc. În valoare totală de 122789903 lei.

Din această avere din care cea mai mare parte nu mai exista, deoarece la această masă succesorală se raportaseră zestrele, darurile și cheltuielile anterioare, plus că mai era cuprinsă în ea și averea prezumtă a fi a Smarandei Doamnei, partea lui beizadea Grigore de o pătrime era numai de 10024798 franci, care reprezentau valoarea următoarelor bunuri: moșiile Cristești, Cozmești, Pe-rieni, Pîrîul Negru, Dracșani (1/4), tîrgurile Sulița și Mi-hăilcni,

via de la Socola, rentele de 10% a unor bunuri rurale, consolidate engleze și un dar cu iimbă de moarte ^ un milion și jumătate.

Cu ocazia acestei inventarieri „Grigore Sturza constată cu surprindere: 1) că o mare parte din bunurile imobiliare figurau pe numele Smarandei Doamnei; 2) că tot JaPitalul mobilier al iui Mihai Vodă dispăruse și 3) că "ate registrele sale fuseseră nimicite și distruse”.

Toate încercările făcute de beizadea Gngore pe }{n maștiha sa pentru a i cere vreo tălmăcire asupra di 5^” riției capitalului bănesc, au rărnas zadarnice. Smarai^

Doamna răspundea că n-a rămas nimic în afară de Cej arătate prin testament și că prin urmare beizadea q gore n-avea decît să se mulțumească cu porțiunea ce j!

Cuvenea după acel testament și după lege. *

Amăritul fiu – foarte iubitor de arginți și el f cepu să culeagă informații. Află că Vodă Mihai depune bani pe la di fente bănci din Franța și din alte tău, ^ numele său sau pe al sofiei sale, și că recipisele de*de puneri nu se puteau afla decît în posesiunea Domnulm sau a Doamnei. Mai află că agentul de schimb Carol Burat, omul de afaceri al lui Vodă, trebuia să cunoască în toate amănuntele situația bănească a soților Sturza Dar, căutîndu-1 în mai multe rînduri pe Burat și nepu tînd căpăta de la el nici un alt răspuns decît că nu șt^ nimic, beizadea Gngore se hotărî, pe de o parte, să denunțe Parchetului din Paris pe necunoscuții ce au sustras din moștenirea părintelui său capitalul mobilier, iar pe de_ altă parte, să pună mai multe sechestre (popriri) | a diferite bănci din Europa, pe care ie bănuia de a deține acel capital.

Instrucția penală începu. Burat și secretarul sau Brun, inteiogați, declarară cftewa sume de mica însemnătate 24000 franci în rentă italiană, 120000 franci în renta franceză etc.

Afacerea aceasta ținea de 12 luni, cînd, la 6 mai J885, Smaranda Doamna hotăîi sa plece ia Baden-Badcn pentru parastasul de un an al morții lui Mihai Vodă.

Aici începe o întîmplare ca din povești.

Doamna nu plecase, firește, singură – așa o prințesa ca ca! Luase cu dinsa, în vagonul ei special, pe un fel de doamnă de companie madame Maillard, pe duhovnicul și secretarul ei l'Abbe Petit și pe camerista Paulina Gut-haus. Ajunsă la Strassburg, în gară i se făcu rău. La Ba-den-Baden abia o mai putură duce în iatacul ei. Guthaus o dezbracă, doamna Maillard îi făcu o Catrina Koppler, o altă servitoare, o așeză în pat, o î și se apucă s-o vegheze.

Beizadea Dumitru era la Dieppe, beizadea Grigore I Iași, numai domnița Măria era la Baden-Baden cu soț” j j principele Gortciacov și cu verii lor, prințul și prin-Jsa Brîncoveanu.

Aceștia din urmă locuiau tuspatriu la hotelul Victoria, p nu fură măcar înștiințați de sosirea Doamnei, nici că era bolnavă, nici nimic. Poate unde n-au vrut semtorii sa-i scoale noaptea din somn, gîndindu-se că boala Doam-rio] e un rumic și ca vor avea timp a doua zi dimineață s;j meargă să le spuie că a sosit stăpina acasă

La capătiiul bolnavei vegheară deci numai servitoa-rele Paulina Guthaus și Catnna Koppler. Dimineața la 5 jumătate era acum ziua de 7 mai – Smaranda St, rza își dădu ultima suflare. Paulina, speriată, alergă chină Pierrc Giuste, feciorul din casă, sa-i spuie că a nr'rit stapîna lor Pierre alerga după abatele Petit pen-jia-i da această veste, iar abatele Petit alergă la hotelul Victoria pentru a înștiința pe Măria Gortciacov.

Pierrc Giuste seîntoarse în odaia moartei, o icgă cu o Batistă sub bărbie și-i aprinse o luminare ia căpătii. La ora 6 sosi și domnița Măria. Intrînd în

iatacul Doamnei, ea se rugă de servitor s-o lase singură – trebuia doar ta-a să se închine și să se recuîeagă lingă trupui neîn-suilețit al mamei sale. După zece minute, domnița descinse ușa care dădea în salon și, chemînd-o pe Catnna, îi spuse să meargă după îngrijitorul morțiiior.

Acesta, pe care-Lchema Trapp, sosi la palatul Sturza la 6 jumătate. Catrina Koppler îi șopti la ureche să nu spuie la nimeni că a murit Doamna și, ducmdu-1 apoi în iatac, unde văzu ia capătiul moartei pe prințesa Gortciacov, începu să dezbrace cadavrul, sa-1 spele și să-1 î mu r a ce apoi din nou cu rufe curate aduse dintr-o cameră de alături de domniță și de servitoarea ei.

Cum plecă Trapp, domnița Măria plecă și ea, lăsînd cadavrul în seama servitorilor și poruncindu-le să-l așeze inimos, pe un catafalc, în salon. Ea se duse întinsă la fioicl, înștunțînd abia atunci pe soțul și pe verii Brân-codespre cele întîmplate. Chemă apoi pe camerista ei, Ana Annister, și-i spuse în taină, pe nerăsuflăte „Trebuie să te duci la Paris pentru a căuta pe lăcătușul Undry. Veți pleca pe urmă amîndoi din Paris la ceasul 9 Qi veți fi îndărăt la Baden în aceeași zi, noaptea” îi dădu și o scrisoare către Landry, rugînd-o să nu-i spuie nimic despre moartea mamei sale.

Ana Annister făcu întocmai. Plecă ia 8 seara din Ba-sosi la 5 dimineața la Paris – 8 mai 1885-se acasă la lăcătuș și-i dădu scrisoarea domniței. Landry îi răspunse că nu cunoaște scrisul nici iscălitura aceea și că nu vrea să plece. Ana merse ia Louis Porquier, fecior în casă la prințul Brîncoveanu, rugîndu-1 să stăruie pe lingă Landry să vie” cu ea la Baden. Cum Porquier p n. Mise tocmai o telegramă de la stapînul său care-1 chema acolo, se gîndi că trebuie să fie ceva de seamă la mijloc merse cu Ana la lăcătuș, stăruind, și acesta se hotărî atunci a-j da pe-un lucrător de-al săuCorme, pentru a pieca cu ei.

Porniră tustrei, Ana, Louis și Corme, la ceasul 9 din Paris, sosind la Baden la „ora 11 seara. Mergînd cu trăsura de-a dreptul de la gară la casa Sturza, ei găsiră acolo pe domnița Măria și pe prințul Brîncoveanu care-i așteptau cu nerăbdare.

Măria Gortciacov o luă pe Ana deoparte și-i șopti la ureche: „Trăsura trebuie să aștepte. Lăcătușul va deschide ceva și apoi dumneata o să-I duci îndată înapoi la gara de la Oos, pe unde trece trenul de noapte. El nu trebuie să rămîie aici”.

Grigore Brîncoveanu merse cu feciorul la hotel, iar domnița Măria se urcă cu Ana și cu lăcătușul la etaj. Acolo, ușa salonului unde zăcea Smaranda Doamna pe catafalc fiind deschisă, domnița apuse Anei să meragă să mai vegheze moarta – iar ea se urcă cu Corme pe scară, la mansardă.

În mansarda aceea era garderoba Smarandei Doamnei, cu dulapuri de jur împrejur și cu oglinzi multe, împodobite cu frumoase ornamente.

După o jumătate de ceas, Corrne se coborî-din nou la parter, unde-1 aștepta Ana, care-i duse cu trăsura de-a dreptul la Oos. Pe drum, Ana fiind femeie și deci curioasă, îl întrebă pe Corme ce făcuse acoîo sus. Ei îi răspunse că deschisese o ladă ascunsă din dosul dulapurilor, printre ornamentele oglinzilor.

— Dar ce?”, zise el. „A murit prințesa Sturza? Am văzut catafalcul abia cînd m-am coborît. Dacă știam asta, apoi deschideam tot. Așa a rămas saltarul de jos încuiat”.

La 2 noaptea lăcătușul pleca de la Oos la Paris, iar Ana, întorcîndu-se acasă, istorisi stăpînei sale ce-i spusese Corme cu privire la saltarul rămas încuiat.

Domnița Măria îngălbeni:

— Trebuie să-1 aduci înapoi. Vei pleca din nou la Pa' ris, îndată”.

Ana răspunse că n-a dormit de trei nopți și nu mai poate pleca. Se învoiră atunci să se ducă numai pînă la Strassburg și de acolo să telegrafieze lăcătușului să se

478 l întoarcă, „fiindcă de la Baden-Baden nu trebuia să-i telegrafieze”. Porni deci femeia la 9 mai iar la drum, merse la Strassburg, telegrafie lui Landry, acesta-i trimise pe Corme și la 10 mai dimineața erau din nou amîndoi la gaden. Ana Anmsier duse pe lăcătuș acasă la fiul ei pentru „a-și face puțină toaletă”, iar ea merse să înștiințeze pe stăpînă-sa că s-au întors. Aceasta îi răspunse speriată: „Nu poate merge acum în casă, fiindcă e prea multă lume acolo”.

Aflaseră badenzii că-a murit „die fremde Fiirstin” și se duseseră s-o vadă pe catafalc.

Împreună cu vărul Brîncoveanu, domnita Mana merse acasă la fiul Anei. Fără a catadicsi firește să-i calce pragul, ea chemă pe Corme afară în stradă, întrebîndu-l acolo în margine de drum cum ar putea deschide singură saltarul rămas nedescuiat. Lăcătușul îi tălmăci meșteșugul și plecă apoi în aceeași seară din nou la Paris

A doua zi, 11 mai, urma să se facă înmormîntarea, cînd trebuiau să mai vie din Franța beizadea Dumitru cu soția lui și din Moldova beizadea Grigore, care, poftit, nepoftit, hotărîse să fie acolo cînd o băga-o pe maștihă-sa în groapă.

În noaptea aceea de 10 spre 11 mai se petrecu în palatul Sturza din Baden – moarta întinsă pe masă în salon – ceva straniu de tot. Servitorii care dormeau la subsol, cei care nu erau în taina stăpînilor, auziră zgomot prin casă, glasuri în șoapte, ciocănituri, pași care urcau și scoborau scările

Ce era oare? Stafiele morțior sau ce? Dar unul din ei, mai curajos, se așeză într-o ascunzătoare și văzu O fi fost Pierre Giuste, feciorul, că el era mai dornic de a ști ce se petrece în casa fostei lui stăpîne Văzu deci pe Domnița Mana cum se urcase la mansardă în garderobă, pe soțului ei sus în capul scării și pe Grigore Brîncoveanu jos la parter în celălalt cap al scării între aceștia doi, pe scara de la mansardă la etaj și de la etaj la parter stăteau abatele Petit, doamna Maillard, Paulina Guthaus, Catrma Koppler, Ana Porquier, nevasta lui Louis și Luiza Supfle, o Kammerzopfe și ea Deia unul la altul, din tîină în mîină, ca la moară, deia domnița Mana prin lanțul intermediar pînă la Brîncoveanu, treceau lădițe de metal, încuiate și grele, unsprezece la număr Louis Pprqiner, feciorul iui Brîncoveanu, stătea lîngă stăpînul său, număra lăzile, le așeza una lîngă alta, și cînd fură t^ate 11 jos, le cară apoi cu trăsura la hotel Tot în aceleași noapte și iot același Louis duse lăzile acelea cu trp nul, undeva, nu se știe unde...

A doua zi, înmormîntarea. Liniște, reculegere, ru^s ciuni, smerenie! Corpul Srnarandei Doamnei fu dus cu ajaj la bisericuța în careia zăceau rămășițele pătnin tești ale fiului și ale bărbatului, iar sicriul ei fu așezat lîngă sicriile lor. Ușa cavoului se închise cu un zgomot lugubru de grele fiare, dincolo de care va urma cu în. Cetul spulberarea lu tu fui, iar dincoace de care vor urrria uitarea, nepăsarea și nerecunoștința.

Beizadea Gngore nu plînsese. De la biserică merse la înbunaJ și ceru procurortilm aplicarea sigiliilor pe vila Sturza, acum proprietatea surorii sale, domnița Măria.

Tîrziu. Nu se găsi în casa nimic, decît mobilele și glu vaierele Doamnei.

O luna, două, un an, cercetările prin scrisori și pnn procuratori nedind nici un rezultat, beizadea Gngore se hotărî, vîzînd că nu poate afla unde zace ascunsă averea mobilă i tatălui său, să facă cu soră-sa o „tranzacție”

Această „tranzacție de familie”, încheiata între Du mitru Sturza, Gngore Sturza și Mana Gortciacov, se impunea prin faptul că între timp totuși se descoperise, pnn Parchetele din Paris și din Baden, câteva milioane numerar depuse de Minai Vodă pe la diferite bănci. Un nimic aproape, față de cele 60 sau 80 de milioane pe care le căuta beizadea Gngore, dar, în sfârșit, chiar un milion mai mult și tot era ceva.

Vreo doi ani după moartea Doamnei, deodată, tot procesul se deschise din nou, din pricina bătrînului Pierre Giuste, camerierul, a cărui Jjmbă se dezghețase. Se dezghețase chiar mai mult decît se cuvenea, deoarece el învinuia pe soții Gortciacov de a fi omorît pe Doamna Smaranda

Charles Erncst Anniser din Baden, fiul Anei, scria mamei sale la Paris. „Dragă mamă, vei fi auzit desigur vorbindu-se ca se dezgroapă bătrîna Sturza, căci a fost otrăvită. Vulpoiul de Pierre Giuste a povestit tot. J s-a pus ceva în ciorba sa. Gortciacov se va afla într-o rea încurcătură. Știi tu ce au furat la Baden^ Patruzeci de milioane de franci'„.

Dar vulpoiul de Pierre pare a fi fost un mincinos, căci autopsia sau nu s-a făcut, sau dacă s-a făcut n-a dovedit nimic, așa încît bănuiala otrăvirii căzu. Avea Doamna peste 70 de ani, o fi murit de inimă sau de dambs,iu știe Dumnezeu de ce. Boala de care a murit e ntcî o însemnătate, ci numai faptele ceior rămași,ață. Căci din procesul care a urmat și care s-a jude-incă vreo 12 ani, pînă în pragul veacului al XX-lea. Putut lămuri următoarele: 3 „Toată viața ei – după 1849 firește – Smaranda Doamna a purtat un chimir sub rochie, în care ținea as-unse recipisele băncilor la care Mihai Vodă depusese „urnerarul său. Era ascunzătoarea cea mai nimerită și pe care n-o cunoștea decît bătrînul și fata ei. Servitoarele tjau și ele, firește, că purta Doamna un chimir, dar nu puteau ști ce ținea ascuns într-însul

Cînd plecase Doamna la 6 mai 1885 de la Paris la Baden pentru parastasul lui Mi hai Vodă, fără a ști, sărmana, că se ducea la înmormîntarea ei, ea se încinsese ca de obicei cu chimirul cel roș (s-a găsit mai tîrziu ia Paris, rue Varennes, în iatacul Doamnei vreo zece chimire vechi și roase, din care cele mai multe din piele roșie) La Baden, cînd îi făcuse doamna Maillard freția în seara aceea de 6 mai, ea văzuse chimirul pe trupul bolnavei, iar a doua zi cînd veni Trapp să spele moarta, chimirul nu mai era. În timpul acesta dusesse însă domnița Măria acolo, în iatac, și dăduse pe servitori afară din odaie, ră-mînînd un sfert de l ceas singură singurica lîngă trupirî neînsuflețit al mamei sale. Au crezut servitorii că se închina; dar nu, ea dezlega chimirul de pe moartă și și-l încingea ei. Mai tîrziu, strînsă cu ușa, a și mărturisit că ea l-a luat. Firește că spunea că nu era nimic înăuntru. Nimicul acesta era însă un teanc de chitanțe l bancare pentru bani depuși în valoare de 40 milioane.

Celelalte 40 de milioane erau în aur masiv sau în bilete de bancă sau în rente și acțiuni, dosite în l&diteie de metal din ascunzătoarea meșteșugit întocmită din spatele dulapurilor și oglinzilor din mansarda casei de la Baden-Baden – ascunzătoare lucrată de lăcătușul Landry, venit pentru aceasta de la Paris la Baden, abia în anul trei ani înainte de moartea lui Mihalachi Sturza și Patru înainte de moartea nevastei sale.

Iată de ce în testamentul său, Mihai Vodă scrisese: „Toată averea mea personală consistînd în moșii, clă-^lri și capitaluri, se găsește indicată și împărțită prin iegate conform acestui testament și nu-mi rămîne, în de această succesiune nici un alt capital In numerar mei bonuri imobiliare”. Din cele 120 de milioane de raportat la-masa succeso

Comanda M> 90

Rigore Ghyka era fiul Elenei Sturza, iată vornicului Gngoraș și al domniței Măriei, deci sora lui Mihai Vodă Sturza. Rămînem în iamihe.

Tatăl său, Alecu Ghyka – ȋiul biv vel „.logofătului din Țara de Jos, Costachi i al Manei Cantacuzmo-Deleanu – era un om it de „cumsecade”, încît toți cei ce l-au cunoscut n-au 'i u t într-un glas decît cuvinte de laudă pentru el. An-liel Valii zice de dînsui că era „cinstit și drept, din fire din principiu; singurul om din Moldova care poale fi ji t ca neconruptibil, „. Cam trist pentru ceilalți, dar cu atît mai frumos penii el. Era mic

~._ de stat, slăbuț, frumos din potrivă, dar „bun, l'iid, cinstit, liberal și naționalist” și-i plăcea snoavele, iduna lumea în jurul lui sa-i spuie minciuni pentru că, espunînd el niciodată nici una, îi plăcea să le audă de a alții. Și așa strîngea uneori seara în casa lui pe cei mai estfți mincinoși ai lașilor, care-i spuneau verzi și uscate, le-! făceau să se prăpădească de rîs. Ventura avea tot- 'cauna întîietatea.

Adversar înverșunat de-al lui Mihalachi Sturza, care-i Lise se cumnat, el era privit ca fund căpetenia opoziției lnipotriva lui Vodă și a abuzurilor sale. Dar, deși nu s-a mt Minai Vodă să închidă și să surghiunească pe po* nsăi, oricît de mari boieri erau ei, pe iostul său nu l-a supărat niciodată. Numai în 1848, cînd cu >, cică i-ar fi trimis răspuns prin aghiotantul său jgă să meargă pe o vreme sa se odihnească la la Hărpășești, lîngă Podul Iloaei”. Vel logofătul ^lecu Ghyka primise pe aghiotantul lui Vodă șezînd în ^'H, picior peste picior, ȋn papuci, halat și cu ciubucul în ^înă. Cînd S-a auzit pe 'cela ce voia, numai ce s-a în-îruntat o dată și dintr-o mișcare a piciorului a aruncat

483 l roa raia, nu rămîneau la moartea sa decît 40000000 „indicai și împărțite prin legate, conform testamentului”. Res. | de 80 de milioane se aflau jumătate în mansardă și. Mătate în chimir

Și toate acestea pentru că, „Fiul meu Grigore n-a dat respectul cuvenit mentelor mele față de dînsui. El va recunoaște cel acum, prin generoasa parte ce-î fac în averea mea.a, 10000000 din 120 de milioane, n. N.), cit de mult a fOS[înșelat. Sper că venind din nou la călduroasă căința, respecta memoria mea și ultimele mele voințe, pentru nu atnsta încă sufletul meu”.

Omenește, durerea, decepția și răzbunarea acest tată, care-și pusese tocmai în acest fiu toata nădejdea lȋ sunt ușoare de înțeles. Mai greu de înțeles e de ce, petru a se răzbuna pe Grigore, îi nedreptățește și pe Du-' mitru, căci acestuia îi veneau numai 10 milioane partea din cele 40000000 arătate de testament (cei patru moștenitori fiind: Dumitru, Grigore, Măria și partea disponibilă pentru Smaranda Doamna). Totuși „beizadea Dumitru, trăind cu ai săi la Paris, fusese pus, puțin, în curent cu tainele dosirii și-și avu partea lui din ea Acesta e și motivul pentru care beizadea Grigore, după anularea „pactului de familie”, intenta un proces împotriva ambilor săi frați, Dumitru Sturza și Mana Gort-ciacov.

Sfîrșitul acestui proces nu mai are însemnătate.

Interesantă este învățătura ce putem trage din el și din toată această vrednică de plîns întîmplare:

Anume ca aurul pierde mințile și sufletele oamenilor un adevăr cam vechi, la care putern totuși adăuga o nădejde noua, anume că în lupta ce se dă astăzi omenire pentru așezarea societății pe temelii noi, aurul acesta va ti măturat, aruncat în dărîmatunile capitalismului ce se va scufunda, îniocuindu-1 cu ceea ce de mult trebuia să fie: o muncă-cinstită și bine repartizata, însuflețită de un cuget drept și de o inimă de semenii săi iubitoare.

papucul pînă în mijlocul odăii, strigînd:

— Spune-i... mama lui... că nu-mi place să stau i țară și că nu mă mișc din Iași. Să mă ridice cu de sila, dacă-i da mîna!”. „a

Alecu Ghyka, naționalist fiind, era și partizan Unirii. El l-a crescut și l-a format pe fiul său Grio-Ore de a făcut din el lui om cumsecade ca și dînsul, șt ț: el e cel care a făcut și a dres lucrurile în așa fel, mă' aie's prin trecerea ce avea pe lingă Reșid Pașa, de a pU[ul căpăta pentru fiul său scaunul Moldovei. A încasat Reșid ce e drept, 40' 000 de galbeni, dar alții oferiseră mai mult și nu s-au ales cu nimic.

Marele logofăt Alecu Ghyka a murit cu cinste, ca tată de Domn, în anul 1850, la vîrsta de 62 de ani.

Cu totul altă fire decît bărbatul ei avea Elena Sturza, mama iui Vodă* Grigore. Ea era bucățică ruptă fata domniței Mărioara Callimachi, cea cu Grigore Pletosul, cu doftoruj Samurcaș și cu grecul Papazoglu despre care mai sus s-a vorbit.

Despre Etena Sturza s-au scris multe, verzi și uscate.

S-a spus ca era „cea mai Frumoasă femeie din Moldova din întîia jumătate a veacului trecut”, dar cum s-a spus despre atîtea îemei același lucru, ajungem a nu mai ști căreia din ele să dăm întîietatea; paharnicul Sion zice că era o... Foarte urî te lucruri zice paharnicul Sion, dar cum despre atîtea femei spune el aceleași lucruri, ajungem a nu mai ști dacă erau pe vremea lui femei cinstite în Moldova. S-o depanăm deci noi cu bimșorul. Vom vedea atunci că nu era nici cea mai frumoasă, nici cea rmai rea femeie din Moldova, dar că era desigur și frumoasa și iubitoare de ale lumeștilor plăceri.

Mai întîi eca o brună cu ochi albaștri, ceea ce dă îndeobște un deosebit farmec femeilor. Avea un păr mare negru, un oval al feței foarte regulat, o gură frumoasă cu buza de 'jos puțintel înaintată, și apoi mai avea și niște nări pe care le umfla și le stringca, nări saltarele și spirituale, de multe taine dezvăluitoare.

Fc Era născută în anul 1786 la Iași, din vel logofătul Grigoraș Sturza și din soția acestuia domnița Mărio ara. Fata lui Grigore Vodă Callimachi, Bine crescută, ca și soră-sa Ruxanda, ca și fratele ei viitorul Minai Vodă de vreo dascăliță străină al cărei nume nu-lrmai-cunoaștern, dar desigur și de abatele Lhomme care i-o fi dat noțiuni de istorie, de geografie și de literatură Elena s tu r za se mantă de tinără cu Alecu Ghyka, fiul marelui t Costachi. Avea în 1803, cînd făcu nunta, 17 am, înțelegea, ea zburdalnica fetiță romantică și senticu liniștitul, seriosul și patrioticul ei soț, ca pi-s!Ca cu dinele. Un an după căsătorie, născu un fiu, pe carc-l boteză Grigore, după numele tatălui ei. Dar curînd jupa aceea se și întîmplă să-i răsară în cale „ursitul”, cel care va fi iubit întotdeauna, cel fără care nu se poate trăi, cel pe care-l așteaptă fetele și femeile noaptea, la fereastră, alunecînd pe o rază.

Era un străin, Theodore de Crussol, un conte francez, venit în Moldova în 1807 împreună cu contele de Roche-chouard, de la Odessa, cu armatele țarului Alexandru în (uptă cu ale sultanului. Rochechouard și de Crusol erau emigrați de-ai Revoluției franceze în serviciul Rusiei l-am văzut mai sus sosind la Ungheni pe Prut, unde-i întîmpinară boierii lordachi Balș (fiul lui Costachi Balș Cmntul) și Ion Canano (fiul lui Șerban Canano, cumnatul lui Ioniță Vodă Sturza). Am arătat și întîlmirea dintre Rochechouard și Elena Balș, domnița Hangerli, în „budoarul” acesteia și impresia ce făcuse frumoasa greacă asupra nobilului francez. Cit despre de Crussol, el își pierde cu totul mințile după încîntătoarea Elena Sturza „în această Capua modernă – e vorba de Iași – unde noi am întîlnit aproape toți frumuseți puțin crude, Theodore de Crussol s-a îndrăgostit nebunește și ceru mîna unei tinere văduve de 18 ani, încîntătoare brună cu ochi albaștri, fiica unei prințese Sturza. Această

căsătorie reunea: tinerețe, frumusețe, naștere, avere; partea morală singură lăsa de dorit”.

Numai că Ilenuța noastră avea 21 de ani, nu 18, nu era nici văduvă și nici încă divorțată, iar despre partea morală e greu de presupus, deși nu e exclus, ca să și fi lăsat la vîrsta aceea de dorit.

Theodore de Crussol și Elena Ghyka se iubiră, într-un chip încă foarte onorabil, hotărînd să se căsătorească împreună, în carescop ea va trebui să ceară divorțul, iar e'i fiu de familie catolică, să capete consimțămîntul părinților săi. Tînărul scrise deci acasă, la Peîrograd, unde trăiau bătrînii emigranți. Tatăl său, ducele d'Uzes, nu avu nimic de întîmpinat împotriva acestei căsătorii, dar mama, și mai ales sora ei, ducesa de la Tremoille, principesă de Tarente (amîndouă din neamul de Châtillon), „dînd imormate de nebunia pe care era băiatul pe so facă”, se opuseră cu îndărătnicie la această „Piedicile acestea întăriră dragostea tinerilor și incîntă loarea moldoveanca nu mai putu refuza nimic adora torului ei”.

Conu Alecu Ghyka, soțul brunei cu ochi albaștri, găsind că gluma se cam îngroșase, hotărî să ceară el divorțul Dar pentru a nu-și compromite soția, căută un motiv elegant împotriva căruia sa nu aibă gura lumn nimic de zis Așa încît, cfrid în iunie 1807 domnița Manoara Sturza, soacra dumisale, dădu o serbare mare urmată de ospăț în cinstea generalului rus Mayendorff, el opn pe nevastă-sa să meaigă în acea seară acasă la părinți, știind ca ea nu va asculta de porunca lui. Și în adevăr, sfătuită și de mama-sa, cu care semăna și la fizic și la moraj, ea nu numai ca se duse la ospăț, dar se mai și întîlm acolo cu contele de Crussoi, în vâzul tuturor, mai ales că divorțul acela, care știa ca va urma după această înfrîngere a poruncii soțului, era și pe placul dînzei.

A doua zi chiar, Alecu Ghyka ceru de la Divan despărțirea, pe cuvînt că el nu putea îngădui să știe că soția iui a dat mîna cu generalul Mayendorff. Și el mai ceru ca copilul ce urma să nască nevastă-sa peste cîteva luni să-i fie dat lui. Divanul pronunță divorțul și mitropolitul Ve-niamin îl sancționa, Elena consimțind să dea copilul soțului ei.

În iarnă, însă, cînd se născu și copilul o fată, Elena – contele de Crussoi trebui să părăsească Iașii, fund chemat la armata, pe front. Nu se mai întoarse niciodată, îmbolnăvind-se acolo de oboselile războiului, el zăcu multă vreme suferind, pînă-și dete într-o zi duhul, în 1813, într-un sat de lîngă Varșovia.

Elena, rămasă și fără bărbat și fără iubit, nu se ținu de cuvînt și nu vru să se despartă de fetița ei. Divanul domnesc fu nevoit să judece și această pricină dintre foștii soți, luîndu-i, un an ma'i tîrziu, copilul cu de-a sila și dîndu-i tatălui, care îi dete o deosebită creștere, mîntînd mai tîrziu pe această odraslă dragă* lui după Pavel Șubin, strănepotul neîencitului favorit al faunei Elisabeta.

Elena Sturza rămasă acum nu numai fără bărbat și fără iubit, dar și fără copil – începu, și de necaz și* din pricina firii ei și după pilda mamei, să ducă o viață foarte neregulată, prin Iași și pe Ia Chișinău, unde o chemau pe de o parte interesele ciobănești (moșii Ia t) | a Orhei), iar pe de alta parte rudele sale apropiate, tcailat Sturza, guvernatorul Basarabiei (fratele tatălui,j Gngoraș Sturza) și copiii acestuia, veni ei primari.

La Chișmău cunoscu pe generalul Harting, numit tflai Basarabiei după moartea lui Scarlat Stur-ga Acesta, un om foarte cumsecade și un administrator je mina înth, avu nenorocul sa se îndrăgostească la rindui sau de frumoasa nepoată a fostului guvernator 5! s-o mai și ceara în căsătorie, deși avea treizeci de ani rnaî rnult decît ea în iarna Jui 1812 se și flcu, acolo

ja Chișmău, nunta mare, la care nu veni însă din Iași nici o ruda de a Elenei, afară poate de mamă-sa dar la care fura fața toți Sturzești și toți boierii moldoveni și ruși din cuprinsul Basarabiei.

La 25 iunie 1813 se născu din această căsnicie fiul Scarlat, sau Carol sau Karl Hartmg, frate vitreg așadar al celălalt fiu al Elenei, Grigore Ghyka, viitorul Domn al Moldovei, precum și cu Elena Șubm.

Căsătoria Elenei cu Hartmg ținut cam tot atita cit ținuse și aceea cu Ghyka. Certurile casnice duseră în curînd la o despărțenie, și încă cu un nemaipomenit tărăboi. Elena se pricepu să ridice o întreagă rebeliune în Basarabia împotriva guvernatorului. Sabotat de boieri în toate întreprinderile sale, protestînd zadarnic la Peier-sburg, unde Alexandru Sturza și Ruxanda Edling țineau pînă la tei veri lor, bietul Harting fu destituit din postul de guvernator (1 septembrie 1817), rămînînd și fără pensie, și fără soție, și fără cînteț iar divorțul odată pronunțat, Elena, în loc să se întoarcă în Moldova să-și vadă de treabă, rămase în Basarabia, urmărind pe fostul ei soț cu procese bănești și cu învinuiri de smecurie, de luare de mită, de furtun de bani, pînă-l aduse la sapă de lemn, la exasperare.

La 2 august 1831 ea muri acolo, la Chișinău, femeie încă tînăra de 45 de ani, iar patru luni mai tîrziu (21 decembrie) se stinse și chinutul ei soț, generalul Harting. În cimitirul central din Chișmău stau mormintele lor la cîteva zeci de pași unul de altul, pe atît de aproape ciolanele pe cit le erau sufletele de departe

Testamentul Elenei Sturza, fosta Ghyka, fostă Harting, începe cu frumoasele cuvinte ale vechilor diate: „în numele lui Dumnezeu, în Treime slăviți, Tatăl și Fiul și Sfîntul Duh, amin Eu, roaba atotputernicului, Elena, fiica boierului moldovean marele logofăt Sîurza și a răposatei Domnițe Mărioara Callîmpart machi, apropiîndu-mă de batrînețe” ș. C. L., „îmi averea precum urmează...” fopnlor din căsătoria dinții, Grigore și Elena Ghyka> j lasă în Basarabia, la Bălți, moșiile Ciobani și Tomești, c” iazuri, mori, case ș. C. 1., luate, de la părinții ei ca zestre, iar în Moldova lasă moșiile moștenite numai de la mama qfetei Elena. Lui Scarlat, din căsătoria de-a doua, îi lasă în Basarabia Pogorabe^ii de la Orhei și în Moldova Bucuș, ții. Tot lui Scarlat îi* lasă pe toți țiganii șerbi, „căci cei-laltj din copii vor mai moșteni țigani și moșii de la tafăt lor”. Și cum fiul atesta era nevîrs'tnic, iTașează sub tutela fratelui ei Mihalachi Sturzaa 'cumnatului „Petrachi Mavroyeni și a vărului de la Petrograd, Alexandru Sturza. Încheie testamentul cu o vorbă de amintire despre fostul ei soț, generalul Harting, despre eare, deși ea, roaba mîi Dumnezeu, își făcea diata în nu-mele Sfintei Treimi, nu găsește toiuși sa spule 0 vOTbă de creștinească milă sau de iertare, ci numai că „el ca”re trăiește acum cu altă femeie, mi-a mîncat și mi-a risipit zestrea, și a pierdut ca atare drept asupra moștenirii (?)”.

Aceasta a fost mama lui-Grigore Vodă Ohyka, căruia în afara de mqșjile din Basarabia, i-a lăsat moștenire și frumusețea ei. Nu însă și sufletul. Pe acesta l-a moștenit Grigore Vodă de la tatăl său, vel logofătul Afecu.

Născut în 1804, la Iași, Grigore Ghyka, deși lipsit de îngrijirile mamei de la frageda vîrstă de trei ani, capătă totuși o creștere deosebit de aleasă și o învățătură, dacă nu ca a unchiului său Minai Vodă, dar în tot cazul, pentru vremea aceea, foarte îngrijită. Vorbea curent și foarte corect moldovenește, grecește, franțuzește și nemțește. Era, ca și tatăl său, un om cinstit, iubitor de bine-le obștesc, iubitor de neam și partizan înfocat al Unirii. Consulul prusian Kreuchely scria despre el că „era un tînăr care prin creșterea și talentele sale se deosebea nu numai oș toți ceilalți Ghiculești, dar chiar de, toată

boierimea țării”, ceea ce, privind frumoasele sale? calități, nu era de loc departe de adevăr.

N-avea decât 20 de ani când se” însura cu domnița Elencu, fata iui fonifa Vodă Sturza și a Ecatennei Doamnei.

Despre nunta aceasta și despre domnița Elencu am vorbit mai sus la capitolul I, Am arătat că această soție dintii a lui' Grigore Ghyka, femeie nu tocmai frumoasă, dar credincioasă, bună mamă și gospodină de frunte, era lipsită de cultură-si^de ide-a-J, din care pricină nu se pU'

(Lise înțelege cu bărbatul ei, ai cărui suflet era mereu [ramîntat de „ideologia vremii” pe care ar fi vrut s-o împărtășească cu tovarășa vieții sale, care nu se pricepea însă decât sa-și crească copiii, să-și fiarbă dulceața, sa-și coacă cozonacii și să-și administreze moșule.

După nașterea a patru copii, Constantin, Ion, Alexan-diu și Catinca, Grigore Ghyka, întâlnește pe o altă femeie, care-i răpi inima și sufletul, o părăsi pe Elencu, căpătînd prin sentința de divorț și pe copii în seama lui.

Acestea se întîmplaseră scurtă vreme după maziirea lui Ioniță Vodă, iar în timpul surghiunului acestuia în Basarabia, Domnita Elencu se mărită din nou cu Alecu Baiș, zis Cocoșul”, care mai fusese și el însurat cu Ca-sandra Cantacuzmo Pașcanu

Mai puțin idealist decât Grigore Ghyka, acesta se înțelese de minune cu noua lui soție, cu care-și petrecu viața în cea mai deplină înțelegere. Trairă împreună fie la Iași în frumoasa casă de pe Ulița Mare colț cu Podul Verde, fie la țară în Adjud, moșie de 7000 de fâlcii. Dar aceste 7000 de fâlcii de la Adjud nu erau nimica față de cele 40000 de fâlcii de la Broșteni pe Bistrița, de cele 10000 de la Poieni lângă Iași și de alte 20000 în alte părți ale țării. Alecu Baiș avea cu totul 80000 de fâlcii de pămînt în Moldova și trecea drept cel mai bogat boier din țară, pîna veni Domn Mihai Sturza, care-i iua mult înainte, am văzut în ce chip.

Alecu Balș era un om foarte cumsecade, foarte înfumurat și foarte potrivnic al Unim. Dar era și foarte curajos Cînd, mult mai tîrziu, s-a votat în Divanul Ad hoc acea mult dorită Unire, el a fost singurul boier care a îndrăznit să voteze „contra” întrebare de președintele Divanului: „Cine este acel care votează împotriva?” conu Alecu răspunse liniștit și răspicat, în auzul țării și al istoriei:

— Ia eu, vel logofătul Alecu Balș, proprietar a 80000 de fâlcii de pămînt”.

Cu omul acesta domnița Elencu a fost fericită. Bună cum era ea – am văzut mai sus cum o lăuda mamă-sa Catrina Doamna în diata ei – ea se pricepu să nu facă nici o deosebire între copiii din căsătoria dintii, Constantin, Ion, Alexandru și Catinca Gh^ka, măcar că aceștia-din urmă erau crescuți de tatăl lor, pe care oricum, trebuie să fi fost rămas cu un resentiment. Dar a mers cu -”iertarea” atît de departe încît a îngăduit fiului ei Constantin Balș să se însoare cu una din fetele fostului ei bărbat din a doua căsătorie, cu domnița Nataha Ghyka, care pricina mult a trebuit să sufere biata femeie, cum mai jos vom vedea

Sa arătăm deocamdată aici ca domnita Elencu, deși bună, iertătoare, gospodina și celelalte, era totuși foarte energică și vedea de aci și de a bărbatului ca un bun vechil și conștiincios administrator. Era mereu U moșie pe cîmp, sau la Broșteni în pădure, și chiar dacă ședea la Iași apoi își vedea de gospodărie, de cai, de păsări și de vaci. Locuia, după cum am văzut, în casa cea frumoasă din colțul Podului Verde cu Ulița Mare (La-pușneanul cu strada Carol).

În curte, murdară ca toate curțile de pe atunci, roiau găini, găște, rațe, curcani, porci, țițani și țițanici. Pe de laturi se făceau niște beciuri joase și lungi – gospoda-na – iar în fund erau surele, grajdurile și șoproanele

Aceste toate din urmă au ars într-o iarnă, prin 1860 – 61, de s-a ales praf din ele.

Larma mare în oraș: ard grajdurile domniței! Alergară pojarnicii, lăncieru Roznovanului și infanteria lui Solomon, dar degeaba! Abia de s-a putut scăpa casa și biserica sfântului Neculai de flăcările mistuitoare.

Stapîna fiind la moșie, vataful de ogradă îi trimise a doua zi o depeșă în felul celei din cîntecul franțuzesc „A pari ceia, toni va Ires bien, Mă da m la marquise”: „Luminării Sale Domniței Elencu, sărut mina Măria Fa, să nu te superi, în curte la noi cenușă, slugă plecata, eu vataful Gheorghe”.

Sosind a treia zi Luminarea Sa cu cai de poștă la Iași, cînd dădu cu ochii de cenușa și de vătăf, nu mai întrebă nimic, ci numai ce mi-i ridică pe Gheorghe dintr-o dată la rangul de dobitoac bașa și de vel măgar două cinuri căpătate într-o zi, după merit și dreptate. Fiindcă domnița Elencu era strașnică la mînie și iute ca ardeiful

Despre deseale călătorii pe care le făcea ea în străinătate, cînd singură, cînd cu soțul ei Alecu Balș, cînd cu copiii sau cu vreunul din ei, se povestesc multe întîm-plîn hazlii.

Era, zice-se, zgîrcită, și cînd ia vreun hotel din Viena sau din Paris era nemulțumită de felul cum era slujită, apoi zicea secretarului ei Bolorney: „Nici o para să nu dai bacșiș servitorilor”; iar cînd din întîmplare era mulțumită, apoi zicea: „-Ețplomey, dă-ie cîte o jumătate de sorcovă ț”. Bolomey le dădea însă cît li se cuvenea și apoi se apuca să direagă socotelile, majorînd prețurile la odaie sau la mîncare.

Într-un rînd, fiind prin Austria de sus, la bai cu fiul ei, beizadea Alecu Ghyka. Se supără pe un hangiu care nu voia să-i scadă dintr-o socoteală ce i se părea prea mare Ridică glasul, ceia îl ridică și el, și atunci domnița începu să strige și să bată din picior, poruncind fiului ei „Alecuie, irage-i cîteva perechi de palme, acum îndată! Ce stai ca un prost?”

Dobitoac bașa și vel măgar nu-l putea face, ca neamțul n-ar fi irrțeles-o, prin urmare trebuia Alecu sa-l croiască Beizadeaua, cuminte, își hniști mama vorbmdu-i de legile austriace și de supărătoarele obiceiuri ale poliției de acolo, iar domnița, pentru a-și mai potoli neazul, Jipi țigăncei pe care o lua după ea pretutindeni în chip de camerista, cele două zdravene perechi de palme pe care beizadea Alecu nu voise sa te dăruiască hangifului.

Aceste debuturi orientale ale boierilor români în străinătate au rămas de pomină în istoria anecdotică a țării. Despre soțul domniței Elencu, Alecu Baiș, logofătul, se zice ca tînd mtr-o zi la Paris cu fiul nevestei sale, același Alecu Ghyka de mai sus, și plimbîndu-se cu trăsura prin „Avenue des Champs Elysee”, a dat de un nesîrșit șir de trăsuri după care trebui să-și ție rîndul. Pierzîn-du-și răbdarea, el zise supărat fiastrului său: „Da spune polițistului cela că sunt eu, marele logofăt Alecu Balș, să ne lese să trecem înainte”.

Și fiindcă nici beizadea Alecu nu zise nimic, nici polițistul nu părea a-i băga în seamă, se ridică boierul puțin în trăsura și strigă pe franțuzește sergentului ca vrea să treacă înainte, fiindcă el e logofătul Alecu Balș. Dar capătă drept răspuns un; „Voulez-vous taire vot'bec, bour-geots” de se făcu logofătul verde la fața și trîntmdu-se îmbufnat în fundul trăsurii, zise doar fiastrului: „Ce spune? Mi se pare că se obrăznicește! Zi-i să tacă, că acuș îl pocnesc cu ciobucu-n cap!”.

A doua soție a viitorului Voievod, care nici ea n-a ajuns a fi Doamnă, a fost Ana Catargi, fata lui lordachi Catargi și a Elisabelei Rosetti.

La vîrsta de 13 ani, părinții o măritară după Ion Bu-huș, vlăstar al unuia din cele mai mari neamuri ale Moldovei, dar pe atunci puțin în decădere. Boierul acesta nu avea nici o minte deosebit de ageră, nici o tinerețe prea ^agedă. Era bogat, cinstit, bătrîn și ursuz. Ea, o copilă trecută din odaia păpușilor în iatacul bărbatului, era, împotrivă, plină de viață, veselă, zglobie, deșteaptă și 'oarte spirituală. Avea un duh nemaipomenit, cu care

^^^^^I^^^^ cucerea pe toți cei ce stăteau de vorbă cu ea. Nu-și puf sufca bărbatul, care totuși o iubea cu o nebuna pa ti m-l' mcercînd, pe cît îi stătea în putință, să-i facă pe p | ' să i laca toate mendrele și să i îngăduie toate nazbitnL ei de copila Merse deci căsătoria așa, șchioapa-șchioap L pmâ în ziua cînd se întîlniră fața în față Anicuța B u h m și Grigore Ghyka. A fulgerat atunci din senin în sufle! tul amîndurora, de s-au iubit ca-n basmul cu Ileana Co sinziana și cu Fătul cel Frumos. Nici n-au mai stat |a gînd: s-au despărțit îndată, ea de Ion Buhuș, el de Elencu Sturza, și s-au cununat împreună.

Aceste se întîmplau în 1832, cînd avea acum Anica 22 de ani. Și a urmat o poveste de dragoste, frumoasa dar scurta, cum e și fericirea pămîntească.

După nașterea a două fete, Aglaia și Na talia, după cîteva călătorii, vara, în străinătate, după cîteva strălucite primiri, iarna, în frumoasa lor casă de la Iași, într-o zi de sfîrșit de primăvară plecară amîndoi peste Prut pentru niște daraven bănești pe care le avea Gngore Ghyka acolo. Pe drum soția lui răci. Și cum era însărcinată, fu nevoita să zacă în pat, la dușman, vreo doua luni de zile, pînă cînd, în dimineața de 17 iunie 1839, născu, înainte de vreme și foarte anevoios, o fetiță, Ioana, care nu putu trăi. În aceeași zi, două ceasuri după naștere, frumoasa, tînăra, vesela, fericita Anica Ghyka își dete duhul în brațele nemîngiatului ei soț, cu care trăise împreună, biata, numai 4 ani.

Împlinise, în zilele acele, 26 de primăveri.

O înmormîntară Gngore Ghyka acolo, în cimitirul de la Chișmău, unde zăcea și mama lui, Elena Sturza. Pe frumosu-i mormînt de marmo-ra albă a pus să i se sape pe franțuzește,- fiindcă pe atunci limba românească era încă „nevrednică” – niște versuri.

Durerea care a urmat a fost însă atît de copleșitoare, îhcît, întors la Iași – după gînduri de sinucidere pe care „credința”, care-i veni deodată, le alungă – el înțelese că încercarea aceasta îi venise „ca o osîndă trimisă de cer pentru ateismul lui de pînă atunci, începu sa se închine, să meargă la biserică, să facă milostenii, ducîndu-se chiar pînă la Ierusalim, la mormntntul mîntuitorului, de unde se întoarse hagi, credincios, curățat de păcate, dar tot încă trist, melancolic și aproape nemîn-gîiat. Va iubi și altă femeie, va fi și nebun, se va vin deca, va fi Domn și mazil și pribeag și un foarte btin

I3triot, dar își va isprăvi totuși viața pnn gestul dezna-^jduit al sinucigașului.

Dar s-o luăm acum de la început, înainte de a vorbi i: domnițele lui, să vedem mai întîi cum a ajuns în,-aunul Moldovei și o dată așezat în ef, ce treabă s-a început să iacă.

Ca și tatăl său, vel logofătul Alecu, Grigore Ghyka i putea suferi pe unchiul său Mihai Sturza. Nu-i ierta ci felul său despotic de a domni, nici abuzurile sale, nici lipsa lui de ideal patriotic. Vodă, care dorea totuși

;a atragă pe nepotul sau în cercul admiratorilor săi, îi oieri vistieria cu atîia stăruință, încît acesta fu silit s-o primească, ramînînd în slujba numai de la 1843 la 1844.

Firește că a fi vistiernic cinstit sub Mihai Vodă nu tia lucru comod nici pentru Domn, nici pentru ministrul au Parăsmdu-și postul cu oarecare tărăboi, Gngore uhyka se învrăjbi cu unchiul său atît de mult, încît în timpul

întîmplărilor de la 1848, Minai Sturza trimise pietutindem după el pentru a-l aresta. Dar nu-l putu gdsi nicăieri fiindcă el se afla la Viena, unde se dusesese pentru a aduce în țară, din pension unde se afla, pe fn-sa Aglaia. Întorși pe Dunăre, vaporul pe care se aflau Gn-gore Ghyka și fata lui s-a încrucișat la Giurgiu cu cel caie ducea la Baziaș pe „revoluționarii ieșeni” evadați din lagărul de la Brăila de sub supravegherea lui Mis-cenko. De pe puntea unui vapor la puntea celuilalt s-au putut vedea „tovarășii de luptă”, schimbînd între ei cîi ie va cuvinte de prietenească înțelegere și de revedere în cuiînd în vremuri mai bune.

Întors în Moldova, unde rămase un timp ascuns pîna u trecură furiile lui Mihai Vodă, Gngore Ghyka începu din nou uneltirile sale cu „tineretul dornic de reforme”, al cărui călăuză era bătrînului său tată, logofătul Alecu

Pe urmă, începînd să i se-clatine scaunul lui Mihai S'urza, acest bătrîn și inimos logofăt lucră cu atîta di băC'e pe lingă Reșid Pașa, ministrul afacerilor din afara la S ambul (prin prietenul său Fuad-Effendi), încît – nu însă fără a face un mic dar de 40000 de galbeni – căpătă pentru fiul său domnia Moldovei.

La 14 iunie 1849 Fuad-Effendi trimitea din Bucu-rcsti, unde se afla el încă din anul 1848 ca comisar ai Porții, știrea la Iași că Grigore Ghyka „a fost rînduit Domn și să i se încredințeze lui frînele ocîrmuiru Moldovei”.

La 22 iulie a venit și'firmanul di n Țarigrad, cu trimisul special Nuredin-Bey, și a doua zi, 23 iulie, el a fost citit și tălmăcit la Iași, în spătăria Curții Domnești „cu o solemnitate neobișnuită pînă atunci în Moldova ia nici un Domn”.

Era în ziua aceea „o vreme foarte plăcută, ca soarele lui iulie s-a ivit de la răsăritul zorilor, aruncîndu-și razele pe armele și uniformele militarilor, de se părea ca plutește asupra oștilor o pa-ră de foc...”.

Toată Ulița mare de la raspîntia mitropoliei pînă în dreptul Sfîntului Neculai domnesc era împănata cu oști rusești, care au prezentat armele Domnului cînd a trecut cu careta pe stradă, fără a închina însă steagurile, iar miliția pămîntească era așezată în ograda Curjii „în cerc împrejurul intrărilor” cu muzica în frunte, și cînd a intrat Domnul pe poarta, ostașii au prezentat armele, pie-cind steagurile toate, la comandă înăuntru, în spătărie, unde erau adunați numai boie-rn și popii și consulii străini, s-a dat citire firmanului împărătesc în ființa Domnului și a (ui Fuad-Effendi, reprezentantul Porții. S-a întîmpiat atunci acel lucru de mirare și care a bucurat pe mulți, că deși, desigur înadins, generalul Du ha mei a întîrziat mult peste ceasul orînduit, Fuad-Effendi și Grigore Vodă nu l-au așteptat, și rn-au amînat pentru aceasta solemnitatea”, încît, cînd a ifitrat în spătărie mîndrul reprezentant al țarului, ceremonia era isprăvita⁴.

Îndată după aceea au început însă a se arăta semne rele,[^] care au urmat apoi în tot timpul domniei acestui bun, vrednic și nenorocit Voievod.

Cînd s-a scoborît Vodă din spătărie de a mers la scară și s-a urcat în caretă, „n-au vrut caii a porni din loc cu toată stăruința vizituJor șj așa s-au încurcai în hamuri, sărînd și zvîrlînd, de s-a văzut Ghyka silit a se da jos din trăsură, pînă au scos-o cu Tnîinile de sub bolta careta să-i pornească... Patru din acei cai erau chiar ai ginerelui Măriei Sale lui Mavrocordat, ce i-a vîndut apoi îndată după întîmplare, ca săjnstrăineze nenorocirea din familie, dar soarta omului nu se preface într-acest chip, ci prin voința iui Dumnezeu cu îndreptarea cugetului”, zice Manolachi Drăghici cronicarul. „

S-au mai arătat pe urmă multe alte semne rău prevestitoare La 6 august, cînd s-a întors Vodă din Țarigrad după primirea investiturii și a intrat iar cu alai în Iași, a căzut peste oraș o ploaie cu piatră de s-a uda-t iumea

toată pînă la oase – și mă; tîrziu alteie încă s-au arătat, de stăteau toți și se mirau ce are soarta cu omul acesta, care era doar acum hagi și credincios și milostiv și bun ca pîinea lui Dumnezeu.

Mu mai vorbim de fapte ca acele arătate de nepotul sau de fiică, Radu Rosetti, ca de pildă că pălmuind într-o zi pe un „paj” din Curtea Domnească, i-a fost apoi atit de năcaz de fapta lui încît a dăruit copilului o pungă cli bani. Aceste sunt slăbiciuni. Dar să arătăm ce a fă cut el de cum a luat frînele ocîrmuirn în mina și cum

—a priceput sau în tot cazul cum ar fi dorit să dom neasca i

De cum s-a urcat în scaun a trimis mitropoliei un; oiis, prin care o ruga sa se vestească tuturor popilor' din țara înscăunarea lui, poruncindu-le sa înalțe ruga ciuni spre a l lumina pre el și p re toți bunii moldoveni „ca în unire și în dreptate sa putem lucra cu toții intru fericirea patriei” „Pre lingă aceste, luind aminte ca la ruga lui Dum nezeu ce se tace în biserica s-a obișnuit a se zice, po menind numele Domnitorului, de a se supune supt picioarele lut pe tot vrășmașul șt pizmașul. Noi socotim că mtrucît se atinge de persoana Noastră sa nu se mai întrebuinteze de acum acea zicere, ci numai rugăciunea de a ne învrednici pre Noi și familia Noastră de binje-cuvintarea dumnezeiască”.

Dormd deci ca împreuna cu tovarășii săi de luptă, cei toști pe la închisori, pe la mînăstin și prin surghiunuri, să poată lucra întru fericirea patriei, prima lui grija tu sa schimbe pe miniștrii lui Mihai Sturza mlo cuindu i cu oameni de ai săi

4 doua lui grija tu sa „mature judecătorii vechi din slujbe pina la unul” rinduind pe alții după arătarea sa, oameni pe care i știa cinstiți și nerușfetan

A treia lui grijă fu sa înlătore pe cît se putea dift toate slujbele pe boierii cei bătrîm, „încredmțînd posturile publice tinerilor ce se închinau ideilor moderne, pre* dicînd o reformă radicală a țării”.

Pe urmă a înființat corpul jandarmeriei (în locul vechilor „slujitori”), rînduindu-l pe picior ostășesc și în-trupînd pe tot ținutul cîte o companie de la 80 ia 100 de oameni cu ofițerii lor, al cărui buget se urca la un milion de lei pe an.

A făcut apoi cazarma cea mare pentru infanterie de la Iași, cea de la Copou, care se înalta astăzi încă mîndră în capitala Moldovei, mărind și miliția cu un batalion și înzestrînd artileria cu 5 tunuri în loc de unul i W

cît avusese sub Mihai Vodă. Făcu frumoasa închisoare de (a Tîrgui Ocnei și pavarea Iașilor cu pietre cubice și în chiar casele răposatului sau părinte, Institutul z Gregonan pentru moșit și pentru copiii găsiți, dăruind din banii lui pentru acest institut și 15000 de galbeni

În afară de aceste și multe alte îmbunătățfin și re-forme, Gngore Vodă a avut curajul, după plecarea rușilor din Moldova, să desființeze cenzura, mtroducînd libertatea presei, și să atace și problema reformei sociale regulînd raporturile dintre proprietari și țărani. Lui ij da ton m și reorganizarea învățămîntuîui public, pe care-l împărți în primar, secundar și înait, obhgînd pe toți profesorii, chiar pe cei străini, să-și predea lecțiile în limba română.

Toate aceste îngreuiară in sa bugetul statului, care de unde dăduse sub Minai Vodă excedente (pe care acesta și le însușea, nu e vorba), se tăcu dimpotrivă, sub Gngore Vodă deficitar – lucru pe care dușmanii săi nu-l iertară și i-l scoaseră întotdeauna pe nas. Dar Grigorș Ghyka a nădăjduit mereu că pină la urmă va ieși cu bine din toată încurcătura aceasta bănească, făcută doar numai spre binele țării, și niciodată sub nici un cuvînt nu a îngăduit nimănui a se abate de la principiile morale, fie în interes personal, fie chiar în interesul statului.

Astfel, cu privire la el însuși care dădea pilda, se cunosc două fapte foarte în cinstea lui.

El cheltuise cu luarea domniei frumoșica sumă de o sută de mii galbeni (40000 l-ui Fuad-Effendi și 60000 celorlalți potentăți ai Stambulului) care apăsa greu asupra averii sale. Dar, deși împăratul Neculai îi trimisese răspuns că, în urma intervenției sale pe lingă Poartă, aceasta n îngăduia sa-și acopere cheltuiala din înființarea unei noi dări asupra sării, Grigore Vodă răspunse, mulțumind, că nu-i stă în putință să împovăreze poporul cu biruri menite să plătească datoriile sale personale.

Alta:

Cerind autorizația Porții să urmărească în averea sa imobiliară din Moldova pe fostul Voievod Mihai Sturza pentru toate „neorînduiele” făcute de acesta în timpul domniei sale, generalul rus Duhamel se împotrivi, po-
'runcindu-i să înceteze orice urmărire împotriva administrației fostului Domn, Grigore Ghyka trimise atunci o scrisoare cancelarului Nesseirode la Petersburg, zi-cîndu-i curat: „Ferice de Moldova că are acum un Domn „|rlstit, căci, vîzînd ocrotirea cu care cabinetul împără-' sc acopere nedreptățile și delapidările im Mihai Sturza, n putea fără teama să merg pe urmele sale”.

Multe alte gesturi și fapte frumoase a mai făcut acest Voievod, cel dm urmă pe care l-a avut Moldova. Și te cuprinde un simțămînt de duioșie cînd te gîndești că sirul Voievozilor moldoveni se încheie cu unul care a încercat să meargă, după 500 de ani, pe urmele celui dinții: Bogdan din Maramureș înlnînd Moldova și Gridin Pind75 luptînd pentru înființarea României!

N-am zice, ca Radu Rosetti, ca Grigore Vodă a fost [ntemeietorul partidului unionist, dar a fost desigur, și înainte și m timpul domniei, unul din înfocații săi par tizani Și pentru un Domn în scaun, care știa că prin Unire își va pierde tronul, lupta ce a dus în vederea acestui ideal scump tuturor românilor este pe deasupra oricărei laude

La începutul războiului Cnmeei, m 1853, el se pur tase cu gîndul recrutării unei legiuni de voluntari moldoveni, în capul căroră să se puie el însjași, pentru ca prin vărsarea sîngelui moldovenilor să aibă țara lui dreptul la sîrșîiui războiului să-și spuie cuvîntui, iegînd viitorul neamului românesc de soarta armatelor aliate, sau mai bine zis de izbînda lor, de care nu se îndoia. Radu Rosetti ne asigură că cuvintele cîntecului războinic cu care oștenii lui aveau sa intre în foc erau făcute de el:

Buciumul român răsună, Pe-ai săi frați el U adună

Iată așadar și poet.

Ca realizare a politicii sale „progresiste”, cea de căpetenie a fost dezrobirea țiganilor boierești. Dar povestea aceasta fiind în legătură cu alta, o lăsăm mai la urmă. Să vedem deocamdată neajunsurile ce i s-au în-tîmplat bietului om cînd cu „pierderea minților” și cealaltă, cînd cu „fuga peste hotar”, căci domnia lui Grigore Ghyka Vodă a fost de două ori întreruptă.

Ajuns în stare de a face, ca Domn, cel mai mare bine cauzei naționaliste dragă inimii lui, Grigore Vodă trebui să lucreze cu multă băgare de seamă, fiindcă altfel jandarmii de la spate, rusul și austriacul, l-ar fi lovit de s-ar fi rostogolit din domnescul său scaun. Reacționarii aceia

Comanda J& 90

—”, nu puteau îngădui ca nebuniile revoluționare și ideea Unire să se întărească în sufletele românilor, ei aveau nevoie de două mici țări înapoiate pe care să le poată înghiți, nu de o țară unită și mare care îi tăiat calea Bizanțului, în atan împrejurări, Ghyka rn putu face rnaî mult decît făcu, lăsînd doar prietenilor Sa, mină liberă să lucreze pe ascuns la pregătirea și Ja răs pîndirea patrioticelor lor idei. Dar suferința lui era mare că, ajuns domn,

să-i fie totuși acțiunea atât de restrânsă Mai tirziu, în 1855, ei se va gândi pînă și la recucerirea Basarabiei „cînd rușii alungați din Cnmeea ne vor înlesni puțința de a da un contingent în oameni și bani, căci va trebui în tot cazul să participăm la acea expediție prin botezul singelui pentru a ne putea apoi prevala față de puterile aliate în vederea reincorporăm acelei provincie la țara mumă”, scria ei lui Negri și lui Ralet la Constări tinopol în toiul războiului din Cnmeea (Scrisoarea e din 26 septembrie 1855)

Frămîntănte acestea ale inimosului Voievod, neputința m care se afla de a lucra după îndemnul inimii sale, rana pricinuită de moartea nevestei sale, precum și descoperirea unei bande de falsificatori de acte publice, în care tristă afacere dușmanii Domnului voiră să amestece și pe unii membri din familia sa, îl aduseră la începutul leatului 1853 într-o stare de nervi încît începu să aiurească.

„S-a cuprins Vodă de o ipohondrie serioasă,, ce i-au slăbit mintea de nu putea ocîrmui”, zicea Manolachf Dra ghici, iar ministrul sau Nicolae Suțu arata m Anunț nle sale toate tristețe amănunte ale acestei boli ce în tuneca, toate vremelnice de aittel, mintea bietului Vo levod

La 23 ianuarie el încredința domnia Sfatului extraordinar al țării și se duse la mînăstirea Neamțului sa se odihnească acolo, ia aerul (are de munte. Prin Iași se zvoni firește ba că e mazilit, ba că e nebun, turbat, fiindcă „era și foarte oprit a se vedea de cineva”, ceea ce putea da naștere la toate bănuielele. Dar pe la i februarie, simțindu-se mai bine, merge la moșia sa Har-pășești unde rămase vreo 5 sa p ta mini, în timpul postului mare, aducîndu-și și familia acolo și primind de la o vreme și lume străină, pe miniștrii săi și chiar pe consulii străini.

La 3 martie el era atât de vindecat de neajunsuri^ stării sate nervoase, încît putea da colegului său Barbu l

F jâ Știrbey, la București, știri despre sănătatea sa, din,e putem cunoaște cum a simțit și judecat el însuși c'(j,nplarea ce vremelnice îl doborîse:

1 (iPrincipe”, îi sena el. „încredințat tund de Simța-01 n le le pe care Mana Ta ai binevoit să mi le arăți prin.cnsoarea din 27 februarie, mă grăbesc a-ți spune ce Jăcere mi-a făcut această dovadă de simpatie și ce bună aiTintire îmi va lăsa ea. Boala mea, în fel de feluri pri-vlta și tălmăcită, a fost totuși numai urmarea unor obo-eji fără margini, amestecate cu amare păreri de rău,a silințele și jertfele țnele nu sunt în stare sa îndru-ieze mințile spre același scop fericirea țării – și nu jiung a stinge patimele care, veșnic în mișcare, caută ia paralizaze acțiunea guvernului meu Dacă s-au vădit cli acest prilej, dovezi de simpatie pentru rnme în țară, e totuși păcat ca unu din compatrioții mei se îndărăt nicesc a nu voi sa recunoască abnegația pe care o dove dese și vederile părintești și împăciuitoare care rna călăuzesc. Dar, oricare ar fi nerecunoștința ce am cules pînă acum și cea care mă mai așteaptă, nimic nu va putea slăbi dragostea și dezinteresarea cu care am înțeles a-mi face întotdeauna datoria față de țară; și acum, cînd puterile mele stoarse s-au întărit prin odihnă, voi consacra statornicele mele osteneli grelei sarcini pe care am luat-o asupra-mi...”.

La 8 martie Grigore Vodă era din nou la Iași, Juind trineie guvernului în mină.

Dar bucuria celor ce-l iubeau nu ținu mult, căci peste vreo trei luni și jumătate se întîmplă celălalt bucluc, al intrăm oștiilor moscovite în Moldova La 21 iunie ele veniră la Iași sub comanda generalului Danenberg, care pleca in sa în curînd la București, lăsînd în locu-i pe capul lui Grigore Vodă pe cneazul Gortciacov.

Cauzele războiului din 1853 nu le vom mai arăta, ele fiind prea cunoscute: Cheia bisericii sfântului mor-ftint, ca pretext, și celelalte... Fapt e că rușii au ocu-Pat în iunie țările dunărene înainte ca războiul să fie clarat. Abia în septembrie s-au hotărât turcii să-i dedare ei, în care timp Gortciacov plecând și el la Bucu-j^Ști, Moldova rămase mai departe sub ocîrmuirea lui ^figure Vodă, a cărui îndatorire era însă să facă apro-V | zionarea oștirilor muscălești. După declararea războ-rușii, care firește că nu puteau avea mare încre-în Domnul Moldovei pe care-1 știau neprietenul lor, iseră la Iași pe generalul Urusov „ca să ieie stapî- „*v_ nirea din mina Ghykâj și sa ocîrmuiască el țara plria o altă rcgulansire”. '-

Gngore Vodă nu se grăbi să plece. El se duse a do zi abia fa via sa de la Socola, unde mai rămase citPUa zile împreună cu toata familia lui, făcndu-și socoteli]5 stnngmdu-și buclucurile, mai dînd prietenilor săi sle> tun, și pornind abia după aceea, agale, prin Mamorrm.

Și Lcmberg, la Viena. 'a

După un an, întîrnlările politice și ale războiului, l vor aduce din nou în țară. Franța și Anglia declartnd jn iarna anului 1854 război turcilor, teatrul operațiunilor mu. Tindu-se de pe malurile Dunării în Cnmea și în Austria veșnica profitoare, ocupfnd în toamna Moldova părăsita de ruși, Gngore Vodă se întoarse de l-a Viena la Iași sub ocrotirea generalului baron Hess, urcmdu se din nou m scaunul din care iusese alungat de [rusov (2 octombrie 1854)

Despre petrecerea sa la Viena nu știm aproape nimic E de presupus că beizadea Costachi și domnițele Catrina și Aglaia, fund căsătoriți, au rămas la Iași; și mai trebuie să credem că tot acolo rămăseseră și domnița Na-talia împreună cu beizadea Ion (beizadea Alecu fund încă de mai multă vreme în străinătate la studii), deoarece atita știm de Grigore Vodă, că luase cu ei la Viena pe ibovnica lui, Eufrosina Leroy, și pe cei doi copii pe care-i avusese cu dînsa, din care prmtșorul Ferdinand avea abia 4 luni. Trăind deci acolo cu „metresa” lui și cu copiii ei, nu putea deci avea pe lînga el pe beizadelele și pe domnițele sale legitime

Pe această Euțrosine Leroy o cunoscuse Grigore Gh> ka la Paris, înainte de domnie, într un chip toarte roman tic Se plimba într-o zi viitorul Voievod printre mormintele marilor francezi din cimitirul Pere Lachaise, el, un străin, care se închina amintim unui Moliere sau La Fon-taine, ea o pariziană care se ruga la mormîntul unei prietene moartă de cimnd. Au intrat în vorba, fiindcă așa a vrut soarta, s-au plăcut și s-au iubit. Cînd a fost numit Domn, a adus-o la Iași, i-a luat casă, mobile, servitori

* Ași trăsura, ținînd-o departe de toată lumea și mergi no el însuși s-o vadă un ceas-două pe zi și în toate nopți'6 între 12 și 3 dimineața. Așadar un fel de doamnă de Main-tenon, fără strălucirea acesteia și fără aceeași influența asupra iubitului ei, Madame Leroy era femeie plăcută, cam grăsulie. Cu trasaturile feței fine. Semăna destul de bine-ne asiP1” j j secretarul francez al lui Vodă, Edouard Grenier – t j Madame Matlulde a lui Hemncli Hei ne, deși mai i^teapta și mai cioplită decîi aceasta. Va fi mai tirziu, l pranta, după mazilirea lui Ghyka, soția sa legitima, l o vom intilm-o de citeva on în cursul acestor povestiri înainte de a arata a doua domnie a iui Gngore Vodă,, a arunca o privire asupra frumoaselor sale domnițe, 5C cuvine sa facem un mic popas lîngă chipurile beizadelelor sale, fiindcă mțimplanle ce-i privesc, ale lui beizadea Ion în tot căzui, s-au desiașurat m timpul domniei dinții

Cei trei tu ai luj Gngore Ghyka cu domnița Elencu Sttirza au fost, după cum am văzut, beizadelele Costachi, [On Și Alecu. Studiile și le tăcură la Freiburg în Elveția, unde au tost crescuți de Gregoire de Girară, ofițer și fiu de ofițer șvîțeran, pe care, după întoarcerea fiilor săi m țara, Gngore Vodă îl

chema la Iași, dîndu-i grad de colonel m armata moldoveneasca. Girard pare a fi tost un om foarte de treabă, la care feciorii lui Vodă țineau atît de mult, încît după moartea tatălui lor, ei se mdatorira pnntr-un act judecătoresc „drept recunoș-tmfă pentru creșterea și îngrijirea” ce au avut de la el pe cind erau copiii, să-i dea o pensie de 720 de galbeni pe an tot timpul vieții sale.

Copni aceștia, foarte mici la stat, foarte oacheși la lata, cu par castaniu, cu ochii frumoși, aveau fin blînde și iubitoare, erau sentimentali și pătimași ca și părintele lor

Beizadea Costachi, cel mai mare, a fost în timpul domniei tatălui sau postelnic, apoi magistrat și membru la Curtea de casație. S-a însurat de tînăr cu Caută Balș de la Dumbrăveni, cu care a avut două fete, și mai tîr-ziu cu fiica unui boier grec din Muntenia, Zoe Plagino, cu care a avut un fiu, pe Gngore Ghyka. A murit în anul 1874 la vîrsta de 47 de ani.

Beteadea Ion, sau lancu, după cum i se mai zicea, 'iul mijlociu, a fost cu mult cel mai deștept din toți, Ce' mai cu carte și cei mai simpatic. Era la sîat și cel „fl.ai mititel. Grenier spune despre el că era, pnn 1855, „frumușel, harnic și încăpățînat”.

Băiatul avea abia 10 ani cind îi trimise tatăl său, îm-Preung cu frățiorii, la Freiburg în Elveția. Trecut apoi v/m

— A ia Paris unde-I prinse revoluția din 48, el se întoarse Iași, rămînînd acolo pînă în 1849, cînd n trimise țat-a sau din nou m Elveția, la Geneva de data aceasta, uni avu ca tovarăș de studii pe prințul Leopold de Înhai* >i ca profesori pe Erncst Naville la filozofie, pe Oher i chept și pe Girard la arta miittara

În 1851 el se întoarce definitiv la Iași, cînd tatăl Sau îl numește locotenent în miliția Moldovei și aghioian(domnesc. E tînăr, frumos, nebunatic, mor fetele după ei Dar băiatul e cuminte, nu se mcuică, deocamdată, cu nici una, și se apuca sa sene amintiri, schițe, călătorii O tQr. Na la Iași e o icoana a vieței moldovenești de alta dată, care are un farmec și un pitoresc cu totul deosebii E în telul ei una din cele mai bune lucrări ce se cunosc mai interesantă chiar decît ale lui Aiecu Russo, și nu se va putea scrie vreodată istoria societății ieșene în veacul al XIX-lea iară a se consulta acest document viu, plăcut, „pns sar te m Tot atît de buna e și scrierea lui intitulata: O călătorie în Car păți din care mai ales partea de la început și povestirea lui lordachi despre haiducul Petraru sunt niște mici juvaiere literare. Mai slabe sub Chipurile românești, în care autorul, prea tînar și prea puțin documentat, încearcă să ne arate „pe boier, pe țăran, pe popă și pe ciocoi” într-un Jel cum nu puteau să fie.

Răsfățatul beizadea lancu nu stă totuși toata ziua închis în casă cu pana în mină. Mai are slujba și nu se dă îndărăt nici de la petreceri, îi place sa se plimbe la Copou, iarna cu sama mai ales, sa meargă la teatrul francez unde admira pe Gatmeau și pe domnișoara Any Roiand, la teatrul românesc unde se prăpădește după Miilo, pe care-I compară cu Molie re, și la bal mascat „unde muzica ne tace sa auzim acele valsuri de Strauss, cărora nu-ți stă în putință să te împotrivești”. La balurile acele, care încep seara la opt și se isprăvesc abia în zon'cînd trec lăptarii pe stradă stngîndu-și marfa cît îi iau gura: lap-te, iap-ıee! – la balurile acele, batrînii boieri se plimba încet prin sală cu mîmile la spate. Iar cei tineri joaca de țî-e mai mare dragul să-i vezi „cum pornesc, cum se învîrtesc, și cum șiiu perechile să ocolească perechile”.

Cînd nu e la teatru sau la bal, beizadea lancu, democrat cum fusese și babacă, se duce uneori seara prifl cafenelele negustorimn. Îi place să vadă acolo, într-un nour de fum, pe divanurile ce se înșira de-a lungul perela mese rotunde și joase „pe turcul grav pînă-n tJiân, sorbindu-și narghileaua, pe

armeanul în stra-său port, gustindu-și tacticos ca felii ța moka, pe gre-
/(Tomotos făcînd gesturi, pe jidan numărîndu și banii neamț bîndu-și halba
de bere”

_L unu după miezul nopții... se pot deci mea face ' Căci toată ziua și
toata noaptea casele boierești deschise, de stai sa te întrebi cînd lucrau și cînd
oamenii aceia. Dar dormeau, cică, între 3 și 10, | | TUneața, slujba, de la 11 la
4, masa, de la 4 la 5; apoi, r Lin mic somn pîna la 7, și de la 8 m sus. Viața...
Car-(| | e mai ales, obicei luat de la ruși de la 1827 încoace, Lre pîna acum a
făcut sa cada mai multe iamilu bogate iri cea mai neagra mizerie... Cîțiva
boieri țin toata iarna casa lor deschisa, la rînd, de doua ori pe saptamma.
| ntra lumea acolo ca la birt, se așaza la una din cele [O s<iU 20 de mese din
salon, și joacă cu aprindere, cu nesaț Cînd pe covorul verde se îngrămădesc,
licărind, nalbe ni i de aur, obrajii se îmbujoresc, ochii strălucesc și tremură
sufletele bieților pătimași... Se joacă mize de 10, de 20 de mii de lei dintr-o
dată, aven întregi se duc mtr-o seară... și uneori nenorocitul care a pierdut tot
ce avea se duce cu ochii aiuriți să-și zboare creierii acasă”. Jocurile obișnuite
erau: cele de noroc, ca stosul, lans-kenc și maca, cele zise speculative precum
vist, preie-ranța, pichet, și cele distractive, precum ghiordurhul, coricina, calul
alb. Vitejii jocurilor „de noroc” erau Ionica Greceanu, zis Badașcu, Va silică
Ghica, Neculai Negruzzi, Leomda Mavrodm și Nicu Pavh. Cucoanele | ucau și
ele, dar mai mult concina și pe bani puțini.

Lui beizadea lancu nu-i plăceau nici cărțile, nici vizitele. Se ducea
uneori prin casele aceie, fiindcă trebuia. Dar el, cînd nu era seara nici la
spectacol, nici la bal mascat, nici la cafenea, nici la cărți, apoi îl găseai sus la
Coana Frosa, în grădinița de lingă teatru, acel

Re s ta Urant Du the Atre

^spre care am mai vorbit. Acolo mergeau „artiștii” și-i Plăcea lui lancu
Ghyka să facă haz cu ei. Și mai ales cu e' în vara anului 1852 a zărit în
gradina aceea, întia ^ta, pe dansatoarea Rose Pompon. I-a rămas la ea gînduî
51 mima și nu s-a lăsat pîna n-a cunoscut-o și pîna n-a iubit-o. A fost marele
roman al vieții sale.

Rose Pompon a avut minunata idee să-și sene a, tinle, așa încît avem
despre ea toate amănuntele tre!" mcioase pentru alcătuirea, pe scurt, a
acestui roman)l

Mica burgheză Elvira din Paris, crescută la sa. Dems, se mărită fa
cincisprezece ani și jumătate cu crgiul Bonze, un om ursuz și grosolan cu care
nu ^ putut înțelege. Ea era veșnic în mișcare și cu zîrnbet 1 pe buze, ei
morocănos și tăcut. Nici nu trecuse „luna i miere”, ca juvaiergiul îi și spune
într-o zi: „Ești frije moașă și prea veselă; mie îmi trebuie o femeie liniștită” '
care să aibă grijă de casă, o bucătăreasă”. S-au despărțit' Iară a divorța,
fiindcă erau amindoi catolici Elvira Borizd și-a luat buclucurile și a început sa
cutreiere Parisul după o slujba A fost guvernanta, croitoreasa, a umblat de tei
colo sa și ciștigue viața, pina a nimerit, mtr o seara ca sa mai și petreacă, la
Mabille

Le samedi, dans le jardin Mabille Vous vous livrez ă de joyeur ebats.
C'est la qu'on trouve u/ie vertit facile E t des a p pas Qu'on ne aii pas.

Mogador și Clara Fontaine făceau pe atunci furori în grădina Mabille.
Mica Elvira-avea abia 16 ani holba ochii la ele șt nu se putea sătura de a le
privi cum joacă, cum saltă, ce drăgălașe și pline de farmec sînt împreuna cu
prietena ei Eliza, cu care nimerise în seara aceea acolo, începu sa iaca planuri
ca și ele sînt tinere și iru moașe și le place dansul la nebunie și au dreptul la
viața, ca celelalte, întoarse deci acasă, încep fetele în sărăcăcioasa lor odăiță
sa joace împreună, să sară, să se învîrte, să se plece și să se ridice, întocmai

ca Mogador și Clara Fontaine. Născocesc dansuri noi, le repetă, a doua seara, a treia și a patra, iar în seara a cincea se duc, de-a brațeta, din nou la Mabilie. Dansează împreună lumea le privește mirată, apoi fermecată și la urmă entuziasmata. Li se dau nume noi: Eliza devine Regina Po mare și Elvira Bonze – Rose Pompon! Au cucerit Mă-billul, vor cuceri Parisul.

Începu viața mare a „demimondenelor” pași se ne apartament, mobile, echipaj, rochii și juvaier. „în vremea aceea nu se puneau nici pudră pe obraz, nici roș P1 buze”, scria Rose Pompon. Tinerețea și frumusețea erai- „, ajuns. Pentru ele dădeau bărbații bani, pe care fetele ” | Liau, îi cheltuiau și cereau alții. Dar Rose Pompon, L^i atît de tînără, se gîndea uneori la viitorul ei: cînd l,a”fi bătrînă să aibă un capital pentru a putea trăi din Cultul lui. S Jrîngătoare nu era; îi trebuia deci un ca-pital rnare, care să i se dea, așa deodată, „pentru a avea fentă”. Dorința aceasta devenise o boală la ea. Cum se îpvîrtea vreun bărbat împrejurul ei, Roșă de colo: „Fai-fes-tnoi des rentes”. În schimbătoarea-i viață, ba de lux, 1,3 de boemă, dansînd pe scenă sau în grădini, azi bogată, mîine săracă, se întîlni fata înîr-o zi „ă la sorite des [taliens” cu prințul Palia, un străin. Tînăr și frumos, ej o găsi pe Roșă tînără și frumoasă, îi zise. „Te iubesc” ea îi răspunse: „Faites-moi des rentes”

Tînarul nu păru mirat. „Rente?” h zise „Îți dau cite vrei și n t bogat, am moșii și castele. O suta de mu îți ajunge?”

— Oh, da!”, răspunse Roșă.

Și se iubiră amîndoi, o lună, două, șase. Dar suta de mu nu venea. Supărată, Roșă începu să bată din picior. Strîns cu ușa, tînărul mărturisi că nu are banii asupra-i, dar se va duce acasă pentru a-i aduce. O suta de mii de franci erau pentru el un nimic. Peste o lună va fi înapoi la Paris, cu banii în geantă.

Porni deci... tocmai în Moldova. Căci prințul Palia era român, un Pe l la oarecare sau cine știe cine!

Domnul Palia, sau poate Palladi, nu se mai întoarse Dar nici Rose Pompon nu renunța la rente. După vreo șase luni, găsind o prietenă, Olimpia, care era gata sa meargă ia Iași pentru a-și vedea acolo „iubitul” își făcu geamantanul și plecă cu ea

Prin Viena, unde joacă pe scenă pentru a mai strînge bani, prin Lemberg, prin Cernăuți și Mamormța, Rose Pompon și Olimpia sosesc la Iași către începutul primăverii 1852. Trag amîndouă la un han, și a doua zi Rose Pompon se și înfățișă la „prințul Palia” acasă, cerîndu-i suta de mii! Cînd a dat cu ochii de ea, fostul „șrnechej:” a îngălbenit. A început a bolborosi cuvinte fără șir, din care totuși înțelese fata prea bine că bărbatul nu avea nici moșii1, nici castele, nici bani, și că pe lingă toate mai era șf logodit, gata să se însoare.

Dar Rose Pompon era fată bună. Da'că nu are omul bani, nu e nimic de făcut. Se^puse deci pe chef: o viața fa noapte cu dans, cu joc, cu băutură. Merse cu Olfmpia pe la Coana Frosa unde o zări, pare-se, într-o noapte, t lancu Ghyka.

După vreo două trei luni, sătula de viaia aceasta, | 10 tanndu-se sa se întoarcă la Pa n s, se muta de la han h niște evrei prin Tîrgul Cucului, se pregăti de drum ^ merse iar, de mai multe ori, la Palia al ei sa-i ceara bani barem pentru poșta și diligenta Dar cela nu i dădu ni mic, ba o și amenința ca o va expulza din țara Cind deo data, mtr-o seara, primi de la el o scnsonca, prin care era rugată sa vie pina la Copou, căci avea ceva toarte însemnat sa-i spuie „La poarta te așteaptă o trăsura” sena domnul Palia, „poți avea toata încrederea în cinstea și discrețiunca vizitiului” -”O ti o cursa”, se gindi Rose Po nipon „Vrea sa mă omoare1” Dar Fata tiind curajoasa, se hotărî sa se duca Ce-o ii, o li' „Pentru orice eventualitate, m am tăcut toarte îru moașa O rochie

de velur bleu, un mare mantou garnisit cu blana și o palane din aceeași stoaica a rochiei Eram loartc reușita Trebuie sa lu întotdeauna pregătita” împopoțanata cum era, se urca în trăsura cea cu ziiiul discret, care o duse la Copou, dincolo de Copou, toarte departe de Copou. Începea tocmai sa-i fie încă, cind se opri deodată trăsura în fața unui han, în ușa căruia o aștepta, zîmbitor, domnu! principe Palia... Lingă el stătea un alt om, foarte mic și foarte în întuneric. Intrară tustrei mtr-o odaie, un fel de birt, și înainte do a se așeza la masa, Palia își prezintă prietenul Popescul

Un hohot de rîsî Pe Popescu acesta, Rose Pompon îl cunoștea după portretele care se rastaiu în vitrinele tu turor negustorilor din Iași Era hui lui Vodă, beizadea Ion – Le Pnnce Jean'.

— Domnule Popescu, te cunosc”, Îl zise vesela pari ziana. „Te vad în fiecare zi la terestrele tuturor prăvăliilor. Bună seara”.

Beizadea Ion începu sa rîdă și el: „Buna seara, Rose. Îmi placi, și te iubesc”.

— Faceți-mi rente”, răspunse ea.

Beizadea lancu Ghyka îi dădu mai mult decît rente și mai mult decît obișnuitele daruri de rochii, pălării, juvaie, trasuri și servitori – îi dădu micii Rose inirna lui toată, și-i mai făcu un dar la care nebunateca dansatoare nu s-ar fi așteptat: o făcu să simtă deodată, ^ în sfîrșit să înțeleagă, ce înseamnă iubirea!

Bătrînă, devenită iar o burgheză așezată, îi tremura încă sufletul la amintirea acelei dragoste: „A fost povestea mea de dragoste cea mai frumoasa, cea mai sinceră, cea mai aleasă, anii cafe se vor scurge

Iti vor putea pierde intensitatea amintirilor mele”.

De-acum, lumea era a lor. Nu mai puteau trăi fără a fi împreună o dată, de două, de trei ori pe zi. Și cum se despărțeau își scriau, după cum merg – cine nu știe? – jycrurile în dragoste!

„Iubita mea”, îi scria lancu, „nu vom avea deseară bal mascat. Așa a ho târî t mitropolitul, care găsește ca petrecerea de la biserică ajunge. Așadar ne vom vedea deseară la tine. Pregătește tu cina. La revedere. Te iubesc. Te mai sărut din toată inima”.

Sau: „Drăguța mea, te gîndești tu la mine? Eu, toată noaptea numai pe tine te-am visai. Se făcea că eșii lingă mine, lipită de mine, te țineam în brațe și te sărutam... Voi veni deseară să te văd, dar ceva mai tîrziu ca de obicei, căci trebuie să mă duc la întrunirea unui așa-zis jockey Club... De ar veni odată seara! La revedere, îngerul meu. Lubește-mă cum te iubesc”.

Și așa mai departe...

Cucoanele din Iași erau mîhmie și zurlii. La nici una din ele nu se uitase beizadea lancu, și acum dansatoarea asta i-a furat inima și mințile. Tot ce era mai frumos în capitală, era pentru ea. Cum voia vreuna să cumpere o rochie mai abitir de la Derigault, vreo mătase mar fină de la Lupu Carniol, vreo mobilă noua de la Miculi sau vreo statueta din porțelan de Saxa de la Meii don, răspunsul negustorului era mereu aceiași: „E vîndută franțuzoaicei!”. Nu mai era de trăit. Cuconetul ieșean făcu împotriva ei o alianță defensivă întîi, și pe urmă ofensiva. Merseră boieroaicele pînă sus la Vodă, să-i vor-uească de scandalul ce pricinuia fiuj său în societate cu felul vieții ce ducea... cu o dansatoare, cu o venetica!

Grigore Vodă, care se făcuse pînă atunci ca nu știe nimic, văzînd ca „scandalul” a devenit public, trimise răspuns fetei ca-i poruncește să părăsească Iașii și țara. Ea, femeie deșteaptă și inimoasă, răspunse aghiotantului ao m ne se care-i adusesese porunca;

— Suntem aici trei pariziene; eu, Olimpia și d-na Leroy. Sau ne dă afară pe toate trei, sau nu pleacă nici una!” îndrăzneala Rosei Pompon era mare, dar iogica și bunul simț erau din partea ei. Era greu pentru Vodă, când își ținea o ibovnică franceză, să oprească pe fiul său să-și ție și el una. Domnitorul închise din nou ochii. Nu mai vază și nu mai știu nimic.

Dar beizadea lancu se simțise jignit de porunca ce i se dăduse iubitei sale. Buna-vomță părinteasca nu-l lăsa, tea și-i era teamă ca nu cumva, într-o buna zi, să-și schimbe gândurile și să-i trimită „îngerul” peste graniță. Propuse deci felei s-o ia de nevasta. Ea, cu veșnicul ei bun simț, nă răspunse că era măritată și nu are poftă să fie bigamă, fie chiar aici în capătul Europei. Lancu Ghysca u povesti atunci toată întâmplarea încă proaspătă a contesei Dash cu beizadea Gngore Sturza, asigurînd-o ca odată cununăți, Gngore Vodă nu va face ca Vodă Mi hai! Era doar iată! sau un om muft prea înțelegător în materie de dragoste!

Rose Pompon îl iubea prea mult pentru a se împotrivi. „Dacă vrei tu”, zise, „hai să ne căsătorim!”.

Și așa într-o zi se duseră amîndoi, fără martori, la o bisericuță de la Copou, unde un preot cumpărat cunună pe Elvira Bonze cu luminarea sa beizadea Ion Ghysca.

Își pusese mireasa rochia ci de mătase albă cusută cu aur, diamante și briliante în păr și brățare pînă-n coate „Eraam superbă și triumfătoare... Ion era nebun de bucurie... ne-am jurat deci dragoste veșnică și fidelitate”.

După nuntă se întoarseră amîndoi acasă la ea, cînară, se culcară, se iubiră și adormiră.

Dimineața la 7 – dormeau încă duși amîndoi – bătu cameriera la ușă. Rose Pompon se sculă și o întrebă supărata ce vrea. Cameriera, o pariziană și ca, răspunse în jargonul lor:

— Poliția, consulul și toată șleahta!”.

Vai de mine! Ce este de făcut? Roșă își deșteptă bărbatul, începînd amîndoi a se sfătui dacă să fugă sau ce să facă. Căzură la învoială să meargă ea să vorbească cu dîșii, să-i întrebe ce vor, și în tot cazul să tăgăduiască cununia, cu orice preț s-o tăgăduiască.

Rose Pompon se spăla, se pieptănă, se parfumă și îmbracă apoi „un lung capot de batist alb garnisit cu dantelă”, fiindcă atunci cînd ai de luptat cu bărbații, trebuie să fii frumoasă, zicea ea.

Intră în salon ca o regină, ca o domniță ce era de-o zi.

„Ce doriți, domnilor?”.

Consulul îi răspunse: „Dumneata ie-ai măritat aseară cu beizadea Ion!”- „Eu?”.

„Dar cine, eu? Dumneata, la o bisericuță de la Copou”.

„Nu-i adevărat”.

— Ba-i adevărat. Îți fîntărită ești măritata în Franța, jată-le acum bigamă!”.

„Nu-i adevărat. Sunt măritata în Franța, dar nu măritata aici. Fost-au martori la cununia mea?”.

„Nu. A fost numai un popă. Ți-l pot aduce aici”

— Adă-i aici, să vedem. Iar dumneata, domnule consul, în loc să-mi faci astfel de înscenări, mai bine m-ai jua sub scutul d-taie. Sunt franceză, ești consulul Franței, trebuie să mă aperi, nu să mă învinovățești”.

Consulul nu-i răspunse nimic, trimițînd după popă, care veni îndată, fiindcă era după ușă. Cînd îl văzu, Rose pompon – ca la teatru – se duse la el și cu multa îndrăzneală îl întrebă, uitîndu-se drept în ochii lui.

— Dumneata ești părintele care spui că m-ai cu nuna t aseară? Uită-te bine la mine, eu sunt aceea? Mă recunoști? Poți jura dumneata Că mă cunoști?”

Popa, aiurit, nu știu ce sa spuie. Bolborosi cîteva cu vînte neînțelese – de altfel fusese a Ut de întuneric în bisericuța de aseară – încît nu înai știa nici el de era ea, de nu era ea, pe cine cununase și pe cine nu.

Rose Pompon avu atunci o inspirație dumnezeiască, în disprețul tuturor conveniențelor și al solemnității momentului, o adevărată „ga mi ne de Paris” ce era, dar drăguță și nostimă foc, se întoarse rîzînd la sfinția sa și-i arăta limba.

Popa își puse potcapul și ieși buzna pe ușa afara, st/i-gînd cît îl lua gura: „Asra-i dracu împiejițat... Dracu. Dracul”.

„Ei vezi?”, zise Rose Pompon, încîntată.

„Ești o comediană!”, îi răspunse consulul, care abia se ținea de rîs.

„Nu”, adăugă ea. „Nu sunt o comediană, dar nu vreau să mă las jucată, îmi veniți cu iei de fel de mof turi pentru a mă despați de prințul meu[^] iubit. Azi bi gamă, miine hoată, știu eu ce veți mai născoci... Mă pun, domnule consul, sub înalta dumitale protecție!”.

Dădu ușor din cap, foarte mîndră, întoarse spatele și plecă.

Consulul, poliția și „tot bataclanul” teșiră pe o ușă și Rose Pompon pe alta. În iatac, „ea istorisi lui beizadea iancu cele întîmplate, făcînd haz împreuna de mutrele consulului, polițaiului și popei.

Beizadea iancu și domnița Roșa petrecura împreuna, nedespărțiți, acasă, ziua, seara și noaptea întreagă. A doua zi – a treia după nunta – un fecior aduse o scrisoare de la un prieten de-al beizadelei, care-l ruga s-vmă numaidecît în oraș să se întîinească cu el, căci a[^] sâ-i spuie ceva foarte interesant.

„O fi vreo cursă”, îi spuse Roșa.

„Nu cred. E unul din bunii mei prieteni. Mă duo sa vad ce vrea”.

Dar cui i-ar fi trecut prin gînd, că dm ceasul acela beizadea lancu și Rose Pompon nu se vor mai vedea niciodată în viață, niciodată. Tot ce a țesut anul, s-a rupt mtr-o clipa.

Trei ceasun după plecarea lui lancu, Roșa primi de ia ei următoarea scrisoare: „Iubita mea, arn fost arestat în numele Manei Sale. Pe tine voiau să te trimită cu căruța de poștă. M-am lăsat prins numai cu condiția să te trimită cu trăsura și sa-ți dea 200 de galbeni Tata mi-a dat cuvîntul că-ți va trimite banii M-au dus la închisoare la Socola. Nu poți ști, îngerul meu, cit sufăr aici. Nu mai trăiesc, sint nebun. Stau singur într-o odaie, pling ca un copil și mă bat cu capul! de pereți. Rose, îți jur pe tot ce am mai sfînt în lume, că niciodată n-am iubit cum iubesc acum. Lar-ta-mă dacă pină acum n-ai avut cu mine decît neplăceri; dar vom trăi la Paris zile mai fericite. Așteaptă numai. Să ștn, îngerul meu, că sunt pentru tine mai mult decît un iubit, mai mult decît un frate. Tot ce am e al tău. Să nu te schimbi fața de mine, să rămîi bună și iubitoare. Fmi ard cuvintele de dragoste pe buze și nu le găsesc, sint nebun, mi-am pierdut mințile, scrisoarea aceasta e poate fără înțeles...”.

Ba scrisoarea aceasta e cu mult înțeles. Roșa a sărutat-o, a piîns, a citit-o iar, și Tar a sărutat-o și a plîns.

La ferestrele casei sale a început sa se strîngă lumea Aflase lașul că „drăguțul de beizadea lancu” zace la închisoare din pricina ei, și veniseră derbedei poliției și slu-jftorimea cucoanelor s-o amenințe și s-o insulte:

— La moarte franțuzoaica! A mort la F ranțaise!”

Noaptea, cînd s-a mai împrăștiat lumea, Rose Pompon și-a făcut geamantanele, și-a luat camerista și pe bucătar, și s-a dus la consulatul Franței să ceară acolo găzduire și ocrotire.

A doua zi ea primi o noua scrisoare de la iubitul ei, mai înfocată decît cea dinții, în care o sfătuiește să plece cît mai curînd la Paris și să-l aștepte acolo, căci va veni după ea „îndată, îndată ce va putea”. Să vîndă t ce are și să plece prin Galați, pe mare, la Constantinopol pe acolo va lua vaporul pentru Marsilia

Biata fată, ce să facă? Vîndu lucrurile toate, pe care j e cumpărare cucoanele „învîngătoare”, capătă de la Vodă cei 200 de galbeni Făgăduiți, cu care-și va avea de acum jnainte „rente sale”, se urcă în trăsura cu patru cai ce i-o împrumutase Nicu Mavrocordat, ginerele Manei Sale, și se duse, prin Vaslui și Bîrlad, la Galați să ia vaporul.

Cînd sa iasă din Iași, trecu pe la Socola. Beizadea lancu eia la lereastră închisorii ca s-o vadă măcar așa de departe. Si-si tnmiseră amîndoi, cu degetele pe buze, prin văzduh, sărutări, pe care Ic luă vîntul să le impra știe și sa le îngroape sub damnaturile unei fericiri ce-ar li putut să iie

] „Fu le ai oprit”, n scria lancu la Galați, „sub pre textul ca-ți aranjezi ceva la trăsura Te am văzut, ți am lacut semn cu batista Erai îmbrăcata într-o rochie neagra și purtai o palane de pai. Alături de tine, aveai un servitor îmbrăcat în gri.,.”.

Și: „La revedere la Pans, te iubesc, la revedere, nu mă uita, gîndește-te la mine. Adio, sînt pentru toată vsața al tău soț iubit”.

Da, asta-i amorul!

Pe vapor Rose Pompon, mititica, plîngea mereu. Dar era fată deșteaptă și se mîngîia zicîndu-și: „...Totuși, am dc-acuma rente... Și de tapt, Vodă e un om toarte de treaba Mi-a mai trimis, în afara de bani, și un dar prin ciar, un brilliant de toată frumusețea î! înțeleg prea bine pe Domnul Moldovei, ca nu vrea sa aibă o dansatoare m iamihe., Nu i păstrez nici un lei de ranchiuna ga șese dimpotrivă că el s-a purtat astîel intrucii se impu nea sa o facă”.

La Constanîmopol izvorul lacrimilor secase. Orașul n plăcu. Turcii cu turbanele lor, femeile cu lacmacunle, sint aiît de ciudați., și plimbările pe Bosfor, în caice, atiî de plăcute. Și la marele bazar din Stambul îl întilnește pe Theophile Gautier „care pare mai oriental decit musulmanii”.

Iar călătoria pe Mediterana o încîntă. Era gata să-l și uite pe „prințul Ion”, dacă nu găsea la Marsilia o scrisoare de ia el. Însă beizadea lancu-care ieșise de ia închisoare a doua zi după plecarea ei din Iași – e mai statornic în dragoste decît ea. Ii scrie la Marsilia, îi scrie la Paris, îi trimite bani și-i repeta mereu. „Te iubesc, te iubesc, așteaptă-mă, ca vin!”.

Dar nu veni. Nu l-a lăsat tatăl sau sa plece.

Rose Pompon intră din nou m viitoarea vieții pariziene. Cunoscu pe Altred de Musset, pe marea tragediană Rachel.

Pe urmă începe sa călătorească în Italia, în Austria, și în 1854 e la București Vrea sa capete de la mareșalul rus Pașkievici-Envanski, comandantul militar ai pnnci paîelor, învoirea de a merge la Iași sa-l vadă pe tostul ei bărbat de-o zi Dar nu poate capătă de la batnnul olișer rus, care are 70 de ani, decii o mtlnire amoroasa, noaptea în palatul Știrbey, pe care, nebunateca cum e, o po vestește a dooa zi la toata lumea, de răsuna Bucureștii de aceasta „aventura”

Și atit Se întoarce apoi la Paris, unde mai duce vreo cițiva ani o viața zgomotoasa, pma se satura „de toate prostule acestea”, și cum avea acum „rente” cumpăra o ierma, vaci, găini și porci, intnnd din nou m nndul rnicu burghezii din care ieșise.

O viață de om, dar care n-a fost pierdută, tîndcăja străbătui pînătr-însă
scînteia iubim

Beizadea lancu a mbit-o încă multă vreme, a suferit, a plîns, s-a
mîngîiat și s-a însurat la urmă cu alta. A luat pe Alexandra Blaramberg din
București, fata colonelului Moret de Biaramberg și a Pulchenei Ghica, sora
Voievozilor Gngore și Alexandru. Am vorbit mai sus despr-e nunta lor în
palatul de pe Podul Mogoșoaiei și la biserica Sărindar.

După Unire, Cuza Vodă, care fusese prieten și om de casă al lui Grigore
Vodă, chemă pe lancu și pe Alexandrina Ghica la București, zicîndu-le, în ie
lu l său glumeț și hazliu: „Dragii mei prieteni, îi vedeți pe Burghezul Gentilom
urcat pe tronul Principatelor Unite. Mă adresez vouă pentru a mă învăța noua
mea meserie. Dumneata, dragul meu prinț Ion, vei veghea corespondența mea.
Cit despre prințesa Alexandrina, ea se va ocupa de soția mea. Vă rog să veniți
în fiecare zi la palat în acest scop și să luați prînzul cu noi în familie”.

Mai tîrziu, beizadea Ion fu numit aghiotant domnesc și chiar ministru
de război, cînd lucră alături de Domn, ni comisia franceza, la organizarea
armatei române. Ca Ministru al afacerilor străine, lucră împreună cu Cos-
[ache Negri la soluționarea afacerii mi naști n lo r închinat. Și e probabil că
ar h rămas încă multă vreme ală-îlin de Cuza, dacă nevasta lui, împrietenită
acum cu kleiia Doamna, n-ar li găsit că „viața la Curte devenise f[, neputință”,
din pricina „domniei” Manei Obrenovici, lavonta lui Vodă.

D:n căsătoria lui beizadea Ion cu Alexandrina Blaramberg s-au născut
patru copii: o fata Ella, moartă de unăra, și trei băieți, Alexandru, zis Rapmo,
fost pe vremuri o foarte cunoscută figură a Bucureștilor; Dumitru, ministru
plenipotențiar, și Vladimir, episcop catolic, l autor al acelor Spicuri istorice
mereu citate în cartea de față.

Ai treilea tiu al lui Grigore Vodă și al domniței Elena a fost acel
Alexandru, sau Alecu, pe care l-am intîlmit cu mamă-sa în Austria, la.băi, și
cu tatăl său vitreg, Alecu Balș, la Paris la Bois de Boulogne.

A avut și el romanul sau de dragoste.

Nu vorn mai povesti copilăria și tinerețea lui, căci ele se confundă cu ale
fraților Costache și Ion: educația dată de Edouard de Girard la Freiburg și
Geneva, studii superioare făcute în Elveția și în Franța, călători; mai multe
poate decît frații lui, cu mama Elencu, al cărei copii răsfățat pare a fi fost, și
întoarcerea în Mol-doabia prin 1855, deoarece era cel mai mic din întiia
Ldsătorie a lui Grigore Vodă.

Abia sosit la Iași în iarna lui 1855, tînărul beizadea care avea numai 22
de ani (născut în 1833, anul divorțului părinților) se și îndrăgostește de o vară
de a lui, Adela Roselti-Roznovanu, fiica Ruxandei Catargi.

Avea, cică, tata „niște ochi minunați, cînd verzi ca marea, cînd albaștri
ca cerul – un par negru și catilchu – un nas lunguiet și încovoiat deasupra
unei gurițe piovoacătoare”.

Beizadea Alecu era mort prăpădit după o atare ființă. Și ea, de aitfel,
după el, căci era băiat frumușel ca fra-'e-sau lancu, dar cu ochi poate încă
mai focoși decît 'jadia. Ei! dar era rudenia prea apropiatăstăteau eanoanele de
strajă – și deasupra canoanelor, paznicii 'or, mitropolitul și Vodă. Și mai era și
coana Ruxanda,

mama fetei, habotnică în de-ale credinței. Toată h deci împotriva tinerilor
îndrăgostiți. E parcă o pr-^ a soartei, să se amestece întotdeauna batrînu
unde 9

Le fierbe oaia, uitînd că au fiert odată cu ea cînd P!ll) tineri... f^

De fapt, cel mai Jîrz era, firește, mitropolitul, fi,nj, era și datoria lui să
fie. Vodă n-ar fi zis ba, dar în & șit, nici da nu putea spune, căci nu-i era

îngăduit să dădă el pilda unei înfrîngerii a legilor. Cît despre coana R,9 xanda, habotnicia ei era prefăcătorie, într-o zi, foarf,' scoasă din sărite, ea spuse lui beizadea Alecu:

— Plec cu fata la Paris... Afara dacă, fără să slin eu nimic, pînă într-o săptămînă te-ai și cununat cu Adela”.

Băiatul atîta aștepta. Se sfătui cu frații și cumnaț!ui, punînd împreună la cale „o fuga în străinătate” de unde să se întoarcă tinerii cu patalamaua de căsătorie la mină. „De obicei, în astfel de încurcături”, zice secretarul domnesc Grenier, care pare a fi fost și el în complot, „tinerii fugeau peste graniță și se întorceau căsătoriți”. Dar acum, din pricina războiului Cnmeei, graniță era ca și închisă. Ramînea granița austriacă.

Beizadea Alecu așteptă deci încă vreo două-trei zile, pînă plecă Vodă la Focșani întru întîmpmarea lui Știr-bey, urmînd să lipsească din capitala vreo săptămînă întreaga. Cum trecu tată-său rohatca Păcurarilor, o luă cu logodnica lui prin Hir lau spre Botoșani și Suceava și apoi în Galiția.

Acolo însă austnacia îi făcură atîtea greutăți cu „formalitățile”, încît treaba nu se urnise din loc nici după șase zile. Cu totul scos din fire, * beizadea Alecu se întoarse în graba la Iași, spre a fi acolo înainte de sosirea lui Vodă. Întrunind pe dată pe „conspiratori”, ei se sfătuiră să exercite o hotărîtoare intervenție pe lîngă mitropolit.

„Beizadea Costache, fratele cel mai mare, nu pierdu nici un minut. Chemînd pe capul bisericii la el acasă, n, vorbi atît de energic, încît obținu, în sfîrșit, dispenshles-' Și îndată după aceea, tot fără a-și pierde vremea, chemă un popă, cumpărare două luminări, beteală și lămîită 5' trimise după beizadea Alecu și după duduia Adela Căsătoria se săvîrși acolo, în apartamentul lui beizadea Costachi, chiar la Curtea Domnească.

Vodă urmînd să se întoarcă în aceeași seară, fin îrimiseră întru întîmpinarea sa pe unul din cumnați, Mavrocordat sau pe Kăducanu Rosetti, „pentru a-i mîma”. Cînd sosi deci Măria Sa la Iași, știa toate cum se întîmplaseră. Pe scara mare a palaini el găsi „pe răzvrătiții iubirii” rînduiți în șir pe Lnte; pe cea mai de jos stăteau smeriți cei doi vino-alit beizadea Alecu și domnița Adela, care înaintară!ă', 'sărute mina.

' „Iar Grigore Vodă”, zice Grenier, „sărută cu drag oe toată lumea, trase puțintel de ureche pe Alexandru, Lfienință cu degetul pe Costachi, antreprenorul căsătoriilor, și treaba se sfîrși astfel”, ca la operetă.

Din această nouă căsătorie se născură trei copii: lucia, Ion (ofițer, însurat cu Elena Lahovan) și Grigore și el, însurat cu Constanța Cfmpiarm). Iar ne-ții, copiii lui Grigore și ai Constanței, sînt Olga, Grigore, Constantin și Alecu.

Am ajuns deci la a doua domnie a lui Gngore Ghyka. Înainte de a vorbi de domnițele sale, să mai arătăm că Voievodul acesta, pătimaș în de-ale dragostei, nu se sfia, în timpul legăturilor sale cu doamna Leroy, să iubească și alte femei, și încă cu mult foc. Edouard Grenier spune în amintirile sale, că primind într-o zi la Curte pe o foarte frumoasă fată, care venise să-i ceară ceva, după ieșirea „domnișoarei” Vodă se uită rîzînd la secretarul său, spunîndu-i: „S-ar fi convenit să-i fac puțină curte. Aș fi completat astfel sena; ea ar fi reprezentat generația a treia”.

Iar Gheorghe Sion povestește o întîmplare la care era de față și care este din cele mai caracteristice pentru iirea acestui pasionat și sentimental Voievod.

E vorba de văduva unui colonel, adjutant domnesc, pe care Sion n-o numește – o femeie „deosebit de frumoasă, distinctă, spirituală, grațioasă și fermecătoare”. Ea plăcuse lui Vodă și se dăduse ușor, „fiindcă era greu Pentru

o femeie de a se împotrivi unui om ca acesta, °are după ce că era unul din cei mai frumoși bărbați fa pe vremea lui, apoi era și Domnul Moldovei și cunoscut și pentru frumusețea sufletului său”.

Sion avea nevoie de sprijinul acestei favorite în chestia lui Dmcă țiganul, despre care vom vorbi mai jos.

„îmi făcui toaleta și mă dusei la ea”, zice el în amin-sale. „Deși servitoarea îmi spuse ca cucoana este bolnavă, îi trimisei cartea mea de vizita. Mă pofti înă untru și mâ primi în camera de culcare, spunîndu-rn* ca e foarte bolnavă, că doftorii i-au spus ca are cancer la sin și că trebuie să meargă ia Paris să se opereze O rugai să intervieu la Vodă pentru Dincă, dacă se poate cînd iată că se anunță vizita lui Grigore Ghyka. Arti vrut să plec, dar m-a oprit. Vodă, cum intră, merse de-i sărută mîna, întrebînd-o cum se mai simte; apoi întor-cîndu-sc la mine, îmi mulțumi că vin să țin tovărășje acestui înger nenorocit, după cum o numea el. După trecere de cîteva minute, ea îmi spuse să povestesc istoria mea cu privire la Dincă. Vodă o ascultă cu mult interes și mă binecuvîntă de zelul ce arătam ca să vin în ajutorul bietului rob. Dar iată că bolnavei îi veni un acces de dureri teribile. Vodă o apucă de mină, chemîndu-md ca s-o țiu eu de cealaltă. Țipa femeia scriș-nind din dinți și-mi strîngea mîna ca într-un clește. Vodă era atît de pătruns, încît îmi dete și cealaltă mîna s-o țiu; spre a da avînt durerilor saie, gemînd și frîngîn-du-și mîinile și tăvălindu-se pe canapea ca un copil. După o jumătate de ceas, trecu accesul. Bolnava rămase ca leșinată, cu ochii întorși spre nobilul ei consorte, faciridu-mi semn ca să mă ocup de el. Atunci intră și medicul. Eu mă strecurai pe ușă afară...”.

Povestea aceasta fiind în legătură cu a lui Dincă și a lui Dincă cu dezrobirea țiganilor, o vom arăta aicea pe scurt, fiindcă ea evidențiază frumoasele calități sufletești ale lui Vodă Grigore.

Cică trăia în Iași prin jumătatea mtii a veacului trecut un boier mare și bogat, Dumitrache Cantacuzino Paș-canu, mare logofăt. Era un om de treabă și un soț cre-dincics care-și iubea aiit de mult nevasta, încît perechea aceasta era arătată ca un model de fericită căsnicie: la plimbări, la vizite, ia biserică, la petreceri, în călătorii, în toate părțile și întotdeauna, conu Dumitrachi și coana Profirița erau nedespărțiți. Și doar era femeia mult mai în vîrstă decît ei și nici frumoasă nu era; dar bună ca pîinea, harnică, gospodină, deșteaptă-căci era fata lui Alexandru Beidiman, autorul Jalnicei Tragedii, In căsnicia lor, un singur punct negru: nu aveau copii. Și de aceea se apucară a iubi pe ai altdra. Pînă

—j dancușii țiganilor le erau dragi, iar plăcerea cea mai Jnare a coanei Profirei era să-și mărite roabele, dîn-ju-le daruri cmd aveau 6 țigămiși, iar cînd treceau de case le dădea și o vacă și un porc și cîteva găini. Și așa iiilr-o zi, cam prin anii 1830 sau 31, aduse7 coana Profira de la moșie o droaie întregă de dăncuși, acasă la Iași, jumătate băieți și jumătate fete, unii pentru meseriile din curte, alții pentru a sluji în casă. Printre ți-o-âncile acelea era una Măria, fată de vreo 14 ani neagră fa față, dar frumoasă ca ziua și vrednică tare. O luă jLipîneasă Anghelina în primire, o spălă, o pieptănă, o îmbracă, o puse întîi la cuptor, ia dulceață, fa murătun, apoi la cîrpit, la cusut, la gherghir, și dacă văzu că se pricepe la toate, o dete stăpînei ca fată în casă. Coana profira o puse la frecatul picioarelor, că era atunci un obicei din părinți că nu puteau boierii, și mai vîrtos cucoanele, ba chiar vlădicii și mitropoliții, nu puteau să adoarmă pînă nu le dezmiarda cineva picioarele, ușurel, cu virful degetelor. Și la asta, ca în toate celelalte, Mana fu mare meșteră. Coana Profira, fără a se mai gîndi la altele, începu s-o laude în toate părțile și mai ales lui conu Dumitrachi îi tot vorbea de vrednicia țigăncii și de felul cum se

pricepe ea la frecatul picioarelor. Conu Dumitrachi, de! vru să încerce și el, că era acum om de 40 de ani trecuți, și cînd se pune seara la așternut, nu prea i venea somnul așa dintr-o dată. O chemă pe Măria în iatacul lui să-i frece și lui picioarele. Dar ce i se păru, că era fata frumoasă – avea acum vreo 17 ani – că-i erau ochii focosi, buzele roșii și trupul mlădios. Și freca... zău că avusese Profirîța dreptate! O mai chemă și a doua seară, și a treia, și așa în toate serile, pînă se făcu anul, și văzu deodată Pășcănița, uifindu-se bine la fată, că începuse a se rotunji, își chemă jupîneasa: „Bine, Anghelino, Măriei i s-a făcut de măritat și tu nu-mi spui nimic”.

„Zău, cuconiță, dacă am băgat de seamă”.

— Ia nu minți. Mai bine spune-mi cu cine trăiește”.

Jupîneasa Aghelina, că cîr, că mir, că ea nu știe, pînă într-un tîrziu îi spuse că o vede ieșind uneori de la frecatul picioarelor din iatacul boierului. Coana Profirîța nu se supără.

— Bine, dar ascultă, să rămîie lucrul numai între noi. E și frumoasă, bat-o noroacele, și a putut să cadă bietul Dumitrache în ispită. De! toți bărbații cad în păcate de aceste... Asta nu strică casa. Râu e and se curcă ei pe afară, cu nemțoaicele sau cu unguroaicele /” care le storc pungile, sau cu cucoane de-ale noastre, ^ silesc să se despartă, ca să le ia pe ele. Dar niște'biet” roabe... ei! plăceri trecătoare ca niște stele sclipitoare^

Deșteaptă femeie găsi și calea de îndreptare. Pe c,-n'J era boierul, într-o zi, la Divan, o îmbracă repede pe jv. Ria mireasă, pe vizitiu în mire, chema un popă și-i Cl] nună. Apoi o trimise la grajd, cu bărbatul ei.

Conu Dumitrache,- ce să zică? – înghiți.

Peste cîteva luni se nascu Dincă, acolo lingă grajd cu sîngele jumătate din țigani și jumătate din împărații Bizanțului.

Coana Profira îl luă în casă lingă ea, îl iâi, îl crescă il dete ia azi-buchi și făcu din el un băiat cu carte, cuminte și vrednic cum era și mamă-sa. La 12 ani îi îmbracă în „livreie” făcîndu-i „groom”, adică un fecioraș în casă deștept, gingaș și frumușel. La 16 ani era sufragiu, de se lăuda coana Profira cu el, zîcînd că altul ca dinsul nu mai era în'Iași.

Conu Dumitrachi nu zicea nimic. Decît într-o zi, u tîndu-se și el cu drag la sufragiul lor, apucă drumul grajdului, intră în odaia Manei și-i dete, toarte în taină, o scrisoare de desrobire, o „carte de iertare”, cum se spunea pe atunci.

— Să faci cu ea, cînd îi vrea, ce-i ști”. Măria plînsese, băgă cartea în sin, și rămase mai departe roaba boierilor care o hrăneau.

Cam la un an după aceasta întîmplare, într-o di mi neaiă, tară a prinde măcar de veste, conu Dumitrachi muri, de inimă pesemne, fără a fi împlinit nici 60 de ani L-au îngropat cu alai mare, plîns de toți citi l-au cu noscut, că fusese un om cinstit și bun și milostiv, iar coana Profira, care l-a plîns cel mai mult, i-a tăcut pa rastasele toate după cum cere rînduiala popilor, i-a pus o lespede pe mormîni cu litere chirilice aurite, s-a îmbrăcat în haine cernite și a rămas 12 luni în casă, țara a ieși din iatacul ei decît pentru a se duce ia biserica și de la biserică la cimitir.

Pe urmă, după un an de zile, își arendă moșiile toate și plecă la Paris.

Cică era un vis de-al ei din tinerețe, să cunoască și ea capitala lumii.

Dincă plecă cu ea și Măria rămase la Iași.

Călătoria ei de la Iași ia Paris fu vrednică de-o come- , de Vasile Alecsandri. O reproducem aci după Gheor- 'J3 Sion: " „Chemi n d deci pe-cel rnaî voinic din surugiii ei, îi in]nci să înhame 6 poștalion! din grajd la careta l cea.” j nouă din șură, și cu Dincă pe capră, într-o buna zi ', luna iulie 1851, cucoana noastră ieși din Iași, apu-flj calea spre granița Mihăilenilor, iar de

acolo, îna-ie prin Bucovina, Gaiiția și Germania, în direcția Pa-qilui. Călătorea numai patru ceasuri pe zi, oprindu-se toate hanurile pentru a-și odihni bine caii, fără a-și rjnti ceasurile prînzului sau cinei și fără a duce lipsa. Nimic. După 45 de zile originalul echipaj al coanei profiritei făcu intrarea triumfală în Paris. Pocnetele biciului și chiuiturile lui Ion surugiul stîrniră cîinii din mahalale, iar cînd a intrat în străzile mai mari, un alai de ștregari s-a strîns împrejurul trăsorii, imițînd țipetele surugiului și urînd bun sosît cucoanei, care saluta în dreapta și în stînga, luînd aceasta drept o manifestație de cinste ce i se făcea”.

Mai adaugă Sion – se non e vero...- a doua zi unele ziare pariziene, la rubrica faptelor diverse, „amuzară” pe cititori cu povestirea intrării cucoanei moldo-venge la Paris, iar peste alte cîteva zile, alte ziare anunțau, la pagina a patra, vînzarea originalului ei echipaj. Un gentlemen englez, original și el, se prezintă să-I cumpere, dar coana Profirița, pentru a nu plăti drumul lui Ion Surugiul în tară, nu vru să-l vîndă fără țigan, pe care cerea cît prețul unui cal. Englezul șovăi întii, apoi cumpără pe Ion, trimițîndu-l pe cheltuiala lui, „cu o carte de iertare”, prin Marsilia la Galați! Și coana Profira se puse pe trai!

Închine un apartament rue de la Patx, se abona la marele restaurant des Freres Prouenceaux, cumpără un echipaj modern cu care se plimba, cu Dincă pe capră, la Bois de Boulogne.

Dincă învătă repede franțuzește, iar în orele libere, căci multă treabă nu avea băiatul, se ducea la muzee, ia concerte și la teatru, ba chiar prin Cartierul latin, la cafenelele pe unde mergeau studenții români, de la care auzi, pentru întii dată în viață, vorbindu-se de principiile revoluției franceze, de libertate, egalitate, fraternitate, emancipare... într-o zi, coana Profirița, sătulă de bucatele „fraților Provinciali”, i-și luă bucătar în casă. Dar mîncărurile franceze nu-i prau. Schimbă bucătarul: un neamț, un italian, un leah, nici unul nu-i plăcu. Ii spuse atunci! Dmcă: „Sa-mi cauți o bucătăreasa, poate s-o price^ mai bine decît proștii ăștia”. Dmcă cutreiera ParisulPț

— „j tînara și îrumoasă și deșteaptă, dar numai uueatăre; nu era. Dar băiatul n o luase de asta, o luase pentru ca se întoarse cu Clementina, care era de toate, adică as-

^ i plăcuse. O ținea în bucătărie, însă bucatele le răcea 6| sarmale, pîrjoale, ghiveciuri, baclavale, de rămase coan' Prolira uiuită: „Așa da, zicea ea, halal bucătăreasă rri],a găsit, Dincule”. DincL de colo nu zise nici pis. Dar Clementina într-o zi, picrîndu-și răbdarea, dezvălui slapj, nei sale taina bucătăriei. Coana Protisița, bună cum era nu se supără nici de data aceasta; ba dimpotrivă, ea prinse a-l îndrăgi pe Dmcă mai mult ca oncînd. Ii îndoi leata și-l tăcu „șef” și „mattre d'hotel”. Apoi, cu astfel de bucătar în casa, se puse pe pnmit, că-și tăcuse acuma la Paris „relațiuni mondene”, ca de pildă, între altele, pe contesa de Montijo, viitoarea soacră a viitorului Na poleon al III-lea J Era acum și ea nu doar o Prolira Pașcămță acolo, ci o simandicoasă Pnncesse Cantacuzene, nee comiesse de Mirosiava. Își părăsi apartamentul de lingă Operă și se mută în Quartier Saint-Germam, cu lachei, valeți, cameriste și subrete, saloane luxoase, sere cu plante și pohcandre și mese cu sarmale și cu baclavale, impacînd Parisul cu Iașii și făcînd admirația prietenelor sale, pentru care aristocrația moldo-valaha eia o noutate pitorească și plăcută.

Fînărul ei „maitre d'hotel” se înfățișa bine chiar în a'istocrația aceea și Clementma era mîndră de el, căci dincolo în „oliciu” se iubeau copii ca rîndunelele pe o streășină.

V,afa aceasta, în salon și m bucătărie, ținu așa încă vreo trei ani. Apoi, într-o zi de primăvară a anului 1855, coana Prolința tacindu-și socotelile, văzu ca n-o mai poate scoate la capete și ca trebuie sau să-și vînda moșule sau să

înceteze cu cheltuielile. Femeie deșteaptă cum era, hotărî să se destacă de tot ce are acolo și S2 se întorc la Iași. Zis și făcut. Prin mai al acelui an erau toți din nou pe malurile Bahlumiui; toți, adică coana Profira, Dmcă și Clementina.

În timpul acesta, la Iași, Mana țigancă, tot tinj[^] de dorul fiului ei, hotărî să lăcească un lucru mare. Ea se tăcuse spălătoreasă, așa, prin casele oamenilor, ajungi n[^] mtr-o zi și la vie la Gheorghe Sion, la Valea adinca deasupra Galatei Acolo cunosc pe vierul lui „coml

George”, pe Ion Buruiana, om cam de seamă cu ea, je vreo 40 de ani, de doua ori văduv. Se dădu cu el, pe ^cerealele, o lună de zile: de s-or împăca, se vor cununa, de nu, cale bună. Și fiindcă s-au împăcat, a scos Kganca Mana „cartea de iertare” din sîn, a arătat-o și im conu Gheorghe, care i-a spus că „e bună”, și s-a jiiantat cu Ion (bărbatul ei murise demult), făcîndu-se tini roaba, lemeie slobodă și din țigancă, româncă.

Acuma, cum auzi că se întoarce coana Protira de la paris, în capul scării din casa Pașcanului, ea era – și cum o zări Dmcă, numai ce sări pe capră, și aruncîndu-se în brațele ei începu s-o sărute, de-o podidi plînsul pe biata Mana.

Clementina de colo, urcînd scările alături de stă-iinâ-sa, o întrebă mirată: „Cine este această femeie?” „Ia o țigancă, roaba mea... mama lui Dmca”.

„Cum? Dmcă e țigan? și rob?” „Ce, nu știi?”

Clementina căzu jos leșinată Dmca după ea, min-îind-o, dîndu-i mirodenii și oțet de vin, pină o trezi leșin. Dar ea nimic; îl alungă ca un rob nemernic ce era, un țigan care a înșelat-o.

Pășcămța trebui să afle dmtr-o dată o mulțime de lu-auri: că Dmcă și Clementina se iubeau, că Mana se măritase cu un moldovean și că după cartea de iertare a conului Dumitrachi ea nu mai era roabă, că țiu ei nădăjduia și el să capete de la dinsa iertarea de robie, putîndu-se astie! însura cu camerista ei... prea multe deodată pentru o femeie de 70 de ani! Dragostea tinerilor, dezrobirea Manei, bine, treacă-meargă – dar pe Dmcă al ei pentru nimic în lume nu-l va ierta de sclavie. Ea îl crescuse, ea îl făcuse om, de dînsul nu se va despărți, încercă băiatul să-i arate că era singura lui nădejde de a cuceri din nou inima Clernentinei. „Nu-mi pasă de mirna Clementinei”, răspunse coana Prohnlă. Îi mai spuse Dmcă cum îl sfătuiseră Vârnav, decanul studenților din Paris77, să rămîie în Franța, bucurîndu-se de libertate, și oferîndu-i chiar un loc de custode la biblioteca românească de acolo, iar el, din recunoștință pentru stăpînă-sa și în nădejdea că de dinsa va li slobozit de robie, se întoarce la Iași. „Atîta mai lipsea, să roai rămîi și acolo cu nebunul de Vârnav”, răspundea Pașcămța cu ochii afară din cap.

Amarît, deznădăjduit, Dmcă se duse ia Gheorghe

Sion, binefăcătorul mamei saie, să ceara sfat de la ej iar acesta, după cum am arătat mai sus, merse la iubita iui Vodă și întîlnind pe Măria Sa acolo, fi povesti din fir în fir toată trista poveste a bietului nu de țigancă cu sînge boieresc în vine.

Gngore Ghyka era nepotul coanei Profințet și se ducea adesea pe la ea să i se închi-ne. Așadar, într-o seară, cînd se gătea batrîna să se coboare la masă, nu-mai ce se pomeni cu feciorul, spunîndu-i că a venit Măria Sa Vodă să cîneze la ea. Mirată nu fu Pășcămța, dar măgulită da. Fi pofti în sufragerie și-l așeză la masă, lată în fața cu ea, între două nepoate frumoase. Vorb! Vodă de toate, numai de ce venise să vorbească nu. Pe urma, în salon, Măria Sa se așeză pe un divan ca să-și soarbă cafeaua și ciubucul, rugînd pe coana

Protira să se așeze lângă el. Și apoi îi spuse deodată așa: „Știi, mătușica, că am mâncat toarte bine și vreau să-ți cer plată pentru osteneala dinților”.

„Bucuros, mărite nepoate, dar ce pot da eu Măriei Tale?” „Pentru una ce mi-i da, o să-ți dau o sută”.

„Glumă, Măria Ta!” „Pentru un rob, îți dau o sută!”

Coana Profirița se făcu verde la lată: „Asta nu se poate!”

Abia atunci înțelese de ce o cinstise Vodă cu ființa lui la masă. „Asta nu, asta nu”. Vorbe bune, vorbe aspre, rugăminți și amenințări, degeaba: „Asta nu!”

Intru târziu abia își deschise bătna sutletul.

— Măria Ta, da-mi voie să-ți spun! Când s-a născut copilul, eu am știut că s-a amestecat sîngele țigăncii cu al răposatului meu bărbat. „Am fost mîhnită, dar am iertat. Nimănui n-am spus nici o vorbă. L-am crescut, i-am răsfațat, l-am iubit, fiindcă era al lui și s-a învrednicit alta să facă ce nu făcusem eu. Am prins de el o dragoste, de nu mai pot trăi fără dînsul, nici o zi nu mai pot trăi fără dînsul. A ieșit și băiatul mai bun decît mă așteptam: blînd, cuminte, deștept, frumos... dar uite la el... e Dumitrachi leit... Acuma ce să fac? Să-l iert? Dar mîine se duce cu franceza lui și eu nu-l mai văd. Atunci ce? Să mor?”

Mai zi ceva! Lume, lume! cîte ascunzișuri în sufletul omului!

Gngore Vodă amuți. Sărută mîna mătușei și se întoarse, îngîndurat, la Curte.

Dar de-abia pleacă Domnitorul, coana Profira se și apucă să-I cheme pe Dincă în salon:

— Pînă cînd o să mă necăjești, domnișorii le? De aceea îe-am crescut, te-am alintat, te-am învățat, te-am îndopat cu de toate? Mi se cuvine mie supărările pe care mi le iaci? Asculta, Dincă, te-am chemat ca să-ți spun -:a mai înghite-ți lacrimile – că atîta vreme cit voi nai eu, nu vei avea-o, fiindcă, precum îmi ești tu după lege rob, și eu, după mîma mea, sunt roaba slăbiciunii mele. Vreau să-ți am lingă mine, să te văd zilnic, la toate orele, așa mi-e voia, așa plăcerea. Și ieși afară!”

Dincă, plîngînd în hohote, bolborosi doar printre la-ciimi: „Clc-men-tma...!” Coana Profirita-l plesni:

— Na-ți Clementina, țigan fără obraz!”

Dincolo, în odaia ei, franțuzaica își făcea bagajele, gata să plece la Paris.

Pălmuit, țigănit, și fără dragoste și fără nădejde, Dincă își pierdu cumpătul și mințile. Alergă în camera sa, își luă pistolul cu două țevi, se repezi pe scară în odaia Clementinei, o împușcă și se împușcă. Ea mîinimă, el în creier.

Ascunzișuri de suflete și nepotnveli.

Și astfel se sfîrși povestea bietului Dincă țiganul, cel cu sînge din împărații Bizanțului – și începea cealaltă poveste, a țiganilor care, vorba lui Kogălniceanu, „contopindu-se în masa națiunii și nemaicunoscîndu-se decît prin fața ior smolită și prin vioiciunea imagma-țiunni, ne-au dat industriași, muzicanți, ofițeri, administratori, medici și chiar parlamentari!”

Căci urmarea povestii dinții și începutul celei de-a doua s-a desfășurat cam așa:

După cina de la coana Profira, Vodă se întoarse la Curte să prezideze Divanul. Era în seara de 27 noiembrie 1855.

Boierii toți de tată: Costachi Negri, Petrachi Mavro-yem, Dimitrie RaJlet, Anastase Panu, Costachi Ghica, Ștelan Catargi și colonelul Miclescu – toți,

afară de Ca-targi, tinen, inimoși, progresiști, umoniști, prietenii mai mult decât ministru lui Gngore Vodă.

Dăm cuvîntui lui Anastase Panu: „Așezindu-se în capul mesei, Vodă ne rugă să ședem. Pînă a nu veni la ordinea zilei, se rezolvară cîteva numiri de pretecți, apoi eu, luînd cuvîntui, zisei că, sub președinția domnească, s-ar cădea să ne ocupăm de chesi r”

*#r} > Apt' i

(i t; 'i ii î l ii li li ii i, ți li< „i

Si-1

/” r* 'r* '/*

/* f* 'r* r* 's* '/*

X y* y*

?”\par

P i- - '/' ' tiunile cele mari, a căror dezlegare le așteaptă opinia publică cu nerăbdare. Rallet zicea că ar li timpul sa \$e ia averile mînăstirilor acaparate de greci și să dea egu: menii acestora peste hotar. Negri stăruia ca mai întîj să se desființeze cenzura... fn sfîrsit, după ce toți mj, niștrii, uniți de altfel în principii, cereau fiecare prioritatea „ tratării subiectelor care-i interesau, Domnitorul ne spuse, că părerea sa este de a se trata mai întîi ches, tiunea emancipării țiganilor, care i se pare mai ușoară” neiiind de natură a provoca complicațiuni exterioare! Rallet și cu mine ziceam că ajunge sa dea un simplu de'-cret, declarînd sclavia desființată fără nici o despăgubire. Catargi începu sa strige că aceasta ar însemna o spoliațiune. Eu susțineam că țiganii își piătiseră prețui prin lunga lor robie, adăugînd că ar fi o crimă de a taxa valoarea sufletelor omenești. Cuvintele mele provocară o aprigă discuție și vorbeam încă toți laolaltă, cînd deodată un aghiotant domnesc veni să înștiințeze pe Vodă că aga orașului dorește să-i vorbească. Ghyka îi spuse să între, întrebîndu-l daca are ceva de comunicat.

— O tragedie, Măria Ta!”, zise aga. „Bucătarul cu coanei Profiritei Pașcanu a omorî t pe. O franceză, came rista cucoanei, și-apoi și-a tras șt lui un glonte”.

— Și a murit?”, întrebă Vodă.

— Amîndoi”.

Vodă se sculă d.e la masa, alb la față, și începu a se plimba prin odaie, frecîndu-și tîmplele și batîndu-se pe frunte.

Ștefan Catargi, ministrul de interne, porunci p re fee-j tului poliției să meargă pe dată pentru a cerceta cau-j zele crimei. S

— Ce să mai cerceteze?”, zise Vodă. „Noi sintem răspunzători pentru asemenea crime. Ce să cerceteze?!

Cauza o cunosc eu. Acum un ceas am vorbit cu ne no!

Rocitul acela. Să fi avut mai multă tărie de suflet, acum',?

În loc de două cadavre, ar fi fost în lume doi oameni fe riciți. Păcatul e al meu... Va rog, domnilor miniștri, să' nu plecați de aici pînă nu veți rezolva chestiunea eman- | cipării țiganilor. Robia aceasta barbară este înjositoare”.j

Emoționat și supărat, Vodă ieși din odaie.

După o scurtă discuție, ne înțelesesăm cu toții, ho-3 tărînd să se facă emanciparea cu o despăgubire de zecej galbeni de suflet. Dar greutatea era: de unde să mai scoatem banii aceștia, cînd erau finanțele sleite și țara,: biata, secată de atîtea străine ocupații! Petrachi Mavroyeni, ministrul de finanțe, ne arată singurul mijloc practic: emiterea unor bonuri fiscale, care urmau să fie plătite din impozitele ce se vor înființa asupra emancipaților.

Cînd, la 10 decembrie 1855, proiectul de lege elaborat de Petre Mavroyeni și de Mjhai Kogălniceanu, Tu votat aproape în unanimitate, țara tineretului generos se îmbrăca în haine de sărbătoare. Pusese Ghyka Vodă bornele de hotar între trecutul țării, glorios dar dureros, și între viitorul pe care-i așteptau oamenii de atunci.

Boierii cei tineri au trimis guvernului declarația că nu primesc despăgubirea ce le-o dădea legea... Iar coana Profirita, renunțînd și ea la despăgubiri, a mai cerut ca robii ei emancipați să fie scutiți timp de zece ani de orice dare către stat, sau atunci va plăti ea această dare pentru ei. Pe urmă și i-a închis bătrîna casa, și-a făcut diata, lasîndu-și toată averea episcopiei sfîntului Spiridon, și și-a dat apoi sufletul.

Desființarea cenzurei și alte îmbunătățiri făcute de Gngore Vodă în a doua sa domnie își au locul ior în istoria politică și socială a țărni. Noi să ne întoarcem la ale noastre: istoria anecdotică.

Am vorbit pînă acum de Gngore Ghyka, de părinți, de neveste și de băieții lui. Le-a ajuns rîndul pe domnițe.

Ele au fost trei. Una din căsătoria dmtii cu domnița Elencu Sturza, soră bună deci cu beizadelele Costachi, iancu și Alecu, anume domnița Catinka. Măritată foarte ti narîin 1847, înainte de a se urca deci tatăl ei în scaun, cu Nicolae Mavrocordat, fiul hatmanului Alexandru și al domniței Smaranda Moruzi. Viața acestei temei a fost foarte stearsă. O vom întîlm-o doar sporadic în rîndurile care vor urma. Ea a avut un singur copil, pe Elena G. Băleanu, Domnițele din căsătoria de a doua cu Ana Catargi, au fost vestitele Aglaia și Nalaha, vestite mai ales prin înmuseștea lor.

E greu să le despărțim una de alta și să facem biografii deosebite pentru fiecare din ele. Pentru a le cunoaște bine, așa cum erau ele cînd erau tinere și frumoase și zăpăceau prin farmecul lor pe toți bărbații care le vedeau, va trebui să ne iolosim de memoriile celui secretar domnesc Edouard Grenier, care a trăit în zi|n,c, lor tovarășie timp de aproape doi ani de zile. C

Acest Grenier era un francez din Baume-ies-Darnes m Doubs, născut la anul 1819 și mort foarte bătrîn, dim^ 1900. Fusese m tinerețe „negrul” lui Hemricn Heine, adică secretarul care-i scria pe franțuzește tot ce apărea m această limba sub iscălitura marelui poet, Heme, cart vorbea o franceză pocită, dădea iui Grenier un text ger mîn și deseori sumar, din care secretarul sau trebuia să alcătuiască „originalul” prozei sau versurilor celui seri i tor. „Edouard Grenier”,- zice autorul V. I. Ghica,- era foarte rău tratat de către poetul care „lacom, dirz hursuz, supărăcios, îl covîrșea cu munca zi și noapfe' Jâsmdu-l uneori nemîncat...”. Colaborarea se isprăvi pntr-o ceartă. Părăsindu-l pe Hei ne, Grenier intră în nndunie tinerimii literare de pe vremea lui Louis-Phi-lippe, și cunoscîndu-l cu acest prilej pe Lamartine cu care se împrietenii, acesta n deschise calea m diplomația iranceza Fu trimis secretar de ambasada la Berlin și la Berna, carieră pe care o parași in sa m 1851, cînd cu Io vitura de stat de la 2 decembrie. Grenier era liberal, republican și deci antibonapartist. Retuză ca atare de a li secretarul regelui Jerome, dar primi de a fi al lui Gri-gore Vodă Ghyka al Moldovei, „fiind acest domnitor cunoscut pentru ideile sale liberale”. Propunerea îi venise de la Ubcini, cunoscutul scriitor iilo-român, prin prietenul acestuia, Vaisile Alecsandri. L se oferea locuință la palat, tainul și o'leafă de 12000 lei pe an.

Luîndu-și deci rămas bun de la prietenii săi, printre care se numărau pictorul Schetter și astronomul Arago, ei părăsește Paris'ul la 12 ianuarie 1855, la 13 e la Stras-sburg, ia 14 (a Dresda, ia 15 la Cracovia și la 16 la Cernăuți Pînă aici venise cu trenul De acurn începe a merge cu sania pînă la |M.ihâilem, pe un frig de 28 de grade Crivățul n degeră obrazul și „gisca cu

usturoi” îi vătăma mațele. De la Mihăilem încolo face cunoștință cu afurisita de căruță de poștă, cea fără arcuri, cu care trece riurile în vad. Ajunge cu oasele frînte ia Botoșani, unde boierul Vârnav îl găzduiește acasă la el, pregătindu-i patul în salon, pe-un divan, lucru ce mult îl minunează, în sfîrșit, la 28 ianuarie e la Iași. Toate neajunsurile au trecut. De acum va începe viața cea dulce și frumoasă pe care toți străinii ce au cunoscut-o pe atunci nu o vor uita-o niciodată.

Sosit Iași, Grenier merge de-a dreptul la consulul pantei, Tastu, pe care însă nu-l găsește acasă, fiindcă ira la București. Supărat, obosit de drum, merge ia „han”, iștîntînd pe Alecsandri că a venit. O jumătate de ceas ia tîrziu Vasiie Alecsandri era față în față cu Edouard Orenier în odăița acestuia de la hotel Binder – doi poeți care făceau cunoștință.

„înfățișarea lui Alecsandri îmi plăcu peste măsură”, sena Grenier. „Era un om cam de vîrsta mea, cu un port cam ca al meu, cu o rrunte pieșuvă cam ca a mea. Părul lui începea să încărunțească, ținuta și manierele îi erau toate distinse, ochii săi, mari și adînci, străluceau sub o mustață tufosă și retezată...”. Veselia și istețimea celui zimbet luminau năprasnic înfățișarea lui, piăcută și deșteaptă. Uitîndu-ne unul la altul, ne împrietenirăm de la început, deodată – căci prietenia ca și iubirea are „șes coups de foudre!”.

Prieteni au rămas pe urmă oamenii aceștia toată viața.

La 30 ianuarie Grenier este introdus de Alecsandri la palat, adică ia Vechea Curte Domnească, zidita din nou după locul din 1827 de Mihai Vodă Sturza, dar rămasă sub domnia celui Voievod nelocuită, slujind numai de local pentru Divan și pentru ministere. Gngore Ghyka după ce locuise o vreme în casa logofătului Costachi Ghyka, peste drum de Curte, după ce curați, vopsi și mobila vechiul palat domnesc, se mută cu toată numeroasa lui Jamilie acolo.

Cu ajutorul lui Grenier vom pătrunde acum și noi în el, cunoscîndu-i tainele și viața cea de altădată care s-a pierdut pentru totdeauna.

Era o clădire mare, așezată la capătul orașului, în lundui unei piețe nepavate, baltă iarna, strat de praf vara. Astfel o descrie Grenier. „N-are stil, dar are dimensiuni colosale”. Vodă locuiește numai într-o parte a palatului, putîndu-și adăposti într-însul toate ministerele.

„Urcai deci scara cea mare, călăuzit de Alecsandri, și păstrez încă acuma o amintire vie despre șederea mea în sala de așteptare de lingă cabinetul principelui. Eram un loc cu ministru și agbiotanțn, doritori sa afle cine era noul venit, acest francez pe al cărui rost nu-l cunoșteau, căci se păstrase cea mai mare taina despre aceasta mică lovitură de stat, care însemna o schimbare a politicii Domnitorului... Eram cufundat în gîndurile mele, cînd ușa se deschise deodată și un aghiotant mă pofti în cabinetul prințului. Deși fusesem înștiințat despre felul rece \$1 nepăsător al lui Gngore Vodă, el îmi întinse mina cu multă amabilitate, întrebîndu-mă de sănătate, după călătorie atît de lungă și de grea, pe un astfel de „Gr ' Convorbirea hoinări de la politica Europei și de la Sey- ' stopol la opera de aseară și la trupa italiană din ia”, Ridicînd apoi audiența, Domnitorul spuse lui Alecsandri „Du-l pe domnul Grenier la copiii mei; se va simți j, familie”. Cuvintele acestea fura rostite cu mult natura'l dar cu același ton de nepăsare ca toate celelalte vorb,' ce spunea. Le socotii totuși binevoitoare și icșii de |a e, încîntat”.

Pînă a-l vedea pe domnul secretar în mijlocul farril. Liei domnești, să-l urmăm mai întîi în apartamentul Co i se pregătise la Curte, pe stingă, lingă scara, fa parter

Grenier îl găsea „mare, curat și elegant”. Era alcătuit dintr-un mare vestibul, din care o parte cu geamuri un fel de seră. Era locul unde se culca feciorul, iar cea laltă parte, adică celălalt capăt, era biroul copistului său trancez, Cevarov. „Acel vestibul ducea la locuința me; propnu-zisă, o odaie pătrată și foarte mare, de 15 metr, lungime, cu tavanul înalt, susținut prin două arcuri, caiv formau trei bolți, decorate cu arabescuri zugrăvite ca îi Italia.

O perdea albastră și albă, armonizată cu vopseaua tot albăstruie, a pereților, despărțea bolta cea din urm; de celelalte două, alcătuiind o foarte încăpătoare aicovă, în care se găsea o întreagă odaie de culcare cu toate mobilele și cu tot confortul dorit. Celelalte două părți ale odăii erau transformate în cabinet de lucru și în salon. Mobilierul era foarte complet: 12 scaune, două canapele, două mese, două birouri, iar între cele trei ferestre, niște mese, jilțuri, mai știu eu ce... Și când ridicau perdeaua din fund, aveam, din pricina lungimii camerei, un minunat prometioir”.

Domnul secretar se trezea dimineața la 7, se scula la 8, și la 10 îi venea dejunul pe o tavă de argint: două cotlete sau un pui fript, mici ca pumnul, și o minunată cafea într-un ibric turcesc. La ceasul 12 lua poruncile lui Vodă. Aștepta întâi, împreună cu miniștrii, cu aghio-tanții domnești și cuofițerii de serviciu, în salonul de lângă cabinetul Domnitorului, sus la etaj. Când îi venea rîndul, îl găsea pe Vodă fumîndu-și ciubucul în picioare, îi dădea lucrările făcute în ajun și primea pe cele noi-Se așeza uneori la masă scriind sau luînd note despre cele ce-i dicta Voievodul, care avea obiceiul să umble prin odaie de ici pînă colo. Pe urrnă, cînd era treaba gata.

—enier se cobora în odaie la el, lucrînd pînă la ceasul

Auzului, care era de obicei la 4 după amiază. Se imLrâca atunci „în mare ținută”, adică în frac, și se urca

În salonul cel mare, unde găsea întruniți pe beizadele,,e domnițe, pe nurori și pe gineri, pe aghiotant! și pe colonelul de serviciu. Era uneori acolo și secretarul greC05C, Bibica, coborîloru! lui Antonie Vodă Ruset, inrudit cli toți Domnii ce s-au perindat în scaunele Moldovei și,U.jnteniei în veacul a! XIX-
iea, de la Ioniță Sturza și Gnoore Ghica bătrînul, ia Grigore Ghyka cel tînăr și la uheorghe Bibescu. Lumea aceea aștepta în salon pina feciorul să spuie că s-a așezat Vodă la masa,'

A urnei intrau cu toții în sufragerie, așezîndu-se fiecare.

Îa locul lui, ai secretarului fiind de obicei lingă ai domniței Natalia. }

Bucătăria era franțuzeasca și băutura la lei – unV Châieau Lafitle, un Medoc, și arareori un vin romanesc,' un Cotnar sau un Uneam. Masa era deci foarte „eurof; peana”, afara de un singur amănunt: m spatele Mă.; nei Sale stătea un copil de casa, numit acum paj, ținînd' m mină un uriaș evantaliu din pene de păun, pe ca re-1' legăna încetmel spre a aiunga muștele ce s-ar li m-cumetat sa tulbure liniștea Voievodului.

Prînzul se sfîrșea repede, fiindcă Vodă minca iute și fiindcă nu vorbea. Domnea în tot timpul mesei „o-tăcere voievodală” – un silence prlnaer – necutezînd nimeni să ridice glasul în ființa Măriei Sale. Dar Grenier, francez, poet și zburdalnic, obișnuit cu de-al de Heine, Cha tea u bria n d și Arago, nu era tocmai el să se sfuască de un Grigore Ghyka, cit de mare Domn al Moldovei era. Fără a întreba niciodată pe Vodă nimic, fiindcă nu era și nu este nici azi îngăduit a cuteza sa faci o întrebare unui cap încoronat, el începu, așa pe nesimțite, sa povestească anecdote. Vorbea de Paris, de Franța, de Napoleon, de călătorule și intîmplanie vieții saie. Vodă se înveselea, răspundea, întreba el acum, conversația se întindea de la un capăt al mesei ia

celalalt, schimbînd cli totul înfățișarea acestor prinzun domnești, roste înainte de sosirea secretarului atît de plictisitoare.

După masă, sindrofia se muta în salonul de lingă iatacul lui Vodă. Acesta se așeza pe divan, penndfndu-se |n fața lui copiii, numai ei, la sărutatul mlinu. Pe urmă i se aducea cafeaua și ciubucul, domnițele aprindeau țigaretelece amestec de vechi și noi obiceiuri! – mai cu toții oleacă de vorbă. Cum își isprăvea Domnul

Comanda -Vs 90529

v

Ciubucul, toata lumea se scula m picioaie, una din (j0fTl nite dădea Manei baie halatul Vodă îl îmbracă, spuneg, La revedere, copii' și se ducea m iatac sa ii Saca sies ta care ținea de obicei pina la mit/ui nopții Atunci se scula iar, se îmbracă și meigea ia doamna l eroy, untjG ramınca pina ia 3-4 dimineața

Lumea cealaltă, beizadelele domnitele, ginerii, oh terul de serviciu și secretarul irancez după retragerea lui Vodă, părăseau Curtea, ducmdu se liecare unde i tra gca inima, la Copou, ia Opera italiana la teatrul irancez sau romanesc, la vreo serata ia bal mascat sau la masa de joc Grenier, lepadindu și în graba nesuferitul de trac mergea la consulat sa mai stea de vorba cu concetățeni] lui, consulul lastu (întors din București la 1 april), can celularul Castang, doctorii Basscreau și Bontour, sau la prietenii lui romani, Vasile Alecsandn, doamna RollJ cumnata acestuia, Zmn Cantacuzino, crescut la Fopte la Geneva, „Irancez de mima, de suilet și de maniere]

Doamna Rolla ținea și ea „salonl, ca odinioară Elei Murza, dar salonul ei era un ciudat amestec al iuturc celorlalte, o adunare unde se i a cea și politica și literj tura și „cozerie, dar iară dans și Iară muzica

Nevasta lui Costachi Rolla era o rnnta gingașa bolnăvicioasa,,care trebuie sa li lost frumoasa' bure n le ei, doamnele Docan și Ion Alecsandn, erau și el toate plăcute – și toate trei erau partizane intocal de ale lui Costachi Negri, pe care ar li dorit sa l Domn, mai tirziu, al Principatelor Unite deși merge! m salonul acela și Alexandru Cuza, care insa pe alura nici nu visa ce era sa se mfimple cu dmsul peste patr ani Cind nu citea Vasile Alecsandn sau vreun alți poezii, cind nu istorisea Grenier anecdote pariziene de al lui, apoi conversația se invirlea numai în jurul razbc mlui Cnrnee, a politicii din afara sau dinăuntru și năzuințelor neamului Se disecau și se criticau toate administrația, tara control și Iară tradiție, magistraturi Iară stabilitate și iară autontate, clerul tara cultura Iară influenta, Domnul, stapm pe viata și pe moarte mă untrul tarii, dar atirnind de bunul plac al celor din aiara, proprietatea în mumie unei singure caste,,un neam bun, voinic și naiv, dar sărac și supus, cum nu i era inga duit a li, și în locul unei burghezii pammtene, care lipsea, „niște venetici, indeletnicindu se cu toate jamunile negoțului, de ia corsetele lemeilor la juvaaienle lor și de ia rachiul de la sate la înalta finanța din capitala, su x\par singele țăranului cu camătă ce le o luau și ruinind pe boieri cu împrumuturile tara socoteala ce le tăceau Cum ar li putut Vodă, ziceau oamenii adunați în casa doamnei Roda sa aducă un leac atitor rele3 Era și Ghyka Liberat, nu e vorba dar asale se potic neau de incapatmarea Porții și a Petrogradului

Daca ar n sa urmărim pe Grenier în povestirile sale, ai trebui sa ne mai oprim puțin și asupra societății ieșene din 1855 sa lacem cunoștința mai de aproape cu bo ierii cei mari și cu cucoanele lor, de al de Marghiolita Roznovanu sau de sora sa, contesa Sturdza, sau de Co cuta Vogondi, de ielele iui Costin Catargi, ale lui Spiro Paul ș a m d Dar ar însemna s-o lungim prea

mult ba le lăsam deci pe alta data, cind lace, poate, un îs tone al societății romanești din secolul al XIX lea

Acum sa ne întoarcem în stirșit la domnitele Agiaia și Valaha, tetele lui Gngore Ghyka și ale Anei Catargi

Ramase orlane de mama cind erau mici, ele au lost crescute de sora tatălui lof, Elena Șubin care le lua cu ea la Vaslui unde locuia împreună cu bărbatul și copm ei lingă oraș, la moșia ei de zestre Slobozia (și vemtu n le orașului Vaslui erau ale ei, tot de zestre) Fetele iui Gngore Ghyka și copm Șubin au crescut prin urmare împreuna, de a valma, rammind apoi acești veri primari toata viata lor buni prieteni

Agiaia Ghyka, născuta în 1832, era ca copila o letita mica roșcata și pistruie dar buna și simțitoare Deși mătușa ei din „sluta mamei” n o scotea, totuși o iubea loarte mult In 1840, la virsta de opt ani, tatăl ei o aduse la Iași, pentru a o pune în pension la doamna Gaiet, o iranceza la care se aflau pe atunci toate tetele de boieri mai simandicoși Ramase acolo doi ani, petrecindu și doar de vara la mătușa Elena la Slobozia, împreuna cu veni și iratu ei vitregi, Na talia, Costachi, Ion și Alecu 3n 1842 Iu scoasa de la Garet și plasata în alt pen sion, tot francez, la doamna Haddig, nevasta iui Fran cois Haddig aga și şeî de secție la secretariatul de stat pentru limbile străine După alți doi am, m 1844, iu scoasă și de acolo și dusa de tata! ei la Viena, la mstituiul de domnișoare van Demerzel, unde Agiaia Ghyka, fată rle 12 ani tot roșcata, pistruie și untica, învață, foarte silitoare nemțește, englezește, italienește,

literatura și artă, pictura și muzscă. O duceau doamnei, profesoare prin muzee, la Operă, ia Burg Theatru, să se adapte ia civilizația cea orientală de care musa trebu!aij acum româncele sa lie pătrunse. Ea rămase a^olo cinci ani, intorcindu se insa în hecare vară în țara, la Vaslui la mătușa Șubin, precum am și întilnit-o mai sus, venind cu tatăl ei în zilele tulburi ale anului 1848, eind Gngore Ghyka iu nevoit să se ascundă o vreme în munți pentru a scapă de urgia unchiului sau Mihai Vodă, car^ voia să-l aiestcze, fiindcă era, zicea el, naționalist și revoluționar.

În toamna lut 1848 pleca la Viena și sora Natalița, mai mică decit AgSaia, ramînînd împreună acolo piua iți 49, cînd Gngore Ghyka își întoarse lata mai mare deti-nitiv în țară.

Ea avea acurn 17 ani și cînd o văzură ieșencele nu voiră sa creadă că e ea, din mică, pisîruie și roșcatd, se tăcuse tata înaltă, subțire, cu părui negru-castamu, cu lata alba, o arătare de frumoasă ce era. Cucoanele din Iași ziceau ca e alta, că a lăsat lo got atu l Gngore pe lata lui ia Viena și a adus m locul ei la Iași pe-o nemțoaică, care nici într-un lei nu semăna cu cealaltă. Pentru a o încerca, o întrebau tel de tel de amănunte din copilăria ei, doar nu și-o aminti de nimic. Dar duduia Aglaia avea o minunata memorie și răspundea fără să se încurce la toate întrebările ce i se făceau. Numai româneasca ei lăsa de dorit, că tot numai limbi străine vorbise și ia pensioa-nele din Iași și la acel din Viena. Și deși acolo vorbise moidovenește cu soră-sa Natalița și cu prietena ei Smă-rândița Rosetti, colegă de clasa, totuși cam încurca sintaxa limbii părintești, de trebui, cînd se întoarse la Iași, sa ceară ea însăși un profesor de limba lomână. I se dete pe Teodor Codrescu, vestitul stringător de mai tîrzm al vechilor hîrtoage pe care le-a publicat în Uncarul, Foarte curînd după sosirea sa ia Iași, tatăl ei primi domnia Moldovei. Duduia Aglaia devenind domniță, pețitorii începură să roiască împrejurul ei. Cel mai de seamă, pe care îl voia și Vodă, tu Alexandru Sîurza, zis Coco, țiul logofătului Costachi Era un băiat tînăr, frumos, bogat, deștept și cu duh. Dar cică era „vicios”, și domnița Aglaia, pătrunzîndu-i sutletul, l-a respins. I-a plăcut mai bine să-i ia pe

Râducanu Rosetti, un om care avea 19 ani mai mult decât ea, dar care era serios, așezat și toarte bogat. O garanție de lenei re, deci, pentru viitor. Căsătoria s-a tăcut în 1830, un an după întoarcerea ei din

*ț, când avea trumoasa domniță numai 18 pntnă-i. I s a dat ca zestre, pe lingă muHe altele, moșia igineni, în ținutul Neamțului, iar Vodă i-a cumpărat ia lași casa Casandrei Sturza de la Herța (născută Ghyka), pentru a n cit mai aproape de casa în care locuia el m-Ll-i, domnița Aglaia iund fata lui cea mai iubită, de care „e despărțea cu greu și pe care o ținea la curent cu toate pijiectele sale.

În casa aceea de pe Podul Roș a dus tînăra pereche 0 ță din cele mai largi, cu slugi nenumărate, cu pn-rîun și mese. Renumite pentru bogăția și bunătatea lor, Raducanu Rosetii innd un vestit mîncău. Domniței însă nii-i plăcea acest ie! de viață. Ea avea o lire sentimentala și contemplativă, poetică chiar, și, decât să mănince și sa danseze, îi plăcea mai bine sa adune împrejurul ei oameni cu care să vorbească literatură, artă, ba uneori și politică. Se ducea la teatru, la Operă, iar banii ce-i ade prisos îi băga mai cu drag în îmbunătățiri la moșie decât în rochii și în pălării. Fiul ei, Radu Rosetti, spune în amintirile sale, că rochia cea mai scumpă pe caie și-a tăcut-o în viață a cosiat-o 36 de galbeni și ca a cheltuit această suma numai din porunca părintelui ei, pentru un bal la Curte. Era o rochie de „velours bleu epingte” pe care, 15 ani mai tîrziu, o lăuda încă Vasile Alecsandn hului ei Radu.

E vremea cînd, între 1850 și 53, veni la Iași pictorul bavarez Rietschlwl, un acvarelist trimis de regele Bavanei Ludovic I pentru a aduna, de la noi ca de aiurea, chipuri de femei frumoase. Portretul domniței Aglaia, tăcut ile el, a fost în urmă gravat și strîns împreuna cu celelalte m colecția intitulată Mddclwn aus aer Moldau, dilator la Munchen în Album schbner Frauen.

După 1853, cînd Gngore Vodă plecă la Viena, domnița Aglaia se mută, cu bărbatul și copiii, la țara la Pra-lea, un trup de-al moșiei Căluțul de pe Valea Trotușului a hatmanului Râducanu Rosetti. Ea rămase acolo un an întreg, pmă în toamna lui 1854, cînd s-a întors tatăl ei m scaun cu ajutorul austriecilor. Se mută atunci iar în casa ei de pe Podul Roș, dar o găsim pe vremea aceea mai mult la Curtea Domnească, unde-și lua aproape regulat masa la prînz. Sora ei, domnita Natalia, se întorsese ^ ea mai demult de la pensionul din Viena, era măritata, și pe amîndouă împreună le vom cunoaște de-acum 'n intimitatea vieții lor zilnice, mulțumită indiscrețiuni-lor lui Edouard Gremer, noul secretar al părintelui lor.

Willff/fm w,, fmem minte că în ziua cea de februarie 18&5, avu Giemer întiia întilmrc cu Gngore Vodă, acesta șese lui Alecsandn la despărțire: „Du-1 pe domnul'Tcopm mei, se va simți cu ei m familie” a

Așa a și fost. Cum n văzu, ii tura simpatici, și cu n cunosc, n fură diagi. Mai ales unul dm ei l jv despre aceasta mai la vale. Pe băieți n arata „mici, Oa cheși, frumusei, inteligenți și harnici”.

Beizadea Ion, încă nelecuit de dragostea iui pentru Rose Pompon, era asaltat de toți ai lui pentru a lua ne fata multimilionarului baron Șina. Dar tinarul se tmea dirz. Despre domnița Aglaia n vorbise Vasile Alecsan-dn. Îi spusese de ea „cit este de frumoasa” „Cînd o văzui, rămasei totuși uimit. Fot ce se putea spune nu era nimic față de adevăr, căci ea era cea mai strălucită și mai desăvîrșită frumusețe ce am mliinit vreodată. Oacheșa, ca ș) tatăl ei, cu trasaturi îjne și regulate, te privea iemeia aceea cu niște ochi mîn și falnici, împodobiți cu gene lungi și încununați cu niște sprîncerie minunat încondeiate, Rafael n-ar și putut desemna ceva mai perfect. Și toată iunța ei era deopotrivă de frumoasă: mai înaltă decit frații ei, era mlădioasă și legănata. Inteligența îi era dezvoltata, cultura întinsa și se înnebunea după

muzică. Cînta mult, dar nu tocmai în ton. Del' avea, ca și frumusețea, vocea păunului! Era măritata cu Răducanu Rosetti, ministru de justiție, un adevărat burduf, bondoc, pîntecos și strașnic la mîncare..." „Domnița Natalia, cea mai tînără, era foarte Irumoasa și ea, însă cu totul altfel decît sora ei. Bălaie, cam grăsulie, avînd, cu ochi mari verzui, o față ruptă din soare. Veselă, zimbitoare, zburdalnică, copilăroasă, răsfățată, dar fermecătoare. Nici 18 ani nu avea. Era măritată de trei ani cu un copil, Costică Balș..." „Domnița Catinka, sora lor mult mai mare, căsătorita cu Nicachi Mavrocordat, avea ochii negri, o față smeada și gălbuie, o fizionomie plină de larmec. Într-o țară mai puțin bogată m'îmbrumuseți, ar fi fost socotită Irumoasa. Bărbatul ei era nesuferit tuturor".

„Eticheta la Curte nefund prea severă, tusei repede primit cu familiaritate. Beizadelele și domnițele, toți tineri, veseli și zburdalnici, făceau zilnic cu mine ieși de fel de ghidușii".

Gremer face cu acest prilej o mărturisire profetică: „Pretutindeni la Iași am găsit aceeași prietenoasă primire. Datorăm aceasta, înainte de toate, țării careia aparțin" în nici un colț al pămîntului n-am văzut Franța de iubită. Aveam acolo comori de simpatii. Nu știu însă a făcut cu ele. Dacă le-am pierdut, sinlem vinovați, îmi dădusem nu era mai lesne decît a le păstra în veci..." ' iar despre un bal la Curtea Domnească, secretarul raîceaz notează; „Rămasei amețit de atîta lux, de atîta eleganță, de atîta simț estetic. Treci prin toată Germania, prin toată Hinstna, ca să te trezești la Paris, în ce privește luxul și frumusețea femeilor... O altă serbare dată de Petre J, ministrul finanțelor, într-un mare și frumos jalon, lunguiet și rotunjit la colțuri, spori mirarea mea și întări impresia cea dinții. Toate femeile erau frumoase, cluă ră mamele și bunicele... căci erau și bunice la bal. Acestora le rămînea ceva, o măreție în vestejirea trasaturilor, care te silea să te gîndești ce Irumoasa trebuie să n'îllost!"

Iarna mergeau seara la teatru, „unde lojele deveneau saloane, în care se primeau vizite". Vara se duceau la Copou, pînă la grădina publică, unde trasurile și călăreții se opreau, stînd în șir „ca la Bots de Boulogne". Domnii – bonjuriștii – se apropiiau de cucoane, vorbind cu ele mai în glumă, mai în șoapte, tot ca într-un salon. „Acolo și numai acolo era îngăduit să umble cineva pe jos. În oraș ar fi fost o mare necuviință. Dar eu, țara mă uita la această lege a modei, începui să merg pe jos în mijlocul Iașilor. Ajunsei chiar să le convertesc pînă și pe domnițele..."

Și așa, într-o zi, Grenier cu beizadelele și cu domnițele dădură năvală într-o băcănie „pentru a ține o orgie de mezelfcun" sau, cum s-ar zice azi, „pentru a lua un apenitiv". Iar într-altă zi, merseă împreună la o cotetană Oh, ce timpuri, ce moravuri! Dar să nu uităm că dom-J nițele acelea „turnau țigărete" și încă babacă tînd de lăta!

La viața lui Vodă de la Socola, unde mergeau cu toții foarte des, de stătea tineretul acela să asculte, în grădina, cum cîntă privighetorile, domnița Nataha se apucă odată, sentimentală cum era, să sărute poeziile lui Goeje the – Goethes Lieder. Era tîna mai.

Nach Mittage sassen wir lunges Volk im Kutilen, Amor kam, und stnbt der Fuchs Wollt'er mit uns spielen.

I.

„Știrbi aer Fusch" era un joc, un fel de „Petit bQ ~ homme vit encore", pe care se apucă să-l joace într-o zi domnița Natalia cu un „omuleț" de ofițer, baronul von Stollberg, locotenent austriac în garnizoană la Iași JJ Moldova fiind pe atunci încă ocupată de armata f^i Franz-Joseph, după cum mai sus am arătat.

Domnita avea 18 ani, locotenentul 22, iar bărbatul 23 Acesta, Costică Balș, fiul lui Alecu Balș și al Domniței Elencu, frate vitreg cu beizadelele

Ghyka, deci frate vitreg de-al nevestei sale, o iubea pe micuța lui Natalia cu multă patimă. Grenier spune că și ea, domnița Natalia zburdalnică, ușuratică, cu toane cum era, își iubea totuși foarte mult soțul. Numai că ofițerul austriac se arătase prea pe față, prea fără tact, admirator înfocat al acelei femei, care de altfel, la rîndul ei, se purtase față de el „cu o nechibzuită cochetărie de copilă”. Așa încît tînă-rul Balș crezu de datoria lui să provoace pe Stollberg la duel. Ieșiră pe teren, la Copou, în dimineața zilei de întîi iunie 1855 – exact trei săptămîni după acea încîntătoare zi de mai cînd domnița Natalia pupase la Socola liedurile lui Goethe. Un singur schimb de focuri și glonteile lui Stollberg îl nimeri pe Balș drept în inimă, culcîndu-l mort la pămînt.

Scandalul fu nemaipomenit. Costică Balș, fiu de domniță, frate de beizadele, ginere de Domn și aga poliției capitalei, era iubit și stimat de toată lumea. Grenier notează: „Toată societatea moldovenească se afla val-vîrtej. Consulul Franței, Tastu, și eu însumi rămăseserăm trăsniți, întîmplarea căpătînd și un fel de caracter național. Austriecii începură a fi priviți cu ură. Acest duel și această moarte, socotită ca un asasinat, răzvrătiseră toate sufletele și toate inimile, înmormîntarea fu nemaipomenită, de se și aștepta lumea la o mișcare a gloatei împotriva armatei de ocupațiune... După obiceiul pămîntului, sărmanul Costică fu adus la biserică cu fata descoperită, înfășurat în coroanele și florile care-i acopereau sicriul... Și nici nu mai vorbesc de durerea lui Grigore Vodă. Ziua întîi n-am îndrăznit măcar să mă duc să-l văd. Abia după parastas mi-am luat inima în dinți și m-am dus la dînsul. L-am găsit șezînd, zdrobit de durere. Pentru întîia oară i-am sărutat mînaj i-am sărutat-o ca un fecior părintelui său. El mi-a luat capul și m-a sărutat pe frunte; niște lacrimi, fierbinți îi curgeau pînă în mustățile-i cărunte...”.

Dacă aceasta era starea sufletească a socrului, apoi i-pi poate închipui oricine ce se petrecu în sufletele neit-nciților părinți. Alecu Balș era la țară cînd se întîmplă nenorocirea, întors în graba la Iași, el se apucă, după înmormîntare, îndemnat poate și de nevastă-sa, sa sene Sfatului Administrativ al Moldovei următoarele îndurerate și răzvrătite cuvinte, pe care le arătam întocmai: „Intorcîndu-mă din drum în urma unei fatale înștiințări, am găsit în mijlocul capitalei pre hui meu, marele Costică Balș, ce era și chiar setul poliției sale, ucis și îngropat, miercuri, în mtii iunie. Trupul sau, străpuns și sîngennd, s-au iost adus la casele sale în careta luminării sale Costachî Ghica, secretarul de stat, și aruncat pe mîinele slugilor de câtie dumnealui Răducanu Roset, mare logofăt al dreptății”.

„Datoria cirmuirn în orice țară, pînă și în cele mai sălbatece, ar n lost că de la sine, chiar din acea zi, sa se ia de-aproape și grabnice măsuri spre a se descoperi împrejurările crimei, a se arăta și a se supune judecații pe toți constatuitoru. Nimic din aceste nu s-au tăcut pentru moartea țîului meu, și pe cînd toata populația Eșu-lui m iacnmi întovărășea la mormint trupul șefului poliției, numai poliția, mica și mare, nu se socotea chemata de legi șt de cuget pentru a proceda la cea mai mică cercetare. Ocirmuirea, pururea gata de a interveni în chestii străine competența sale, în această dureroasa m-îimplare privita ca o obșteasca nenorocire, a rămas surdomută ia glasui unui întreg norod, care cerea și cere răzbunare pentru singeie vărsat”.

„Părinții noștri au tăcut jertle seculare spre a do-bmdi ca viața, onorul și averea moldovenilor sa ne puse sub scutul legilor. Cu toate acestea, în mijlocul capitalei, zma mare șeiul poliției, ginerele Domnului stăpmitor, nul unui boier care a slujit țării sale cu nvnă și cu credința, se ucide, singeie sau stropește mai multe uiite ale orașului, trupul sau se azvirle cu dispreț pe poarta caselor sale de către marele logolai al dreptății, acela care tocmai

pazirea legilor îi este încredințată; ba, ce este și mai scandalos, acesta, împodobit cu decorații și în mânuse albe, întovărășește trupul iulii meu la mormint; și în toata ocîrmuirea nu se găsește un jandarm, un comisar de poliție, un funcționar mai înalț, care să ceară de la Răducanu Roset și lui beizadea Costachî Ghica seama de viața vornicului Costică Balș, măcar ca celui mai de rînd om. Pentru ce dar avem poliție-1 pentru ce dar s-au mai publicat Condica în care se statornicește anume procedura ce trebuie a se păzi la asemenea cazuri? pentru ce avem legi și tribunale?”

„Înainte de cea mai sfîntă datorie, adică apărarea societății, nu trebuie să fie nici o împrejurare care să poată paraliza lucrarea legilor, căci dacă cîntărea s-a suit atît de sus și ocîrmuirea s-a ținut în stare pasivă, apoi ce mai pot aștepta acei care, prin mica lor stare, prin neputință, prin depărtarea locurilor, n-au mijlocul de a-și înălța glasul în această epocă de adîncă nepăsare? Că-zut-am noi atît de jos, ajuns-au moldovenii atît de nenorociți, incît măcar viața să nu le mai fie sigură.-1 și trebuie ca pentru apărarea ei să fim siliți a ne adresa la străini?” „Pătruns de adîncă și îndoită durere, și ca părinte pentru pierderea iulii, și ca moldovan pentru decadența țării, vin a la ce Statului Administrativ al Principalului o tristă deșteptare, și mîputerea legilor pe care vad că le-au uitat tocmai acei ce sînt însărcinați a le păzi, cer ca măcar acum, cînd este mai o săpîamma trecută, să se ia măsuri serioase spre a se descoperi pe toți consla-tuitori ai acestei crime și a-i da pe mina justiției spre aplicarea osmdei, după legi, pentru o tapta ca aceasta – pentru că, prin urmare, singele nevinovat al nenorocitului meu fiu să primească legala răsplătire, iar societatea amenințată în chiar condițiile existenței sale să se liniștească prin facerea tînei aspre și mintuitoare pîlde”.

Logo 1 a t, A. Balș 1800, iunie 7 „Pătruns de asemenea durere și datorie unesc și a mea către acea a îratelui meu”

Logo f3i: T Bats hața de atare accente ale omului care mai rîrzm peste patru ani, va avea tristă dar bărbătească tărie de a vota în Divanul Ad-hoc împotriva Unim, e greu să mai credem mîcaraghioasă și îoarie raspîmdita anecdotă despre aceiași Conu Aiecu, care ar li cerut la Paris sergentului de stradă să-l lase să treacă cu careta lui înaintea altora, fiindcă el este „vel logotât al Moldovei”!

Urmarea acestei mîmplîni a fost următoarea: în urma stăruinței lui Vodă, baronul Stollberg a fost rechemat în Austria. Răducanu Rosetti, tîndcă lusesse martor la duelul cumnatului său, a fost trimis în surghiun! la minastirea Neamțului, iar domnița Natalia, tîndcă avea nevoie de pocăința, a fost dusa la Agapia Acolo, jeparte de a se pocăi, dar cu aceeași „nechibzuită cochetărie de copilă” despre care vorbește Grenier, ea se ti mo reza de Constantin Mi Ho, nici două luni după moartea bărbatului ei. De altfel, Grenier era și el mort după ea. Își pierduse omul capul de atîtea farmece ale iemen cu ochii verzi. Obîșnuit să fie mereu în tovărășia ei, la [ași, la Curte și în oraș, la Socola la vie, el nu mai putu răbda s-o știe la o sută de kilometri de el; așa că mîtr-o zi călduroasă de august, el își luă pălăria, bastonul și sacul cu merinde și merse să se plimbe pînă mînti, nimerind, nu se știe cum, drept la mînastirea Agapia. O găsi acolo pe tînăra domnița văduvă, care, știind că francezul este îndrăgostit de ea, îi iasă mîtii să aștepte o jumătate de ceas pentru a se găti și a-i pregăti o primire ca mîbasmalele cu zîne și cu feți îrumoși: „Era în odaia stareței, palidă, mîveșmintă cernită, mai îrumoasă decît oncînd. Două tinere maici stăteau în picioare lingă ea, pînvîndu-i mișcările, sorbindu-i cuvintele. O căprioară de munte, albă, blindă, își razama capul de genunchii ei...”

Cînd sosi secretarul Grenier, ea se ridica puțin de pe scaun, înînzîndu-i mîna. El i-o luă, închinîndu-se, și

O duse ia buzele sale iară a cuteza s-o privească Ochii
1 se umplusera de lacrimi.

În lipsa domniței, Curtea se pustiise și iamiha se im-praștiase. Vodă se mutase la Socola, în căsuța de la vie, singur Îmbâtnnise omul deodată, lucra toată ziua, vorbea puțin, nu minca aproape deloc. Domnița Catinka plecase în Germania, după soțul ei, trimis acolo de Vodă nu se știe de ce – domnița Aglaia se mutase la țara, unde urma sa nască Era mihnita și supărata, și din priona surorile și dintr-a bărbatului, care era acum nu numai m surghiun la N'eamț, dar scos și din slujba „Nu mă voi întoarce”, spusese ea lui Grenier „Voi petrece iarna la țara Mă voi îngropa în zăpada” – Beizadea Alecu era în Franța – Beizadea Costachi la moșie – Toata lumea împrăștiata, de sufla vintul prin încăperile

Curții Domnești

Și deodată, pe la mijlocul lui septembrie, pe un început de toamnă cu trunze aurii, domnița Matalia se întoarse de la mînăstire.

Își ispășise ea oare păcatul?

În tot cazul Vodă se întoarse și el de la vie și pregăti tetei sale „un apartament la Curte, la catul intn”, lingă ai sau

Veniră de la o vreme și ceilalți: domnița Nicu Mavrocordat, beizadelele. Se începură iar rile cele mari, și începu iar Grenier să înșire povești, după masă, în salon, Grigore Vodă își fuma iar c'm'bu cui și domnita Natalia îi ținea iar halatul, și viața, r& dobîndindu-și încetul cu încetul drepturile, se scuVgea iar domol, ca mai înainte, de parcă n-ar îi trăit vieodată pe părăntul acesta și în casa aceea, bietul mare vornic Costică Balș.

Numai că domnița – totuși – vorbea puțin, primea puțin și nu se mai ducea nicăieri. Doar la dînsa în odaio cu vremea, începură a se strînge frații și cumnatele sora și cîțiva prieteni. Printre aceștia, îi rește că și Gre nier, și noul consul francez Victor Place și Beclard, car& va fi în curînd ginerele lui Barbu Catargi. Tastu fusese mutat la Bagdad și Alecsandri era în Crimeea, căci el simțise „imperioasa nevoie de a rnerge să vadă undeva oleacă de eroism”. Acestea-i fuseseră la plecare, cuvin tele. *

Sevastopolul căzuse la 9 septembrie. Pe la 20 Vodă dădu la Curte un mare prinz, iar la 30 septembrie Tastu plecă la Constanți no pol pentru a se înfățișa ambasadorului Thouvenel. Grenier, care voia și el, măcar puțin, să se apropie de locurile unde se desfășura vitejia oștilor aliate, ceru lui Vodă încuviințarea de a întovărăși pe Tastu pînă în capitala otomanilor. Grigore Ghyka, deși avea la Poartă pe Negri și pe Rallet, învoi pe secretarul său să plece, însărcinîndu-1 și cu o misiune oficială și dîndu-i chiar o scrisoare către marele vizir.

Călătoria lui Grenier, arătată cu amănunte destule, nu prezintă vreun deosebit interes. Doar că pe vaporul austriac ce-l ducea de la Galați la Sulina, el întîlni „negustori greci mergînd la Stambul, turci întorcîndu-se la Brusa, evrei” care voiau să moară la Ierusalim și un harem de cea din urmă treaptă, menite să aducă desfătări învingătorilor de la Sevastopol”.

La Constantinopol, care-l încînta, el văzu pe vizir, pe Thouvenel, pe Costachi Negri și pe Șteianachi Vogoridi, în casă la el, la Arnăut-Chioi. La 19 octombrie domnul secretar e din nou pe malurile Bahluiului.

„Vodă mă primi cu aceeași bunăvoință ca la plecare, dar în Hpsa mea se făcuse la Iași o cabală împotriva-mi-Lumea se apucase să spuie că fusesem îndepărtat de la Curte, din pricina admirației prea vădite ce arătasem iată de domnita Natalia. Ba se dăduse chiar amănunte: ca tusesem surghiunit, timdca mă găsisse Domnitorul în genunchi la picioarele tucei sale Grigore

Vodă, cauna zu pătrunsese la urechi, tata drumul binalei ' o ironie una și desprețuitoare „

Domnul secretar se iăcu totuși-o spune el însuși – „mai rezervat și rnai puțin expansiv'. Și pentiu a-i trece de unt, sa zicem „de dor”, ci s-apuca sa meargă în toate serile la teatru, mai ales la Opera, unde văzu m-tr o iarna de 30 de ori Trovatore, nu inasa „iară a ramme credincios avantscenei domnițelor', cu alte cuvinte nu be ducea el la Opera numai de dragul lui Verdi

Era, m decembrie, o zăpada de un cot Grenier se plimba cu sania la Copoii și mergea apoi pe la prietenii bdi sa bea un ceai iierbinte, o caleluța turceasca și sa mai tragă un ciubuc Se tăcuse, dorea sa se iaca, moldovean. In zilele din urmă ale anului 1855, după Crăciun, marele logotat Costm Catargi, fratele Anei, iosta soție a lui Vodă, mantindu și pe tinara și tiumoasa lui lata Olga cu țiul lui Rosetti-Balanescu, Gienier se ducea zilnic în casa, pentiu ca, împreuna cu prietenele și pnetenn miresei, „sa taie juiubițele de aur ale betelelor'

Și așa, îl apuca anul cel nou, 1856. Viitorul lui atirna de al lui Vodă, al lui Vodă de soarta Principatelor și soarta Principatelor de hotannle congresului, care urma sa se întrunească m martie la Pans „Puteam”, zice el, „sa ramim moldovean încă puțină vreme, sau poate totdeauna' Cu cit era nesiguranța mai mare, cu atit i se părea timpul mai scurt. Iar în tundul sui le tu lui ți al minții, mereu chipul domniței.

Iarna se ținea Inguroasa și însorita Carnavalul a iost o nebunie O volbura de petreceri cuprinsese lumea Balurile mascate m toi, ca niciodată Șce era, în timpul acesta, sa tacă biata de domnița Na talia > Sa ramue singura, închisă în casa, mtasurata în rochia ei neagra, ja lind un bărbat mort de șapte-opt luni'*

În cea mai mare taina, se hotărî deci într-o seara sa se costumeze, sa se mascheze t?i sa meargă și ea acolo, la balul de la teatru, unde petrecea lumea – daca se poate așa ceva – tara dînsa l Nimeni în lume, aiara de Grenier îiirește, care o însoțea, n-a aliat atunci despre aceasta nouă „nechibzuita copilărie' a domniței Și cum prin mintea nimănu nu putea sa treacă vreodată ca ar putea ea sa lie acolo, tinara temele petrecu de minune Iară a li recunoscuta nici de cei mai buni prieteni de-ai ei De la o vreme, inasa, Anastase Pa nu – pot ti m tocmai s

Ei, severul patriot – se apucă s-o urmărească cu atît indiscreție, încît domnița fu nevoită să părăsească balul*

Acum începea greutatea cea fără seamăn: intrarea acasă pe nesimțitele!

De-a brațeta cu Grenier, intră domnița în palat, Pt întuneric, pe ușa cea mare. Suiră scara fără zgomot.'Da du ră sus de vestibulu l cel mă re, cu uși le de gearnu ri și de acolo în coridorul cel lung, care tăia palatul în toată a sa lungime. De o parte locuința lui Vodă, sufrageria și capela, de cealaltă parte apartamentele beiza'-delelor. Iar, în față, „sala tronului”, care forma centrul palatului. Odaia aceea avea o ușă mare încuiată cu două canaturi, care nu se deschidea decît cu prilejul voievodalelor serbări. Locuința domniței venea lîngă această odaie. Mai avea o ușă care dădea în coridor, dar pe acolo nu îndrăzni'- să intre, fiindcă putea fi văzută de dincolo de geamlîc de garda care și plimba pe acolo, în sus și în jos, cu coiful în cap și baioneta la armă.

Grenier încercă deci sa descuie lăcățUe.ușii de la sala tronului, cu chei nepotrivite, care scîrțiau, care nu încăpeau, dar care totuși, ca-n romane, pînă la urmă le veniră de hac.

„Prin vasta sală cu divane de catifea și cu jilțuri poleite, dormind în tăcere și în praf”, domnița ajunsese în sîrșit în apartamentele sale, nevăzută de

nimeni și nevătămată... dar-aceasta nu se poate garanta.” „Dealtmintrelea”, zice Grenier, „doliul ei era pe sfîrșite”. Acest dealtmintrelea e o poemă!

Scurtă vreme după această întîmplare, deci înainte să treacă anul de doliu, domnița Natalia se mărită cu tînărul pe care-l cunoscuse la mînăstirea Agapia, acel Constantin Miilo, o rudă de-a lui Matei, actorul și autorul dramatic Molierul Moldovei, cum îi zicea beizadea lancu. Grenier, gelos, descrie pe omul acesta în culori foarte negre. De altfel, nici domnița Natalia nu pare a fi rămas multă vreme îndrăgostită de el, deoarece o vom întîlni, peste doi ani, divorțată, iar peste alți trei sau patru, măritată din nou, a treia oară.

În martie se deschise congresul de la Paris, unde trebuia să se pecetluiască soarta Principatelor. Moldova și Muntenia erau în fierbere. Bucurii și nedumeriri, nădejdi și deznădejdi! Sufletele înflăcărâte așteptau din zi în zi, din săpîmînă în săptămînă, rezultate care nu,eneaii. Grigore Ghyka era gata sa abdice, pentru a înlesni Unirea și alegerea unui Domn străin.

Din februarie, de cinci sosise la Iași protocolul con-iermtei de la Constantinopol, Mana Sa își întrunise sfatul, însărcinîndu-l sa redacteze împreuna cu Grenier un răspuns care sa fie trimis la congresul de la Paris.

— Cînd veți sfîrși redactarea,- îi spusese Vodă secretarului sau,- îmi vei aduce lucrarea la doamna Le-roy, chiar în astă-seară, la orice ora”.

Lucrură miniștrii pînă noaptea tîrziu, acasă la Ma-vroyeni, în salonul sau în sunetul unei vioare care venea din odaia de alături, unde fetele ministrului de finanțe, vestitele Măria, Lucia și Natalia, luau lecții de muzica și de dans. Mult după miezul nopții – încetase și vioara – memoriul iu în sfîrșit redactat și Edouard Grenier îl luă la subsuoara pentru a-l duce Domnitorului. Pmă atunci el nu mai fusese niciodată la doamna Leroy, fiindcă: „Voiam sa am, pe de-o parte, libertatea mea, iar pe de alta parte, nu vedeam ce are cîntea mea de ciștigal prmtr-o atare frecventare. Mă tăcusem ca nu înțeleg insinuările discrete ale iui Vodă și nici răspunsurile pe care mi ie trimitea doamna Leroy prin mijlocirea viceconsulului Franței, Castamg. Însă nu voiam sa mă arat mai sfncios decît eram, nici sa dovedesc o cerbicie ce ar îi putut jigni pe Vodă. Eram deci mulțumit de acest prilej ce-mi dăduse Vodă într-un fel foarte simplu, de a mă găsi fața în fața cu ea. Presupuneam de altfel ca staturile rele, pripita lui dorință de a abdica, veneau de la această Maintenon, care nu vedea pe nimeni la iași, care se plictisea și care nu dorea deci decît un singur lucru: sa se întoarcă în Franța cu orice preț și cit mai repede”.

„Mă prezintă deci Vodă ceiei pe care o numea sa mei t le u re amie. După obișnuitele politețe, inminai Domnitorului fructul muncii noastre din noaptea aceea. Erau ceasurile două către dimineață. Rămasei puțin... dar mă intorsei după citeva zile. Doamna Leroy era acum singură. Atunci abia, foarte ușor, ii aralai acelei temei ce rău făcea sa împingă pe Măna Sa la adbicare, în loc sa-l lase în țară, în luptă pmă la sfîrșit. Și-i mai arătai ca, de-ar pleca acuma, înainte de a încasa cele două luni ce i se cuvin din lista civilă, aveau să se găsească în urma stnmtorați la Paris. Doamna Leroy era o femeie trumoasă, dar și o desavirșita neguMoreasa Ea mă toarte bine.”.

A doua zi Domnul, mulțumit de redactarea memoriu iui, îl trimise la Pans, unde el fu toaite prețuit. Toate reformele cerute de Gh^ka lura mai tîrziu primite Sl sancționate (a congres, afara de cererea de unire a Principatelor. La 30 martie tratatul de pace fu încheiat între învinsul tar al rușilor și învingătorul împărat al francezilor. Clauzele lui dispuneau desființarea protectoratului rusesc și punerea Țarilor Dunărene m garanția colectiva a celor șapte mari puteri. Mai dispuneau ca țările noastre, vasale ale Porții, sa devină autonome Basarabia de Sud sa lie înapoiata și navigația pe Dunăre sa îie libera. Și în același timp, pentru a ști cum urma sa ție

administrare Principatele, congresul propunea întocmirea unor Divane Ad-hoc la Iași și la București, care să hotărască crupul acelei organizări.

În atare condiții Gngore Ghyka nu mai avea ce căuta în Moldova, rmai ales ca dorința lui, ca și a Domnului Munteniei, ca și a tuturor patrioților, era ca toarele Divanun Ad-hoc să proclame Unirea și să se procedeze apoi la alegerea unui Domn mîr-o Românie nouă. De altfel, curn potrivit Tratatului de la Balta Liman, puterile sale erau orînduite numai pe 7 am, în iunie 1856, termenul domniei expna de la sine. Așa încît cererile lui mereu repetate de a îi scos mai curînd din scaun, înainte de termen, trebuie să li avut drept cauza donnța lui de a rămîne în Moldova ca simplu particular pentiu a putea lupîa împreună cu prietenii săi la înfăptuirea Unim. Poarta îi trimise însă răspuns, „îl ademeni, îl ruga chiar' să rămînă Domn nu numai pîna m iunie, dar pîna „se va lamuri complicația situațiunu internaționale”, cu alte cuvinte, lucru de care el nu-și dădu seama, pîna va putea ea lucra în așa chip, încît să zădărnicească la întrunirea viitoarelor Divane, ideea Unim

Ghyka se învoi deci să mai rămîie Domn. Dar abia luase aceasta ho ta n re, ca, pe la începutul lui mai, ziarele străine anunțau mazilirea iui și înlocuirea sa cu un caimacam. După citeva săptămîm, pierzîndu-și rabdaiea, el se hotărăște a trimite pe Grenier la Constantinopol spre a vedea cum stau lucrurile. Călătoria aceasta care a ținut două săptămîm, nu tolosi la nimic. Grenier se întoarce din Turcia fără a li atlaî nimic.

Aflăm noi m schimb, din amintirile acestuia, ca a doua zi după întoarcerea sa la iași se lăcu la Curtea

Domnească căsătoria domniței Na talia cu Constantin jvtjilo. Era la 23 iunie. Slujba o citi un episcop în paraclisul curții. Gremer, stînd lîngă strana voievodala drept în spatele miresei, a putut să vadă, să audă și să observe toate. Cu acest pnlej, i se păru în sfîrșit că domnița era, sau se făcea „din ce în ce mai nesperioasă, cu apucături de copilă prea răsfățată”. Dar cum și des-? pre mire face un portret prea din cale afară de aspru, judecata lui de atunci poate să fi fost puțin întunecată și de simțămîntul acela prin excelență.subiectiv: gelozia.

La 27 iunie Vodă pleacă prin țară „spre a încălzi spiritele în vederea Unirii și a reînvierii naționale”. Zilele! iui de domnie fiind acum numărate, el se făcea iar pa-; triotul de la 48, știind că de data aceasta închisoa-ea nu-amenința de nicăieri, iar mazilirea îl aștepta de p re tu-j Unde ni.

În timpul acesta Gremer asculta la Stîncă la cian

Marghioala Roznovanu, pe Puicheria Sturza, viitoarea!; mama a reginei Natalia a Serbiei, cum cînta la pian „cu vocea Jeii de contraalto limpede și adîncă” Adio M->ldo\par vei*a lui Aiecsandri: j

O, Moldovă, țara mea,!

Cine pleacă și te lasă E pătruns de jale grea.

Plutea în aer un duh de plecare, ce înduioșă sufletele

La 4 iulie Vodă se întoarce. Era mulțumit de călătorie ca și de spiritul ce găsise la concetățenii lui, pătrunși de necesitatea Unim. Dar la Iași îl așteptau vești rele Consuliî îl înștiințară, ca toate cabinetele lor, chiar Franța ea însăși, erau mai curînd potrivnice Unirii.

La 6 iulie se zvoni ca Poarta hotărîse să puie capăt domniei principilor, înlocuindu-i cu caimacami. La 8 iulie veni vestea din Focșani că Barbu Știrbey a părăsit Bucureștii, în ziua de 9 vice-consulul Castaing aduse o depeșă a lui Beclard, lămurînd situația; caimacamii au și fost numiți, deși nu h se cunoaște încă numele. La 15, Gngore Vodă plecă deodată la Slobozia, moșia surorii sale, de lîngă Vaslui. Ei primise dimineața o depeșă de la Fotiade (gînerele lui Ștefanachî Vogondi) prin care era înștiințai ca Teodor Balș era

numit caimacam pentru Moldova și Alexandru Ghica pentru Muntenia (ios-tul Voievod).

Nevoind cu nici un preț să încredințeze ci însuși pu
35 Comanda Jfs 90

A

(tm) terea lui Balș, cu care era de mai multa vreme în crîn-cenă dușmănie, el se dusesse la soră-sa Elena Șubin la țară, să aștepte acolo piecarea celui dinții vapor austriac, care urma să-l ducă pe Dunăre, prin Ungaria și Austria, spre Franța.

Piecarea lui din îași fusese nu numai duioasă, dar prin felul ei liniștită, aproape măreață. Reproducem aici scrisoarea lui Gremer către mamă-sa: „...Vodă era calm, demn, plin de nobleță și de simplitate. Toți miniștrii au fost chemați în grabă și am luat masa împreună cu el. După prînz ne-am dus în iatacul Domnitorului, să așteptăm împreună înhămarea cailor la rădvan.

Fiica-sa mai mare, înștiințată de mine, veni să și ia de la el rămas bun și să-i aducă și pe copiii ei. Vodă îi bmecuvînta, și pe urmă ne sărută pe rînd, unui după altul. Toata lumea plîngea. A trecut apoi prin sala tronului, ticsită de lume. Mulțimea ceea s-a repezit să-i sărute mina, să-i dorească drum bun. Și s-a dus singur, fără aghiotant, fără vreun ministru cu el, fără copii. N-a vrut să aibă pe nimeni cu el. Nici eu nu-l puteam însoți, nu eram gata... și n-aș fi vrut să plec fără a-mi lua rămas bun de la prietenii mei. De altfel mă voi în-tilni cu el la Galați și vom face drumul împreună pînă în Franța. Acolo vom fi împreună, pe cînd de unde pot eu ști de mă voi mai vedea vreodată cu scumpii mei prieteni de aici, pe cei de la Stîncă, pe Zizin Cantacu-zino, pe frumoasa Ema Beidiman de la Miroslava, pe Petre Mavroyeni, pe Costin Catargi cu fiicele sale, pe doamna Rol la, pe doamna Docan...”.

De la Iași: Ia Vaslui, pe o ploaie cumplită, de-i puse și viața în primejdie, Vodă plecase deci singur singure.1. Avea în chinutul sau suflet o silă de prietenii, și mai ales în clipele acelea, o silă de vorbe goale, de zadarnice păreri de rău, de moleșitoare suspinuri și lacrimi. Singur! O măreție mai mult!

Grigore Ghyka a rămas la soră-sa Elena o săptămînă încheiată. Noaptea de la 23 la 24 iulie sosiră la Slobozia secretarul sau Grenier cu consulul Prusiei, The-ramin care venise înadins de la Berlin pentru a-i înmîna din partea ducelui de Anhalt decorația „Albert l'O urs”.

Vodă îi primi în toiul nopții, în iatac, stînd în pat și rugîndu-i să se așeze la căpătîiul său. Îi ținu două ceasuri. „Este imposibil să fii în același timp mai amabil, mai demn, mai inteligent, rmai încîntător decît a fost el”.

La 4 dimineața Theramin plecă, întorcîndu-se la Iași, iar Vodă și Gremer se culcară. A doua zi, 24 iulie, la ceasul 5 după amiaza, Grigore Ghyka și Edouard Gre-nier, numai ei doi și nimeni altul, apucară calea Galaților „în careta Măriei Sale”.

Tot timpul drumului Vodă a vorbit. Nu de ei, de țară, și nu de rude, de neam!

A fost un om și jumătate Voievodul acesta, despre care azi, sînt români care nici nu știu c-a domnit cîndva prin necăjitele noastre de meleaguri.

Plecarea lui din țara a fost aproape simbolică.

Să-i ascultăm iar pe Grenier, cel care stoarce lacrimi fără să știe, fără să vrea să le stoarcă: „Tot vorbind așa, mă uitam la apusul soarelui...”.

Un apus de soare în Moldova, un apus de frumoasă domnie, într-o seară de iulie a anului 1856.

„Spre miezul nopții mî nea ram ceva pîme și vițel rece în cocioaba căpitanului de poștă, împreună cu doi tineri ispravnici, veniți întru întîmpnarea lui Vodă. Unul din ei era pîrcălabul Galaților, Alexandru Cuza,

cel menit de soartă sa domnească și el într-o zi. El ne înveseli po-vestindu-ne, cu un duh aspru și duios în aceiași timp, sosirea turcului purtător al firmanului caimacamului Balș, întovărășit de grecul iul mărunț, prietenul Fotiade”.

„Ne urcarăm din nou în trăsură, în toiul nopții. Domnitorul învins de oboseală își piecă capul pe umărul meu și adormi. Mă gîndeam înduioșat la toate durerile care încărunțise frumosul lui cap... Sosirăm la Galați la 4 dimineața, iar seara la 10 ne urcarăm pe vapor. Vodă nu primise pe nimeni, poate și de plictiseală, dar mai ales din delicatețe. El nu voia să pricinuiască vreo supărare bieților slujbași, care ar fi putut fi compromiși prin această cinste făcută fostului lor suveran. Numai Cuza fu primit. El, pîrcălabui ținutului, poruncise să se ilumineze orașul în cinstea călătorului Voievod, deși știa că-și pune situația în joc și că noul guvern nu era să-i ierte frumosul sau gest. Seara, veni să ne însoțească pe vapor. Vodă, foarte mișcat, îl sărută din toată inima... Cuza a fost cel de pe urmă român pe care l-a văzut Ghyka pe pămîntul Moldovei, și mi s-a părut mai tîrziu că prin această sărutare îi trecuse pe frunte coroana lui voievodală!”.

Gata. De-acum urmează scurtul și chinuitul său surghiun.

La 26 iulie vaporul Franz-Ioseph porni la drum, dis-de-dimineață, și șase zile merse înainte pe Dunăre. Timpul îrecu repede. Grigore Ghyka avea ca tovarăși pe punte oameni plăcuți, neașteptate întîlniri: pe prințul Emil Wittgenstem-Berieburg, aghiotant al împăratului Rusiei, însoțit de o moldoveancă, Puicheria Cantacuzino, fata marchizei de Ledmar născută Palladi (despre care am mai vorbit). Bărbatul era deștept și fata frumoasă. Avea numai 16 ani „gentile, simple, naive” – pictată mai tîrziu de Nadar. Tovărășia amîndurora înveseli pe Vodă.

Dap un alt călător, pe care-l aă numai o zi pe vapor, atrase îndeosebi luarea aminte a tuturor. Era tîrziu om bătrîn, ia vreo 70 de ani poate, cu un gît ca de taur, cu mersul puternic și greoi, mijlociu la stat, părul scurt și alb, sprincene cărunte, ochii capni, nasul drept și cărnos, cu virful puțin despicat, ca la unii copoi, îmbrăcămintea lui era modestă, dar înfățișarea puternică și poruncitoare.

Vodă îi spuse lui Grenier: „Știi dumneata cine e omul acela?” „Nu, Măria Ta”.

— E Milos Obrenovid, fostul Voievod al Sirbiei, eroul războaielor pentru neam. Se plimba mereu pe Dunăre, rătăcind ca o vedenie împrejurul Belgradului, de unde a fost surghiunit; nădăjduiește să-i mai bata vreodată ceasul, și rabdă și așteaptă!”.

Ca mai dăunăzi la Galați, aici în preajma Porților de Fier, iși făcuse din nou simbolul din aripi.

Cu ochii săi de șoim, bătrînul Milos la rîndu-i lui îl cu no seu, sau îl ghici, pe fostul Voievod al Moldovei. El trimise răspuns lui Grenier, c-ar dori să-i cunoască. Gn-gore Ghyka, firește, se învoi, „și cei doi se consolară între ei”.

Numai că doi ani mai tîrziu, bătrînul mic la stat, cu nas de copoi și cu ochii de șoim, era din nou Domnitor în Sîrbia, pe cînd încărunțitul fost Voievod al Moldovei trebuia peste un an să-și plătească, obșteasca datorie către măriile sa, moartea.

La Buda-Pesta părăsiră vaporul. Grigore Ghyka voia să ocolească Viena și curtea Habsburgilor, care-i fusese lui poate de folos, dar care astăzi, împreună cu Petro și cu Stambulul, se împotriva la visurile sale naționaliste. Merse deci cu trenul la Berlin, unde nu lămase decît două-trei zile.

La 3 august 1856 era la Paris, la Hotel Mirabeau, unde rămase pînă la sosirea acolo a Eufrosinei Leroy, care veni în curînd cu copilașii ei Grigore și Ferdinand Ceilalți fii, beizadelele, rămaseră, ca și domnițele toate, în Moldova.

Grigore Ghyka crexu de datoria lui de a legitima, m sfîrșit, legăturile sale cu doamna Leroy, care țineau de aproape zece ani. În ziua de 9 noiembrie 1856 el se căsătorii cu ea la Paris, la primăria arondismentului I, în iata lui Maitre Massion și apoi la capela românească din rue Racme 22, ceremonia religioasă fund celebrată de episcopul Ioseiat. Cîteva zile mai tîrziu, la 16 octombrie, el scria de la castelul Le Mee, pe care-l cumpărase de curînd de la marchizul Fraguët, următoarele rînduri surorii sale Elena Șubin, la Vaslur „Iubită sora, sosit de două zile la castelul Le Mee unde m-am statornicit, întîia mea dorință este de a sta de vorbă cu tine, mai ales pentru a te înștiința că m-am însurat. Aruncat de întîmplările politice departe de țara și familia mea, am adoptat Franța, ca o a doua patrie și am ales castelul Le Mee ca reședință” „Persoana cu care mi-am legat soarta nu-u este necu noscută. Cunoști ca și mine finețea spiritului ei, marele-i bun simț și calitățile inimii sale A lost, sărmana, destul de singuratică și de nenorocită în Moldova... și apoi mai am cu ea și doi copii, de viitorul căror trebuie să am grijă...”.

„Casteiui Le Mee e frumos atît prin așezarea cit și prin împrejurimile sale. Dominat de Sena care șerpuieste la picioarele lui, el e înconjurat de un parc mare, sădit cu copaci bătrîni, care-i dau umbră multă și o foarte variată priveliște. M-am hotărît să trăiesc, iarna și vară, în acest mic rai, departe de zgomotul orașelor, îngropat în uitare, după vorba fabulei: pentru a trăi fericiți, să trăim ascunși. Mi-ai făgăduit să vii și tu în Franța. Te așteaptă odăița ta. Sînt iubitorul tău frate, Gr. Ghyka”.

Dar chinuitul suiet al fostului Voievod nu putu găsi nici acolo odihna pe care o căuta. Gîndurile sale mereu irămîntate de întîmplările din Moldova și de viitorul Principatelor erau din fundul surghiunului său îndreptate numai către țelul pentru care luptase și înamte și după domnie: Unirea.

La 5 iulie, 1857, ei scria fiului său Ion la Iași: „...Partida națională ar trebui totuși să încerce sa facă o legătură cu separatiștii cei mai puțin îndîrjiți pentru a-i face să înțeleagă că respingi n d Unirea, ei corn-; promit și cauza lor, deoarece ei doresc, ca și naționali, sa-și redobîndească drepturile ab antiquo. Fără Unire, drepturile aceste nu li se vor putea da, căci astfel de concesiuni Europa nu le-ar putea acorda decît unei națiuni de 4-5 milioane de locuitori... Ce rău îmi pare de a nu fi cu voi împreună în aceste clipe de criza politica pentru a dojeni pe acești răi patrioți care fac rușine Moldovei. Din nefericire împrejurările nu-mi îngăduiesc măcar a mă gîndi la o întoarcere în țară înainte ca totul să se fi isprăvit... Prezența mea în Moldova n-ar fi tolerată căci se zice c-am lovit prea mult în interesele unei mari puteri, dezvăluind proiectele sale de ocupare a Principatelor...”

La aceste chinuitoare frămîntări se mai adăugau doua altele de natură mai mult personală, fntii făptui că Napoleon III, care fusese mai înainte în strînse legături cu el, refuza, acuma că era în surghiun în Franța, să-l vadă. Al doilea, faptul că se raspîndiseră în țară și în străinătate la Iași, la București, la Viena și la Paris, niște pamflete împotriva lui, ridicole dar scîrboase. Erau pornite din oficina caimacamului Teodor Balș și rnaia aies dintr-a nevestei sale Catinca, născută Dimachi, care-i ura. Se răscolise în acele pamflete toată afacerea Harriav-Sion, cu plăsmuirea actelor falsificate, în care dușmanii săi încercau a implica și pe ru'cele sale cele mai apropiate, ba chiar pe Vodă el însuși.

Grigore Ghyka, cu firea fui simțitoare și înclinată spre melancolie, își mai închipui pe lînga toate că pamfletele acestea răciseră pe Napoleon și-I

indispuseseră împotriva lui, pe cînd de fapt refuzul împăratului de a-I vedea era întemeiat pe faptul că el, pentru a nu indispune Anglia, nu voia să se lase convins de fostul Domn al Moldovei de necesitatea Unirii Principatelor.

Și așa, într-o zi, din cauza lui Napoleon, care după ce-i scrisese cînd era Domn, că „voi folosi toate ocaziile pentru a vă da semne ale stimei și bunăvoinței mele”, iar acum că era mazil nici nu voise să dea cu ochi de ei – din cauza Catincăi Balș care-și urmărea răzbunarea dincolo de timp, din cauza separatiștilor care-I chinuiau dincolo de țări-și mai ales din cauza inimii sale prea simțitoare la întîmplările acestei lumi – așa deci, într-o

6W 1 zi de vară a anului 1857, la 4 august către seară, abia

12 luni după mazilire, fostul Voievod al 'Ho ido vei, ce Bde pe urmă și unul din cei mai inimoși, își curma zilele prin împușcare, acolo, în fundul Franței, la castelul Le

Mee. „

Cu gestul acesta disperat ai unui om care a simbo- |j Uzat mai mult decît alții manie aspirațiuni ale neamului lui, se încheie unul din capitolele istoriei românilor, după care au urmat altele și vor mai urma altele; vor mai urma aspirațiuni și vor mai urma fapte, și va veni vremea cînd vom fi mîndri că am fost, că sîntem și că vom fi români, iar pe cei care n-au înțeles, care nu înțeleg și care nu vor înțelege ce înseamnă a fi român și nimic altceva decît român, îi vor ajunge odată blestemul neamului oriunde vor fi, în veșnicie!

Pe masa de lucru a lui Grigore Vodă se găsi o hîrtie scrisă de mîna lui cu cîteva clipe înainte de moarte „Castelul Le Mee. 24 august 1857” „Sînt victima unei uneltiri înfiorătoare, nu mai pot rămîne în viață

Va veni ziua cînd adevărul va ieși la lumină îmi aștept dușmanii în fața judecării lui Dumnezeu” Și ziua aceea a venit tîrziu, cînd Ion Brătianu vorbind la Cameră, de pe banca ministerială, împotriva calomniatorilor, a spus: „Nimic nu e mai josnic decît calomnia! Grigore Vodă Ghyka a murit nevinovat, din pricina ei. Calomnia trebuie nimicită”. Și luînd, broșurile domnilor Istrași și Mourphy, oamenii oficinei Bals, le scupă, le rupse în două și le aruncă pe jos.

Prințesa Eufrosina Ghyka, fosta doamnă Leroy, avu gîndul cel de pe urmă al fostului Voievod: „Adio, soție dragă, tu, pe care te ador și care mă iubești, îmbrățișează micii noștri îngeri din partea mea. Tu știi cum am suferit în timpul domniei și iată că în timp ce credeam că voi trăi fericit și liniștit în sinul familiei mele, dușmanii mei m-au urmărit pînă și în retragerea mea”.

Această biata femeie avea numai 40 de ani. Ea era mai bună, mai simțitoare, mai deșteaptă și mai energică lea cum o descrie Grenier Corespondența ei, destul de voluminoasă ne o arată sub cea mai frumoasă lumină? puiem înțelegere din ea că în timpul șederei sale la Iași amilia Voiea cunoscute a frecvențiat-o și a apărut o cum trebuia Cumnata ei mai ales, Elena Șubin pare a fi stat cu dînsa în cele mai strînse legături! După moartea bărbatului ei legăturile acestea se stîrniră prin scris și mai mult A rămas în lamihe o întreaga corespondență din cele mai interesante „Draga mea sora” scria ea din Le Mec la 30 octombrie 1857 (prima scrisoare după moartea lui Ghyka) „Domnul Vaillant mapoindu-se în Principate, l am rugat să mă însoțească a merge la București în drumul său spre a se va asista la reglementarea afacerilor mele m am promis de asemenea că ți iacă n are importanță cînd o vizita venind din partea mea să ți aducă medalionul conținînd o șuviță de par al iubitului meu soț Ți o trimit fără ca vreo mină străină să proia neze această relicvă Eu însămi am pus-o acolo, era fără îndoială ah doamne, pătată de sîngele său...” „Ah, surioară, viața mi-a devenit un chin îngrozitor, am moartea în suflet și vad aici doi copii ai căror ani adunați nu sînt mai mulți de zece Cîta vreme va trebui să petrec pe acest pămînt pentru a le purta de grijă

și a i face oameni? Când dar, doamne, voi merge sa-1 regă șese pe cei pe care l am pierdut și fără de care nu mai pot trap ț)

Euirosma Lero> iscălește duios Pnncesse veuve Ghyka

Cit despre Jitehgența ei, o putem judeca după urma toarele rindun închinat amintim lui Barbu Știrbe}, și scrise tot cumnatei sale Elena Șubin (mai 1869) „Ați aflat, fără îndoială, draga mea soră, de moartea prințului Știrbey. Ea mi-a cauzat o adevărată tristețe Era ultima legătură cu timpurile fericite. El a fost colegul, dacă nu prietenul intim al sărmanului nostru frate. El a venit de cîteva ori să mă vadă, am vorbit despre vremurile trecute.

Paneginștn săi i-au dat o grandoare pe care ci n-o avea. Era un bun administrator, dar nu avea imaginație creatoare; nu visa mari destine pentru patria sa; desigur, deoarece avea un spirit al amăntmtelor, nu putea îmbrățișa un vast orizont. Era lin spirit greoi la înțelegere, dar care reținea bine. Făcîndu-se profetul destinului Orientului, Ie denatura esența. Era un doctrinar a^ școlii.lui Guizot, avea uscăciunea și pozitivismul acestuia Asta i-a adus mari onoruri Este atît de simplu, nu-ți a crede” în aceeași scrisoare, datata deci cu 12 ani după moar tea bărbatului ci, prințesa Euirosma se plînge cumnatei de toate neajunsurile ce i se iac în Moldova cu privire la moștenirea copiilor ei „ Am fost grozade ca lom mata iminuita de captațiune, aproape de omor Pentru nste nebănești, au niște oameni sa minjeasca iată publica și privata a bietului meu bărbat',

4.cești,oameni” erau toștu gineri ai lui Grigore Xoda Radu anu Rosetti și Constantin Mi l Io care îndată,ipa moartea socrului loi încercară sa i anuleze testa ne n t u încă de a 27 de embr e 1857 pnnțeca Eufrosina e phngea umnatei Mena de purtarea acestora y a ne estelo o Io m m te le A-glaia și Natalia care n aveaa ppta p sa ea a p mă mi u ru de la copiii ei n ru it ele msesera bine înzestrate de părintele lor cu moșii bani și scule Grigore Vodă iți lacuse testamentu în anul 1855, îtnpartmdu și averea în felul următor Fiecare din cele trei beizadele căpătau cite doua moșii o vie și bani, cei doi fu din căsătoria (viitoare) cu doamna Leroj, căpătau cîte o singura moșie în Moldova, precum și banii de care mai dispunea Vodă (din care a cumpărat mai tîrziu castelul Le Mee și altele), iar fetele nu mai căpătau nimic, fiindcă fuseseră bogat înzestrate Ca atare beizadelele Costachi, lancu și Alecu nu avură, d-upă moar tea tatălui lor, nici o pretenție împotriva frăților lor cei mici, Grigore și rFerdmand, aparîndu-i chiar împotriva surorilor,Ei fi deci cinci contra doi” sene Euiro șina Ghjyka Flenei Șubin zicînd ca nu se mira de purtarea bieteii Natahei care e o temeie iară mima insa „niciodată n as ii crezut acta despre Aglaia

Domnita, care nu era deloc tara mima, ve nise chiar în Franța după surghiunul tatălui ei La 5 au gust 1857 ea era la Le Mee „totdeauna îrumoasă și surî zatoare”, de unde pleca să facă băi la Dieppe, unde nu putu rămîne deeît cîteva zii „pentru că s-a plictisit” Rămăsese deci aceeași mititica, neserioasă dar fermecătoare prințesa pe care o cunoscuse și ne-o descrisese Gre-nier. Pe la 15-20 august era din nou pe lingă părintele ei la Le Mee, pe care-1 părăsi așadar cîteva zile numai înainte de drama de la 24. Întoarsa în țară și fiind încă sub influenta bărbatului ei, ea se dădu de partea surorii sale Aglaia împotriva minorilor ei frați. Dar cum se despărți de Millo, reveni la sentimente mai bune, renunțînd de a mai ataca testamentul, ocrotindu și chiar frș. Țiorii, mergînd mereu în Franța sa-i vadă și devenind astfel pentru prințesa Eufrosma „incîntătoarea Natalia”, „adorabila prințesă Natalia”, „neasemuita Natalia Gh^ka” împotriva văduvei lui Grigore Vodă și a copiilor ei rămăsese deci Răducanu Rosetti singur. Dai trebuie să fi necăjit mult pe maștiha-sa, pentru a o vedea, biata, încă după 12 ani jălumdu-se împotriva

lui. Prințesa Eufrosina a luptat totuși bărbătește pentru a păstra puțină avere ce-i rămăsese de la bărbatul ei Numeroase corespondențe ale Eufrosinei Ghyka cu primre la moștenirea și fa creșterea copiilor ei le aflăm din arhiva lui Ale xandru Grigore Ghyka, nepotul ei Vom da aici numai următoarele două scrisori a) Răspunsul Ministerului Afacerilor Stăine din Pa-ms, Direcțiunea politica din 11 oct. 1857- „Doamnă, împăratul mi-a transmis scrisoarea pe care i-ați scris-o Majestății Sale pentru a-i anunța moartea prințului Ghyka, soțului dumneavoastră, și a-i cere protecție pentru copiii... împăratul a binevoit să primească favorabil comunicarea voastră. Etc.” fa) După 9 ani o mai găsim pe această nenorocită mamă scriind la București (după alte scrisori către Kiselev, către sultan etc.), domnitorului Carol I, urcat de cuibind în scaunul țării, spre a cere dreptate pentru fiu ei Vodă fi răspunse

^București 1/13 septembrie 1866

Prințesa, i\par Scrisoarea grațioasă, pe care ați avut amabiliitatea să mi-o scrieți, mi-a plăcut de câteva zile. Mă k grăbesc să vă exprim mulțumirile mele cele mai sincere JS, pentru această amabilă atenție. Voi fi încântat să am ÎS prilejul de a vă cunoaște într-o zi, prințesă, de aseme k nea de a vă vedea copiii... etc.” JS

Cît au fost copiii rnici, i-a crescut dînsa, acasă, la i^ castelul Le Mee. Apoi cînd s au făcut mai mărișori, a k vîndut castelul fostului ei proprietar, marchizul Fraguët, Nși mutîndu-se la Paris, își trimise băieții la Liceul Conv dorcet de lîngă gara Saint-Lazare, pe care-l absolviră \par amîndoi prin preajma anilor 1868-70. N

Eufrosina Ghyka a murit la Paris, la 28 decembrie v 1889, în vîrstă de 72 de ani. Copiii ei îi duseră rămășițele k pămîntești la cimitirul din Le Mee, îngropînd-o alături N de bărbatul ei, alături de singurul bărbat pe care pare a- l vj fi iubit în viață.

„Vad atîția ani care se ridică în fața mea ca niște bariere pentru a împiedica reunirea noastră”, scrisese ea după drama din 1855. Anii aceștia au fost treizeci și doi, de chinuri, după zece numai de fericire.

Domnița NataSia, despărțindu-se și de Millo, s-a măritat a treia oară cu Gheorghe Filipescu (mai tîrziu mareșal al Curții Regale). Nici cu el n-a trăit mult. S-a făcut din nou o domniță Ghyka, încă frumoasă prin 1885, care a trăit în București o viață cum îi era și firea, zburdalnică, deși nu necuviincioasă, capricioasă, nepăsătoare, bună și simpatică Icoana ei va trebui să rămînă în mintea vntonei, cea pe care în cuvinte ne-a zugrăvit-o Gremer

O văduvă cernită, de 17 ani, mihnită și nu prea, frumoasă ca un vis, stînd în jilțul maicei stănei de la Aga-pia, cu două „surori” lîngă dînsa, care pîndesc mișcările pentru a o sluji și-i sorb domneștiile-i cuvinte pentru a se minuna. Jos, pe-un covor, btd culcata o căprioară cu căpușoru-i răzimat de genunchii ei, și ea îi netezește creștetul și e gînditoare și ar vrea să fie tristă și nu poate fi tristă... Unde ești, maestre, să ne-o zugrăvești?

Arătarea aceasta de zîină din povești și-a trăit apoi viața pămîntească pînă la vîrsta de 56 de ani, cînd puteai, zice-se, să spui de ea, nu numai că a fost frumoasă, ci că este încă. S-a stins de boală timpurie, în anul 1895, și-a fost înmormîntată la București, la cimitirul Bel Iu, în cavoul neamului Plagino, acel al cumnatei sale, soția lui beizadea Costachi.

Iar Domnița Aglaia, cu majestuoasă-i frumuseță de marmoră, avea și ea de fapt o inimă simțitoare. Dovadă că după moartea bărbatului ei, Răduca nu Rosetti, dar mult rmai tîrziu, s-a măritat și ea a doua oară cu fostul învățător al copiilor ei, francezul Allaux – „ta princesse ă Veaa”6. Despre ea și viața ei de mai tîrziu se găsesc amănunte multe în scrisoarea fiului dînsui, Radu Rosetti.

Femeia aceasta pare a fi fost, nu numai strălucii de frumoasa și deosebit de inteligentă, dar și foarte energică, în alte lucrări, altă dată, noiK sau poate alții, vom mai vorbi de ea.

Le că sînt scrise de străini inteligenți talentați, sau de români lipsiți de amîndouă, pamfletele îndreptate asupra lui Gheorghe Vodă Bibescu sînt, ca toate pamfletele, n dicole în istorie ca și în literatura, genul acesta minor, care se crede major, poate influența mințile slabe ale contemporanilor, dar în perspectiva timpului întotdeauna se întoarce împotriva lui însuși și întotdeauna pamfletul, prin micimea sa, stă ce la cot cu ridicolul.

Lăcusteanu zice că stînd de vorbă cu Alecu Filipescu Vuipe despre alegerea Domnului Munteniei, care urm(să se facă la 30 decembrie 1842, bătrînul boier, el însuș candidat la domnie, i-ar fi spus.

„Ascultă, fătul meu, eu sînt bătrîn, tu ești tînăr Sa-j aduci aminte de vorbele mele: mie, puțin îmi pasa dac! m-or alege sau nu. Mă vezi bine că-mi țin mațele îi mînă, că sînt în vîrstă de 70 de ani trecuți – dar nu cu olteanul herghelegiu la vreun bine mare să nu aștepte țara”.

Olteanul herghelegiu era Gheorghe Bibescu.

Iar Regnaut, în *Histoire des Principautés Danubiennes*, zice: „Ori, este cunoscut de toți, că bunicul lui Știrbey ș al lui Bibescu a fost negustor de cai la Craiova” (p. 232) „Acest parvenit de o zi se mira ca întilnește obsta cole în calea puterii sale” (p. 240)... Prinț de-o zi, ieși din grajdurile Craiovei” (p. 242).

De altfel același autor afirma că Cantacuzinii n-ai nimic de împărtășit cu Bizanțul, ca Racoviîă e din Asia Mică, Suțu din Bulgaria și Caradja din Raguza (p. (265)

Și n-o fi însemnînd oare asta ridicol?

Ce-or fi avînd Bibeștii de împărțit cu geambașii ș] cu herghelegiii, o știau doar numai dușmanii lui VodăJ Căci dacă bunicul Bibeștilor o fi vîndut în adevăr c'aij aceasta înseamnă că era un boier cuminte și gospodar, care se pricepea să-și fructifice ain loc s-o risipească. De altfel, Alccu Balș în Moldova vindea lemne, bi prin 1838 lăcea chiar o intensa reclamă prin ziare pentru negoțului lui, fără ca să se fi gîndit cineva sa spună de el că nu era boier, ci herestegiu.

Boieria Bibeștilor se urcă documentar, la sîrșitul veacului al XVII-lea, cînd trăia prin părțile Craiovei căpitanul Minai, dregător de hotare, fiul lui Tudor și cobo-rîtor din îndepărtatul străbun moșneagul Bibu din Gorj. L'l era înrudit cu Crăsnarii, cu Sauieștii, cu toată boieria ținutaia de pe acolo.

Copiii lui au fost Ion, Dumitru, Constantin și Anuța.

Ion era tatăl lui Ștefan, iar Ștefan tatăl lui Dumitrachi (1772-1831). Acesta, care și-a ridicat neamul, Juă de soție pe Eeatcrina Văcărescu (fata lui Constantin Vă-cărescu, înfiată de Barbu Știrbey), prin care intră în iegături de rudenie cu toată boieria cea mare a țării.

Dumitrachi Bibescu și jupîneasa Catrina erau oameni buni, iubitori de credință și de neam. În tulbunle vre muri ale lui Pasvantoglu, cînd veniră cetele acestuia sa cuprindă Oltenia și să ardă Craiova, ei merșeră peste Dunăre la Vidin, constituindu-se de bună voie ostatici răzvrătitului turc pentru a scăpa capitala Olteniei de pîrjol. Făgăduiră că, dacă în timpul șederii cetelor turce în Craiova orașul va rămîne neatins, ei vor plăti Pasva-ntogluiui o însemnată sumă de bani, pe care i-o și dădură-o poliță trasă asupra Craiovemior, pe care nu știm dacă o plătiră vreodată.

Acolo, în cetatea Vidinului, se născu în aceste clipe de răstriește ale anului 1804 fiul ior Gheorghe, viitorul Domn 79.

În 1817, la vârsta de 13 ani, copilul fu trimis în Franța la învățătură. Ei rămase acolo șapte ani, pînă în 1824, cînd se întoarse doctor în drept de la Paris.

Intrat în administrație, generalul Kiselev îl numi secretar de stat la Departamentul Justiției, iar mai tîrziu șeful secretariatului de stat, în care calitate intră în aproape zilnică legătură cu consuli străini, de la care prinse cu ușurință „învîrteala sforilor diplomatice”. El va ajunge în scurtă vreme unul din boierii cei mai de seamă ai Munteniei și candidatul la domnie cu cei mai mari sorți de izbîndă. Această situație i-o va aduce însă în mare parte averea și vaza pe care le dobîndi prin căsătoria ce făcu, prin 1826, îndată după întoarcerea sa de la Paris

Povestea aceasta e cu cîntec. Pentru a-i tâlmaci rosturile trebuie s-o luăm foarte de departe, de la Adam Babadam. Și mai înainte de toate trebuie amintit un lucru, mereu repetat și care mereu se uită, fie din neștiință, fie din rea voință, anume că mai înainte vremuri, atît în Țara Românească cît și în Moldova, coroana voievodală era electivă, dar într-un netăgăduit spirit de continuitate. Cu alte cuvinte Voievodul ales de boieri și chiar mai tîrziu cel arătat de Sultan (pînă la fanarioți, cînd Voievozii începură a fi numiți de Poartă) trebuia să fie 05 de Domn, adică să fie fiu legitim sau din flori, indiferent, sau fiu, nepot sau strănepot de domnită, dar în orice caz în vinele noului Voievod trebuia să curgă sînge voievodal. Acesta e și motivul pentru care s-au dat în vremuri atîtea „bătălii” între претенденти care doreau să fie aleși Domni, dar este și motivul pentru care s-au păstrat timp de peste 300 de ani dinastiile devenite oarecum ereditare ale Basarabilor în Muntenia și Mușatini-lor în Moldova.

Și încă ceva: aceste dinastii ale unor Voievozi electivi în niște state întii suverane și apoi semisuverane din sud-estul european, state mai mari decît majoritatea statulețelor din vestul Europei – din care, cele mai multe, nu aveau nici ele un drept de suveranitate mai întreg decît al nostru – aceste dinastii românești erau deosebit de bine văzute în istoria încuscririlor heraldice.

În Moldova de pildă, Mușatinii zis și Bogdănești (care din Mușata, lata lui Bogdan, întemeietorul Moldovei, se trăgeau din conții de Ugoci, voievozi de Maramureș, iar din bărbatul acesteia, Costea, se trăgeau din voievozii de Șepeniț), Mușatinii aceștia s-au încuscrit în veacuri cu regii Poloniei prin Ringala, nevasta lui Alexandru cel Bun, și prin Marinca, nevasta lui Ilie Vodă; s-au încuscrit cu Corvinii de/Hunyade prin nevasta lui Petru Aron, cu ducele de Kiev prin Eudoxia și cu Comnenii Bizanțului prin Măria, nevasta lui Ștefan cel Mare, cu țarii Moscovei, prin Elena, fata aceluiasi Voievod, măritata cu țarul Ion cel Ținător, cu despoții Sîrbiei prin Elena lui Petru Rareș, și așa mai departe.

În Muntenia, Basarabii au ținut de la început numai membri din familii domnitoare. Copiii lui Alexandru Vodă (1340-1364) erau: Anca, _r_e%ina Serbiei, Ana, țarină 'Bulgariei, Elisabetapalatina Ungariei, Vfadislav Voievod, însurat cu fata regelui Bosniei, și Radu Vodă cel Mare, însurat cu Calinichia Paleofogul din împărații

Bizanțului. Fiul acestui Radu cel Mare, Dan I, ținea pe Milita, fiica regelui Vuc Brîncovici al Serbiei, iar Vlad Țepeș pe Elena Corvin, vara lui Mațiaș Corvin, regele Ungariei...

E de presupus că oamenii aceștia știau ce fac și aveau conștiință de mărirea și de menirea lor.

Vasăzică în fiecare voievodat era cîte o dinastie, electivă dar dinastie, cu cele mai strălucite încusciriri.

Cînd mai tîrziu, cu încetul, din pricina „mezatelor” care începură a se face la Stambul pentru căpătarea scaunelor românești, se strecoară în ele elemente străine nu numai de osul domnesc, dar chiar de neamul românesc (un tancul Sasul, un Aron Vodă), cei care mai rămăseseră din vechile dinastii voră cu iot dinadinsul sa dovedească drepturile lor dinastice. Pentru aceea un Matei, aga din Brîncoveni, își spuse Basarab (Matei Basarab), fiindcă, deși era fiul lui Danciu din Brîncoveni, nepot (ui Vlăsan ot Brîncoveni și strănepot lui Mareea Brîn-coveanui, el era totuși prin Marga, nevasta acestui Mareea (vel postelnic în 1510) un Basarab, deci os de domn, această străbună Marga fiind sora lui Neagoe Basarab Voievod.

Cînd a venit în scaun Șerban Cantacuzino cu dreptul său dinastic de Basarab prin maică-sa domnița Elenca, fiica lui Radu Vodă Șerban, dacă și-a păstrat numele de Cantacuzino, în loc de a-l lua pe al Basarabilor, motivul trebuie să fi fost că i se părea lui că strălucirea acestui neam de împărați Bizantini întrecea strălucirea neamului românesc al Basarabilor. Dar cînd după ei a urmat nepotul său de soră, Constantin din Brîncoveni – cel din urmă Domn pămîntean pînă la restaurația din 1822 – acest nou Voievod s-a intitulat „Constantin Brîn-coveanu-Basarab-Cantacuzino”, deși, după cum foarte bine arăta Dimitrie Cantemir, el nu era nici Cantacuzin, nici Basarab, nici Brîncovean... după străbuni,, dar după mamă, bună și străbună era din toate trei, de trei ori os domnesc, și voia ca să se știe în țară și în istorie lucrul acesta.

Constantin Brîncoveanu, cel cu vaste concepții politice, voia să întemeieze o dinastie, în vederea căreia se sprijinea pe tradiție, pe continuitate, pe un drept, pe care voia să-l lase moștenire urmașilor săi. Strălucirea viitoarei dinastii o mai întări prin titlul de prinț al sfin-tului imperiu, pe care îl capătă de la împăratul Germaniei cu drept de moștenire pentru progenitură.

Întîmplările vremurilor au vrut ca tocmai omul acesta să moară decapitat împreună cu toți feciorii iui, patru ia număr (1714), care au fost omorîți pentru a stîrpj neamul în mintea căruia s-ar fi putut încuiba atare gîndun nebune și nemăsurate ambiții, potrivnice politicii Porții.

Dar tot întîmplarea a vrut ca copilașul fiului mai mare al lui Constantin Brîncoveanu să scape de măcel, și sa treacă sîngele și ambiția bunicului din generație în generație pînă la marele ban Grigore, cel din urmă vlăstar Brîncovean-Basarab, mort în 1832.

Dar mai mult, cînd în 1714, după moartea lui Brîncoveanu și fuga lui Cantemir, Poarta hotărî a scoate Țarilor Dunărene pe Domnii far pămîateni, înlocuindu-i cu hospodarii fanarioți devotați ei, încă atunci, poate din respect pentru tradiție sau poate pentru a nu jigni susceptibilitatea neamului românesc, ideea continuității dinastice fu păzită prin trimiterea la Iași întîi, și pe urmă la București, a lui Nicolae Mavrocordat, care era prin bunică-sa os de Domn moldovean.

Și poate că și cuvîntul acesta, că erau Mavrocordații coborî ton din Mușatini, îndemnase pe Constantin Brîncoveanu, care-și căsătorise majoritatea copiilor cu „oase domnești”, să dea pe fată-sa Ilinca după Scarlat Mavrocordat, fiul lui Alexandru și fratele Jui Nicolae deși desigur că încuscrirea sa cu Exporitul, omul Păcii de la Carlowitz, îi înfățișau și alte foloase mai reale decît teoretica idee a continuității dinastice.

În tot cazul ideea aceasta, care în suta de ani de minăție fanariotă ce adusese în scaunele noastre elemen-tele ceie mai eterogene și mai străine de neam, idee; aceasta, zicem, care în veacul al XIX-lea se pierduse acui cu totul,

rămăsese totuși vie în mintea și în sufletul marelui ban Grigore Brîncoveanu, ultimul vlăstar al lui Constantin Vodă.

După Etene, cînd hotărî Poarta să restabilească înj Principate domniile pămîntene, unul din primii candi-i dați la scaunul „Ungro-Vlahiei” lu firește marele bani Grigore, în vinele căruia se răscoli tot sîngele basarab al străbunelor sale. Și cum în 1822 domnia, în loc să-h fie dată lui, fu încredințată lui Grigore Ghica, banuf Grigore, deși bătrîn, urmă să nădăjduiască mai departe că măcar după mazilirea acestuia se va urca în scaunul străbunilor săi – cu atît mai mult cu cît de la 182(încolo se știa că după plecarea lui Kiselev și potnviș

Tratatului de la Adrianopol, noii Voievozi vor fi de acum aleși pe viață, și ca atare, întorcîndu-se la cele de odinioară, poporul nu va putea alege alt Domn decît pe el, coborîtarul din vechea dinastie voievodală a Basa-rabilor! Așa credea bătrînul ban, care însă murind în 1832, cu doi ani înainte de a părăsi Kiselev țara, nu-i îngădui astfel să vadă urmarea întîmplărilor cum au curs.

Ideea aceasta de a înnădi firul rupt al vechii dinastii, o întări banul Grigore Brîncoveanu, care n-avea copii, printr-un sistem de înfier, chibzuit cu mult tîlc.

El era înșurat cu o moldoveancă, Safta Balș, fiica lui Toader și a Elisabetei. Această căsătorie fiind însă stearpa, nenorocirea trebuia firește îndreptată printr-o adopțiune. Ar fi putut banul Grigore să înfieze, dacă era vorba de asta, vreo rudă din Muntenia în vinele căreia să fi curs sînge de-al Basarabilor, căci erau pe atunci mulți din aceștia prin țară. Dar în chestia aceasta a trebuit și inima să-și aibă amestecul.

S-a întîmpnat ca într-o zi, prin 1819 sau 20, băneasa Safta Brîncoveanu, nevasta lui conu Grigore, să roage pe sora ei Catrina Mavrocordat, care locuia la Iași, să-i trimită pe una din fetele ei la București pentru a o face să-i mai treacă de urît în pustietatea casei sale fără copii. Pe fetița aceasta o chema Zoe, mîngîiată Joița; era micuță, frumușică, deșteaptă, vioaie și știa la frageda ei vîrstă de 13-14 ani să vorbească moldovenește, franțuzește, nemțește și italienește. Și cum mai cînta și din harpă, lunecîndu-și cu îndemînare degetele pe coarde, boier Grigore de cum o văzu se prăpădi după ea. Ce se gîndi deci el, că deoarece tot nu are copii, de ce n-ar înfia-o? Mai ales că era după mama-sa Bălșoaie, ca și coana Săftica și ca și străbuna lui, Anica Brîncoveanu, iar după tată era Mavrocordat, coborîtoare din Nicolae Vodă, din Alexandru Exaporitul și din domnița Ca-sandra, fiica Voievodului Alexandru Ilieș Mușatinul. Era deci vrednică de a moșteni numele cel foarte vechi și averea cea foarte mare a Basarabilor-Brîncoveni!

În 1821, pe vremea Eteriei „în împrejurările grele în care se găsește țara în clipa de față”, spune Grigore Brîncoveanu el însuși într-un act de danie ce face în 1823 bisericii grecești din Brașov, „nemaiputînd suferi jalnicele întîmplări ce s-au îngrămădit peste noi, am fugit și am scăpat iarăși80 într-acest oraș al Brașovului, cu toată familia noastră...”.

Comanda JVs 90

Acolo rămase patru ani cel ce, în țara Habsburgilor, se iscălea simandicos: „Grigore, principe al Austriei, cavalier al Rusiei și mare ban al Țării Românești, din străvechea și prea strălucita familie românească Basa-rab-Brîncoveanu”.

În timpul șederii sale în Brașov se împlini și „lothe-sia”, înfierea Zoitei Mavrocordat, care se făcu astfel, în martie 1824, moștenitoarea numelui și averii Brîncovenilor.

În 1825, în urma împăcării dintre boierii fugari și Grigore Vodă Ghica, banul Brîncovcanu se întoarce cu toți ai lui la București. Joița avea acum vreo 19 ani și părinții ei adoptivi se gîndiră că-i venise vremea sa se mărite. Dar deoarece toți flăcăii boierimii Țării Românești rîvneau la cîntea de a o avea de nevastă și se topeau de dorința zestrei făgăduite, bătrînul ban începu să intre la grijă. Tot chibzuind și cumpănind, găsind ca unul e prost, altul bețiv, altul lacom și altul leneș, se hotărî deodată să-și dea fata după vornicul Gheorghe Bibescu, care, pe lîngă că era mai cumpătat, mai harnic și mai ambițios decît alții, apoi se mai și înrudea cu el. Și astfel se făcu Bibescu bărbatul celei mai mari și mai bogate boieroaiice din țară.

Din această căsătorie se născu la 12/24 decembrie 1827 un fiu, cel mai mare din copii, pe care-l boteză banul Brîncoveanu, dîndu-i numele său, Grigore. Bătrînul boier ar fi vrut să înfieze și pe acest copil, care era fiul fiicei sale adoptive, ceea ce legea nu îngădui, căci printr-o atare ficțiune pravilicească fiul ar fi devenit fratele mamei sale. Ca atare el se mulțumi a-i (da numai dreptul, prin scrisoare iscălită și pecetluită de el, de a-i purta numele și titlurile.

Iată traducerea (din grecește) a acestei scrisori, care poartă data de 27 august 1828: „Fiindcă prea iubitul fiu al fiicei mele adoptive Zoița este finul meu, numit prin taina sfîntului botez Grigo-ne, purtînd acest nume al meu, nașul său, am socotit să-i dau și voia mea de a se numi și iscăli Brîncoveanu, el, precum și copiii, urmași și coborîtori de ai lui, în veci să se iscălească Brîncoveanu, pentru pomenirea acestui vechi neam. De aceea, pentru întărirea acestei învoiri din parte-mi, pentru ca să meargă într-o glăsuire numele și fapta, dăruiesc acestui fin al meu, Gri-gorie, moșia mea Brincoveni, ca, după săvîrșirea mea din viață și a soției mele, să o țină în deplină stapînire și cu drept de moștenire veșnică pentru el și pentru urmașii săi, și ca sa ne pomenească în veci”.

„Că astfel este voința noastră, precum și mai sus se arată, am scris cu mîna mea această carte de învoire de a se iscăli numitul meu fin, Brîncoveanu, și am întocmit legatul cuprins în ea al moșiei Brîncoveni, dăruită de mine, nașul finului meu, și am adevărit-o și am întărit-o cu propria mea iscălitură și pecete, ca să aibă deplină valoare și putere”.

„Grigore Brîncoveanu, adeverez”.

Așadar, prin actul de înfiere a Joițicăi din martie 1824 și prin această scrisoare din august 1828, se asigura perpetuarea numelui și averii Brîncovenilor. Rămînea de acum, pentru a perpetua și continuitatea tradiției dinastice, să se urce bătrînul ban, după plecarea lui KJselev, în scaunul străbunilor săi, iar dacă cumva l-ar apuca moartea înainte, să lupte măcar ginerele său Gheorghe Bibescu pentru a căpăta domnia țării, pe care s-o lase apoi moștenire fiului său mai mare, micuțul Grigore Basa-rab-Brîncoveanu.

După cîțiva ani de fericită căsnicie, coana Joița se îmbolnăvi de nervi, și c-o fi fost boala din sînge sau din alte pricini, nu se știe.

Fapt e că doftorii, nici cei din țară nici cei din străinătate, nu se pricepură s-o vindece. O apuca deodată așa rătăciră în felul Ofeliei lui Hamlet: se îmbrăca în alb, își despletea părul, își puneă o cunună în cap, lua un coș cu flori pe care apoi le presăra prin coridoarele palatului sau prin aleile grădinii, rîzînd, plîngînd, cîntînd... Apoi se potolea, trăind o vreme viața cea mai liniștită din lume, pînă o apuca iar. Medicii, neputincioși în arta vindecării, dar mari savanți în meșteșugul vorbelor, găsiră pentru boala bieteii femeii un nume sonor și impresionant: nebunia circulară.

Dar, circulară sau nu, bărbatul obosi de atîta căutare fără leac, de atîtea flori risipite, de atîta rîs și plîns fără rost, încît fără vrerea lui, din cauza firii, din cauza

— Soartei, din pricina ceasului rău, lunecă încetul cu încetul pe povîrnișul adulterului...

Banul Grigore Brîncoveanu murise acum demult, din. 1832; nevasta lui, băneasa Safta, plecase în Moldova ei,

* trăind singuratecă printre maicile de la Văratîc, Joița înnebunise, conu Gheorghe cu gîndul la ibovnică – O întreagă tragedie pîdea casa moștenitorilor averii Brîn-covemlor-Basarab-Cantacuzino!

Dar o aștepta și strălucirea unei domnii demult șf dibaci pregătită.

Am văzut mai sus că după domnia lui Grigore Vodă Ghica urmasa în scaun fratele mai mic al lui Grigore Vodă, Alexandru, numit Domn al Țării Românești odată cu Mihai Sturza în Moldova Domniile acestea, ale lui Alexandru Ghica și Minai Sturza, ar fi trebuit să fie, conform tratatelor dintre turci și ruși, elective și pe viață Dar „de data aceasta numai” Domnii fură numiți, în loc s'ă fie aleși, și, deși ei?e credeau a fi Voievozi pe viață, era totuși învederat că erau Domni temporari, deoarece vorbele „de data aceasta” însemnau ipso facto că după data aceasta vor urma alte dați, cînd alți Domni vor fi aleși de națiune în loc de a fi numiți de Poartă.

Lucrul acesta nu-i scăpase lui Gh. Bibescu din vedere, în tot timpul domniei lui Alexandru Ghica el uneltise împotriva lui, arătîndu-I lumii ca pe un dușman al progresului, nădăjduind astfel că va grăbi căderea sa, și înfățișîndu-se ei însuși dinaintea națiunii ca apărător al intereselor publice și ca reprezentant al vechilor boieri băștinași cu amintiri de neatîrnare, ca moștenitor deci al coroanei Basarabilor, atît prin socrul său cît și prin fiul său.

Așadar, prin 1840, erau doi viitori candidați siguri: Gheorghe Bibescu, al bătrînilor boieri români, și frate-său Barbu Știrbey.

Ar mai fi trebuit sa fie un al treilea candidat al tinerilor naționaliști, al bonjuriștilor uniomiști. Partidul nu era însă pe atunci îndeajuns de încheșat, așa încît în ioc de un candidat, se arătau de pe atunci treizeci și cincîl Ambiția cea prostească ce nu putea fi smulsă din sufletul românului: de ce tu și nu eu? Trecuseră 50 de ani de cînd cîntase Văcărescu:

La fapta bună puțini s-adună, Mulți-puțini, buni împreună, dar poezia rămăsese poezie și faptele altfel se arătau.

Așadar 37 de candidați, din care 35 ai bonjuriștilor uniomiști, unul singur al bătrînilor boieri și unul al lui Dașcov. Firește că șansele erau pentru aceștia doi din urmă – cu atît mai mult cu cît caimacamii (regenții de b64 atunci, care înlocuiau pe Voievozi de la mazilirea unuia pînă la numirea celui alt) „pentru a înlesni alegerea”, ziceau ei, împărțiră pe candidați în mai multe serii de cîte cincî, dînd alegătorilor patru bile negre și una albă. Ei băgara însă pe candidații serioși în aceeași serie, pa-ralizîndu-le astfel șansele de reușită, iar pe de altă parte puseră pe Bibescu și pe Știrbey în serii deosebite cu candidați nserioși, înlesnind astfel alegerea unuia din ei

Pregătirile acestea țînură două luni, în care timp mai circulară printre viitorii alegători mici sume de bani și mari făgăduieli. De la Constantinopol veni trimisul Safet-Effendi „pentru a supraveghea operațiunile electorale”, pe care urmă să le mai supravegheze și consulul rus Dașcov și caimacamii țării, fiecare în felul lui.

În sfîrșit, la 1 ianuarie 1843, începură alegerile la mitropolie. Toate porțile fură închise, „punîndu-se santinele ca să nu intre și să nu iasă suflet de om, pînă nu se va proclama Domnul”. La poarta mitropoliei erau două

companii de infanterie, înăuntrul Curții, iar pe din afară escadroane de jandarmi și de cavalerie.

Guvernul pregătise „în ospelui Adunării un bufet splendid, socotind că votarea poate să dureze două sau trei zile. Însă a ținut numai 24 de ore, lucrînd toată ziua și toată noaptea pînă a doua zi”.

Dimineața la 10 mitropolitul Neofit (Geanoglu, fost episcop de Rîmnic) cu toți episcopii în haine sacerdotale au făcut o slujbă după săvîrșirea căreia a cetit o rugăciune de dezlegare pentru deputații „care vor fi făcut jurăminte pe la candidații 11 de domnie, ca astfel să voteze în cuget curat”.

Nici un jurămînt în nici un suflet n-a intrat, și nici o dezlegare la nimic n-a slujit! Întăile alegeri de Domn ce s-au făcut după 300 de ani de slugărnice, la slugărnice și ipocrizie mai departe au dus. Colonelul Lăcusteanul el însuși, de la care ținem multe din aceste amănunte, zice fără nici un înconjur și fără nici o rușine, că în timpul „recreației”, găsind pe Știrbey plimbîndu-se prin curtea mitropoliei „absorbit în gînduri”, l-a rugat ca nu cumva să-și retragă candidatura... căci „deși eu am votat pentru nimeni altul decît pentru Ștefan Bălăceanu, totuși Știrbey mă conta printre prozeleții săi”.

Rezultatul acestui început de slobodă viață parlamentară fu următorul:

Două balotaje și un scrutin definitiv (la 2 ianuarie către dimineață) prin care Gheorghe Bibescu căpătă 13j de voturi, Barbu Știrbey 91, Gheorghe Fiiipescu 84, Erna-nuei Băleanu 79, Alexandru Fiiipescu Vulpe 63 și așa mai departe.

Trăiască deci Măria Sa Gheorghe Vodă Bibescu!

Investirea s-a făcut în februarie, cu mare solemnitate, noul Voievod purtînd la acea serbare o manta alba și o căciulă copiate după portretele lui Minai Viteazul. Voia prin aceasta să arate că primul Domn ales după veacuri de subjugare va fi un Voievod cu dragoste de neam, în felul celor de odinioară.

Consulul Franței, Biflecocq, scria lui Guizot la Paris (la 15 februarie 1843) că înainte de a pleca de la București la Constantinoopol, Safet-Effendi veni să-l vadă, întrebîndu-l ce părere are despre Bibescu Billecocq, care nu-i putea suferi, răspunse ca un diplomat ce era, că-l găsea pe noul Voievod „foarte amabil” și că era încîntat de a vedea că relațiunile dintre Domnul Munteniei și agentul consular al Franței erau din cele mai bune.

„Safet Effendi, care nu aștepta decît sfîrșitul frazei mele pentru a da curs exploziei sentimentelor sale, mi-a spus îndată cu căldură: „Mulțumesc Domnului că nu vă lăsați așa de repede cucerii de noul principe și că Poarta poate să vă preurnere întotdeauna aici printre observatorii cei mai drepi. Fără să vă repet impresiile pe care mi le-am făcut după citirea scrisorii contelui de Tyess-Elrode, plec de aici cu convingerea că numirea domnului Bibescu ca principe, numire care, pentru a nu mai fi nici o îndoială, a fost pregătită aici de multă vreme, să nu fie un revers pentru puterea suzerană”.

Părerea noastră este că Bibescu a făcut, din împrejurările vremii, după cum din același motiv îl făcuse și Mihai Vodă Sturza în Moldova, un lucru frumos: dezrobirea țiganilor domnești și mînașirești.

Cam atît... în politică! Să trecem dar acum la în-tîmplările vieții private din care vor răsări din nou chipurile scumpelor noastre domnițe.

Joița Doamna, cu nebunia ei circulară care ținea de mai mulți ani, fu trimisă să se caute în străinătate. O ținuse bărbatul ei cît o ținuse acasă la el, în palatul Bibescu, păzită și îngrijită de o seamă de călugărițe de la Pasărea sau de prin alte mînașiri, dar din ziua cînd se văzu Domn i se păru că toate puterile autocrate din lume cuvenindu-i-se, o chestie personală ca aceea a izgonirii nevestei sale era un lucru de nimic. O trimise deci la Viena „în căutarea medicilor” – îndată după investitură, în martie 1843 – iar în locul ei

intră triumfătoare în Palatul Domnesc coana Marițica, o femeie frumoasă ca un juvaier, dar ambițioasă, vanitoasă, nervoasă și nerăbdătoare. Ea voia să fie Doamnă, îndată... și ceea ce femeia!

Născută Vacărescu, deci vară cu Vodă, a cărui mamă era și ea o Văcărească, și măritată de mai mulți ani cu Costachi Ghica, fratele mai mic al foștilor Voievozi Gri-gore și Alexandru, Marițica, de cum se văzu stăpînă în palatul Bibescu, ceru de la Divan despărțirea de bărbatul ei, sub cuvînt că, deși au patru copii, totuși neînțelegerile dintre ei țin de la începutul căsniciei, și a o duce așa mai departe ar însemna a da prilejul unei neîmpăcate uri. Ea scoase în fața Divanului o scrisoare, un zăpis iscălit de dînsa, de soțul ei și de trei martori, prin care se arată că conviețuirea mai departe între soții Ghica este cu neputință... iar Divanul, față de această declarație a bărbatului și a nevestei, întărită de martori, pronunță divorțul. Dar mai rămînea dezlegarea mitropolitului, care va mai da coanei Marițicăi încă multă bătaie de cap.

Deocamdată însă ea fu mulțumită și cu atît, și două zile după pronunțarea divorțului de către Tribunalul Civil, la 22 iulie 1843, viitoarea Doamnă a țării, întovă rășită de Nicolia Bibescu, vărui și aghiotantul Domnului, plecă la Borsec în Transilvania, cu gîndul să aștepte acolo ziua cea mare cînd se va putea iscăli: Măria Bibescu, Doamna țării. Ziua aceea urma s-o apropie Vodă prin două socoteli: cerînd el însuși despărțenia, civilă mai întîi, de bolnava Joițica, iar dacă mitropolitul, care i se arăta dușmănos, ar refuza să întărească hotărîrile Divanului, atunci să ceară dezlegarea patriarhului din Con-stantinopol.

Se înțelege de la sine că dacă tribunalul pronunțase divorțul lui Costachi Ghica de Măria Vacărescu nu era el să respingă pe al lui Vodă Bibescu de Zoe Brîncoveanu, mai ales că aceasta din urmă mai era și o bolnavă fără leac. Dar legea oamenilor judecă într-un fel și cea dumnezeiască într-altul. După canoanele bisericești j boala, de orice natură o fi ea, nu constituie un motiv de despărțenie, ci, dimpotrivă, constituie o obligațiune a soțului sănătos de-a căuta pe cel bolnav. Așa încît mitropolitul Neofit, cu părere de rău, zicea el, nu putea hotărî împotriva canoanelor și nu putea deci încuviința „nelegminle” ce i se cereau Billecocq, consulul Franței, 1UJ partea mitropolitului, iar Dașkov, consulul Rusiei, o jua pe a lui Bibescu Lupta începu acum să se dea pe chestia coanei Manîicai, între Franța și Rusia

Vodă împins de Dașkov ceru rechemarea lui Bilie cocq și înlocuirea lui cu Cochelet, care mai fusese consul la București Acesta răspunse însă indignat ca nu ar p de gînd ca și „lucreze colegul” și ca în afara de astg n ar putea sta nici 24 de ceasuri în capitala Munteniei d martor al celor ce se petre acolo fără a și cere pe dataș echemarea ^

Afacerea ' e ngrosa Bibes u trimise a Paris pr un oarecare Picolos (un gre fost cenzor rus a Bu u* ești ca ca vorbească d n partea u Guizot mimstiu ducerilor stra ne enndu nlocu rea ui Billeco q Gu zot aspunje ca va ace u plăcere daca taru Nicolap îl va rechema pe Dașkov

Nici un pas înainte! Dai nici nu era coana Manțica să se lase de treaba ei pentru cîteva poticneli întoarsa de la Borsec, unde rămăsese pîna în preajma Craciunului, ea își lua din nou reședința la palatul Bibescu, ca și cum ar fi fost Doamnă Nu primea firește pe nimeni nu se arăta nicăieri, dar toata lumea știa că este acolo în primăvară, după mai bine de un an de despărțenie de Ghica și de conviețuire cu Bibescu, Manțica simți că va fi mamă Acum lucrurile erau deci prea urgente pentru a i mai fi îngăduit să suporte îndărătnicia mitra politului și dușmănia lui Billecocq care o întărită Ea' hotărî ca plece în Franța pentru a lucra *mgura deoa rece altn n o putuseră ajuta Lua cu ea bani mulți biju ferii irumoase și o scrisoare de

recomandare către pnn cipesa Lieven⁸, prietena lui Guizo-t în mai 1844 era la Paris

Prințesa Lieven o primi cu multa bunăvoință Vor biseră în favoarea Marițicăi și aurul și diamantele, dar și posibilitatea unei intrigi feminine, în care Dorothea de Lieven se credea mare maestră.

„Doamna Ghica a fost imediat în budoarul protec toarei și lucrurile au fost aranjate pentru ca ea să-I întâl-nească aici pe domnul Guizot”, scria Renault unsprezece ani mai târziu. De la prima discuție, ranchiunile ieșiră la iveală. Rechemarea domnului Billecocq a fost imediat cerută ministrului. Dar pentru el situația era delicată., presa și tribuna puteau să-i ceară socoteală. El arăta deci mai puțină ușurință, ceea ce nu prevăzuseră.

' Partida părea pierdută, când deodată prințesa Lieven primi de la Petersburg „instrucțiun”, pe care le-am numi porunci, de a sprijini cauza Manțicăi Rechemarea lui Billecocq, care fusese la început o treaba nimerească devenea pentru doamna de Lieven o misiune politica „Ea depuse un zel sporit Domnul Guizot a tost ru gat cu stăruința, hărțuit, persecutat”

Ministrul scăpa pnntr o tangenta din care rezulă de altfel lucrul acesta ciudat ca un om ca Guizot era pu[^] în situația, nu de a hotărî o chestiune politica între Franța și Rusia sau fie chiar Țara Româneasca ci de a hotar dacă Manțica Ghica va fi sau nu va fi principesa Bibescu Pentru a arata că fondul chestiunii îi este prea bine cunoscut el răspunse ca nu poate lua nici o notanre ri. Privire la consulul Billecocq pîna nu va pronunța mitr politul din București sentința sa în divorțul Spatarulu Costachi Ghica și într acel al prințului Gheorghe Bi bescu!

Hodoronc tronc!

Marițica se întoarse la București, mîhmtă, îndure.ată, gînditoare. Sfătuindu-se cu iubitul ei, ei puseră la cale două lucruri, din care unul foarte firesc și celălalt 'oarte ciudat. Firească în hotărîrea ce luară de a face o rugăciune din urmă mitropolitului pentru a-l îndupleca să încuviințeze despărțeniile Dacă nu vor reuși, atunci vor trece peste voia lui, adresîndu se de-a dreptul la patriarhul din Constantinopol Rezultatul acestui demer[^] îl vom vedea îndată

A doua hotărîre cea ciudata fu de a se răzbuna pe Joițica, parcă ar fi avut ea vreo vina în toata aceasta afacere închisă la Viena de un an și jumătate, ea poate nici nu avea habar de cele ce se uneltiseră la București și la Paris, Totuși Vodă hotărî, deodată așa, să fie mu tată fosta lui nevastă din Austria în Franța întrucît iamilia Joițicăi era cu dînsa la Viena, stabilită acolo pentru a o îngriji, porunca domnească strică acestor oameni toate rosturile lor, căci ei își luaseră în capitala Austriei case, apartamente, trăsuri, servitori ș. C. 1. Protestară deci cu toții, cerînd gălăgios să le fie lăsată Joițica acolo, fiindcă au ei grijă de dînsa mai mult decît fostul ei bărbat. Dar Bibescu, fie din spirit de șicană, fie din alte cuvinte numai lui cunoscute, rămase înfipt în hotărîrea lui, așa încît Joițica Doamna fu nevoită să plece, într-un început de toamnă ploioasă, cu diligenta, de la Viena la naris (octombrie 1844).

M t

Acolo, alt bucluc, la care Vodă Bibescu în tot cazul nu s-ar fi așteptat. La Paris locuia fiul său și al Joițicăi cel mai mare din ei, Grigore, nădejdea neamului, moștenitorul tronului lui Brîncoveanu și moștenitorul tronului lui Bibescu. Băiatul acesta de 18 ani, care stătea în capitala Franței la învățătură, era brîncovean, ne-brîncovean, dar inimos foarte. El își iubea mama și înțelegea, tocmai fiindcă era bolnavă, s-o ocrotească.

„El a declarat că-și ia mama sub protecția sa, că nu va avea pentru ea decît o grijă tandră și delicată, care lui i-a lipsit, că ea nu va intra într-o casă

de sănătate și că nu va avea o altă locuință decât cea pe care el o va împărți cu ea”

Vodă Bibescu se afla în Oltenia când primi acest răspuns de la fiul său El se întoarse îndată la București „unde el se arată mai sumbru și mai îngrijorat ca niciodată” Ce poruncă o îi trimis la Paris și cu ce amenințări, nu se știe. Fapt e că o aflăm pe coana Joița din iarna 1844⁴⁵ totuși într-o casă de sănătate, la doctorul Blanche, în îngrijirea căruia rămăsese o vreme destul de îndelungată.

În aceeași iarnă, în decembrie 1844, hotărît să apeleze la patriarhul din Constantinopol pentru a isprăvi odată cu divorțul *și a contracta o nouă căsătorie, Vodă Bibescu tranșă și chestiunea averii nevestei sale, pentru care se făcuse în țară, de cum venise el Domn, o nemaipomenită vilvă. În martie 1843, deci abia două luni după alegerea sa, Gheorghe Bibescu propusese Obșteștii Adunări un proiect de lege pentru modificarea regimului dotai, prin care se prevedea, printre altele, că zestrea femeii putea fi zălogită (ipotecată) de bărbat cu dreptul de întâietate a creditorului. Textul era următorul: „Art. 1... cînd muierea, întrebată fiind de judecătorie, va da în scris sub a ei iscălitură, că nu are pretenție de lipsă de zestre asupra lucrului nemișcător dat de către soțul ei spre zălogire, nu va mai fi primită sub nici un cuvînt a cere protimisia (întîietatea) asupra acestui lucru, ci se va protimisi totdeauna zălogașul”.

În afară de amenințarea obștească a înstrăinării zes-trelor pe care o făcea acest proiect de lege, mai era și învedereat că scopul lui principal fusese acel de a îngădui Domnitorului să pună mîna pe întreaga și imensa avere a soției sale.

Obșteasca Adunare. Modifică acest articol,.cerînd să se arate împrumutătorului actul de zestre și a i se atrage

570 U atenția că „femeia va avea precădere asupra zălogașu-lui”. Vodă, drept răspuns la această „necuviincioasă nesupunere” a mădularilor Obșteștii Adunări, porunci închiderea sesiunii. Aceasta a fost întîia frecătură între Vodă și țară. Au urmat pe urmă altele, iar după afacerea Trandafiov, cînd Obșteasca Adunare s-a opus la concesionarea tuturor bogățiilor subsolului țării, Bibescu ceru și primi de la Poartă un decret de dizolvare a Adunării, în urma căruia el a domnit multă vreme „fără parlament”.

Deocamdată, pentru a mai potoli spiritele și a se putea însura cu scumpa lui Marița fără ca să umble vorba că a luat zestrea nevestei dinții pentru a o da celei de a doua, el așeză toată averea Joiței sub un sechestr judiciar, administrat de niște tutori numiți de el, „avînd în vedere”, zicea Ofisul său către Departamentul Dreptății, „că avem de gînd să nu mai administrăm de acum înainte noi înșine averea Zoitei Doamnei”. Tutorii, numiți de el, fură: episcopul de Buzău, A. Filipescu, Em. Bălea-nu, Villarâ și Opran, toți oamenii lui cei mai devotați Așa încît lumea crîcni mai departe în primăvara următoare, martie 1845, mitropolitul își dete în sfîrșit hotărîrea definitivă în divorțurile lui Bibescu și Ghica. Cu privire la acesta din urma, el zicea „Măria, fata răposatului Nicolae Văcărescu, prin cererea sa din 13 februarie trecut, ne-a arătat că de doi ani de zile s-a înțeles cu Constantin Ghica, bărbatul ei, pentru a nu mai locui sub același acoperiș – că de fapt de patru ani nu mai trăiesc împreună din pricina dezbinării care din nefericire s-a arătat de la început în căsnicia lorși unul și altul fiind siguri, că de vor mai ține lucrurile așa, se va da prilejul unei uri neîmpăcate...’ Domnia sa ne roagă să pronunțăm divorțul religios, pentru a nu mai fi legată în zădar de bărbatul ei, și să se poată gîndi și la viitor, după cum o fi voia Domnului”.

„întrebînd-o care sînt pricinile care au dus la dezbinare și la ură, ea ne-a răspuns că pricina de căpetenie și cea mai gravă este nepăsarea ce i-a arătat bărbatul ei chiar a doua lună după căsătorie, nepăsare care se în-1 tindea pînă și la interesele casnice, în atari împrejurări au urmat niște certuri, de a și trebuit, de trei ori, să plece de acasă și să meargă la moșia ei de la Baneasa. Numai rugămintile-rudelor și prietenilor au hotărît-o să se mai întoarcă la bărbatul ei, nădăjduind întotdeauna că H se va schimba viața. Dar schimbare n-a fost niciodată...

Așa încît trebuie să se despartă pentru a se gîndi viitorul ei și la soarta celor trei fete ale lor, pe care vrea să le crească și care au nevoie de dragostea ei de mamă și de o educație mai morală”.

Mitropolitul, după ce a ascultat vorbele coanei Ma-rițicăi, a trimis după bărbat, spătarul Costachi Ghica. Acesta a venit a doua zi, cerînd să nu fie „confruntat” cu nevasta lui, fiindcă el nu are nimic de adăugat la cele pe care le-a arătat în scrisoarea ce-au ticluit-o împreună și prin care au hotărît să nu mai trăiască sub același acoperiș, ci să se despartă.

„Singurul lucru pe care-l tăgăduiește el din spusele nevastei sale”, zice mitropolitul, „e faptul că nepăsarea de care vorbește ea ar îi urmat a doua lună după căsătorie, pe cînd adevărul e că nepăsarea și ura s-au născut acum de curînd, după cum se și poate vedea din cuprinsul scrisorii pe care au iscălit-o amîndoi”.

Mitropolitul Neofit, citind și copia acelei scrisori, a mai dat soților cîteva zile de gîndire, după scurgerea cărora, înîățișîndu-se ei din nou – firește că nu împreună – au declarat și unul și altul că nu mai au nimic de adăugat la cele spuse de ei și au rugat pe înalt prea sfîntia sa să hotărască despărțenia. Iar înalt prea sfîntia sa a hotărît dimpotrivă: că, avînd în vedere cutare și cutare, și „potrivit canonului 115 al sfîntului Consiliu de la Cartagina, după doctrina evanghelică (Matei 5, 32) și apostolică (Scrisoarea către Corinteni, 7), nici bărbatul părăsit de femeie, nici femeia părăsită de bărbat nu se pot căsători a doua oară, ci trebuiesc sau să trăiască despărțiți, sau să se împace”.

„Așa să fie”, încheie mitropolitul. „Și-i silesc să aibă grijă de creșterea copiilor lor, potrivit cuvîntului legii”.

Sentința e din 19/31 martie 1845. La 16 april Billecocq scria lui Guizot: „Această noutate care atrage atenția întregii țări devine motivul neconținut al argumentărilor celor mai diferite. Unii se bucură de acest rezultat ca de un incident care-l supără pe prințul Bibescu; ceilalți se mîhnesc ca de un rezultat care-l salvează de cel mai mare buf cluc al domniei sale... Există în același timp o a treia mal nieră de a judeca și eu cred că este singura rezonabil; și bună: purtarea prințului Bibescu și a doamnei mŁ Ghica de doi ani încoace cere o satisfacție în favoarea moralității publice; prea multe scandaluri s-au făcui pentru ca prințul Bibescu să nu simtă nevoia de a intra de bună credință pe calea îndreptării. El a făcut-o, cerînd cu insistență căsătoria sa cu Doamna Ghica și nu mă îndoiesc cîtuși de puțin că mîhnirea care-l încearcă astăzi nu este adîncă și adevărată... Doamna Ghica, dimpotrivă, n-are nimic plăcut în ea însăși și nu urmărește în această afacere decît ceea ce se leagă de toate vederile cele mai interesante; fără inimă, fără educație, ea culege astăzi fructul amar al tuturor greșelilor pe care le-a făcut și pe care a făcut să se facă. Închizîndu-1 întotdeauna din calcul, pe prințul Bibescu într-un cerc atît de strîns, încît el să nu poată ieși decît prin căsătorie, ea este în stare acum să lărgească acest cerc și este de crezut că el va deveni în viitor un fel de închisoare unde ei vor lîncezi de plictiseală amîndoi.”, Lucrurile nu stăteau nici cu totul așa, nici cu totul altfel. Marițica,

despre care vom vedea că nu era nici rea nici fără creștere, cum o arată Billecocq, era fără îndoială ambițioasă și era și foarte nervoasă. Trăind doi ani de zile închisă în' palat, nu atît pentru a-1 ține pe Vodă departe de lume, cît pentru că o ținea lumea departe de ea, o apucaseră un fel de draci, și dorința ei de a fi Doamnă mai era acum îmboldită și de un simțămînt de ură împotriva cucoanelor din București care o priveau ca pe o femeie pierdută, și pe care ce se va mai răzbuna ea cînd va fi soția Voievodului!

Deocamdată trebuia însă dres ce stricase mitropolitul. Prin mijlocirea lui Dașcov, Marișica Ghica ceru patriarhului din Constantinopol să strice hotărîrea lui Neofit și să pronunțe ei divorțul. Se vede treaba că patriarhul era și el un popă conștiincios, deoarece răspunsul lui fu ca „nici canoanele, nici morala” nu-î îngăduia să facă lucru! acesta. Bibescu găsi atunci altă cale. Cumpără, cu aur mult, pe membrii Divanului din Stam-bul, care înlocuiră pe încăpățînatul prelat cu un alt patriarh mai înțelegător, căruia i se spuse „de ce l-au numit pe el și ce treabă are de făcut”. Acesta primi, cu condiția însă să i se aducă din București trei boieri care să mărturisească cum ca „în căsnicia dintre soții Ghica, toată vina neînțelegerilor e numai a bărbatului”. Și boierii se găsiră: E. Florescu, V. Cornescu și Ion Slăti-neanu. Merseră ei la Fanar, își luară jurămîntul în suflet, mărturisiră ce nu era, și pe urmă patriarhul, cu conștiința împăcată, desfăcu căsătoria dintre spătarul Costache Ghica și soția lui, Măria Văcărescu.

Și acum că era calea în sfîrșit netezită, urma firește să se facă cît mai în grabă nunta. Dar coana Marișica era iar în străinătate, în căutarea sănătății. I se trimise răspuns să se întoarcă în țară, căci căsătoria se va face în septembrie, la Focșani, nuni mari primind a îi Mihai Vodă Sturza al Moldovei și Smaranda Doamna, în sep. Tembrie: fiindcă Bibescu mai avea de pus puțină rîndu-ială în finanțele sale, dorind să constituie logodnicei sale o mică zestre de 3500000 lei (aur). La Focșani: fiindcă la București mitropolitul refuza să slujească la cununie! Mihai Vodă și Smaranda Doamna nuni: fiindcă așa poruncise domnul consui Dașkov!

Pe cînd se pregătea Marișica să vie în țară, în sîr-șit triumfătoare, aflăm și de dincolo, de la biata Joița, o veste duioasă cît se poate. I se îngăduise să se întoarcă de la Paris în Moldova, unde va rămîne în îngrijirea familiei sale, iar mama ei adoptivă, Safta Brîncoveanu, care stătea de 12 ani la Văratice, hotărî să plece de la mînăstire și să se statornicească la Iași „pentru a sta de acum pînă la sfîrșitul zilelelor sale împreună cu dînsa”.

De la Comarnic, unde-și petrecuse vara, își fulgerase Bibescu Vodă domneștile-i porunci:

Nunta se va face la Focșani, în ziua de 21 septembrie 1845. Episcopul de Buzău va sluji la cununie. Ma-l' rișica Văcărescu se va întoarce în țară pe la Orșova, cu vaporul, mergînd apoi pe Dunăre pînă la Brăila, unde – va îi primită de boierii Alecu Filipescu și Constantin Cornescu și de cucoanele Zinca Florescu și Elena Herescu. L' La graniță va îi întîmpinată de însuși fratele Domnului, Ion Bibescu, și de soția acestuia, cucoana Anicuța.

Astfel se și întîmplă. La Orșova, „preaînăita Doamnă” fu primită de viitorii ei cumnați, precum și de „autoritățile politice militare” care i se închină, în toate celelalte porturi la fel pînă la Brăila, unde serbarea luă o înfățișare de tot strălucită. Ea fu întîmpinată acolo de întreaga garnizoană, infanterie și cavalerie, cu drapel și muzică, precum și de toate, autoritățile „politice, militare și comerciale” rînduite în șiruri de cîte doi de-a lungul malului Dunării. Cînd sosi vaporul austriac cu care venea Doamna, „bărcile canoniere” traseră 51 de lovituri de tun, iar căpitanul tuturor celorlalte corăbii din port „înăl-țară pavilionul”! De pe vapor, primită cu tot alaiul acesta,

Marițica, mîndră ca Minerva, dar și frumoasă ca Afrodita, se urcă în careta domnească, escortată de un escadron de cavalerie, pe de lături, și de guvernatorul orașului, în față. Acasă ta gazda unde trase erau postate santinele la toate intrările; soldați la poartă și la uși ofițeri. Seara, Brăila fu Iluminată!

A doua zi, „titlulustre fiancée”, după cum i se zicea Mari-țicăi în „programul” francez al primirii, pleacă de la Brăila la Rîmnicul-Sărat, unde, cu același alai, fu primită de ispravnicul ținutului și de dorobanții săi, apoi de acolo, unde făcu numai un mic popas, Doamna pleacă la Focșani. Cînd intră în oraș, sunară toate clopotele de la toate bisericile și fură slobozite 21 de tunuri și toată garnizoana îi prezintă armele și se îmbulzea lumea pe străzi ca s-o vadă și se urcau ștregarii pe garduri Ți-i aruncau flori!

Acestea se petreceau la 20 septembrie. Cu o zi înainte sosise și Vodă cu episcopul de Buzău, iar a doua zi, 21 septembrie, veniră de la Iași Minai Vodă Sturza și Smaranda Doamna.

La cununie fură de față „toți miniștrii în uniformă”, infanteria și cavaleria rînduită în fața bisericii, artileria care mai trase 101 de ghiulele, două muzici, zece popi, toată boierimea ținutală, toți negustorii focșaneni și prostime și neputernici cît lumea. Pentru prostimea aceasta se întinse după slujbă o rnasă îmbelșugată „un ospăț în piața mare”, cu vin și lăutari, de băură „mișei”, cum li se spunea pe atunci săracilor, pînă în dimineață. Iar Voievozii Gheorghe și Minai cu Doamnele lor Măria și Smaranda numai ce-și muiara buzele în cupe de șampanie, și apoi se despărțiră, întorcîndu-se Sturza la Iași și Bibescu la Comarnic (moșia lui), unde urma să-și petreacă cu frumoasa Marițica o întîrziată lună de miere.

În aceeași zi la București, se făcu și acolo din domnească poruncă trei ospete publice în trei piețe publice: a Primăriei, a Sfintei Vineri și a Amzei, cu cîte 1500 de tacîmuri fiecare. La Șosea, la Filaret și la Cișmigiu erau muzici, jocuri și „petreceri obștești”, iar seara focuri de artificii și luminări la toate ferestrele din toate străzile. Un lucru numai a lipsit, în toată capitala țării a lipsit: că la nici o biserică, nici dimineața, nici ziua, nici seara, n-a fost o singură slujbă în cinstea celor de la Focșani. Mitropolitul oprise popimea să se roage pentru fericirea celor ce se căsătoriseră fără binecuvîntarea sa.

Dar” „spiritualul” e stăpîn numai pe suflete și în

1 „W^

viata de apoi, iar pe trupuri și pe pămînt e „temporalul” stăpîn. Așa încît domnul acela Dașkov despre care am mai vorbit, bătînd din picior, și alt domn Aristarchi, capuchihai lui Bibescu ia Constantinopol, veni dintrădins de pe malurile Bosforului pe ale Dîmboviței sa-i spuie mitropolitului Neofit că felul său de a fi supărat și pe Vodă și pe sultan, de stau ei și se întrebă: „Nu cumva sfinția ta crede poate că va avea sprijinul Angliei și al Franței?”, domnii aceștia, zicem, cu bătaie din picior, cu pumnii pe masă și cu vorbe de aceste ironice sau amenințătoare, îl făcură pe Neofit Geanoglu să înțeleagă!

Că vremi le smereniei de la Canossa erau demult tre-f cute, iar pînă îi va da Dumnezeu mitropolitului drep- | țate în cer, aici pe pămînt el își va pierde păstoricescutl său scaun. I

De la 4 octombrie încolo toate bisericile din Bucu-i rești au sunat de rugăciunile evlavioșilor preoți, care se-f înălțau către cer întru fericirea căsniciei lui Gheorghe^

Vodă Bibescu și a Măriei Doamnei. 't

Iar chestia cu Biliecocq fu și mai fată, fiindcă în povestea lui cea tristă, rolul cel mai trist l-a jucat Gui-zot: întorși la București după vreo trei săptămîni de ședere la Comarnic, Gheorghe Vodă și Măria Doamna începură

să se poarte cu consulul Franței într-un fel ca-re-1 zăpăci, îl poșteau la masă, îi șopteau vorbe dulci, îl laudau și-1 tămăiau, de nu mai știa bietul om ce să mai zică. Alții îi spuneau: „Păzește-te, când vrea unul să omoare un om, îl îmbrățișază pînă îl înăbușe”. Dar nici așa! Asta n-ar fi crezut-o Biliēcocq în ruptul capului. Pînă într-o zi primi de la Paris o scrisoare de la ministrul afacerilor străine (tot Guizot), care-i spunea cu vorbe dulcegi, că majestatea sa regele (Louis-Philippe) a hotărît să-1 scoată din diplomație, înlocuindu-1 la București cu domnul Dore de Nion.

Plecînd din țară în Franța în luna mai, pe Dunăre (1846), prin Pesta și prin Viena, Biliēcocq sosi la Paris după 1 iunie, prezentîndu-se pe dată fostului său ministru pentru a-1 întreba de ce a fost rechemat.

„Am luptat”, zise el, „ani în șir pentru binele țării în care m-ați trimis, precum și pentru a înlocui influența rusească în Orient cu aceea franțuzească. Pentru ce mă dați afară? Linia mea de purtare n-a fost ea dreaptă!” „Dreaptă, dreaptă, dreapta!”, răspunse Guizot supărat. „Și ghiuleaua de tun merge pe o linie dreaptă!”

De unde se vede, că istoricul, diplomatul și poezianul Guizot nu cunoștea fizica nici matematica, deoarece traiectoria ghiulelei e curbă, nu dreaptă.

Acum, înainte de a arăta ce viață a dus Manțica Bibescu din ziua cînd a fost Doamnă și pînă în ziua cînd n-a mai fost, să ne oprim o clipă asupra curții lui Bibescu înainte de căsătoria din septembrie 1845.

Cele dintîi luni ale domniei sale le-a petrecut Vodă împreună cu Joița Doamna, din ianuarie la martie 1843. Pe urmă, izgonindu-și din casă bolnava nevastă, care plecă la Viena, el luă la Curtea sa Domnească pe ibovnica lui, care, fiind încă măritată cu spătarul Costachi Ghica, fiind și ea fostă cumnată de Domn (a lui Grigore și Alexandru Ghica) și înrudită cu toată protipendada țării, nu putea firește sa se arate nicăieri, nici să primească pe nimeni, pînă nu va fi fost divorțată și din nou măritată. Așa încît, deși locuia la Curte, nu ieșea niciodată din apartamentul ei. Cînd i se întîrîpla lui Vodă să primească, de sîntul Gheorghe, onomastica lui, de Anul Nou sau de Paști, onorurile casei le făcea cumnata lui, Safta Știrbey – viitoare Doamnă și ea. Legăturile dintre frații Bibescu și Știrbey erau, din pricina rivalității din trecutele alegeri, foarte șubrede; în fața lumii însă, de ochii ei, aceste simandicoase fețe trebuiau să pară a fi foarte unite, și de aceea coana Safta era întotdeauna acolo, la Curte, cînd se făceau primiri.

Cea dintîi mare serbare pe care a dat-o Bibescu în palatul său de cînd fusese ales Domn, a fost 6 luni după investitură, în iunie 1843, cu prilejul sosirii la București a prințului Albert al Prusiei, fratele regelui Friedrich-Wilhelm.

Acesta venea dintr-o călătorie de plăcere – Atena și Constantinopol – și întorcîndu-se prin Viena și Dresda la Berlin, trecuse prin București. S-a spus despre petrecerea lui în țară fel de fel de lucruri, chiar că era menit să fie în curînd voievodul viitorului regat al Daciei. Parcă Bibescu, care credea că va domni pînă la moarte, iar după el va urma în scaunul Basarabilor fiul său Grigore Brîncoveanu, l-ar fi primit pe prințul Albert cum l-a primit, dacă ar fi fost cu puțință să fi mijit un astfel de gînd în mintea cuiva!

Crăiască sa mărire, cum i s-a spus la București prin-

37 Comanda Ws 90577 țului Albert (Seine Konigliche Hochheit), sosi la Giurgiu în dimineața zilei de 21 iunie, într-o întîmpnare sa „afară din barieră” s-au dus spătarul Ghica (bărbatu Marițicai) și polcovnicul Banov. „Dincoace de barieră l fu primit de Urdăreanu, directorul poliției, și de Constantin Bibescu, vărul lui Vodă, aghiotant domnesc. La ora li prințul

Albert se urcă într-o caretă poleită trasă de șase cai, avînd lîngă el pe consulul Prusiei în trăsură, alături de care umblau calări spătarul pe de o parte și maiorul A. Popescu de cealaltă, în fața și în urma convoiului, cîte o jumătate de escadron de cavalerie. Astfel intră fratele regelui Prusiei în capitala lui Vodă Gheorghe Bibescu.

El fu dus întîi la „Palaiul de Rezidenție”, adică la gazda ce i se alese. La ora 6 merse Vodă incognito „să- (heretisească de bună venire”, și la 7 se duse Albert la Curte, oficial. Prin urmare protocolul fusese următorul: întîi Vodă la prinț, dar pe ascunselea, și pe urmă prințul la Vodă, dar în văzul tuturor. Jos, la capul scării, îl așteptau toți miniștrii în uniformă – ca pe Marițica Doamna mai tîrziu la Focșani – iar sus, pe treapta întîi, stătea Domnitorul în mare uniformă de general rus (fără mantaua lui Mihai Viteazul), „în odaia pregătită” au stat ei împreună o jumătate de ceas, și pe urmă, urcîndu-se din nou în caretă, prințul Albert s-a dus „la plimbare prin oraș” să vadă și el minunăția cea de capitală a Țării Românești. Seara a fost la palat „o masă strălucită” la care a cinat „crăiască sa mărire”, dar despre care lipsesc amănuntele.

„Dejurnă” la locuința prințului erau căpitanul Ni-colae Bibescu, alt văr de al lui Vodă, și mareșalul Curții, viconte de Grammont. Acesta, rămas moștenire de la generalul Kiselev și de la Alexandru Vodă Ghica, îndeplinea la palat toate funcțiunile: mareșal, șef de miliție, maltre d* ho tel. „Era”, spune Billecocq, „un fel de renegat francez, care luase titlul de viconte de Grammont, deși se crede că este fiul bucătarului unui fost emigrat”.

A doua zi, 22 iunie, prințul Albert s-a mai dus dimineața la Curte să facă o vizită, pe care Vodă Bibescu i-a întors-o seara la 7, sau, după graiul gazetăresc de atunci, s-a dus să-i facă o „contravizită”. După amiază la ceasul unu, „crăiască sa mărire” a făcut un lucru de care au rămas toți bucureștenii uimiți; „s-a dus pe jos prin București, la plimbare prin tîrg, fără suită, numai cu Nicolae Bibescu, care era îmbrăcat civil; și pe te îi heretisea, după obiceiul europenesc!82. Așa ceva n” se mai văzuse în țară. Boierii nu umblau pe jos nici de la o casă pînă la cea de peste drum. Ei mergeau în trăsură sau călare; picioarele erau făcute numai pentru gloată. Și apoi să rnai și heretisești, în loc să fii heretisit, și încă evropenește, ca bonjuriștii cei nebuni, care scoteau pălăria din cap în loc să se închine. Și-o îi spus bucu-reștenii anului 1843 că acolo în sălbateca cea de Prusie o fi fost toți oamenii într-o ureche, de vreme ce fratele regelui dădea astfel de pilde proaste.

Dar prințul Albert nu se dusesse prin oraș numai ca să se plimbe; el mersese la cazarmă să vadă pe soldați și uniforme lor, la spital să vadă bolnavii și îngrijirile ce li se dau, la școală să vadă pe profesori și pe elevi. Știa omul „să se uite” și va dovedi că știa să și vadă.

Seara a fost „un bal strălucit la Barbu Știrbey” în palatul său de pe Podul Mogoșoaii, cel care mai este astăzi aidoma cum era pe atunci. Au venit acolo „toți consulii și o parte din boieri cu damele și demoazele lor”. „Măria Sa Vodă și crăiască sa mărire au sosit la ora 10, întîmpinați la ușa întîi de marele logofăt Barbu, iar la ușa a doua de dumneaei logofeteasa Safta de Știrbey, și îndată a început muzica”. Saloanele erau gătite cu „gust și eleganță”, bufetul era îmbelșugat, iar grădina atît de frumos luminată „încît semăna a farmec”. Pianistul Leopold Mayer a cîntat „din clavier” și domnișoara Karl „din gură”. Muzici erau două: a ștabului și lăutarii. „A fost una din petrecerile cele mai frumoase și mai rare ce s-a văzut vreodată în această țară”, zice Vestitorul românesc.

În sfîrșit, a treia zi, 23 iunie, prințul Albert părăsi Bucureștii, mergînd prin Brașov, Sibiu și Oradea, la Budapesta întîi și apoi la Viena și la Dresda. El sosi la Berlin abia pe la începutul lui septembrie, cînd, gîndindu-se la

frumoasele clipe petrecute la București – străinilor de atunci le plăcea foarte mult societatea românească – rugă pe fratele său regele Friedrich-Wilhelm să scrie lui Vodă Bibescu o scrisoare de mulțumire pentru felul cum fusese primit de el, frimițându-i și o decorație.

Prințul Albert a mai venit c dată în țară, trei ani mai ttrziu, în 1846, cind a cunos^ut-o atunci și pe Măria Doamna, de care a rămas atât de încîntat, încît, întors în Germania, a ținut o întreagă corespondență cu Bibescu, trimițându-i „mici daruri” pentru nevasta lui, l probe „pentru echipamentul armatei”, „memorii militare” și exprimîndu-i dorința de a veni și a treia oară în țară...! de ochii cui?

Amănuntele 'asupra vizitei prințului Albert Ia București din anul 1846 n-am putut găsi. Dar sîntem în măsură să publicăm aici două din scrisorile sale, deosebit de interesante:

Berlin, 30 septembrie 46

Prințul meu!

Amabila dumneavoastră scrisoare din 22 august, însoțită de încîntătoarea surpriză a Doamnei prințese, so* ți^ dumneavoastră, mi-a cauzat o extremă plăcere.

Nimic în lume nu face atîta bucurie ca dovada de a nu fi uitat persoanele care ne sînt dragi.

Vă rog să depuneți la picioarele Doamnei nimicurile alăturate, pe care le-am ales în timpul șederii mele la Dresda.

Dorința mea cea mai vie, pe care sper s-o realizez mai devreme sau mai tîrziu, este de a vă prezenta personal, dumneavoastră și Doamnei prințese, mulțumirile mele.

În așteptare, vă rog sa prezentați respectele mele Doamnei și să primiți asigurarea respectului meu cel mai înalt.

Albert, prinț de Prusia

Alteței Sale serenissime prințul Gheorghe Bibesca

București

Prințul meu!

Cu foarte multă plăcere am folosit ocazia plecării domnului de Richthoven în calitate de consul general pe lînga Alteța Voastră pentru a vă trimite cîteva eșan-j tioane ale echipamentului armatei prusiene. Vă rog și le primiți ca o neînsemnată dovadă a prieteniei mele ca amintire a recunoștinței pe care o port bunăvoinței cu care Alteța Voastră m-a coplesit în timpul interesantei și plăcutei mele șederi în tarife Dumneavoastră.

Interesul pe care mi l-ați arătat pentru instituțiile militare din țara mea m-a determinat să vă trimit un memoriu asupra organizării, forței și echipamentului armatei. Acest memoriu, care este departe de a fi complet, va fi poate în stare să dea Alteței Voastre o privire generală suficientă pentru a vă determina să-mî faceți cunoscute toate obiectele asupra cărora deslușiri mai amănunțite v-ar putea fi plăcute.

Primiți, vă rog, asigurarea prieteniei meîe sincere ș a întregii mele considerații.

Atbert, prinț de Prusia Berlin, 28 octombrie 1846.

În aceiași an 1846, în decembrie, Bucureștii avură norocul să-l găzduiască pe tînarul, dar pe atunci marele Franz Liszt. Venind din Ardeal, unde la Sibiu fusese fluierat de sași, fiindcă cîntase „Marșul lui Râcoczi” în loc de a cînta bucata cerută de nemți („Erlkonig” al lui Schubert), el sosi în Țara Românească enervat și bolnav. Era întovărășit de conții unguri Bethlen și Teleky, de Parray, secretarul acestui magnat, și de impresarul său francez Belloni. Dar cum trecu granița, Liszt se înveseli. Rădvanele noastre cu

gălăgioșii lor surugii, poștele unde se schimbau caii, hanurile unde petrecea nopțile, mămăliga, pelinul, ciubucele, jocul de cărți, tarocul mai ales, care-i plăcea foarte mult, îl făcură să sosească la București sănătos și zîmbitor.

El fu găzduit la banul Mihai Ghica, fratele spătarului Costachi și al foștilor Voievozi (tatăl Dorei D'Istria), în casa căruia cunoscuseră societatea bucureșteană, pe bă-trinii boieri, pe bonjuriști, pe scriitori, pe patrioți și mai ales pe elegantele și rafinatele femei, de care rămase încîntat.

Întîiul concert îl dădu în sala Momolo, la 22 decembrie, cu fantezii din Lucia de Lamermoor, Norma și Puritanii, Tarantella de Rossini, o Mazurcă de Chopin și Invitația la vais de Weber, Erau de față 300 de persoane „din societatea înaltă” care i-au primit cu atîta căldură, încît „sufletul artistului s-a vărsat în toată sala și inimile auditorilor au devenit clavierul, în care vibrau ca prin electri sm su nete le ce se î nco r po ra se cu a rti știi P' (Zia rele timpului).

După Crăciun Liszt dădu al doilea concert, tot în sala Momolo, iar la 1 ianuarie 1847, de sfîntul Vasile, îl pofti Vodă să vie la palat. Aici a cîntat el întîia dată o improvizațiune de melodii românești, care a stîrnt în boiereasca adunare un entuziasm de care marele artist fu mișcat⁸³. Marițica Bibescu, care cînta și ea puțin la pian și care în tot cazul trebuia să treacă drept o bună cunoscătoare într-ale muzicii, deoarece era Doamnă, încercă în seara aceea să cucerească pe Liszt precum îi cucerise cu patru luni mai înainte pe prințul Albert al Prusiei. Nu cunoaștem sfîrșitul poveștii... Dar știm despre Doamna aceasta că era nu numai frumoasă, după cum o arată toate chipurile ei, și nu numai deșteaptă și ambițioasă, dar și deosebit de vanitoasă. Femeile acestea din mijlocul veacului trecut, fiindcă aveau o educație, nu numai o poleială, după cum zic răuvoitorii, ci o desăvîr-șit de bună educație franceză, credeau că li se cuvine orice, ncmaifnnd în stare să-și măsoare puterile, ceea ce e chestie de bun simț și nu de educație. Dar atunci cînd ajungeau a fi și Doamne?! Marițica, cum s-ar zice, „era în stare de orice”. Față de fratele regelui Prusiei se arătase Doamnă a Țării Românești, față de Liszt – cunoscătoare și ocrotitoare a muzicii, iar mai tîrziu, față de Grigore Alexandrescu, vru să facă pe dama medievală din vremea Minetisăngerilor. Cel puțin așa ne asigură Ion Ghica, de la care aflăm următoarele: „Deși Alexandrescu era în mare favoare la Curtea lui Vodă Bibescu, dar nici intriga nici lingușirea nu s-au putut apropia vreodată de dînsul. Vorbea tare, fără a-și ascunde gîndurile și credințele”⁸⁴.

„Odată, aflîndu-mă la Cîmpina, m-am dus să-1 vîd la Breaza (moșia lui Vodă). Doamna Bibescu, aflînd că eram în odaie la Alexandrescu, a trimis de m-a poftit la masă. Prînzul a fost vesel; poetul, bine dispus, a povestit multe snoave țărănești în care vestitul Carcalechi, ziaristul Curții, juca rolul principal. Doamna, care-1 asculta cu plăcere, îi zise:

— Să vii să mînînci în toate zilele cu noi”.

Apoi, întorcîndu-se către Vodă, cu un ton poruncitor:

— Numește-1 poet al Curții”.

Poet al curții! N-avem dreptate să zicem ca era în stare de orice? Al Curții lui Bibescu, 50 de ani după Revoluția Franceză și un an înainte de pașopt!

Așa cum era, de fapt era simpatică această Măria a lui Bibescu, și cunoaștem despre ea mici povești care ți-o fac aproape dragă.

Ajunsă Doamnă, ea n-a putut uita toate neajunsurile pe care i le făcuseră bucureștencile pe cînd, ibovnică de Voievod, trăia singură, părăsită și disprețuită în apartamentul ei din Palatul Domnesc. Mai tîrziu deci, după decembrie 1845, cînd începuseră boieroaiicele sa năvălească

^H la Curte pentru a se închina Doamnei țării, ea nu vru să le mai primească. De bine de rău, din cînd în cînd, se arăta pe la serbări sau acorda și audiențe. Dar foarte rar. Și așa într-o zi, niște cucoane, stăruind să fie numaidecît primite de Măria Sa Doamna, Marițica, de pe divanul pe care stătea culcată, își aruncă papucul dintr-o mișcare din picior tocmai în celălalt capăt al odăii, strigînd ca să fie auzită: „Lui să i se închine!”.

D-aia ziceam mai sus despre Marițica că era nervoasă! Dar era și bună, și în chestie de dragoste mai ales, foarte înțeleghătoare, după cum îndată vom-vedea.

Cîteva cuvinte acum despre domnițele lui Bibescu. Ele au fost de toate cinci: trei din căsătoria cu Zoe Brîncoveanu, și anume Eliza, Catrina și Zoîța, și două din căsătoria cu Măria Văcărescu, anume Măria și Elena. Aceste două din urmă fiind născute abia în vremurile de care vorbim aici, erau niște copile ale căror vieți, de altfel scurte, s-au desfășurat mai tîrziu. Însă cele trei dintîi, ale Joîticăi Doamnei, erau cînd a ajuns tatăl lor Domn, fete de măritat. Despre ele se cunosc cîteva amănunte interesante, pe care le vom arăta mai la vale.

Am văzut că atunci cînd se hotărîse Vodă Bibescu să dea administrația averii fostei sale neveste, și deci și a copiilor ei, în mîini străine, el poruncise tutorilor să înzestreze pe fiicele sale „ajunse la vîrsta de a îi măritate”. De altfel, chiar înainte de a ajunge la această vîrsta, tatăl lor se gîndise să le căpătuiască. De cum fu ales Domn, începu să umble vorba că Bibescu își căuta gineri.

Așa în august 1843, cînd se întîlni cu Mihai Vodă Sturza la Galați, pentru a vorbi cu el despre întîmplă-rile din Balcani, Billecocq scria lui Guizot că: „Muntenii și moldovenii, aflați la Galați în timpul întrevederii celor doi Domnitori, erau de părere că problema unei căsătorii între fiul prințului Sturza (Dumitru) și fata cea mai ma^e a prirtu'ui B'bescu 'E'isa1! a fost discutată acolo”.

Cincisprezece mm mai tîrziu, m noiembrie 1844, Bibescu și Sturza se întîlnira din nou, la Focșani de data aceasta, oraș de graniță care era jumătate în Muntenia și jumătate în Moldova. Scopul întîlnirii era punerea la cale a desființării vămilor dintre cele doua principate, dar s-a vorbit și de data aceasta despre încuscriri între neamurile Bibescu și al Sturzeștilor: „Se consideră că cei doi principii, avînd unul doi fii și celălalt două fiice de că sa ton t, cu mari averi în aceste două țări, s-ar putea să se pună chestiunea unei uniri între cele două familii domnești”, scria din nou Billecocq lui Guizot.

Bibescu și Sturza se mai înfînira încă de doua ori, odată la Focșani la nunta din 1845 și a doua oara la București în 1846, cînd plecară împreună la Silistra întru întîmpinarea sultanului, după cum vom vedea mai jos. Se mai întîlnisera și înainte, în 1834 la Iași, cînd fusese Gheorghe Bibescu sa întovărășească pe generalul Kiselev la plecarea lui din țară, ducîndu-1 pîna la Un-gheni. Erau acum prieteni și, crezînd amîndoi ca sînt Domni pe viață și că după dînșii vor urma fii lor în scaunele principatelor, era deci firesc să fi dorit o încuscrire între neamurile lor. Dar încuscrirea n-a fost. În m<- terie de căsătorie princiară am văzut mai sus că bei adeva Dumitru Sturza era un ghinionist. Iar domnița Ehza Bibescu era o fată încăpățînată. Inima ei era dată și femeia aceasta înțelegea să-și facă viața ei, nu fericirea altora, Ceea ce, cu un tată ca autocratul Bibescu, nu era lucru ușor. Adică ce ușor? a fost un lucru cu neputință, întîm-plările ei sentimentale ar fi putut face subiectul unei tragi-comedii vrednică de un Vasile Alecsandri.

S-o luăm deci cu binișorul.

În vremea aceea era în București un consul al Marii Britanii, pe care-l chema Mister Colquhoun, om de aproape 40 de ani, neînsuraf și cu pretenții

de amețitoare aristocrație. Era, zicea el, coborîtor din vechii regi ai Scoției! Așa cum era, bătrîior, cam sărac, prost nu și boier foarte, ei plăcu domniței Eliza. Și ea lui, de altfel, ca era micuță, oacheșă și „picantă”. Nici nu se știe bine cînd și unde s-au putut vedea, fiindcă, vorba lui Biilecocq – tot el – Colquhoun „n-a putut întîlni în viața lui pe fetele lui Bibescu mai mult de 3 sau 4 ori în salonul tatălui lor, deoarece Vodă n-*i* avea salon pentru nimeni”. Dar în sfîrșit, de trei-patru ori la Curtea Domnească și cam tot de atîtea ori la consulatul Angliei, unde la

T ^ CJ ' serbări mersese Vodă cu domnițele lui, au ajuns, se vede treaba, ca oamenii aceștia să se iubească. Se în-tîmplă să ajungă o dată, dar încă de opt! Și pe urma mai erau plimbările la șosea, iarna în sania cu zurgălăi, vara în caretele cu arnăutul la spate. Acolo mai ales s-g, i^{rit}itait ei, scoțianul și munteanca, în atmosfera ceea ț] „flirt, cînd se putea, pe șoptitele, spune multe lucrur^{tv} și dezvălui multe simțăminte. ', Domnița Eliza mai avea pe lingă dînsa un fel q „doamnă de companie”, o franceză foarte tînară și care alimenta focul, ducînd biletele, aducînd altele înlesnind întîlniri și așa mai departe, un fel de ca în comediile lui Moliere. Cu ajutorul ei, al de la șosea și al seratelor de fa Curte și de la lat, romanul de dragoste se desfășurase în așa fel, în toamna 1844 toată lumea îl cunoștea, afară de Vod'4 firește, „care nu bănuia nimic”. Il

S-au găsit însă doua persoane care și-au luat să-1 înștiințeze, și anume consulul Austriei, Timoni, demnat de altfel de Dașkov, și prințesa Trubețkoi, primară cu Vodă.

J;1 „1

Conspirației Timoni-Dașkov, care și-au băgat unde nu le fierbea oala, nu i se poate da altă tălr,,u decît ca ei nu-1 puteau suferi pe Colquhoun, pe care ill altmîntrelea nu-1 iubea nici unul din colegii lui Cît dA1 pre vara Domnului, ea avea un foarte puternic cuvînt „ a împiedica o eventuală căsătorie între nepoata ei sului Angliei. Și anume următorul:

Colquhoun, care trăia foarte retras, ținea la în casă pe sora lui, doamna Vaucher, văduva unui țian, mort de curînd la București. Acest Vaucher în vremuri, în Rusia, intendentul, vechilul vestitului p,X Trubețkoi, cel implicat în conspirația din 1825 și dep^ț tat în Siberia. Ba fusese chiar cu dînsul dincolo de UtV-Vara Domnului era cumnata acestui Trubețkoi Ji. Cunoscuse pe Vaucher în Rusia pe cînd era un sim^| administrator de moșie „Ea povestește, celor ce vor Ji| asculte, poziția răposatului Vaucher în casa său” Ca atare, cum ar fi putut domnița Eliza să să te cu un orn care a fost cumnatul intendentului tului mătușei? S-ar fi năruit tot ighemonicul și n-ar mai fi rămas nimic din voievodala Basaraba-Brîncovenilor. Ziceau ei. Iar Colquhoun sp^ că, fiind coborîtor din regii Scoției, i se pare lui ca 1), pe Eliza Bifeescu cînstea era mai mult pentru ea țpentru el.

Acuma, toate acestea erau bune pentru gura Hotărîtoare era numai părerea lui Vodă

Cînd auzi el, pe la 25 noiembrie, de la vară-sa țesa Trubețkoi și de la domnul Timoni, austriacul, tot ce se urzise fără știința lui, îngălbeni de minie. Față de Colquhoun avu o purtare atît de aspră – să nu uităm că Bibescu se credea Domn autocrat pe măsura țarului Nicolae – încît începu să-1 dușmănească ca și pe Bil-lecocq și se spunea chiar că va cere „rechemarea lui”. Iar față de fiică-sa Eliza se purta ca un „pater familias” cu drepturile pe care i le îngăduiau instituțiunile lui Justinian. Vom vedea îndată pînă unde a mers credința ce avea în drepturile ce i le acordau aceste perimate legi.

Deocamdată, după vreo 2- 3 zile de chibzuială și cu ajutorul guvernantei franceze pe care o mitui, el hotărî, decretă, că domnița Eliza se va

mărita, dar repede-re-pede, cu Ion Filipescu, fiul marelui Alecu Filipescu-Vulpe.

Uimirea fu obștească și printre boierii țării și printre consulii străini. Nu de altă, căci Filipeștii erau fără îndoială boieri mai mari și mai vechi decât Bibeștii, dar tocmai acest Ion era copil din flori, înfiat numai de tatăl său, care nu fusese niciodată însurat. Și atunci, dacă această căsătorie era cu puțință, de ce n-ar fi fost cealaltă cu Colquhoun?

Dar poruncile Domnilor autocrați se execută, nu se comentează.

Greșeala domniței Eliza fu necunoașterea zicătoarei de mai sus. Ea, încăpăținată cum era, vru să comenteze: „De ce Fiiipescu și nu Colquhoun? Eu îl iubesc pe scoțian, pe dînsul îl vreau, cu dînsul mă voi mărita”

Drept răspuns, Vodă o palmui și o trase de păr... da, da, o palmui și o trase de păr, așa prin odăile palatului, de cozile părului.

Această pitorească scenă se petrecu pe la 25 noiembrie. La 3 decembrie se săvîrșea cununia domniței Eliza cu Ion Filipescu într-una din încăperile Curții, fiind de față numai Vodă, nunii și cîteva rude mai apropiate.

La 6 decembrie, mare bal la palat de sfîntul Nicolae – așa era obiceiul, fiindcă de sfîntul Nicolae era ziua țarului. Portretul acestuia, mărime naturală, era așezat în sala tronului, în fund, acoperind scaunul voievodal. La propriu deci o perdea și la figurat nici una!

La serbarea aceea toți ochii erau pironiți ba asupra consulului Angliei, ba asupra domniței Elizei. Se spusese despre ea că ar fi vrut să se omoare, iar acum se aștepta lumea s-o vadă făcînd deodată un scandal, acolo, în fața tuturor, fiindcă era fata, zice-se, „foarte exaltată”. Dar nu se petrecea nimic, decît că Colquhoun veni la bal fără să salute pe Vodă, și apoi, așezîndu-se într-un colț al salonului pe un divan, începu să vorbească în șoapte cu domnița Catrina, sora mai mică a miresei. Vodă trimise răspuns fetei sale să se scoale îndată de acolo, căci altfel o dă afară din bal.

Fata aceasta, mult mai cuminte și mai ascultătoare decît soră-sa, se duce deci în altă odaie unde-i pierdem urmele pînă peste un an și jumătate, cînd o întîmpinăm deodată pe cale de a se logodi și ea cu același beizadea Dumitru Sturza, pe care soră-sa Eliza nu-l voise din pricina unui englez pe care nu l-a putut căpăta de bărbat.

Romanul Catrinei e interesant și el, deși e mai scurt – doar o scenă prinsă în treacăt și povestită apoi din gură în gură pînă azi.

Am văzut că Voievozii Sturza și Bibescu, întîlnindu-se de mai multe ori, la Iași, la Galați și la Focșani, se făcură acum prieteni, fiind chiar în corespondență împreună în primăvara anului 1846 ei se văzură din nou, la București de data aceasta.

Sultanul Abdul-Medgid, care mai făcuse o călătorie pe Dunăre acum cîteva ani, venea iar să se plimbe prin raialele sale, poruncind vasalilor lui din vecinătate să se întrunească cu toții la Rusciuc pentru a i se închina – cu toții, adică: Mihai Sturza al Moldovei, Gheorghe Bibescu al Munteniei și Caragheorghevici al Sîrbiei. El însuși nu trecea niciodată dincoace pe Dunăre, trebuiau vasalii să treacă dincolo.

Bibescu ceru atît lui Sturza cit și lui Caragheorghevici să vină la București spre a porni de acolo împreună spre Giurgiu (vom vedea de ce). Mai veniseră de altfel în capitala Țării Românești o întreagă misiune de străini, întruniți acolo spre a pleca toți împreună să „prezinte sultanului la Rusciuc omagiile lor”. Aceștia erau: un general rus din partea țarului, prințul Lichtenstein din partea împăratului Austriei, conții Zichy și Paffy din partea Ungariei și a Ardealului, precum și tînărul conte de Monte-Nuovo, fiul contelui de Neipperg și arhiducesei Măria Luisa, fosta împărăteasă a Franței (nevasta

lui Napoleon I). Ce căuta acesta la noi, nu se știe, dar e interesant să aflăm că fiul Măriei Luisei a fost în România. Toți aceștia, împreună cu Sturza, sosiră la București pe la sfârșitul lui april 1846. Numai Caragheorghevici nu voi să vfe, fiindcă e) zicea că, fiind un om simplu și sărac, nu se putea împăca cu Voievozii munteni și moldoveni și cu luxul pe care-l desfășurau ei.

Mihai Vodă Sturza, care nu era nici simplu, nici sărac, fu, dimpotrivă, încântat să-și desfășoare fastul. El veni cu amîndoi fiii săi, beizadelele Dumitruși Grigore, și fură găzduiți tustrei chiar la Curtea Domnească, în palatul lui Vodă Bibescu. Locuind acum sub același acoperiș, beizadelele moldovene și domnițele muntence se putură cunoaște mai de aproape. Din fetele lui Vodă, cea mai mare, EJRza, nu mai era de măritat, deoarece era acum nevasta lui Ion Filipescu. Cea mai mică, Zoița, era încă o fetița de vreo cincisprezece ani; nu o băga nimeni în seamă. Cea mijlocie, Catrina, de vreo 17 ani, frumușică, vioaie și cuminte, plăcu lui beizadea Dumitru. Se hotărî deci s-o ceară în căsătorie și se făcu chiar, acolo la Curte, un fel de logodnă cu totul intimă, rămînînd ca schimbul de verige să aibă loc abia după ce se vor fi întors Voievozii de la Rusciuc, unde urma sultanul să sosească pe la 30 april. Dar se trecu și toată frumoasa lună mai și împăratul semilunei încă nu se arătase pe malurile spumegîndei Dunări. În timpul acesta, fiind mai bine de o lună zilnic împreună, logodnicii avură timp să se cunoască. Ceea ce iu în paguba lui beizadea Dumitru în sfîrșit, pe la 1 iunie, Voievozii porniră cu toți cei- lați prinți și conți după ei, fiindcă H se trimisese rasJl puns ca padișahul a sosit la Vama. Beizadelele lui Sturza îl merșeră și ele. Iar la București rămăseseră domnițele lui „„ Bibescu.

Și așa, într-o zi, se întîmplă la Curte, drntr-un nimic, deznodămîntul unei comedii care ar fi putut fi o dramă.

Marițica Doamna stătea în iatacul ei, într-o dimineată, la oglindă să se pieptene. Cum erau vremile pe atunci, cucoanele mari, dar mai virtos Doamnele, aveau cînd „își făceau toaleta” o sumedenie de cameriste care o ajutau să se îmbrace. Una, la dreapta, îi poleia unghiile, alta, la stînga, îi încondeia sprîncenele, iar în spate stătea în ziua aceea fiica ei vitregă, domnița Catrina, cu pieptenele de fildeș în mînă pe care-l trecea prin părul mătăsos și negru al mașn'hăi sa)e.

Și cum stătea așa Marițica Doamna pe scaun, urmărind cu privirea ba unghiile ei, ba văpseaua sprîncene-lor, deodată zări în oglindă chipul domniței care o pieptăna. Și văzu că frumoșii ei ochi erau plînși. Mirată, o întrebă:

— Ce ai tu, Catrino? Te doare ceva?”.

Fata nu răspunse. Doamna se întoarse și se uită la ea „Dar ce ai, Catrino? de ce-ți sînt ochii roșii?”.

„Măria Ta”, răspunse domnița, „n-aș fi vrut să vor besc. Dar dacă e Măria Ta atît de bună de vrea să știe de ce-mi sînt ochii plînși, apoi să spun Măriei Tale ca-mi sînt ochii plînși fiindcă îmi este inima amară. Căci bei zadea Dumitru îmi este nesuferit. E roș la păr, pistrui ia față și ia suflet posomorit. Și nu-l pot iubi și sînt nenorocită”.

„Atît?”, răspunse Doamna. „Lasă, dragă, că „ji dre ge eu ce-au vrut alții să strice. Și fii pe pace, dacă nu-ti place, n-o să-1 iei”.

Iată de ce spuneam eu, orice ar fi zis lumea pe atunci despre Marițica, Doamna cea ambițioasă, vanitoasă și nervoasă,- e.a era totuși o femeie bună și deosebit de simpatică. Fiindcă, de cum s-a întors bărbatul ei de la Rusciuc cu Mihalachi Vodă și cu beizadelele sale, a stat de capul lui să strice logodna, care s-a și stricat.

Domnița Catrina s-a măritat curînd după aceea cu un ales al inimii ei, Ion Florescu, viitor general și om politic, iar beizadea Dumitru a luat pe o rudă de a lui din Moldova, după cum mai înainte am văzut.

Martoră a micii povestiri de mai sus a rămas marea oglindă de argint a Marițicăi Doamnei, cu toate lucru-șoarele de primprejur, pieptene, perie, foarfece, degetare. Ele se află astăzi toate la prințesa Măria Bibescu, scriitoarea.

Dacă-i rugase Bibescu pe Sturza și pe Caragheorghe viei să vie la București pentru a pleca toți trei împreună la Rusciuc, înseamnă că trebuia să fi avut el cuvintele sale pentru aceasta. Domnul Munteniei, ca și colegul său din Moldova de altfel, era un om inteligent și energic în orice acțiune a lui și s-a sprijinit numai pe consulul rus, Dașkov. Cu ajutorul acestuia a închis Obșteasca

Adunare în 1843 și apoi a dizolvat-o în 1845, cu ajutorul lui a obținut rechemarea lui Billecocq, ș. C.l. Dar el știa foarte bine că Poarta, nesimțindu-se destul de tare pentru a se împotrivi cererilor Retrogradului, dacă, pe de-o parte, de cîte oii i se cerea să iae voia lui Bibescu, o

În 1849 el făcea, pe de altă parte, ea nu putea decît să-l urască pe Domnul acesta care, sprijinindu-se pe protectoratul rusesc, obținea întotdeauna ce voia într-o țară care la urma urmei nu era decît vasala Turciei. Cunoșcînd deci Bibescu simțămintele Porții față de dînsul, îi fu frică să nu cumva să vrea sultanul să se răzbune pe el, urîndu-l în ziua cînd va merge la Rusciuc să se închine. Acesta era motivul pentru care Domnul Munteniei ar fi vrut să se înfățișeze padișahului avînd pe Voievodul Moldovei de-a dreapta și pe al Sîrbiei de-a stînga, plecînd de la București la Rusciuc tustrei împreună ca un bloc de oameni hotărîți să arate semilunei că pe viitor nu se va mai putea nesocoti spiritul de solidaritate între niște țări ale căror legături de vasalitate față de Poartă deveniseră ibarte șubrede.

Sturza a înțeles lucrul acesta, iar Caragheorgheviți nu – sau n-a vrut să-l înțeleagă. Așa încît Domnii Țărilor Dunărene sosind la Rusciuc pe la Giurgiu și cel al Sîrbiei pe Dunăre, „solidaritatea” la care visaseră cei doi dintîi fu spulberată, iar planul sultanului ușurat. E de altfel puțin probabil ca marele padișah să se fi fost lăsat intimidat de jocul vasalilor săi.

În tot cazul lucrurile se petrecură întocmai cum le fusese Voievozilor noștri frică. Ce deosebire între primirea aceasta și cea de la Silistra, cu cîteva ani în urmă! „Cu fesul în cap, pe jos, prin noroi și ploaie, cu brațele încrucișate, cu ochii la pămînt”, astfel au mers de data aceasta Mihai Vodă Sturza și Gheorghe Vodă Bibescu să sărute mîna sultanului.

Lecția a fost pentru Domnul Munteniei destul de aspră, pentru a-l face să mai scadă din ifosurile și îndrăznelile lui, ajungînd lucrurile chiar, doi ani mai tîrziu, la silnicul său act de abdicare.

Istoria Revoluției din 1848 nu-și are locul aici. Am văzut la domnia lui Mihalachi Sturza, că rău încheată, ea a fost în Moldova ușor înăbușită, în Muntenia însă mișcarea din 48 a dus la o adevărată revoluție, împotriva căreia Bibescu nu s-a putut apăra.

După Proclamația de la Islaz, după arderea Regulamentului Organic și după mișcările de stradă din București, armata fiind nehotărîtă și Vodă neputîndu-se bizui pe ea, abdicarea lui se impunea de la sine.

La 14 iunie, Gheorghe Vodă Bibescu părăsi Țara Românească și tronul Basaraba-Brîncoveniilor, luînd cu el peste hotare pe iubita lui Doamnă Marițica, cea care nu s-a putut așadar bucura de măririle domniei decît numai doi ani și jumătate.

De altfel nici de viață nu s-a putut bucura multă vreme această femeie frumoasă foarte, ambițioasă tare și mult mai bună decât s-a crezut. Plecată cu bărbatul ei la Viena și de acolo, mai târziu, la Paris, unde au locuit mai mulți ani, ea muri prin 1860, de cancer, în capitala Franței.

În 1872 muri și Vodă Gheorghe Bibescu, tot la Paris, într-un accident de trăsură, cu capul sfărâmat de gratiile gardului de la Tuilleries.

Joițica Doamna, întâia nevastă a lui Bibescu, a trăit dimpotrivă foarte bătrână.

Pentru a o înțelege pe ea, va trebui mai întâi s-o cunoaștem pe mătușa și mama ei adoptivă, cea care a crescut-o și în vinele căreia curgea același sânge – bă-neasa Safta Brîncoveanu.

Născută la Iași în anul 1776, Safta, fata lui Toader și a Elisabetei Balș, fusese crescută cu o deosebită îngrijire, „învățînd mai multe limbi evropiene, iară mai cu seamă în limba elinică au fost unică din sexul său, în veacul său și în nația sa”, în lunga ei viață, scrisorile pe care le va scrie vor îi toate grecești. Era bună, credincioasă, iar „talentele de care era înzestrată, atît în privirea sufletească, cît și cea firească, o puneau mai presus decât multe alte fiice ale boierimii Moldovei”. Astfel fiind fata „model de toate zilele, în toată privirea la toate fiicele nației române” era și firesc că nu putea face decât cea mai strălucită căsătorie, însoțindu-se cu tînărul ban Grigore din Țara Românească, „căci familii mari și domnești și boierești are patria din mila lui Dumnezeu destule, dar nici mai slăvită, nici mai veche n-are decât pe a Basarabilor, care mai pe urmă s-a numit a Brîncovenilor”.

Avea, în 1793 cînd făcu nunta, numai 17 ani. Ajunse deci la București, o copilă desțărătă, care se topea de dorul Moldovei ei, pe care n-o va uita niciodată.

Zestrea ei fusese mare, dar numai în juvaie, scule și bani. Moșii nu i se dădură, fiindcă se ducea peste hotare și pentru că era și soțul ei atît de bogat, încît nu mai avea nevoie de pămînturi în Moldova.

Căsnicia a fost din cele mai fericite, căci banul Gri-gore era un om deosebit de cumsecade, bun, blînd, deștept, harnic, cu carte multă și patriot foarte. Cînd izbucni războiul din 1806, banul Grigore Brîncoveanu se mută cu toată casa lui din București la Brașov, îl întovărășiră acolo băneasa Safta, nevastă-sa, și părinții lui amîndoi, Manolachi și Zoița Brîncoveanu (o moldoveancă și ea, născută Sturza), precum și surorile sale Elena Cantacuzino și Mărioara Băleanu, cu copiii lor.

Acolo la Brașov rămaseră ei șase ani, pînă la sfîrșitul războiului în 1812. Acolo se stinse, de bătrînețe, socrul coanei Săiticăi, Manolachi Brîncoveanu, și, de boală, cumnată-sa Elena Cantacuzino, care fuseseră îngropați în biserica neuniților de la Șchei.

Întorși la București sub Vodă Caradja, ei nu putură rămîne în țară decât 9 ani, Vaci întîmplările Eteriei îi alungară din nou peste hotar, „în împrejurările tragice în care se găsește țara în momentul de față”, scria banul Grigore pe grecește, „nemaiputînd îndura jalnicele evenimente ce s-au îngrămădit peste noi, am scăpat iarăși cu toată familia în acest oraș al Brașovului, unde s-a întîmplat și moartea preaiubitei mele maice Zeița, care a fost îngropată în același mormînt al răposatului meu tată”.

Băneasa Safta avea acum, în 1821, patruzeci și cinci de ani. Simțea că îmbătrînește și nu se putea mîngîia, nici ea nici bărbatul ei, că-și vor da într-o zi obștescul sfîrșit fără să aibă copii, căroră să le lase moștenire numele și averea neamului brîncovenesc. De aceea adusese ea, încă la București fiind, pe micuța ei nepoată de la Iași, Joițica, fiica surorii sale Catrina Mavrocordat, pentru a-i ține de urît, mîngîindu-i singurătatea. La Brașov o luară cu ei și

după cîțiva ani de ședere împreună, bă-trîinii simțiră că nu se mai pot despărți de dînsa. Urmă deși, acolo la Brașov, înfierea copilei, în martie 1824, despre care s-a vorbit mai sus, în iarna lui 1825 banul Grigore, băneasa Safta și tî-năra Joițica se întorceau în sfîrșit la București, fiindcă neînțelegerile dintre Grigore Vodă Ghica și boierii fugari luaseră o întorsătură care le îngăduia repatrierea. Aici, foarte curînd, o măritară pe copila lor cu postelnicul Gheorghe Bibescu, iar cele ce-au urmat, și din vina cui, mai sus au fost arătate.

Cînd se arătară întiile semne ale boalei Joițicai – din pricina unei lehzuzii sau nu se știe de ce – banul Grigore mai trăia, însă puțină vreme după aceea își dete și el obștescul sfîrșit, la 65 de ani, în 1832, aprilie 26, într-o miercură spre joi, la un ceas din noapte „după boala cu zăcere peste 20 de zile, și s-au îngropat la mînăstirea sfîntului Gheorghe Nou din București, cu mare alai și cînstă și cheltuială îndestulă”. Episcopul Argeșului Chir Ilarion ținu o cuvîntare în fața raclei încă descoperită a fostului ban: „închisu-s-au gura cea izvo-rîtoare de dulceața cuvîntului și frumos vorbitoare! în-chîsr s-au ochii cei pătrunzători de adevăr! înghețat-au picioarele, care în calea vieții cei fără prihană umblau în legea Domnului și în căile poruncilor lui! Ce, dar, să facem noi? Să plîngem pentru paguba ce ne pricinuieste despărțirea lui de trup, sau să ne bucurăm împreună cu sufletul lui cel nemuritor pentru viața ce-a dobîndit-o el acum?”.

În alaiul acesta, descris de Eliade cu un mare lux de amănunte, o aflăm pe biata coana Safta, într-o caretă după dric, „în brațele prietenelor sale, nemișcată, mută, deznădăjduită, cu ochii rătăciți și ațintiți să nu piarză din vedere pe soțul său...”.

Apoi, cam la 6 săptămîni după înmormîntare, mai aflăm și o scrisoare de la „a către mitropolitul Venia-min al Moldovei (8 iunie 1832), în care biata văduvă, cu fiiască plecăciune și adîncă evlavie închinîndu-se, sărută blagoslovita dreaptă a preasfînției sale, și-i spunea frumos și trist: „Amar mie, preasfînte părinte, că sabia ascuțită a pătruns ticălosul meu suflet, despărțîndu-mă de preaiubitul meu soț... întristare mare foarte și nespusă obidă m-au cuprins încît nu pot afla mîngîiere, căci amărita durere a cuprins creștetul meu. Ce, dar, rămîne să fac, ticăloasa?”

Sărmana femeie! Mîngîierea și-a căutat-o în cuvîn-tul lui Dumnezeu, și trăgînd-o din nou pămîntul Moldovei, s-a dus acolo să-și îngroape durerea și să se închine, de zi de noapte, la sfintele icoane din vechea mînăstire a Văratecului, departe în munții Neamțului.

Dar și acolo, ce viață a mai dus! Dezbrăcîndu-se de toate, dăruind tot ce are, moșiile rămase de la bărbatul ei, banii și juvaierie de zestre, argintul pe care l-a topit pentru a face odoare mînăstirii – de rămăsese numai „cu 12 lingurițe, pentru dulceață” – nimic nu-i folosi,

38 Comanda Jfs 90 și-i tot venea, în fundul acela de țară, veste proastă peste știre rea! Boafa Joițicai se înăsprea, bărbatul ei o înșela... și mai trebui pe urmă să afle că, ajuns Domn, ginerele ei îi alungase fata din casă și din țară. ^

Atunci, în august 1843, deși își făcuse diata de cinjBani, Shimonahia Safta mai așterne odată pe hîrtie „uni mele ei dorinți”, care încep cu vorbele: H

„Mișcată de dragostea mea de mamă, am socotit op înainte de sfîrșitul meu să împlinesc predarea averii ce am dat iubitei noastre fiice Zoița. Și cum din juvaierie nu mi-a mai rămas nici o verigă, pentru că le-am dat toate după cum mi-a poruncit sufletul meu; argintăria toată cîtă am avut-o, am topit-o și am făcut vase ce le-am dăruit mînăstirei...” de aceea, în afară de toate moșiile din Muntenia date Joițicai de zestre sau lăsate prin diatele ei și a banului

Gngore, ea îi mai lăsa acum „o besactea”, pecetluită cu pecetea ei „pe care, după încetarea mea din viață, s-o deschidă ctitorii bisericii domnița Bălașa și să dea cele ce sînt înăuntru prea iubitei mele fiice adoptive Zoîța”.

În 1845 o găsim pe bătrîna călugăriță alergînd la Iași să-și vadă fata întoarsă din străinătate și vrînd să ra-mînă acolo „pînă la sfîrșitul zilelor ei” ca s-o caute. Dar cum Joița Doamna nu rămase în Moldova decît pînă după revoluția din 1848, întorcîndu-se apoi, după abdicarea lui Bibescu la București pe lînga copiii ei, Saîta Brîn-coveanu se întoarse la Văratec, la măicuțele și la icoanele ei.

De acolo, mereu cu grija tuturor, o mai aflăm dăruind moșia Mogoșoaia, fosta a lui Constantin Vodă Brîncoveanu, nepoților ei de fată, beizadelele lui Bibescu, fa 27 april 1849. Dar cum moșia aceasta fusese prin diata ei lăsată Joițicăi, pentru a o despăgubi acum pe ea, h mai dăruiește la 26 ianuarie 1850, 400 de galbeni împărătești. Și, deși tot spunea că nu mai are nimic, încă foarte puțină vreme înainte de moarte, la 8 august 1857, o mai aflăm dăruind mînaștirii Văratec moșiile Osica și Vlă-dulemi din Romanați. Iar ucenicilor sale le lasă tot ce are în casă, „în chiliile ei”, mobile, scoarțe, rochii „fiindcă m-au slujit și cu dragoste m-au căutat la toate bolile mele”. Tot lor le lasă și casa făcută cu cheltuiala ei la Văratec, iar cînd simte că i se apropie sfîrșitul, roagă pe soră-sa Prohința, pe dulcea ei soră Prohința, o roagă stăruitor „să nu lase să mă îngroape în mormîntul mamei mele” -care fusese și ea călugăriță la Văratec – „ci afară, în curtea bisericii, unde rru este apă”.

Săraca! Cîteva zile mai tîrziu, se stinge, cum s-ar topi o luminare, iar la mormîntul ei, afară în curte unde nu este apă, Neofit Scriban, în odăjdii, spune lucruri atît de frumoase: „...Pentru ca mai bine să ne încredințăm de adevăratul suflet al răposatei, să ne fie iertat ca să intrăm aici puțin în casa sa și să cercetăm viața ei, cea ascunsă de lume. Pentru că în viața'casnica a oamenilor virtuoși se pot afla mai multe și mai adevărate fapte, decît în viața lor cea publică... Vazut-ați cîndva vreo fărădelege în casa ei? Fost-ați cîndva năcăjiți de fumurile sale, precum alții pățesc pe la cei mîn? Vă primea ca pe niște ființe în veci menite ca sa slujească poftele cele rele ale unui stăpîn, precum adesea fac stăpînii cei fără de Dumnezeu cu slugile și cu supușii lor? Sau răposata, dimpotrivă, împlinea în ascunsul cămării sale faptele milosteniei și ale îndurării, neștiind stingă ce face dreapta, ca o mamă blinda făcătoare de bine, iubitoare de oameni?”

Fata ei, Joițica Doamna, era atunci la București, și bolnavă fiind, n-au lăsat-o copiii să se ducă la înmor-mîntarea maicei sale adoptive. Decît s-au întrunit ei, împreună cu epitropii Joi ț și că i, la spitalul Brîncovenesc, august în 29 de zile, ca să deschidă testamentul, să vadă fiecare ce și cît i-a rămas (prin diferite „besactele”, căci încolo moșiile erau toate împărțite de mai înainte și apoi să se puie pe trai, cheltuind ce alții au strîns, după cum merg lucrurile întotdeauna și pretutindeni.

Copiii aceștia, foarte numeroși, s-au purtat deosebit de bine cu nenorocita lor mama, care a trăit însă mai mult decît aproape ei toți. A avut, biata, soarta cea mai de plîns, căci nu se poate spune de dînsa că boala ei, nebunia ei circulară și blinda, ar fi făcut din ea o ființă nesimțitoare. Dimpotrivă, o scrisoare datată din 1877 și trimisă din București fiului ei beizadea Gheorghe Bî-bescu la Viena o arată, puțin confuză în scris, dar bună, iubitoare, plină de grijă pentru copii, nurori, nepoți.

Joițica Doamna, pe care o vedem iscălind după divorț „Zoe B. B.”, adică Basarab-Brîncoveanu, și-a petrecut lungii ei ani de boală fie la Breaza, la moșia fetei ei

Ml 1

Ml i

A

Eliza Filipescii, fie la București în îngrijirea măicuțelor de pe la mina știri le de primprejur. A murit în vîrstă de 87 de ani, în strada Manea Brutaru, în anul 1892. E îngropată la biserica domnița Bălașa, pe stînga, în fața mormîntului domnitei Bălașa Brîncoveanu, fata lui Constantin Vodă. Pe mormîntul ei de marmoră se poate, vedea o cruce, o pernă pe care e așezată^o coroană domnească și o inscripție: Zoe Doamna Princesă de Valahia 1805-1892.

1 Fiul vestitului lordache Ruset.

2 Sau poate cealaltă soră, Suitana, măritată și ea cu un Caradja.

3 Poreclele acestor Voievozi sînt caracteristice: Firans înseamnă Fugarul, iar Delybei – Prințul îndrăzneț.

4 Constantin Racoviță a domnit în Moldova de la 1749 la 1754; în Muntenia de la 1753-56; a doua oară în Moldova 1756-57, și a doua oară în Muntenia 1763-64.

5 Afionul era un stupefiant, opium sau cocaină. E singurul exemplu cunoscut în trecutul nostru a întrebuințării acestor droguri.

G Halca se juca prinzînd cu sulița, din goana calului, niște cercuri atîrnate de crengile copacilor sau aruncate în aer.

7 Camă rasul Costachi poate sa fi fost Sulgearoglu, nepotul lui Vodă.

8 Toată întîmplarea, expresiile, precum și conversațiile sînt luate din pitorești Efemeride ale banului Constantin Caradja.

Parcă Sulgearoglu n-ar fi fost și el „un grec de acela”.

10 Care mitropolit era de fapt în fruntea conspiratorilor, cu toată vîrsta lui înaintată, de 97 de ani. El ar fi dorit să vadă Domn al Moldovei pe Alexandru Callimachi, fiul fratelui său Ion Vodă.

„Erau doi Lupu Balș și nu știm despre care este vorba. Unul era văr primar cu Nicolae, ginerele lui Vodă, celălalt era chiar tatăl lui Nicolae. E greu de presupus ca să fie acesta din urmă.

12 Numele lui era: Cară Hissarli-Zade-Ahmed-Bey, Capugi-Bașa.

L3Cînd Bogdan Orbul a trimis pe logofătul Tăutu la Stambul să închine Moldova turcilor, acesta și-a lăsat încălțăminte la ușă vizirului, în paza feciorului său – „Dar ce? Ți-e teamă să-ți fure cineva ciubotele”?-l-a întrebat vizirul. Iar Tăutu a răspuns: „De oameni care-ți iau totul trebuie să le păzești pe toate”.- „N-aveți ce vă terne”,-îi spuse atunci vizirul,-”căci turcii va sînt acum prieteni”.- „Aș dori”,- încheie logofătul,- „să fiți tot atît de buni prieteni pentru cap, precum ne sînteți pentru picioare!” (1505).

În 1672, după bătălia de la Camenija, Mahomed al IV-lea întrebă pe Mtron Costin, solul Domnului Moldovei: „Pare-vă vouă bine că a luat împărăția Camenita, ori ba?”. Iar Miron a răspuns: „Suntem noi, moldovenii, bucuroși, sa se lățească împărăția peste toată lumea, iar peste tara noastră să se lățească nu ne place”.

14 Foarte interesantă trebuie să fi fost întîlmirea din 1788 sau 89

(despre care nu se vorbește însă nicăieri), între Iosif al II-lea și

Alexandru Ipsilanti. Desigur că împăratul trebuie să fi fost curios să cunoască pe tatăl zburdalnicilor fii din 1782, și vedem că, precum rugase atunci pe acesta să nu facă nici un neajuns băieților, astfel intervenise acum pe lingă sultan să-l lase pe tată în pace.

15 Aşadar, încercarea lui Mavroyeni, despre care vom vorbi în capitolul următor, de a reconstitui o armată națională, nu fu nici cea din urmă, precum nu fusese nici cea dintâi.

16 Mavroyeni fusese marinar și ca atare e probabil să fi fost tatuat.

17 Peloponezul.

18 Tăușan însemna pe turcește „iepure”, expresiune de 'dispreț pe care o dăduseră musulmanii grecilor insulari.

19 Marinari turci.

20 Lipsa de judecată i-a fost imputată îndeosebi de Văcărescu. Dar vom vedea mai jos că marele nostru poet a putut și el să se înșele odată, stăpîn fiind pe patimile trecătoare ale lumii.

21 Comandantul orașului.

32 Grosul variei – închisoarea gărzii.

„Dur stați!

34 Maslahat-care se bucură de dragoste.

25 Suret – copie; arz – cerere.

26 Curtea Veche, pe care o refăcea Moruzi de patru ani. Ei locuiseră tot timpul acesta într-o casă boierească, foarte simplă, cu încăperi văruite în alb, abia mobilate. „Nu se vedea acolo,- zice Christina Rheinhard,- nici zugrăveli, nici coroane, nici urmă de lux”.

27 Toate localitățile acestea sînt pe malul european al Bosforului, ținîndu-se lanț de la Pera-Galata pînă lingă malul Mării Negre, începînd cu Dolmabacce (noul palat al sultanului), ele vin în șirul urmă tor Ortachioi, Curu-Cisme, Arnăutchioi, Bebec, Rumeli-Hirsar, Balta

Liman, Emirjan, Stema, lenichioi, Therapia, Buiuc-Dere și Cavac.

28 Teftedar-funcționar de la finanțe, chiatib – scrib.

29 Radu Rosetti în Amintiri arată că Doamna Zoe a fost închisă, în 1812, în Cele Șapte Turnuri, împreună cu copiii ei. „Ea a arătat în aceste împrejurări”, zice Rosetti, „o întregime de minte, care ar fi făcut cinste oricărui bărbat. După ce a rămas văduvă a știut să apere interesele copiilor ei cu o rară și deosebită agerime”. Zoe Moruzi era sora bunicului lui Radu Rosetti, incit o fi știut autorul lucrurile acestea din spusele bătrînilor. Dar în documente, urmele ei se pierd cu desăvîrșire.

30 Capuchihaiile erau agenții Domnilor noștri la Poartă, cei prin care se scurgea toată corespondența domnească, prin care se făcea plata tributului și care vedeau mai puțin de interesele țării decît de ale Domnilor care-i trimiteau acolo.

31 Terziman este cuvîntul turcesc pentru dragoman.

Yi Draco, sau Dracu, era o poreclă tradusă din turcescul Şaitan (Satana), pe care o dădeau turcii oamenilor ageri la minte. Astfel, primul Cantacuzino ce cunoaștem a fost supranumit Şaitan-Oglu (Fiul Satanei), iar primul Rosetti era tot Draco

33 Pa re ti s înseamnă demisie

31 De la 29 noiembrie rușii pătrunseră în Moldova, ocupînd apoi amîndouă principate, ceea ce însemna starea de război, așa încît turcii nu mai aveau să menajeze pe Voievozii protejați de țarul Alexandru. În afară de aceasta, o revoluție izbucnită în mai 1807 la Stambul răsturnă pe sultanul Selim, aducînd la putere prieteni de-ai lui Callimachi.

35 Ne-a rămas o singură stampă veche înfățișîndu-ne Curtea Veche.

Din felul cum e alcătuită această stampă, ea pare a reproduce des tîl de credincios Curtea Veche cum era prin anii 1700. Contrar altor stampe vechi, ea nu pare a fi o închipuire, ci o destul de exactă reproducere a Curților Domnești, cum era sub Vodă Nicolae Mavrocordat.

36 Ciurma care fusese în toiul ei între octombrie 1813 și octombrie 1814 descrește în 1815 și dispare cu toiul din țară în iarna 1815-1816, ' „ 3I Domnița Ralii muri batrîna, la 16 aprilie 1807, în orașul Thorn-”tferg din Germania.

38 Lapte se spune pe turcește șut. Iar lăptar sutciu, sau chiar în dialect suțiu.

39 Calpacele erau făcute din piei de miel.

40 Saricul era un fel de turban.

41 „Vew-va ea romaica” era amenințarea grecilor oprimați de musulmani, nădejdea lor în marea zi a răzbunării, cînd elenismul va fi din nou învingător, împlintind crucea pe cupola Sfintei Sofia (grecii bizantini se numeau romaici).

„Alexandru Ipsilanti, frămîntat de mîndre gînduri, dar care n-a fost la înălțimea situației, mai era și înconjurat de tovarăși, din care o parte s-au dovedit a fi niște nemernici. Printre aceștia din urmă fruntea o ținea Pendedca. Și tocmai pe el, după pornirea peste Milcov a „armatelor eteriste”, tocmai pe grecul acesta, om fără inteligență, fără cultură, fără caracter și fără suflet, găsisse cu cale Ipsilanti să-l lase mai mare peste Moldova.

4J Răspunsul sfatului țării la scrisoarea din 1804 trimisă de boierii liberali lui Constantin Vodă Moruzi pentru a-i cere reforme amenin-țînd cu răscoala țărănească (vezi în D. V. Barnovski: Originele Democrației Române).

44 De Moriolies era ocrotitul contesei Braniska, venit în Moldova cu bărbatul acesteia spre a vedea armata lui Prozorowski.

45 Era fiul lui Gheorghe Tăutu și nepotul lui Ion Tăutu, vornicul care întovărășește pe Ioniță Sturza la Constantinopol. A fost trimis mai tîrziu și el secretar de-al lui beizadea Nicolachi la Poartă și muri acolo, pe malurile Bosforului, „de dragoste” la vîrsta de 30 de ani

(1828) E cunoscut mai ales ca redactor al Constituției de la 13 sept. 1822.

46 Croitorii greci trebuie să fi fost pe atunci la modă Ioniță Sturza a adus și el unul din Constantinopol, pe vestitul Andricu

47 Cei șapte stilpi ai țării, după cum singuri se porecleau acești boieri moldoveni, uniți între ei ca un fel de reacțiune împotriva boieri lor fanarioți, erau: Costachi Ghica și fiii săi Dumitrachi și Alecu, Grigoraș și Dumitrachi Sturza (veri), lordachi și Costachi Raș și lordachi Rosetti-Roznovanu (fratele Catrinei Doamnei), în 1822 unii din ei nu mai trăiau, ca de pildă Costachi Ghica, și se ridicaseră alții noi, ca Mihai Sturza, viitorul Domn, fiul lui Grigoraș.

48 Reprezentantul Porții la Iași.

49 Botoșani, oraș domnesc, a fost din vechime „apanajul” Doamnei, adică venitul acestui oraș se vărsa în vistieria ei,

50 Cuvîntarea lui Vodă e dată aproape cuvînt cu cuvînt, căci Manolache Drăghici a copiat-o de la Ion Tăutu, care era secretarul lui

Vodă, pînă a nu se duce la Țarigrad.

51 Legăturile diplomatice fuseseră rupte din 1821, turcii învinuind pe ruși de a fi sprijinit Eteria Restabilirea lor se făcu prin încheierea

Convențiunei de la Cetatea Albă n2 Consulul Rusiei la Iași.

33 Cu o zi înainte, la 2 februarie, murise de aceeași epidemie marea boieroaică Pulcheria a lui Costachi Cantacuzmo-Pașcanu, născută Ro-setti, și o zi după, la 4 februarie, muri Elena Alexandri, născută Cozqni, mama poetului.

* Dumitrachi Ghica a avut trei neveste: pe domnița Eufrosina Cara-gea, pe Măria Văcărescu și pe Elena Razu.

Să Alexandru Vodă era văr de-al doilea cu Gngore Vodă. Fata lui Ruxanda Doarmă, soacra lui Grigore, venea nepoată ginerelui ei iar Măria era sfrânepoată soțului ei.

S6Oglu înseamnă fiu, iar Tinghir este Tanger, orașul din Africa de unde era Agob originar.

57 Felix Colson spune că un turist englez ar fi făcut din aventu rile lui beizadea Costachi un roman. Această carte n-a ajuns pînă la noi.

58 Cucoanele acestea se purtau legate la cap cu turban de tulpan împănate cu stefe de diamant, rochii de mătasă sau de marțelin sau de poplină, mineci cu bufanturi și ciupag scurt după moda „Imperiului”.

Jar jupînesele mai în vîrstă păstrau încă fesul alb, legat cu țes temei cu bibiluri de aur bătute în pietre scumpe, și cu șal în spate. Cit despre boieri, dacă erau tineri, se îmbrăcau după moda de la Viena sau de la Paris, iar dacă erau bătrîni, cu ciacșiri roșii cu meși, papuci sau cizme galbene de meșină, din acefe cu botul ascuțit, întors în sus și fără toc. Antereile erau de ghermeșit, de citarie, calemcheriu, cutnie, sefimie sau sevai; brîul din șal de Indii, scurteica îmblănită

(iarnă și vară) cu pacea de samur, de singeapsân de cacom, iar pe deasupra giubea de postav, sau, la sărbători, biniș. La alaiuri, veliții boieri purtau pe cap gugiuman de samur cu fundul de postav roș – vara, feregea, și iarna, contos. Numai Vodă și beizadelele purtau fund alb la gugiuman iar la zile mari, Domnul îmbrăca „cabanița”, cea care-i fusese data la Silistra odată cu tulerile cabanița, un fel de contos cu ceaprazuri de fir și cu parfiruri de samur

Să ne arătăm aici că Doamnei i se mai spunea pe grecește Kera Fetele lui Vodă erau „domnițe”, surorile „cuconițe”, iar celelalte rude, parte femeiască, „duduce”.

59 Felix Coison pretinde că samavolniciile erau făcute de însuși

Alexandru Vodă, care ar fi întrebuințat toată domneasca lui influență pentru a hotări Divanul să despoaie pe acele minore de dania tatălui lor. Dar lucrul acesta nu-l putem crede, fiindcă atunci n-ar fi încercat el însuși, după înmormintarea lui Grigore Vodă, să împace pe frați cu suro rile lor. și de altfel nici nu stătea în firea acestui om să facă atare treabă. Dar nu trebuie uitat că Felix Colson era perceptorul copiilor și prietenul lui Filipescu, și că acolo în casă a auzit despre Ghiculești și îndeosebi despre Alexandru Vodă tot răul pe care-l spune, fără sfială și fără control, în cartea sa.

60 Beizadeaua Grigore impune această sarcină copiilor săi, în caz ca ar muri el înaintea creditorului s'Ne-am permis a înlocui în traducerea (ui Francudi cîteva neolo gisme prea barbare, dar încolo n-am putut schimba stilul său, necu noscind originalul actului

62 Ei merșeră pînă a-i propune lui Minai Sturza al Moldovei domnia Munteniei

63 Vorbele aceste au fost spuse de fostul Voievod în prezența ne poatei sale Alexandrina Ghica

64 iordachi Rosetti Roznovanu era fratele Ecaterinei Doamnei a lui Io m ța Vodă Sturza și tatăl acelui Nicofae Roznovanu, care va fi al treilea soț al vestitei Marghiolitei Ghica, despre care am vorbit

Valii îl descrie în felul următor. „Nul prin facultățile sale morale și intelectuale, fără talent, fără carte, fără creștere și ale cărui merite le datora doar nașterii sale, bogățiilor sale, memoriei sale, precum și obișnuinței în trebiie vistieriei, pe care nu era de altfel în stare să le ducă singur, deși printr-însele s-a îmbogățit”

65 Grigore Pletosul, boierit în 1806, s-a poreclit mai târziu Plitos Feciorul său Ion, însurat cu fata agăi Tzigara, a fost aghiotantul lui ' /, Mihai Vodă Sturza, iar fata lui, Elena, măritată cu logu Hartulari, a lăsat niște amintiri pasionante, publicate în Convorbiri literare, anul 1927.

GS încă în 1818 a mai fost o afacere, nu bine deslușită, cu un anume Constantin Papazoglu, pentru care scrie Mihai Sturza Consulului von Pini, intervenind să i se aducă mamei sale cuvenitele reparații împotriva unei „injurioase inculpații” făcută de acel „calomniator” de Papazoglu.

67 Radu Rosetti: Amintiri. Autorul ne asigură că ține amănuntele de la însăși coana Săftica, pe care a cunoscut-o foarte bătrână,

68 E o credință generală că Mihai Vodă Sturza a fost numit Domn pe viața, pe care biograful său, Al. Sturza, o confirmă, dar aceasta este o eroare, deoarece art. 2 din Constituția de la Petersburg sună clar că viitorii Domni vor fi numiți de comun acord și numai de data aceasta. „Numai de data aceasta” înseamnă că data viitoare ei vor fi aleși, precum a și fost în Muntenia Gh. Bibescu. Ca atare Sturza și

Ghica au fost numiți fără termen, dar nu pe viață. Ba Onciul (Din Istoria românilor) scrie chiar că ei au fost „numiți pe 7 ani”, ceea ce nu este exact.

69Euîrosîna Asachi era sora Ermionei, care va fi nevasta lui Edgar Guinet.

70 Era soția marelui logofăt Constantin Sturza de la Ruginoasa, văr de-al doilea cu Mihai Vodă și primul său ministru în timpul domniei acestuia.

71 Sion spune: „spre a define intrarea asediatorilor” A define nu știm ce înseamnă. Vrut-a autorul să spuie defendrea opri, sau se defendre – a se apăra? Toate aceste necuviincioase neologisme au fost înlocuite de mine cu vorbe românești.

72 Rose Pompon în Amintirile ei și Nicolae Soutzo în Memorii istorisesc faptele într-un fel deosebit. Dar relațiunile oficiale ale consu lului Franței ni se par, firește, cele mai vrednice de crezare.

'3 Radu Rosetti tălmăcește această poreclă într-un fel pe care nu-l putem crede, anume ca | lui i se părea că-i cîntă un cucuș în burtă și că doftorii ar fi fost nevoiți să-l adoarmă pentru a simula o operație, arătîndu-i apoi un cucuș viu pe care îl făcură să creadă că î l-au scos din pîntece. Alecu Balș era frate cu Costachi, bărbatul domniței Elena Hangerli (cel care fusese la Scuieni să primească pe Rochechouard) De la întîmplărilor din 1848 țările dunărene fuseseră din nou ocupate de armatele ruse și turce Duhamel din partea țarului și Fuad-Effendi dintr-a sultanului erau de un an de zile în țară

75 Ghiculeștii sînt macedoneni '6 Napoleon al III-Tea a fost proclamat împărat în decembrie 1852, iar acestea se petreceau prin primăvara aceluia an.

77 Fondatorul bibliotecii și capelei române din Paris, cunoscut mai târziu la București sub numele de Popa Vârnav

78 Joc de cuvinte: „prințesa de apă”.

79 Relații orale de la prințesa Marta Bibescu,- dar dacă este în adevăr știut că Vodă Bibescu s-a născut în 1804, apoi o nouă invazie a lui Pasvantoglu din acel an nu este cunoscută.

80 El mai fusese la Brașov cu părinții, nevasta și surorile sale în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812.

81 Dorothea Benkendorff, prințesă de Lieven, nevasta fostului am basador rus (la Berlin și la Londra) generalul de Lieven. Ea avea la Paris, unde a și murit în 1857, un salon renumit, iar influența ei asupra lui Guizot era de notorietate publică. A lăsat fragmentul de

Memorii și o importantă corespondență

82 A heretisi însemna deci a saluta, a se închina, dar și a face vizită.

83 Cîteva zile mai tîrziu Liszt pleacă la Iași, unde-și dădu primul concert la 18 ianuarie 1847 în salonul lui Alecu Balș, transformat în sală de concert. A mai cîntat apoi la Teatrul Nou, șt în februarie la Vasile Alecsandru la Mircești, unde avu loc vestita lui întîlnire cu Bărbii Lăutarul.

M E vorba de Gngore Alexandrescu, poetul.

Constantin Gane n. 27 martie 1885, Botoșani m. 12 aprilie 1962, București

Studii secundare la Liceul A. T. Laurian din Botoșani, absolvent în 1903; studii superioare în Germania la Facultatea de drept din Rostok, licențiat în 1910.

A practicat avocatura la Botoșani și în Județul Ilfov.

Istoric și publicist, Constantin Gane prezintă istoria romanțat, întemeiat însă pe o „cunoaștere perfectă a bazei documentare” (N. Lorga)

A adus contribuții importante la conturarea imaginii vieții cotidiene în Principatele Române și în domeniul genealogiei

În 1933 a primit Premiul Gh. Asaclu al Academiei Române

A colaborat la numeroase ziare și reviste, dintre care menționăm Epoca, Libertatea, Cuvîntul, Cele irei Crișuri

Amintirile unui fost holenc. Buc., Editura Minerva, 1914, 241 p

Prin viroage șt coclauri. 1916-1917 Buc., Editura Cultura Națională, 1922, 214 p

Pe aripa vremii. Buc., Tip. Steaua, 1923, 131 p.

Întîmplarea cea mare Buc, Editura Cartea Românească, 1926, 161 p.

Trecute vieți de Doamne și domnițe Voi. 1-3. Cinci ediții diferite, apărute între anii 1933-1944. Buc, Editura Universul, voi I – 453 p., voi. II – 367 p., voi. III – 318 p

Farmece Viața lui Despot Vodă Buc., Editura Universul, 1933, 184 p.

Acum o sută de ani. Cronica lunară a anului 1834 Buc., Editura Geller, 1935, 126 p.

Acum o sută de ani. Cronica lunară a anului 1835 Buc., Editura revistei Libertatea, 1935, 151 p.

P. P. Carp și locul său în istoria politică a (arii (2 voi.), Buc., Editura Universul, 1936. Voi. I – 430 p. Voi. II – 608 p.

Domnița Alexandrina Ghica și contele d'Antraignes. Buc., Editura Universul, 1937, 141 p

Dincolo de zbuciumul veacului. Buc, Editura Cugetarea, 1939, 267 p

Neamurile Mavrodinești din Țara Românească și Moldova și Monografia familiei Ion Mavrodi vel hatman. Buc., Editura Frăția Română, 1942, 186 p, Știri noi despre Toader și Gavril Gănescu. Buc., Editura Fun dației culturale Mihail Kogălniceanu, 1942, 246 p.

Amârîte și vesele vieți de jupînese și cucoane. Buc., Editura Moderna, 1942, 514 p.

Portrete de femei Buc., Editura Cugetarea, 1943, 267 p

Rădăcini. Romanul Mădșerdilor. Buc., Editura Vatra, 1947, 373 p.

Trecute vieți de Doamne și domnițe. Edifie îngrijită de Victor Leahu. Iași, Editura Junimea, 1971 – 1973. 3 voi.; voi. I-341 p., voi. II -487 p, voi. III -335

SFÂRȘIT